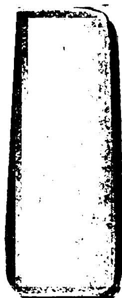
46

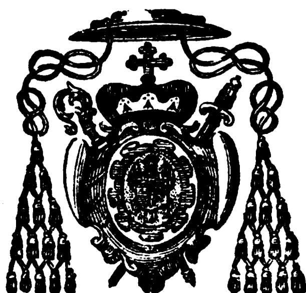

HISTORIA PERSECUTIONIS VANDALICÆ

IN DUAS PARTES DISTINCTA.

Prior complectitur libros quinque Victoris Vitensis episcopi, & alia antiqua monumenta, ad codd. mss. collata & emendata, cum Notis & observationibus. Posterior Commentarium historicum de Persecutionis Vandalicæ ortu, progressu & fine.

Opera & studio Domni THEODERICI RUINART, *Presbyteri & monachi Benedictini è Congregatione sancti Mauri.*

PARISIIS,
Excudebat THEODORUS MUGUET, via Jacobea, sub signo Velleris aurei.

MDCXCIV.

Cum Privilegio Regis & Superiorum permissu.

CELSISSIMO ET EMINENTISSIMO
PRINCIPI
GUILLELMO EGONI
S. R. E. CARDINALI,
LANTGRAVIO DE FURSTEMBERG
Episcopo & Principi Argentoratensi,
S. Germani à Pratis Abbati, &c.

VIDEAR *fortasse nonnullis prudentiæ leges non satis consuluisse*, CELSISSIME *&* EMINENTISSIME PRINCEPS, *cum Viri omnium humanissimi ac benignissimi oculis, immanissimæ, si qua umquam alia fuit, persecutionis imaginem exhibeo. Quid enim aliud præ se*

fert HISTORIA PERSECUTIONIS VANDALICÆ, *nomen vel sono ipso horridum, quam acerbitatis, carnificinæ, & atrocitatis omnium, quas barbaricus furor excogitare potuit, crudelissimæ lugubre tragicumque spectaculum? Hic videas sanctissimorum Episcoporum dejectiones, proscriptiones, exsilia, mortes. Hic venerabiles Christi Sacerdotes ac ministros, & monachos, omnis denique sexus, ætatis, ac conditionis homines vexatos, tortos, membris mutilatis, linguis etiam resectis persecutorum potius miseriam deplorantes quam suam; carceribus non tam inclusos, quam acervatim congestos, & ipsis in sordibus quasi sepultos, miserabilia trahentes non tam corpora quam cadavera, nisi quod exsangues & macie confecti artus sensus ac doloris materiam retinebant, eo acerbioris, quo minus virium ad perferendum habebant.*

En quale spectaculum exhibet Historia nostra, CELSISSIME PRINCEPS, *at sane vel hoc ipso dignum,*

quod oculos tuos ac patrocinium alliciat, & erga tantos fidei nostræ athletas pium istum innatæ commiserationis commoveat affectum. Quid enim generoso Principe dignius, quam perperam afflictis & divexatis dexteram præbere & asylum? Quid optimo Cardinali & Episcopo convenientius, quam sanctissimos Antistites & Sacerdotes, pro Christi fide ac divinitate omnium tormentorum ac cruciatuum genera perpessos benigne suscipere, & quatenus licet refovere? Quid denique cordato pectori carius & acceptius, quam miserabiles quoscumque miserari, amplecti, sublevare? Sed Deus bone quantos viros! Agmen ducit magnum illud Africanæ ecclesiæ lumen, Augustinus, qui urbe sua jam per tres menses à Vandalis obsessa exstinctus est. Huic accedunt Capreolus, Deogratias, Quodvultdeus, & Eugenius, omnes tam virtutibus ac meritis, quam Primariæ sedis prærogativa illustres. Accedit & Fulgentius, suo nomine clarior ac splendidior, cui Rex barbarus etiam

victus & confusus honorem debitum recusare non potuit. Ne plures ex nomine recenseam, in his videas quingentos ferme Confessores, id est, universos pæne totius Africæ Episcopos, qui Carthaginem uno animo convenere, ut fidem Catholicam palam profiterentur; ubi cum nec hæreticorum versutiis ac cavillationibus decipi, nec immanissimi Tyranni minis ac promissis flecti potuissent, in exsilium missi sunt, immo potius alacres processerunt ac gaudentes, quod digni habiti essent, qui pro nomine Jesu talia paterentur. Quid denique memorem infinitos promiscui sexus, omnisque ætatis ac status homines, qui à propriis domibus extorres, vel in ergastulis constricti, vel in solitudinibus errantes ac palabundi, passim inedia, fame, ac siti enecti, tot tantasque ærumnas cum gaudio pertulerunt, certi se multo meliorem habere in cælis repositam substantiam.

Hi sunt, inquam, Eminentissime Princeps, *qui gratiam tuam, simulque patrocinium petunt, ambiunt, immo*

& flagitant. Ab his si te exorari patiare, & facile quidem patieris, rem facies nobis sane perjucundam, tuis vero moribus plane congruentem. Id enim abs te exigit propensa tua in omnes benignitas, maxime in domesticos fidei, quanto magis in Episcopos, quibuscum communem geris dignitatem, in Sacerdotes ministrosque sacros, cujusmodi tanta religione colis. Quin & ipsa etiam à te postulat Cardinalitia dignitas, cum mutuis semper officiis & reciproco honore coluerint & Africani Præsules Romanam ecclesiam, & Romana ecclesia Præsules Africanos. Hujus mutuæ caritatis ac benevolentiæ exempla occurrunt passim in hac Historia: sed unicum reverentiæ Afrorum in Romanam ecclesiam testem profero, Eugenium scilicet Primatem, qui suo totiusque Africæ Episcoporum nomine Hunerico regi Ariano professus est, in rebus fidei, Romanæ potissimum ecclesiæ, quæ caput est omnium ecclesiarum, *sententiam esse petendam. Porro ex unius Symmachi Pon-*

tificis facto patebit, quantum ſedes Apoſtolica meruerit de Africana eccleſia, cum referente Anaſtaſio, per ſingulos annos veſtes & pecunias Epiſcopis per Africam & Sardiniam in exſilio diſperſis miniſtrare ſolitus fuerit.

Eadem ſine dubio foret, ſi Africæ ſtatus id pateretur, INNOCENTII XII. *Pontificis Maximi, Optimi eximia & numquam ſatis prædicanda caritas, cui nihil antiquius, quam pauperes recreare, afflictis ſubvenire, oppreſſos liberare; cui caro aut ſanguis nihil umquam revelavit, ut aliquid de paſtorali providentia remitteret; qui denique omnia ſe omnibus facit, ut omnes Chriſto lucrifaciat. Quantis ille votis optaret Africanæ eccleſiæ reſtitutionem! Quam facile omnia in id conſilii profunderet! Hoc exemplum eo lubentius affero, quod tanti Pontificis, cujus electionem, toti Eccleſiæ tantopere acceptam & ſalutarem, votis tuis ita prævertiſti, ut eam, abſens licet, tacito ſuffragio conciliaſſe, nedum comprobaſſe videare.*

Verum præsidium tuum, EMINENTISSIME PRINCEPS, *sanctissimi illi Confessores vel hoc maxime nomine merentur, quod suo sanguine consignaverint Catholicam fidem, præsertim eorum dogmatum, quæ à recentioribus hæreticis temere impugnantur. Quippe utiles erunt consiliis tuis, qui ut segreges ad Catholicam fidem revertantur, nihil penitus omittis, nec sumtibus nec curis parcendum ratus, cum de promovendis veræ Religionis rebus agitur. Id palam testantur urbes illæ ab Argentoratensi ecclesia olim distractæ, quas cum omnibus pagis suis, etiam ante quam episcopus esses, ab hæreticorum dominio, ne sub errantibus dominis periclitaretur populorum fides, redemisti, atque cum optimo & celsissimo Principe, fratre & decessore tuo, Ecclesiæ asseruisti Catholicæ.*

Eadem ista in res sacras propensio facit, ut quidquid in Religionis bonum cedere putas, infracto animo exsequaris. Testantur hoc Benedictini nostri Stabu-

lenses, qui, te Principe, mediis in bellorum tumultibus ita secure divinis incumbunt officiis, ac si summa pace ac tranquillitate Europa frueretur. Tuam itidem sensere erga loca sacra munificentiam Mettenses sancti Arnulfi Ascetæ, quorum monasterium à fundamentis non tam instauratum, quam ex integro constructum cernitur. Denique, ut multa paucis absolvam, tuam erga sacras ædes religionem futuris sæculis prædicabit sancti Vincentii Laudunensis ecclesia, quæ cum diruta prorsus & violata diu jacuisset, auspiciis subsidiisque tuis ita restituta est, nulli ut totius fere provinciæ magnificentia & decore cedat. Quid de tua Argentoratensi principe ecclesia dicam? quæ cum jam ob ædificii opus exquisitum in tota Germania celebraretur, nunc etiam ob varia quibus eam decorasti ornamenta, tantum splendore & elegantia ceteris præstat, quantum, mirandæ fabricæ celsitate supereminet. Taceo sancti Gereonis Coloniensis, cujus præpositus es, aliasque tuæ ditionis ec-

clesias, quæ munificentiam tuam æternum posteritati commendabunt. Hæc aliaque præclare facta cum lubentius facias, quam ab aliis prædicari sinas, diutius commemorare nolim, ne gratiam istam, quam Africanis Confessoribus à te impetrare cupio, à me ipso avertam.

Laudent alii tuam in rebus agendis facilitatem, in concipiendis consiliis sagacitatem, in perficiendis constantiam & dexteritatem. Alii te in adversis infractum, in prosperis numquam elatum, sed semper, quod sane ingentis animi indicium est, tui similem, injuriarum immemorem, beneficum adversus omnes prædicent. Alii denique tuam in rebus sacris tractandis pietatem & religionem suspiciant, quam nobiscum non solum amplissimæ hujus urbis cives, sed exteri etiam laudant & mirantur. Nobis sat erit in te laudando parcos fuisse, ut modestiæ tuæ obsequamur: quamquam ne à nobis quidem extorquere poteris ut dissimulemus, plus laudis ex ista modestia in te redundare, quæ id potissimum

efficit, ut LUDOVICO MAGNO *acceptissimus sis, eidem ob constantissimam fidem tuam alias satis superque commendatus.*

Ceterum quod è re nostra est, CELSISSIME PRINCEPS, *nobis nequaquam ferendum erat, ut cum te nedum præsentem, sed etiam patronum habeamus ac fautorem, immo & patrem, ne dicam amicum ubique sentiamus, nullam benevolentiæ tuæ vicem publico aliquo testimonio referremus. Oportune itaque nobis adest hæc Historia, quam ne operis mole æstimes velim, sed meritis Sanctorum, qui eam instruunt Confessorum, atque etiam propensissima in te gratiarum voluntate, quam editio hæc, quamdiu duratura est, posteritati contestabitur.*

Ex Abbatia tua S. Germani à Pratis,
Kalendis Januarii 1694.

F. THEODERICUS
RUINART, M.B.

PRÆFATIO IN HISTORIAM Vandalicæ persecutionis.

I. INTER innumeras fere barbaras nationes, quæ labente sæculo quarto, aut quinto ineunte, in Romanum orbem, ac potissimum in Imperii Occidentalis provincias inundarunt, nulla sane Vandalorum gentem sævitia & inhumanitate superavit. Id prædicant vetera quæque istorum temporum, quæ supersunt, monumenta, atque, ut de rebus potissimum ecclesiasticis loquar, Fasti sacri, qui cum vix unum aut alterum Martyrem sub aliis Barbaris passum commemorent, complures simul, & quidem frequenter, sub Vandalorum gravissimis persecutionibus occubuisse passim testantur. In Vandalis quippe nativa feritas, hæreseos perfidia gentilium superstitionibus permista, insatiabilis rapacitas, aliaque ejusmodi vitia ita concurrebant, ut nulla apud eos esset aut se-

xus infirmioris, aut imbecillioris ætatis commiseratio, nulla erga res, aut personas sacras religio. Verum barbaricus iste furor, qui multos Martyres cælo intulit, idem ipse in causa est, cur nihil fere de iisdem Martyribus certum habeamus. quippe cum ferro, flamma atque rapinis omnia vastarent, nullam de rebus suis scribendi, immo ne respirandi quidem facultatem relinquebant iis, qui ex illis procellis reliqui erant. Sed etsi qui forte aliqua in litteras retulerint, hæc omnia in istis tumultibus, & urbium provinciarumque frequentibus excidiis perierunt. Qui vero postea de rebus istis commentarios ediderunt, negotia civilia tractare, aut expeditiones militares commendare, quam de Martyrum triumphis data opera differere maluerunt, uti de Procopio aliisque nonnullis auctoribus patet, quorum opera ad nos usque pervenerunt. Unum habemus hoc de argumento Victoris Vitensis aureum plane opusculum de persecutione Africana, sub Genserico & Hunerico excitata: quamquam & ipse pauca ex multis, neque ipse dissimulat, refert, utpote qui narrationem suam ad solam Africam coartat, quamvis ad longe plures provincias, & tredecim omnino computat, persecutionem Genserici pervasisse fateatur. Vix tamen quidquam aliud ex iis rebus, præter

ea quæ ab isto auctore referuntur, rescire nobis licet. Verum & idipsum operis ejus pretium auget, nostramque excitare diligentiam debet, ad sacras illas sanctioris antiquitatis reliquias colligendas, quæ quo rariores, eo pretiosiores censeri debent. Quamquam pudor est profanos auctores adeo sollicitos ac diligentes in bellicis rebus, præclarisque Heroum suorum facinoribus commemorandis fuisse: nostros vero adeo incurios ac negligentes in Sanctorum præclaris pro fide certaminibus posteritati mandandis: quibus tamen nihil efficacius est ad accendendum in nobis divini amoris fervorem. Et quidem si dulce & decorum est pro patriæ, aut Reipublicæ causa mori, longe majori laude dignum est pro Dei causa decertare, aut pro veræ fidei defensione pugnantem fortiter occumbere: nec ferendum est ut minori loco apud Christianos, qui pro Christi fide propugnanda decertarunt, habeantur, quam qui pro terreno regno, aut adipiscendo, aut tuendo, curas suas omnes posuerint.

II. Nobis itaque in hoc opusculo propositum est de præclaris illis viris potissimum agere, qui in Vandalorum, gentis Arianorum erroribus addictissimæ, persecutionibus exagitati, aut effuso sanguine martyrii coronam adepti sunt, aut sal-

tem gloria confessionis pro tuenda Christi Domini divinitate claruerunt. Verum cum civilis & ecclesiastica historia ita sese invicem adjuvent, ut vix de una aliquid sine alterius subsidio dici possit, nobis subinde necessitas incumbit de Imperii vicissitudinibus, ac de illis Principibus, qui tunc temporis imperarunt, vel breviter agere: tum ut una quæque res suo loco ac tempore dicatur, tum quia civiles ejusmodi vicissitudines, quæ Vandalorum irruptionibus occasionem præbuere, locum etiam dederint excitandis istis persecutionibus, quas describendas, & pro modulo illustrandas aggredimur. Complectitur autem hæc Historia totum illud tempus, quod à prima Vandalorum in Gallias impressione effluxit, usque ad exstinctum eorum in Africa Imperium, id est annos circiter centum viginti & octo, siquidem anno CCCCVI. Vandali ex patria sua effusi, post varias fortunas usque ad annum Christi DXXXIV. Africam obtinuere. quo tandem anno sub Justiniano augusto, Belisario Duce pulsi sunt. Duas autem in partes totum hunc libellum tribuimus. Prior Victoris Vitensis opus egregium cum variis codicibus accurate collatum, aliaque nonnulla monumenta complectitur, quæ subsequentibus notis & observationibus illustrare conati sumus. Altera vero

vero pars historiam totam hujus persecutionis ita continenter scriptam exhibet, ut interdum nonnulla interserantur vetera scripta, sed quæ historiæ filum minime interrumpunt.

III. Primum itaque in priori Parte locum obtinet Victoris Vitensis episcopi de persecutione Vandalica Opusculum, quo nullum fere illustrius in tota antiquitate monumentum, utiliusve aut efficacius, tum ad inflammandum in Fidelium pectoribus & animis Christianæ religionis studium ac fervorem, tum ad confirmanda sacræ doctrinæ dogmata, tum denique ad revincendos hæreticos, tam veteres, quam recentiores. Hinc est quod ubi primum lucem adspexit, opportunum in primis visum est ad retundendas novatorum calumnias, qui catholicæ Ecclesiæ doctrinam novitatis nomine criminabantur. In hoc enim opere laudantur incruenti sacrificii divina mysteria & sacri ritus: hic invenire licet corporis & sanguinis Christi sacramentum, pœnitentiæ munus, & reconciliationis indulgentiam sacerdotum ministerio concessam, ad quos peccata solvere ex Christi institutione pertinet: hic baptismatis unitas maxime commendatur, hic fontis baptismalis sacræ benedictiones laudatæ, sollemnes ritus in defunctorum fidelium exsequiis usi-

tati memorantur. Basilicæ in sanctorum honorem Deo consecratæ, sanctorum in cælis regnantium invocatio, Romanæ ecclesiæ primatus, Virgines Deo sacræ, aliaque ejusmodi bene multa passim occurrunt: quæ eo certiora sunt Traditionis antiquæ indicia, quod ab isto auctore nulla data opera, & absque ulla affectationis specie prolata fuerint. Visum est etiam idem opus magni momenti ad compescendum eorumdem hæreticorum furorem, proposito exemplo Vandalorum, ne ipsos rebus sacris violandis imitari viderentur. Certe ea fuit mens Beati Rhenani, cujus opera primo in lucem prodiit. *Africanam*, inquit in admonitione prævia, *Victoris Historiam vel in hoc perlegisse proderit, quod vix aliud exemplum ad deterrendum à religionis sectis sit efficacius, quod ibi sub oculos ponatur, quam dira atque infanda Christiani in Christianos perpetraverint, dum Barbari suo in Romanos odio morem gerentes, religionis prætextu in illos sæviunt.* Hinc tam frequentes deinceps fuere ejus editiones, tum in Germania, tum in Gallia, in quibus provinciis hæreticorum furor maxime grassabatur.

IV. Porro hujus Historiæ auctorem fuisse episcopum quemdam Africanum, nomine Victorem, nullus umquam in dubium revocavit: at de ejus sede non una fuit omnium sententia. Libri quippe editi,

alii Victorem Uticensem, alii Vitensem præferunt: prævaluisse tamen videbatur, etiam apud viros eruditos, eorum opinio, qui Uticensem appellabant, cum Utica civitas omnibus notior esset quam Vitensis, quam nemo fere noverat. Verum postea quam ex Notitia Africana compertum fuit, Victorem episcopum Vitensem Vandalicæ persecutionis temporibus in Africa floruisse, qua tempestate Uticensis episcopus, non Victor, sed Florentinus dicebatur, ut ex eadem Notitia patet; tunc nemo non assensus est, Victorem, præclari hujus auctorem operis, Vitensem esse appellandum. Neque dixeris Florentino Uticensi in exsilio apud Corsicam defuncto Victorem forte fuisse substitutum, qui hanc historiam descripserit. Istæ enim meræ sunt conjecturæ, quæ codicum mss. auctoritati prævalere nequaquam possunt: præsertim cum episcopis tunc defunctis nullos alios in his tumultibus fuisse substitutos constare videatur. Porro qui Victorem Uticensem pro Vitensi intruserunt, id commiserunt ex ignoratione sedis Vitensis, cujus loco Uticensem sibi notam substituerunt, mendum in antiquis exemplaribus irrepsisse suspicati: sed eadem vocum affinitate, qua alios delusos fuisse existimabant, sese ipsi deluserunt. Merito itaque à Petro

Francisco Chiffletio S. J. presbytero, Victori Vitensi episcopo, tamquam suo vero ac legitimo auctori, Historia Africanæ persecutionis restituta est. Quam quidem viri eruditi sententiam, non modo amplectimur, sed adeo certis & indubitatis argumentis propugnari posse censemus, ut neminem ei umquam in posterum esse refragaturum arbitremur. Id enim exigit à nobis omnium codicum mss. unanimis consensus, quorum ne unus quidem, ex iis saltem qui hactenus visi sunt, Victorem Uticensem istius operis auctorem præfert. Nos quatuor omnino invenimus, in quibus hæc Historia habetur integra: ex iis tres Victoris *patriæ Vitensis* episcopi nomen diserte & non semel repræsentant, in quarto autem Victor episcopus simpliciter dicitur, nulla sedis ipsius facta mentione. His consentit codex ms. Cartusiæ Portarum, antiquus & optimæ notæ, qui, testante Chiffletio, hunc titulum præfert: *Prologus in Historia persecutionis Africanæ, edita à sancto Victore patriæ Vitensis episcopo.* Eumdem auctorem *episcopum Vitensem, non Uticensem diserte* appellari in codice ms. Bibliothecæ Vaticanæ monet Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum ad diem x. Calendas Septembris. Denique Beatus Rhenanus, qui primus anno 1535. hanc historiam

typis mandavit, quod ex uno ſaltem mſ. codice factum fuiſſe fatendum eſt, Victori eam Vitenſi tribuit. quod ſane ei non accidiſſet, ſi illius codex Uticenſis notiſſimæ in Africa urbis titulo fuiſſet inſignitus. Unde inferre licet, codices ex Italia, Germania & Gallia in hoc unum conſentire, ut Victor iſte Vitenſis, non Uticenſis dicatur.

V. Primus omnium qui ſincerum hujus operis titulum corrupit, videtur fuiſſe Reinhardus Lorichius. Hic quippe anno 1537. Coloniæ eamdem Hiſtoriam ſub *Victoris patriæ Uticenſis* nomine evulgavit, *à tinearum injuria, quibus arrodi videbatur*, ut ipſe loquitur, vindicatam. Et quamvis anno 1541. Rhenani editio Pariſiis apud Galeotum Pratenſem, iterum ſub Victoris Vitenſis nomine recuſa fuerit; cum tamen ejuſdem hoc ipſo anno altera Lorichii editio, ſub Victoris Uticenſis nomine, pariter facta fuiſſet Baſileæ apud Weſthemerum, placeretque cunctis bella illa, ut ipſis videbatur, reſtitutio; inde factum eſt, ut ſubſequentes editiones omnes, ſive in Gallia, ſive in Germania, aut in aliis regionibus, Victoris Uticenſis nomen prætulerint. An vero id proprio marte, aut ex codicis alicujus vitio id commiſerit Lorichius, mihi ſane incertum eſt: quamvis probabile videatur codicem ipſius ceteris ſimilem fuiſſe, idque inde conjicio, quod

hunc auctorem *Victorem patriæ Uticensis episcopum* appellet, ut ceteri nostrum Victorem *patriæ Vitensis*. Et quidem *patriæ* vox diœcesi alicui integræ melius quam urbi nobilissimæ, qualis erat Utica, competere videtur. Victorem enim patriæ Vitensis episcopum dictum fuisse facile crediderim, quod cum in illius diœcesi nulla esset urbs, totius alicujus parvæ regionis episcopus dicebatur. Sic in Marmarica toti provinciæ unus episcopus præerat, in qua cum non esset civitas admodum celebris, quæ ceterarum caput esse mereretur, episcopus nunc hic, nunc illic sedem habens, totius regionis episcopus appellabatur. Sed opus non est hujus rei exempla extra Africæ limites mutuari, cum in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. inter ceteros patres Byzacenos subscripserit Candidus gratia Dei episcopus patriæ Dicensis. Nec mirum videri debet episcopos sine civitate fuisse, cum certum sit in Africa eorum complures in villis & fundis & per agros institutos fuisse, ut sibi invicem exprobravere Aurelius Catholicus, & Primianus Donatista, Carthaginenses episcopi, in Collatione Carthag. cap. 181. & 182. cognit. 1.

VI. Verum Vitensis sedis obscuritatem in nostro Victore primatus dignitate compensatam fuisse contendit Chiffletius, qui cap. 9. opusculi in eumdem auctorem, eum

ipſum eſſe cenſet Victorem provinciæ Byzacenæ primatem, quo concedente Fulgentius in Ruſpenſis ècclesiæ thronum evectus eſt, ut narrat ipſius Fulgentii Vitæ ſcriptor cap. 16. Id ut probet vir eruditus, obſervat in Notitia Africana tres ſolummodo Victores inter patres Byzacenos haberi, quorum prior, Victor ſcilicet Narenſis epiſcopus, decimo tertio loco recenſetur; Victor Gauvaritanus nonageſimo primo, ac denique noſter Vitenſis, qui locum trigeſimum ſextum in ea obtinet. At æque inſolens videtur Chiffletio affirmare epiſcopos nonaginta, aut ſolummodo duodecim, viginti annorum ſpatio interiiſſe: hincque rem veri omnino ſimilem eſſe putat, Victorem Byzacenæ ſuæ provinciæ primatum obtinuiſſe. Id vero ſi admittatur, Confeſſionis titulum ipſi deberi fatendum eſt, non ſolum quod ſub Hunerico cum ceteris fuerit exagitatus, aut certe quod Traſamundi violentia è ſede fuerit abreptus, ſed etiam quod exſul pro Chriſti fide è vivis exceſſerit. Victorem enim Byzacenæ primatem in Fulgentii Vita laudatum, quiſquis demum fuerit, exſulem obiiſſe colligitur, quod eo tempore, quo pace Eccleſiæ reſtituta Epiſcopis in ſedes ſuas redire licuit, non Victor, ſed Liberatus Byzacenæ provinciæ Primatum obtineret.

VII. Majoris fortasse momenti esse nonnullis videbitur alia quæstio, quam idem Chiffletius movet, utrum scilicet Victor hujus Historiæ scriptor inter Sanctos aliquando relatus fuerit, aut publico aliquo cultu donatus. Ipsum certe iis sanctis Confessoribus, qui sub Hunerici tyranni persecutione pro fidei catholicæ defensione decertarunt, annumerari debere, nemo, ut puto, infitiabitur. Quin & in veteribus codicibus mss. *sanctus Victor* passim appellatur. Sed hæc erat veterum formula, qua hic titulus auctoribus ecclesiasticis, maxime Episcopis, tribuebatur. Magis ad rem pertinet quod ea de re in hodierno Martyrologio Romano legitur, ubi die 23. mensis Augusti hæc habentur: *Uticæ in Africa beati Victoris episcopi.* quem Victorem Baronius in Notis ad hunc locum monet eum ipsum esse, qui ob scriptam Vandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc verba à recentioribus addita fuisse jure conqueritur, quæ re ipsa nusquam in antiquis codicibus reperire licet. Primus, qui Victoris istius nomen in Fastis sacris adscribendi occasionem præbuit, videtur fuisse Petrus de Natalibus, ut conjicit Chiffletius. Hic enim die 20. Aprilis Victorem episcopum Carthaginensem laudat,

quem ait ſanctitate & doctrina ſub Anaſtaſio imperatore floruiſſe, eique omnia opuſcula attribuit, quæ Gennadius in Catalogo cap. 77. à Victore Cartennenſi epiſcopo edita commemorat. Maurolicus abbas Petrum ſecutus, eadem die Victorem Carthaginenſem epiſcopum, virum doctiſſimum, qui ſub Anaſtaſio imperatore claruit, celebrat, omiſſo operum Catalogo. Petrus Galeſinius paullo aliter habet, nempe *Uticæ in Africa ſancti Victoris epiſcopi & Confeſſoris*, atque in Adnotationibus complures laudat Victores Africanos, quibus id elogium competere poſſit. At Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, habet ſolummodo, *In Africa ſancti Victoris epiſcopi*, quem tamen in Notis monet alium non eſſe à Victore Uticenſi, qui hiſtoriam perſecutionis Vandalicæ conſcripſit. Ex quibus omnibus patet, obſcuram apud antiquos fuiſſe Victoris noſtri memoriam, nec umquam nomen ipſius in Faſtis ſacris locum habuiſſe: quod ei cum aliis compluribus viris ſanctitate & doctrina celeberrimis commune eſt. Nec licet nobis ex incertis prorſus & dubiis monumentis Victori noſtro nomen conciliare, qui ſolidas veraſque laudes ob tam egregium opus à ſe editum meretur, cujus præclaras virtutes, ut loquuntur

Doctores Colonienses qui Bibliothecæ Patrum editionem procurarunt, pietatem, eruditionem, religionis zelum ad vivum expressas hoc in ejus opere cernere licet.

VIII. Quærunt item nonnulli, quo tempore, vel quanam in regione constitutus Victor hanc historiam conscripserit. Priori quæstioni facere satis difficile non est, cum ipsemet Victor se anno, postquam Vandali in Africam ingressi fuerant, sexagesimo scripsisse testetur, qui sane annus est vulgaris æræ CCCCLXXXVII. cum certum sit Vandalos anno CCCCXXVII. Hierio II. & Ardabure consulibus in Africam ex Hispania trajecisse. Verum non ita facilis est alterius quæstionis solutio. Victorem Constantinopoli de persecutione Vandalica scripsisse Chiffletius infert ex duobus ejusdem Historiæ locis. Primus habetur libro 5. num. 7. ubi Victor post descriptos varios cruciatus, quibus afficiebantur orthodoxi, hæc subjungit: *Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium Zenonis legatum interroget* &c. Locus alter ex eodem libro desumtus est num. 6. ubi de Tipasitanis Confessoribus, qui absque lingua loquebantur, agens, subjicit: *Si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim* &c. Quibus verbis, inquit Chiffletius, Victor Constantinopoli agens præsentes lectores invitat, ut Uranium in aula versantem

interrogent, absentes vero in Urbem ut veniant, totam persecutionis seriem cogni-turi. Hincque infert illos antistites, qui ad calcem Notitiæ Africanæ, *hic relegati* dicuntur, Constantinopoli exsulasse. Sed hanc opinionem Cotelerius tomo 3. monumentorum Ecclesiæ Græcæ, in Notis ad vitam sancti Sabæ improbat, quod minus recte illi Antistites Constantipolim *relegati* dicerentur. *Potuit*, inquit, *Hunericus rex Vandalorum Episcopos Catholicos relegare in varia loca ditionis suæ, potuit è regno suo expellere, potuit Constantinopolim mittere, sed ejusmodi missio nequaquam relegatio censenda est.* Unde infert vir eruditus, probabilius esse Victorem in Veteri-Epiro, quæ regio Vandalis subjecta erat, exsulantem conscripsisse historiam suam, quæ etiam fuerit occasio opus suum nuncupandi Diadocho, qui in eadem provincia episcopus fuisse dicitur. Verum si conjecturis uti licet, mihi veri similius videtur Victorem in Africa historiam suam exarasse. Multa quippe habet passim, quibus innuit se in exteris regionibus non versatum fuisse cum hanc scriberet. Qui vero *hic relegati* in Notitia dicuntur, ii ipsi mihi videntur esse, *de quibus*, testante Fulgentii Vitæ auctore cap. 4. *Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam propriam peregrinationis incommodum sustinerent.*

Talis fuit Faustus Præsidiensis episcopus, qui, ut ibidem dicitur, *non longe à sua cathedra relegari jussus fuerat*. Id de Victore nostro potius quam de ceteris facile crediderim, quod ad conventum Carthaginensem *non occurrerit*, proindeque ei facilius fuerit Arianorum manus evadere. Invitat autem Victor lectores, ut Uranium interrogent, tunc fortasse adhuc in Africa agentem: cum vero alios ut pergant Constantinopolim admonet, se, ut quidem mihi videtur, in ea urbe non versari aperte declarat.

IX. Multo minus probabilis est ejusdem Chiffletii opinio, sentientis Victorem, quem Constantinopoli scripsisse præmittit, historiam suam vix alteri quam Acacio Constantinopolitano nuncupare aut potuisse, aut debuisse. Id enim ut credamus vetat summa in sedem Apostolicam reverentia, qua tunc temporis tenebantur Episcopi Africani: cum è contrario gravissima inter Romanum pontificem & Acacium Constantinopolitanum intercederent discidia, quæ tandem in apertum schisma eruperunt. Certe in concilio Carthaginensi, quod statim post restitutam Ecclesiæ Africanæ libertatem convocaverat Reparatus, contestati sunt, ejusdem ecclesiæ patres se nihil admissuros, *nisi consuetudo, aut ecclesiæ Romanæ definitio prode-*

retur. Jam initio tyrannidis Vandalicæ in Africa Capreolus Carthaginensis antistes in epistola ad Patres concilii Ephesini eos adhortatur, ut errores, quos repullulantes Apostolicæ sedis auctoritas, Sacerdotumque in unum consonans sententia oppresserat, *secunda disputatione* non agitent. Et quidem Byzaceni patres in Sardinia exsules à Johanne & Venerio interrogati, quid de gratia & libero arbitrio sit sentiendum, id discendum esse respondent ex capitulis, in quibus continetur, *quid Romana*, *hoc est Catholica*, *sequatur & servet Ecclesia*. Sed magis ad rem nostram facit quod auctor Vitæ sancti Fulgentii narrat capite 12.' & 13. nempe cum idem Fulgentius *ad ultimam Thebaïdæ regionis eremum* pergere animo destinasset vitæ perfectioris desiderio, Eulalium Syracusanum episcopum & Rufinianum exsulem ex Africa episcopum ipsum à proposito revocasse, quod scilicet monachos ibi degentes *à communione beati Petri perfida dissensio separaret*. Vide infra notam 3. in Victorem Vitensem pag. 142.

V. Hæc Victoris Historia ea complectitur quæ Vandali adversus Orthodoxos commisere ab ipso eorum ingressu usque ad Hunerici mortem; ita tamen ut multa ab eo auctore prætermissa sint, sive quod non satis ipsi fuerint nota, sive quod ea

potissimum, quæ sub Hunerici persecutione testis oculatus viderat, referre statuisset. Hinc sæpius innuit se ex pluribus pauca selegisse, multaque à se fuisse omissa, non solum quæ in exteris regionibus contigerant, sed etiam ex iis quæ in variis Africæ regionibus pertulerant Orthodoxi. Generalem vero in tota Africa sub Hunerico persecutionem adversus Catholicos commotam fuisse diserte tradit Victor, potissimum libro 5. quam cladem ad exteras etiam nationes pertigisse Genserici temporibus ex eodem auctore constat, qui sub libri primi finem tredecim omnino provincias extra Africam recenset, quæ dira ejusmodi tempestate exagitatæ fuerant.

XI. Quod attinet ad hujus Historiæ divisionem, non liquet an eam auctor ipse plures in libros fuerit partitus. Si primum librum excipias, qui in omnibus tam editis quam mss. codicibus ad Genserici mortem desinit, tot sunt variæ istius operis divisiones, quot fere occurrunt codices mss. Tres in libros, præter Passionem sanctorum Monachorum, dividitur in vulgatis editionibus: at quinque aut sex libros exhibent codices mss. & quidem qui varie in variis incipiunt. Chifletius vero totum opus quinque in libros, prout sibi melius visum est, distinxit, cujus vestigiis

consulto inhæsimus ob publicum commodum, quod hæc divisio jam receptissima sit apud eruditos.

XII. Quærunt nonnulli an Fidei professio, quæ tertium Historiæ Victoris librum constituit, re ipsa huic auctori tribuenda sit. Certe Gennadius in Catalogo ipsius auctorem facit Eugenium Carthaginensem episcopum, sive quod re vera ab ipso edita fuerit, sive quod ejus jussu Victor, seu quivis alius eam condiderit, aut tandem quod cum ipse ceterorum omnium primas esset, & præcipuus totius Africæ antistes, ejus sedi & dignitati datum fuerit, quod ab alio quopiam nomine omnium factum fuerat. Omnibus simul Africanis episcopis tribuitur in vetustissimo codice ms. ecclesiæ Laudunensis, ubi sub hoc titulo habetur: *Incipit libellus episcoporum Catholicorum ad Unericum regem Vandalorum datum.* Tum, *Regali imperio* &c. ut in Victoris Historia; ipsique subjungitur Notitia ecclesiæ Africanæ, à Sirmundo primum edita, quam postea Chiffletius Victoris Historiæ inseruit. Porro eadem fidei professio sub Victoris nomine seorsim edita habetur in Bibliotheca Patrum. unde ansam sumsere nonnulli qui catalogos scriptorum ecclesiasticorum texuere, novum inducendi Victorem, hujus libelli auctorem, quem aliqui Victorem

Cartennæ episcopum fuisse existimarunt, quod iste apud Gennadium in Catalogo cap. 77. *adversus Arianos librum unum longum* conscripsisse memoretur. At illi advertere debuerant, Victoris Cartennensis librum Genserico oblatum fuisse, ut se ex præfatione didicisse testatur ipsemet Gennadius loco laudato. quem proinde alium esse à fidei Libello, qui in Victoris Historia habetur, fatendum est. Ceterum Victor eodem modo fidei professionem Historiæ suæ inserere potuit, quo Hunerici edicta.

XIII. Superest ut dicamus de vetustis exemplaribus,ad quæ hanc nostram Victoris editionem emendavimus. Codices mss. in quibus integra Victoris Vitensis Historia habetur, omnino quatuor habuimus: tres scilicet ex Bibliotheca Colbertina, quos pro suo more, & consueta erga litteras benevolentia, exhibuit nobis V. C. Stephanus Baluzius; quartum vero ex monasterio Benedictino sancti Martini à Campis Ordinis Cluniacensis. Ex Colbertinis antiquior sæculo nono aut sequenti scriptus videtur, secundus paullo recentior est; tertius vero nonnisi annos quingentos videtur præferre, sed qui manu accurata & diligenti exaratus est, in cujus paginarum marginibus variæ ex alio aliquo codice lectiones habentur, ita ut hic codex

codex pro duobus merito censendus sit. Codex denique sancti Martini à Campis, qui olim monasterii Crespiacensis fuit, ab annis item ferme quingentis videtur scriptus. Consuluimus etiam varias lectiones codicis bonæ notæ, ut asserit Chiffletius, Cartusiæ Portarum, quas idem ipse vir eruditus in Notis ad Victorem nobis suppeditavit. At præter hos codices, alios item tres habuimus, in quibus, demto priori libro, Victoris nostri Historia integra habetur sub Passionis sancti Eugenii titulo. Unus ex his est RR. PP. Fuliensium monasterii sancti Bernardi in hac urbe Parisiaca, alter in nostra sancti Germani à Pratis Bibliotheca asservatur, uterque ab annis circiter 500. conscriptus. Sed uno sæculo recentior videtur tertius ex his codicibus, qui est monasterii nostri sancti Cornelii Compendiensis. Præterea Fidei professionem, id est tertium Victoris Historiæ librum, & Notitiam Ecclesiæ Africanæ contulimus cum vetustissimo & optimæ notæ codice ms. ecclesiæ cathedralis sanctæ Mariæ Laudunensis, qui ab annis minimum octingentis exaratus est.

XIV. Editiones vero ejusdem auctoris, quas videre licuit, hæ sunt. Primo quidem ceteris omnibus antiquiorem consuluimus, à Beato Rhenano procuratam Basileæ anno 1535. quo ex officina Frobe-

niana Victor noster Vitensis, inter alios historiæ ecclesiasticæ auctores, primum in lucem prodiit. Eadem auctorum collectio Parisiis iterum excusa est anno 1541. typis Galeoti Pratensis. At eo temporis intervallo, quod inter utramque editionem effluxit, hæc eadem Victoris Historia Coloniæ Agrippinæ anno 1537. à Reinhardo Lorichio Hadamario typis mandata est, & quidem ex codice mss. uti videtur, si quidem in epistola dedicatoria, hanc historiam *à tinearum, quibus arrodi videbatur, injuria* se vindicasse profitetur. Altera ejusdem Lorichii editio Basileæ prodiit anno 1541. typis Bartholomæi Westhemeri. In qua item urbe anno 1555. ex Henrici Petri officina prodiit nova sacrorum auctorum collectio sub Orthodoxographiæ nomine, in qua, inter alia sacræ antiquitatis monumenta, habentur Victoris nostri libri tres de persecutione Vandalica, cum passione sanctorum septem Monachorum. Ceterum anno 1569. novam item Victoris editionem Parisiis curavit vir de re litteraria bene meritus, Franciscus Balduinus, celebris Jurisconsultus, qui primus omnium hanc Historiam commentariis illustravit. Paullo post, anno scilicet 1576. Margarinus Bignius Parisiis edidit Bibliothecam sanctorum Patrum, quæ iterum anno 1589. in eadem urbe excusa est,

& in utraque locum habet noſter Victor; ſicut & in Colonienſium editione, & in aliis ejuſmodi ſanctorum Patrum operum Collectionibus, quæ deinceps in lucem prodierunt. Quæ omnes editiones ſub Victoris Uticenſis nomine vulgatæ ſunt præter duas beati Rhenani, in quibus Victor Vitenſis epiſcopus appellatur. Sed verum titulum aſſeruit Petrus Franciſcus Chiffletius in jam laudata editione, quam anno 1664. Divione fieri curavit. Ceterum ne ii qui latine ignorant, tam eximii operis lectione fruſtrarentur, in vernaculam linguam non ſemel tranſlatum eſt. Et primo quidem Gallice prodiit ſæculo præcedenti, anno ſcilicet 1563. opera Franciſci Belforeſtii, Pariſiis apud Gabrielem Buon; & anno 1664. altera in eadem urbe, ab illuſtriſſimo Arnaldo Andillio procurata. Ad hæc Anglice edita eſt anno 1605. Harum vero omnium ſubſidio ad noſtram Victoris Hiſtoriæ editionem adornandam uſi ſumus, collatis inter ſeſe tam mſſ. quam editis codicibus, quorum varias lectiones ſuo loco exhibebimus. Hæc de Victoris Vitenſis Hiſtoria præmittere viſum eſt. De his vero quæ ſpectant ad cetera monumenta, quæ in iſto volumine continentur, fuſius hic diſſerere ſupervacaneum foret, cum ſua unicuique opuſculo præmiſſa admonitio id abunde do-

ceat. Sed tamen ut totius Historiæ Vandalicæ seriem sub uno, ut ita dicam, oculi conspectu Lector habere possit, post eorum quæ hic continentur syllabum, Chronologicum indicem exhibemus, in quo singula quæque istius Historiæ capita, singulis annis, quibus contigisse vulgo existimantur, consignavimus. Si quid vero, immo quidquid à me in toto hujus Historiæ decursu peccatum fuerit, benigne accipiat Lector, & meum saltem in re tam præclara, sed fere neglecta, conatum æqui bonique consulat, animo reputans, nec mihi sinceri aut veri studium, nec diligentiam, sed eruditionem argumento parem aliquando defuisse, quam ab aliis eruditioribus suppleri optamus. Ceterum hæc Vandalicæ persecutionis Historia pars erat totius Historiæ persecutionum ab Arianis tum Imperatoribus, tum etiam barbaris excitatarum, quam paratam habebamus : cujus aliam partem, si quidem piis & eruditis viris non displicituram intellexerimus, cum tempus erit magis opportunum, typis mandare curabimus.

INDEX
EORUM QUÆ IN HOC volumine continentur.

PARS PRIMA.

PARS SECUNDA.

INDEX CHRONOLOGICUS
persecutionis Vandalicæ.

Anno 406. INnocentio I papa sedente, Arcadio in Oriente, & Honorio in Occidente imperatoribus, Arcadio augusto VI. & Anicio Probo consulibus, sub finem anni vulgaris æræ CCCCVI. Vandali relictis propriis sedibus in Gallias irruentes à Francis prostrati sunt, qui paullo post Francos Alanorum ope in fugam vertunt; & Godegisclo eorum regi in his tumultibus occiso Gundericum ipsius filium substituunt, sicque cum aliis Barbaris in Gallias subeunt.

407. Varii martyres hoc anno & sequenti in Galliis passim à Vandalis coronati fuerunt.

408. Paulus Orosius, aliique auctores Vandalorum in Gallias irruptionem huic anno consignant.

Theodosius Junior Arcadio patri succedit.

Stilico Ravennæ ab exercitu interficitur, & Eucherius ejus filius Romæ, cui, etsi gentili, destinabatur Imperium.

409. Romam obsidet Alaricus.

Eodem anno Vandali, Suevi, aliique Barbari è Galliis in Hispanias transmigrarunt, ex Prospero & Idacio.

410. Attalus Arianus ab Alarico fit Imperator, qui paullo post ab eodem abjicitur.

Roma à Gotthis sub Alarico eorum rege capta ac direpta.

411. Alaricus è vita excessit, quem Gotthi in medio alveo Barentini amnis prope Consentiam, cum ingentibus opibus sepelierunt, aquis ad tempus alio derivatis, quas postea in locum suum reduxerunt.

Collatio habita Carthagine inter Catholicos & Donatistas, coram Marcellino Comite & Notario, jussu Honorii imperatoris.

412. Cælestii errores in Carthaginensi synodo proscribuntur.

413. Marcellinus Tribunus, qui in Collatione nomine Imperatoris cognitor fuerat, à Marino Comite, agentibus Donatistis interfectus est, ob id inter Martyres relatus in Martyrologio Romano die 6. Aprilis.

415. Athaulfus, cui Placidia Honorii soror in excidio Romano capta nupserat, à Gottho quodam occiditur, quod videretur Romanis favere.

416. Concilium Carthaginense contra Pelagii errores, item

& aliud Milevi in Numidia contra eosdem hæreticos.

Placidia, post Athaulfi necem Romanis reddita, Constantio nupsit.

Reliquiæ sancti Stephani per Orosium presbyterum ex Palæstina in Africam allatæ.

Zozimus in Innocentii locum Romanæ ecclesiæ præficitur. 417.

Valentinianus, postea imperator, ex Constantio & Placidia nascitur. 418.

Pelagius Romæ damnatur, & iterum Carthagine.

Bonifacius defuncto Zozimo fit Romanus pontifex, contra-nitente Eulalio schismatico.

Quæstio de appellationibus ad sedem apostolicam inter Romanos & Africanos agitatur. 419.

Constantius, Valentiniani III. pater, Augustus ab Honorio renunciatur. 420.

Sancti Hieronymi obitus.

Cælestis deæ templum Carthagine destruitur, petente Aurelio episcopo. 421.

Constantius imperator moritur.

Castinus magister militum expeditionem contra Vandalos in Hispania suscipit, sed infelici exitu. 422.

Augustinus disputat adversus Maximinum Arianum Gothorum episcopum in Africa.

Cælestinus Papa Bonifacio substitutus. 423.

Honorius Placidiam sororem suam cum Valentiniano ejus filio Constantinopolim mittit, quod suspicaretur ab ea accitos fuisse in Italiam barbaros. Idem paullo post moritur, & Johannes Primicerius Notariorum Imperium invadit.

Valentinianus III. Constantii & Placidiæ filius, Cæsar Constantinopoli creatur à Theodosio Juniore. 424.

Joannes Tyrannus Ravennæ occiditur, cujus tamen mortem anno sequenti Cassiodorus consignat.

Valentinianus Augustus renunciatur Ravennæ. 425.

Hoc anno, aut sequenti Gundericus, Godegiscli filius, Vandalorum rex in Hispania, interiit: cui succedit Gensericus ipsius frater, sed ex concubina natus. qui persecutionem, teste Gregorio Turonensi, in Hispania excitavit. 426.

Bellum adversus Bonifacium, qui ex Africa Romam venire abnuerat, nomine publico illatum est: sed ille Vandalos, fœdere cum ipsis inito, in Africam accivit, Hierio & Ardabure coss. 427.

Hoc anno Vandalorum in Africam adventum contigisse scribunt nonnulli. 428.

Theodosius Junior edicta adversus hæreticos lata renovavit.

429. Circa id tempus Darius Comes in Africam missus est, ut bellum sedaret. Bonifacium ad Imperatoris obedientiam revocat.

430. Hippo-regius à Vandalis obsidetur, & tertio obsidionis mense Augustinus ipsius antistes, totius vero Ecclesiæ Catholicæ doctor egregius, exstinctus est.

431. Concilium Ephesinum, Generale III. cui nemo ex Africa interfuit, præter Bessulam Capreoli Carthaginensis episcopi diaconum.

Paulinus Nolæ episcopus vir sanctissimus obit anno ætatis 78.

432. Sixtus III. Romanus pontifex in Cælestini demortui locum assumitur.

Bonifacius comes ex Africa in Italiam redit, at paullo post Magister militum factus, ex vulnere quod in prœlio adversus Ætium commisso acceperat, defunctus est.

435. Pax cum Vandalis facta est per Trigetium, Prosper Canisii habet triennium, relicta ipsis Africæ portione ad inhabitandum.

437. Persecutionis à Genserico motæ initia, in qua Arcadius & socii martyrio coronantur.

Valentinianus Constantinopolim proficiscitur cum Eudoxia Theodosii filia nuptias contracturus.

438. Siciliam vicinasque insulas piratæ Barbari variis irruptionibus vexant.

439. Gensericus Carthaginem invadit, & Quodvultdeum episcopum, navi vetustæ impositum, cum maxima cleri parte in exsilium trudit; uno verbo Carthaginem pastore, clero, locis sacris & senatu spoliat.

Salvianus Massiliensis presbyter libros de Providentia divina scribit, in quibus multa habentur de Vandalis in Gallia, Hispania & Africa sævientibus.

440. Sanctus Leo, cognomento Magnus, post Sixti pontificis mortem Romanæ ecclesiæ præficitur.

Gensericus in Siciliam irrumpit, sed postea metu Sebastiani comitis dimissa Sicilia, Carthaginem revertitur.

441. Theodosius exercitum adversus Gensericum parat, sed incassum.

442. Hunnis Orientales provincias devastantibus Theodosius exercitum, quem adversus Vandalos miserat, revocare cogitur.

Pax inter Valentinianum & Gensericum renovata. Circa illud tempus, ut videtur, sanctus Leo Potentium legatum

in Mauritaniam misit pro restauranda Ecclesiæ disciplina.
Gensericus in sua ditione Catholicos persequitur, immo & in suos sævit, qui in ipsum conjuraverant.
Manichæi Romæ à sancto Leone detecti, quorum plerique, Africa à Genserico devastata, in Urbem se contulerant. 443.
Attila, occiso Bleda fratre suo, solus Hunnis imperat. 444.
Concilium Romæ adversus Manichæos.
Valentiniani III. constitutio adversus Manichæos data. 445.
Marcianus fit Imperator in Oriente, Theodosio Juniore absque filiis defuncto. 450.
Placidia Valentiniani mater obit V. Kal. Novembris.
Attila Hunnorum rex in Gallias ingressus varias urbes devastat, ac demum in agris Catalaunicis prœlio commisso fugatur ab Ætio aliisque fœderatis. Ibi Meroveus Francorum, & Theodoricus Vuisigotthorum reges interfecti sunt. 451.
Synodus generalis apud Calchedonem contra Eutychetem habita.
Attila in Italiam irrumpit, Aquileïam devastat, ac Leonis papæ precibus fractus, in Pannonias revertitur. 452.
Attila in Pannonia moritur, cujus tamen interitum anno sequenti Marcellinus comes consignat. 453.
Pulcheria Augusta Marciani uxor vita defungitur, quæ in fastis sacris locum meruit.
Deogratias in episcopum Carthaginensem ordinatur. 454.
Ætius à Valentiniano occiditur.
Petronius Maximus, Valentiniano occiso, Imperium invadit, qui paullo post & ipse necatus est. 455.
Gensericus Romam diripit, Augustas cum infinita captivorum multitudine Carthaginem transportat; universam deinde Africam, insulas vicinas, variasque regiones devastat, & suo subjicit imperio.
Eparchius Avitus fit imperator.
Avitus purpuram deponere cogitur à Ricimere, fitque episcopus Placentiæ. 456.
Deogratias episcopus Carthaginensis è vivis excessit. 457.
Gensericus ecclesias Catholicorum claudi imperat, pulso in exsilium clero.
Marciano Imperatore defuncto, Leo Magnus seu Macelles fit Imperator Orientis, & Julius Majorianus Occidentali Imperio præficitur, vir melioribus temporibus dignus.
Majorianus adversus Vandalos exercitum parat, sed hujus conatus, ob ereptas à Genserico naves in Hispaniæ littore, irriti fuere. 458.
Majorianus Imp. à Ricimere occiditur, à quo Libius Severus creatur Augustus Ravennæ. 461.

Hilarus sancto Leoni papæ succedit.

465. Severus Imp. Ricimeris opera Romæ veneno necatur.

466. Romani ex Hispaniis penitus pulsi ab Evarico Vvisigotthorum rege.

467. Post biennii interregnum Flavius Anthemius proclamatur Augustus, ad id à Leone Augusto cum exercitu in Italiam directus.

Simplicius papa Hilaro defuncto substitutus est.

468. Basilisci proditione Leonis expeditio adversus Vandalos irrita fuit.

Marcellinus patricius à Romanis adversus Vandalos pugnantibus dolo confoditur, eo ipso tempore, quo eis opem ferebat.

Fulgentius Telepte in Byzacio nascitur.

469. Patriciolus, Asparis filius Arianus, Cæsar creatur, reclamantibus Catholicis, qui Cæsarem orthodoxum flagitabant.

471. Aspar & filii ejus Ardaburis & Patriciolus Cæsar, Arianæ sectæ fautores, in palatio jussu Leonis interemti sunt. quod factum aliqui anno præcedenti consignant.

472. Anthemius imperator Romæ interficitur proditione Ricimeris, cujus opera Anicius Olybrius in thronum conscendit: sed quadragesimo die post hæc facinora perpetrata, referente Cassiodoro, Ricimer defunctus est.

473. Flavius Glycerius Ravennæ Imperium assumit, defuncto Olybrio.

Leo junior ab avo Augustus appellatur in Oriente.

474. Julius Nepos pulso Glycerio Augustus appellatur.

Leone imperatore Orientis defuncto, Zeno pro Leone juniore filio suo, quem ex Ariadna Leonis Imp. filia susceperat, imperium administrat, & ab ipso filio paullo post coronatus, Augustus appellatur. Leo junior statim obiit.

475. Orestes patricius, exturbato Nepote, imperium tradit Romano Augusto, seu Augustulo filio suo.

476. Pax inter Zenonem augustum & Gensericum inita.

Basiliscus exturbato Zenone Imperium viginti mensibus occupat.

Odoacer rex Erulorum occiso Oreste, pulso Augustulo, captaque Roma, Imperatoris titulum simul cum purpura & regiis insignibus respuens, solo regis nomine contentus, novum Italiæ regnum instituit, sicque Occidentale imperium exstinctum est.

477. Gensericus Vandalorum rex, duarum orbis terrarum urbium potentissimarum expugnator, moritur hujus anni initio: cui Hunericus succedit, patre adversus Catholicos crudelior.

Zeno Basiliscum fugat, & captum in Cappadociam exsulare cogit, ubi fame conficitur.

Nepos, dudum ab Oreste ex Imperio dejectus, occisus est in villa propria haud longe à Salona urbe. 480.

Eugenius Carthaginensis episcopus ordinatur, & paullo post persecutio adversus Catholicos incœpit. 481.

Zeno Henoticon, seu Unionis edictum promulgat. 482.

Felix II. papa Simplicio succedit. 483.

Persecutio adversus Orthodoxos in Africa ingravescit, in qua inter ceteros Liberatus abbas cum aliis sex monachis gloriosum martyrium Carthagine complevit.

Edictum Hunerici pro conventu apud Carthaginem anno sequenti habendo.

Collatio Catholicorum episcoporum cum Arianis Carthagine habita, jubente Hunerico. 484.

Fames valida in Africa grassatur.

Hunericus, anno regni sui octavo pæne expleto, excedit è vita, cui Guntabundus Gentonis filius succedit.

Sanctus Fulgentius circa hoc tempus monasticam vestem induit. 486.

Pax ecclesiæ Africanæ utcumque permissa, Eugenio sedi suæ restituto. 487.

Concilium Romanum sub Felice papa pro lapsis in Africa ad pænitentiam recipiendis.

Victor Vitensis scribit Historiam persecutionis Vandalicæ.

Felix papa ad Africanos episcopos scribit, modum, quo lapsi ad pænitentiam recipiendi essent, præscribens. 488.

Theodoricus rex primo in Italiam subit, bis Odoacro devicto. 489.

Theodoricus Odoacrum Ravenna inclusum obsidet. 490.

Vandali à Theodorico rege pace postulata, à Siciliæ solitis direptionibus cessarunt. 491.

Anastasius Zenoni imperatori succedit.

Gelasius papa Felici succedit. 492.

Odoacer à Theodorico rege interfectus. Hinc Ostrogotthorum in Italia regni initia repetenda. Theodoricus Ravennæ regiam instituit. 493.

Guntabundus ecclesias Africæ reserari, atque episcopos exsules ad proprias ecclesias redire permisit. 494.

Hoc anno Baronius Eugenium Carthaginensem in exsilium pulsum obiisse scribit, sed perperam. 495.

Gelasius papa in epistola ad episcopos Dardaniæ, Eugenii cæterorumque Africæ episcoporum constantiam laudat.

Obiit Guntabundus Vandalorum rex: cui succedit Tramundus ipsius frater. 496.

Anastasius II. papa eligitur, defuncto Gelasio.

Clodoveus primus Francorum rex Christianus, Remis à sancto Remigio baptizatur cum plerisque ejusdem gentis primoribus. Inde merito Remigius gentis Francorum, ac speciatim Regum nostrorum Apostolus dictus est.

498. Symmachus in Anastasii papæ demortui locum fit Romanus pontifex, adversus quem Laurentius grave schisma excitavit, Theodorici regis auctoritate postea compressum.

499. Collatio inter Catholicos antistites & Arianos apud Sarbiniacum, tum Lugduni coram Gundebaldo Burgundionum rege, ubi Ariani, agente potissimum sancto Avito Viennensi episcopo, victi fuerunt.

500. Theodoricus Rex Romam advenit, quo tempore sanctus Fulgentius eum perorantem audivit.

505. Eugenius episcopus Carthaginensis, apud Albiam in Galliis exsulans, defungitur.

507. Hoc anno, uti videtur, Byzaceni patres in unum coacti Episcopos in demortuorum sedes contra Regis præceptum instituere decreverunt.

508. Fulgentius fit Ruspensis episcopus. Monasterium in sua urbe ædificat; & paullo post in exsilium abducitur.

514. Hormisdas Symmacho papæ succedit.

517. Sigismundus Burgundionum rex, ejurata Arianorum hæresi, suadente sancto Avito episcopo Viennensi, fit Catholicus.

518. Justinus imperator Anastasio succedit, Catholicæ fidei acerrimus defensor.

519. Pax Orientalem inter & Occidentalem ecclesiam facta.

Moveri cœpit celebris illa quæstio de propositione, *Unus è Trinitate in carne crucifixus est*, quam Monachi Scythæ tuebantur.

522. Fulgentius & alii episcopi Byzaceni concilium in Sardinia celebrant contra Fausti errores, cujus concilii synodalis epistola habetur inter opera sancti Fulgentii.

523. Trasamundo defuncto succedit Hildericus Hunerici filius, qui pacem ecclesiæ Africanæ restituit, revocatis ab exsilio episcopis.

Bonifacius episcopus Carthaginensis ordinatur.

Johannes I. pontifex Romanus creatur post Hormisdæ obitum.

524. Synodus Juncensis in Byzacena sub Liberato primate, ac paullo post Sufetana in eadem provincia.

525. Concilium Carthaginense sub Bonifacio.

Johannes papa Constantinopolim à Theodorico mittitur, primus omnium Pontificum Rom. à Justino Aug. honorifice susceptus res Ecclesiæ egregie curavit, die sancto

Paschæ Romano more Latina lingua celebravit. Ravennam reversus à Rege in carcerem trusus multis affectus est incommodis.

Johanni papæ in carcere apud Ravennam defuncto Felix III substituitur. 526.

Theodoricus Ostrogotthorum rex in Italia moritur.

Justinianus post Justini obitum Augustus proclamatur. 527.

S. P. Benedictus Sublaco ad Montem-Casinum migravit, ubi celeberrimum totius orbis monasterium constructum est. 529.

Bonifacius secundus Romanus pontifex Felici successit, adversus quem Dioscorus pontificatum affectans schisma conflavit. 530.

Gelimer pulso Hilderico, quem in vinculis tenuit, Vandalorum in Africa regnum invasit. 531.

Johannes, cognomento Mercurius, papa in Bonifacii demortui sedem levatur. 532.

Prima die hujus anni Fulgentius Ruspensis episcopus è vivis excessit. 533.

Gelimer multos etiam è suis nobiles occidit.

Carthagine à Belisario capta, Gelimereque ultimo Vandalorum rege, qui paullo antea Hildericum occiderat, devicto, & in triumphum Constantinopolim misso, Africa Imperio restituta est. 534.

Bonifacius episcopus Carthaginensis è vivis excessit, cui Reparatus substitutus statim concilium generale totius Africæ apud Carthaginem in Fausti basilica celebravit. 535.

Agapetus post Johannis obitum Romanæ ecclesiæ præficitur, qui Reparato & Africæ episcopis de restituta ecclesiæ libertate gratulatur. Justinianus quoque multa in gratiam ecclesiæ & populorum Africæ constituit.

Finis Indicis Chronologici.

Summa privilegii Regis Christianissimi.

AUctoritate Regis cautum est, ne quis in regno suo, aliisve locis suæ ditioni subjectis, intra octo proximos annos *Historiam persecutionis Vandalicæ* &c. *opera & studio domni Theoderici Ruinart, presbyteri & monachi Benedictini, è Congregatione sancti Mauri*, absque Theodori Muguet Bibliopolæ Parisiensis permissu excudat, aut vendat, à die publicationis exemplarium: qui secus fecerit pœna indicta, prout amplius in Regio diplomate continetur, multabitur. Datum Versaliis die 2. Julii anno 1693. Sic signatum de mandato Regis. TOURREI.

Privilegium relatum est in Acta Typographorum & Bibliopolarum Parisiensium, die 13. Julii ejusdem anni à Petro Auboüin Syndico.

Prelum desiit Idibus Januarii anno 1694.

HISTORIA

INCIPIT HISTORIA PERSECUTIONIS AFRICÆ PROVINCIÆ

Tempore Geiserici & Hunerici regum Vandalorum, scribente eam SANCTO VICTORE episcopo patriæ Vitensis.

Ad complures mss. codd. & veteres editiones emendata.

PROLOGUS.

UONDAM veteres ob studium sapientiæ enucleare atque sciscitari assidue minime desistebant, quæ forte, vel qualia, prospere vel secus, provinciis, locis, aut regionibus evenissent, de quibus vel in quibus exacuentes stylum ingenii sui, redolente magisterii flore, ignaris historiarum calathos* offerrent gratuito munere propinatos; dabantque operam, ut nequaquam lateret in totum, quod in parte fuerat gestum. Sed illi fastu mundialis amoris inflati, gloriam elationis suæ longe lateque gestiebant laudabiliter diffamari. At vero venerabilitas studii tui, historiam texere jubens*, inquirit, simili quidem fervore, dispari tamen amore: & illi ut laudarentur in sæculo, ipse ut præclarus appareas in futuro, & dicas:

VICTOR VITENSIS.

Nota 1.

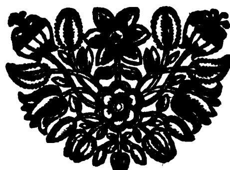
n. 2.

VICTOR VITENSIS. *In Domino laudabitur anima mea: audiant mansueti & lætentur.* Poteris, inquit, ut voles, quia omne datum optimum, & omne donum perfectum cælitus accepisti, eruditus à tanto Pontifice, totoque laudis genere prædicando beato DIADOCHO *, cujus, ut astra lucentia exstant quamplurima catholici dogmatis monimenta dictorum. Et sat est tibi ut æquipares doctrinam Doctoris: quia est satis discipulo, ut sit quomodo magister ejus. Alium video Timotheum, ab incunabulis infantiæ sacris litteris eruditum: necnon inter alios sublimem atque expeditum Lucam, arte medicum, apostoli Pauli gentium doctoris discipulum. Ego namque jubentis imperio obedientiæ cervicem submittens, quæ obvenerunt in partibus Africæ, debacchantibus Arianis, sensim breviterque indicare tentabo, & quasi rusticus operarius defatigatis ulnis, aurum colligam de antris occultis, speciem vero adhuc sordentem atque confusam, non cunctabor artificis judicio igni examinandam contradere, qui monetarios possit solidos efformare *.

Psal. 33. 3.

n. 3.

* *al.* picturare.

VICTORIS VITENSIS episcopi de persecutione Vandalica.

LIBER PRIMUS.

Geiserici Vandalorum regis in Africa persecutio.

I. SExagesimus nunc, ut clarum est, agitur annus *, ex quo populus ille crudelis ac sævus Vandalicæ gentis Africæ miserabilis *attigit fines, transvadans facili transitu per angustias maris, qua inter Hispaniam, Africamque æquor hoc magnum & spatiosum, bissenis millibus angusto se limite coartavit. Transiens igitur quantitas universa, calliditate Geiserici ducis, ut famam terribilem suæ faceret gentis, ilico statuit omnem multitudinem numerari, quam huic luci ad illam usque diem uterus profuderat ventris. Qui reperti sunt senes, juvenes, parvuli, servi vel domini, octoginta millia numerati. Qua opinione divulgata, usque in hodiernum à nescientibus armatorum tantus numerus æstimatur*, cum sit nunc exiguus & infirmus. Invenientes igitur pacatam quietamque provinciam, speciositatem totius terræ florentis, quaquaversum, impietatis agminibus impetebant *, devastando depopulabantur, incendio atque homicidiis totum exterminantes. Sed nec

Vandalorũ ingressus in Africam.
* An. 487.
* al. miserabiles.
n. 4.
* al. impendebant.

* al. omnino.

arbustis fructiferis omnimode*parcebant; ne fortè quos antra montium, aut prærupta terrarum, vel seclusa quæque occultaverant, post eorum transitum illis pabulis nutrirentur: & sic eadem, atque iterum tali crudelitate furentibus, ab eorum contagione nullus remansit locus immunis. Præsertim in ecclesiis, basilicisque sanctorum, cœmeteriis vel monasteriis sceleratius sæviebant, ut majoribus incendiis domos orationis magis quam urbes, cunctaque opida concremarent. Ubi forte venerabilis aulæ clausas repererant portas, certatim ictibus dextralium, aditum reserabant, ut recte tunc diceretur: *Quasi in silva lignorum, securibus consciderunt januas ejus in idipsum: in securi & ascia dejecerunt eam. Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra; polluerunt tabernaculum nominis tui.*

Psal. 73. ℣. 6. 7.

Eorum sævitia.

II. Quanti tunc ab eis præclari Pontifices & nobiles sacerdotes diversis pœnarum generibus exstincti sunt; ut traderent si quid auri vel argenti proprium, vel ecclesiasticum * haberent? Et dum quæ erant, urgentibus pœnis facilius proderentur, iterum crudelibus tormentis oblatores urgebant, autumantes quamdam partem, non totum esse oblatum: & quanto plus dabatur, tanto amplius quempiam habere credebant. Aliis palorum vectibus ora reserantes, fœtidum cœnum ob confessionem pecuniæ faucibus ingerebant: nonnullos in frontibus & tibiis, nervis remugientibus torquendo cruciabant. Plerisque aquam marinam, aliis acetum, amurcam, liquamenque & alia multa atque crudelia, tamquam utribus imbutis ori apposita, sine misericordia porrigebant. Non infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non reverentia sacerdotalis, crudeles animos mitigabat: quin immo ibi exaggerabatur ira

* n. 5.

furoris, ubi honorem conſpexerant dignitatis. Quantis Sacerdotibus, quantiſque Illuſtribus * onera ingentia, uti camelis vel aliis generibus jumentorum impoſuerint, nequeo narrare, quos ſtimulis ferreis ad ambulandum urgebant: quorum nonnulli ſub faſcibus miſerabiliter animas emiſere. Senilis maturitas atque veneranda canities, quæ cæſariem capitis ut lanam candidam dealbarat, nullam ſibi ab hoſpitibus * miſericordiam vindicabat. Sed etiam parvulos ab uberibus maternis rapiens barbarus furor, inſontem infantiam allidebat ad terram. Alii * è regione pedes tenentes, à meatu prorſus naturali uſque ad arcem capitis diſſipabant: quando tunc forte Sion captiva cantabat; Dixit inimicus incendere fines meos, interficere infantes meos, & parvulos meos ſe eliſurum ad terram.

VICTORIS VITENSIS LIB. I. n. 6.

n. 7.

n. 8.

4. Reg. 8. 12.

III. In ædificiis nonnullis magnarum ædium, vel domorum, ubi miniſterium ignis minus valuerat, tectis admodum deſpicatis *, pulcritudinem parietum ſolo æquabant; ut nunc antiqua illa ſpecioſitas civitatum, nec quia * fuerit prorſus appareat. Sed & urbes quamplurimæ, aut raris, aut nullis habitatoribus incoluntur. Nam & hodie ſi qua ſuperſunt, ſubinde deſolantur, ſicut in Carthagine odii cauſa, theatra, ædem Memoriæ, & viam, quæ Cæleſtis * vocabatur, funditus deleverunt. Et ut de neceſſariis loquar, baſilicam majorem *, ubi corpora ſanctarum martyrum Perpetuæ atque Felicitatis ſepulta ſunt, Celerinæ *, vel Scillitanorum, & alias quas non deſtruxerant, ſuæ religioni licentia tyrannica manciparunt. Ubi vero munitiones aliquæ videbantur, quas hoſtilitas barbarici furoris oppugnare nequiret, congregatis in circuitu caſtrorum innumerabilibus turbis, gladiis feralibus cruciabant: ut putre-

Ædificia ſubvertunt.

* Colb. diſſipatis.

* al. quæ

n. 9.

* Colb. 2. Majorum

n. 10.

factis cadaveribus, quos adire non poterant arcente murorum defensione, corporum liquescentium enecarent fœtore. Quanti & quam numerosi tunc ab eis cruciati sunt Sacerdotes, explicare quis poterit? Tunc enim & nostræ civi-
n. 11. tatis venerabilis PAPINIANUS*, antistes, candentis ferri laminis toto adustus est corpore. Si-
n. 12. militer & MANSUETUS Uricitanus *, in porta incensus est Fornitana. Qua tempestate Hipporegium obsessa est civitas, quam omni laude dignus beatus AUGUSTINUS, librorum multorum confector, pontifex gubernabat. Tunc illud eloquentiæ, quod ubertim per omnes campos Ecclesiæ decurrebat, ipso metu siccatum est flumen, atque dulcedo suavitatis dulcius propinata, in amaritudinem absynthii versa est, ut Davidicum
Psal. 38. ℣. 2. 3. præconium conveniret: *Dum consisteret peccator adversum me, obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.* Usque ad illud tempus ducentos jam triginta & duos confecerat libros, exceptis innumerabilibus epistolis, vel expositione totius Psalterii & Evangeliorum, atque tractatibus popularibus, quos græci homilias vocant, quorum
n. 13. numerum comprehendere satis impossibile est*.

Carthagin. excidium. IV. Quid multa? Post has truces impietatis insanias, ipsam urbem maximam Carthaginem Geisericus tenuit & intravit; & antiquam illam ingenuam ac nobilem libertatem in servitutem
n. 14. redegit*. Nam & senatorum urbis non parvam multitudinem captivavit. Et inde proposuit decretum, ut unusquisque auri, argenti, gemmarum, vestimentorumque pretiosorum quodcum-
* al. offerret. que haberet afferret * : & ita in brevi avitas atque paternas opes tali industria abstulit rapax. Disponens quoque singulas quasque provincias, sibi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, &

partem Numidiæ reservavit: exercitui vero Zeugitanam vel Proconsularem funiculo hereditatis divisit; Valentiniano adhuc imperatore, reliquas licet jam exterminatas provincias defendente: post cujus mortem, totius Africæ ambitum obtinuit, necnon & insulas maximas, Sardiniam, Siciliam, Corsicam, Ebusum*, Majoricam, Minoricam, & alias multas superbia sibi consueta defendit. Quarum unam illarum, id est, Siciliam, Odoacro Italiæ regi postmodum tributario jure concessit: ex qua ei Odoacer singulis quibusque temporibus, ut domino tributa dependit, aliquam tamen sibi reservans partem. Præterea præcipere nequaquam cunctatus est Vandalis, ut Episcopos atque laicos nobiles de suis ecclesiis & sedibus* nudos penitus effugarent. Quod si optione proposita exire tardarent, servi perpetuo remanerent. Quod etiam in plurimis factum est: multos enim Episcopos & laicos, claros atque honoratos viros, servos esse novimus Vandalorum.

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

n. 15.

* al. & locis.

V. Tunc vero memoratæ urbis Episcopum, id est, Carthaginis, Deo & hominibus manifestum, nomine QUODVULTDEUM*, & maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque exspoliatos expelli præcepit. Quos Deus miseratione bonitatis suæ, prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem. Senatorum atque honoratorum* multitudinem, primò exsilio crudeli contrivit, postea transmarinas in partes projecit. Pulso namque Episcopo, ut præfati sumus, cum clero venerabili, ilico ecclesiam nomine Restitutam*, in qua semper Episcopi commanebant, suæ religioni mancipavit, atque universas, quæ intra muros fuerant civitatis, cum suis divitiis abstulit. Sed

Clerum pellit.

n. 16.

n. 17.

n. 18.

etiam foris muros quascumque voluit occupavit, & præcipue duas egregias & amplas sancti martyris Cypriani; unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus, qui locus Mappalia vocitatur. Quis vero sustineat, atque possit sine lacrymis recordari, dum præciperet nostrorum corpora defunctorum, sine sollemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perduci? Addidit adhuc, ut & pars clericorum quæ remanserat, pœnali exsilio truderetur *. Et dum ista fierent, qui supererant magni sacerdotes atque insignes viri memoratarum provinciarum quas diviserat Vandalis, cogitaverunt supplicandi gratia Regem adire. Qui dum, ut moris est, ad Maxilitanum littus exisset, quod Ligula vulgi consuetudine vocitatur, amissis jam ecclesiis & rebus occurrere ausi sunt *; supplicantes, ut ad consolandum populum Dei, saltem habitandi facultas, Vandalis jam dominantibus, concederetur. Quibus ille per internuncium rabido ore respondisse fertur. Decrevi ego de nomine & genere vestro nullum dimittere, & vos audetis talia postulare? Quos etiam vicino mari voluit eadem hora demergere, nisi à suis diu, ne hoc faceret, rogaretur. Recedentes igitur illi, tristitia & mærore confecti, cœperunt qualiter poterant, & ubi poterant, ablatis ecclesiis divina mysteria celebrare. Subinde autem crescente opibus regno, major cœpit & superbia propagari.

Preces pro defunctis.

* al. exitio truderetur.

n. 19.

VI. Referam autem factum, quod ipso gestum est tempore. Fuit comes quidam SEBASTIANUS *, famosi illius gener comitis BONIFACII, acer consilio, & strenuus in bello: cujus Geisericus, sicut consilia necessaria habebat, ita & præsentiam formidabat. Cupiens autem illum exstinguere, occasionem mortis de religione quæsivit. Cogi-

Sebastiani fides.

n. 20.

tavit Rex ut præsentibus Episcopis atque domesticis suis, Sebastianum taliter conveniret. Sebastiane, inquit, scio quia fideliter nobis adhærere jurasti, cujus veritatem sacramenti labores tui vigilantiaque demonstrant. Sed ut nobis connexa semper jugisque maneat amicitia tua, hoc placuit præsentibus sacerdotibus nostris, ut ejus efficiaris cultor religionis, quam & nos, & noster populus veneramur. Cui Sebastianus, rem inveniens miram multisque necessariam, pro tempore acute respondit: Quæso, domine Rex, ut nunc unus panis mundissimus ac similaceus adferatur*. Qui cum ignorasset Geisericus Sebastiani victoriam, ilico jussit adferri. Apprehendens itaque Sebastianus mundissimum panem, ita effatus est. Hic panis ut ad tantum decorem splendoris veniret, quo mensæ regiæ necessarius haberetur, discussa spuria furfuris, ex massa similaginis consperfus, per aquam transivit & ignem: idcirco & aspectu clarus, & esu suavis habetur. Ita & ego mola Catholicæ matris commolitus, & cribro examinationis ut simila munda purgatus, rigatus sum aqua baptismatis, & igne sancti Spiritus coctus. Et ut hic panis de furno, ita & ego per officia sacramentorum divinorum, artifice Deo, de fonte mundus ascendi. Sed fiat, si velis, quod ipse propono. Iste panis confringatur in frusta, madidetur aqua, & iterum conspergatur, mittaturque in furnum: si melior exierit, faciam quod hortaris. Quam propositionem Geisericus cum omnibus qui aderant cum audisset, ita ligatus est, ut se solvere omnino non posset. Quare alius * generis argumento postea bellicosum virum occidit.

* al. similagineus.

* al. quem alio.

VII. Et ut ad id redeamus unde digressi sumus, terret præceptis feralibus, ut in medio

Persecutio gravis.

VICTORIS VITENSIS LIB. I. n. 21. Vandalorum nostri nullatenus respirarent, neque usquam orandi aut IMMOLANDI* concederetur gementibus locus; ut manifeste tunc prophetiæ vaticinium compleretur: *Non est in hoc tempore Princeps, aut Propheta, vel Dux, neque locus ad sacrificandum nomini tuo.* Nam & diversæ calumniæ non deerant quotidie, etiam illis sacerdotibus qui in his regionibus versabantur, quæ Regis palatio tributa pendebant. Et si forsitan quispiam, ut moris est, dum Dei populum admoneret, Pharaonem, Nabuchodonosor, Holofernem, aut aliquem similem nominasset, objiciebatur illi, quod in personam Regis ista dixisset, & statim exsilio trudebatur. Hoc enim persecutionis genus agebatur, hic aperte, alibi occulte, ut piorum nomen talibus insidiis interiret. Qua de re plurimos sacerdotum tunc novimus relegatos, sicut URBANUM Girbensem,

Dan. 3. 38.

n. 22. CRESCENTEM metropolitanum *Aquitaniæ civitatis, qui centum viginti præerat Episcopis, HABETDEUM Teudalensem, EUSTRATIUM Suffectanum*: & Tripolitanos duos, VICES Sabratenum *, & CRESCONIUM Oënsem: & Adrumetinæ civitatis FELICEM episcopum, ob hoc quod suscepisset quemdam JOHANNEM monachum transmarinum; sed & alios multos, quos longum est enarrare. Quibus tamen in exsilio positis dum obitus obvenisset, non licebat alios eorum civitatibus ordinari episcopos. Inter hæc tamen Dei populus in fide consistens, ut examen apum cereas ædificans mansiones, crescendo melleis fidei calculis* firmabatur; ut impleretur illa sententia: *Quanto magis eos affligebant, tanto magis multiplicabantur, & invalescebant nimis.*

* al. Suffetanum

n. 23.

n. 24.

Exod. 1. 12.

Deogratias virtutes.

VIII. Post hæc factum est, supplicante Valentiniano Augusto, Carthaginensi ecclesiæ post

longum silentium desolationis, episcopum ordinari, nomine DEOGRATIAS: cujus si nitatur quisquam quas per illum virtutes Dominus fecerit, paulatim excutere *, ante incipient verba deficere, quam ille aliquid valeat explicare. Illo igitur episcopo constituto factum est peccatis urgentibus, ut urbem illam quondam nobilissimam atque famosissimam quinto decimo regni sui anno Geisericus caperet Romam: & simul exinde Regum multorum divitias cum populis captivavit. Quæ dum multitudo captivorum Africanum attingeret littus, dividentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, ut moris est barbaris, mariti ab uxoribus, & liberi à parentibus separabantur. Statim sategit vir Deo plenus & carus, universa ministerii vasa aurea vel argentea distrahere, & libertatem de servitute barbarica liberare, & ut conjugia fœderata manerent, & pignora genitoribus redderentur. Et quia loca nulla sufficiebant ad capessendam multitudinem tantam, basilicas duas nominatas & amplas, Fausti *, & Novarum, cum lectulis atque straminibus deputavit: decernens per singulos dies, quantum quis pro merito acciperet. Et quia plerosque insuetudo * navigii & crudelitas captivitatis afflixerat, non parvus inter eos numerus fuerat ægrotorum, quos ille beatus Antistes, ut nutrix pia, per momenta singula cum medicis * circumibat; sequentibus cibis, ut inspecta vena, quid cui opus esset, illo presente daretur. Sed nec nocturnis horis ab hoc opere misericordiæ feriabatur; sed pergebat excurrens per singulos lectos, sciscitans qualiter quisque se haberet. Ita se huic tradiderat omnino * labori, ut nec defessis membris, nec cariosæ jam senectuti parceret. Quare livore Ariani succensi, dolis eum quam plurimis volue-

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

* al. excurrere.

anno 455.

n. 25.

* al. mansio.

* al. vice medici.

* Colb. 1. omni.

VICTORIS VITENSIS LIB. I. runt sæpius enecare. Quod, credo, prævidens Dominus, cito passerem suum de manibus acci-
n. 26. pitrum voluit liberare. Cujus exitum ita Urbici * captivi planxerunt, ut tunc se putarent magis tradi manibus Barbarorum, quando ille perrexit ad cælum. Functus est autem sacerdotio annis tribus. Cujus amore & desiderio populus intentus potuerat membra digni corporis rapere, nisi
n. 27. consilio prudenti, dum pro more * orationi vacatur, nesciente multitudine sepeliretur.

Thomas Conf. IX. Et quia tacendum semper non est de impietatibus hæreticorum, nec verecundum poterit esse quod ad laudem proficit patientis; ordina-
n. 28. tus quondam sacerdos, nomine THOMAS*, dum variis ab eis insidiis sæpius artaretur, quodam
* al. publica. tempore venerabilem senem in publico * facie catomis ceciderunt. Quod ille non ad opprobrium, sed ad mercedem computans gloriæ suæ, in Domino lætabatur. Unde factum est, ut post obitum episcopi Carthaginis, Zeugitanæ & Proconsulari provinciæ episcopos interdiceret ordinandos, quorum erat numerus centum sexaginta quatuor. Qui paulatim deficientes, nunc, si vel ipsi supersunt, tres tantum esse videntur; VIN-
n. 29. CENTIUS Gigitanus *; PAULUS Sinnaritanus*,
n. 30. vere merito & nomine Paulus; & alius QUINTIANUS, qui nunc persecutionem fugiens,
n. 31. apud Edessam * Macedoniæ civitatem commanet peregrinus.

n. 32. X. Sed etiam*tunc martyres quam plurimi fuis-
Maxima & alii Mart. & Conf. se probantur. Confessorum autem ingens & plurima multitudo, ex quibus aliquos narrare tentabo. Erant tunc servi cujusdam Vandali. Fuit autem hic Vandalus de illis, quos Millenarios vo-
n. 33. cant, MARTINIANUS*, SATURIANUS, & eorum duo germani: erat & quædam conserva-

eorum egregia Christi ancilla, nomine MAXIMA, corpore simul & corde * decora. Et quia Martinianus armifactor erat, & domino suo satis videbatur acceptus, & Maxima universæ domui dominabatur: credidit Vandalus, ut fideles sibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque conjugali consortio sociare. Martinianus adolescentulorum sæcularium more conjugium affectabat: Maximaque, jam Deo sacrata, humanas nuptias refutabat. At ubi ventum est ut cubiculi adirentur secreta silentia, & Martinianus nesciens quid de illo decreverat Deus, maritali fiducia quasi cum conjuge cuperet cubitare, viva voce ei memorata famula Christi respondit: *Christo ego, ô Martiniane frater, membra mei corporis dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam cælestem & verum sponsum. Sed dabo consilium. Si velis, poteris & ipse tibi præstare, dum licet, ut cui ego concupivi nubere, delecteris & ipse servire.* Ita factum est, Domino procurante, ut obediens Virgini etiam adolescens suam animam lucraretur. Nesciente igitur Vandalo spiritalis secreti commercium, compunctus atque mutatus Martinianus, etiam suis fratribus persuasit, ut thesaurum quem invenerat, haberent, ut pote germani, communem. Conversus itaque, cum tribus fratribus suis, Dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes, Tabraceno* monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor ANDREAS, sociantur. Illa vero haud procul monasterium incoluit puellarum. Sciscitante igitur Barbaro inquisitionibus & muneribus crebris, quod gestum erat celari non potuit. Inveniens itaque jam non sua, sed Christi mancipia, conjicit in vinculis, & variis tormentis Dei famulos insectatur; agens cum eis non tantum

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

*al. mente.

n. 34.

ut pariter miscerentur, sed, quod gravius est, per rebaptizationis cœnum, fidei suæ ornamenta turparent. Pervenit hoc ipsum usque ad notitiam Geiserici regis, qui præcepit, ut tamdiu implacabilis herus servos affligeret, quamdiu illius succumberent voluntati. Jubet in modum serrarum fustes robustos veluti palmatos cum stirpibus fieri, qui quatientibus * tergis non solum ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanerent. Qui dum sanguis efflueret, & dissipatis carnibus viscera nudarentur, sequenti die, Christo medente, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius ac multo factum est tempore, & *nulla plagarum vestigia videbantur, sancto Spiritu subinde curante. Post hoc artantur * maxime dura custodia, compedeque crudeli extenduntur. quibus cum Dei servorum visitantium non deesset frequentia, videntibus cunctis ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum hoc & voce omnium celebratur, & nobis ille, ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse.

* *Colb.* I. quatientes.

* *Mart.* ut n. 35.

XI. Ast ubi Vandalus virtutem neglexit cognoscere divinam, cœpit in domo ejus vindicatrix ira grassari. Moritur ipse simul & filii; familiæ atque animalium, quæcumque optima erant, pariter intereunt. Remanens itaque domina vidua, marito, filiis, & substantia destituta, servos Christi cognato Regis Sersaoni * gratia muneris offert. Qui cum eos, utpote oblatos, cum gratulatione nimia suscepisset, filios & domesticos ejus Sanctorum merito male cœpit dæmon variis motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat suggerit Regi. Decernit statim Rex, cuidam gentili regi Maurorum, cui nomen inerat Capsur *, religandos debere transmitti.

* *al.* Sesaoni.

* *al.* Capsum.

Maximam vero Christi famulam confusus & victus propriæ* voluntati dimisit; quæ nunc superest virgo, mater multarum virginum Dei, nobis etiam nequaquam ignota. Pervenientes autem traduntur memorato Regi Maurorum, commanenti in parte eremi, quæ dicitur Capra-picta. Videntes igitur Christi discipuli multa apud gentiles illicita sacrificiorum sacrilegia, cœperunt prædicatione & conversatione sua ad cognitionem Domini Dei nostri barbaros invitare: & tali modo ingentem multitudinem gentilium barbarorum Christo Domino lucraverunt, ubi antea à nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata. Tunc deinde cogitant quid fieret, ut ager jam cultus & ingraminatus vomere prædicationis, evangelicum susciperet semen, & imbre sacri Baptismatis rigaretur. Mittunt legatos per itinera distenta deserti: pervenitur tandem ad civitatem Romanam: rogatur Episcopus, ut Presbyterum ac ministros credenti populo destinaret. Explet* cum gaudio quod petebatur Pontifex: Dei construitur ecclesia, baptizatur simul multitudo maxima barbarorum, & de lupis grex fœcundus multiplicatur agnorum. Hoc Geiserico relatione sua renunciat Capsur. De qua re surgens invidia jubet famulos Dei ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum, inter spinosa loca silvarum pariter interire; ut ducta atque reducta dumosis lignorum aculeis innocentium corpora carperentur, ita deligati, ut exitum suum invicem perviderent. Qui cum vincti*, currentibus indomitis equis, plangentibus Mauris sese mutuo conspicerent, Vale sibi in angusto fugæ unusquisque ita dicebat: Frater ora pro me; implevit Deus desiderium nostrum. Taliter pervenitur ad regnum cælorum, Itaque orando atque psallendo,

VICTORIS VITENSIS LIB. I. n. 36.

n. 37.

Martyrium complent.

n. 38.

gaudentibus Angelis pias animas emisere. Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Jesus-Christus Dominus noster operari. Nam nobis beatus quondam FAUSTUS Buronitanus * episcopus attestatus est, cæcam quamdam
n. 39. mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens.

Persecutio fit acrior.

XII. Accenditur post hæc adversus Dei Ecclesiam Geisericus. Mittit Proculum quemdam in provinciam Zeugitanam, qui coartaret ad tradendum ministeria divina, vel libros cunctos, Domini sacerdotes, ut primo armis nudaret, & ita
n. 40. facilius inermes hostis callidus captivaret. Quibus* se non posse tradere clamantibus sacerdotibus, ipsi rapaci manu cuncta depopulabantur, atque de palliis altaris, prô nefas! camisias sibi & femoralia faciebant. Qui tamen Proculus, hujus rei exsecutor, frustatim sibi comedens linguam, in brevi turpissima consumtus est morte. Tunc etiam
n. 41. sanctus VALERIANUS Abbenzæ * civitatis episcopus, dum viriliter sacramenta divina ne traderet dimicasset, foras civitatem singularis jussus est pelli: & ita præceptum est, ut nullus eum neque in domo, neque in agro dimitteret habitare.
* al. nudo. qui in strata publica multo tempore nudus * jacuit sub aëre. Annorum autem erat plus octogin-
n. 42. ta*, quem nos tunc indigni in tali exsilio meruimus salutare.

XIII. Quodam tempore Paschalis sollemni-
n. 43. tas agebatur: & dum in quodam loco, qui Regia* vocitatur, ob diei Paschalis honorem nostri sibimet clausam ecclesiam reserarent, comperiunt
n. 44. Ariani. Statim quidam presbyter eorum, Adduit* nomine, congregata secum armatorum manu, ad expugnandam turbam accendit innocentium. Introeunt evaginatis spatis, arma corripiunt: alii

quoque

quoque tecta conſcendunt, & per feneſtras ecclesiæ ſagittas ſpargunt. Et tunc forte audiente & canente populo Dei, Lector unus in pulpito ſiſtens Alleluiaticum melos canebat. Quo tempore ſagitta in gutture jaculatus, cadente de manibus codice, mortuus poſt cecidit ipſe*. Nam & alii quamplurimi ſagittis & jaculis in medio crepidinis altaris probantur occiſi. Nam qui gladiis tunc interemti non ſunt, poſtea pœnis attriti, regio juſſu omnes pæne necati ſunt, præſertim maturioris ætatis. Alibi namque, ſicut Tinuzudæ* contigit, in magalibus vici Ammoniæ, vel aliis in locis, tempore quo ſacramenta Dei populo porrigebantur, introeuntes maximo cum furore, CORPUS CHRISTI ET SANGUINEM pavimento ſparſerunt, & illud pollutis pedibus calcaverunt.

VICTORIS VITENSIS LIB. I.

Lectoris &c. martyrium. n. 45.

n. 46.

XIV. Ipſe enim Geiſericus præceperat, ita perſuadentibus Epiſcopis ſuis, ut intra aulam ſuam, filiorumque ſuorum, non niſi Ariani per diverſa miniſteria ponerentur. Inter alios ventum eſt tunc ad ARMOGASTEM noſtrum. Cujus cum diu ac ſæpius tibias torquendo tumentibus conſtringerent chordis, & frontem, in qua Chriſtus vexillum ſuæ fixerat crucis, rugatam magis quam* aratam diſſcindentes atque mugientes oſtenderent, nervi ut fila aranearum, Sancto cælum reſpiciente, crepabant. At ubi tortores nervicas chordas diſruptas eſſe viderunt, allatis crebrius fortioribus chordis atque cannabinis, illo nihil aliud niſi Chriſti nomen invocante, illa omnia evaneſcebant. Sed & capite deorſum dum ad unum penderet pedem, dormire quaſi ſuper lectum plumis ſtratum, omnibus videbatur. Quem cum Theodericus* regis filius, qui ejus dominus erat, pœnis non valentibus, capite truncari

Res mira.

n. 47.

n. 48.

jussisset, à suo prohibetur Jocundo presbytero, dicente sibi: Poteris eum diversis afflictionibus interficere. Nam si gladio peremeris, incipient
n. 49. eum Romani * Martyrem prædicare. Tunc Theodericus in Byzacenam provinciam ad fodiendas eum condemnat scrobes. Postea quasi ad majus opprobrium, haud procul Carthagine, ubi ab omnibus videretur, eum pastorem præcepit esse vaccarum. Inter hæc dum, Domino revelante, dormitionis suæ proximum cerneret diem, advocat quemdam FELICEM, venerabilem Christianum, procuratorem domus filii Regis, qui Armogastem ut Apostolum venerabatur; dicitque illi: Tempus meæ resolutionis advenit. Obsecro te
n. 50. per fidem quam utrique tenemus, ut sub hac ilice*, me sepelire digneris, redditurus Deo * nostro, nisi feceris, rationem. Non quod ille curaret, ubi aut qualiter suum sepeliretur corpus: sed ut illud demonstraretur, quod servo suo revelaverat Christus *. Respondit Felix, & dixit: Absit à nobis, Confessor venerabilis; sed sepeliam te in una basilicarum cum triumpho & gratia quam mereris. Cui beatus Armogastes: Non, sed quod dixi facturus es. Ille timens Dei hominem contristare, veraciter quod jusserat promisit se esse facturum.
n. 51. Statim intra paucissimos dies, comes * bonæ confessionis de hac vita migravit. Festinavit igitur Felix, sibi delegatum sub arbore fodere sepulcrum. Cui cum intextæ radices & soliditas aridæ telluris moram facerent, & labore angeretur quod tardius sancti membra corporis humarentur: tandem abscissis radicibus multo altius terram cavans, conspicit sarcofagum splendidissimi marmoris præparatum, qualem forte nullus omnino habuit Regum.

XV. Sed nec quemdam ARCHINIMUM

* al. Domino

* al. Deus

Archinimus Conf.

nomine, Masculanum *, debeo præterire: qui cum multis insidiis premeretur, ut catholicam amitteret fidem, ipse eum Rex postea blandiendo affatibus sæcularibus invitabat, promittens multis eum divitiis * cumulandum, si voluntati ejus auditum facilem commodasset. Qui cum fortis atque invictus in fide maneret, jubet eum subire sententiam capitalem; ita tamen callidus occulte præcipiens, ut si in illa hora vibrantis gladii pertimesceret ictum, magis eum occideret, ne Martyrem gloriosum fecisset: si autem fortem in confessione conspiceret, à gladio temperaret. Sed ille ut columna immobilis Christo solidante fortis effectus, Confessor revertitur gloriosus. Etsi Martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen nostrum non potuit violare.

VICTORIS VITENSIS LIB. I. n. 52.

* al. deliciis.

XVI. Novimus & alium ea tempestate, nomine SATURUM: qui, cum lucidum esset membrum Ecclesiæ Christi, & pravitatem Arianorum libertate catholica frequenter argueret, (fuit hic procurator domus Hunerici,) convenitur, accusante Marivado * quodam Diacono, quem Hunericus infaustus singulariter honorabat, ut fieret Saturus Arianus. Promittuntur honores & divitiæ multæ si faceret, præparantur supplicia dira si nollet: hac optione proposita, ut si regalibus jussis non obediret, primo facta discussione, & ante amissa domo vel substantia, distractis omnibus mancipiis ac filiis, uxor ejus, ipso præsente, camelario in conjugium traderetur. Quod ille plenus Deo magis ut velociter proveniret, impios provocabat. Ob quam causam uxor ejus inducias visa est ab his qui exsequebantur, nesciente marito petisse. Accedit ad maritum alia Eva consilio magistrata serpentis. Sed ille Adam non fuit, qui illecebrosa vetitæ * arboris poma

* n. 53.

Saturi fides.

Gen. 3.

* al. vitæ.

contingeret: quia non indigens, sed Saturus vocabatur, saturatus * ab ubertate domus Dei, & torrente deliciarum ejus potatus. Advenit mulier ad locum ubi maritus singularis orabat, conscissis vestibus, crineque soluto, secum comitantibus filiis, unamque * infantulam, quæ tunc lactabatur manibus gestans; quam nescientis projiciens ad pedes mariti, etiam ipsa suis genua complectitur ulnis, sibilans vociferatione draconis: Miserere mei, dulcissime, simul & tui: miserere communibus liberis, quos conspicis ipse. Non subjaceant conditioni servili, quos claros prosapia reddidit generis nostri. Non subjiciar ego indigno & turpi conjugio vivente marito, quæ mihi semper inter coævas plaudebam de Saturo meo. Cognoscit Deus quia invitus facturus es hoc, quod forte voluntarie aliquanti fecerunt. Cui ille Job sancti voce respondit: *Tamquam una ex insipientibus mulieribus loqueris.* Formidarem, mulier, si sola esset hujus vitæ amara dulcedo. Artificio, conjux, diaboli ministras. Si diligeres maritum, numquam ad secundam mortem attraheres proprium virum. Distrahant * filios, separent uxorem, auferant substantiam; mei Domini ego, securus de promissis, verba tenebo; Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. Quid ultra? Discedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus ad coronam, discutitur, exspoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur, interdicitur ei prodeundi accessus. Totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre ei non potuerunt.

* al. satiatus.

n. 54.

Job 2. 10.

* al. detrahant.

Luc. 14. 26.

XVII. Post hæc Geisericus ecclesiam Carthaginis claudi præcepit, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca, quia Episcopus non

erat, presbyteris & ministris. Quæ vix reserata est Zenone principe supplicante per Patricium Severum: & sic universi ab exsilio redierunt. Quæ verò in Hispania, in Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetia*, Lucania, Epiro-veteri, vel Hellada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo * narrabunt. Sed jam persecutionis nostræ, à Geiserico quanto sublimiter, tanto crudeliter gestæ, iste sit finis. Duravit autem in regno annis triginta septem & mensibus tribus.

n. 55.

* al. lugenda.

VICTORIS VITENSIS
EPISCOPI
De persecutione Vandalica
LIBER SECUNDUS.

Initia persecutionis Hunerici.

I. MORTUO igitur Geiserico, Hunericus* major filius patri succedit. Qui in primordio regni, ut habet subtilitas barbarorum, cœpit mitius & moderatius agere, & maxime circa religionem nostram: ut etiam ubi antea sub rege Geiserico præjudicatum * fuerat ne spiritales fierent conventus, conventicula concurrerent populorum. Et ut se religiosum ostenderet, statuit * sollicitius requirendos hæreticos Manichæos; ex quibus multos incendit, plurimos autem distraxit navibus transmarinis: quos pæne omnes Manichæos suæ religionis invenit, & præcipue presbyteros & diaconos, Arianæ hære-

Hunerici initia. Nota 56.

* al. prædicatum.

n. 57.

VICTORIS VITENSIS LIB. II. seos. Unde magis erubescens, amplius in illos exarsit. De quibus repertus est unus, nomine Clementianus *, monachus illorum, scriptum habens in femore: *Manichaeus discipulus Christi Jesu.*
* al. Dementianus.
n. 58. Propter quod magis laudabilior * memoratus tyrannus videbatur: in uno displicens, quia cupiditati insatiabili vehementius inhiabat, & provincias regni sui variis calumniis atque indictionibus
n. 59. onerabat; ut de illo praecipue diceretur: Rex * egens magnus est calumniator. Dedit autem li-
n. 60. centiam, Zenone imperatore, atque Placidia * relicta Olibrii rogantibus, ut Carthaginensis ecclesia sibi, quem vellet, Episcopum ordinaret, quae jam per viginti quatuor annos tali ornamento fuerat destituta.

Permittit episcopi ordinationem.

II. Mittit ergo tunc ad ecclesiam Alexandrum Illustrem, hujusmodi legationem ferentem, ut in praesentia ejus Catholicus populus dignum sibi peteret sacerdotem: destinans quoque per notarium suum, nomine Vitarit *, edictum quod publice legeretur, hunc continens modum: JUSSIT vobis dominus noster dici *, quia imperator Zenon, & nobilissima Placidia, per Alexandrum virum Illustrem scripserunt, petentes, ut ecclesia Carthaginis religionis vestrae proprium episcopum habeat. Hoc fieri praecepit; atque eis rescripsit, vel legatis ab eis directis dici jussit, ut sicut petierunt, vobis episcopum quem volueritis ordinetis: sub eo tenore, ut nostrae religionis Episcopi, qui apud Constantinopolim sunt, & per alias provincias Orientis, ex ejus praecepto liberum arbitrium habeant in ecclesiis suis, qui-
n. 61. bus voluerint linguis, populo tractare *, & legem Christianam colere: quemadmodum vos hic, vel in aliis ecclesiis, quae in provinciis Africanis constitutae sunt, liberum arbitrium habetis *, in

* Edit. Vitared.
* al. dicere.
* al habebitis.

ecclesiis vestris Missas agere, vel tractare, & quæ legis vestræ sunt, quemadmodum vultis, facere. Nam si hoc circa eos non fuerit observatum *, tam Episcopus qui ordinatus fuerit, quam clerici, sed & alii Episcopi cum clericis suis, qui in Africanis provinciis sunt, jubebuntur inter Mauros mitti. Quod edictum dum nobis præsentibus, quarto decimo Kalendarum Juliarum * universæ ecclesiæ legeretur, gemere cœpimus mussitantes, eo quod meditantibus dolos malorum esset futura persecutio præparata. Et ita Legato dixisse probamur: Si ita est, interpositis his conditionibus periculosis, hæc Ecclesia episcopum non delectatur habere. Gubernat * eam Christus, qui semper dignatus est gubernare. Quam suggestionem Legatus accipere neglexit. Simul & populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit, cujus erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

*al. reservatum.

* Ed. 2. Juniarum.

* al. Gubernet.

III. Ordinato itaque episcopo EUGENIO, viro sancto, Deoque accepto, sublimis nata est lætitia, & gaudium cumulatum est Ecclesiæ Dei. Exsultat multitudo Catholica sub barbara dominatione, de ordinatione Pontificis reparati. Nam maximus numerus juvenum atque adolescentularum, sibimet in commune congaudens, attestabatur quod numquam vidisset episcopum in throno sedentem. Porro ille vir Dei, sacerdos Eugenius, cœpit per conversationem operum bonorum venerabilis & reverendus haberi, etiam ab eis qui foris sunt; & ita esse omnibus gratus, ut, si fas esset, animam suam pro eodem universos ponere delectaret. Eleemosynas quoque tales per eum Dominus dignatus est facere, ut incredibile videatur tanta eum impendere, ubi Ecclesia, totum Barbaris tenentibus, nec unius nummi

Eugenii virtutes.

habere cognoscitur facultatem. Humilitatem in illo, caritatem, pietatem divinitus condonatam, si quisquam incipiat laudare, non poterit explicare. Pecuniam apud eum numquam mansisse probatur, nisi forte tali hora offerretur, quando jam sol diei explicans cursum, nocturnis tenebris ordinem daret & lòcum. Tantum * reservabat, quantum diei sufficeret, non quantum cupiditas expetisset, Deo nostro subinde quotidie ingentia & majora donante. Sed cum fama ejus esset ubique celebris atque manifesta, cœperunt exinde Arianorum Episcopi invidia gravi torqueri, quotidianis, & præcipue Cyrila *, eum calumniis insectantes. Quid plurimum? Suggerunt Regi de illo, ut suum nequaquam sederet thronum, neque ad Dei populum verbum faceret consuetum. Deinde [ut] quoscumque mares vel feminas in habitu barbaro incedentes in ecclesia conspiceret, prohiberet. Ille respondit ut decuit. Domus » Dei omnibus patet, intrantes nullus poterit repellere. Maxime quia ingens fuerat multitudo nostrorum Catholicorum, in habitu illorum incedentium, ob hoc quod domui regiæ serviebant.

* al. add. sibi.

* n. 62.

Persecutionis initia.

IV. At ubi ab homine Dei tale responsum accepit, statuit in portis ecclesiæ collocari tortores: qui videntes feminam vel masculum in specie suæ gentis ambulantes, ilico palis minoribus dentatis jactis in capite, crinibusque in eisdem colligatis, ac vehementius stringentes, simul cum capillis omnem pelliculam capitis auferebant. Nonnulli autem, dum hoc fieret, statim oculos amiserunt, alii ipso dolore defuncti sunt. Mulieres vero post hanc pœnam, capitibus pelle nudatis, præcone præeunte per plateas, ad ostensionem totius civitatis ducebantur. Quod sibi magis quæ patie-

bantur, lucrum maximum computabant. Quorum nos plurimos novimus, nec ſcimus aliquem eorum tunc, etiam pœnis urgentibus, à recto itinere deſtitiſſe. At ubi iſto modo, fidei infringere non valuit murum *, cogitat ut noſtræ religionis homines in aula ejus conſtituti, neque annonis, neque ſtipendiis ſolitis potirentur. Addidit quoque & laboribus eos conterere ruſticanis. Dirigit viros ingenuos & admodum delicatos ad campum Uticenſem, ut ſub ardentis ſolis incendio, cæſpites meſſium deſecarent. Ubi omnes cum gaudio pergentes, in Domino lætabantur. In quorum contubernio quidam fuit aridam habens manum, quæ per annos quam plurimos nullum ei præſtiterat obſequium. Qui cum veraciter excuſaret ſe operari non poſſe, magis violenter juſſus eſt pergere. Sed ubi ad locum ventum eſt, & præſertim pro eo orando ingemuerunt omnes, pietate divina, illa arida incolumis Confeſſori reſtituta eſt manus. Hinc jam Hunerici perſecutio doloris atque parturitionis noſtræ ſumpſit initium.

* al. ullum.

V. Ipſe autem qui ſeſe jam dudum omnibus lenem oſtenderat, deſiderans poſt obitum ſuum filiis, quod * non contigit, regnum ſtatuere: Theodericum fratrem filioſque ejus, Gentoniſque * fratris nihilominus filios crudeliter cœpit inſequi. Quorum nullum dimitteret, niſi ei mors deſiderii ſui voluntatem auferret. Primo ſciens uxorem Theoderici fratris aſtutam, credo, ne forte maritum aut majorem filium, quia * prudens & ſapiens videbatur, conſiliis acrioribus adverſus tyrannum armaret, crimine impoſito, gladio eam interfici jubet. Poſt quam occiditur & ille filius magnus * litteris inſtitutus, cui ſecundum conſtitutionem Geiſerici *, eo quod major

Hunericus in ſuos ſævit.

n. 63.

n. 64.

* al. qui.

* al. magnis.

n. 65.

omnibus esset, regnum inter nepotes potissimum debebatur. Accenditur adhuc crudelius aliquid perpetrare. Adstante vulgo in media civitate pro gradibus plateæ novæ, episcopum suæ religionis,
n. 66. nomine Jocundum, quem Patriarcham * vocitabant, præcepit incendio concremari, ob hoc quod in domo Theoderici germani Regis acceptissimus habebatur; cujus forte suffragio memorata domus regnum poterat obtinere. In quo impietatis scelere futurum nobis adesse prospeximus malum, aientes invicem singuli nobis: Qui in suo ita crudelis effectus est sacerdote, quando nostræ religioni, vel nobis parciturus est iste? Tunc & Gentonis majorem filium, nomine Godagis, cum uxore, absque solatio servi aut ancillæ, crudeli exsilio delegavit. Fratrem vero Theodericum, post occisionem uxoris & filii, nudum atque destitutum similiter relegavit. Post cujus mortem filium qui supererat, infantulum, duasque filias ejus adultas, impositas asinis, longius affligendo projecit. Sed & Comites quamplurimos & nobiles gentis suæ objectionibus falsis insectans, ob hoc quod germano suo faverent, alios incendit, alios gladio jugulavit; imitator exsistens Geiserici patris, qui sui fratris uxorem ligato pondere lapidum, in Ampsagam * fluvium
n. 67. Cirtensem famosum, jactando demersit, & post necem matris, etiam filios interfecit. Sed & multos ei Geisericus pater moriens sacramento interposito commendaverat: quos ille, immemor fidei, & sacramenti violator, diversis pœnis & incendiis trucidavit. Nam Heldicum quemdam, quem pater ejus Præpositum fecerat regni, jam veteranum atque annosum, cum dedecore capite truncavit: ejusque uxorem cum alia, nomine Theucaria *, in medio civitatis incendit. Quarum corpora
n. 68.

per vicos & plateas trahi mandavit, quæ tota die jacentia, rogatus à suis Episcopis vix vespere sepeliri concessit. Camut namque Heldici fratrem, quia ad ecclesiam eorum confugerat, occidere non potuit; quem tamen in loco latrinarum obscœno * conclusit, multoque eum ibi tempore degere statuit. Postea cum caprario quodam & rustico, ad faciendas scrobes vineis profuturas condemnavit: quos etiam duodecies per annum, id est, per singulos menses, flagellis crudelibus dissipabat; vix modico aquæ, cibariique panis concesso. Hoc per quinque vel amplius perpessi sunt annos: quibus hæc supplicia proficere poterant ad æternam mercedem, si Catholici fuissent, & fidei suæ merito ista perferrent. Sed ideo istud silere nequivimus, ut impietas Regis etiam in suis minime sileretur: qui non solum episcopum suum Jocundum, ut superius demonstravimus, flammis adussit, sed & presbyteros & diaconos suos, id est Arianos, quamplurimos incendit, necnon & bestiis mancipavit.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

* Lor. obscuro.

VI. Amputatis igitur in brevi omnibus quos timebat, & solidans sibi, ut putabat, regnum, quod breve futurum erat & caducum, omni ex parte otiosus * atque securus, universa tela furoris in persecutiones Ecclesiæ Catholicæ, rugiens sicut leo, convertit. Ante persecutionis tamen tempestatem, multis præeuntibus visionibus & signis, imminens demonstratum fuerat malum. Nam ferme ante biennium quam fieret, vidit quidam Fausti * ecclesiam solito in ornatu fulgentem, cereis quoque fulgentibus, palliorumque velamine ac lampadibus rutilantem. Et dum lætaretur candore tanti fulgoris, subito, ait, luminis illius concupiscibilis exstinctus est fulgor, ac tenebris succedentibus adversarius naribus natus est

n. 69.

Visiones ante persecutionem.

n. 70.

fœtor: omnisque illa albatorum turba, expellentibus quibusdam Æthiopibus minata est foras: ob hoc jugiter lamentans, quod eam in claritate pristina nequaquam viderit iterum restitutam. Nam visionem istam nobis præsentibus sancto retulit Eugenio. Vidit & quidam presbyter ipsam Fausti basilicam refertam turbis innumerabilium populorum, & post paululum evacuatam, & repletam porcorum multitudine atque caprarum. Item alius vidit aream triticeam ventilationi paratam, granis adhuc ventilatoris judicio necdum à palea separatis: & dum ingentis massæ, licet confusæ, magnitudinem miraretur, subito ecce turbo veniens tempestatis, sonivago flatu cœpit adventum suum surgente pulvere demonstrare. Cujus impetu palea illa omnis omnino volavit, remanentibus granis. Post hæc venit quidam procerus, splendido vultu, habituque nitido fulgens, qui cœpit grana vacua macilenta atque similagini reproba purgando projicere. Quæ diu examinans, vix magnitudinem illius massæ, licet probatæ, ad acervum tamen perduxit exiguum. Item alius ait: Stabat quidam præcelsus super montem, qui
n. 71. Ziquensis * dicitur, & clamabat dextra levaque: Migrate, migrate. Alius conspexit rugiente cælo atque turbato sulphureas nubes *, ingentes la-
n. 72. pides jaculari: qui lapides dum cecidissent in terram, plus accendebantur, & majoribus flammis ardebant, atque intrantes in penetralia domorum, quos invenerant incendebant. Qui autem vidit, ait, quia cum se in quodam cubiculo abscondisset, miseratione divina ad eum flamma non potuit pervenire. Reor ut illud propheticum
Isa. 26. 20. compleretur: *Claude ostium tuum, & abscondere*
n. 73. *aliquantulum* *, *donec transeat ira Dei.* Vidit & venerabilis PAULUS episcopus arborem usque

ad cælos ramis florentibus extensam, quæ etiam dilatatione sua omnem pæne * Africam opacabat. Et cum universi ejus magnitudine & speciositate gauderent: ecce subito, inquit, venit asinus violentus, qui defricans cervicem suam super robur radicum ejus, impulsu suo cum ingenti sonitu illam mirabilem arborem elisit ad terram. Sed & QUINTIANUS * honorabilis episcopus vidit se super quemdam montem stare, de quo conspiciebat gregem innumerabilium ovium *, & in medio gregis duæ erant ollæ nimium bullientes. Aderant autem ovium occisores, qui earum carnes ollis bullientibus demergebant. Et cum ita fieret, omnis illa magnitudo gregis consumta est. Reor ego illas duas ollas, Siccensem & Larensem * duas esse civitates, in quibus multitudo prima fuerat congregata, & à quibus incendium initium sumsit; aut Hunericum regem, & Cyrilam episcopum ejus. Sed de multis visionibus, quia brevitati consulendum fuit, hæc dixisse sufficiat.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

* *al. deest pæne.*

n. 74.

* *al. ad. suarum.*

n. 75.

VII. Quid ultra? Censet primo tyrannus jussione terribili, ut nemo in ejus palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arianum fecisset. Quorum ingens numerus vigore invicto, ne fidem perderet, militiam temporalem abjecit. Quos postea domibus projectos, omnique substantia exspoliatos, in insulas Siciliam & Sardiniam relegavit. Quinetiam * statuere per totam Africam festinavit, ut nostrorum Episcoporum defunctorum fiscus sibi substantiam vindicaret. Qui autem defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, nisi fisco regali quingentos solidos obtulisset. Sed hoc ædificium ubi construere nisus * est diabolus, statim illud destruere dignatus est Christus. Suggerunt ei domestici sui, dicentes: Si istud firmaverit præceptio vestra, nostri

Persecutio gravis.

n. 76.

* *Lov. visus.*

VICTORIS VITENSIS LIB. II. Episcopi, qui sunt in partibus Thraciæ & aliis regionibus constituti, pejora incipient pati. Præcepit deinde sacras Virgines congregari, dirigens Vandalos cum suæ gentis obstetricibus ad
n. 77. inspicienda * & contrectanda contra jura verecundiæ verecunda pudoris, ubi nec matres aderant, nec aliqua Catholicarum matronarum. Quas
* al. cruciantes. torquentes * gravi suspendio, atque ingentia pondera pedibus colligantes, laminasque ferri ignitas dorso, ventri, mamillis & lateribus apponebant. Quibus inter supplicia dicebatur: Dicite quoniam Episcopi vobiscum concumbunt, & clerici vestri. quarum acerbitate pœnarum plurimas tunc scimus exstinctas. Aliæ quæ remanserunt, cutibus arescentibus factæ sunt curvæ. Nitebatur enim semitam invenire, per cujus aditum, publicam, sicut fecit, faceret persecutionem. Et ita faciens, nullo modo investigare potuit, quomodo Christi Ecclesiam macularet.

Fideles in exsilium pulsi. VIII. Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando Episcopos, Presbyteros, Diaconos & alia Ecclesiæ membra, idest, qua-
n. 78. tuor millia nongentos septuaginta sex *, ad exsilium eremi destinavit? in quibus erant podagrici quamplurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat nume-
n. 79. ro beatus FELIX Abbiritanus * episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos; qui paralysis morbo percussus, nec sentiebat quicquam, nec penitus loquebatur. De quo nos maxime cogitantes quod non posset jumento portari, suggessimus ut à suis Rex peteretur, ut saltem eum propere moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsilium nulla posset ratione perduci. Quibus ita fertur Tyrannus cum furore dixisse: Si animali sedere non potest, jungantur

boves indomiti, qui eum colligatum funibus trahendo perducant quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus.

IX. Congregantur universi in Siccensem & Larensem civitates; ut illuc occurrentes Mauri, sibi traditos ad eremum perducerent. Supervenientes igitur Comites duo subtilitate damnabili, blandis sermonibus cum Dei Confessoribus agere cœperunt: Quid vobis, inquiunt, videtur, ut ita pertinaces sitis, & domini nostri præceptis minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu Regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus, & dicentibus; Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem unum Deum inviolabiliter confitemur; includuntur graviori quidem, sed adhuc latiori custodia; ubi nobis copia dabatur introire; & verbum admonitionis fratribus facere, & divina mysteria celebrare. Ibi & infantuli fuere quamplurimi, quos * genitrices materno sequebantur affectu, aliæ * gaudentes, aliæ tristes, aliæ retrahentes: aliæ gaudebant se Martyres peperisse, aliæ moliendo, diluvio rebaptizationis nitebantur à confessione fidei revocare. Nullum tamen tunc nec blandimenta vicerunt, nec carnalis pietas aliquem inclinavit ad terram. Nam quædam tunc quid fecerit anus, breviter referre delectat. Dum iter ageremus cum Dei exercitu comitantes, & forte magis noctibus promoveremus propter solis ardorem, conspicimus mulierculam sacculum & alia vestimenta portantem, manu infantulum unum tenentem, atque his sermonibus consolantem: Curre, domine meus. Vides universos sanctos quomodo pergunt & festinant hilares ad coronam? Quam

* Lor. qui.

n. 80.

Mira fides mulierculæ.

nos cum increparemus, quod importuna videretur aut viris pro ſexu jungi, aut exercitui Chriſti ſociari; reſpondit: Benedicite, benedicite, & orate pro me, & pro iſto parvulo nepote meo; quia, etſi peccatrix, filia ſum quondam Zuritanæ * civitatis Epiſcopi. Cui nos: Et quare ita abjecte ambulas, vel qua ratione de tam longo itinere huc pergere demonſtraris? Quæ reſpondit: Cum hoc parvulo ſervo veſtro ad exſilium pergo, ne inveniat eum ſolum inimicus, & à via veritatis revocet ad mortem. Ad hæc verba repleti lacrymis nihil dicere valuimus, niſi ut voluntas Dei fieret.

n. 81.

X. Sed ubi adverſarius, qui jam forte dicebat: *Partibor ſpolia, replebo animam meam, interficiam gladio meo, dominabitur manus mea*, nullum potuit occupare *; inquirit anguſta & teterrima loca, in quorum conclavibus Dei exercitum coartaret. Tunc eis etiam viſitationis humanæ negata eſt conſolatio. Puniuntur & cuſtodes fuſtibus, & graviter affliguntur: jactantur Confeſſores Chriſti ſuper invicem, anguſtia coartante, unus ſuper alium; ut agmina locuſtarum, &, ut proprie dicatur, ut grana pretioſiſſima frumentorum. In qua conſtipatione, ſecedendi ad naturale officium nulla ratio ſinebat: ſed locum * ſtercoris & urinæ, urgente neceſſitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fœtor & horror univerſa pœnarum genera ſuperaret: ad quos aliquando dato ingenti munere Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admiſſi ſumus intrare. Qui introeuntes, veluti in gurgite luti, uſque ad genua cœpimus mergi; illud tunc Hieremiæ videntes fuiſſe completum: *Qui nutriti ſunt in croceis, amplexati ſunt ſtercora ſua.* Quid multa? præcepti ſunt undique perſtrepentibus Mauris, ad iter ubi deſtinati fuerant præparari.

Exod. 15. 9.

* al. aucupari.

Carceris incommoda.

n. 82.

Thren. 4. 5.

XI.

XI. Exeuntes itaque die Dominica, linita habentes stercoribus vestimenta, facies simul & capita; à Mauris tamen crudeliter minabantur, hymnum cum exsultatione Domino decantantes: *Hæc est gloria omnibus sanctis ejus.* Aderat enim ibi tunc beatus pontifex CYPRIANUS Unizibirensis * episcopus, consolator egregius, qui singulos pio & paterno fovebat affectu, non sine fluminibus currentium lacrymarum: paratus pro fratribus animam ponere, & se ultroneum, si dimitteretur, talibus passionibus dare; qui totum quod habuit, egentibus fratribus in illa tunc necessitate expendit: quærebat enim occasionem qualiter Confessoribus sociaretur, ipse animo & virtute Confessor. Qui postea per multos agones & squalores carceris, ad exsilium quod desiderabat, cum exsultatione perrexit. Quantæ & tunc multitudines de diversis regionibus & civitatibus, ad visendos Dei Martyres occurrerint populorum, testantur viæ vel semitæ: quæ cum agmina venientium nequaquam caperent, per vertices montium & concava vallium concurrentes turbæ fidelium inæstimabiles descendebant, cereos manibus gestantes, suosque infantulos vestigiis Martyrum projicientes, ista voce clamabant: Quibus nos miseros relinquitis, dum pergitis ad coronas? qui hos baptizaturi sunt parvulos fontibus aquæ perennis? qui nobis pænitentiæ munus * collaturi sunt, & reconciliationis indulgentia, obstrictos peccatorum vinculis, soluturi? quia vobis dictum est: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælis.* Qui nos sollemnibus orationibus sepulturi sunt morientes? aut à quibus DIVINI SACRIFICII ritus exhibendus est consuetus? vobiscum & nos libeat pergere, si liceret; ut tali modo filios à

VICTORIS VITENSIS LIB. II. Et itineris.

Psal. 149. 9.

n. 83.

* *al.* manus.

Matth. 18. 18.

n. 84. patribus nulla necessitas separaret. In his vocibus vel lacrymis *, & laudibus nullus jam pergere admissus est consolator; sed artabatur multitudo ad currendum, ut ubi cannava * erat præparata, laboriosam caperet mansionem. Qui cum senes deficerent, & alii forte, etsi juvenes, delicati corpore, cœperunt hastilium cuspidibus ad currendum, & lapidibus tundi: unde magis deficientes, amplius lassabantur.

n. 85.

Sævitia in Confessores.

XII. Post vero imperatum est Mauris, ut eos qui ambulare non poterant, ligatis pedibus, velut cadavera animalium mortuorum, traherent per dura & aspera lapidum loca; ubi primo vestimenta, postea membra singula carpebantur. Quibus per gladios acutos petrarum huic * caput conterebatur, alii latera findebantur, & ita inter trahentium manus spiritum exhalabant. Quorum numerum nequaquam valuimus colligere, multitudine coercente: exaltatur tamen per totum aggerem publicum vilis sepultura sanctorum, loquentibus tumulis. Reliqui habiliores ad solitudinis loca perveniunt, in quibus collocati *, hordeum ad vescendum ut jumenta accipiunt. Ubi etiam venenatorum animalium atque scorpionum tanta esse dicitur multitudo, ut ignorantibus incredibilis videatur, quæ solo flatu etiam procul positis veneni virus infundit. Ab scorpione enim percussum, nullum dicunt aliquando evasisse. Quorum feritas virulenta usque ad præsens tempus, Christo defendente, nullum servorum ejus nocuisse docetur. Sed cum illic aluntur hordeaceis granis, postea & hoc ablatum est: quasi non posset Deus qui pluerat patribus manna, pascere * & nunc tali exsilio mancipatos.

n. 86.

* *al.* hic... alibi.

* *Colb.* 1. colligati.

XIII. Cogitat acriora adversus Ecclesiam Dei,

ut qui membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus. Nam die Ascensionis Domini, Legato Zenonis imperatoris Regino * præsente, legendum in media ecclesia episcopo Eugenio dirigit præceptum, tali tenore conscriptum: quod etiam universæ Africæ veredariis * currentibus destinavit.

VICTORIS VITENSIS * LIB. II. n. 87.

* al. veredis.

HUNERICI REGIS PRÆCEPTUM,

Eugenio Carthaginensi, ceterisque episcopis Catholicis per universam Africam constitutis, directum, ut ad fidei suæ reddendam rationem Carthaginem veniant.

REX HUNERIX Vandalorum & Alanorum, universis episcopis Omousianis.

Regis edictum.

NON semel, sed sæpius constat esse prohibitum, ut in sortibus Vandalorum sacerdotes vestri conventus minime celebrarent, ne sua seductione animas subverterent Christianas. Quam rem spernentes plurimi, nunc reperti sunt contra interdictum Missas in sortibus Vandalorum egisse; asserentes se integram regulam Christianæ ac veræ fidei tenere. Et quia in provinciis à Deo nobis concessis scandalum esse nolumus, ideo Dei providentia, cum consensu sanctorum Episcoporum nostrorum hoc nos statuisse cognoscite, ut ad diem Kalendarum Februariarum * proxime futurarum, omissa omni excusatione formidinis, omnes Carthaginem veniatis, ut de ratione fidei cum nostris venerabilibus Episcopis possitis inire conflictum: & fidem Omousianorum, quam defenditis, de divinis * Scripturis proprie appro-

n. 88.

* al. diversis

 betis, quo possit agnosci, si integram fidem teneatis. Hujus autem edicti tenorem universis Episcopis * tuis per universam Africam constitutis direximus. Data sub die decimo-tertio Kalendas Junias, anno septimo regni Hunerici.

*al. coepiscopis.

XIV. Cognoscentes igitur qui aderamus, simulque legentes, contritum est extemplo cor nostrum, & contenebrati sunt oculi nostri; & vere tunc dies festi nostri conversi sunt in luctum, & cantica in lamentationem, dum edicti tenor indicaret futuræ persecutionis furorem; & præsertim ubi dixit: » In provinciis à Deo nobis con-

n. 89. » cessis scandalum esse nolumus: quasi * diceret, In provinciis nostris Catholicos esse nolumus. Tractatum est quid fieret. Nullum invenit remedium imminens calamitas, nisi ut à sancto Eugenio rationabilis, si cor barbarum molliretur, suggerenda daretur, tali textu conscripta.

SUGGERENDA

Hunerico regi data ab Eugenio episcopo Carthaginensi.

Ut ad Collationem de communis fidei causa habendam etiam Transmarini episcopi vocentur.

S Eugenii responsio.

QUOTIES animæ vel vitæ æternæ ac fidei Christianæ causa tractatur, intrepide (sicut regalis providentia compromisit) necesse est, ut quod compet't suggeratur. Nuper potestas regia per Witarit * notarium parvitatem meam admonere dignata est; qui nobis * de merito ac religione fidei, præceptum ejus in ecclesia præsente clero & plebe recensuit. Ex cujus tenore cognovimus,

*al. Vvitaredum.

n. 90.

ad omnes coëpiſcopos meos præceptum regium ſimiliter emanaſſe, ut die conſtituta pro diſputatione fidei veniatur. quod nos venerabiliter accepiſſe ſuggeſſimus. Cui præfato notario humilitas mea ſuggeſſit, debere etiam tranſmarinarum omnium partium, qui nobiſcum ſunt in una religione vel communione conſortes, agnoſcere; quia ubique regno ejus obtemperant univerſi: maxime quod totius mundi ſit cauſa, non ſpecialis provinciarum Africanarum tantummodo. Et quia ſecundo reſponſo ſuggerendam me promiſi oblaturum, merito ſuppliciter peto * magnificentiam tuam, ut ad domini & clementiſſimi Regis aures memoratam ſuggeſtionem meam perferre digneris; quo ejus clementia dignanter agnoſcat, nos diſputationem legis, cum Dei adjutorio nullatenus declinare vel fugere; ſed ſine univerſitatis aſſenſu, nos non debere aſſerendæ fidei noſtræ cauſas aſſumere. Quod petimus ut benignitate, qua tantus eſt, & juſtitia ſapientiæ ſuæ dignetur annuere. Data ab Eugenio epiſcopo eccleſiæ catholicæ Carthaginis.

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

* al. precor.

XV. Sed cum hæc ſuggeſtio à beato Eugenio offerretur, ille qui jam conceperat dolorem, urgebatur iniquitatem gravius parturire;& ita ſancto viro Eugenio epiſcopo per Cubadum * Præpoſitum regni ſui mandaſſe videtur: Subde mihi univerſum orbem terrarum, ut ſub poteſtate mea totus mundus redigatur, & facio, o Eugeni, quod dicis. Ad quod beatus Eugenius reſpondit ut potuit *: Quod rationem, inquit, non habet, dici non debuit. Sic eſt hoc quomodo ſi dicatur homini, ut per aëra feratur & volitet. quod moris non eſt humanæ naturæ. Dixi enim, ſi noſtram fidem, quæ una & vera fides eſt, poteſtas Regis agnoſcere deſiderat, mittat ad amicos ſuos: ſcri-

Rejicitur.

n. 91.

*al. decuit.

bam & ego fratribus meis, ut veniant coëpiscopi mei, qui vobis nobiscum communem fidem nostram valeant demonstrare, & præcipue Ecclesia Romana, quæ caput * est omnium Ecclesiarum. Ad hæc Cubadus: Ergo tu, & dominus meus Rex, similes estis? Eugenius episcopus dixit: Ego similis Regi non sum; sed dixi: Si veram cognoscere desiderat fidem, scribat amicis suis ut dirigant nostros catholicos Episcopos; & ego scribo coëpiscopis meis, quia Catholicæ fidei universæ una est causa. Hoc agebat Eugenius, non quod deessent in Africa qui adversariorum objecta refellerent: sed ut illi venissent, qui alieni ab eorum dominatu, majorem fiduciam libertatis haberent, pariterque oppressionis nostræ calumnias universis terris & populis nuntiarent.

n. 92.

In Episcopos sævitia.

XVI. Ille autem qui nectebat dolos, audire noluit rationem, agens argumentationibus crebris, ut quoscumque Episcoporum audierat eruditos, variis insectationibus agitaret. Jam ad exsilium Vibianense * secundo DONATIANUM impositis centum quinquaginta fustibus miserat episcopum, necnon & Sufetulensem PRÆSIDIUM, virum satis acutum. Tunc & venerabiles MANSUETUM, GERMANUM, FUSCULUM, & multos alios fustigavit. Dum hæc geruntur, imperat, ut cum nostræ religionis viris illorum mensam nullus communem haberet, neque cum Catholicis omnino vescerentur. Quæ res non ipsis aliquod præstitit beneficium, sed nobis maximum contulit lucrum. Nam si sermo eorum, dicente Apostolo, sicut cancer consuevit serpere, quanto magis communis mensa ciborum poterit inquinare, cum dicat idem Apostolus; Cum nefariis nec cibum habere communem?

n. 93.

2. Tim. 2. 17.

1. Cor 5. 11.

Ingens miraculum.

XVII. Sed cum ignis jam persecutionis ac-

cenderetur, & flamma infestantis ubique Regis arderet, ostendit Deus noster quoddam miraculum per servum suum fidelem Eugenium, quod præterire non debeo. Fuit in eadem civitate, idest Carthagine, quidam cæcus civibus civitatique notissimus, nomine FELIX. Hic visitatur à Domino, diciturque ei nocte per visum, dies * enim Epiphaniorum illucescebat: Surge, vade ad servum meum Eugenium episcopum, & dices ei, quia ego te ad illum direxi. Et illa hora qua benedicet fontem, ut baptizentur accedentes ad fidem, continget oculos tuos, & aperientur, & videbis lumen. Qui tali visione commonitus, putans se, quomodo assolet, deludi per somnium, surgere noluit cæcus. Sed cum iterum urgeretur in somnium, similiter ut ad Eugenium pergeret, compellitur. Rursus negligit, tertioque festinanter & graviter increpatur. Excitat puerum, qui ei solitus erat manum porrigere. Pergit veloci agilitate ad Fausti basilicam: orat, & veniens cum ingentibus lacrymis: suggerit cuidam subdiacono *, nomine PEREGRINO, ut eum Episcopo nunciaret, indicans se habere aliquod secreti genus intimandum. Audiens Episcopus jussit hominem introire. Jam enim ob celebritatem festivitatis, hymni nocturni per totam Ecclesiam canente populo concrepabant. Indicat cæcus Antistiti ordinem visionis suæ, dicitque illi: Non te dimittam, nisi mihi, sicut à Domino jussus es, reddideris oculos meos. Cui sanctus Eugenius; Recede à me, frater; peccator sum, & indignus, & super omnes homines delinquens, ut pote, & qui in hæc tempora servatus sum. Ille autem tenens genua ejus, aliud non dicebat, nisi illud quod jam dixerat: Sicut jussum est, redde mihi oculos meos. Attendens

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

n. 94.

n. 95.

VICTORIS VITENSIS LIB. II. quoque Eugenius inverecundam credulitatem; & quia jam tempus urgebat, pergit cum eo, comitante officio clericorum ad fontem. Ubi fixis genibus cum ingenti gemitu, pulsans singultibus cælum, crispantem benedixit alveum fontis, & cum completa surrexisset oratione, ita cæco respondit: Jam tibi dixi, frater Felix, peccator homo ego sum: sed qui te visitare dignatus est, præstet tibi Dominus secundum fidem tuam, & aperiat oculos tuos. Simulque vexillo Crucis consignat oculos ejus. Statim cæcus visum, Domino reddente, recepit. Quem secum, quousque universi baptizarentur, ibi de-
n. 96. tinuit ob hoc *, ne tanto miraculo populus excitatus, virum contereret qui receperat lumen. Fit postea manifestum Ecclesiæ universæ. Procedit ad altare cum Eugenio, sicut moris est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem Domino redditurus. Quam Episcopus accipiens alta-
n. 97. ri imposuit. Fit strepitus, gaudio provocante *, irrevocabilis populorum. Statim nuncius pergit ad tyrannum. Rapitur Felix, inquiritur ab eo quid factum sit, qualiterque receperit lumen. Dicit ille ex ordine totum, dicuntque Arianorum Episcopi: Hoc Eugenius per maleficia fecit. Et quia oppressi confusione lumen non poterant nubilare, eo quod Felix universæ civitati manifestus esset & notus; tamen volebant eum,
Joan. 12. 10. si fas esset, necare, quomodo Judæi suscitatum Lazarum cupiebant occidere.

XVIII. Appropinquabat jam futurus dies ille calumniosus Kalendarum Februariarum, ab eodem statutus. Conveniunt non solum universæ Africæ, verum etiam insularum multarum Episcopi, afflictione & mærore confecti. Fit silentium diebus multis, quousque peritos quosque &

doctissimos viros interim separaret *, calumniis appositis enecandos. Nam unum ex ipso choro Doctorum, nomine LÆTUM *, strenuum atque doctissimum virum, post diuturnos carceris squalores incendio concremavit; æstimans, tali exemplo timorem incutiens, reliquos se elisurum. Tandem venitur ad disputationis conflictum, ad locum scilicet quem delegerant adversarii. Evitantes igitur nostri vociferationis tumultus, ne forte postmodum Ariani dicerent, quod eos nostrorum oppresserit multitudo, deligunt de se nostri, qui pro omnibus responderent, decem. Collocat sibi Cyrila cum suis satellitibus in loco excelso superbissimum thronum, adstantibus nostris *. Dixeruntque nostri Episcopi: Illa semper * est grata collatio, ubi superba non dominatur potestatis elatio: sed ex consensu communi venitur, ut Cognitoribus discernentibus, partibus agentibus, quod verum est agnoscatur. Nunc autem quis erit cognitor, quis examinator, ut libra justitiæ aut bene prolata confirmet, aut prave assumta refellat? Et cum talia & alia dicerentur, notarius Regis respondit: Patriarcha Cyrila dixit *. Ad quod superbe & illicite sibi nomen usurpatum, nostri detestati dixerunt: Legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila assumsit. Et exinde strepitum concitantes, calumniari adversarii cœperunt. Et quia hoc nostri petierant, ut saltem, si examinare non licebat, prudenti multitudini vel exspectare liceret: jubentur universi filii catholicæ Ecclesiæ qui aderant, centenis fustibus tundi *. Tunc clamare cœpit beatus Eugenius *: Videat Deus vim quam patimur, cognoscat afflictionem & persecutionem quam à persecutoribus sustinemus. Conversique nostri, Cyrilæ

VICTORIS VITENSIS LIB. II.

* al. exinde superaret.

n. 98.

Lætus martyr.

* al. nobis.

n. 99.

n. 100.

* al. cædi.

* Lor. Eusebius.

Victoris Vitensis Lib. III. dixerunt: Propone quod disponis. Cyrila dixit: Nescio latine *. Nostri Episcopi dixerunt: Semper te latine esse locutum manifesto novimus: modo excusari non debes; præsertim quia tu hujus rei incendium suscitasti. Et videns catholicos Episcopos ad conflictum magis fuisse paratos, omnino volebat * audientiam diversis cavillationibus declinare. Quod ante nostri prævidentes, libellum de fide conscripserant, satis decenter sufficienterque conscriptum, dicentes: Si nostram fidem cognoscere desideratis, hæc est veritas quam tenemus.

* Colb. 1. add. loqui.

n. 101.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De persecutione Vandalica

LIBER TERTIUS.

SEU

Professio fidei catholicorum Episcoporum Hunerico regi oblata.

I. REGALI imperio fidei catholicæ, quam tenemus, præcipimur reddere rationem. ideoque aggredimur pro nostrarum virium mediocritate, divino fulti adjutorio *, quæ credimus vel prædicamus breviter intimare. Primum igitur de unitate substantiæ Patris & Filii *, quod Græci ὁμοούσιον dicunt, exponendum nobis esse cognoscimus. Patrem ergo, & Filium, & Spiritumsanctum ita in unitate Deitatis profitemur; ut & Patrem in suæ proprietate personæ * subsistere,

n. 102.
Unitas substantiæ Dei.
n. 103.
n. 104.

&Filium nihilominus in propria exſtare perſona, atque Spiritum-ſanctum perſonæ ſuæ proprietatem retinere fideli confeſſione fateamur. Non eumdem aſſerentes Patrem quem Filium, neque Filium confitentes qui Pater ſit, aut Spiritus-ſanctus; neque ita Spiritum-ſanctum accipimus, ut aut Pater ſit aut Filius; ſed ingenitum Patrem, & de Patre genitum * Filium, & de Patre & Filio * procedentem Spiritum-ſanctum, unius credimus eſſe ſubſtantiæ vel * eſſentiæ: quia ingeniti Patris & geniti Filii & procedentis Spiritus-ſancti una eſt deitas, tres vero perſonarum proprietates. Et quia contra hanc catholicam vel apoſtolicam fidem exorta hæreſis, novitatem quamdam induxerat, aſſerens Filium non de * Patris ſubſtantia genitum *, ſed ex nullis exſtantibus, id eſt ex nihilo ſubſtitiſſe: ad hanc impietatis profeſſionem, quæ contra fidem emerſerat, refellendam & penitus abolendam, ὁμοούσιον ſermo græcus poſitus eſt, quod interpretatur unius ſubſtantiæ vel eſſentiæ, ſignificans Filium non ex ullis * exſtantibus, nec ex alia ſubſtantia, ſed de Patre natum eſſe. Qui vero putat ὁμοούσιον auferendum, ex nihilo vult aſſerere Filium exſtitiſſe. Sed ſi ex nihilo non eſt, ex Patre ſine dubio eſt, & recte ὁμοούσιον, id eſt unius cum Patre ſubſtantiæ, Filius eſt.

VICTORIS VITENSIS LIB. III.

* *al.* natum.
* 105.
* *Lor.* &.
* *al.* ex.
* *al.* natum.

Voce græca expreſſa.

* *al.* nullis.

II. Ex Patre autem eſſe, id eſt unius cum Patre ſubſtantiæ, his teſtimoniis approbatur, Apoſtolo dicente: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, gerens quoque omnia verbo virtutis ſuæ.* Et iterum ipſe Deus Pater incredulorum perfidiam objurgans, qui prædicantis per Prophetas Filii vocem in ſua ſubſtantia manentem audire noluerunt, dixit: *Non audierunt vocem ſubſtantiæ* *. quam vocem ſubſtantiæ con-

Probatur ex ſcripturis.

Hebr. 1. 3.

Ierem. 9. 10.

* n. 106.

temtam * terribili conteſtatione increpans, ad eumdem Prophetam loquitur, dicens: *Super montes accipite planctum, & ſuper ſemitas deſerti luctum, quia defecerunt, eo quod non ſint homines; non audierunt vocem ſubſtantiæ à volatilibus cæli uſque ad pecora.* Et rurſum eos qui à profeſſione unius ſubſtantiæ declinantes, in eadem fidei ſubſtantia ſtare noluerunt, increpat dicens: *Si ſtetiſſent in ſubſtantia mea, avertiſſem utique eos à via ſua mala, & à peſſimis cogitationibus ſuis.* Et iterum non extra ſubſtantiam Patris Filium confitendum, ſed in eadem fideli oculo * contuendum apertiſſime declaratur, dum dicitur per Prophetam: *Quis ſtetit in ſubſtantia Domini, & vidit, & audivit verbum ejus?* Patris ergo ſubſtantiam Filium eſſe Propheticis jam olim deſignatum eſt oraculis, dicente Salomone: *Subſtantiam enim & dulcedinem tuam, quam in filios * habes oſtendebas*, quam in figura & imagine panis cæleſtis populo Iſraël cælitus apparet profluxiſſe. Quod ipſe Dominus in Evangelio expoſuit, dicens: *Non Moyſes dedit vobis panem de cælo, ſed Pater meus dat vobis panem de cælo*; ſe utique panem ipſe deſignans *, cum dicit: *Ego ſum panis vivus qui de cælo deſcendi.* de quo etiam propheta David dicit: *Panem Angelorum manducavit homo.*

* Ed. cum tam.
Ibid.
Jerem. 23. 22.
n. 107.
Ibid. 18.
Sap. 16. 21.
n. 108.
Joan. 6. 32.
* Lor. definiens.
Ibid. 41.
Pſ. 77. 25.

Pater & Filius ſunt æquales.
n. 109.
Johan. 10. 38. & 30.

III. Namque ut adhuc evidentius Patris & Filii ſubſtantiæ unitas, & divinitatis * æqualitas oſtendatur, ipſe in Evangelio dicit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* Et, *Ego & Pater unum ſumus.* Quod non ad unitatem tantummodo voluntatis, ſed ad unam refertur eamdemque ſubſtantiam, quia non dixit: Ego & Pater unum volumus; ſed, *unum ſumus.* Ex eo enim quod ſunt, non ex eo tantum quod volunt, paternæ unitatis

declaratur assertio. Item Johannes Evangelista dicit: *Propter ea ergo quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Joan. 5. 18. Quod utique non ad Judæos est penitus * referendum, quia Evangelista veraciter dixit de Filio, quia æqualem Deo se faciebat. * al. potius. Item in eodem Evangelio scriptum est: *Quæcumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter.* Ibid. 19. Et, *sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, ita & Filius quos vult vivificat.* Ibid. 21. Item, ut *omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.* Ibid. 23. Æqualis enim honor non nisi æqualibus exhibetur. Item ibi Filius ad Patrem dicit: *Omnia mea tua sunt, & tua mea.* Joan. 17. 10. Item, *Philippe, qui me videt, videt & Patrem. quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem?* Joan. 14. 9. Hoc non dixisset, nisi Patri per omnia fuisset æqualis. Item ipse Dominus dixit: *Creditis in Deum, & in me credite.* Ibid. 1. Et adhuc ut unitatem æqualitatis demonstraret, ait: *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Matth. 11. 27. Et sicut Filius cui vult revelat Patrem, ita & Pater revelat Filium, sicut ipse Petro ait confitenti eum Christum filium Dei vivi esse: *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est.* Matth. 16. 17. Et iterum Filius dicit: *Nemo venit ad Patrem nisi per me.* Joan. 14. 6. Et, *Nemo venit ad me, nisi Pater meus qui misit me attraxerit eum.* Joan. 6. 44. Unde * claret æqualitas Patris & Filii, cum ad se invicem credentes adducunt. n. 110. Item dicit: *Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & à modo nostis eum, & vidistis eum.* Joan. 14. 7.

IV. Verum quia duas in Filio profitemur esse naturas, id est Deum verum & hominem verum, corpus & animam habentem: quidquid Duæ in Christo naturæ.

de excellenti * sublimitatis potentia de eo referunt Scripturæ, admirandæ ejus divinitati tribuendum sentimus: & quidquid infra honorem cælestis potentiæ de eodem humilius enarratur, non Verbo Dei, sed homini reputamus assumto. Secundum divinitatem ergo est hoc quod superius diximus, ubi ait: *Ego & Pater unum sumus.* &, *Qui videt me videt & Patrem.* &, *Omnia quæcumque Pater facit, eadem facit Filius similiter*, vel cetera quæ superius continentur. Illa*, vero quæ de eo secundum hominem referuntur, ista sunt;

Joan. 14. 28. *Pater major me est.* &, *Non veni facere voluntatem*

Joan. 6. 38. *meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* &, *Pater,*

Matth. 26. 39. *si fieri potest, transeat à me calix iste.* vel cum de cruce dixit: *Deus Deus meus, quare me dereli-*

Matth. 27. 46. *quisti?* & iterum ex persona Filii Propheta dicit:

Psal. 21. 11. *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* vel cum

Psal. 8. 6. *minor angelis* indicatur; & quam plura his similia, quæ studio brevitatis non inseruimus. Filius ergo Dei nullis conditionum necessitatibus obstrictus, sed libera divinitatis potentia, ita quæ nostra sunt mirabili pietate assumsit, ut à suis quæ divina sunt, omnino non destiterit: quia divinitas nec augmentum admittit, nec patitur detrimentum. Unde gratias agimus eidem Domino* nostro Jesu-Christo, qui propter nos & propter nostram salutem de cælo descendit, sua passione nos redemit, sua morte vivificavit, sua ascensione glorificavit: qui sedens ad dexteram Patris venturus est judicare vivos & mortuos, justis æternæ vitæ præmium largiturus, impiis atque incredulis merita supplicia redditurus.

* Comp. Deo.

Generatio Filii.

V. Profitemur itaque Patrem de se ipso, hoc est de eo quod ipse est, sempiterne atque ineffabiliter Filium genuisse; Filium non extrinsecus,

non * ex nihilo, non ex alia subjacente materia, sed ex Deo natum esse. Et qui de Deo natus est, non aliud est quam id quod Pater est, & idcirco unius substantiæ est: quia veritas nativitatis diversitatem non admittit generis. Nam si alterius à Patre substantiæ est, aut verus filius non est, aut, quod nefas est dicere, degener natus est. Est enim verus Filius, sicut ait Johannes: *Ut simus in vero Filio ejus.* Non est etiam degener, quia Deus verus de Deo natus est vero, sicut idem Johannes evangelista exsequitur, dicens: *Hic est Deus verus & vita aterna.* Et ipse Dominus in Evangelio: *Ego sum,* inquit, *via, veritas & vita.* Ergo si aliunde substantiam non habet, de Patre habet; si de Patre habet, unius est substantiæ cum Patre. Sed si unius substantiæ non est, ergo non de Patre, sed aliunde est: quoniam unde est, inde substantiam habeat necesse est. Omnia enim ex nihilo, Filius vero de Patre. De duobus eligat quisque quod velit, aut det ei substantiam de Patre, aut fateatur ex nihilo substitisse.

* al. vel.

1. Joan. 5. 20.

Ibid.

Joan. 14. 6.

Solvitur objectio.

VI. Sed propheticum forsitan objicitur testimonium: *Generationem ejus quis enarrabit?* Cum ego * non dixerim: Enarra mihi modum vel qualitatem divinæ generationis, & tanti secreti arcanum humanis verbis enuncia, quoniam unde natus sit, non quemadmodum natus sit requisivi. Divina enim generatio inenarrabilis, est non ignorabilis. Nam usque adeo non est ignorabilis, id est non ignoratur unde sit, ut & Pater de se ipso genuisse, & Filius de Patre se natum sæpissime protestetur, quod nullus omnino ambigit Christianus, sicut in Evangelio demonstratur, ipso Filio dicente: *Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Item Johannes Evangelista dicit: *Et vidimus glo-*

Isai. 53. 8.

* al. ergo.

Joan. 3. 18.

Joan. 1. 14.

riam ejus, gloriam tamquam Unigeniti à Patre. Ergo professionem nostram brevi sermone concludimus. Si * vere de Patre natus est, unius substantiæ est, & verus Filius est: sed si unius substantiæ non est, nec verus Filius est; & si verus * Filius non est, nec verus Deus est. Aut si verus Deus est, & tamen de Patris substantia non est, ingenitus ergo & ipse est. Sed quia ingenitus non est, factura ergo est, ut putatur *, aliunde subsistens, si de Patris substantia non est. Sed absit hoc ita credere. Nos enim unius substantiæ cum Patre Filium profitemur, detestantes Sabellianam hæresim, quæ ita sanctam Trinitatem confundit, ut eumdem dicat esse Patrem quem Filium, eumdemque credat esse Spiritum-sanctum, non servans tres in unitate personas.

* *Laud.* Sicut.

* *al.* vere.

* *al.* putetur.

Ingeniti & Geniti eadem substantia.

VII. Sed forsitan objicitur: Cum ingenitus Pater sit, genitus Filius, non fieri posse unam eamdemque substantiam geniti atque ingeniti: cum utique si sicut ingenitus Pater est, ingenitus esset Filius, tunc magis diversa posset esse substantia, quia unusquisque à se ipso subsistens communem substantiam cum altero non haberet. Cum vero ingenitus Pater de se ipso, id est de eo quod ipse est, si quid * illud est aut dici potest, (immo quia ut est dici omnino non potest) Filium generavit, apparet unam esse gignentis genitique substantiam, quia Deum de Deo, lumen de lumine Filium esse veraciter profitemur. Nam lucem esse Patrem Johannes apostolus testis est, dicens: *Quia Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.* Item de Filio ait: *Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.* Et infrà: *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Unde apparet Patrem & Filium unius esse

* a. 1121.

1. *Joan.* 1. 5.

Joan. 1. 4. 5.

Ibid. 9.

esse substantiæ, dum lucis & luminis diversa non potest esse substantia, ejus scilicet quæ de se gignit, & quæ de se * gignente exsistit. Denique ne aliquis inter Patrem & Filium diversitatem naturalis luminis introducat, ideo Apostolus de eodem Filio dicit: *Qui cum sit splendor gloriæ, & figurà substantiæ ejus.* in quo evidentius & coæternus Patri, & inseparabilis à Patre, & unius cum eo esse substantiæ perdocetur, dum luci splendor semper est coæternus, dum splendor à lumine * numquam est separatus, dum splendor à luce natura * vel substantia numquam potest esse diversus. Qui enim splendor lucis est, idem & Dei Patris virtus est: sempiternus ergo propter virtutis æternitatem, inseparabilis propter claritudinis unitatem. Et hoc est quod nos fideliter profitemur, Filium de Patris substantia natum; sicut ipse Pater Deus apertissimum perhibet testimonium. Qui ut de sua ineffabilis naturæ substantia proprium se Filium genuisse monstraret, ad instruendam fragilitatis nostræ imperitiam, ut nos ex visibilibus ad invisibilia erigeret, terrenæ nativitatis vocabulum ad divinæ generationis traxit exemplum, dicens: *Ex utero ante luciferum genui te.* Quid clarius, quid luculentius effari divinitas dignaretur? Quibus indiciis, quibus exsistentium rerum exemplis proprietatem generationis potuit intimare, quam ut per uteri appellationem proprietatem genitricis * ostenderet? non quia corporeis compositus est membris, aut aliquibus artuum lineamentis distinctus; sed quia nos aliter veritatem divinæ generationis auditu mentis percipere non possemus, nisi humani uteri provocaremur vocabulo, ut ambigi ultra non posset, de Dei substantia natum esse, quem constat ex Patris utero exstitisse.

VICTORIS VITENSIS LIB. III. n. 113.

Heb. 1. 3.

* al. luce.

n. 114.

Psal. 109. 3.

n. 115.

Indivisa Dei substantia.

VIII. Credentes ergo Deum Patrem de sua substantia impassibiliter Filium generasse, non dicimus ipsam substantiam aut divisam esse in Filio, aut diminutionem pertulisse in Patre; & per hoc passionis potuisse vitio subjacere. Absit enim à nobis, ut talia vel opinemur, vel cogitemus, vel credamus de Deo: quia nos perfectum Patrem, perfectum Filium sine sui diminutione, sine aliqua derivatione, sine omni omnino passionis infirmitate genuisse fideliter profitemur. Nam qui objicit Deo, quod si de se ipso genuit, divisionis vitium pertulit: potest dicere quia & laborem sensit, quando universa condidit, & ob hoc die septima ab omni opere suo requievit. Sed nec in generando de se ipso passionem vel diminutionem aliquam sensit, nec in condendo universa fatigationem aliquam pertulit. Namque ut evidentius nobis divinæ generationis impassibilitas demonstraretur *, Deum ex Deo, lumen ex * lumine Filium profitendum accepimus. Si ergo in efficientia visibilis ac mundani luminis tale aliquid invenitur, ut lumine ex lumine sumto, & per quamdam generationis nativitatem exorto, ipsa luminis origo, quæ ex se lumen aliud dedit, nec minui, nec ullum omnino detrimentum ministrati ex se luminis perpeti potuit *: quanto rectius & melius de divini & ineffabilis luminis natura credendum est, quod ex se ipsa lumen generans, minui omnino non potuit? Unde æqualis est Patri Filius, non natus ex tempore, sed gignenti coæternus, sicut splendor ab igne genitus, gignenti manifestatur æquævus. Hæc de Patris & Filii æqualitate, vel de substantiæ unitate, quantum brevitatis ratio sivit, dixisse sufficiat.

n. 116. * *Lor.* de.

* *Rhen.* contingat.

Spiritus-sanctus est Patri & Filio consubstantialis.

IX. Superest ut aliquid de Spiritu-sancto, quem Patri ac Filio consubstantialem credimus,

coæqualem & coæternum dicamus, & testimoniis approbemus. Licet enim hæc veneranda Trinitas personis ac nominibus distincta sit, non tamen ob hoc à se atque à sua æternitate discrepare credenda est: sed manens ante sæcula divinitas in Patre & Filio & Spiritu-sancto vere ac proprie creditur, nec dividi nostris interpretationibus potest, nec rursus versa in unam personam Trinitas ipsa confundi. Hæc fides plena, hæc nostra credulitas est. Idcirco deos nec æstimari patimur, nec vocari; sed unum Deum in prædictis personis ac nominibus confitemur. Inenarrabilis enim divinitas, non ut concludi aut apprehendi velut vocabulis posset, intra nomina personasque se præstitit: sed ut id quod erat esse nosceretur, intelligentiam sui ex parte, quam capere humanæ mentis angustiæ prævalebant, credentibus dedit, Propheta dicente: *Nisi crediderit is, non intelligetis* *. Una est ergo Trinitatis deitas, & in hujus vocabuli appellatione significatio est unius substantiæ, non unius personæ. Ad quam rem fidelibus comprobandam in testimonium sui divinitas ipsa multis & creberrimis contestationibus semper affuit. Liceat ergo brevitatis compendio ex multis pauca proferre, quoniam vera * probatio majestatis, tametsi habet pluralitatem testimoniorum, pluralitate tamen non indiget, quoniam credenti pauca sufficiunt.

VICTORIS VITENSIS LIB. III.

n. 117.

Isai. 7. 9. *sec.* 70.

* *al.* veræ.

X. Primum igitur de veteris Testamenti libris, postmodum etiam novi, Patrem, Filium & Spiritum sanctum unius docebimus esse substantiæ, libro Genesis sic inchoante: *In principio fecit Deus cælum & terram; terra autem erat invisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & Spiritus Dei ferebatur super aquas.* Ille principium, qui * Judæis quis esset interrogan-

Scripturis probatur.

Gen. 1. 1. 2.

**al.* Ille qui

Iohan. 8. 25. tibus, dixit: *Principium, qui & loquor vobis.* Superferebatur autem Spiritus Dei super aquas, utpote creator, virtute potentiæ suæ continens creaturam: ut ex his viva omnia producturus,
n. 118. ipse rudibus elementi * signis propria fomenta præstaret, & jam tunc mysterio emicante baptismatis, virtutem sanctificationis liquoris natura perciperet,
* *al.* primamque. primaque * ad vitam corpora animata produceret, David proinde, Deo adspirante, testatur:
Psal. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Vide quam plena sit brevitas, & quam clare in sacramentum
n. 119. unitatis * recurrit. Patrem in *Domino*; in *Verbi* significatione Filium ponens; Spiritum sanctum Altissimi ex *ore* nuncupavit. Et ne vocis editio acciperetur in *Verbo*, cælos per eum asserit esse
n. 120. firmatos. Ne autem flatus in *Spiritu* putaretur *; cælestis in eo virtutis plenitudinem demonstravit. Nam ubi *virtus*, ibi necesse est persona subsistens; ubi *omnis*, non ablata à Patre & Filio, sed consummata significatur in Spiritu sancto: non ut solus habeat quod in Patre & Filio est, sed ut totum habeat cum utroque.

Tres personæ in uno nomine. XI. Et iterum cum de vocatione gentium Dominus loqueretur, intra unum divinitatis nomen [Patrem, Filium &] Spiritum-sanctum prædi-
Matth. 28. 19. cans, ait: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in* NOMINE *Patris & Filii & Spiritus sancti.* Et iterum cælestia Corinthiis prædicans Apostolus,
2. *Cor.* 13. 13. hæc subdidit: *Gratia Domini nostri Jesu-Christi, & caritas Dei, & communicatio sancti Spiritus cum omnibus vobis.* Et ut apertius in hac Trinitate unitatem substantiæ fateamur, illud etiam nobis est intuendum, quomodo Deus, cum de mundi & hominis creatione disponeret, sacramentum
Gen. 1. 26. Trinitatis ostenderit, dicens: *Faciamus hominem*

ad imaginem & similitudinem nostram. Cum dicit *nostram*, ostendit utique non unius; cum vero *imaginem & similitudinem*, profert * æqualitatem, distinctiones personarum insinuat; ut in eodem opere sit Trinitatis aperta cognitio, in quo nec pluralitas cassa * est, nec similitudo dissentiens, dum & consequentia sic loquuntur: Et *dixit Deus*, & *fecit Deus*, & *benedixit Deus*. Et necesse est ut creationis totius auctor Deus unus sit. Quam fidei rationem antiqua denique per Moysen benedictio pandit & comprobat, qua benedicere populum sacramento trinæ invocationis jubetur. Ait enim Deus ad Moysen: *Sic benedices populum meum, & ego benedicam illos: Benedicat te Dominus & custodiat te: Illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui: Attollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.* Quod hoc ipsum propheta David confirmat, dicens: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.* Quam Trinitatis unitatem supernæ Angelorum virtutes hymno * venerantur, & ter numero *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth* indesinenti canentes ore, in unius fastigium dominationis gloriam ejus exaltant. Quod ut adhuc apertius fidelium sensibus inculcetur, cælestium mysteriorum conscium producimus Paulum. Ait enim: *Divisiones autem donationum sunt, idem autem Spiritus; & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus: & divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus,* &c. Et certe has divisionum differentias pro qualitate ac merito participantium Spiritum-sanctum docuit * operari, cum ipsarum gratiarum differentias partiretur, in ultimis intulit, dicens: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens*

VICTORIS VITENSIS LIB. III. n. 121.

* al. causa.

Gen. 1.

Num. 6. 23. & *seq.*

Psal. 66. 8.

* ms. 2. in uno.

Isai. 6. 3.

1. *Cor.* 12. 4. & *seq.*

n. 122.

Ibid. 11.

propria unicuique prout vult. Unde nullus ambiguitati relinquitur locus, quin clareat Spiritum-sanctum & Deum esse, & suæ voluntatis auctorem, qui cuncta operari, & secundum propriæ voluntatis arbitrium divinæ dispensationis dona largiri apertissime demonstratur. Quia ubi voluntaria gratiarum distributio prædicatur, non potest videri conditio servitutis: in creatura enim servitus intelligenda est, in Trinitate vero dominatio ac libertas. Et ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre & Filio Spiritum-sanctum doceamus, Johannis Evangelistæ testimonio
1. Iohan. 5. 7. comprobatur. Ait namque: *Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus-sanctus, & hi tres unum sunt* *. Numquid *
n. 123. n. 124. ait tres in differenti æqualitate sejuncti, aut quibuslibet diversitatum gradibus longo separationis intervallo divisi? sed, *Tres*, inquit, *unum sunt.*

XII. Ut autem adhuc magis magisque sancti
*Lor. dignitas. Spiritus cum Patre & Filio una divinitas * in creandis rebus omnibus demonstretur, habes
Creatio ipsis est communis. creatorem Spiritum-sanctum in libro Job: *Spiritus*, inquit, *divinus est, qui fecit me; & Spiritus
Job 33. 24. Omnipotentis qui docet me.* Et David dicit: *Emitte
Psal. 103. 30. Spiritum tuum & creabuntur, & renovabis faciem terræ.* Si creatio & renovatio per Spiritum erit, sine dubio & principium creationis sine Spiritu
Vivificatio. non fuit. Post creationem igitur ostendamus, quia vivificat etiam Spiritus-sanctus, sicut Pater & Filius. Equidem de persona Patris refert
1. Tim. 6. 13. Apostolus: *Testor in conspectu Dei, qui vivifi-
Johan. 10. 27. 18. cat omnia.* Vitam vero dat Christus. *Oves*, inquit, *meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do illis.* Vivificamur vero à Spiritu-san-
Ioan. 6. 64. cto, ipso dicente Domino: *Spiritus est qui vivificat.* Ecce una vivificatio Patris & Filii &

Spiritus-sancti aperte demonstrata est. VICTORIS VITENSIS LIB. III.

XIII. Præscientiam rerum omnium in Deo esse, & occultorum cognitionem, licet nemo Christianus ignoret, tamen ex Danielis libro monstrandum est. *Deus*, inquit, *qui occultorum cognitor es, qui præscius es omnium antequam nascantur.* Hæc eadem præscientia in Christo est, sicut refert Evangelista: *Ab initio autem sciebat Jesus quis esset eum traditurus, vel qui essent non * credentes in eum.* Quod sit autem occultorum cognitor, ex hoc manifestum est, cum obscura consilia Judæorum traducens dicebat: *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris?* Similiter præscire omnia Spiritum-sanctum, ipse manifestavit dicens ad Apostolos: *Cum venerit Spiritus veritatis, docebit vos omnia, & ventura adnuntiabit vobis.* Qui ventura adnuntiare perhibetur, præscire omnia non dubitatur: quia ipse scrutatur * altitudines Dei, & novit omnia quæ in Deo sunt, sicut memorat Paulus, dicens: *Spiritus enim omnia scrutatur, etiam altitudines Dei.* Item in eodem loco: *Sicut nemo scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus ejus qui in ipso est; ita nemo scit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei.*

Præscientia. *Dan.* 13. 42. *Johan.* 6. 65. * *In al. deest*, non. *Matth.* 9. 4. *Johan.* 13. 16. n. 125. 1. *Cor.* 2. 10. *Ibid.* 11.

XIV. Ad intelligendam vero potentiam Spiritus-sancti, pauca de terribilibus proferamus. Vendiderat possessionem, ut scriptum est in Actibus Apostolorum, suppressa parte pecuniæ dolosus discipulus, reliquum pro toto ante pedes ponens Apostolorum, offendit Spiritum-sanctum, quem putabat se latere. Sed quid ad eum dixit continuo beatus Petrus? *Anania, quare satanas replevit cor tuum, ut mentireris Spiritui-sancto?* Et infra: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Atque ita percussus virtute ejus, cui mentiri voluerat, exspiravit. Quid hic vult beatus Petrus intelligi

Potentia S. Spiritus. *Act.* 5. 2. *Ibid.* 3. *Ibid.* 4.

Spiritum-sanctum? Utique clarum est, cum dicit, *Non mentitus es hominibus, sed Deo.* Manifestum est ergo, quoniam qui mentitur Spiritui-sancto, Deo mentitur: & qui credit in Spiritum-sanctum, credit in Deum. Tale aliquid, immo fortius quiddam Dominus in Evangelio ostendit, dicens:

Matth. 12. 31. 32. *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: qui autem blasphemaverit in Spiritum-sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.*

n. 126. Ecce terribili sententia * irremissibile dicit esse peccatum ei qui in Spiritum-sanctum blasphemaverit. Compara * huic sententiæ illud quod scriptum est in libro Regnorum *: *Si peccando peccaverit vir in virum, orabunt pro eo: si autem in Deum peccaverit, quis orabit pro eo?* Si ergo blasphemare in Spiritum-sanctum, & peccare in Deum simile, idest inexpiabile crimen est: jam quantus sit Spiritus-sanctus unusquisque cognoscit.

* al. comparat.

n. 127.

1. Reg. 2. 25.

Præsentia Dei ubique.

n. 128. XV. Deus quod ubique sit præsens & impleat omnia, ore discimus Jeremiæ *: *Ego*, inquit, *Deus approximans, & non de longinquo: si absconditus fuerit homo in absconditis, ergo ego non videbo eum? Nonne cælum & terram ego impleo?* Quid autem de sua ubique præsentia Salvator in Evangelio dicit? *Ubicumque*, ait, *fuerint duo vel tres collecti in nomine meo, ibi & ego sum in medio eorum.* De Spiritu adæque sancto quod adsit ubique, dicit Propheta ex persona Dei: *Ego in vobis, & Spiritus meus stat in medio vestrum.* Et Salomon ait: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis.* Item David dicit: *Quo ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in * infernum, ades: si sumsero * pennas meas in directum, & habitavero in extremis maris:*

Jerem. 23. 23. 24.

Matth. 18. 20.

Ezech. 36. 27.

Sap. 1. 7.

Psal. 138. 7. & seq.

* Colb. 1. ad.

n. 129.

etenim illuc manus tua deducet me, & continebit me dextera tua.

XVI. Habitat Deus in sanctis suis secundum promissionem qua dixerat: *Habitabo in illis.* 2. Cor. 6. 16.
Quod vero Dominus Jesus dicit in Evangelio: *Manete in me & ego in vobis*, probat hoc Paulus Joan. 15 4.
dicens: *An nescitis quia Jesus Christus est in vobis?* 2. Cor 13. 5.
Hoc autem totum in Spiritus habitatione adimpletur, sicut memorat Johannes: *Ex hoc*, inquit, *scimus quia in nobis est, quia de Spiritu suo dedit nobis.* 1. Joan. 4. 13.
Similiter & Paulus: *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* 1. Cor. 3. 16.
Et iterum dicit: *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.* 1. Cor. 6. 20.
Quem Deum? utique Spiritum-sanctum *, cujus templum esse videmur. n. 130.

XVII. Nam quod arguat Pater, arguat Filius, arguat Spiritus-sanctus ita probandum est. In psalmo quadragesimo nono legitur: *Peccatori autem dicit Deus: Quare tu enarras justitiam meam, & assumis testamentum meum per os tuum?* Psal. 49. 16. Ibid. 21.
Et infrà: *Arguam te, & statuam contra * faciem tuam.* * Laud. ante.
David similiter orans dicit ad Christum: *Domine ne in ira tua arguas me:* Psal. 6. 2.
quia ipse venturus est arguere omnem carnem. Quid vero de Spiritu-sancto Salvator in Evangelio dicit? *Cum venerit*, inquit, *Paraclitus, ille arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.* Ioan. 16. 8.
Hoc prævidens David clamabat ad Dominum. *Quo ibo à Spiritu tuo, & à facie tua quo fugiam?* Psal. 138. 7.

XVIII. Nam & quod bonus sit Pater, bonus Filius, bonus Spiritus-sanctus, sic probatur. Dicit Propheta: *Bonus es tu, Domine, & in bonitate tua doce me justificationes tuas.* Psal. 118. 68.
De se autem ipse Unigenitus: *Ego sum pastor bonus.* Ioan. 10. 11.
De Spiritu æque sancto David in psalmo dicit ad Dominum: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram * rectam.* Psal. 142. 11. * Laud. viã.

VICTORIS VITENSIS LIB. III. XIX. Quis autem dignitatem illam Spiritus-sancti possit tacere? Antiqui enim Prophetæ clamabant: *Hæc dicit Dominus*. Hanc vocem Christus adveniens in suam personam revocavit, di-
Matt. 5. 22. cens: *Ego autem dico vobis*. Novi autem Prophe-
* *al.* qui. tæ quid * clamabant? sicut propheta Agabus in
Act. 21. 11. Actibus Apostolorum: *Hæc dicit Spiritus-sanctus*.
1. *Tim.* 4. 1. Et Paulus ad Timotheum: *Spiritus*, inquit, *manifeste dicit*. Quæ vox omnino demonstrat indifferentiam Trinitatis. Et Paulus quidem dicit se à Deo Patre & Christo vocatum fuisse & mis-
Gal. 1. 1. sum: *Paulus*, inquit Apostolus, *non ab hominibus*
* *Laud.* ad. *neque per hominem, sed per Jesum-Christum, &* * *Deum Patrem*. In Actibus autem Apostolorum legitur quod à Spiritu-sancto sit segregatus &
Act. 13. 2. missus. Sic enim scriptum est: *Hæc dicit Spiritus-sanctus: Segregate mihi Barnabam & Saulum*
Ibid. 4. *in opus quo vocavi eos*. Et paulo post: *Ipsi*, inquit, *missi ab Spiritu-sancto descenderunt Seleuciam*. Item
Ibid. 20. 28. in eodem libro: *Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus-sanctus constituit episcopos*.

Paracliti nomen 3. commune. XX. Ne quis autem Spiritum-sanctum, quia paraclitus dictus est, contemtibile aliquid existimet. Paraclitus enim advocatus est, vel potius consolator secundum latinam linguam, quæ appellatio etiam Filio Dei communis est, sicut dicit Johan-
1. *Ioan.* 2. 1. nes: *Hæc*, inquit, *scribo vobis ut non peccetis; sed*
n. 131. *& si quis peccaverit, Paraclitum * habemus apud Patrem Jesum-Christum justum*. Nam & ipse Do-
Ioan. 14. 16. minus cum dicit ad Apostolos, *Alterum Paraclitum mittet vobis Pater*, sine dubio cum dicit *alterum Paraclitum*, se quoque Paraclitum manifestat. Sed neque à Patre hoc nomen Paracliti alienum est. Beneficentiæ enim nomen est, non
2. *Cor.* 1. 3. 4. naturæ. Denique ad Corinthios Paulus ita scribit: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu-*

Christi, Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui nos consolatur. Et cum consolator dicitur Pater, consolator dicitur Filius, consolator etiam Spiritus-sanctus, una tamen nobis consolatio à Trinitate præstatur; sicut & una remissio peccatorum, Apostolo affirmante: *Abluti*, inquit, *estis & justificati, & sanctificati estis in nomine Domini nostri Jesu-Christi, & in Spiritu Dei nostri.* 1.Cor. 6.11. Possemus plura adhuc de divinis Scripturis proferre testimonia, quæ juxta baptismi * sacramentum Trinitatem unius gloriæ, operationis ac potentiæ manifestant: sed quia ex his plenus est sapientium intellectus, multa præterivimus studio brevitatis. n. 132.

XXI. Faciamus ergo recapitulationem dictorum nostrorum. Si de Patre procedit Spiritus-sanctus, si liberat, si Dominus est & sanctificat, si creat cum Patre & Filio & vivificat, si præscientiam habet cum Patre & Filio, si ubique est & implet omnia, si habitat in electis, si arguit mundum, si judicat, si bonus & rectus est, si de eo clamatur, *Hæc dicit Spiritus-sanctus*; si Prophetas constituit, si Apostolos mittit, si episcopos præficit, si consolator est, si cuncta dispensat prout vult, si abluit & justificat, si tentatores suos interficit; si is qui eum blasphemaverit non habet remissionem, neque in hoc sæculo, neque in futuro, quod utique Deo proprium est. Hæc cum ita sint, cur de eo dubitatur, quod Deus sit *, cum eum operum magnitudo n. 133. quod est ipse manifestet? Non utique alienus est à Patris & Filii majestate, qui non est ab operum virtute alienus. Frustra illi nomen divinitatis negatur, cujus potestas non potest abnegari. Frustra prohibeor eum cum Patre & Filio venerari, quem exigor cum Patre & Filio confite-

VICTORIS VITENSIS LIB. III. ri. Si ille mihi cum Patre & Filio confert remissionem peccatorum, confert sanctificationem & vitam perpetuam, ingratus sum nimis & impiissimus, si ei cum Patre & Filio non refero gloriam; aut si non est cum Patre colendus & Filio, ergo nec confitendus est in baptismo. Si autem omnimodo confitendus est secundum dictum Domini, & traditionem Apostolorum, ne semiplena sit fides, quis me poterit ab ejus cultu prohibere? In quem enim credere jubeor, ei etiam debeo supplicare. Adorabo ergo Patrem, adorabo & Filium, adorabo & Spiritum-sanctum, una eademque veneratione. Quod si quis durum hoc putat, audiat quomodo David ad culturam Dei fideles hortatur: *Adorate*, inquit, *scabellum pedum ejus*. Si religionis est adorare scabellum pedum ejus, quanto magis religiosum si ejus Spiritus adoretur? Ille utique Spiritus, quem beatus Petrus in tanta sublimitate prædicavit, dicens: *Spiritu-sancto misso de cælis, in quem concupiscunt Angeli prospicere*. Si angeli eum cupiunt aspicere, quanto magis nos homines mortales eum despicere * non debemus, ne forte & nobis dicatur, sicut dictum est ad Judæos: *Vos semper Spiritui-sancto restitistis, sicut & patres vestri*.

Psal. 98. 5.

1. Pet. 1. 12.

Ib. 134.

Act. 7. 51.

XXII. Quod si hæc tanta & talia non inclinant animum ad venerandum Spiritum-sanctum, accipite adhuc aliquid fortius. Sic enim Paulus instruit prophetas Ecclesiæ, in quibus utique & per quos Spiritus-sanctus loquebatur: *Si*, inquit, *omnes prophetaverint, intret autem aliquis infidelis, aut idiota, convincitur ab omnibus, examinatur ab omnibus, occulta quoque cordis ejus manifesta fiunt* *: *& tunc cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quia vere Deus in vobis est*. Et utique in eis

1. Cor. 14. 24. 25.

* al. sunt.

Spiritus-sanctus est, qui prophetant. Si ergo infideles cadunt in faciem, & adorant Spiritum-sanctum perterriti, & confitentur inviti *: quanto magis fidelibus expedit, ut voluntarie & ex affectu adorent Spiritum-sanctum? Adoratur autem Spiritus-sanctus, non quasi separatim more gentilium, sicut nec Filius separatim adoratur, quia in dextera Patris est; sed * cum adoramus Patrem, credimus nos & Filium & Spiritum-sanctum adorare: quia & cum Filium invocamus, Patrem nos credimus invocare, & cum Patrem rogamus, à Filio nos exaudiri confidimus, sicut ipse Dominus dixit: *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, ego faciam, ut honorificetur Pater in Filio.* Et si Spiritus-sanctus adoratur, ille utique adoratur, cujus est Spiritus. Illud autem nullus ignorat, quia divinæ majestati nec addi quidquam, nec minui humanis supplicationibus potest: sed * unusquisque secundum propositum voluntatis suæ, aut gloriam sibi adquirit fideliter venerando, aut confusionem perpetuam pertinaciter resistendo. Certum est enim, quia superbia & contemtio * damnat, honorificentia vero fructum devotionis exspectat. Quare autem fideles non honorificent integre Trinitatem, ad quam se pertinere confidunt? cujus nomine se renatos, cujus servos se nominari gloriantur? Nam sicut à nomine * Dei Patris, homines Dei appellantur, ut Helias homo Dei dictus est, ut Moyses homo Dei appellatus est; sic à Christo Christiani nuncupamur, sic etiam à Spiritu spiritales appellamur. Si igitur vocetur quis homo Dei, & non sit Christianus, nihil est; qui si Christianus vocetur, & non fuerit spiritalis, nec sibi satis de salute confidat.

VICTORIS VITENSIS LIB. III.
* *Lor.* victi.
n. 135.
Ioan. 14. 13.
* *Lor.* sic.
n. 136.
* *al.* ad nomen.

XXIII. Sit ergo nobis secundum salutaris

baptismi confessionem fides integra Trinitatis, sit una devotio pietatis: nec more gentilium potestatum diversitates opinemur, aut creaturam quantum ad deitatem in Trinitate suspicemur. Sed nec Judæorum scandalo moveamur, qui Filium Dei negant, qui Spiritum sanctum non adorant: sed potius perfectam Trinitatem adorantes & ma-
n. 137. gnificantes, sicut in mysteriis * ore nostro dicimus, ita conscientia teneamus, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth.* Ter dicentes *Sanctus*, unam omnipotentiam confitemur, quia una est religio, una glorificatio Trinitatis, ut audiamus ab Apostolo, sicut audierunt Corin-
2. Cor. 13. 13. thii: *Gratia Domini nostri Jesu-Christi, & dilectio Dei, & communicatio Spiritus-sancti cum omnibus vobis.* Hæc est fides nostra, evangelicis & aposto-
n. 138. licis traditionibus atque auctoritate firmata *, & omnium quæ in mundo sunt catholicarum ecclesiarum societate fundata, in qua nos per gratiam Dei omnipotentis permanere usque ad finem vitæ hujus confidimus & speramus.

* al. XVII. Explicit libellus directus sub die XII*. Kalendarum Majarum per JANUARIUM Zattarensem *, VILLATICUM à Casis-Medianis epis-
n. 139. copos Numidiæ, & BONIFACIUM Foratianensem, & BONIFACIUM Gratianensem * epis-
n. 140. copos provinciæ Byzacenæ.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De perſecutione Vandalica

LIBER QUARTUS.

Hunerici ſævitia in epiſcopos catholicos.

I. QUi cum * noſter libellus legeretur, oblatum veritatis lumen nequaquam ſufferre cæcis oculis potuerunt inſanientes, vocibus infrementes, graviterque ferentes, quare nos nomine noſtro Catholicos dixerimus. Statimque mentientes ſuggerunt Regi de nobis, eo quod ſtrepitum fecerimus, audientiam fugientes. qui eadem hora accenſus & credens mendacio, feſtinavit facere quod volebat. Et jam conſcriptum decretum habens, & occulte cum eodem decreto per diverſas provincias ſuos homines dirigens, epiſcopis Carthagine poſitis, una die univerſæ Africæ eccleſias clauſit, univerſamque ſubſtantiam Epiſcoporum & eccleſiarum ſuis Epiſcopis munere condonavit. Neſciens quoque quid loqueretur, neque de quibus affirmabat, legem quam dudum Chriſtiani imperatores noſtri contra eos & contra alios hæreticos pro honorificentia Eccleſiæ catholicæ dederant, adverſum nos illi proponere non erubuerunt, addentes multa de ſuis, ſicut placuit tyrannicæ poteſtati. Hæc eſt enim ſeries datæ & propoſitæ legis.

* *al.* cumque.

Arianorum calumniæ.

EDICTUM HUNERICI REGIS adversus Catholicos.

Rex HUNERIX Vandalorum & Alanorum, universis populis nostro regno subjectis.

II. TRIUMPHALIS majestatis & regiæ probatur esse virtutis, mala in auctores consilia retorquere. Quisquis enim aliquid pravitatis invenerit, sibi imputet quod incurrit. In qua re nutum divini judicii clementia nostra secuta est, quod quibusque personis, prout eorum facta meruerint, seu bona, seu forte talibus contraria *,
n. 141. dum facit expendi, simul etiam provenit compensari. Itaque his provocantibus qui contra præceptionem inclytæ recordationis patris nostri, vel mansuetudinis nostræ crediderint esse renitendum, censuram severitatis assumimus. Auctoritatibus enim cunctis populis fecimus innotesci, ut in sortibus Vandalorum nullos conventus Omousiani sacerdotes assumerent, nec aliquid mysteriorum, quæ magis polluunt, sibimet vindicarent: quod cum videremus esse neglectum, & plurimos esse repertos, dicentes se integram fidei regulam retinere, postmodum universos constat fuisse commonitos, spatio temporis prærogato mensium novem, novæque contentio-
n. 142. nis *, (si quid ad eorum proposita posset aptari) ut ad Kalendas Februarias anni octavi regni nostri, sine metu aliquo convenirent. Qui dum huc ad Carthaginensem confluerent civitatem, post moram temporis præstituti, aliam quoque dilationem aliquantorum dierum dedisse cognoscimur. Et dum se conflictui paratos adstruerent,

primo

primo die à venerabilibus Episcopis nostris eis videtur esse propositum, ut ὁμοούσιον, sicut moniti erant, ex divinis Scripturis proprie approbarent: aut certe quod à mille & quot excurrunt*, Pontificibus de toto orbe in Ariminensi concilio, vel apud Seleuciam amputatum est, prædamnarent. Quod nequaquam facere voluerunt, universa ad seditionem per se concitato populo * revocantes. Quin immo & secunda die, dum eis mandaremus ut de eadem fide, sicuti propositum fuerat, responderent: hoc videntur * assumsisse ad temeritatem transactam, ut seditione & clamoribus omnia perturbantes, ad conflictum facerent minime perveniri.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV. n. 143. n. 144. n. 145.

Quibus * provocantibus, statuimus ut eorum ecclesiæ clauderentur, hac illis conditione præscripta, ut tamdiu essent clausæ, quamdiu nollent* ad conflictum propositum pervenire. Quod ea obstinatione facere voluerunt, quam pravis videntur assumsisse consiliis. Adeo in hos est necessarium ac justissimum retorquere, quod ipsarum legum continentia demonstratur, quas inductis secum in errorem imperatoribus diversorum * temporum tunc contigit promulgari. Quarum illud videtur tenere conceptio, ut nulla exceptis institutionis suæ Antistitibus, ecclesia pateret: nulli liceret alii aut convictus agere, aut exercere conventus: nec ecclesias aut in urbibus, aut in quibusdam parvissimis locis, penitus obtinere neque construere: sed præsumta fisci juribus jungerentur: sed etiam & eorum patrimonia, ecclesiis suæ fidei sociata, suis Antistitibus provenirent, nec commeandi * ad quæcumque loca talibus licentia pateret: sed extorres omnibus urbibus redderentur & locis: nec baptismatis haberent omnino aliquam facultatem, aut forte

n. 146. * al. mallent. n. 147. Hunericus Imp. edictis abutitur. n. 148.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV.

de religione disputandi; & nullam ordinandi haberent licentiam, sive episcopos, sive presbyteros, vel alios, quos ad clerum pertinere contingeret, proposita severitate vindictæ, ut tam hi qui se paterentur hujusmodi honores accipere, quam etiam ipsi ordinatores denis libris auri singuli multarentur, eo adjecto, ut nullus eis locus

n. 149. esset vel aditus supplicandi, sed etiam si qua * specialia meruissent, minime prævalerent: & si in hac pernicie perdurarent, de proprio solo ablati in exsilium sub persecutione * idonea mitterentur. In populos quoque præfati Imperatores similiter sævientes, quod eis nec donandi libertas, nec testandi, aut capiendi, vel ab aliis relictum penitus jus esset *: non fideicommissi nomine, non legati, non donationibus, aut relictione, quæ mortis causa appellatur, vel quolibet codicillo, aliisve forsitan scripturis, ita ut etiam qui in suis palatiis militarent, condemnationi gravissimæ pro dignitatis merito facerent subjectos, ut omni honoris privilegio exspoliati infamiam incurrerent, & publico crimini hujusmodi personæ se cognoscerent esse subjectas; Officialibus etiam judicum diversorum tricena argenti pondo pœna proposita: quam si quinque vicibus in errore perdurantibus contigisset inferre, tum demum tales convicti, atque subjugati verberibus, in exsilium mitterentur. Deinde codices universos sacerdotum, quos persequebantur, præceperant ignibus tradi. Quod de libris hujusmodi, quibus sibi nominis illius errorem persuasit iniquitas, præcipimus faciendum. Hæc enim, ut dictum est, pro singulis quibusque personis illi observanda præceperant, ut

n. 150. Illustres * singulatim auri pondo quinquagena darent, Spectabiles auri pondo quadragena,

* al. prosecutione.

* al. subjaceret.

Senatores auri pondo tricena, populares auri pondo vicena, Sacerdotes auri pondo tricena, decuriones auri pondo quina * : negotiatores auri pondo quina : plebeii auri pondo quina : circumcelliones argenti * pondo dena. Et si qui forte in hac pernicie permanerent, confiscatis omnibus rebus suis, exsilio multarentur. Ordines autem civitatum, sed & procuratores & conductores possessionum tali pœna jubebantur affligere, ut si forte tales celare deligerent, & minime publicassent, & retentos * judicio non facerent præsentari, ipsi tenerentur ad pœnam; conductoribus etiam regalium prædiorum hac multa proposita, ut quantum domui regiæ inferrent, tantum etiam fisco, pœnæ nomine, cogerentur exsolvere. Id generaliter in omnibus conductoribus vel possessoribus, qui in eadem superstitione crediderint perdurandum, constituerunt observari. De judicibus etiam, qui huic rei instantissime non imminebant, pœna proscriptionis, & sanguinis supplicio punirentur. Sed & de primatibus officiorum tres numero punirentur, aliis viginti librarum auri condemnatione multandis.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV.

*al. ter quina.

n. 151.

* al. tentos in.

Quare his necesse est constitutionibus obligari Omousianos omnes, quos hujusmodi malæ * persuasionis constat tenuisse & tenere materiam. Quos ab omnibus supra dictis abstinere decernimus, in prosecutionem venturis per ordines cunctarum urbium; sed etiam judices qui superioribus neglectis dira supplicia diversis non intulisse monstrantur. Omnes ergo supra dictæ fidei ὁμοούσιον erroribus implicatos, quæ cuncto prædamnata est concilio tantorum numero sacerdotum, universis rebus prædictis, & contractibus præcipimus abstinere, quod nihil sibi noverint esse permissum; sed universos similis

n. 152.

Pœnæ in Catholicos.

pœna maneat & adſtringat, ſi ad veram religionem, quam veneramur & colimus, intra diem Kalendarum Juniarum anni octavi regni noſtri, converſi non fuerint. Diem autem præſtitutum ideo pietas noſtra conſtituit, ut prædamnantibus errorem indulgentia non negetur, & obſtinatos animos ſupplicia digna coërceant. Qui autem in eodem errore permanſerint, ſeu domus noſtræ occupati militia, ſeu forſitan diverſis titulis neceſſitatibuſque præpoſiti, pro gradibus ſuis deſcriptas ſuperius multarum illationes cogantur excipere, nihil valituris quæ forſitan per ſubreptionem quemquam talium contigit promereri. In privatas etiam, vel cujuſcumque gradus & loci perſonas hoc noſtra promulgatio præcepit obſervandum, quod circa tales ſupradictis legibus videbatur expreſſum, ut pœnis congruis ſubderentur. Judices autem provinciarum quod ſtatutum eſt negligentes exſequi, ſuperiori pœna, quæ talibus eſt præſcripta, conſtituimus obligandos.

Veris autem majeſtatis divinæ cultoribus, id eſt ſacerdotibus noſtris, eccleſias univerſas, vel totius cleri nominis ſupradicti quibuſcumque terris & regionibus conſtitutas, quæ, propitia divinitate, imperii noſtri regimine poſſidentur, una cum rebus quæ ad eaſdem pertinent, hoc decreto ſtatuimus debere proficere; non dubitantes plus alimoniæ inopum proficere, quod ſacroſanctis pontificibus juſte collatum eſt*. Hanc ergo legem, è fonte juſtitiæ profluentem, cunctis præcipimus innoteſcere, quatinus nullus ſibi ignotum eſſe quod præceptum eſt, poſſit obtendere. Optamus vos bene valere. Data ſub die VI. Kalendas Martias, Carthagine*.

n. 153.

n. 154.

III. Poſt hæc edicta feralia veneno toxicato

n. 155.

tranſverſa *, jubet cunctos Epiſcopos qui

Carthagine fuerant congregati, quorum jam ecclesias, domos & substantiam ceperat, in hospitiis quibus erant exspoliari, & exspoliatos foras muros propelli. Non animal, non servus, non mutanda quæ ferebant vestimenta penitus dimittuntur. Addens adhuc, ut nullus quempiam illorum hospitio reciperet, aut alimoniam præstaret. Qui autem hoc miserationis causa facere tentasset, cum universa domo sua incendio cremaretur. Sapienter tunc etiam projecti Episcopi fecerunt, ut, licet mendicantes, exinde non abirent: quia si recederent, non tantum violenter omnino* revocarentur, sed & mentirentur eos, sicut mentiti sunt, fugisse conflictum: maxime quia ubi reverterentur, jam nequaquam fuerat ecclesiis substantia, vel domibus occupatis. Dum ergo gementes in circuitu murorum nudo sub aëre jacerent, factum est ut Rex impius ad piscinas exisset, cui universi occurrere maluerunt, dicentes: Ut quid taliter affligimur? pro quibus malis forte commissis ista perpetimur? Si ad disputationem congregati sumus, quare exspoliamur, quare traducimur, quare differimur, & sine ecclesiis & domibus nostris foras civitatem fame & nuditate laborantes, mediis stercoribus volutamur? Quos ille torvis oculis respiciens, priusquam suggestionem eorum audisset, jussit super eos cum sessoribus equos dimitti, ut tali violentia possent non solum conteri, verum etiam enecari. Quorum tunc multi contriti sunt, & præcipue senes & infirmi.

VICTORIS VITENSIS LIB. IV. Sævitia in Episc. catholicos.

* n. 156.

IV. Tunc deinde jubentur ad quemdam locum, qui dicitur Ædes memoriæ, illi viri Dei occurrere, fraudem sibi nescientes aptatam. Ubi cum venissent, charta eis ostenditur involuta, diciturque illis ista subtilitate serpentis: Dominus noster

Dolo circumveniuntur.

rex Hunericus, licet doleat quod fueritis contemtores, & adhuc ejus voluntati obedire tardetis, ut ejus efficiamini religionis, cujus est ipse, nunc tamen bonum de vobis cogitavit. Si juraveritis ita ut quod ista charta continet faciatis, dimittet vos ecclesiis & domibus vestris. Ad quod universi Episcopi responderunt: Semper dicimus, & diximus, & dicturi sumus: CHRISTIANI sumus, Episcopi sumus, Apostolicam fidem unam & veram tenemus. Factoque post confessionem fidei silentio modico, illi qui à Rege fuerant destinati festinabant extorquere Episcopis sacramentum. Tunc
n. 157. beati viri HORTULANUS & FLORENTIANUS * episcopi, pro omnibus & cum omnibus dixerunt: Numquid animalia nos irrationabilia sumus, ut nescientes quid charta contineat, facile aut temere juremus? Acceleraverunt quoque illi à Rege destinati scripturæ eis propalare tenorem, qui hujusmodi sermonibus fuerat coloratus. Sic enim calumniosa series continebat. Jurate, si post obitum domini nostri Regis, ejus filium Hilderich desideretis esse regem, vel si nullus vestrum ad regiones transmarinas epistolas diriget: quia si sacramentum hujus rei dederitis, restituet vos ecclesiis vestris. Cogitavit tunc multorum pia simplicitas, etiam contra prohibitionem divinam, sacramentum dare, ne Dei populus in posterum diceret, quod vitio Sacerdotum, qui jurare noluerunt, non fuerint ecclesiæ restitutæ. Alii quoque astutiores Episcopi, sentientes dolum fraudis, nequaquam jurare voluerunt, dicentes prohibitum fuisse evangelica auctoritate, ipso Domino
Matth. 5. dicente; *Non jurabitis in toto.* Quibus ministri
34. Regis: Secedant in parte, inquiunt, qui jurare disponunt. Qui cum secederent, notariis scribentibus quid quisque diceret; & de qua civitate

fuiſſet exceptum eſt. Similiter factum eſt & de illis, qui minime juraverunt. Statimque pars utraque cuſtodiæ mancipatur.

V. Poſtmodum vero fraus quæ celabatur apparuit. Jurantibus itaque dictum eſt; Quia * contra præceptum Evangelii jurare voluiſtis, juſſit Rex, ut civitates atque eccleſias veſtras numquam videatis, ſed relegati, colonatus jure ad excolendum agros accipiatis: ita tamen ut non pſallatis, neque oretis, aut ad legendum codicem in manibus geſtetis: non baptizetis, neque ordinetis, aut aliquem reconciliare præſumatis. Similiter non jurantibus aiunt: Quia regnum filii domini noſtri non optatis, idcirco jurare noluiſtis. Ob quam cauſam juſſi eſtis in Corſicanam inſulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis incidatis *.

n. 158.

In exſilium truduntur.

n. 169.

VICTORIS VITENSIS EPISCOPI

De perſecutione Vandalica LIBER QUINTUS.

Perſecutio generalis Hunerici adverſus omnes orthodoxos.

I. ADDIDIT itaque beſtia * illa, ſanguinem ſitiens innocentum, Epiſcopis necdum adhuc in exſilium directis, per univerſas Africanæ terræ provincias, uno tempore tortores crudeliſſimos deſtinare, ut nulla remanſiſſet domus & locus, ubi non fuiſſet ejulatus * & luctus, ut nulli ætati, nulli parceretur ſexui, niſi illis qui eorum ſuccumberent voluntati. Hos fuſtibus, illos ſuſ-

n. 160. Perſecutio generalis.

* *al.* ululatus.

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

pendio, alios ignibus concremabant. Mulieres vero & præcipue nobiles, contra jura naturæ, nudas omnino in facie publica cruciabant. Ex quibus unam nostram DIONYSIAM cursim ac breviter nominabo. Cum viderent eam non solum audacem esse, sed etiam matronis ceteris pulcriorem, ipsam primo nisi sunt fustibus exspoliatam appetere. Quæ cum pateretur *, diceretque de Domino suo secura: Qualiter libet cruciate, verecunda tamen membra nolite nudare. amplius illi magis furentes, celsiori loco vestimentis exutam constituunt, spectaculum eam omnibus facientes. Quæ inter ictus virgarum, dum rivuli sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dicebat: Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facere computatis, ipsa laus mea est. & quia erat Scripturarum divinarum scientia plena, aptatis artata pœnis, & ipsa jam martyr, alios ad martyrium confortabat. Quæ suo sancto exemplo pæne universam suam patriam liberavit. Quæ cum suum unicum filium, admodum adhuc teneræ ætatis & delicatum, timore pœnarum formidolosum conspiceret, verberans eum nutibus oculorum, & increpans auctoritate materna, ita confortavit, ut matre multo fortior redderetur. Cui inter crudelia verbera constituto ita dicebat: Memento fili mi, quia in nomine Trinitatis in matre Ecclesia catholica baptizati sumus. Non perdamus indumentum nostræ salutis, ne veniens invitator vestem non inveniat nuptialem, & dicat ministris: *Mittite in tenebras exteriores, ubi erit fletus oculorum, & stridor dentium.* Illa, fili, pœna timenda est, quæ numquam finitur: illa desideranda vita, quæ semper habetur. Talibus itaque filium solidans verbis, velociter Martyrem fecit. Venerabilis vero ado-

Dionysiæ confessio.

n. 161.

Filium in pœnis confortat.

Matth. 22. 13.

Qui Martyr obiit.

lescens, MAJORICUS nomine, in certamine confessionis spiritum reddens, cursum palmiferum consummavit: amplexansque illa hostiam suam, quantis potuit vocibus Domino gratias agens, ad gaudium spei futuræ, in sua domo maluit sepelire; ut quotiens super sepulcrum ejus Trinitati preces effundit, alienam se a filio numquam esse confidat. Quanti igitur per eam in illa civitate, ut præfati sumus, adquisiti sint Deo, longum est enarrare. (Et alii.) Nam & ejus germana, nomine DATIVA, atque LEONTIA filia sancti GERMANI* episcopi, cognatusque Dativæ, venerabilis EMILIUS medicus, religiosus quoque TERTIUS Trinitatis confessione præclarus, vel Sibidensis BONIFACIUS quanta pertulerint, qualibusque cruciatibus evisceratæ, vel eviscerati sint, qui valet ex ordine dicat. (n. 162.)

II. SERVUS* quoque Tuburbitanæ civitatis majoris, generosus & nobilis vir, pro Christo quas pertulit quis explicet pœnas? (n. 163. Servi passio.) Qui post cædes innumerabilium fustium, trochleis frequentibus elevatus, dum tota* præ urbe penderet, hunc in sublime tollentes, ictu celeri dimissis iterum funibus cannabinis, super silices platearum pondere corporis veniens, ut lapis super lapides corruebat. (n. 164.) Sed & sæpius tractum, & lapidibus acutissimis defricatum, &* cutibus separatis, pelles corporis lateribus dorsoque videres & ventri* pendere. (* al. ut. * al. ventre.) Iste jam temporibus Geiserici non valde dissimilia pertulerat, ne amici cujusdam sui secreta nudaret: quanto magis nunc, ut suæ* fidei sacramenta muniret? (* al: sua.) Et si homini gratis fideliter exhibuit fidem, quantum debuit illi, qui redditurus est pro fide mercedem?

III. In civitate vero Culusitana* non valeo quæ gesta sunt nuntiare, quia & ipsam quantita- (n. 165.)

 tem Martyrum vel etiam Confessorum impossibile est homini supputare. Ubi quædam matrona, auctrix sui nominis VICTORIA, dum in conspectu vulgi continuato suspendio cremaretur, à marito jam perdito filiis præsentibus taliter rogabatur: Quid pateris conjunx? Si me despicis, vel horum miserere quos genuisti impia parvulorum. quare oblivisceris uteri tui, & pro nihilo ducis quos cum gemitu peperisti? Ubi sunt fœdera conjugalis amoris? ubi societatis vincula, quæ inter nos dudum honestatis jure tabulæ conscriptæ fecerunt? Respice, quæso, filios ac maritum, & regiæ jussionis implere festina præceptum, ut & imminentia adhuc tormenta lucreris, simul & mihi doneris & liberis nostris. Sed illa nec filiorum fletus, nec serpentis audiens blandi-

Victoriæ fortitudo.

n. 166. menta, affectum * multo altius elevans à terra, mundum cum suis desideriis contemnebat. Quam cum jam continuatione suspendii avulsis humeris, etiam qui cruciabant conspicerent mortuam, deposuerunt prorsus omni parte exanimatam. quæ postea retulit quamdam sibi virginem adstitisse, atque tetigisse membra singula, & ilico fuisse sanatam.

IV. Qualiter autem Adrumetinæ civitatis

n. 167. civem VICTORIANUM, tunc proconsulem * Carthaginis, prædicem, nescio, deficientibus verbis. Quo in Africæ partibus nullus ditior fuit, qui etiam apud impium regem pro rebus semper sibi commissis fidelissimus habebatur. Mandatur ei à Rege familiariter, diciturque quod eum ha-

Victoriani mart. fides.

n. 168. biturus esset præ omnibus domesticum *, si ejus præcepto facilem commodasset assensum. Sed ille vir Dei missis ad se tale dedit cum fiducia magna responsum: Securus ego sum de Christo Deo & Domino meo. Hæc Regi dicatis: Subrigat igni-

bus, adigat bestiis, excruciet generibus omnium tormentorum. Si consensero *, frustra sum in Ecclesia catholica baptizatus. Nam si hæc præsens vita sola fuisset, & aliam, quæ vere est, non speraremus æternam, nec ita facerem * ut ad modicum atque temporaliter gloriarer, & ingratus exsisterem ei, qui suam fidem mihi contulit, Creatori *. Ad quod tyrannus excitatus, quantorum temporum, & quantis eum afflixit pœnis, humanus sermo non poterit explicare. Qui tripudians in Domino, feliciterque consummans, martyrialem coronam accepit.

* *Lor.* cessero.

n. 169.

* *al.* creditori.

V. Apud Tambaïensem * quoque civitatem gesta quis queat certamina Martyrum explicare? Ubi duo germani fratres Aquis-regiensis civitatis, sibi securi de Domino invicem juraverunt *, ut rogarent tortores, ut una pœna parique supplicio torquerentur. Et dum primo suspendio, molibus lapidum pedibus alligatis, tota die penderent, unus illorum petivit se deponi, & sibi inducias dari. Cui frater alius, metuens ne fidem negaret, de suspendio clamabat: Noli, noli frater; non ita juravimus Christo. Accusabo te, cum ante thronum ejus terribilem venerimus: quia super corpus ejus & sanguinem juravimus, ut pro eo invicem * patiamur. Ista dicens & alia multa, confortavit germanum ad prælium passionis, qui clamans ingenti voce dicebat: Adigite * suppliciis quibus vultis, & pœnis Christianos artate crudelibus. quod frater meus facturus est, hoc ego etiam ago. Quantis jam laminis ignitis adusti sunt, qualibus ungulis exarati, quibus cruciatibus torti, res ipsa docet, quod eos ipsi tortores à sua facie projecerunt, dicentes: Istos imitatur universus populus, ut nullus ad nostram religionem penitus convertatur; & præcipue quia nulli

n. 170.

Fratres duo Confessores.

n. 171.

* *Lor.* simul.

* *al.* adicite.

n. 172. livores, nulla pœnarum vestigia in eis penitus videbantur.

Mira fides Typasensium.

VI. In Typasensi * vero quod gestum est Mauritaniæ majoris civitate ad laudem Dei insinuare festinemus. Dum suæ civitati Arianum episcopum ex notario Cyrilæ * ad perdendas animas ordinatum vidissent, omnis simul civitas evectione navali de proximo ad Hispaniam confugit, relictis paucissimis qui aditum non invenerant navigandi. Quos Arianorum episcopus primo blandimentis, postea minis compellere cœpit, ut eos faceret Arianos. Sed fortes in Domino permanentes, non solum suadentis insaniam irriserunt; verum etiam publice mysteria divina in domo una congregati celebrare cœperunt. Quod ille cognoscens, relationem occulte Carthaginem adversus eos direxit. Quæ cum Regi innotuisset, Comitem quemdam cum iracundia dirigens, præcepit ut in medio foro, congregata illuc omni provincia, linguas eis & manus dexteras radicitus abscidisset. Quod cum factum fuisset, Spiritu sancto præstante, ita locuti sunt & loquuntur, quomodo antea loquebantur. Sed si quis incredulus esse voluerit, pergat nunc Constantinopolim, & ibi reperiet unum de illis, subdiaconem Reparatum, sermones politos sine ulla offensione loquentem *. Ob quam causam venerabilis nimium in palatio Zenonis imperatoris habetur, & præcipue Regina mira eum reverentia veneratur.

n. 173.

Ingens miraculum.

n. 174.

Vandali in suos sæviunt.

VII. Sed quis congruo sermone possit exsequi aut coacervare diversitates pœnarum, quas ex jussu Regis sui, etiam ipsi Vandali in suos homines exercuerunt? In ipsa quoque quæ gesta sunt Carthagine, si nitatur scriptor singillatim adstruere, etiam sine ornatu sermonis, nec ipsa

nomina tormentorum poterit edicere. Quæ res hodieque * posita in promtu demonstrat. Alios sine manibus, alios sine oculis, alios absque pedibus, alios truncos naribus auribusque intendas, aliosque videas nimio suspendio spatulis * evulsis, caput, quod eminere solebat, in medio scapularum fuisse demersum, dum jugiter in altis ædibus * suspendio cruciantes, impulsione manuum funibus agitatis, per vacuum aerem huc atque illuc faciebant vagari pendentes. Qui nonnumquam disruptis funibus de illa altitudine suspensionis, ictu valido corruentes, plurimi arcem cerebri cum oculis amiserunt: alii confractis ossibus spiritum continuo reddiderunt, alii post paullum exhalaverunt. Sed qui hoc fabulosum putat, Uranium * Zenonis legatum interroget, in cujus præsentia præcipue gesta sunt; illa scilicet causa, quia veniens Carthaginem sese pro defensione ecclesiarum catholicarum venisse jactabat. Et ut illi ostenderet Tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores & crudeliores statuit, in quibus Legatis moris est, ascendendo ad palatium & descendendo transire: ad opprobrium videlicet ipsius reipublicæ, & nostri jam deficientis temporis fæcem.

VICTORIS VITENSIS LIB. V. n. 175.

* al. scapulis.

* al. sedibus.

n. 176.

VIII. Tunc igitur & quædam uxor cujusdam cellaritæ Regis, nomine DAGILA *, quæ temporibus Geiserici multotiens jam confessor exstiterat, matrona nobilis ac delicata, flagellis & fustibus omnino debilitata, exsilio arido & invio relegatur, ubi nullus hominum forte consolationis gratia veniendi haberet accessum, relinquens cum gaudio domum, maritum simul & filios *. Cui postea oblatum esse dicitur, ut in mitiorem eremum translata, frueretur, si vellet, solatio sociorum. Illa vero ingens sibi adesse credens gau-

n. 177. Matronæ exsulantis constantia.

* al. filium.

dium, ubi nullus humanus esset consolantis affectus, ne fieret supplicavit.

Cleri Carthag. certamina.

n. 178.

IX. Tunc etiam Eugenio pastore jam in exsilio constituto, universus clerus ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius *. Inter quos quamplurimi erant lectores infantuli, qui gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli truduntur. Sed libertatem tunc, cum media urbe cæderentur, MURITTÆ * diaconi ceteris liberiorem tacere non debeo. Fuit quidam Elpidoforus * nomine, nimium crudelis & ferus, cui fuerat delegatum membra Confessorum Christi suppliciis grassantibus laniare. Hic dudum fuerat apud nos in ecclesia Fausti baptizatus, quem venerabilis Muritta diaconus de alveo fontis susceperat generatum. Post vero dum apostataret, tantæ exstitit feritatis adversus Ecclesiam Dei, ut superior omnibus exsecutor persecutionis fuisset inventus. Quid multa? Dum primo Presbyteri suppliciis macerandi ordine citarentur, post Archidiaconum SALUTAREM, aptatur pœnis memoratus Muritta. Fuit enim secundus in officio ministrorum. Qui cum Elpidoforo sedente & fremente, honorabilis senior cœpisset extendi, priusquam exueretur *, clam forte nescientibus cunctis, illa, quibus eum suscipiens de fonte dudum texerat, sabana * bajulabat. Quibus ventilatis, simulque in ostensione cunctis extentis, in his verbis loqui exorsus, totam ad fletum & lacrymas commovisse dicitur civitatem. Hæc sunt linteamina, Elpidofore minister erroris, quæ te accusabunt, cum majestas venerit judicantis. custodientur diligentia mea ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abyssum putei sulphurantis. Hæc te, infelix, immaculatum cinxerunt de fonte surgentem: hæc

* al. Miritæ.

n. 179.

* Lor. cruciaretur.

n. 180.

Muritta egregium facinus.

te, miſerrime, acrius perſequentur, flammantem gehennam cum cœperis poſſidere; quia induiſti te maledictionem ſicut veſtimentum, ſcindens atque amittens veri baptiſmatis & fidei ſacramentum. Quid facturus es, miſer, cum ſervi Pa- *Pſ.* 108. 18.
tris-familias ad cœnam regiam congregare cœperint invitatos? Tunc te aliquando vocatum, terribiliter indignatus exutum ſtola Rex conſpiciens nuptiali, dicet tibi: *Amice, quomodo huc veniſti* *Matth.* 22.
veſtem non habens nuptialem? Non video quod con- 12. *& ſeq.*
tuli, non agnoſco quod dedi. Perdidiſti militiæ chlamydem, quam in tutela* virgineorum mem- n. 181.
brorum decem menſibus texui, & tendicula crucis extendens aqua mundavi, & purpura mei ſanguinis decoravi. Non conſpicio cultum ſignaculi mei, characterem non video Trinitatis. Talis intereſſe non poterit epulis meis. Ligate eum manibus, & pedibus ſuis, funiculis, quia ſe ipſe voluntarie ſeparare voluit à Catholicis dudum fratribus ſuis. Ipſe funes extendit continuatos in laqueum, quibus & ſemet ipſum vinxit; & alios, ne ad iſtud venirent convivium, impedivit. Juxta ſemitam multis ſcandalum poſuit, quem nunc cum rubore perpetuo & dedecore ſempiterno de convivio meo projeci. Hæc & alia Muritta dicente, igne conſcientiæ ante ignem æternum obmuteſcens Elpidoforus torrebatur.

X. Parantes itaque univerſi dorſa ſua verberibus *, alacres ad exſilium pergunt. Quibus adhuc n. 182.
in itinere longioris viæ conſtitutis, deſtinantur, *Clerici in exſilium truſi.*
epiſcopis Arianorum ſuggerentibus, homines immiſericordes, ac violenti, ut illud, quod eis forte miſeratio Chriſtiana victui contulerat profuturum, crudeliter auferretur: quando unuſquiſque eorum libentius forte cantabat: Nudus exivi *Job.* 1. 21.
de utero matris meæ, nudum etiam me oportet

ad exsilium pergere; quia Dominus novit esurientibus cibum porrigere, & in deserto vestire. Vandali namque duo sub Geiserico sæpius facti confessores, comitante matre, contemtis omnibus divitiis suis, cum eisdem Clericis ad exsilium perrexerunt. De multitudine autem pergentium Confessorum, id est ecclesiæ Carthaginis Clericorum, suggerente quodam exlectore * Theucario perdito, quos ille noverat vocales strenuos atque aptos modulis cantilenæ, designatione sua debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse cum Catholicus esset, tunc discipulos habuit. Statim illo suggerente, sub festinatione viro dimittuntur, & vi barbarici furoris bissenus numerus puerorum de itinere revocatur. Segregantur corpore, non spiritu à grege Sanctorum, qui timentes præcipitium, cum suspiriis lacrymarum, ne divellerentur constringebant manibus genua sociorum. quos violentia tamen hæretica, minacibus separans gladiis, Carthaginem revocavit. Sed dum cum eis, quasi cum tali ætate, jam * blanditiis ageretur, superiores suis inventi sunt annis, & ne obdormirent in morte, lucernam sibi evangelici luminis accenderunt. Indignantur ob hoc graviter Ariani, & se superatos à pueris erubescunt. Unde accensi subdi iterum fustibus jubent, quos jam ante paucissimos dies variis verberibus dissipaverant. Imprimuntur vulneribus vulnera, & rursum pœna restaurata recrudescit. Factum est, Domino confortante, ut nec ætas minor deficeret in dolore, & * magis animus cresceret roboratus in fide. quos nunc Carthago miro colit affectu, & quasi duodecim Apostolorum chorum conspicit puerorum. Una degunt, simul vescuntur, pariter psallunt, simul in Domino gloriantur. Illis diebus

n. 183.

Infantium 12. fides.

* al. pleriq. non.

* al. sed.

&

& duo negotiatores, FRUMENTIUS, & alius * FRUMENTIUS ejusdem urbis egregio martyrio coronati sunt. Tunc & septem fratres, non natura sed gratia, simul in monasterio commanentes, confessionis certamine expleto, immarcessibilem pervenerunt ad coronam, id est LIBERATUS abba, BONIFACIUS diaconus, SERVUS subdiaconus, RUSTICUS subdiaconus, ROGATUS monachus, SEPTIMUS * monachus, & MAXIMUS monachus.

VICTORIS VITENSIS LIB. V. n. 184.
Martyres duo.
Item 7. alii.
n. 185.

XI. Nam illo tempore crudelius Arianorum episcopi, presbyteri & clerici, quam Rex & Vandali, sæviebant. Nam ad persequendum ipsi cum suis clericis ubique gladiis accincti currebant; sicut quidam episcopus, inter illos ceteris crudelior, Antonius nomine; qui tam nefaria & incredibilia in nostros exercuit, ut narrari non queant. Fuit iste in quadam civitate proxima eremo, quæ Tripolitanæ provinciæ vicinatur, qui, ut bestia insatiabilis, Catholicorum sitiens sanguinem, huc illucque ad rapiendum rugiens * excurrebat. Nam impius Hunericus sciens Antonii ferocitatem, in ipsis * eremi partibus voluit sanctum Eugenium relegari*. Quem cum custodiendum Antonius accepisset, ita eum artiori custodia cinxit, ut nullum ad eum introire permitteret: insuper variis insidiarum atque pœnarum suppliciis cogitabat eum exstinguere. Sed Eugenius sanctus, dum nostræ persecutionis defleret incommoda, & asperitate cilicii senile attereret corpus, nudamque super humum cubitans, stratum sacci sui * rigaret imbribus lacrymarum, aliquando sensit infestum paralysis morbum. Quo nuntiato *, in gaudia conversus Arianus, pergit festinus ad cubile eximii * hominis Dei: & cum videret, urgente passione, verum Pontificem bal-

* *Rhen.* fugientes.
* *al.* ipsius.
n. 186.
Antonii sævitia in S. Eugen.
* *al.* sacris.
* *al.* nuntio.
* *mss.* 4. exsilii.

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

butientia verba producere, cogitavit simul extinguere quem superesse nolebat. præcepit ut acetum asperum nimisque acerrimum quæreretur. quod cum fuisset allatum, venerabilis senis recusantibus & nolentibus faucibus ingerebat. Nam si communis Dominus, qui ad hoc venerat ut potaret, cum gustasset noluit bibere, quanto magis iste servus & confessor fidelis omnino nollet, nisi hæretica feritas ingessisset? Ex quo aceto præsertim illi passioni noxio morbus accepit augmentum. Cui pietas Christi misericorditer sub-
n. 187. veniens postea sanum exhibuit *.

n. 188. In S. Habetdeum.

XII. Alium * autem nostrum episcopum HABETDEUM similiter relegatum Tamallumensi civitate, in qua Antonius fuerat, quantum potuit infestare res ipsa demonstrat. Nam cum diversis eum persecutionibus affligeret, nec posset eum facere Arianum, videretque Christi militem semper in confessione constantem, promiserat suis, di-
* al. sum. cens: Nisi eum nostræ fecero religionis, non sit * Antonius. At ubi in sua promissiône minor inventus est, suggerente sibi diabolo cogitat aliud. Pedibus manibusque ligatis, vinculis ingentibus artat Episcopum, oreque obturato ne lingua clamaret, aquam corpori, ut putabat, rebaptizationis spargit: quasi valeret conscientiam ligare cum corpore, aut non ibi adesset qui audit gemitus compeditorum, & cordis secreta rimatur: vel superare posset aqua mendax tantæ voluntatis pro-
n. 189. positum, quod jam homo Dei metantibus * lacrymis miserat legatum in cælum. Exuit statim vinculis virum, & tali, quasi gaudens, prosequitur voce: Ecce jam, frater Habetdeum, noster Christianus effectus es. quid ultra facere poteris, nisi ut voluntati consentias Regis? Cui Habetdeum: ILLA EST, impie Antoni, MORTIS

DAMNATIO, UBI VOLUNTATIS TENETUR ASSENSIO. Ego fidei meæ tenax, vocibus confitens crebris, quod credo & credidi, clamando defendi. Sed & postea quam catenis vinxisti, & oris januam oppilasti, in prætorio cordis violentiæ meæ, subscribentibus Angelis, gesta confeci, & lectitanda Imperatori meo transmisi.

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

XIII. Erat quidem generalis ista violentia tyrannorum. Nam Vandali pro hac re ubique erant destinati, ut transeuntes itinera sacerdotibus suis adducerent jugulandos. At * ubi eos fallacis aquæ gladio peremissent, indicium eis perditionis scriptura teste tradebant, ne alibi simili violentia traherentur; quia non licebat sive negotiatoribus, sive privatis alicubi transire, nisi descriptam characteris indicio suam miseri ostenderent mortem. quod per revelationem servo suo Johanni olim jam ostenderat Christus, ubi dicit: *Nulli licebit aliquid emere vel vendere, nisi qui habuerit characterem bestiæ in fronte sua, & in manu sua.* Nam & episcopi atque presbyteri illorum, cum armatorum manu nocturnis temporibus vicos & opida circuibant, & sic despicatis postibus januarum, aquam gladiumque gestantes animarum prædones intrabant: & quos domi repererant, alios forte in lectulis soporatos imbre igneo atque fulmineo respergentes, dæmoniaca vociferatione Christianos suos ipsi pariter vocitabant, ut ludum * potius suæ hæreseos, quam aliquam religionem ostenderent. In quo minus capaces & ignari, impletum in se pollutionis sacrilegium putabant*: prudentiores vero nihil sibi, quod nolentibus atque dormientibus ingestum est, obesse gaudebant. Nam & multi eadem hora cinerem capitibus suis injecerunt, alii sese, vel quia factum est, cilicio lugubri texerunt, nonnulli

Arianorum violentiæ.

* *al.* ac.

Apoc. 13. 16. 17.

n. 19.

* *al.* imputabant.

cœno fœtido linierunt, & linteamina violenter imposita per fila consciderunt, atque in latrinas fœtidaque loca manu fidei projecerunt.

n. 191. XIV. Tali * violentia, nobis videntibus, in Carthagine filius cujusdam nobilis, annorum circiter septem, jussu Cyrilæ à parentibus separatus est, matre sine verecundia matronali, solutis crinibus, post raptores tota urbe currente, infantulo clamante ut poterat; CHRISTIANUS SUM,

n. 192. Christianus sum, Christianus sum *. Cui, Trinitatem in his ternis vocibus declarantem, os obturantes, insontem infantiam in suum gurgitem demerserunt. Ita de filiis medici venerabilis

n. 193. LIBERATI * factum esse probatur. Nam cum ex jussu Regis cum uxore & liberis ad exsilium mitti juberetur, cogitavit impietas Ariana à parentibus filios parvulos separare, ut posset per pietatis affectum etiam virtutem prosternere genitorum. Disjunguntur ergo à parentibus tenera pignora filiorum. Cumque vellet Liberatus lacrymas emittere, auctoritate uxoria increpatur, & in ipso meatu exitus sui ilico lacrymæ siccaverunt. Ait enim ei conjunx: EN * PROPTER filios, Liberate, perditurus es animam tuam? Computa eos non fuisse natos. nam & ipsos omnino vindicaturus est Christus. Nonne vides eos clamantes, & dicentes, Christiani sumus? Sed hæc mulier quid in conspectu judicum egerit, tacendum non est. Nam cum ipsa & maritus, licet seorsum, carceris custodia tenerentur, ita ut se penitus non viderent, mandatur mulieri, diciturque illi: Solve jam duritiam tuam. Ecce vir tuus paruit imperio Regis, & noster factus est Christianus. Aitque illa: Videam illum, & faciam ego quod voluerit Deus. Educta igitur de carcere, invenit virum suum stantem, cum ingenti

*al. Et.

Egregium mulieris factum.

multitudine, pro tribunalibus * connexum, & verum æstimans quod finxerant inimici, injecta manu apprehendens oram vestimentorum ejus gutturi proximam, videntibus omnibus suffocabat eum, dicens: Perdite & reprobe, gratiæ Dei & misericordiæ ejus indigne, quare voluisti ad modicum gloriari, & in æternum perire? Quid tibi proderit aurum? quid argentum? Numquid liberabunt te de camino gehennæ? Dixit & alia multa. Cui maritus respondit: Quid pateris mulier? quid tibi videtur, aut quid forte de me audire potuisti? Ego in nomine Christi CATHOLICUS * PERMANEO, nec amittere potero aliquando quod teneo. Tunc * hæretici mendacii sui conscii, & detecti, fallaciam suam colorare minime potuerunt.

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

* al. tribunali.

n. 194.

* al. ubi.

XV. Et quia superius de violentia immanitatis eorum breviter diximus, hanc plurimi metuentes, alii in speluncis, alii in desertis locis viri vel feminæ, nullo sibi conscio sese claudebant: & ibidem, nulla succurrente sustentatione ciborum, fame vel frigore victi, contritum & contribulatum spiritum exhalabant, inter * hæc afflictionis incommoda, inviolatæ secum fidei securitatem portantes. Sic enim CRESCONIUS * presbyter Myzentinæ civitatis in spelunca Ziquensis montis repertus est, putrescente jam solutus cadavere.

Confessore in desertis mortui.

* al. per.

n. 195.

XVI. Et quia de sancto Habetdeum præfati jam sumus, pergit tunc ad Carthaginem, adire censuit nefarium Regem, ut conscientiam suam quam semper familiarem Trinitatis * habuerat * & amicam, etiam hominibus faceret manifestam. Nec eum retinere potuit Antonius, propter verecundiam suam. Offert impiissimo Regi libellum in hac similitudine verborum. Quid quæ-

n. 196.

* al. habuit.

so jam cum projectis habetis? quid cum eis, quos exsilio relegastis, quotidie dimicatis? Abstulistis substantias; ecclesiis, patria, domibusque privastis. Sola anima remansit, quam captivare contenditis. O tempora! ô mores! universus hæc mundus intelligit, & ipse qui persequitur videt. Si fides dicitur quam tenetis, quid veræ fidei membra tantis persecutionibus agitatis? quid vobis cum exsilio nostro, quid vobis cum egenis in hoc sæculo, quorum est vita semper in Christo? Liceat saltem gaudere consortio bestiarum eis, quos abjecistis à facie omnium populorum. Dum hæc & his similia Pontifex Dei dixisset, sceleratus tyrannus hoc ei mandasse perhibetur; Vade ad episcopos nostros, & quod tibi dixerint sequere, quia ipsi hujus rei habere noscuntur per omnia potestatem. Sed neque Antonium hæc res ab insania potuit revocare, scientem magis imperio Regis ob hoc multum posse placere. Habetdeum vero episcopus gaudens bono conscientiæ suæ, ad locum exsilii maluit remeare.

Fames valida.

XVII. Ea tempestate facta est incredibilis fames, & cœpit Africam totam una depopulatione vastare. Nullus tunc adfuit imber, nulla prorsus gutta de cælo profluxit. Nec frustra, sed vero & justo judicio Dei, ut, ubi persequentibus Arianis, cœnosi gurgitis aqua ignis & * sulphuris bulliebat, indulgentiæ cælestis, quæ semper affluenter aderat, pluvia negaretur. Lurida remanserat terræ facies omnis. Non vitis tegebatur æstate pampineis opacata virgultis, non sata respersa vultus cæspitum viridabant: non olea semper viridis, foliisque repleta jocundis *, decoris sui consuetum tegmen habebat: non pomorum virgulta, maritante tellure, gemmas produxerant florum, postea fructus, ut assolent, reddituras *. Tristia

* al. & ignis.

* al. jocundi.

* al. edituræ.

fuere terraque omnia, & par pestilentiæ clades Africam confuderat omnem. Non hominibus, non jumentis germinantis herbæ ediderat tellus omnino virorem. Aruerant dudum currentium impetu præcipiti alvei fluminum, fontiumque crispantes perennitate subtracta pariter siccatæ erant venæ. Oves & boves universi, insuper & pecora campi, simulque bestiæ silvarum, inedia consumente, nusquam penitus visebantur. Et ubi forte graminosus cæspes humida tunc in valle locatus, pallentem potius quam virentem nascentis fœni cæperat proferre colorem, ilico urens & igneus flatus aderat, totum torrendo desiccans, quia pulverulenta * tempestas arido sub aëre decoquens cuncta, omnem nebulaverat locum. Nullum gestum est tempore illo commercium: nullum cæspitem terræ, juvencis trahentibus, scindens vertit aratrum; quia nec boves suberant, nec rastra * omnino remanserant. Inter hæc omnia autem mala, & rusticorum manus alia interierat, & subinde quæ forte supererat, jam sepulturam quærebat. Et quia, urgente famis incommodo, neque commercia, ut fati sumus, pro consuetudine, neque cultura reddebatur debita terris; juvenum, senum, adolescentium, atque adolescentularum, puerorum vel etiam puellarum agmina simul & funera, ubi poterant, quomodo poterant, passim diffundebantur, circumeuntes opida, vicos vel singulas urbes. Conversi enim in arcum pravum & perversum, atque irritantes Deum ad aquas contradictionis, famem patiebantur ut canes, non ut comederent panem, sed ut infensam sentirent, quam negaverant, Trinitatem. Alii diffusi per campos, alii secreta silvarum petebant, antiquas radices herbarum, vel quisquilias aliquas requirentes. Non-

VICTORIS VITENSIS LIB. V.

* al. pulverea.

n. 197.

Ps. 77. 57.
Ps. 105. 32.
Ps. 58. 7. 15.

nulli cum domo niterentur egredi, in ipso limine corruentes, catervatim fame debellante cadebant; stratæ vero vel semitæ cadaveribus repletæ, exhalantium fœtore mortuorum, gradientes vivos omni ex parte necabant. Nec deerant quotidie ubique exspirantium funera, & non erat virtus, quæ miserationis impenderet sepulturam. Neque enim sufficiebant ad sepeliendum vivi, fame dominante, & ipsi post paullulum morituri. Cupiebant singuli libertatem suam filiorumque suorum perpetuæ servituti redigere, & non poterant invenire. Montes & colles, plateæ civitatum, viæ vel semitæ unum omnibus fecerant ubique sepulcrum, quibus inedia depascens denegaverat victum. Vandali autem ipsi, quos & prius frequentia multarum provinciarum spolia, & retentio * Africæ primo fecerant divites, majore inopia torquebantur. Et quanto sibi videbantur servorum aggestione superbi, tanto amplius deficiebant fame torquente defecti. Nullus filium, nullus conjugem, nullus proprium tenuit servum: sed exiens unusquisque, non ubi voluit sed ubi valuit, aut statim defecit, aut numquam omnino redivit. Urgebatur etiam tunc infelix multitudo ad ipsam urbem Carthaginem congregari. Et dum illuc catervatim adhuc animata cadavera confluerent, ubi Rex inferendarum mortium vidit strages, pelli urbe omnes ilico jubet, ne contagio deficientium, commune pararet etiam exercitui ejus * sepulcrum. Suis ergo provinciis & domibus singulos imperat revocari. Sed nec erant qui reverterentur, dum quisque utique sepulturam suam in vultu portaret. Et idcirco forte major rebaptizatorum perditio potuit provenire, quia dum promittitur ab Arianis præsentis transactio vitæ, nec illud obvenit, & mors

Et Vandalos premit.

* *Colb.* 1. recentia.

* 198.

ſequens prima ſecundam prævenit. In tantum igitur ſibi devaſtans vindicavit fames dominium; ut loca nonnulla & admodum populoſa, habitatoribus exſtinctis, alto nunc ſilentio, parietibus ſolis exſtantibus, conquieſcant.

XVIII. Sed quid ego jam immoror in hoc quod explicare non queo? Nam & ſi nunc ſuperessent, vel eis fari de talibus licuiſſet, & Tullianæ eloquentiæ fluvius ſiccaretur, & Salluſtius elinguis omnimodis remaneret. Et, ut alienos indignos rei tantæ prætercam, ſi Cæſarienſis ſurgeret Euſebius ad hoc opus idoneus, aut ejus tranſlator Græcæ facundiæ, latiniſque* floribus Rufinus ornatus: & quid multa? non Ambroſius, non Hieronymus, nec ipſe noſter ſufficeret Auguſtinus. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filii hominum, ſimul in unum dives & pauper.* Nonnulli qui barbaros diligitis, & eos in condemnationem veſtram aliquando laudatis, diſcutite nomen, & intelligite mores. Numquid alio proprio nomine vocitari poterant, niſi ut Barbari dicerentur; ferocitatis utique, crudelitatis & terroris vocabulum poſſidentes? Quos quantiſcumque muneribus foveris, quantiſcumque delinieris obſequiis; illi aliud neſciunt, niſi invidere Romanis*: & quantum ad eorum attinet voluntatem, ſemper cupiunt ſplendorem & genus Romani nominis obnubilare, nec ullum Romanorum omnino deſiderant vivere. Et ubi adhuc noſcuntur parcere ſubjectis, ad utendum ſervitiis illorum parcunt. nam nullum dilexerunt aliquando Romanorum. Si diſputare nitebatur nobiſcum de fide barbara ferocitas, & hæreſis Ariana rationabiliter diſputaret. Sed quando tenet* rationem, quæ à Patre Deo Deum Filium

* *Lor.* latinæque.

Pſ. 48. 1.

Barbarorum mores.

n. 199.

* *al.* tenuit.

separat Salvatorem? Quare dolis & calumniis egerunt, & velut spiritus tempestatis, procella sui furoris totum subvertere voluerunt? Si disputatio necessaria fuerat episcopalis, quare suspendia, quare ignes, quare ungulæ simul & cruces? Quare Arianorum serpentina proles contra innocentes genera talia tormentorum invenit,
n. 200. qualia nec ipse Mezentius * exquisivit? Dimicavit contra innocentiam cupiditas furoris, & ava-
n. 201. ritiæ crudelitas *, ut & animas perderet, & substantiam harpagaret. Si collatio desiderabatur, quare rapinæ rerum alienarum, non tantum Sacerdotum, verum etiam omnium laïcorum? Sed illi exspoliati lætati sunt, & rapinam rerum suarum cum gaudio susceperunt.

XIX. Adsit jam quæso omnis ætas, omnis sexus, omnisque conditio. Adsit, obsecro, omnis turba catholici nominis: quæ gremio materno toto orbe gestatur, quæ sola germanum commo-
Rom. 12. 15. dare novit affectum, quæ didicit à Paulo magistro & gaudentibus collætari, & cum lugentibus lamentari. Conveniant simul ad domum nostri doloris, & paribus oculis fundamus flumina lacrymarum, quia causæ & fidei nostræ unum est negotium. Nullum volo ad condolendum mecum
Ps. 68. 27. hæreticum convenire, qui forte addere concu-
Ps. 34. 26. piscit super dolorem vulnerum meorum, & gratulatur quotidie malis meis. Nolo, nolo ego extraneum, sed fraternum quæro affectum: nolo aliquem filiorum alienorum, quorum os locutum
Ps 143. 8. est vanitatem, & dextera eorum dextera iniqui-
Ps. 17. 46. tatis; quia filii alieni semper mentiti sunt mihi, qui inveteraverunt & claudicaverunt à semitis
Ps. 41. 4. suis. Isti dicunt mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? dum affligitur populus pretioso Agni sanguine
Ps. 37. 18. comparatus. Inter quorum opprobria ego ad

flagella paratus, cantare non desisto Domino flagellanti: Amove à me flagella tua, quia ego defeci, non à fortitudine manus tuæ, sed à persecutione hæresis Arianæ. Adveniant igitur nunc omnes qui mecum angustæ viæ carpunt iter, & propter verba labiorum Dei custodiunt vias duras, & videant si est dolor, sicut dolor meus. Quoniam vindemiatus sum in die furoris Domini, aperuerunt super me os suum omnes inimici mei, sibilaverunt & fremuerunt dentibus: dixerunt, Devorabimus eam. En ista est dies quam exspectabamus: invenimus, vidimus. Adestote Angeli Dei mei, qui numquam deestis constituti in ministerio vestro, propter eos qui hereditatem capessuri sunt æternæ salutis, & videte Africam totam, dudum tantarum ecclesiarum cuneis fultam, nunc ab omnibus desolatam: tantis ordinibus Sacerdotum ornatam, modo sedentem viduam & abjectam. Sacerdotes ejus & seniores* in desertis locis & in insulis defecerunt, quærendo sibi escas ad manducandum, & non inveniunt. Considerate & videte, quia Sion civitas Dei nostri facta est vilis, facta quasi polluta menstruis inter inimicos suos. Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus, quia vidit gentes invadere & ingredi atria sua, de quibus præceperas, ne introirent Ecclesiam tuam. Viæ ejus lugent, eo quod nemo conveniat in die festo. Egressus est à facie ejus omnis decor & deliciæ: didicerunt vias asperas ambulare virgines ejus: & juvenes ejus, in aulis educati monasteriorum, abierunt in captivitatem Maurorum; dum lapides sanctuarii* ejus disperguntur, non tantum in capitibus omnium platearum, sed etiam in locis squalidis metallorum. Dicite Deo nostro susceptori ejus, habentes fiduciam supplicandi.

Ps. 38. 11.
Ps. 16. 4.
Thren. 1. 12.
Thren. 2. 16
Hebr. 1. 14.
n. 202.
Thren. 1. 19.
Thren. 1. 11. 17.
Thren. 1. 10.
Thren. 1. 4. 6.
* *al.* sancti.
Thren. 4. 1.
Thren. 1. 20.

quoniam tribulatur, & venter illius turbatus est à fletu ejus, quia sedit inter gentes, & requiem non invenit; nec est qui consoletur eam. Quæsi-
n. 203. vit à Patribus * Orientis qui simul contristaretur,
Ps. 68. 21. & non fuit; consolantem, & non invenit: dum
22. manducaret in esca sua fel, & in siti sua potaretur aceto, sponsi & Domini sui passiones imitan-
1. Pet. 2. 21. do, qui idcirco passus est pro ea, ut sequatur vestigia ejus.

Auctor Sanctos invocat.

XX. Deprecamini sanctissimi Patriarchæ, de quorum stirpe generis nata est, quæ nunc laborat in terris. Orate sancti Prophetæ, cognoscentes afflictam, quam antea vaticinante præconio cecinistis. Estote Apostoli suffragatores ejus, quam ut aggregaretis, universum orbem, ascendente in vobis Domino, ut equi velocissimi cursitastis. Præcipue tu, beate PETRE, quare siles pro ovi-
n. 204. bus & agnis *, à communi magno Domino magna
Joan. 21. 15. tibi cautela & sollicitudine commendatis? Tu
& seq. sancte PAULE gentium Magister, qui ab Hieru-
Rom. 15. 19. salem usque ad Illyricum prædicasti Evangelium Dei: cognosce quid Vandali faciunt & Ariani,
n. 205. & filii tui gemunt lugendo captivi. Tu Petri * germane, & non in passione dispar, gloriose ANDREA, qui interpretaris virilis, quoniam viriliter certasti, considera gemitum Africani populi, & non displiceat tibi, sed interveni pro nobis ad Deum. Universique ingemiscite sancti
n. 206. simul pro nobis Apostoli. Sed scimus * quia indignum est vobis pro nobis orare; quia ista quæ evenerunt nobis, non ad probationem, quomodo Sanctis, sed malis meritis supplicia debebantur.
Luc. 23. 34. Sed & pro malis orate jam filiis, quia & Christus oravit etiam pro inimicis Judæis. Sufficiant castigationi quæ juste illata sunt nobis, & jam jamque delinquentibus venia postuletur; dicaturque

Angelo percutienti: Sufficit, jam cohibe manum VICTORIS
tuam. Quis ignorat hæc nobis probrorum nostro- VITENSIS
rum scelera procurasse, aberrantibus à mandatis LIB. V.
Dei, & in lege ejus nolentibus ambulare? Sed 2. Reg. 4. 16.
prostrati rogamus, ut non spernatis vestros mise- Psal. 77. 10.
ros peccatores *, per eum qui vos ad Apostoli- n. 207.
cum culmen provexit humiles piscatores.

XXI. Tenuit sceleratissimus Hunericus dominationem regni annis septem, mensibus decem, meritorum suorum mortem * consummans. Nam n. 208. putrefactus & ebulliens vermibus, non corpus, sed partes corporis ejus videntur esse sepultæ. Sicut * ille legis datæ transgressor Rex quondam n. 209. ut asinus sepultus est, ita iste in brevi simili morte periit.

Passio SS. VII. Monach.

ADMONITIO

In Passionem sanctorum Liberati Abbatis, & aliorum Monachorum Martyrum.

Hæc Passio Victori tributa.

1. *HANC beatorum Monachorum Passionem Victoris Vitensis historiæ subjungimus, universos, quotquot videre licuit, codices manuscriptos & editos secuti, in quibus omnibus utrumque opus simul conjungitur. Et quidem in mss. codicibus plerisque hæc passio sub quarti, aut quinti libri Victoris historiæ titulo habetur: ita ut dubium esse non possit, quin iis, qui hos codices descripserunt, persuasum fuerit, hanc Passionem germanum fuisse fetum ipsiusmet Victoris episcopi, qui persecutionem Africanam tam pio fidelique calamo descripsit. Quin & in uno codice Colbertino, numero scilicet 905. historiæ Victorinæ ita conjungitur ista Passio, absque ullo titulo aut divisionis nota, ut legentibus videatur esse unius & ejusdem narrationis series. Omnes vero clausulam* Explicit, *quæ in manuscriptis codicibus post singula quæque opuscula apponi solet, nonnisi post hanc Passionem repræsentant; sub hac vel alia simili in aliis forma,* Explicit Historia persecutionis Africanæ

PASSIO SS. VII. MONACH.

per beatum Victorem, *&c. His adde quod in altero Colbertino codice, numero 3119. in quo, uti jam à nobis observatum est in Præfatione, variæ aliquot alterius codicis lectiones repræsentantur in margine, post Victoris Historiam statim subsequatur memorata Passio, hunc præ se ferens titulum:* Libellus ejusdem de Passionibus, *&c. In Colbertino vero tertio, num. scilicet 1746. verba hæc itidem in margine è regione tituli addita sunt,* Prosequitur plene martyrium septem Monachorum, sicut promiserat suprà, *&c. At codex manuscriptus Cartusiæ Portarum, ut observat Petrus Franc. Chiffletius, in ipso Passionis titulo id ipsum exprimit, sub his verbis:* Incipit Passio sanctorum superius promissa, qui apud Carthaginem passi sunt. *Locus vero in quo hanc Passionis narrationem promisit Victor, alius non est ab eo lemmate, quod in laudato Colbertino codice tertio insertum, infra in Notis ad Victorem Vitensem, integrum suo loco proferemus, quod quidem & in codice Portarum, ut idem Chiffletius observat, habetur in hæc verba:* Sed licet horum gloriosissimorum Martyrum in præsenti non quiverimus explanare admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilium multitudinem Martyrum, in fine tamen hujus operis nostri promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos. *Hæc illi codices, quæ etsi à Victore*

PASSIO SS. VII. MONACH. Ab Adone & Notkero.

non putemus fuisse scripta, de iis tamen lectorem monere necessarium duximus.

2. Pæne omiseram Adonem Viennensem archiepiscopum, & post eum Notkerum monachum sancti Galli, eorumdem sanctorum Monachorum martyrii narrationem Victori item nostro attribuisse, ut patet ex ipsiusmet Passionis compendio, quod ex hac ipsa, quam exhibemus narratione verbo tenus excerptum, Victori Africano episcopo, qui persecutionem Vandalicam descripsit, attribuunt. Sed eorum verba proferre juvabit. sic quippe habent in suis Martyrologiis ad diem 17. Augusti. Apud Africam, natale sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servi & Rustici subdiaconorum, Rogati & Septimii monachorum, & Maximi pueri. qui persecutione Vandalica jussu crudelissimi, atque impiissimi regis Hunerici, de territorio Capsensis civitatis, ex habitaculo monasterii abstracti, atque ad urbem Carthaginem perducti sunt. Ubi pro confessione Catholicæ fidei, & unici baptismatis defensione, primo carcerali custodiæ mancipati, & crudelibus ferri ponderibus artati, tenebrosis deputati sunt locis. Ubi cum die ac nocte Christianum populum in fidei constantia roborassent, jussit Tyrannus furore succensus, navem lignorum manipulis adimpleri, atque omnes pariter alligatos, in pelago, igne supposito,

fito, adcremari. Cum autem pro voluntate infandi Regis, vel crudelium ministrorum, extensis eorum manibus, & pedibus elevatis, lignis ignis fuisset injectus, statim imperio divino, videntibus cunctis, exstinctus est: & dum sæpius renovaretur, iterum atque iterum exstinguebantur globi flammarum. Unde magis Tyrannus furore simul & pudore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, & ita singulos in modum canum, cerebris comminutis, perimi. Sicque speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt. Corpora eorum in mare jactata, sub eadem hora illæsa littoribus reddita, à Christiano populo reverenter sublata, præeunte clero, cum hymnis sollemnibus condita sunt in monasterio contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Scribit beatus Victor Africanus episcopus in Historia ejusdem Vandalicæ persecutionis, quam & ipse cum ceteris sustinuit, & fideli atque illustri stylo digessit.

PASSIO SS. VII MONACHORUM.

3. *Hæc fusius referre visum est, prout in illis auctoribus habentur, ut clarum sit, jam nono sæculo persuasum fuisse viris historiæ sacræ studiosis, Victorem nostrum hujus sanctorum Monachorum Passionis fuisse auctorem. Idem confirmari posset ex loquendi modis, qui iidem in utroque opusculo passim occurrunt, styli similitudine, aliisque ejusmodi argumentis, quæ*

PASSIO SS. VII. MONACH.

unicuique vel parum attendenti obvia sunt. Sed hæc fusius persequi non vacat; præsertim cum etsi non fuerit undequaque certum, an idem prorsus fuerit Historiæ & Passionis auctor, nemo tamen, ut quidem existimo, inficiari potest, & istam ab antiquissimo, & quidem Victori, si is ipse non sit, æquali auctore descriptam fuisse. quod vel ex ipsius lectione, quivis facile deprehendere potest.

Tempus martyrii.

4. Tempus quo sancti Martyres illi coronati fuerunt, satis indicat Passionis auctor, cum eos anno Hunerici regis septimo martyrii palmam adeptos fuisse refert. Cum enim Hunericus anno CCCCLXXXIV. excesserit è vita, completo fere octavo regni sui anno, mors eorum anno præcedenti, scilicet CCCCLXXXIII. consignanda est. Quo autem die martyrium illi compleverint, non satis inter se conveniunt auctores. Actis nempe si credamus, sexto Nonas Julii, id est secunda ejusdem mensis die, passi fuerunt; eorum vero memoriam Martyrologia recentiora simul & antiqua die 17. Augusti celebrant. Sed Passionis auctoritas videtur præferenda Martyrologiis, quæ fortassis festivum horum Martyrum diem mutaverunt, ob aliquam eorum sacrarum Reliquiarum translationem. quod alias sæpius contigit.

Locus.

5. Quonam tandem in loco, aut apprehensi fuerint, aut mortem subierint, non est opus ut hic fusius inquiramus, cum ex ipsa eorum Passione constet, eos è monasterio territorii

Capsensis in Byzacena, ubi vitam monasticam ducebant, Carthaginem adductos fuisse, ibique martyrio coronatos. Sed occasione Capsensis *civitatis, in cujus vicinia eos commoratos fuisse narrat Passionis auctor, mihi in mentem venit eos fortassis ipsos Martyres esse, qui in vetustissimo Kalendario Africano* Capitani Martyres *celebrantur. Certe eruditissimus vir Johannes Mabillonius, qui è ms. codice Kalendarium istud eruit, & primus edidit, suspicatur pro* Capitanorum *legendum esse* Capsitanorum; *observatque in epistola 63. Cypriani, ubi editi habent* Capsensem, *manuscriptos codices habuisse* Capensem. *Et quidem mirum videretur, hos sanctos Martyres, quos adeo apud Carthaginem celebres fuisse certum est, nullum in Kalendario illo, quod circa eorum martyrii tempus concinnatum fuisse probat idem vir eruditus, locum habuisse. Hæc tamen nonnisi conjectando proferimus, quod nempe aliæ item sint civitates Africæ, quibus æque* Capitanorum *nomen attribui possit. Habemus quippe in Notitia Africana Felicem episcopum Carpitanum ex Proconsulari, ut nihil dicam de* Primo Caprensi, *ex Mauritania. Quin &* Tacape, *Tripolitanæ provinciæ nota civitas, in variis Ptolemæi editionibus & codicibus manuscriptis, excepto uno Palæstino, dicitur* Cape. *Accedit quod Martyres nostri die 2. Julii passi in actis dicuntur, quorum tamen memoriam, uti diximus,*

PASSIO SS. VII. MONACH.

vulgata Martyrologia die 17. Augusti recolunt: at Capitanorum *festivitas neutro ex his die, sed.* Idus Novembris *consignatur in Kalendario Africano.*

6. Ceterum hanc Martyrum Passionis narrationem tanti fecit Lorichius, ut eam Victoris Historiæ præmittendam esse duxerit, quamvis in codice, quo usus fuerat, constitueret quartum ejusdem Historiæ librum, quod se fecisse testatur ob duas potissimum rationes, primo nempe quod eorum Martyrum mentio fiat in Victoris Historia, ut, cum huc Lector pervenerit, jam sit de eorum gloriosis certaminibus instructus. Et quidem est veluti brevis & perspicua sævitiæ, qua in Catholicos exarsere Ariani, expositio, unde magis placet altera ejus ratio, qua se eam Historiæ præmisisse dicit, ut vel unica lecta pagina, statim accipiat *Lector,* specimen constantiæ, qua fortes Christi Martyres in Historia sequenti mortem oppetere maluerunt, quam à Christo revelli. *Eam porro ad totidem codices manuscriptos & editos contulimus, quot Historiam Victoris, eos nempe in quibus Victoris Historia integra continebatur; manuscriptos scilicet Colbertinos tres, & unum sancti Martini à Campis, præter Cartusianum Portarum. De his autem & vetustis editis superfluum foret hic agere, cum nihil dicendum occurrat præter ea, quæ in præfatione ad Victorem observavimus.*

PASSIO

Beatissimorum Martyrum, qui apud Carthaginem passi sunt sub imperio regis Hunerici, VI. Nonas Julii.

Ad Codd. mss. & veteres editiones collata.

PASSIO SS VII. MONACH.

I. PRÆDICATURUS triumphos Martyrum beatorum, ad enarranda quæ gesta sunt auxilium exposco divinum, ut qui illis præstitit superandi victoriam, mihi indigno & immerito quantulacumque verborum porrigat ornamenta. Tunc etenim valebo quæ desiderata sunt indicare, si ipsi dignentur pro me misero Domino supplicare.

II. Septimus namque agebatur annus crudelissimi atque impiissimi regis Hunerici, & ecce antiquus hostis, veternosus utique anguis, trisulcæ * linguæ venena vibrans, Cyrila quodam Ariomanitarum episcopo ministro usus est; subvertens & obtinens animum Regis cruenti, ut ita suaderet non posse eum pacatum, atque longævum obtinere regnum, nisi nomen perderet innocentum. Qui tamen Dei judicio post non multos dies turpissima morte præventus, scatens vermibus exspiravit. Insectari cœpit ore cruento omnem Catholicorum multitudinem, quæ per totam provinciam Africanam, in modum (sicut prædictum est Abrahæ patriarchæ) arenæ maris fuerat multiplicata, ut eam rebaptizationis sauciaret machæra, atque stolam illam singularis & puri baptismatis, quam Christus vino carnis suæ purificans, prelo exprimens crucis

* *al.* trisulci.

Persecutio gravis in Africa.

Gen. 22. 17.

PASSIO SS. VII. MONACH. Nota 1. fecerat dealbatam, tetræ nigredinis turparet illuvie sordulenta. Accipiens quoque Tyrannus, ut erat ducibilis * & ferus, serpentinam suggestionem, feralibus edictis uno tempore totam cœpit Africam commovere. Primo sacerdotum & ministrorum copiosissimam & maximam turbam, in longinquas & extremas regiones exsilio crudeli detrusit. n. 2. Quibus bis acutum * genus frumenti, quod jumentis solis edere concessum est, nequaquam industria molari contritum, sed manente furfuris cortice loricatum, pro miseratione dari præcepit. Post vero, crescente impietatis insania, etiam hoc auferri crudelissimus imperavit. Post modicum quoque temporis, universas simul ecclesias, præjudicatis venerabilibus portis, cæmentis ingentibus claudi mandavit. Universa namque monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est Mauris, cum habitatoribus donari præcepit. Unus fuit omnibus ejulatus, unus pro Christo moriendi integer & plenus affectus. Paria currebant flumina lacrymarum; n. 3. quia permiserat * Dominus cibari eos pane lacrymarum, & potari eos in lacrymis in mensura, aut forsitan sine mensura. Et si reperta est exiens de arca, inhians cadaveribus mortuis pars aliqua pereuntium corvorum, major est tamen in honore Trinitatis numerus felicium columbarum. Quanti nobiles & optimi n. 4. viri, ampli & lati cæspitis dominici * terram cum cælo commutaverunt, & simul corpus cum substantia tradiderunt; atque delicatæ & nobilissimæ feminæ, contra verecundiam naturæ, spectante vulgo virgis cæsæ, variisque tormentis cruciatæ, victoriæ * tropæa portarunt? Quanti infantuli irridentes edicta feralia ante mundum contemserunt, quam in illecebrosam ejus semitam intoirent?

* al. victricia.

III. Tunc apprehensi sunt & septem fratres, quantum pertinet ad concordiam dominicæ servitutis, in monasterio habitantes in unum: quia bonum est & jocundum habitare fratres in unum: id est BONIFACIUS diaconus, SERVUS * subdiaconus, RUSTICUS subdiaconus, LIBERATUS abba, ROGATUS monachus, SEPTIMUS monachus, & MAXIMUS monachus, in numero scilicet Macchabæorum germanorum, quos una mater Ecclesia catholica genuerat, & per viscera fontis æterni salubriter pepererat, de territorio Capsensis civitatis *, cui præfuit sanctus VINDEMIALIS sacerdos egregius, & Christi fidelis antistes. Quibus attractis ad urbem Carthaginensem, primo eis illecebrosis blandimentis serpens voluit sibilare, promittens honores caducos, & divitias ingentium voluptatum; necnon & Regis amicitiam, vel alia multa, quæ solent insipientium animas, aucupante diabolo, visco mundiali captare. Sed hæc omnia Christi milites ac si contagia respuerunt, clamantes uno ore: Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Nec poterit in nobis, adjuvante Domino, iterari, quod in sancto Evangelio semel præceptum est dari: quia qui semel lotus est, non habet necesse iterum lavari, quia mundus est totus. Facite quod vultis, inferte pœnas corporibus nostris. Melius est temporalia ad modicum sufferre supplicia, quam æterna pendere * & subire tormenta. Habete quæ promittitis, cum ipsis divitiis post paullulum perituri. Nobis vero nullus de postibus frontium valebit evellere, quod * in uno baptismate artifex Trinitas dignata est titulare.

PASSIO SS. VII. MONACH. Monachi VII. apprehensi. n. 5.

n. 6.

* *al.* pati.

n. 7.

IV. Quid multa? Dum tali constantia divinitus munirentur, jussi sunt carcerali custodiæ mancipari, & ita crudelius onerati * ferri ponde-

In carcerem truduntur. n. 8.

Passio SS. VII Monach.

ribus, tenebrosis deputati sunt locis, ubi nulla miseratio arrideret lenitatis. Sed populus memoratæ urbis, in Domino semper fidelis, dato munere carcerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat, & ita ab eis doctrina & virtute fidei roborabatur, ut talia etiam ipsi pro Christi nomine plena delectatione perferre cuperent, & capulo persequentis facilia * supponerent colla. Hoc autem tyrannicas pervenit ad aures. qui ebrietate furoris accensus, jubet eos adhuc inauditis suppliciis adigi, & majoribus vinculis onerari, navimque imperat lignorum aridorum manipulis adimpleri, atque in eadem omnibus alligatis in medio pelago igne supposito concremari.

* al. facile.

Eorum fortitudo.

V. Eductisque illis de custodia, multitudo populi Dei, bellatores Trinitatis quasi agnos innocuos ad victimam deducebat, & rigentium pondera catenarum, quasi quædam monilia pervidebat, quia non fuerunt illa vincula, sed ornamenta. Incedebant itaque cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Votiva nobis hæc dies est, & omni sollemnitate festivior. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quando pro fide Domini Dei nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed & populis publica voce clamabant *: Ne timeatis, ô populi Dei, neque formidetis minas, atque terrores præsentium tribulationum: sed potius moriamur pro Christo, quomodo & ipse mortuus est pro nobis, redimens nos pretio sui sanguinis salutaris *. Unum tamen vehementi conatu, qui inter eos infantu-

n. 9.

n. 10.

Præsertim unius infantuli.

lus videbatur, nomine Maximum, cupiebant auctores malorum à sanctorum consortio separare, dicentes: Infantule, quid festinas ad mortem? dimitte eos, insaniunt, & audi consilium nostrum, ut possis invenire vitæ remedium, & tanti Regis adire palatium. Tunc ille, ætate quidem puerili, senili tamen maturitate, clamabat: Nemo me separat * à sancto patre meo Liberato abbate, & fratribus meis, qui me in monasterio nutrierunt. Cum ipsis sum in timore Dei conversatus, cum ipsis desidero passionem suscipere, cum quibus credo me & futuram gloriam invenire. Nolite putare, quia possitis seducere pueritiam meam. simul nos Dominus septem voluit congregare, simul dignabitur omnes uno martyrio coronare. Quomodo nemo perire potuit de septenario illo numero felicium Macchabæorum, ita etiam septenus nostræ congregationis numerus nullum inveniet detrimentum. Nam si negavero eum, & ipse negabit me; quoniam ab ipso dictum est: Qui me negaverit coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui est in cælis: & qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui est in cælis.

PASSIO SS. VII. MONACH.

* *Lor.* separet.

VI. Perducti itaque cum festinatione ad navale supplicium, pro voluntate infandi Regis, vel crudelium ministrorum, extensis manibus & pedibus, elevati potius feruntur quam ligati *. Quo dum ignis fuisset lignis injectus, statim imperio divino videntibus cunctis exstinctus est: & dum sæpius renovaretur nutrientibus pabulis, iterum atque iterum exstinguebatur rogus globo * flammarum. Et cum exinde magis tyrannus furore simul esset & rubore repletus, jussit eos remorum vectibus enecari, & ita singulos

Palmam assequuntur.

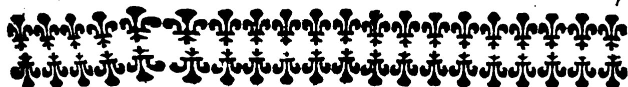
n. 11.

n. 12.

Passio SS. VII. Monach. in modum canum cerebris comminutis exstingui. Qui tali genere mortis debitum spiritum feliciter Domino reddiderunt: nec expaverunt lignis quatientibus mortificari, quibus semper fuit omnis spes in ligno. Sed cum in mari venerabilia corpora jactarentur, ilico, quod contra naturam est æquoris, eadem hora illæsa corpora pelagus littori reddere maturavit: nec ausum fuit, ut moris est, triduana dilatione in profundo retinere, ne præcepto Dominico minime paruisset. Ad quod miraculi genus & ipse tyrannus, licet impænitens, ut fertur, expavit. Gaudens autem quæ aderat multitudo, corpora sanctorum Martyrum diligenti tradidit sepulturæ, præeunte Clero venerabili Carthaginensis ecclesiæ. Ubi etiam & prædicandi diacones, tertio jam Confessores effecti, SALUTARIS & MURITTA, geruli reliquiarum adfuerunt.

VII. Humatæ sunt igitur cum hymnis sollemnibus lipsanæ beatæ Sanctorum in monasterio
n. 13. Biguæ *, contiguo basilicæ, quæ dicitur Celerinæ. Et sic in confessione Trinitatis beatissimi Martyres passi sunt, & speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt: cui est honor & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

ADMONITIO

In Homiliam de sancto Cypriano.

HOMILIA DE S. CYPRIANO.

1. *HOMILIAM sequentem de beato martyre Cypriano, quæ in codicibus manuscriptis duobus vetustis, uno scilicet bibliothecæ Colbertinæ, & altero monasterii sancti Martini à Campis, habetur post relatam à nobis sanctorum VII. Monachorum Passionem, huc etiam proferre visum est; quod etsi fortassis Victoris nostri non fuerit, ejus tamen est ætatis, nec indigna est omnino, quæ ipsi attribuatur. Porro Cyprianum singulari animi devotione coluerunt semper Afri, apud quos hujus sancti Martyris festivitas adeo celebris erat, ut dies qua recolebatur, simpliciter* Cyprianea, *attestante Procopio libro 1. de Bello Vandalico, appellaretur; quod etiam nomen nautæ, ut idem auctor affirmat, ad procellas, quæ circa id tempus per singulos annos oriri solebant, transtulerant. Inter tot autem immania facinora, quæ à Vandalis post captam Carthaginem commissa fuerant, id potissimum abhorrebant Catholici, quod præclarissimam ecclesiam, quæ ipso in maris littore in ejusdem sancti Martyris honorem constructa erat, sub Hunerici principatu invasissent Ariani, ubi,*

HOMILIA DE S. CYPRIANO.

pulsis inde Catholicis sacerdotibus, nefario suo ritu sacra peragebant.

2. Id cum ægre admodum ferrent veræ fidei cultores, sanctus Cyprianus, ut ex publica fama acceperat Procopius, qui id ipsum refert in libro 2. de Bello Vandalico, sæpius noctu iis qui in fide orthodoxa constanter perseverabant, per visum apparebat, eos ad patientiam adhortandi gratia, pollicens sese tandem aliquando, idque brevi, adversus fidei hostes vindicaturum. atque eo temporis intervallo, cum nempe maxime persecutio sæviret, præsentis homiliæ auctor sermonem habuit, ut ex ejus lectione patebit. Et quidem paullo post rei eventus beati Martyris pollicitationum veritatem comprobavit, ut idem scribit Procopius, qui rebus gestis præsens aderat. Etenim cum Belisarius Justiniano imperante circa sancti Martyris festivitatis tempus in Africam appulisset, recta Carthaginem petiit, atque in ipso Natalis Cyprianici pervigilio, Ariani qui templum, ut jam diximus, ipsi dicatum, ea qua potuerant magnificentia adornarant, audita Vandalorum strage, fugam statim arripuere; sicque Catholici recuperato beati Martyris templo, festivitatem ejus cum ingenti gaudio celebraverunt. Sed de hac re fusius, Deo dante, agendum erit inferius in nostro Commentario historico capite 12.

HOMILIA

De sancto CYPRIANO episcopo & martyre, dicta tempore Vandalicæ persecutionis.

Ex duobus codicibus manuscriptis edita.

I. HODIE nos solitum deferre sermonem beati CYPRIANI natalitia festa compellunt. Quis enim possit tanti Martyris silere virtutes, tacere gloriam, merita non referre, nisi forte qui nunc mæroris * ejus propriæ sedis amissionem persentiunt. Non ille victoriarum suarum modo agit in cælestibus sic triumphos coronarum suarum, [nec] supernis infulis sic potitur, ut non laniati populi, dispersi cleri, fugati sacerdotii, perditæ castitatis, violati pudoris, polluti sanctuarii, altaris profanati grande vulnus cum ipsa viscerum suorum captivitate deploret. Ipse est qui & antè lapsos & ruinas suorum tali deflet affectu, dicens : *Et nos cum prostratis fratribus prostravit affectus* [a]. Antistes populum, pastor gregem, parens * patriam, martyr fidem non sine magno dolore perquirit. Exstingueretur barbarus, quia civis habetur exstinctus; nec teneret altaria perfidus, à quibus fidelis lugetur exclusus, vel ex parte solaretur ipse martyrum solitudo *, cui utique obsecuturus deerat, si devotus non insultabat, sacrilegus non instabat inlusor. Hoc diximus, fratres, ut probaremus iterum pati Martyrem, iterum Martyrem

a

* Colb. pa riens.

[a] Sic quippe loquitur Cyprianus initio libri de Lapsis: *In prostratis fratribus, & me prostravit affectus.*

HOMILIA DE S. CYPRIANO.

tormenta sentire, iterum pro omnibus carnifices sustinere, qui pro se & de se, post tantas palmas, fuerat jam securus; tunc semel cæsus capite, nunc quotidie propriis punitur in membris, & quorum lætabatur obsequiis, eorum luctibus nunc tenetur adstrictus.

II. Sed in his omnibus, fratres, erigamur ad Dominum, qui jacemus ex nobis; nec desperationis exstinguamur incommodo, qui spei sumus remediis Christo vivificante salvati. Beatus Cyprianus in Deo & cum Deo liber est, qui captivus habetur in nobis; & in supernis regnat, qui in terris hostibus videtur addictus. Adest sibi, nec nobis deest; pro peccatoribus apud justum judicem justus patronus adsistit [a], apud pium Regem innocens advocatus exorat. Dicit Domino: Domine, quare tradidisti adversariis domum tuam, inimicis hereditatem tuam? cur profanis sancta, cur munda pollutis, & cur lupis agnos? Cur tradit bestiis gregem, pastorum Principem, pastor audacter appellat: cur Rex exercitum sic devotum hostili subjecerit ditioni, dux strenuus convenienter inquirit; cur perfidis addixerit sic fideles, Sacerdos in martyrio probatus inclamat. Ait etiam corporis sui causas dicendo: Domine cur membra, quæ te sic confessa sunt, passus es captivari? cur testem sanguinis, quem tanto sublimaveras honore, tanto despectui reliquisti. ad postremum & de nobis & de nostris *, quæ tua sunt, omnia fac sicut vis. Ubi est nomen tuum, ubi est gloria tua, ubi est virtus tua? Hæc dicendo gentes quæ te ut nos invaderent blasphemaverunt. Exsurge, quare obdormis Domine, exsurge, & ne repellas usque in

* *Mart.* quia.

[a] Cod. Mart. *exsistit*. Colb. *pium judicem vel Regem*.

finem. Redde tibi tuam gloriam, terram tuam tuis redde, redde meis ossa mea; ut te triumphante, & hostes tui pereant, & nos in sedibus nostris nostro ordine gaudeamus. HOMILIA DE S. CYPRIANO.

III. Adest & sanctus CORNELIUS Romæ urbis antistes, qui hoc eodem die passus in tali causa socium non relinquit, non deserit in tali postulatione collegam.

ADMONITIO

In sequens Chronicum.

CHRONICON VETUS.

IN manuscriptis codicibus duobus, ex quibus superiorem Homiliam de sancto Cypriano eruimus, habetur breve Chronicum, quod huc etiam referre visum est, cum ex ejusmodi monumentis aliquod semper rei litterariæ emolumentum accedat. Quisnam vero fuerit illius auctor, incertum est; at eum saltem ad sæculi sexti finem pervenisse patet, quod ad illud usque tempus opus suum protraxerit. Porro opusculum istud nihil aliud fere est quam quædam ex variis auctoribus, & Chronicis aliis congeries, quorum textus, ne mutata quidem vocula, sæpius adoptat. Unde præterquam quod aliqua refert, quæ aliunde non habentur, utile quoque erit ad confirmandas auctorum lectiones, quæ in codicibus variæ occurrunt.

CHRONICON BREVE.

Ex duobus codd. manuscriptis.

EUGENIUS Carthaginis Africæ civitatis episcopus, & confessor publicus, admonitus ab
Nota 1. Honorico * Vandalorum rege catholicæ fidei expositionem, & maxime verbi omousii proprietatem disserere, cum consensu omnium Africæ & Mauritaniæ & Sardiniæ atque Corsicæ Episcoporum & Confessorum, qui in catholica permanserunt, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum sententiis communitum; & per collegas confessionis suæ porrexit: jam vero ad.portandus, pro fidelis linguæ remuneratione, in exsilium, epistolas velut ammonitorias fidei & unius sacri & conservandi baptismatis, ovibus suis, quasi pastor sollicitus, dereliquit. Altercationes quoque, quas cum Arianorum præsulibus per internuntios habuit, conscripsit, & relegendas per Majorem-domus eis transmisit. Similiter & preces pro quiete Christianorum eisdem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur.

n. 2. Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio annis XIII. regnavit *.

Gothi Italiam, Vandali atque Alani Gallias aggrediuntur.

Honorius cum Theodosio minore fratris sui
n. 3. filios annis XV. *

Alaricus rex Gotthorum Romam invasit, partemque ejus cremavit incendio VIIII. Kalendas Septembris, anno conditionis ejus millesimo centesimo sexagesimo quarto, atque sic in tertio die

die qua ingressus fuerat deprædata urbe egressus est. * CHRONICON VETUS.

Lucianus presbyter, cui revelavit Deus septimo Honorii * principis anno locum sepulcri & n. 4.
reliquiarum beati protomartyris STEPHANI, & n. 5.
GAMALIELIS, ac NICODEMI, qui in Evangeliis & Actis Apostolorum leguntur, scripsit ipsam revelationem græco sermone ad omnium ecclesiarum personas. quam revelationem Avitus presbyter, homo Hispanus genere, in latinum vertit eloquium, & adjecta epistola sua per Orosium presbyterum Occidentalibus dedit; qui etiam Orosius ad loca sancta perveniens, quò eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ ratione miserat, reliquias beati Stephani accepit, & patriam reversus primus intulit Occidenti.

HIERONYMUS presbyter obiit XII. Honorii * anno pridie Kalendas Octobris, anno ætatis n. 6.
suæ nonagesimo primo * n. 7.

Theodosius minor, Arcadii filius, an. XXVI. * n. 8.

Valentinianus junior, Constantii filius, Ravennæ imperator creatur, Placidia mater ejus Augusta nuncupatur.

Effera gens Vandalorum, Alanorum, & Gotthorum * ab Hispaniis Africam transiens, omnia ferro, n. 9.
flammarum rapinis, simul & ariana impietate fœdavit: sed beatus AUGUSTINUS Hipponensis episcopus, & omnium doctor eximius ecclesiarum, ne civitatis suæ ruinam videret, tertio obsidionis ejus mense migravit ad Dominum V. Kalendas Septembris, cum vixisset annos LXXVI.
in clericatu autem, id est * episcopatu, annos *Mart. vel.
XL. * complesset. Quo tempore Vandali capta n. 10.
Carthagine Siciliam quoque deleverunt, cujus captivitatem Paschasinus Lilybitanus antistes in

CHRONICON VETUS. epiſtola*, quam de ratione Paſchali Papæ Leoni ſcripſit, meminit.

n. 11. Eudoxia uxor Theodoſii principis ab Hieroſolymis remeavit, beatiſſimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in baſilica ſancti Laurenti poſitæ venerantur, ſecum deferens.

Bledla & Attila fratres, multarumque gentium reges, Illyricum Thraciamque depopulati ſunt.

n. 12. Martianus & Valentinianus annis VII. *

Hæreſis Pelagiana Britannorum turbat fidem, qui à Gallianis epiſcopis auxilium quærentes,

n. 13. GERMANUM* Autiſiodorenſem epiſcopum, & LUPUM Trecaſſenum, æque apoſtolicæ gratiæ antiſtites, fidei defenſores accipiunt: confirmant antiſtites fidem verbo veritatis ſimul & miraculorum ſignis. Sed & bellum Saxonum Pictorumque adverſus Brittones, eo tempore junctis viribus ſuſceptum, divina virtute retundunt. Cum Germanus ipſe dux belli factus, non tubæ clangore, ſed clamore alleluia totius exercitus voce ad ſidera levato, hoſtes in fugam vertit inmanes. qui deinceps ad Ravennam perveniens, & ſumma reverentia à Valentiniano & Placidia ſuſceptus, migravit ad Chriſtum. Corpus honorifico agmine, comitantibus virtutum operibus, Altiodorum defertur.

Æthius Patricius, magna Occidentalis rei publicæ ſalus, & regis quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur. cum quo Heſperium cecidit regnum, neque hactenus valuit relevari.

n. 14. Leo annis XVII.* hic pro tomo Chalcedonenſi, per univerſum orbem ſingulis orthodoxorum Epiſcopis, ſingulas conſonanteſque miſit epiſtolas, quid de eodem tomo ſentirent reſcribi ſibi poſtulans. quorum adeo conſonantia de vera Chriſti incarnatione ſuſcepit reſcripta, ac ſi uno tem-

pore, unoque dictante, fuissent universa conscripta. CHRONICON VETUS.

Zenon annis XVII.

Odoacer rex Gotthorum Romam obtinuit, quam ex eo tempore diutius eorum reges tenuere.

Mortuo Theoderico Atriarii filio, alius Theodericus, cognomento Valamer, Gotthorum suscepit regnum, qui utramque Macedoniam, Thessaliamque depopulatus est, & plurima regiæ civitatis loca igne succendens, Italiam quoque infestus occupavit.

Honoricus rex Vandalorum arianus, in Africa, exsulatis diffugatisque plusquam trecentis triginta quatuor episcopis catholicis, ecclesias eorum clausit, plebem variis affecit suppliciis, & quidem innumeris manus abscidens linguas præscidit, nec tamen * loquelam catholicæ confessio- n. 15.
nis eripere potuit.

Anastasius annis XVII.* n. 16.

Transamundus Vandalorum rex catholicas ecclesias clausit, & ducentos viginti episcopos exsilio Sardiniam misit.

SYMMACHUS papa inter multa ecclesiarum opera, quæ vel à fundamentis creavit, vel prisca renovavit, ad beatum Petrum & beatum Paulum & beatum Laurentium pauperibus habitacula construxit, & omni anno per Africam vel Sardiniam Episcopis, qui in exsilio erant, pecunias & vestes ministrabat.

Anastasius, quia hæresi favens Eutychetis Catholicos insecutus est, divino fulmine periit.

Justinus senior annis octo.

JOHANNES Romanæ ecclesiæ pontifex Constantinopolim veniens, ad portam, quæ vocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in con-

CHRONICON VETUS. ſpectu omnium roganti cæco lumen reddidit. Qui dum rediens Ravennam veniſſet, Theodericus eum cum comitibus carceris afflictione peremit, invidia ductus, quia catholicæ pietatis defenſor Juſtinus eum honorifice ſuſcepiſſet. quo anno idem conſulem Probum *, & Symmachum Patricium Ravennæ occiderat. Et ipſe anno ſequenti ibidem ſubita morte periit, ſuccedente in regnum Athalarico nepote ejus.

* Boëtium.

Heldericus Vandalorum rex Epiſcopos ab exſilio reverti, & eccleſias inſtaurare præcepit, poſt annos ſeptuaginta quatuor hæreticæ profanationis.

BENEDICTUS abba virtutum gloria claruit, quas beatus papa GREGORIUS in libro Dialogorum ſcripſit.

Juſtinianus, Juſtini ex ſorore nepos, annos triginta octo.

Beliſarius Patricius, à Juſtiniano in Africam miſſus, Vandalorum gentem delevit. Carthago quoque anno exciſionis ſuæ viceſimo * recepta eſt, pulſis devictiſque Vandalis, & Geliſmero eorum Rege capto, Conſtantinopolim tranſmiſſo.

* a. 17.

Corpus ſancti ANTONII monachi divina revelatione repertum, Alexandriam defertur, & in eccleſia beati Baptiſtæ Johannis humatur.

Dionyſius Paſchales ſcribit circulos, incipiens ab anno Incarnationis Dominicæ quingenteſimo triceſimo ſecundo, qui eſt annus Diocletiani CCXLVIII. poſt conſulatum Lampadii & Oreſtis. quo anno Codex Juſtinianus orbi promulgatus eſt.

Victor quoque Capuanus epiſcopus librum de Paſcha ſcribens, Victorii arguit errores.

ADMONITIO

Notitia Africæ.

In hanc Notitiæ Africanæ editionem.

1. *EPISCOPORUM Catholicorum, qui pro fidei suæ ratione reddenda, præcepto Hunerici regis Vandalorum Ariani Carthaginem convenerant, catalogum, sub* Notitiæ provinciarum & civitatum Africæ *titulo, ex antiquo manuscripto codice Cathedralis ecclesiæ Laudunensis primus omnium publici juris fecit, vir ob antiquitatis sacræ studium & summam eruditionem clarissimus, Jacobus Sirmondus Societatis Jesu presbyter. Verum cum in eo codice fidei Libello, qui tertium Victoris Vitensis Historiæ librum constituit, Notitia ista subjungeretur, Petrus Franciscus Chiffletius ex eadem Societate, ansam inde accepit, eam integram Victoris Historiæ, in nova hujus auctoris editione, quam procuravit, inserendi; tribus potissimum, ut ipse ait in opusculo Elucidationum in Victorem capite 2. ad id faciendum rationibus inductus. Primo scilicet, quod, ut jam diximus, Notitia hæc fidei professioni, quæ apud Victorem habetur, subjecta in codice Laudunensi fuerit. Deinde quod non solum Episcoporum aut civitatum nomina ibi nude recenserentur, sed etiam monuerit*

NOTITIA AFRICÆ.

auctor qui eam collegit, quid cuique antistitum acciderit, quinam scilicet perierint ex iis in itinere, aut remanserint, quive fugerint, aliaque ejusmodi peculiariter observata fuerint, quæ colligere debuerat is, qui persecutionis historiam integram describendi provinciam in se suscepisset. Denique Abrahamus Ortelius, qui in Thesauro Geographico sæpe sæpius ex manuscripto codice hanc Notitiam laudat, eam passim Victori Uticensi tribuit.

2. Verum licet ultro fateamur, Notitiæ Africam, prout à Sirmondo edita est, ac in codice ms. Laudunensi habetur, ad Vandalicæ persecutionis historiam pertinere; non statim tamen inferendum esse putamus, eam à Victore adoptatam fuisse, præsertim cum alia monumenta ad idem argumentum pertinentia exstitisse certum sit, quæ tamen suæ Historiæ non inseruit iste auctor, qui multa de Martyrum & Confessorum præclaris actionibus se prætermisisse non semel fatetur. Sed & eorumdem Martyrum Passiones *aliquas laudat Gregorius Turonensis libro 2. Historiæ Francorum, quas tamen non habet Victor, ut nihil de præclara Eugenii Carthaginensis epistola, ab eodem Gregorio nobis servata, dicam. quam Eugenius suis scripserat in exsilium perrecturus, ut eos ad constanter in fide perseverandum adhortaretur, qua proinde nihil magis ad persecutionis Vandalicæ historiam pertinebat. Omisit tamen eam Victor; qua ratione, nobis divi-*

nare non licet: sicut neque de aliis rebus, quæ ex libera hominum voluntate pendent, rationem reddere tenemur. Sufficit enim nobis, ut eam Notitiam seorsim à Victoris historia proferamus, quod in nullo prorsus manuscripto codice, saltem ex iis qui hactenus nobis sunt noti, Victoris historiæ inserta habeatur. Nec multum nos movet, quod Abraham Ortelius hanc Notitiam sæpius sub Victoris Uticensis *nomine laudaverit. Veri simile quippe est eam in codice Halleri, à quo Ortelius illam acceperat, subjunctam fuisse fidei Libello, ut in codice Laudunensi; quem quidem libellum cum Victorinæ historiæ partem esse deprehendisset Ortelius, totum simul* Fragmentum Victoris *appellavit. Eodem pacto Victorem dixit* Uticensem, *quod nempe in editis eum sic nominatum legisset.*

NOTITIA AFRICÆ.

3. Verum ut ut sit ea de re, quæ sane magni momenti esse mihi non videtur, manuscriptis codicibus, virorum eruditorum consilio, inhæsimus; nobisque multo magis animo fuit tam pretiosi monumenti diligentem & accuratam editionem procurare, quam rescire an revera Victor ipsum suæ historiæ inseruerit necne. Quare cum jam ab aliquot annis in Campaniam profectus, Lauduno transirem, gavisus sum hanc occasionem oportunam me nanctum fuisse inspiciendi coram ipsum codicem manuscriptum, cujus rei cum mihi ab humanissimis hujus urbis insignis ecclesiæ Canonicis copia facta fuisset,

NOTITIA AFRICÆ.

Sirmondi editionem cum manuscripto, qui optimæ notæ est, & ab annis ad minus octingintis diligenti & accurata manu descriptus, sedulo contuli, variasque lectiones annotavi, quas inferius in Notis referemus. Ut vero nihil à me desideraretur ex iis, quæ in mea potestate fuissent, Abrahami Ortelii Thesaurum Geographicum, ab eo recognitum & auctum Antuerpiæ anno 1596. evolvi; atque civitatum Africanarum nomina, quæ in ea editione ex Fragmento Victoris Uticensis manuscripto passim laudantur collegi, quæ cum simul cum Notitia à Sirmondo edita contulissem, deprehendi quibusnam in locis convenirent, aut inter sese discreparent codices illi duo, de quibus rebus lectorem suo loco monere curabo. Fragmentum porro illud sæpius sub Halleri codicis *nomine laudamus, quod hoc ipsum à* viro clarissimo Ludovico Hallero ab Harlesteyn, sacræ antiquitatis studiosissimo, *se accepisse passim Ortelius profiteatur.*

4. *Unum superest de quo lectorem monitum velim, priusquam Notitia exhibeatur, quod scilicet post pleraque Episcoporum, qui in hac Notitia recensentur, nomina, Sirmondus has litteras* per. *apposuerit; quamvis in manuscripto codice hæ habeantur* prbt. *aut in aliquibus* pbr. *ita ut in istis vocabulis lineola litteram* b *per medium ut plurimum secet. Sirmondi restitutioni, aut potius conjecturæ favet codex ipse manuscriptus Laudunensis, in*

quo post recensita seorsim omnium Confessorum NOTITIA AFRICÆ.
nomina, quantus fuerit eorum numerus exponit, exindeque quot ex eorum numero perierint, *quotve* permanserint, *aut in exsilium abierint indicat. Sicque litteras illas, quæ post episcoporum aliquot nomina habentur, nihil aliud significasse probabile est, quam hos ipsos, qui tali vocula à ceteris discernuntur, in via periisse; sicut & eos, qui in Corsicam relegati, aut fuga elapsi erant, his vocibus* Corsica, *aut* fug. *designati inveniuntur. Deinde veri simile non est, his litteris presbyteros, quod aliquando suspicabar, designari. Non enim presbyteri ad conventum illum venire jussi fuerant; nec tot occurrissent, qui pro suis episcopis comparerent, idque non impune tulisset Tyrannus. Accedit quod nonnumquam etiam post eorum nomina, qui priores recensentur, hæc vocula occurrat. Verum licet hæc omnia momenta ad mutandam codicis lectionem Sirmondum inducere potuissent, visum est tamen melius, rem prout in manuscripto habetur exhibere, relinquens ea de re, cuique prout voluerit, liberum judicandi arbitrium. Et quidem non semel deprehendi iisdem litteris in aliquot manuscriptis presbyteros fuisse designatos. quod potissimum observavi in cod. ms. Bibliothecæ Colbertinæ num. 3281. ab annis circiter octingintis scripto, & in altero ejusdem bibliothecæ annorum 600. num. 401. quamvis in isto sæpius his litteris* prbr. *vox presbyter scribatur. Plura de hac re proferre superfluum esset.*

NOTITIA AFRICÆ.

Fortaſſis aliquando codex aliquis occurret, cujus opera difficultas hæc elevari poterit.

5. Denique numerus Epiſcoporum qui ſummatim in ejuſdem Notitiæ fine repetitur, non congruit cum eo qui deprehenditur eoſdem Epiſcopos ſeorſim enumerando. qua in re etiam manuſcripti lectionem ſervavimus, cum fieri potuerit, ut aliquot nomina è Notitia exciderint. Ne tamen hoc aliquibus incommodum videatur, quod alius numerus in ſingulorum enumeratione habeatur, & alius in iis ſimul collectis: retenta manuſcripti lectione, Sirmondi reſtitutiones inter anſulas apponi curavimus. Sic & titulum ab eodem viro docto huic monumento impoſitum, Notitia *ſcilicet* provinciarum *&c. ei qui in manuſcripto habetur,* Incipiunt nomina *&c. præmiſimus.*

NOTITIA

Notitia Africæ.

PROVINCIARUM ET CIVITATUM AFRICÆ.

Ad codices manuscriptos, Laudunensem unum, & Halleri alterum emendata.

INCIPIUNT NOMINA

Episcoporum Catholicorum diversarum provinciarum, qui Carthagine ex præcepto regali venerunt, pro reddenda ratione fidei, die Kalend. Februarias, anno sexto* regis Hunerici.

Nomina Episcoporum provinciæ Proconsularis, vel qui in exsilium missi sunt.

1. EUgenius Carthaginiensis, Tamalleni.
Felix Abaritanus, exsilium.
Paulus Sinnarensis, exsilium.
Felix Piensis, Corsica exsilium.
5. Marianus Hippzaritensis, ut supra.
Pascasius Gunelensis, ut supra.
Sacconius Uzialensis, ut supra.
Bonifacius Membrositanus, fūg.
Gulosus Beneventensis, Corsic.
10. Reparatus Utimmirensis, ut supra.

Notitia Africæ.

Paſtinatus Puppitanus, ut ſupra.
Reparatus Puppianenſis.
Fortunatianus Araditanus, Corſic.
Deumhabet Thelenſis, Corſica.
15. Liberatus Mullitanus, ut ſupra.
Mannucius Duaſſedemſai.
Hirundinus Miſſuenſis, Corſic.
Jona Lapdenſis, ut ſupra.
Peregrinus Aſſuritanus, in exſilium hic.
20. Quintianus Urcitanus.
Creſconius Tennonnenſis, prbt.
Florentinus Uticenſis, Corſic.
Paſcaſius Migirpenſis, ut ſupra.
Cariſſimus Giſipenſis, in exſilium.
25. Gaïus Uzitenſis, prbt.
Exitzioſus Verenſis, Corſic.
Creſces Cicſitanus, in exſilium.
Bonifacius Bolitanus, Corſica.
Felix Carpitanus, ut ſupra.
30. Carcadius Maxulitanus, ut ſupra.
Cyprianus Bonuſtenſis.
Dalmatius Tinniſenſis, Corſic.
Æmilianus Culſitanus, Corſic.
Felix Bullenſis, prbt.
35. Clementinus Neapolitanus, Corſic.
Felix Curbitanus, ut ſupra.
Deuterius Simminenſis, ut ſupra.
Aurelius Clipienſis, ut ſupra.
Coronius Meglapolitanus, ut ſupra.
40. Benenatus Timidenſis, ut ſupra.
Vincentius Ziggenſis, in exſilium.

Florentius Seminensis, Corsic.
Honoratus Tagaratensis, prbt.
Vindemius Altuburitanus, exsilium.
45. Cyprianus Cellensis, in exsilium.
Augentius Uzipparitanus, in exsilium.
Cassosus Ausanensis, hîc.
Maximinus Maraggaritanus hic.
Felix Muzuensis.
50. Johannes Bullensium regio.
Cresciturus Titulitanus.
Benenatus Tuburbitensis.
Victor Eudalensis.
Pascasius Tulanensis.
Sunt numero LIV.

Nomina Episcoporum provinciæ Numidiæ.

1. Felix Berceritanus.
Augentius Gazaufulensis, prbt.
Quodvultdeus Calamensis.
Honoratus Castellanus.
5. Leontius Burcensis.
Firmianus Centurionensis, prbt.
Rufinianus Vadensis.
Paulus Nibensis, prbt.
Martialis Girensis.
10. Victor Cuiculitanus.
Cresconius Amporensis.
Adeodatus Fesseitanus, prbt.
Vitalianus Bocconiensis.

Notitia Africæ.

Dumvirialis Damatcorensis, prbt.
15.Donatus Ausuccurensis.
Palladius Idicrensis, prbt.
Gaudentius Putiensis.
Victor Suggitanus.
Benenatus Lamviritanus.
20.Timotheus Tagurensis.
Melior Fossalensis, Nā.
Frumentius Tubursicensis.
Felix Lamsortensis.
Abundius Tididitanus, prbt.
25.Valentianus Montensis, prbt.
Adeodatus Nobabarbarensis.
Adeodatus Idassensis.
Florentius Nobagermaniensis.
Villaticus de Casis-medianensis.
30.Eusebius Suficaziensis.
Victorinus de Noba-Cæsaris.
Vitalianus Vazaritanus.
Junior Tigillabensis.
Vigilius Ressanensis, prbt.
35.Leporius Augurensis.
Pascentius Octabensis.
Petrus Madensis.
Felix Matharensis, prbt.
Florentius Centenariensis.
40. Felix Gilbensis, prbt.
Florentianus Midilensis.
Fluminius Tabudensis.
Optantius Casensicalanensis.
Peregrinus Punentianensis, prbt.

45. Felix Nobasparsensis, prbt.
Felicianus Metensis.
Domnicus Cæsariensis, prbt.
Candidus Nobasinensis, prbt.
Quodvultdeus Cælianensis, Nam.
50. Januarius Jacterensis.
Victorinus de Castello Tituliano.
Fructuosus de Giru Marcelli.
Cresconius Tharasensis.
Maximus Sillitanus, prbt.
55. Vigilius Hizirzadensis, prbt.
Victor Municipensis.
Servus Arsicaritanus.
Felix Casennigrensis.
Donatianus Veselitanus.
60. Pudentius Madaurensis.
Donatus Rusticianensis.
Donatus Villadegensis.
Cresces Buffadensis, prbt.
Adeodatus Sistronianensis, prbt.
65. Rusticus Tipasensis.
Simplicius Tibilitanus.
Stephanus Sinitensis.
Pascentius Cethaquensusca.
Donatianus Teglatensis.
70. Cresconius Zabensis.
Antonianus Mustitanus.
Reparatus Tubuniensis.
Anastasius Aquenobensis.
Victorinus Babrensis, prbt.
75. Felix Tebestinus.

NOTITIA AFRICÆ.

Domninus Moxoritanus, metallo.
Secundus Tamogaziensis, prbt.
Victorinus Legiensis.
Quodvultdeus Respectensis.
80. Januarius Velesitanus.
Benenatus Mazacensis, prbt.
Donatus Lugurensis, prbt.
Victor Circensis, prbt.
Pardalius Macomadiensis.
85. Januarius Legensis, prbt.
Quodvultdeus ad Turres Concordi.
Maximus Lamfuensis, prbt.
Marcellinus Vagrautensis.
Domnicosus Tigisitanus.
90. Donatus Gilbensis.
Fortunius Regianensis, prbt.
Donatus Silensis.
Victor Gaudiabensis.
Januarianus Marculitanus.
95. Januarius Centuriensis.
Felix Suabensis.
Crescentianus Germaniensis.
Annibonius Vadesitanus.
Januarius Gaurianensis, prbt.
100. Fortunatianus Naratcatensis.
Maximus Lamiggigensis.
Felix Garbensis, prbt.
Julius Vagarmelitanus.
Ponticanus Formensis, prbt.
105. Victor de Turres Ammeniarum.
Servus Belesasensis.

Honoratus

Honoratus Fatensis.
Mensor Formensis.
Peregrinus Muliensis.
110. Gedalius Ospitensis.
Fulgentius Vagadensis, prbt.
Secundinus Lamasuensis.
Crescentius Tacaratensis.
Benenatus Milevitanus.
115. Quodvultdeus Ullitanus.
Proficius Seleucianensis, prbt.
Proficius Vadensis, prbt.
Januarius Tagastensis, prbt.
Donatus Maximianensis.
120. Adeodatus Zaradtensis, prbt.
Felicianus de Giru-Tarasi.
Cardelus Lamiggigensis.
Flabianus Vicopacensis.
Sunt numero CXXV.*

*

Nomina Episcoporum provinciæ Byzacenæ.

Vassinassensis.*
Et aquis.

*

1. Liberatus prbt. Amudarsensis,
Mansuetus Afufeniensis.
Pascasius Septimunicensis.
Hortulanus Benefensis.
5. Victorinus Ancusensis.
Eubodius Mididitanus.
Terentianus Tubulbacensis.

Notitia Africæ.

Rogatianus Vadentinianensis.
Bonifacius Masclianensis.
10. Victorinus Seberianensis.
Victor Narensis.
Leontius Decorianensis.
Servus-Dei Tambeitanus.
Lætus Neptitanus.
15. Felix Custrensis, prbt.
Flabianus Bulelianensis.
Decimus Theuzitanus.
Serbandus Putiensis.
Restitutus Thagamutensis.
20. Præsidius Sufetulensis, in exsilium.
Eustratius Sufetanus.
Secundinus Garrianensis, prbt.
Præfectianus Abaradirensis, prbt.
Sabinicuus Octabiensis.
25. Adelfius Mactaritanus.
Restitutus Aquiabensis.
Antacius Medianensis.
Mensius Turrensis.
Filtiosus Aggaritanus.
30. Fastidiosus Egnatiensis.
Germanus Peradamiensis.
Donatus Ermianensis.
Pascasius Tenitanus.
Domninus Tarazensis.
35. Hilarinus Trofinianensis.
Fortunatianus Leptiminensis.
Honoratus Tagariatanus.
Albinus Octabensis.

Aurelius Feradimaiensis.
40. Felix Crepedulensis.
Cyprianus Unuzibirensis.
Innocentius Muzucensis.
Possidius Massimanensis, non occurrit.
Victor Vitensis, non occurrit.
45. Victorinus Scebatianensis.
Adeodatus Pederodianensis.
Athenius Circinitanus,
Florentinus Tuziritanus.
Vindicianus Marazianensis.
50. Adelfius Mattaritanus.
Adeodatus Præcausensis.
Restitutus Aquis-Albensium.
Felix Irpinianensis.
Victorinus Usulensis.
55. Habetdeus Tamallumensis.
Concordius Culultanus.
Servus Menefessitanus.
Quintianus Casulis-Carianensis.
Restitutus Acolitanus.
60. Vindemialis Capsensis.
Quodvultdeus Durensis, prbt.
Heliodorus Cufrutensis.
Marcellinus Tasbaltensis.
Fortunatianus Cilitanus.
65. Honoratus Tiziensis.
Bonifacius Foratianensis.
Servius Arsuritanus.
Felix Forontonianensis.
Succensianus Febianensis.

NOTITIA AFRICÆ.

70. Julianus Vararitanus.
Bonifacius Frontonianensis.
Secundianus Mimianensis, in exsil.
Donatus Boanensis.
Bonifacius Maraguïensis.
75. Pirasius Nationensis.
Faustus Præsidiensis.
Rusticus Tercitanus.
Primianus Gurgaitensis.
Bonifacius Filacensis.
80. Honoratus Macrianensis, prbt.
Frumentius Teleptensis.
Honorius Oppennensis.
Fortunatianus Tagarbalensis.
Simplicius Carcabianensis.
85. Donatus Rufinianensis.
Liberatus Aquarum-regiarum, prbt.
Victorianus Quæstorianensis.
Rufinianus Victorianensis.
Maximus Gummitanus.
90. Peregrinus Materianensis.
Fortunatus Mozotcoritanus.
Pacatus Vicoateriensis.
Proficius Sublectinus.
Saturus Irensis.
95. Mangentius Ticualtensis.
Villaticus Ausegerensis.
Cresconius Temoniarensis, prbt.
Paulus Turreblandinus, prbt.
Restitutus Segermitanus, in exsil.
100. Victor Gauvaritanus.

Donatianus Elienſis.
Stephanus Rusfenſis.
Vinitor Talaptulenſis.
Hortenſius Autenteſis.
105. Tertullus Juncenſis.
Euſebius Jubaltianenſis, prbt.
Servitius Unuricopolitanus.
Donatus Aggaritanus.
109. Vigilius Tapſitanus.
Sunt numero CVII.
Et cathedræ quæ Epiſcopos non habuerunt.
110. Madaſſuma.
Dionyſiana.
Sulianis.
Orrea-Cælia.
Cunculiana.
115. Ticibus.
Sunt numero V*.

* *leg.* VI.

Nomina Epiſcoporum Mauritaniæ Cæſarienſis.

1. Glorinus Juncenſis.
Teberianus Quidienſis.
Victor Suſaritanus.
Syrus Corniculanenſis.
5. Lucius Itenſis.
Honoratus Timicitanus.
Donatus Nobicenſis, prbt.
Patera Milianenſis.

NOTITIA AFRICÆ.

Reparatus Girumontensis.
10. Avus Altabensis.
Donatus Panatoriensis.
Martialis Columpnatensis.
Subdatius Sucardensis.
Subitanus Idensis, prbt.
15. Donatus Tifiltensis.
Felicianus Idensis.
Onesimus Fidolomensis.
Victor Taborentensis.
Verecundus Nobensis.
20. Stephanus Zucabiaritanus.
Apocorius Cæsariensis.
Felix Rusubiritanus.
Donatus Subbaritanus.
Januarius Aquensis.
25. Martianus Murustagensis, prbt.
Claudius Vagalitanus.
Passitanus Tigisitanus.
Salo Fallabensis.
Donatianus Usinadensis.
30. Paulus Flumenzeritanus.
Nicetius Castellominoritanus.
Restitutus Florianensis.
Mensius Alamiliarensis.
Maxentius Tigamibenensis, prbt.
35. Urbanus Amaurensis, prbt.
Crescens Sestensis, prbt.
Donatus Ternamunensis.
Fortis Caputcillensis.
Januarius Nasbincensis, prbt.

40. Palladius Bacanarienſis.
Balens Villenobenſis.
Paſſinatus Maſuccabenſis, prbt.
Longinus Pamarienſis.
Honorius Benepotenſis.
45. Burco Vardimiſſenſis, prbt.
Felix Ambienſis.
Æmilius Medienſis.
Arator Catulenſis.
Cæcilius Minnenſis.
50. Lucidus Cartennitanus.
Victor Regienſis.
Rogatianus Vannidenſis, prbt.
Primus Caprenſis.
Metcun Ruſuccuritanus.
55. Rufus Sfasferienſis.
Euſebius Obbitanus.
Securus Timidanenſis.
Donatus Frontenſis.
Victor Icoſitanus.
60. Quodvultdeus Tablenſis, prbt.
Reſtutus Lapidienſis, prbt.
Donatus Voncarienſis.
Bonifacius Ruſgunienſis.
Benantius Oppidonebenſis, prb.
65. Mattaſius Caſtelliiabaritanus.
Felix Aquiſirenſis.
Victor Caltadrienſis, prbt.
Creſces Tigabitanus.
Idonius Ruſaditanus.
70. Gelianus Reperitanus.

NOTITIA AFRICÆ.

Ingenuus Ubabenſis.
Petrus Oboritanus.
Fauſtus Caſtraſeberianenſis.
Vitalis Caſtranobenſis.
75. Petrus Caſtellanus, prbt.
Quintaſius Mutecitanus.
Paulinus Rubicarienſis.
Paſcaſius Mammillenſis.
Taçanus Albulenſis.
80. Emptacius Siccesitanus.
Talaſius Gratinopolitanus.
Victor Manaccenſeritanus, prb.
Pannonius Bitenſis.
Felix Flenucletenſis, prb.
85. Campanus Bidenſis.
Valentinus Caſtelli-Mediani.
Romanus Suſaritanus.
Secundus Maurianenſis.
Reparatus Bulturienſis.
90. Lucius Maturbenſis, prbt.
Cæçilius Balianenſis.
Rogatus Sereddelitanus.
Mingin Nobenſis, prbt.
Reparatus Caſtelli-Tatroportenſis.
95. Philo Arſinnaritanus.
Vaſſinus Elſantarienſis, prbt.
Patera Catabitanus.
Vincemalus Baparenſis.
Reparatus Tipaſitanus, prbt.
100. Romanus Tamadenſis, prbt.
Victor Voncarianenſis.

Maddanius Murconenſis.
Criſpinus Tabadcarenſis.
Quodvultdeus Summulenſis, prbt.
105. David Tadamatenſis.
Candidianus Catrenſis, prbt.
Reparatus Ciſſitanus.
Pœquarius Taſaccurenſis, prbt.
Quintus Tabunienſis, prbt.
110. Maximus Tuſcamienſis.
Auxilius Gunugitanus, prbt.
Reparatus Sitenſis.
Saturninus Viſſalſenſis, prb.
Felix Maxitenſis, prb.
115. Gaïus Adſinnadenſis, prb.
Creſces Satafenſis, prb.
Saturninus Sertenſis, prb.
Victor Numidenſis, prb.
Cerealis Caſtelloripenſis.
120. Lucius Tamazucenſis.

Sunt numero CXX.

Et cathedræ quæ Epiſcopos non habuerunt.

Majucenſis.
Nabalenſis.
Tubunenſis.
Maurenſis.
Tingarienſis.
Oboritanus.

Num III.*

Nomina Epiſcoporum provinciæ Mauritaniæ Sitifenſis.

1. Rufinus Tamallumenſis.

Notitia Africæ.

Donatus Sitifensis.
Maximus Çoviensis.
Domitianus Igilgitanus.
5. Honorius Aquæ-albensis.
Festus Satafensis.
Victor Horrensis.
Maximus Thugusubditanus.
Victor Jerafitanus.
10. Vadius Lesuitanus.
Pacatus Equizotensis.
Felix Castellanus, prbt.
Constantius Gegitanus.
Victor Eminentianensis.
15. Saturnius Sociensis, prbt.
Jacobus Lemelefensis.
Cresciturus Cellensis, prbt.
Emeritus Macrensis, prbt.
Redux Nobalicianensis.
20. Argentius Zallatensis.
Vindemius Lemfoctensis.
Abus Ficensis.
Restutus Macrianensis, prbt.
Vitalis Assafensis.
25. Victor Flumenpiscensis.
Inventinus Maronanensis.
Romanus Molicunzensis.
Victorinus Serteitanus, prbt.
Montanus Cedamusensis.
30. Clemens Thamagristensis.
Adeodatus Pribatensis.
Rogatus Partenienfis.

Villaticus Mozotenſis.
Honoratus Tamaſcanienſis, prbt.
35. Juſtus Acufidenſis, prbt.
Æmilius Aſvoremixtenſis.
Uzulus Thuccenſis.
Aufidius Suriſtenſis.
Victorinus Perdicenſis.
40. Poſſeſſor Zabenſis.
Paſcaſius Salditanus.
Flavianus Vamallenſis.
Sunt numero XLIV. *

Nomina Epiſcoporum provinciæ Tripolitanæ.

1. Calipides Leptimagnenſis.
Leo Sabratenſis.
Fauſtinus Girbitanus.
Creſconius Oenſis.
5. Servilius Tacapitanus.
Sunt numero V. *

Nomina Epiſcoporum inſulæ Sardiniæ. *

1. Lucifer Calaritanus.
Martinianus de Foru-Trojani.
Bonifacius de Sanafer.
Macarius de Minorica.
5. Vitalis Sulcitanus.
Felix de Turribus.
Helias de Majorica.

NOTITIA AFRICÆ.

Opilio de Euuſo.

Sunt numero VIII.

Ac ſic fiunt omnes Epiſcopi diverſarum provinciarum numero CCCCLXVI.*

Ex quibus perierunt numero LXXXVIII. id eſt.

De Proconſulari numero III. [IV.]

De provincia Numidiæ numero XXXIII. [XXXIV.]

[De provincia Byzacena numero X.]

De provincia Mauritaniæ Cæſarienſis numero XXXII.

[De provincia Mauritaniæ Sitifenſis numero VIII.]

Permanſerunt numero CCCCLXXVIII. [CCCLXXVIII.]

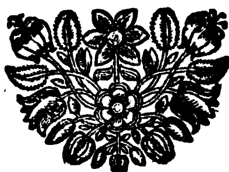
Corſica relegati numero XLVI.

Hic relegati numero CCCII.

Fugerunt numero XXVIII.

Paſſus numero I.

Confeſſor numero I.

NOTÆ

NOTÆ IN VICTORI VITENS.

IN VICTORIS EPISCOPI Vitensis Historiam de persecutione Vandalica.

IN PROLOGUM.

HISTORIARUM calathos &c. *Sic Orthodoxographia. Lorichius vero,* Historiæ calathos *&c. Ceteri fere codices manuscripti & editi,* exacuentes stylum ingenii sui, atque redolentes magisterii flores ignaris historiarum calathos *&c. Codex sancti Martini à Campis* redolentes magisterii flore ignaris, *&c. ut supra. Paulo aliter editio Beati Rhenani:* in quibus exacuerent.... flores ignaris historiæ alacriter offerrent. Nota 1.

JUBENS inquirit *&c. Sic Orthodox. & Lorichius. Ceteri vero codices manuscripti & editi habent,* cupiens, inquirit *&c. qua duo vocabula si retineantur, ista Præfatio videbitur esse potius alterius cujuspiam Victorem nostrum alloquentis, quam Victoris ipsius hujus Historia auctoris. Sic & infra iidem codices habent,* Poteris, ut voluisti. *omissa voce* inquis. *Sed quocumque tandem modo is locus exponatur, fatendum est præfationem hanc ita verborum ambagibus esse involutam, ut difficile sit verum illius auctoris sensum assequi. quod in causa est, cur eam depravatam esse, vel ex scriptorum negli-* n. 2.

gentia, vel ex alia quam ignoramus causa, suspicemur.

DIADOCHO. *Sic cùm uno è manuscriptis tribus bibliothecæ Colbertinæ, ad quos historiam hanc contulimus, habent editiones Beati Rhenani, & Chiffletii. Colbertinus alter habet,* Diacodo. *Ceteri,* Diacono. *Porro Chiffletius, qui ut rem certam supponit Victorem nostrum Constantinopoli agentem persecutionis Vandalicæ Historiam conscripsisse, infert statim eam Acacio Constantinopolitano patriarchæ fuisse ab eo* nuncupatam: cum, *inquit,* vix alius occurreret, cui *Victor* tantum deferre honoris vel potuerit vel debuerit. *Tum gradum faciens,* Diadochum *hic memoratum, quem hunc ipsum esse Diadochum episcopum Photices in Epiro veteri à Photio in Bibliotheca laudatum censet, facit Acacii Constantinopolitani magistrum, ut ei quæ in hac præfatione habentur possint aptari. Cujus etiam Diadochi ætatem ex hoc Victoris loco, antea obscuram se deprehendisse ait. At hæc nonnisi divinando scripsit vir eruditus. Victorem, cum Historiam scriberet, Constantinopoli non degisse jam alias diximus, nec sane probabile est hunc auctorem, qui tam præclara de Romani pontificis auctoritate habet, historiam suam nuncupasse Acacio, qui adeo tunc adversus Ecclesiam Romanam excandescebat. Scripta quippe est hæc Historia anno* CCCCLXXXVII. *quo tempore fervebant maxime inter Felicem Papam, & Acacium Constantinopolitanum gravissima discidia. atque paullo post Acacius ipse è vivis excessit à Romana ecclesia communione segregatus. indeque natum schisma inter utramque ecclesiam, Orientalem scilicet & Occidentalem, quod tamdiu perseveravit. Haud magis certum est Acacium Diadochi antistitis discipulum fuisse, quem ex præfecto Orphanorum Hospitii ad sedem*

Constantinopolitanam evectum fuisse scribit Evagrius. Nec scio an Acacio congruant, quæ in ista præfatione Victor attribuit ei, cui opus suum nuncupavit. Alium video, *inquit*, Timotheum *&c.* atque Lucam arte medicum, apostoli Pauli Doctoris gentium discipulum, *& alia quæ hic repetere non juvat. Hæc tamen paullo fusius prosecutus sum, ut Victorem nostrum, quem Acacii schismatici communione pollutum incaute dixit Chiffletius, ab hac labe vindicarem. Ceterum etsi affirmare non ausim,* Diadochum *hic memoratum, Photicensem episcopum fuiße, id tamen à verosimili multo non esse alienum, ultro fateor, maxime cum his temporibus Diadochum in Epiro-veteri episcopum habeamus, qui nempe sub* Didaci *nomine, inter alios ejus provinciæ Antistites, subscripsit epistolæ ad imperatorem Leonem datæ, quæ habetur in concilio Calchedonensi, parte 3. cap. 51.*

NOTÆ IN LIBRUM PRIMUM

Historiæ Victoris Vitensis.

TANTUS NUMERUS. *Procopius libro 1. de Bello Vandalico observat, à Genserico Vandalos* & Alanos sub ducibus non minus LXXX. quos Millenis præfectos vocabat, locis oportunis in præsidiis *locatos fuisse. quod nomen fucum omnibus fecit, cum nemo non crederet eos, qui sic appellabantur, hominibus revera mille fuisse præpositos. Unde* quamquam, *uti prosequitur ille auctor*, non plusquam quinquaginta millium esset exercitus utriusque gentis, octoginta tamen millium nomen fecerat ac speciem. n. 4.

PROPRIUM *&c. Nota hic bona ecclesiastica à* n. 5.

ceteris, quæ etiam à Clericis possidebantur, distingui. Vide Codicem Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 32. sive canonem 49. concilii tertii Carthaginensis.

n. 6. ILLUSTRIBUS. *Colb.* 1. *cum Chiffl. addit*, viris. Illustris *titulus erat magnæ dignitatis, qui Præfectis Prætorio, Quæstoribus &c. tribuebatur. De hoc plura videsis apud Cangium in Glossario.*

n. 7. NULLAM sibi ab hospitibus misericordiam. *Editorum aliquot lectionem retinuimus. Colb.* 1. *habet* hostibus. *Ceteri*, nullam sibi misericordiam *&c. præter Colb. alterum, in quo deest* sibi.

n. 8. ALII. *Colb.* 3. *& Chiffl.* Aliis. *Quidam editi*, Alii parvulum pedibus *&c. Infra vero pro* forte Sion. *Lorichius habet*, porta Sion.

n. 9. THEATRA. *Editi tres*, sicut ibi Carthagineo dignam theatro ædem *&c. Et infra.* Cælestis, *Colb.* 2. quam Cælestem vocabant. *Porro celebre fuit apud Afros* Cælestis *idolum, de quo Tertullianus in Apologetico, Ambrosius contra Symmachum, & plura Salvianus libro 8. de Gubernatione Dei. De hoc templo & de Memoriæ æde, hic quoque memorata, plura habet Baronius Annalium tomo 5. Sacrorum, seu potius abominationum Cælestis deæ spurcitias, detestatur Augustinus lib. 2. de Civitate Dei cap. 26. Viam Cælestis* Vandalica manu eversam *memorat auctor libri de Promissionibus & prædictionibus Dei, parte 2. promissione 38. impleta, qui inter sancti Prosperi opera editus est. Templum Cælestis, quod huic viæ nomen dederat describit idem auctor his verbis:* Apud Africam Carthagine Cælestis inesse ferebant templum nimis amplum, omnium deorum suorum ædibus vallatum. Cujus platea lithostrata pavimento, ac pretiosis columnis & mœnibus decorata, prope in duobus fere millibus passuum protendebatur. *Subjungit deinde quo pacto templum illud, ab Aurelio episcopo*

copo Carthaginensi purgatum, vero Deo consecratum fuerit; cui rei præsentem se fuisse auctor ille asseverat, quem ea de re fusius differentem consulere potest, qui plura cupit discere. Varia illa deorum ædes sub Constantio Augusto & Placidia, Valentiniani tertii parentibus, destructa fuerunt, insistente Urso Tribuno, *quarum locus in agrum conversus est* in mortuorum sepulturam, *ut laudatus auctor narrat.*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

CELERINÆ. *Colb.* 2. Celerini. *Celerinæ basilicam memorat Augustinus sermone* 174. *De Celerina martyre, & ejus nepote Celerino agit Cyprianus epistola* 39. *edit. Oxonii, alias* 34. *Scillitanorum vero Martyrum, de quibus hic Victor, Acta protulimus inter Acta Martyrum sincera, ad annum* 200. *pag.* 75. *& Passionem sanctarum Perpetuæ & Felicitatis ad annum* 202. *pag.* 81. *Scillitani autem Martyres sic dicti sunt à Scilitana, Proconsularis provinciæ urbe, cujus episcopus* Pariator, *Synodicæ ejusdem provinciæ Antistitum subscripsit, ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino, Actione* 2. n. 10.

PAPINIANUS. *Sic editi* 4. *At Cod. Portarum habet* Pampinius. *Colb.* 1. Pampianus, *Colb. alter,* Pampinianus. *Orthod. & Lorichius cum Martin. & Colb. tertio,* Pampinias, *quod nomen uterque codex etiam in titulo capiti præfixo exhibet. Hujus, quem* Papinum *appellat,* & Mansueti episcoporum, *memoriam recolit vetus Kalendarium in Sanctuario Capuano Michaëlis Monachi, die* 28. *Novembris. qua item die in vulgatis Martyrologiis festivitas eorum celebratur. Ex his vero Usuardus & Ado priorem* Papinium *appellant, Florus* Papyrium. *Quo item die plures alios, qui passim in Victoris historia laudantur, simul in unum Ado conjungit. Cujus verba hic referre juvabit, sic quippe habet* n. 11.

post relatum sanctorum Papinii & Mansueti *martyrium sub Genserici persecutione :* Quo tempore etiam alii sancti Episcopi, videlicet Quodvultdeus Carthaginiensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, & qui vocabatur Habetdeum, & Eustachius, Crescentianus, & Cresconius, & Felix, & Hortolanus, & Florentianus, propter eamdem prædicationis veritatem, gravissimo damnati exsilio, in confessione pietatis cursum vitæ suæ consummaverunt. *Hæc Ado de sanctis illis Confessoribus, de quibus suis locis singillatim agemus.*

n. 12. URICITANUS *sic Colb.* 1. *cum edit. Chiffl. Balduin. &c. At Colb. alter cum Mart.* Viricitanus. *Colb. tertius cum Orthod. Lorichio & aliis edit.* Juricitanus. *Sed hanc sedem reperire non licuit. Urcitana occurrit tum in Ind. Cypriianico, tum in Notitia Africana in provincia Proconsulari, cujus episcopus ibi dicitur* Quintianus. *quo loco Harduinus in Notis ad cap.* 4. *lib.* 5. *Plinii, legendum esse censet* Quintianus Ucitanus, *cujus nominis duas in Africa urbes fuisse certum est, vel ex Plinii loco laudato, ubi ait :* Ucitana duo sunt, majus & minus. *Et* Octavianus episcopus Ucimajus *interfuit Collationi Carthaginensi Cognitione* 1. *cap.* 133. *Tripolius episcopus* ecclesiæ Ucitanæ *subscripsit Synodicæ Proconsularium actione* 2. *Concilii Lateranensis. Tamen in indice Cyprianico edit. Oxon. recensetur inter alias urbes Africæ,* Urci, *sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Porro hic sanctus Antistes* in porta incensus Fornitana *dicitur. quibus verbis, ut quidem mihi videtur, designatur Carthaginis porta, qua via erat ad urbem Furnitanam. Cujus loci* Florentinus episcopus Furnitanus *ex Donatistarum secta interfuit Collationi Carthag. cap.* 198. *Et* Simeon episcopus plebis Furnitanæ *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio. qui idem Bonifacius*

apud Furnos *ecclesiam consecrasse dicitur in vita sancti Fulgentii cap. 29. Denique his omnibus antiquior fuit* Geminius à Furnis, *qui pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 59.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

IMPOSSIBILE EST. *In Colb. 1. qui annorum est circiter 700. interseruntur hic sex versus sub Epitaphii titulo, quos etsi nostri Victoris esse non existimemus, huc tamen referre visum est.* n. 13.

EPITAPHIUM S. AUGUSTINI.

Hic posuit cineres genitrix castissima prolis,
Augustine, tui altera lux meriti.
Qui servans pacis cælestia jura sacerdos,
Commissos populos moribus instituis.
Gratia vos manet, gestorum laude coronat,
Virtutum mater felicior sobolis.

Paullo post, pro his verbis, truces impietatis insanias, *Colb. 1. cum edito uno habet,* trucis impietates insaniæ.

IN SERVITUTEM redegit. *Gensericus Carthaginem cepit die 19. Octobris anno* CCCCXXXIX. *qua de re fusius agimus in Commentario nostro historico capite 5. infra. De hujus vero urbis potentia & variis Officiariis plura habet Salvianus libro 7. de gubernatione Dei, ubi observat, Carthagine, sicut & Romæ, Senatum variasque dignitates fuisse institutas, retentis etiam iisdem nominibus, quæ Romæ in usu erant.* Universa, *inquit*, penitus, quibus in toto mundo disciplina Reipublicæ vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta... illic copiæ militares, & regentes militiam potestates, illic honor proconsularis, illic quotidianus n. 14.

judex & rector, quantum ad nomen quidem Proconsul, sed quantum ad potentiam Consul; illic denique omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tam gradu, quam vocabulo dignitates.

n. 15. EBUSUM *Colb.* 1. *&* *Mart.* Efesum. *Orthod. Rhenan. & Lorichius hanc vocem omittunt. Ebusum insula est maris Mediterranei, cujus episcopus,* Opilio de Evuso *recensetur infra in Notitia Africana omnium postremus. Inde patet eam quoque insulam Vandalis in Africa regnantibus subjectam fuisse, proindeque immerito hic eam in aliquot editionibus omitti. Vide autem quæ de ea, aliisque locis hic à Victore memoratis, observamus infra in Notis ad Notitiam Africanam. De Odoacro autem Herulorum rege, qui à Genserico Siciliam sub tributi debito hic dicitur accepisse, nihil observandum occurrit, cum ejus gesta ex vulgatis passim auctoribus nota sint. Primus est ex barbaris, qui, exstincto Occidentali Imperio, in Italia Regis nomen obtinuit. Eum secutus est Theodoricus Magnus, qui Ostrogotthorum regnum in Italia instituit.*

n. 16. QUODVULTDEUM. *Ejus memoria celebratur die 26. Octobris. Eum ceteris conjunxit Ado die 28. Novembris, ut diximus supra, Nota* 11. *De eo plura habes infra in Commentario historico capite 2.*

n. 17. HONORATORUM. Tres, *inquit Cangius in Glossario*, Honoratorum gradus occurrunt apud auctores, Illustrium, Clarissimorum, & Spectabilium. *De his plura vide apud hunc auctorem.*

n. 18. RESTITUTAM. *De hac basilica vide Baronium ad annum* CCCXCVII. *In ea nonnullæ habitæ sunt synodi, ut videre est passim in Codice canonum Ecclesiæ Africanæ. De duabus vero infra memoratis, in honorem sancti Cypriani erectis, diximus in Admonitione ad ejusdem sancti Acta num.* 17. *in Actis*

Martyrum sinceris pag. 203. Quo autem pacto in Catholicorum potestatem sub Belisario redierit ex iis una, quam Ariani violarant, fusius exponit Procopius libro 2. de Bello Vandalico, qua de re nos etiam disseremus infra in Commentario historico, capite 12.

n. 19. AUSI SUNT *&c. Colb. 2. & Mart. cum Orthodox. Rhenano, Lorichio & aliis*, visi sunt. *Colb. tertius*, usi sunt supplicationibus. *Et paullo infra*, quibus.... respondisse fertur. *Colb. 1. & edit. 1. habent*, probatur. *Colb. alter, Mart. & Orthod. cum Rhenano & Lorich.* quibus dixit Rex: Decrevi *&c. Porro* Maxulitanum litus, *hic à Victore memoratum, à* Maxulitana *Proconsularis provinciæ urbe, sic dictum fuisse putat Ortelius.* Ligulam *vero sic appellatam interpretatur, quod esset terra angusta admodum & longa, quæ in mare exporrecta, linguæ exsertæ formam repræsentare videretur. Similia enim loca Cæsar in libro 3. de bello Gallico* Lingulas, *seu, ut aliæ editiones habent,* linguas *appellat. Sed postea* ligulæ *nomen ita invaluit, ut Martialis Grammaticos irrideat, qui* lingulæ *vocabulum retinere affectabant, cum jam apud ipsos etiam Senatores & Equites ita obsolevisset, ut non aliter quam* ligulæ, *aut pronuntiaretur, aut scriberetur.*

n. 20. SEBASTIANUS famosi illius *&c. Lorichius*, familiaris illius. *De Sebastiano plura habent Idacius & Prosper in Chronicis. Ipsius autem memoria exstat in Martyrologio gallice edito Leodii anno 1624. ut testantur Bollandiani ad diem 27. Maii. Alibi vero nusquam reperitur inter sanctos locatus; nisi forte is ipse fuisse dicatur* Sivastianus martyr, *qui in veteri Kalendario Carthaginensi die* XIII. *Kal. Februarii recolitur. Ast is dies est natalis magni Sebastiani, cujus memoria in tota Catholica*

Ecclesia celebris semper fuit. Porro comparatio Baptismatis cum pane, quam hic adhibuisse dicitur Sebastianus, habetur in Breviario fidei adversus Arianos, quod à Sirmondo cum aliis opusculis anno 1630. *Parisiis editum est. Unde conjicere licet, libellum hunc Vandalis in Africa regnantibus scriptum fuisse, ut eo tamquam enchiridio adversus Arianos Catholici uterentur. De Bonifacio autem,* Comite famoso, *cujus Sebastianus gener hic dicitur, plura in Commentario historico capite* 3. *dicturi sumus.*

n. 21. IMMOLANDI. *Ea voce Missæ sacrificium designatur, in quo vere Christum immolari semper credidit Ecclesia Catholica. Lorichius habet,* usquequaque orandi, vel immolandi.

n. 22. AQUITANIÆ. *Sic codd. tam editi quam mss. Ex istis tamen duo Colbertini, in margine aliter habent, prior,* Episcopus Eqtame; *alter,* Equitanæ. *Christianus Lupus in Dissertatione de appellationibus Ecclesiæ Africanæ cap.* 2. *legendum hic esse censet,* Mauritaniæ civitatis. *quam opinionem improbat V. C. Baluzius, quod nulla ejus nominis civitas in Africa uspiam compareat. Baronius vero ad annum* CCCCXLII. *pro* Aquitaniæ, *reposuit* Azuritanæ. *Erat autem* Assura *in Proconsulari; sed hujus provinciæ metropolis, tum civilis tum ecclesiastica sola erat Carthago, ut omnibus notum est. In aliis autem provinciis, qui erat Episcopus ordinatione senior obtinebat primatum, nulla civitatum facta distinctione, cui tamen* Primatis *aut* Metropolitani *nomen assumere non licebat, sed dicebatur* Episcopus primæ sedis, *aut* Senex, *seu* Senior. *qua de re inter viros eruditos jam nulla videtur esse controversia, quamvis antea aliter nonnullis visum fuisset. Hæc vero ecclesiastica dispositio non vetabat, quin provinciæ singulæ civiles suas metropoles haberent. His præmissis, insolens hic videtur, quod*

Crescens *appelletur* Metropolitanus. *An Victor in exteris degens provinciis, eorum, cum quibus agebat, loquendi modum adhibuit? Certe in concilio Ephesino Capreolum Carthaginensem episcopum Patres* Metropolitanum *appellarunt. Et quidem Ferrandus, ut jam Chiffletius observavit, Africanis Primatibus attribuit, quæcumque de Metropolitanis in veterum Conciliorum canonibus statuta fuerant. Sed nec peregrinum omnino fuit apud Afros* Metropolitani *nomen. Eo quippe utitur Augustinus initio libri de gestis cum Emerito episcopo Cæsariensi Donatista, ubi* Deuterium *episcopum Catholicum ejusdem urbis,* Metropolitanum Cæsariensem *appellat. Jam vero quænam sit illa sedes* Aquitana, *nobis non liquet. In indice urbium Africæ operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, memoratur* Aquitana, *quæ dicitur fuisse incertæ provinciæ. Plures erant in Africa* Aquenses episcopi. *Ex iis unus fuit è Mauritania Cæsariensi, cujus sedem hic designari censet vir eruditus Stephanus Baluzius, in Notis ad caput 135. collationis Carthagin. De ea vero in Notis ad Notitiam plura dicemus num. 23. de Episcopis hujus provinciæ.*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

VICES SABRATENUM. *Colb. 2. Martin. Port. & Orthod.* Vicis Sabratenum. *Colb. tertius* Bricis Sambratenum. *Legendum forte* Vincentem Sabratenum. *Certe ex compluribus Notitiæ locis patet in scribendis ejusmodi nominibus sæpius litteram* n *omissam fuisse, sic ibi* Cresces, *pro* Crescens *non semel legitur. Ado sanctos Antistites recensens in Martyrologio die 28. Novembris, qui sub Genserico pulsi fuerant in exsilium, inter* Eustrathium, *quem* Eustachium *appellat, &* Cresconium, *locat* Crescentianum, *qui forte is ipse est, qui hic memoratur. Nam alias Crescentiani non meminit Victor. Et quidem eo ordine recenset* Crescentianum n. 23.

Ado, quo in Victore Vices Sabratenus *habetur. Sane dubium mihi non est, quin hoc loco episcopus simul cum sede sua designetur. hic nempe Victor alios recensens Antistites, eos cum suis ipsorum sedibus nominat; deinde in codd. mss. hæc vox in duas partes dividitur. Idem postulat etiam hujus loci contextus, ubi memorantur duo episcopi provinciæ Tripolitanæ, Sabratenus nempe, uti videtur, & Oensis. Sabrata vero & Oea notissimæ sunt istius provinciæ urbes, in Notitia Africana & in Collatione Carthaginensi memoratæ. Ex quibus liquet audiendum non esse Baronium, qui in Notis ad diem 28. Novembris Martyrologii Romani, quo die Antistitum hic à Victore memoratorum festum recolitur, Florentianum, quem infra cum Hortolano Victor memorat lib. 4. cap. 4.* Vicessabratenum *episcopum appellat, eumque sicut & Cresconium, (quamvis iste in Notitia Africæ* Oensis *episcopus diserte dicatur, quod & ipse ibidem scribit Baronius,) à duobus Episcopis Tripolitanis hic recensitis distinguit, quos quidem Tripolitanos putat esse* Crescentianum *&* Hortulanum *hic ab Adone laudatos. Ceterum pro* Cresconium Oensem, *codex Portarum cum Rhenani editione habet,* Cresconium Eensem. *Certe in mss. codicibus urbs ista sæpius* Eea, *aut* Ea *dicitur. Colb. 1. & Mart. habent,* Meensem. *Colb. alter,* Uticensem. *Colb. 3.* Censoriensem. *Lorichius & aliquot editi* Nicensem. *Tamen* Cresconium Oensem, *in Notitia Africæ inter Patres Tripolitanos memoratum, hic designari extra dubium est. De utraque hac urbe, Sabrata scilicet & Oea, vide Notas in Notitiam Africæ, ubi de Tripolitanis Episcopis, num. 2. & 4. Porro* Felicem Adrumetinæ civitatis episcopum, *hic à Victore laudatum, cum ceteris recolunt Ado, & Martyrologium Romanum, die 28. Novembris.*

CALCULIS. *sic Colb.* 1. *& editi tres. At Orthodox. & Lorichius*, claviculis. *Chifflet.* caliculis. *Paullo ante*, ut examen *&c. Lorichius habet*, ut examina apum cereas ædificantia *&c.* n. 24.

FAUSTI & Novarum *Orthodox. cum Lorichio & versione gallica Belforestii*, Fausti & Varii. *Colb.* 1. amplas, quæ in nomine Fausti erant constructæ, & Novarum. *Et paullo inferius*, *pro* cum lectulis, *Lorichius habet*, eorum lectulis. *Porro celebris erat apud Carthaginem Fausti ecclesia, in qua aliquot Africanæ ecclesiæ synodi celebratæ sunt. In ea sanctus Augustinus sermonem habuit* 122. *ubi etiam ordinatus fuit Deogratias sanctissimus antistes, cujus hic præclaras virtutes commemorat Victor. Tunc enim erat primaria & præcipua Catholicorum ecclesia apud Carthaginem, cum basilicam Restitutam Ariani, ut supra dictum est, occupassent. In ipsa etiam baptismales fontes erant, quod patet ex ipso Victore infra lib.* 2. *num.* 17. *Quin & compluribus sanctorum Martyrum reliquiis ditatam fuisse discimus ex antiquis Martyrologiis, Adonis, Usuardi &c. ubi Idibus Julii hæc habentur*: In Africa, civitate Carthagine, natalis sanctorum Catolini diaconi, & reliquorum Martyrum, qui requiescunt in basilica Fausti. *Pro* Fausti, *vetus Martyrologium sancto Hieronymo vulgo attributum, habet* sanctæ Faustæ. *Sed, ut jam à viris eruditis non semel observatum est, apud veteres frequenter occurrunt istæ litterarum mutationes. Ceterum* Catulinus *hic memoratus, is ipse est absque dubio, de quo Augustinus habuit sermonem, qui* per Natalem Catulini *inscribitur. Ejus item memoria celebris est in Kalendario Carthaginensi, Idibus Julii. Denique post receptam à Justiniano imperatore Africam, Reparatus Carthaginensis antistes in basilica Fausti sedem restituit episcopalem, ut in Commentario histo-* n. 25.

rico dicemus capite 12. Basilica Novarum *hic memorata, ea ipsa videtur esse, quam Augustinus in Breviculo Collationis diei tertiæ cap.* 13. *num.* 15. basilicam Novorum *appellat.*

n. 26. URBICI captivi. *Sic Optatus libro primo adversus Parmenianum; Zephyrinum Romanum pontificem* Urbicum Episcopum *appellat. Et idem Optatus* urbicam commorationem *dicit lib.* 2. *V. Cypriani epist.* 43. *al.* 40. *Ceterum pro* Urbici, *edit. Lorichii habet* Urbis.

n. 27. Pro more *&c. Sic Lorichius, Orthod. & Belfor. At Chiffl. habet,* dum moræ vacatur. *Rhenan.* dum avocatur. *Porro sanctus Deogratias ordinatus fuerat Ætio & Studio Consulibus, id est anno* CCCCLIV. *in basilica Fausti. Ejus festivitas celebratur in Martyrologio Romano die* 22. *Martii, & in Kalendario Carthaginensi Nonis Januarii.*

n. 28. THOMAS. *Lis est inter auctores, an Thomas hic memoratus in Episcoporum Carthaginensium Catalogo locum habere debeat. Et quidem cum nusquam alias ejus mentio habeatur, res est ex hoc Victoris loco finienda. Quare omnium, quos videre licuit, codicum lectiones proferam, ut quisque, prout sibi melius visum fuerit, ea de re judicium ferat. Chiffletius &, ut ipse testatur, codex Cartusiæ Portarum habent:* Ordinatur quidam in sacerdotium, nomine Thomas, qui dum *&c. Orthod. & versio Belfor.* Ordinatur quidam sacerdotio *&c. Edit. Rhenani Balduini, & Bibliotheca Patrum,* Ordinator quondam memorati sacerdotis *&c. quam lectionem uti germanam propugnat Baronius. Porro in Orthodoxographia & aliquot editis, post hæc verba,* Ordinator... nomine Thomas, *resumitur,* Thomas venerabilis episcopus, dum *&c. quæ verba ex margine, uti in mss. Colb.* 1. *& Martin. habentur, in textum videntur translata fuisse.*

Hinc etiam Lorichius sic habet : Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas. *Tum titulus capituli sequentis.* Ordinatur quidam sacerdotio nomine Thomas. *Deinde Capitulum sic incipit :* Thomas episcopus venerabilis, dum variis *&c. Porro lectionem duorum codicum Colbertinorum selegimus, cui pæne conformis est ea, quæ in Colb. tertio & in codice sancti Martini habetur, ubi* ordinatur quondam sacerdotio *&c. quod ceteris videatur textui conformior. Et quidem hoc me potissimum movet, ut Thomæ nomen ex Carthaginensium antistitum catalogo expungam, quod nulla ipsius memoria in vetustissimo Kalendario Carthaginensi habeatur, in quo tamen ceteri istorum temporum Carthaginenses Episcopi accurate recensentur. Et quidem in eo non solum* Aurelius, Capreolus, *aut* Deogratias, *qui in Africa è vivis excesserunt, sed &* Quodvultdeus *&* Eugenius, *in externis licet provinciis fato functi, memorantur. Deinde Ado sanctos Episcopos, qui sub Genserici persecutione passi fuerant, recensens ex Victoris historia,* Thomam *hunc omisit.*

GIGITANUS. *Orthod. & Lorichius habent,* Vigitanus. *In Notitia Africæ occurrit* Vincentius Ziggensis *in Proconsulari, quem hunc ipsum esse, qui hic memoratur, putat eruditus Baluzius in Notis ad caput* 128. *Collationis Carthaginensis, ubi inter Catholicos antistites recensetur* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ. *Videsis infra Notam* 41. *in episcopos provinciæ Proconsularis qui in Notitia habentur. Porro sedem hic à Victore memoratam esse* Gegetu, *quæ ultra Naraggaram versus Numidiam sita est in Tabulis Peutingerianis, censet Norisius in Censura notarum Garnerii in Marium Mercatorem. Hinc Anonymus Ravennas lib.* 3. *num.* 6. Gegetu *collocat in Numidia. Inter Episcopos Mauritaniæ Sitifensis num.* 13. *in Notitia Afri-* n. 29.

cana recensetur Constantius Gegitanus, *Sed hic aliquem Antistitem è Proconsularibus à Victore indicari extra dubium est.*

n. 30. SINNARITANUS. *Sic Colb.* 2. *cum Rhenano & aliis editis. At Mart. & Colb.* 1. *habent*, Sitinaritanus. *Edit.* 2. Sitmaritanus. *Nostra lectionis veritas ex Notitia Africana confirmatur, ubi inter Episcopos provinciæ Proconsularis, num.* 3. Paulus Sinnarensis, *uti ex cod. Laudunensi restituimus, occurrit. Vide Notas in eum Notitiæ locum.*

n. 31. EDESSAM. *Lorichius*, Adessam. *Ædessa porro urbs est Macedoniæ in Æmathia, quæ vulgo* Vodena *appellatur. In Notitia Africa inter Episcopos Proconsularis recensetur* Quintianus Urcitanus, *qui fortassis is ipse est* Quintianus, *quem hic Victor noster laudat.*

n. 32. SED ETIAM *&c. Sic Colb.* 1. *ceteri*, Sed etiam martyria quam plurima esse.. ex quibus aliqua *&c.*

n. 33. MARTINIANUS *&c. Orthod.* Maturianus. *Lorichius*, Mauritanus, *sed inferius semper scribit*, Maturianus. *Colb.* 1. *sequentem appellat* Saturnianum. *Martyrologia vetera Adonis, Usuardi, Flori &c. die* 16. *Octobris habent*, Martianus & Satyrianus. *De Millenariis vero hic memoratis, jam supra diximus ex Procopio, Nota* 4.

n. 34. TABRACENO. *Tabraca urbs est nota apud antiquos auctores, inter Proconsularem & Numidiam, in hodierno Algerii regno sita, cujus episcopus* Victoricus à Thabraca *sententiam dixit num.* 25. *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano; &* Rusticianus *collationi Carthagin. adfuit, cum Clarentio ejus adversaria ex parte Donati. Cognit.* 1. *capp.* 125. *&* 187.

n. 35. ARTANTUR maxime dura custodia *&c. Sic restituimus ex duobus mss. uno scilicet Colbertino, & altero Martin. quibus conformis est versio Belfor-*

restii. Alii vero codices, quasi uni Maximæ id miraculum contigisset, sic habent : Post hoc artatur Maxima dura custodia, cuspideque crudeli extenditur, cui cum *&c. pro* cuspide. *aliqui habent*, semper. *Porro nostra lectio confirmatur ex Usuardo, Adone & Notkero, qui compendium martyrii sanctorum Maximæ & sociorum ex Victoris narratione texuere in suis Martyrologiis, die* 16. *Octobris. Adonis verba hæc sunt :* Sanctorum Martyrum Martiani & Satyriani cum duobus eorum fratribus, & egregiæ Christi ancillæ Maximæ virginis. Qui .... nodosis fustibus cæsi, & usque ad ossa laniati, cum multo tempore talia paterentur, sequenti die semper incolumes reddebantur. Post etiam dura carceris custodia damnati, cum fuissent artati in nervum, mira Dei virtute, ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo, *&c.*

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

PROPRIÆ VOLUNTATI. *Sic duo mss. Colbertini cum Lorichio. Ceteri habent*, propria voluntate. *Nostram lectionem confirmat Ado, qui loco in Nota superiori laudato, Maximæ martyrium ex Victore sic prosequitur :* Ad quod miraculum, Maxima Christi famula, suæ libertati dimissa, mater postmodum multarum Virginum Dei effecta *&c.* n. 36.

EXPLET cum gaudio *&c. Sic etiam habet Rhenanus, nisi quod pro* construitur, *habet* constituitur. *Colb.* 1. Expletum est cum gaudio quod petebatur. Ordinatur Pontifex *&c. Sic fere habet alter Colb. Sed Lorichius.* Expletur gaudio ob id quod petebatur Pontifex Dei. Construitur ecclesia *&c.* n. 37.

QUI CUM VINCTI *&c. Chiffletius & alii tres editi*, qui cum è vicino currentibus Mauris, sese mutuo conspicerent. Vale *&c. Sic etiam* n. 38.

legisse videtur Ado, qui loco jam laudato sic habet: Vicinò currentibus indomitis equis, Vale sibi *&c. nihil dicens de Maurorum planctu. Sed & pro* plangentibus Mauris, *aliqui codices habent*, plaudentibus Mauris. *Utraque lectio ferri potest. Nam barbari illi, vel quod, ut supra dictum est, ad fidem essent conversi, vel naturali omnibus hominibus commiseratione, ut alias sæpius in Martyrum agonibus evenit, ægre poterant videre homines tam atroci supplicio afflictos, maxime quod illud adeo patienter ferrent Martyres. Plaudere etiam poterant præ gaudio, quo affici solebant homines, cruentorum spectaculorum certaminumque avidissimi. Porro quatuor horum fratrum simul & Maximæ festivitatem celebrant vulgata Martyrologia die 16. Octobris, quibus in nonnullis Martyrologiis alii 270. Martyres adjunguntur, sed qui in alia persecutione passi fuerunt.*

p. 39. FAUSTUS Buronitanus. *Mart. Orth. & Lorichius*, FAUSTINUS. *Major est difficultas de ipsius sedis nomine. Omnes fere habent*, Buronitanus. *Legendum forte* Buconitanus. *In Collat. Carthag. cap.* 198. *adfuit.* Donatus episcopus Bucconiensis *ex parte Donatistarum. Bucconia autem urbs erat Numidiæ. nam inter hujus provinciæ episcopos recensetur in Notitia Africana* Vitalianus Bocconiensis. *Anonymus Ravennas inter urbes Mauritaniæ, quam* Gaditanam *appellat, lib. 3. num. 11. Turrem-Buconis memorat. An ex ea* Buconitanus *dictus est episcopus? Porro Colb. 2. Lorichius & alii habent*, Burtinitanus. *Adfuit in Collat. Carthaginensi capite* 133. Donatus episcopus plebis Buritan. *quam urbem incertæ provinciæ fuisse dicit Norisius in Censura Garnerii, quamvis eam ad Proconsularem pertinuisse suspicetur, eamque ipsam esse, cujus episcopus* Crescíturus Busitanus *subscripsit*

synodica in Concilio sancti Martini actione 2. *Sed hic Episcopum aliquem è Mauritania indicare, uti videtur, Victor voluit.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

QUIBUS *&c. Lorichius*, Quis non posset condolere clamantibus *&c. Et infra*, Ipsi rapaci. *Rhenan. & aliquot editi*, Ipse *&c. in numero singulari. Et infra pro* palliis, *Mart. & Chifflet. habent* pallis. n. 40.

ABBENZÆ. *Sic habent mss.* 3. *&* 2. *editi, ubi* Habensæ. *Lorichius* Habenssæ. *Colb.* 2. Abense. *Rhenan. Chiffl. & alii*, Abensis. *In Collat. Carthag. cap.* 133. *inter Catholicos antistites memoratur* Fortunatus episcopus plebis Abbenzensis. *qui nullum sibi adversarium Donatistam habebat. Capite autem* 198. *inter Donatistas fuit* Lucius episcopus Habensis. *Porro* VALERIANI *hîc memorati festum vulgata Martyrologia Adonis, Usuardi & aliorum recolunt die* 15. *Decembris.* Valerianum *item cum aliis Episcopis Africanis, qui sub Genserico rege fuerunt exagitati, memorant Ado & Martyrologium Romanum die* 28. *Novembris, quem unum & eumdem cum priori esse putat Baronius in Notis ad eam diem; idque certum videtur.* Sancti Valeriani episcopi, *&* sanctorum Eustachii & sociorum *festivitatem memorat Kalendarium vetus in Sanctuario Capuano Michaëlis Monachi, die* 15. *Decembris. qua item die in altero Kalendario, ab eodem auctore relato, memorantur* Eustratius & socii Martyres. *Is est ipse* Eustratius *de quo supra Victor num.* 7. *Valeriani corpus cum sancti Augustini reliquiis, ut putant, in Italiam allatum, asservatur Rodobii, quod opidum est diœcesis Vercellensis, ut observat Ferrerius in Historia Episcoporum Vercellensium.* n. 41.

PLUS LXXX. *Sic mss. omnes & editi, quos videre licuit, præter Chiffletium, qui habet* LXX. *Nobiscum etiam consentiunt Usuardus Ado &c. in* n. 42.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. *Martyrologiis die 15. Decembris.*

n. 43. REGIA. *Mart. Lorich. & editi 3.* Reïa. *Duplex urbs est in indice urbium operibus sancti Cypriani præfixo*, Regium *dicta. In Notitia Africæ recensetur inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis* Victor Regiensis; *& in Numidia* Fortunius Regianensis.

n. 44. ADDUIT. *Editi 4.* Andiot. *& 1.* Andiut, *Lorichius*, Adiut, *Colb. 1.* Anduit. *Et infra Chiffl. cum Lorichio*, congregatam armatorum manum *&c.*

n. 45. CECIDIT. *Hujus Lectoris & ceterorum hic memoratorum festum recolit Martyrologium Romanum die 5. Aprilis.*

n. 46. TINUZUDÆ *&c. Mirum est quantum in hujus loci nomine scribendo varient codices tam mss. quam editi. Lectionem Colb. 1. retinuimus: alias hic exhibere visum est, ut quisque quam meliorem putaverit eligat. Editi complures*, Sicut Thunazudæ contigit, & Galibus vico Ammoniæ, *Orthod. & Lorichius*, in Tumiruda contigit Galbis, Vico, vel aliis *&c. Codex Martin.* Tinuzuda contigit, & Galbus vicum Ammoe. *Carthus. Port.* Tinuzudæ contigit & Galbiis vico Ammoniæ. *Colb. alter*, Tinuzuda contigit Galbus &c. *Colb. tertius*, Tunuzada.. vicum *&c. Apud Plinium libro 4. cap. 5. recensetur opidum* Thunudisense. *Ptolemao* Thunusda. *In Collatione Carthag. cap. 201. occurrit inter Donatistas* Victorianus episcopus Tunusidensis. *Est & in Tabulis Pentingerianis* Thunu. *Quid vero hac voce* Galibus, *aut* Galbus, *aliisque sequentibus designetur, divinare non licet. Magalia autem apud Afros erant villæ, seu pauperum & pastorum tuguria. De his Virgilius Æneid. 1.* Miratur molem Æneas Magalia quondam *&c. Ammoniam vero aliam ignoro, præter eam Libyæ partem, in qua potissimum Jupiter Ammon colebatur: sed quæ huic loco*

loco non congruit. Legendum forte, in magalibus vici Ammonis. *Ptolemæus quippe lib. 4. cap. 3. memorans civitates, quæ inter duas Syrtes erant, recenset* Ammonis.

MAGISQUAM *&c. Colb. 1. & edit. 1.* magisque exaratam, descendentes atque mugientes extensi sunt nervi, & ut fila *&c. Colb. alter & Mart.* rugam magisque exaratam... ostenderunt nervi. *Et infra pro* cannabinis, *Lorichius habet* caballinis. n. 47.

THEODERICUS. *Duo mss.* Theudericus. *Alii*, Thederichus *seu* Theodoricus. *Dicitur à Procopio libro 1. Historiæ Vandal.* Theodorus, *& absque liberis defunctus. Vide infra Notam 64. Lorichius semper*, Thederychus, *semel* Dederychus. *Id nomen, quod apud Septemtrionales populos Regibus & Principibus familiare erat, eorum lingua*, Theuderiich, *id est* populis pollens, *dicebatur.* n. 48.

ROMANI. *Romanorum nomine Catholicos fuisse designatos, tum ab hæreticis ipsis, ut in hoc loco, tum etiam à Catholicis auctoribus probat multis exemplis noster Mabillonius in præfatione ad Liturgiam Gallicanam. His adjiciendus est Theodosius Junior Augustus in epistola ad Acacium aliosque episcopos & Anachoretas, quæ in Concilio Ephesino refertur, ubi eos adhortatur, ut sese* probatos Romanæ religionis sacerdotes *exhibeant. Vide Baronium tomo 5. Annal. ad ann. 402. & 432. Is autem mos potissimum invaluit, cum Barbari Arianæ sectæ addicti Romani Imperii provincias devastarunt. Vide infra Notam* 199. n. 49.

SUB ilice *&c. Sic Mart. Orth. & Lorichius. Alii* sub siliquæ arbore *&c.* n. 50.

COMES. *Ex hac voce occasio sumta est Armogastem in Romano Martyrologio* Comitem *appellandi, die 29. Martii, quasi vir iste sanctus* Co- n. 51.

L

mitatus *dignitate aliquando fuerit insignitus. At fallar, si voces illæ,* comes bonæ confessionis, *aliud hic signent, quam* in, *aut* cum bona confessione. *Unde Ado, Usuardus, aliique veteres Martyrologiorum scriptores, qui hac ipsa 29. Martii die festum ejusdem sancti Confessoris duorumque sequentium,* Archinimi *scilicet, &* Saturi, *seu* Satyri, *recolunt, nihil habent de hac* Comitis *dignitate.*

n. 52. ARCHINIMUM *&c. Chiffl.* Archimimum, nomine Masculam, *quasi nomen proprium hujus Confessoris fuerit* Mascula, *qui mimicæ arti præfectus fuisset. At unus Colb. omnium vetustior, & Mart. cum Lorichio & Orthod. habent* Archinimum, *qui & sic appellatur in Adonis Martyrologio edito, atque in tribus vetustis manuscriptis. cui etiam consentit Florus. Apud Usuardum vero, cujus autographum penes nos habemus, legitur,* Archiminus. *quam lectionem exhibent quatuor item alia Martyrologia, à Bollandianis die 29. Martii laudata. Codex Colbertinus secundus* Archiminium. *Notkerus autem in Martyrologio, quod à Canisio tomo 6. antiquæ lectionis vulgatum est habet,* Archimimus. *Quæ lectio est etiam codicis tertii Colbertinæ bibliothecæ, sed omnium recentioris. Martyrologium Leodiense* Arginimum *eum appellat. Jam vero exemplar vetustum à Baronio laudatum habet* Masculanum. *Cui suffragantur mss. 2. Colb. & edit. Rhenani, Balduini, Bignii, & Colon. ubi legitur,* Masculan. *Martin. habet* Masculum. *Lorichius Orthod. & Sur.* Archinimum nomine, Masculinum, *& Belfor. vertit* Masculin. *E quibus omnibus liquet, nomen hujus Confessoris proprium fuisse* Archinimum, *aut* Archiminum; *Masculam vero, quæ urbs fuit in Numidia celebris, ejus patriam. De qua urbe plura habes in Notis ad Episcopos Numidiæ, qui in Notitia recensentur, num. 94. Et*

quidem ex omnibus Martyrologiis à me supra laudatis, quæ hunc Sanctum simul cum Armogaste & Saturo die 29. Martii commemorant, ne unicum quidem Masculæ *meminit, omnes è contrario* Archinimum *laudant. quod nempe istorum Fastorum scriptoribus persuasum fuerit, hac voce* Masculan, *non Confessorem ipsum, sed ejus patriam designari. Hinc emendandi recentiores, qui* Masculam, *professione* archimimum, *incaute in fastos sacros invexere.*

MARIVADO. *Mart.* Maurivado. *Orth. & Lorichius*, Mauridano. *Legendum forte* Varimado. *Vide Commentarium historicum cap. 4.* n. 53.

UNAMQUE infantulam quæ *&c. Mart.* unumque parvulum, qui *&c. in genere masculino. Sic fere Lorichius*, unaque infantulum, qui *&c.* n. 54.

VENETIA. *Orthodox. solummodo & Lorichius tum versione gallica Belforestii Venetiam hic recensent. Et pro his verbis* Epiro-veteri, vel Hellada, *Lorichius habet*, Epiro, Hellade. *vocula* veteri *omittitur quoque in editione Rhenani. De morte Genserici vide Commentarium historicum cap. 7.* n. 55.

NOTÆ IN LIBRUM SECUNDUM

Historiæ Victoris Vitensis.

HUNERICUS. *Codices mss. sancti Germani à Pratis, sancti Cornelii Compendiensis, & monasterii sancti Bernardi RR. PP. Fuliensium Parisiensium habent*, Nundricus. *Orthodox. & Lorichius*, Hunericus Nundrius. n. 56.

STATUIT sollicitius. *Orthod. & Lorichius*, sollicitus jubet esse requirendos. *Mart. & Comp.* sollicitius requirebat. *Infra pro* distraxit, *aliqui* n. 57.

 habent destruxit. *Lorichius vero*, deduxit.

n. 58. LAUDABILIOR. *Hæc vox deest in Mart. Germ. & Ful. qui infra habent.* Videbat ... qua cupiditate. *Lorichius vero sic habet*, propter quod magis memoratus tyrannus ludebat, in uno displicens quia *&c.*

n. 59. REX egens magnus. *Colb. 2. Germ. Ful. & Comp. cum Lorichio*, Rex egens reditibus *&c. Mart. & Colb. 1.* magnos est calumniatus. *Orth. & Lorichius*, magna calamitas est. *Porro apud mediæ ætatis auctores hæc vox*, calumniare, *seu* calumniari, *idem significat ac litem intentare, seu pro aliqua re repetenda in jus vocare. Videsis Glossarium Cangianum.*

n. 60. PLACIDIA. *Hæc erat Eudoxiæ Hunerici uxoris soror, quæ simul cum ipsa earumque matre à Genserico, Roma capta, in Africam abducta fuerat. De his plura in Commentario historico capite 6. Pro* Placidia *Lorichius semper habet*, Placida.

n. 61. TRACTARE. *Hac voce veteres exprimebant instructiones seu adhortationes ad populum, quas Græci vulgo Homilias dicebant, ut ipsemet Victor supra exposuit libro 1. num. 3. ubi inter alia sancti Augustini opera* Tractatus populares, quos Græci Homilias vocant, *memorat.*

n. 62. CYRILA. *Sic utplurimum scribitur. Alii* Gyrila, *aut* Cyrileas, *aliqui etiam*, Cyrillus; *& sic infra quotiescumque nomen istud occurrit. De hoc semel monuisse sufficiat.*

n. 63. QUOD non contigit *&c. Nondum revera contigerat, cum hanc Historiam scriberet Victor, anno scilicet* CCCCLXXXVII. *sed postea tamen contigit, quando defunctis Guntamundo & Trasamundo, Hildericus, Hunerici ex Eudoxia filius, regnum obtinuit, pacemque reddidit Ecclesiæ Africanæ, ut fusius dicemus in Commentario historico capite 12.*

GENTONIS. *Alii scribunt* Gentunis. *Orthod.* Genzonis. *Sic eum quoque appellat Procopius libro 1. de bello Vandalico, ubi semel & iterum memoratur, eratque secundus Genserici filius. At fallitur iste auctor, qui loco laudato* Theodorum, *sic quippe Theodericum appellat*, postremum natu *ex Geizerici filiis*, neutrius sexus liberis relictis, *ante mortem patris* vitam explevisse *scribit. Ex hoc quippe Victoris loco patet Theodoricum ejusque filios post Genserici mortem fuisse superstites, quos Hunericus adeo crudeliter afflixit.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS. n. 64.

CONSTITUTIONEM Genserici *&c. Ille testamento praeceperat, inquit Procopius libro 1. Hist. Vandal. ut semper qui ex suis posteris prior omnium esset ætate, regnum obtineret, exclusis etiam ejus qui antea regnavisset filiis, si aliquos haberent agnatos seniores. Hinc Hunnerico, non Hildericus ejus filius, sed Guntamundus, deinde Trasamundus primo successere, postea Hildericus. Gilimer primus hanc legem violare aggressus est, suo damno, uti dicemus in Commentario historico, fusiusque exponit Procopius in libris duobus de bello Vandalico.* n. 65.

PATRIARCHAM. *Familiare fuit apud istos aliosque Barbaros præcipuum gentis suæ Episcopum Patriarcham nuncupare. Hinc natum in nonnullis regionibus, quas aliquando illi coluere, Patriarchæ nomen. quod etiam posteri Ecclesiæ Catholicæ reconciliati retinuerunt. Vide hac de re fuse & erudite differentem Ludovicum Thomassinum, Oratorii Gallicani presbyterum, lib. 1. Novæ & antiquæ Ecclesiæ disciplinæ, parte 1. cap. 21. Latinæ editionis.* n. 66.

AMPSAGAM. *Sic legendum.* alii Ausagam. *Fluvius ille nunc patria lingua dicitur* Suffegmar, *qui Africam propriam à Mauritania separat. Ob ejus fortassis magnitudinem in Colb. 2. & in edit.* n. 67.

Rhenani famosus *cognominatur, aliis tamen dicitur* fætilosus *aut* fecilosus. *Plinius, Pomponius Mela aliique auctores, qui hunc fluvium memorant, nusquam sic eum appellavere.*

n. 68. THEUCARIA. *Hac in mss. Mart. Germ. & Ful. dicitur* Thevarica, *apud Orthod. & Lorichium*, Themaria. *Sic* Heldicum, *alii* Heldicam *appellant, &* Camut *ejus fratrem, quidam dicunt* Gamuth. *Lorichius*, Caniut Elidici fratrem *&c.*

n. 69. OTIOSUS. *Mart. Ful. & Germ.* odiosus. *Alii*, breve fuerat & caducum, omni ex parte otiosus *&c.*

n. 70. FAUSTI ecclesiam ... fulgentem *&c. Tres Colb. Mart. Orthod. Bald. Lorich. & Surius sic habent*, fulgentem; & dum lætaretur tanti fulgoris candore, cereis quoque fulgentibus, palliisque velaminum, ac lampadibus rutilantem, subito *&c. Et paullo infra:* Omnisque illa albatorum turba *&c. posuimus ex 4. mss. Mart. Germ. Ful. & Colb. 1. At Colb. alter pro* albatorum, *habet* oblatorum. *Chiffl. Bald. Sur. & Rhenan. cum Colb. tertio*, beatorum. *Lorichius* Abbatum. *De Fausti ecclesia supra egimus nota 25.*

n. 71. ZIQUENSIS. *Memoratur civitas Ziquensium in Africa, in epistola Constantini Magni ad Probianum, sicut & in Purgatione Cæciliani. Ceterum Lorichius habet*, supra montem Domini, qui Ziquensis *&c.*

n. 72. NUBES *&c. Colb. 2. Ful. Germ. Mart. Rhenan. Orth. & Sur. habent*, nubes quæ ingentes cœperunt lapides *&c. Colb. 1.* Sulphureas ingentesque nubes *&c. Lorichius*, turbatas sulphureas nubes, quæ ingentes cœperunt *&c.*

n. 73. ABSCONDERE aliquantulum. *Colb. 2. & Rhenan.* absconde te pusillum *&c.*

n. 74. QUINTIANUS. *Hunc Colb. 1. & editi 2.*

Quintinianum *appellant; quem Siccensem episcopum fuisse censet Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die 23 Maii, ubi cum sanctis* Lucio, *&* Juliano *in persecutione Vandalica passus dicitur. Sed de his inferius plura dicemus, ubi de persecutione Guntabundi, in Commentario historico capite* 10. NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

SICCENSEM *&c. Sic Colb.* 2. *Germ. Port. Mart. cum Orthod. & Lorichio. Sed Colb.* 1. *& Ful. post* Larensem *addunt*, Laribus. *At Colb.* 1. *Rhenan. Chiffl. Bign. Bald. & Sur.* ollas, sicca Veneria, & Laribus, duas *&c. Sunt autem Sicca-Veneria & Lares civitates duæ olim episcopales in Africa proconsulari. Prioris episcopus subscripsit epistolæ Synodicæ patrum ejusdem provinciæ ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *ubi Candidus Siccensis. Et adfuit conc. Carthag. anno* 525. *Vitulus episcopus plebis Larensis. Ex utraque item urbe episcopi, tum Catholici, tum Donatistæ, collationi Carthag. interfuere. In ea quippe* Fortunatianus episcopus ecclesiæ Catholicæ Siccensis *sæpe interlocutus est, & cap.* 139. *subscripsit.* Paulus *vero ejus adversarius cap.* 198. *inter alios Donatistas recensitus est.* Victorius *autem* Larensis episcopus *cum* Honorato *ejus adversario cap.* 131. *comparuit, &* Honoratus *iterum cap.* 197. *Adfuit & Restitutus episcopus Laritensis Donatista cap.* 208. *De harum urbium situ erudite disserit Henricus Norisius in Observationibus adversus Johannem Garnerium, quas consule. Denique in Concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam pro hæreticis rebaptizandis tulit* Castus à Sicca *num.* 28. *Eam urbem notam reddidit famosa Urbanum inter & Apiarium controversia. Hilarense opidum, & Siccense memorat Augustinus epistola* 229. *An vero Paulus & Quintianus, hic à Victore memorati, ha-* n. 75.

rum urbium episcopi fuerint, incertum est, cum id Victor reticeat, nec hæ duæ sedes in Africæ Notitia habeantur.

n. 76. QUINETIAM. *Sic Orth. & Lorichius. At Mart. Germ. & Ful.* Quod etiam. *Ceteri*, quodam tempore statuere *&c.*

n. 77. INSPICIENDA *&c. Colb.* 1. *Mart. & Orth. cum Lorichio*, ad inspiciendum & contrectandum contra jus verecundiæ & pudoris, ubi *&c. Harum Virginum memoriam recolit Martyrologium Romanum die* 16. *Decembris.*

n. 78. SEPTUAGINTA SEX. *Sic Colb.* 2. *Mart. Germ. Ful. Port. Lorichius & Orthod. cum Martyrologiis Adonis, Usuardi, Notkeri &c. At Colb.* 1. *Rhenan. Surius, Bald. Belfor. cum Baronio in Martyrologio Romano*, Sexaginta sex. *Chiffl. & Bign.* Sexaginta quatuor.

n. 79. ABBIRITANUS. *Sic Colb.* 3. *Orthod. & Lorich. quibus accedunt Mart. Ful. & Germ. ubi*, Abiritanus. *Port.* Harbiritanus. *At Chiffl. edit.* Abderitanus. *Rhenan. Sur. & alii editi*, Abdiritanus. *Porro in Africa urbs duplex fuit* Abbir *dicta; quarum altera* Abbir-majus *dicebatur. Utriusque episcopus Collationi Carthaginensi adfuit*, Felix *scilicet* episcopus Abbir-majus *cap.* 133. *ubi nullus ibi fuisse Donatista dicitur; & cap.* 215. Annibonius Catholicus episcopus Abbiritensis. *Concilio autem Carthaginensi anno* 419. *subscripsit* Candidus episcopus Germaniæ, *qui alias ibidem simpliciter* Abbiritanus *dicitur, ejus scilicet urbis, ni fallor, cujus* Successus ab Abbir-Germaniciana *habetur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 16. *Ab his urbibus diversa omnino erat* Abdera *seu* Abzera, *cujus episcopus* Fructuosus *memoratur in Collat. Carthag. cap.* 128. *Porro* Felix *hic à Victore laudatus, is ipse esse videtur, qui in*

Notitia Africana inter Proconsulares Episcopos num. 2. Abaritanus *dicitur. qua de re vide Notas in Notitiam. Ejus & ceterorum hic laudatorum memoriam recolunt vulgata Martyrologia die* 12. *Octobris, Graci vero* 7. *Septembris.*

ALIÆ gaudentes, aliæ tristes &c. *Lorichius & Rhenan. non habent* aliæ tristes. *Et infra,* moliendo. *Colb.* 1. moriendos. *Rhenan. Sur. Bign. & Bald.* morituros. n. 80.

ZURITANÆ. *Germ. Ful. & Orthod. cum Lorichio,* Zurinanæ. *Mart.* Zurinatiæ. *Colb.* 1. Turitanæ, *Sur.* Quiritanæ. *In Indice Oxoniensi jam laudato* Zura *incerta provincia dicitur. At ex Collatione Carthaginensi discimus eam ex Proconsulari fuisse. Etenim cum* Quintus, *ut vulgata editiones habent, nam V. C. Baluzius habet,* Qui supra, *pro* Paulino Zurensi litteras nesciente, *qui prasens aderat, se subscripsisse fuisset testatus, in Collatione Carthag. cap.* 133. *Paulinusque ipse, Catholicus episcopus, se habere unitatem professus fuisset,* Habetdeus diaconus Primiani episcopi *Carthaginensis partis Donati,* dixit: Presbyter est illic noster. Diœcesis nostra est. *Recensetur & eodem capite Collationis, ut jam diximus n.* 39. Donatus episcopus plebis Buritanæ. n. 81.

SED LOCUM. *Chiffl. cum aliquot editis & mss.* ratio non sinebat loci; sed stercoris &c. *Colb.* 2. *Rhenan. & Bald.* Loci, sed stercora & urinam. *Et infra,* dantes ingentia &c. *Chiffl. & alii,* dato ingenti munere. *Lorichius,* dando ingentia munera &c. n. 82.

UNIZIBIRENSIS. *Aliquot mss.* Unizibilinensis. *Lorichius,* Unzibilinensis. *Porro* Cyprianus *hic memoratus, idem ipse est, qui in Notitia Africana inter Byzacena Episcopos recensetur. De qua urbe vide Notas in Byzacenas urbes num.* 41. *Ejus, sicut &* n. 83.

aliorum supra memoratorum, festum recolunt vulgata Martyrologia die 12. Octobris.

n. 84. VEL lacrymis. *Hæc duo verba desunt in Mart. Lorich. & Orthod. In aliis vero ista desunt,* & laudibus.

n. 85. CANNAVA. *Chiffl.* cannaba. *Mart. Colb. 1. Ful. & Germ.* ubi tunc navis erat *&c. Orth. & Lorichius,* Ubi tunc Mauris erat præparata, laboriosam caperemus mansionem. *Ceterum hæc vox,* Cannava, *apud mediæ ætatis auctores designat cellam vinariam, aut similem locum subterraneum, quem gallice appellamus* une cave, *quod huic loco optime congruit. Vide Glossar. Cangianum.*

n. 86. PASCERE & nunc tali exsilio *&c. pro* & nunc, *Lorichius habet* etiam. *Colb. 1.* pascere & nunc familiam suam. His igitur tali exsilio mancipatis, cogitat *&c.*

n. 87. REGINO. *Mart. Ful. Germ. cum Orthod. Sur. Lorichio, & Belfor.* Rege non. *Colb. 1.* Rege nostro. *Bign. & Bald.* Regina. *Rhenan.* Legatus... Regina præsente *&c. Certe Eudoxia, Valentiniani filia, Roma capta Hunnerico nupserat; sed jam aufugerat Constantinopolim, ut refert Zonaras. Eam cum marito annis sexdecim vixisse tradit Nicephorus lib.* 15. *Histor. cap.* 12. *unde retinendam esse lectionem vulgatam censemus. Etenim Reginus Comes potuit tunc in Africa fuisse legatus. Eum nempe Afris probe notum fuisse patet, quod postea in Orientis partibus constitutus, quæstiones aliquot beato Fulgentio solvendas proposuit, quibus ille respondit epist.* 18. *& post Fulgentii mortem Ferrandus diaconus, ut ejusdem Ferrandi opusculum de hoc argumento testatur. Illud editum est à Chiffletio cum ceteris ejusdem auctoris operibus, Divione anno* 1649.

n. 88. FEBRUARIARUM. *Colb. 2. Ful. Germ. Mart. Lorichius, & Orthod.* Januariarum, *qui tamen*

infra habent Februariarum. *Et infra pro* Junias. *Germ. Ful. & Orth. habent* Julias. *Mart.* III. Kal. Julias.

n. 89. QUASI diceret in provinciis nostris, Catholicos esse nolumus. *Hæc desunt in Colbert.* I. *Mart. Germ. Lorichio, & Orthod. Et infra, ubi ex Colb.* I. *posuimus*, nisi ut à sancto *&c. plerique editi habent*, nisi à sancto *&c. Ceteri fere mss. cum Orthod. & Lorichio*, Tunc sancto Eugenio rationabilis causa visa est, si cor barbarum moliretur, suggerendo, si legenda daretur tali textu epistola conscripta.

n. 90. NOBIS de merito *&c. Colb.* 2. *Ful. Germ. Mart. Port. & Orthod. cum Lorichio*, nobis merito religionis ac fidei. *Colb. tertius*, de merito religionis fidei ejus præceptum.

n. 91. CUBADUM. *Colb.* I. *cum aliquot editis*, Obadum. *Colb. alter*, Oubadum, *& sic infra. Paullo ante*, iniquitatem gravius parturire. *Lorichius*, ut iniquitatem gravius parturiret.

n. 92. CAPUT EST *&c. Sic olim Cyprianus Romanam* Ecclesiam principalem *appellabat, epist.* 59. *edit. Oxon. alias* 55. *quem imitati sunt alii Africani Patres. Optatus lib.* 2. *adversus Parmenianum, Augustinus passim, & alii. Vide Mabillonii nostri Præfationem in Liturgiam Gallicanam. Ceterum Julius Papa in epistola ad Orientales Episcopos conqueritur, se ab iis ad Concilium advocatum non fuisse. Vide Sozomen. lib.* 3. *Hist. eccles. cap.* 10. *Fulgentius & ceteri Episcopi exsules in Sardinia, epistola* 15. *ad Venerium & Joannem, laudant Hormisdæ Pontificis Romani verba, ut ostendant de gratia omnibus esse tenendum*, quid Romana, *inquiunt*, id est Catholica sentit & servat Ecclesia.

n. 93. VIBIANENSE *&c. Sic editi fere omnes, nisi quod habent*, Vibianensem. *Colb.* I. Vibianense

secundum. *Sicut & Mart. Ful. & Germ. sed qui infra pro* episcopum, *habent*, episcopos, *quasi secundi nomine, episcopus hic quidam à Victore designaretur Donatiano sociatus. Similiter Orthod. & Lorichius habent:* Vinianense, secundum, Donatianum impositis centum ... episcopos; & sub fetulense præsidium verum, acutum, *&c. sed hæ lectiones mendosissimæ sunt. Unicum quippe hic tantummodo designari Donatianum episcopum, liquet ex vetustis Martyrologiis Usuardi, Adonis, & Notkeri, in quibus die 6. Septembris solus* Donatianus *cum infra recensitis celebratur his verbis:* Sanctorum Donatiani, Præsidii, Mansueti, Germani & Fusculi, qui *&c. quo item die in Romano Martyrologio memorantur. Porro in Notitia Africana quatuor Donatianos episcopos invenio;* Veselitanum *scilicet &* Teglanensem *in Numidia,* Eliensem *in Byzacena, &* Uzinadensem *in Mauritania Cæsariensi. Præsidius autem hic laudatus, is ipse est qui dicitur* Suffetulensis, *in Notitia Africana inter Episcopos Byzacenæ, sicut &* Mansuetus Afufeniensis *&* Germanus Peradamiensis, *in eadem provincia. At* Fusculum *reperire non licuit, nisi forte fuerit* Filtiosus Aggaritanus, *in eadem Byzacena provincia memoratus. Certe pro* Fusculus *in Usuardi autographo habetur* Fulcolus.

n. 94. DIES Epiphaniorum. *In Colb.* 1. *annorum circiter* 800. *eadem manu, quo textus ipse, scriptum est in margine:* Nota quod in die sacra Epiphaniorum apud antiquos baptismus fieret. *Idem habet in capituli titulo editio Lorichii, excepta hac vocula,* Nota. *Hanc vero consuetudinem improbant Siricius Papa in epistola ad Himerium Tarraconensem episcopum, & sanctus Leo in epist.* 16. *edit. Quesneliana, ad Siciliæ Episcopos, quibus postea alii Pontifices, & in variis provinciis synodi adhæ-*

ferunt. Alia tamen in aliis provinciis servabatur consuetudo. quod de Africa certum est. Idem in Orientalibus provinciis observatum fuisse liquet tum ex Græcorum Euchologio, tum ex Prato spirituali Johannis Moschi cap. 171. apud Cotelerium tomo 2. Monumentorum Ecclesiæ Græcæ, ubi refertur, sacrum fontem singulis annis in vico quodam, die festo Theophaniorum sponte sudare solitum fuisse, ut ex ea aqua baptismus conficeretur.

SUBDIACONO. *Editi.* Diacono. *priorem lectionem prætulimus, quæ videtur istorum temporum disciplinæ magis esse conformis. Subdiaconi quippe extra sacrarium stabant, ex concilio Laodiceno.* n. 95.

OB HOC &c. *Lorichius sic habet :* Ob hoc tantum miraculum populus excitatus, comprimere virum qui receperat lumen cœperunt. Fit postea &c. n. 96.

PROVOCANTE. *Alii,* metante *aut* comitante. *Colb.* 1. mediante. *Orthod. & Lorichius,* provocante inæstimabilis *&c.* n. 97.

LÆTUM. *Hic fuit episcopus Neptitanus in Byzacena, ut ex Notitia patet. Idem testatur Victor Tunnonensis in Chronico, & Isidorus in Historia brevi Vandalorum, Æra 501. Ejus memoriam simul cum supra recensitis Confessoribus celebrant vulgata Martyrologia die 6. Septembris. Victor tamen Tunnonensis in Chronico laudato eum die* IIX. *Calendas Octobris glorioso martyrio coronatum fuisse asseverat, Zenone Augusto consule. Ejusdem sancti viri apparitione bellum adversus Vandalos à Justiniano imperatore susceptum fuisse scribit jam laudatus Isidorus, æra 560. Ad quod tamen fuisse incitatum adhortationibus Episcopi cujusdam, qui Dei monitu ex Oriente Constantinopolim venerat, asserit Procopius libro 1. de bello Vandalico. Paullo infra* æstimans tali exemplo timorem incutiens *&c.* n. 98.

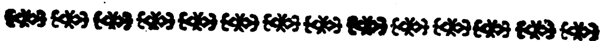
Colb. 1. æstimans quod... timorem excitaret. *Mart. Ful. Germ. Sur. Orthod. & Lorichius*, quod.... timorem incuteret reliquis & læsuram.

n. 99. ILLA semper est *&c. Alii habent*, Illo est semper tractanda locutio, ubi *&c. Et infra:* Cognitoribus discernentibus. *Aliquot mss. & editi*, decernentibus. *Porro Cognitores dicebantur, qui recognoscendis Episcoporum sententiis committebantur. De his Augustinus in Breviculo Collationis. Plura vero habet Morinus lib.* 1. *Exercitationum ecclesiast. cap.* 20. *Eorum mentio passim in Conciliorum actis habetur, ex quibus facile quivis eorum officium dignoscere potest. Et infra*, prolata confirmet *&c. Ful. & Mart.* confirment, aut probra assumta refellant. *Germ.* confirmet aut probra *&c. Orthod. & Lorichius*, improbe assumta refellat.

n. 100. CYRILA dixit : Ad quod *&c. Hunc locum restituimus ex mss. Colb.* 1. *& Port. Interpellarunt quippe Catholici, cum hac verba*, Patriarcha Cyrila dixit, *Notarius pronuntiaret. Ferre enim non poterant, ut ille Cyrilam nuncuparet Patriarcham, unde sermonis ipsius filum interrupere. Colb. alter. Rhenan. Chiffl. Bald. & Bign. omissa una linea*, Cyrila dixit : Legatur *&c. Aliter habent Sur. Orthod. Lorichius, & cum eis Bald. in Prolegomenis, scilicet*, Patriarcha Cyrila dixit, aliquos vestrum superbe & illicite sibi nomen Catholicorum usurpasse. Nostri testati dixerunt : Legatur *&c. Sed ni fallor, vocem* Catholicorum *absque mss. posuerunt, quod alias sensus videretur eis esse nullus. Nam Ful. & Germ. qui hanc lectionem habent, pro* Catholicorum, *habent* Patriarchæ, *& Colb. tertius cum Comp. neutram. Porro familiare erat, ut jam supra observavimus, apud istos aliosq-*

que barbaros, præcipuum gentis suæ episcopum Patriarcham *nuncupare.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

OMNINO volebat *&c. Sic habet Lorichius. At alii mss. & ed.* omnino audientiam . . . declinavit. n. 101.

NOTÆ IN LIBRUM TERTIUM

Historiæ Victoris Vitensis.

ADJUTORIO. *Cod. Laudunensis & alii,* auxilio. *Mart. Comp. Lor. & Orth.* fidem quam credimus. n. 102.

ET FILII. *Colb.* 1. *addit manu recenti,* & Spiritus-sancti. n. 103.

IN SUÆ *&c. Sic Mart. Germ. Ful. & Chiffl. At Colb.* 1. *Comp. Lorichius, & Orthod. pro* suæ *habent* sua. *Colb. alter & Laud. cum Bald. Rhenan. & Bign.* sua proprietatis persona. *Sic & Colb. tertius in margine, qui in textu habet,* sua propria deitatis persona. n. 104.

ET FILIO. *Hæc particula deest in Laud. & in editione Rhenani. At in Colb.* 1. *alia manu scripta est. Et in* recapitulatione *infra num.* 21. *non habetur. Exstat tamen in ceteris mss. & editis.* n. 105.

SUBSTANTIÆ. *Laud. addit.* meæ. *Infra autem in Comp. & apud Lorichium sic habetur :* Qui cum sit splendor & figura substantiæ ejus, & substantiam noluerunt audire hæretici. Dixit alius Propheta : Non audierunt vocem *&c. vox* hæretici, *deest in Comp. Porro in Colb. unius margine hæc verba habentur :* In Jeremia secundum LXX. Interpretes. *quod est verum. Ceterum pro* super montes *&c. Lorichius & alii habent,* super mon- n. 106.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. tem accipe planctum, *& pro* femitam, *aliqui*, femitas.

n. 107. FIDELI oculo. *Laud. & Colb.* 2. Fideliter mentis oculo. *Rhenan.* fideliter mentis oculis. *Ful. Germ. & Orthod.* fideli mente. *Colb. tertius*, fideliter mente. *Lorichius*, fidei mente.

n. 108. IN FILIOS. *Hujus loci & aliorum, qui hic habentur, egregias habes expositiones in libro seu Responsione sancti Fulgentii ad decem Arianorum objectiones, in responsione scilicet ad quartam eorum objectionem. Ceterum Colb.* 1. *Mart. Ful. Germ. & Orth. cum Lorichio habent*, in Filio. *Et infra, pro* quam in *&c. Orth. & Lorichius*, quia in. *Colb.* 1. qui in. *ut quæ sequuntur de Filio possint intelligi. Et quidem exigere videtur sensus illorum Patrum, ut legatur*, in Filio.

n. 109. DIVINITATIS *&c. Rhenan.* & divinitas æqualitas. *Colb.* 1. divinitas ostendatur æqualis. *Et infra*, Ego in Patre *&c. Chiffl. Bign. & Bald. cum Colb.* 1. *& Rhenano habent solummodo*, Ego & Pater unum sumus. *Laud.* Ego in Patre ... Ego enim & Pater, *&c.*

n. 110. UNDE CLARET *&c. Mart. Colb.* 1. *Ful. Germ. Rhenan. Lorichius & Orthod.* Unde claret æqualitatem Patris & Filii ad se invicem credentes adducere.

n. 111. EXCELLENTI. *Mart. Germ. Comp. Ful. & Orthod.* excellentis. *Colb.* 1. excellentius. *Lorichius*, excellentis sublimitatis potentiæ *&c. Et infra*, admirandæ *&c. Mart. Germ. Comp. Lorichius, & Ful.* ad memorandam ejus divinitatem.

n. 112. SI QUID illud *&c. Lorichius*, Si quidem illud aut dici potest, immo quia ut dici omnino non potest *&c. Rhen. ut nostra edit. nisi quod pro* omnino *habet* omnia.

DE

DE SE gignente *&c. In plerisque deest* se. *Lorichius habet*, de gignente constat. NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

NATURA *&c. Colb.* I. naturalis substantiæ. *Mart. & Orth. cum Lorichio*, natura ac substantia. *Comp.* splendor à luce ac substantia. *Rhenan.* natura substantiæ. n. 113. n. 114.

GENITRICIS. *Omnes mss. præter Colb.* I. *& Port.* generationis. *Sicut & editiones veteres Rhenani & Lorichii.* n. 115.

DEMONTRARETUR. *Laud. Colb.* 2. *Rhenan. Lorichius & Orth.* insinuaretur. n. 116.

NON intelligetis. *Hic locus est secundum versionem Septuaginta, ubi* οὐδὲ μὴ συνῆτε : *Vulgata*, non permanebitis. *Ceterum ut plurimum textus Scripturæ proferuntur hic ex Versione* LXX. *plerumque nec istius versionis sunt, nec vulgatæ, ut conferenti patebit. Sic & loca novi Testamenti quandoque textui græco sunt conformia, aliquando nostræ vulgatæ, nonnumquam neutri. quod hic semel monuisse satis sit.* n. 117.

ELEMENTI *&c. Sic ex codd. Port. & Laud. simul junctis legendum esse censuimus. Nam Laud. habet* elementi signis fomenta. *Port.* Elementis propria fomenta. *Ceteri omnes mss. & editi :* ipse rudibus elementis, ignis proprii fomenta præstaret. n. 118.

UNITATIS *&c. Colb.* I. *Mart. & Orth. cum Lorichio*, in sacramento unitas recurrit. *Quin & paullo ante, pro* plena brevitas, *Lorichius habet*, plana brevitas. n. 119.

In Spiritu *&c. Laud. Mart. & Orth.* in spiritum reputetur. *Retinenda tamen nostra lectio, Tribus enim istis vocibus*, Domini, Verbo, *&* Spiritu *in psalmo laudatis, tres Trinitatis sanctissimæ personas expressas fuisse sanctissimi Confessores ostendunt.* n. 120.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. n. 121. PROFERT &c. *Plures mss. cum editis aliquot:* similitudinem profert, æqualitatem distinctionis personarum insinuat. *&* *infra*, similitudo dissentiens, *Laud. habet* dissimilitudo dissentiens.

n. 122. DOCUIT &c. *Chiffl.* *&* *alii*, docens. *Lorichius vero habet*, docuit operari, & ut sic ipsarum gratiarum &c.

n. 123. ET HI TRES &c. *In cod. Colb. annorum circiter 700. hæc habetur observatio in margine:* Nota in epistola beati Joannis ita legendum. *Ceterum hæc verba*, Tres sunt qui &c. *quæ in nonnullis sacrorum Bibliorum codicibus translatorum infidelitate excidisse conqueritur sanctus Hieronymus, vel quivis alius auctor, qui sub hujus sancti Doctoris nomine Prologum edidit in epistolas Canonicas, religiosius in codicibus Africanis conservata fuisse patet ex hoc loco, ubi Patres Africani in unum congregati pro emittenda fidei professione ea adhibuerunt. Nec umquam ea de re reclamasse legimus Arianos, qui regali tunc potentia freti, nihil non poterant adversus Catholicos. Quin & Fulgentius paullo post in libro contra Arianos sub finem, eumdem locum adducit, non solum tamquam è Scriptura sumtum, sed & quem à beato Cypriano laudatum fuisse ait, sub testimonii ex Scriptura nomine:* Cyprianus, *inquit*, hæc testimonia de Scripturis inseruit. Dicit Dominus: Ego &c. Et iterum, De Patre & Filio & Spiritu-sancto scriptum est; & tres unum sunt. *Cyprianus autem eum laudavit tum in libro de unitate Ecclesiæ, tum in epistola ad Jubaïanum. Iterum eumdem locum laudat Fulgentius in libro de Trinitate, & in alio adversus Pintam episcopum Arianum scripto: quamquam istius auctorem alium à Fulgentio fuisse, ipsi tamen æqualem, censeant viri eruditi. Vide Mabillonii Appendicem 2. ad Liturgiam Gallicanam pag. 246. Ta-*

men Augustinus libro 2. contra Maximinum cap. 22. num. 3. ubi hæc verba ex beati Johannis epistola, Tres unum sunt, *discutit, codice usus fuisse videtur in quo testimonium istud* Patris *&c. expressum non erat. Idem dicendum de Facundo Hermianensi libro 1. pro defensione trium Capitulorum. Sed opus istud Facundus extra Africam Constantinopoli degens conscripsit. Mirum est autem, quod in nonnullis etiam vetustissimis Bibliorum codicibus mss. præfigatur prologus supra laudatus Epistolis canonicis, & quidem sub sancti Hieronymi nomine, & tamen in textu versiculus ille omissus sit. Sed hanc controversiam accuratius discutiendam relinquimus sodalibus nostris, qui Hieronymi operibus recensendis operam navant.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

NUMQUID ait tres in differentiæ æqualitate *&c. Alii codices habent*, in differenti æqualitate. *Lorichius* indifferentiæ qualitate. *Rhenanus*; indifferenti æqualitate. n. 124.

SCRUTATUR *&c. Colb.* 1. Scrutator est altitudinis. n. 125.

ECCE TERRIBILI *&c. Ful. Germ. Colb.* 1. *Orthod. Lorichius &c.* Ecce terribilis sententia! Irremissibile *&c.* n. 126.

REGNORUM. *Afri sæpius hunc titulum libris Regum attribuerunt, ut patet ex Tertulliano lib. 2. contra Marcionem, beato Augustino passim, Concilio III. Carthaginensi, &c. Quin & sanctus Cyprianus, græca voce plerumque libros Basileiωn appellat. Idem faciunt etiam nonnulli ex aliis provinciis Patres, quod tamen improbare videtur sanctus Hieronymus in prologo Galeato. Et quidem Lorichius hic legit*, Regum. n. 127.

JEREMIÆ. *Plures mss. & veteres editi habent* Esaiæ. *Hic tamen locus est ex Jeremia desumtus.* n. 128.

IN INFERNUM. *Colb.* 1. *& Lorichius*, ad in- n. 129.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. fernum. *Et infrà*, Si sumsero. *Laudun.* Si recipiam. *Pro* in directum *Colb.* I. diluculo. *pro* extremis. *Colb. alter*, extremo. *pro* continebit. *Ful. Germ. & Lorichius*, tenebit.

n. 130. SPIRITUM SANCTUM *&c. Colb.* I. Spiritum-sanctum vocat, cujus templum esse debemus.

n. 131. PARACLITUM. *Vulgata*, advocatum, *quod idem est. Græcus enim textus habet*, Παράκλητον, *à qua voce* Paraclitus, *etiam per litteram* I. *breviter ut aiunt enuntiatam, derivari potest. ut pluribus probat, V. C. Joannes Baptista Thiers, in singulari de hac voce dissertatione.*

n. 132. JUXTA baptismi *&c. Quia in baptismo dicitur*, In nomine Patris & Filii & Spiritus-sancti, *quibus verbis unitas Trinitatis exprimitur.*

n. 133. DEUS sit, cum eum operum *&c. Sic Germ. Ful. Colb.* I. *Lorichius & Orthodox. At ceteri habent*, Deus non sit, cum operum magnitudine, quod est ipse manifestet.

n. 134. EUM despicere non debemus *&c. Lorichius*, non denegemus eum. *Et inferiùs*, Spiritui-sancto restitistis. *In Scripturæ textu habetur*, resistitis. *Tamen in Breviario fidei apud Sirmondum, sicut & hic, legitur*, restitistis. *quare vocem hanc, quæ in editis & mss. habetur, retinuimus.*

n. 135. SED cum adoramus *&c. Lorichius brevius sic habet*, sed cum adoramus Patrem, credimus invocare Spiritum-sanctum: & cum Patrem rogamus, à Filio nos exaudiri confidimus *&c.*

n. 136. CONTEMTIO. *Sic Mart. quæ utique lectio videtur ceteris præferenda, quæ habent*, contentio. *Lorichii editio eamdem nostram lectionem confirmat, habet quippe*, contemtus.

n. 137. IN MYSTERIIS. *Inter Missarum sollemnia tum Græci, tum Latini, hymnum hunc cantare semper*

consueverunt, quod cum nonnulli in Galliis extra Missas publicas negligerent, statuit synodus Vasensis anno 529. can. 3. ut in omnibus Missis, sive matutinis, sive quadragesimalibus, vel quæ in commemorationibus defunctorum fiunt, semper eo ordine quo ad Missas publicas *diceretur. De variis istis Missis videsis Mabillonium lib. 1. de Liturgia Gallicana cap. 6. vel de iis fusius disserentem pia memoria Cardinalem Bona lib. 1. rerum Liturgic. cap. 13. & sequentibus. Cave autem ne confundas hunc hymnum, quem Græci ἐπινίκιον seu* triumphalem *appellant, de quo Isaias cap. 6. & Joannes in Apocalypsi cap. 4. cum eo quem iidem τρισάγιον dicunt; quemque illi sæpius, Latini vero semel in anno, feria scilicet sexta Parasceves, cantare solent.* Sanctus Deus, sanctus fortis *&c. De his consule nostrum Hugonem Menardum in Notis ad Sacramentarium Gregorianum pagina* 10. *de his rebus fuse & erudite disserentem.*

AUCTORITATE firmata. *Desunt hæc duo verba in Colb. 2. Orthod. Rhenan. & Lorichio.* n. 138.

ZATTARENSEM. *Plerique mss.* Zatterensem. *Colb.* 1. Zaitarensem. *In Notitia Africana in ms. Laud. dicitur* Jacterensis. *Vide quæ in Notis ad ipsam Notitiam observamus de hac urbe. Porro Lorichius pro* Januarium, *habet* Jenuarium. n. 139.

GRATIANENSEM. *Colb. 1. Rhenan. & Bald.* Gatianensem. *Port. & Orth. cum Lorichio,* Gazanensem. *Colb. alter, Mart. Ful. & Germ.* Gazanenensem. *In Collat. Carthag. cap.* 198. *inter Episcopos Donatistas recensetur* Victor episcopus Gratianensis. *Porro licet alii tres episcopi hic memorati recenseantur in Notitia Africana, ibi tamen desideratur* Bonifacii *hujus* Gratianensis *nomen; quod sane mirum est. Nisi is ipse sit, cujus primo loco memorati nomen excidit; tuncque pro* Vassinas- n. 140.

sensis, *ut ibi habetur, legendum esset* Gratianensis. *Et quidem Petrus abbas in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, meminit* Bonifacii Gratianensis episcopi primæ sedis provinciæ Byzacenæ, *ad quem recurrerat absente episcopo Carthaginensi, cui monasterium ejus nullo medio subjectum erat. Bonifacius tamen, qui huic libello fidei subscrisit, non videtur fuisse Primas, cum post Bonifacium Foratianensem subscripserit, qui quidem Bonifacius Foratianensis, in Notitia Africa, inter Patres Byzacenos sexagesimus octavus memoratur.*

NOTÆ IN LIBRUM QUARTUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 141. CONTRARIA *&c. Lorichius & Orthod.* secuta, personis prout eorum facta .... contraria decrevit. Itaque *&c. Et infra, Orth.* Præceptioni. *Colb.* 1. *Bald. Rhen. & Bign.* qui præceptionem .. esse temnendam. *Chiffl. & alii mendose* qui præceptionem .... retinendam.

n. 142. NOVÆQUE *&c. Colb.* 1. *& Mart.* novem, quæ contentionis si quid ab eorum proposito possit. *Alii mss. ut in editis, sed pro* novæque, *habent* novæ quæ. *& Orth. pro* contentionis, *habet* contentiones. *Lorichius sic habet:* fidei regulam custodire vel retinere, universos constat fuisse commonitos ad spatia temporis prorogata mensium novem. Quæ contentionis si quid ... possit aptari, ad Kalendas scilicet Februarias *&c.*

n. 143. ET QUOT excurrunt. *Modus loquendi apud Afros usitatus, ut patet ex Optato lib.* 1. *contra Parmenianum, Augustino lib.* 7. *de baptismo cap.* 7. *quibus verbis,* plus minus, *vel potius* & am-

plius, *significatur. Porro à* mille *circiter episcopis dogma Catholicorum damnatum fuisse in Ariminensi concilio, seu apud Seleuciam, dicit hic Tyrannus: quamquam ipsomet Athanasio attestante, haud plures quam quadringenti Ariminum, Seleuciam vero centum & sexaginta convenerint. Sed Ariani post quam partim callidis artibus, partim vi Catholicos antistites ad suas partes inclinassent, aliquot ex se ipsis delegerunt, qui per urbes provinciasque cursitando, episcopos qui absentes fuerant, ad subsignanda illorum dogmata coëgerunt. Utraque autem illa synodus anno* CCCLIX. *coacta fuit, jubente Constantio augusto, qui Occidentales Ariminum; Orientales vero Seleuciam Isauriæ urbem convenire mandaverat.*

CONCITATO populo. *Sic Orth. ceteri,* concitati populi. n. 144.

HOC videntur *&c. Colb. 2. Chiffl. Bald. Rhenan. & Bign.* Hoc evidenter assumsere temeritate transacta. *Mart. Ful. Germ. Comp. Lorichius, & Orth.* Hoc videntur assumsisse temeritate transacta. n. 145.

QUIBUS provocantibus. *Chiffl. &c.* Quibus hoc provocantibus. *Rhen.* Quibus hoc provocantes. n. 146.

DIVERSORUM *&c. Alii,* Imperatoribus diversis. *Port.* quas inductos secum in errorem Imperatores diversorum temporum promulgare tunc contigit. *Leges quæ hic laudantur, ut plurimum habentur in Codice Theodosiano lib. 16. tit. 5. capitibus multis, quarum epitomen profert hic Vandalus. Ceterum paullo infra, pro* conceptio, *Orth. & Lorichius habent,* contextio. *Et pro* exceptis, *Rhen. & Chiffl.* superexceptis. n. 147.

COMMEANDI *&c. Hunc locum ex Lorichio, & Orthod. restituimus. Colb.* nec veniendi ad n. 148.

&c. Ceteri mss. & editi mendose, commemorare quæcumque *&c.*

n. 149. SI QUA *&c. Comp.* Si quæ minuisse vellent, minime *&c. Lorichius*, Si qua minus minime prævalerent.

n. 150. AURI pondo *&c. Colb.* 2. *Mart. Ful. Germ. Lorichius, & Orthod. omissa una linea*: Illustres singillatim auri pondo quadragena, populares *&c. Pro* singillatim. *Lorichius habet*, singuli. *In Colb. tertio, Comp. & Lorichio non recensentur etiam Senatores & negotiatores. Colb.* 1. *Rhenan. Lorichius, & Bald. pro* sacerdotes, *habent* sacerdotales. *& Rhen. non recenset negotiatores.*

n. 151. ARGENTI. *Sic Colb.* 1. *Ful. Germ. Comp. Lorichius, & Orth. Alii*, auri. *Nostra lectio melior: non enim isti dena auri solvissent, prioribus quina tantummodo solventibus.*

n. 152. MALÆ persuasionis *&c. Rhenan.* mali. *Orth. cum Lorichio*, malis persuasos ignis. *Colb.* 2. *& Comp.* malis persuasis ignis. *Et inferius*, ab omnibus *&c. Comp. Lorichius & Rhenanus*, ab hominibus. *Ful. Germ. Colb.* 1. *& Orthod.* hominibus .... obtinere. *Et pro*, diversis non intulisse. *Colb.* 1. *Mart. Comp. & Orthod.* adversis intulisse.

n. 153. JUSTE collatum est *&c. Id quoque, Imperatorum exemplis male usus Hunnericus decrevit, quod pro Catholicis adversus Donatistas juste factum fuisse probat non semel Augustinus, potissimum Tractatu 6. in Johannem num.* 25. *& libro* 2. *contra Petilianum cap.* 58. *& seq.*

n. 154. CARTHAGINE. *Hic in ms. Colb. num.* 1746. *ab annis circiter* 700. *scripto adjicitur sequens lemma, quod etsi Victoris nostri esse nobis non videatur, huc tamen referre operæ pretium erit.* Hæc est lex, hoc præceptum iniquissimi regis & Deo odibilis

Hunerici, filii Geiserici, quam adversus piorum gentem, veluti draco bino ore sibilans, edidit. Sed jam tempus est, ut in quarto hoc Libello finem narrationis facere debeamus; quia indignum & indecens est, ut sub tyrannica collocutione sermo subjaceat divinus. Auditum ergo petimus ab auditoribus libenter accommodari, cum principium libri quinti in eorum sonuerit auribus, quoniam magna & miranda Martyrum certamina confidimus narratura, præstante ipso Jesu-Christo, qui laureis mirifice Sanctos coronat suos, amen. *Tum habet.* Incipit liber quintus. Post hæc *&c.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

TOXICATO transversa *&c. Aliquot mss. & editi*, toxicata transverso. *Ceterum Cyprianus* edicta *persecutionis* feralia *appellat epist.* 52. *ad Antonianum, quæ nunc est edit. Oxon.* 55. Feralia edicta *memorat quoque auctor Passionis septem Monachorum martyrum, superius à nobis relata.* n. 155.

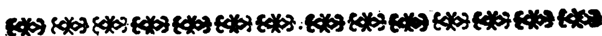
NON tantum violenter omnino revocarentur. *Orthodox & Lorichius*, numquam omnino revocarentur. *Et infra*, maxime quia ubi *&c. Lorichius & alii*, maxime quia non reverterentur. Jam neque ulla erat Ecclesiæ substantia, vel omnibus occupatis. n. 156.

HORTULANUS & Florentianus. *Colb.* 2. *& Ful.* Hortalanus. *Alii sine adspiratione*, Ortulanus. *Fuit autem episcopus* Benetensis *in Byzacena, ut ex Notitia patet.* Florentianus *vero sic dicitur in Colb.* 2. *Ful. Mart. Port. Orth. Lorich. & Belf. Sicut & in Notitia Africa, ubi episcopus* Midilensis *in Numidia appellatur. Colb. tertius cum aliquot editis* Florentinianus. *Is porro simul cum Hortulano accensetur apud Adonem, & in Romano Martyrologio, aliis Confessoribus Africanis supra memoratis, die* 28. *Novembris; de quibus vide* n. 157.

supra Notam 11. *&* 23. *Porro hoc loco in aliquot mss. codicibus & editis interseruntur multa quæ ex superius relato Hunerici edicto detracta sunt, quæ suo loco, ut alii codices habent, & ordo rerum gestarum postulat retulimus.*

n. 158. QUIA contra *&c. Sic Lorichius. At Chiffl. & alii:* Quare contra .. voluistis? Jussit Rex *&c. Alii*, pro qua re jussit *&c. Et infra*, colonatus jure *&c. Comp. & Lorichius*, colonias jure ad excolendum agrum accipiatis.

n. 159. * *Hic Chiffletius Notitiam Ecclesiæ Africanæ inseruit, quam visum est potius seorsim postmodum proferre. Dedimus eam supra pag.* 123. *in eam vero Notas fusiores, habes infra.*

NOTÆ IN LIBRUM QUINTUM

Historiæ Victoris Vitensis.

n. 160. BESTIA. *Bestiæ nomen persecutoribus tribuit passim Lactantius in libro de mortibus Persecutorum. Ita Neronem* malam bestiam *appellat num.* 2. *De Diocletiano ejusque collegis dicit num.* 16. Tres acerbissimæ bestiæ sæviebant *&c. Hoc autem optime persecutoribus congruere probat idem auctor lib.* 5. *divinarum Institutionum cap.* 11. *De his plura Baluzius in Notis ad cap.* 19. *prædicti libelli.*

n. 161. QUÆ cum pateretur *&c. Comp.* Quæ cum peteret, diceretque: De Deo sum secura *&c. Rhen. ut editi alii, nisi quod pro* pateretur, *habeat* peteret. *Paullo ante*, nisi sunt... appetere. *Lorichius habet*, jussi sunt ... aptare.

n. 162. GERMANI. *Unicum Germanum, episcopum scilicet Peradamiensem in Byzacena, repræsentat Notitia Africa, de quo superius mentio facta est. Si is*

est ipse qui hic memoratur, colligere possumus Victorem nostrum patria Peradamiensem fuisse, ex his scilicet verbis: Unam nostram Dionysiam &c. *Et quidem de Dionysia, aliisque Martyribus hic memoratis, tamquam de sibi magis notis loquitur. Tamen infra num.* 11. *Habetdeum,* nostrum episcopum *appellat. Porro horum omnium Martyrum memoriam simul recolunt vulgata Latinorum Martyrologia die* 6. *Decembris; Græci vero die sequenti. Usuardus sic habet:* In Africa sanctarum Dionysiæ, Dativæ, Leontiæ, & religiosi viri, nomine Tertii, Æmiliani & Bonifacii, cum aliis tribus, qui omnes &c. *In Martyrologio Romano his Usuardi verbis adjicitur separatim:* Ibidem sancti Majorici, filii sanctæ Dionysiæ, qui *&c. Et die sequenti:* Tuburbi sancti Servi martyris, qui *&c. At Ado trium ab Usuardo designatorum nomina recenset,* & Servilii, & Victricis, & Majorici. *Ex quibus verbis liquet* tres illos, *quorum Usuardus tacuit nomina, fuisse* Majoricum *filium sanctæ Dionysiæ,* Servum *Tuburbitanum, &* Victoriam *inferius memorandam, qui proinde, excepta Victoria, bis in Baronii Martyrologio commemorantur. Porro* Emilius, *quem alii* Emelium *dicunt, ab Usuardo & Adone* Æmilianus *appellatur. Paullo infra,* SIBIDENSIS. *Urbem hanc reperire non licuit. Forte legendum* Sicilibensis. *Hæc enim, ut observat Norisius, utrumque Tuburbum oblique respiciebat, à majori M. P.* XVIII. *distans. Cujus episcopus ex parte Donati,* Quadratianus *nomine, Collationi Carthag. interfuit cap.* 198. *Est & urbs* Cilibiensis, *cujus* Tertullus *episcopus item Donatista in eadem Collatione recensitus fuit cap.* 206. Zubedi fundum in territorio Fussalensi *memorat Augustinus libro* 22. *de civitate Dei cap.* 8.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

SERVUS *&c. Variat in omnibus codicibus loci* n. 163.

hujus lectio. Chiffletianam retinuimus, quam exhibent etiam Bign. Rhenan. & Bald. nisi quod, pro Servus, *habent* servi. *Port. Ful. Germ. Orth. Sur. & Lorichius*, servus quoque Tuburbitanæ civitatis Majorus, generosi & nobilis viri *&c. Sic & Colb.* 1. *sed pro* Majorus, *habet* majoris. *& Comp.* Majoricus. *Colb. alter ut Chiffletius, nisi quod habet*, generosi & nobilis viri. *Colb. tertius in margine prima manu habet*, Majori mart. *Porro erat in Africa duplex civitas* Tuburbium *dicta, majus scilicet & minus. Et quidem unicum ex hoc Victoris loco Martyrem, qui* Servus *diceba- tur, agnoscunt laudata superius Martyrologia. quamvis recentiores aliqui vocem* majoris, *quæ ad* Tuburbii *revocari debet, pro Confessoris nomine accipientes, alterum martyrem, nomine* Majorum, *excogitaverunt. De alio item Martyre, hujus* Servi *occasione, Tiburi* in Italia conficto agemus *in Commentario nostro historico cap.* 6.

n. 164. TOTA *&c. Sic Colb.* 1. *& edit. duo. Alii omnes*, totam per urbem. *quæ lectio confirmari potest ex sequentibus verbis, ubi sanctus Martyr* super silices platearum *corruisse dicitur. Deducebatur forte ex platea in plateam. Infra, Comp. pro* dimissis, *habet* dimissus.

n. 165. CULUSITANA. *Urbs est in Proconsulari, cujus* Æmilianus *episcopus in Notitia recensetur. De qua urbe plura habes in Notis ad Notitiam infra.*

n. 166. AFFECTUM *&c. Colb.* 1. *& Orth. cum Lorichio*, aspectum oculorum multo. *Colb. alter*, affectu multo altius elevata.

n. 167. PROCONSULEM. *Hoc nomine intelligendus hic, ut puto, est magistratus aliquis à Rege institutus, qui jus diceret, veluti umbra quadam Romanorum Proconsulum in Africa. Victorianum simul cum duobus germanis infra laudatis celebrant vul-*

gata Martyrologia die 23. Martii. Iis interserit Galesinius Verolum & alios, de quibus infra agemus in Commentario historico cap. 10. De his Bollandiani 21. Februarii & 23. Martii. quo item die in vetusto Kalendario Capuano, quod Michaël Monachus publici juris fecit in Sanctuario Capuano, festivitas indicatur sancti Victoriani & sociorum ejus martyrum. Porro Victoriani ejus de quo hic agimus reliquias aliquot se habere gloriantur Leodienses, ut testatur Saussayus in Martyrologio Gallicano, die 23. Martii. Adrumetum porro celebris erat urbs in Africa, Byzacenæ provinciæ caput, cujus Felix episcopus supra libro 1. num. 7. à Victore memoratur. Plura de hac urbe congerere inutile esset. Famosi fuere sancti Augustini temporibus Adrumetini monachi, ob motas de Gratia & Prædestinatione controversias, quorum gratia sanctus Doctor aliquot opuscula edidit. Denique hanc urbem, Sissam-nigram aliquando appellatam fuisse observat Oxoniensis operum sancti Cypriani editionis auctor, in Notis ad concilium Carthag. num. 3.

DOMESTICUM. Hæc vox deest in Colb. 2. Mart. Lorich. Orth. Rhen. &c. At Colb. 1. habet, quod eum carum præ omnibus haberet. Et infra: securus ego &c. sic Lorichius. Ceteri, securus de Deo .... Dico quæ Regi &c. Mart. & Comp. Hæc Regi &c. n. 168.

FACEREM &c. Colb. 2. cum editis aliquot: fecissem ad modicum ... gloriari. n. 169.

TAMBAÏENSEM. Mart. Colb. 1. & Orth. Tambadensem. Colb. alter Tambianensem. Ful. & Germ. Tambudensem. Apud Augustinum libro 7. contra Donatistas cap. 44. memoratur Secundinus episcopus à Tambaïs, qui in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 80. dicitur Martyr Secundianus à Thambeis. In Notitia Africa inter By- n. 170.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. *Byzacenos patres recensetur* Servusdei Tambeitanus. *De hac urbe & Aquis-regiensi, hic quoque memorata, vide Notas in Notitiam Africæ.*

n. 171. JURAVERUNT &c. *Ful.* intraverunt. *Rhenan. Chiffl. & alii editi,* juraverunt & rogaverunt. *Paullo infra exponitur quale fuerat eorum juramentum, cum eorum alter ad fratrem titubantem dixit:* Super corpus & sanguinem Christi juravimus. *Jam sub sæculi tertii medium Novatianus schismaticus suos jurare cogebat* super corpus & sanguinem Christi, *quod numquam ad Cornelii Pontificis partes transirent.*

n. 172. TYPASENSI. *In Africæ Notitia memoratur inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis* Reparatus Tipasitanus. *Est & alia Typasa in Numidia, cujus episcopus* Rusticus *in eadem Notitia recensetur. De utraque agimus in Notis ad Notitiam Africæ.*

n. 173. CYRILÆ. *Rhenan. & Chiffl. cum aliquot mss. & editis* Cyrilam. *Orth. & Lorichius,* ex notario aulæ ad.

n. 174. LOQUENTEM &c. *De Confessoribus absque lingua loquentibus plura dicemus in Commentario historico cap. 7.*

n. 175. HODIEQUE &c. *Lorichius,* hodie cuique proposita in promtu demonstratur.

n. 176. URANIUM. *Germ. Ful. Mart. Comp. & Colb.* 1. Anium. *Orth. & Lorichius,* Avium.

n. 177. DAGILA. *Colb.* 1. *Comp. & Port.* cellarii Regis, nomine Dagilii, qui. *Orth. & Lorich.* Dagilli. *Ful. Germ. Mart. Colb. alter & Belfor.* Dagilium, qui *&c. ita ut maritus etiam aliquando Confessor fuerit.*

n. 178. FERE quingenti. *Horum omnium simul cum* Eugenio, Muritta & Salutari, *memoriam celebrant Martyrologia vulgata die* 13. *Julii. Murittam aliquot item Martyrologia singillatim memorant die* 24. *Martii.*

ELPIDOFORUS. *Colb.* 1. *& Port.* Helpidoforus. *Orthod. & Lorichius*, Epidoforus. n. 179.

SABANA. *Hac voce lintea designari, vel ex hoc Victoris loco, colligere licet. Consentiunt fere omnes glossariorum scriptores apud eruditum Cangium in Glossario, ubi à Græcis mutuata dicitur. Eadem voce usus est non semel Gregorius Magnus, potissimum Dialogorum libro 4. cap. 55. ubi homini è balneo exeunti* sabana *præparata fuisse refert. Et lib. 3. cap. 17. homo* sabano *constrictus sepultus fuit. In Collat. Carthaginensi Cognitione 2. cap. 53.* cumque intra sabanum volumen *&c. Plura occurrunt passim hujus rei exempla. Vide Bolland. in vitam sancti Zozimi die 24. Januarii.* n. 180.

IN TUTELA virgineorum *&c. Sic Lorichius. Alii*, in tela virgineorum *&c. aliqui post* membrorum, *addunt* gestatus. *Sic & pro* tendicula. *Sur. & Bign. habent*, tendiculas crucis, quas extendens. *Colb.* 1. *post* crucis, *addit* manus. *Et infra pro* cultum. *Ful. Germ. Comp. & Orthod. cum Lorichio habent*, vultum. *Sur. Bign. Colb.* 1. *& Rhen.* non conspiciunt oculi mei characterem. n. 181.

PARANTES *&c. Colb.* 1. *habet :* Parentes itaque universi, dorsa sua verberibus habentes repleta, alacres *&c.* n. 182.

EXLECTORE Theucario perdito. *In editis legitur* ex Lectore. *videtur tamen legendum esse* exlectore *uno vocabulo, ut ostendatur hunc olim Ecclesiæ Lectorem, postea apostatam spurcissimum fuisse. Pro* Theucario, *Lorich. & Orth. habent* Theucorio, *Bign.* Theucariæ. *Apud Bollandianos die 24. Martii* Theutorico. *Mart.* Theucario perdico. n. 183.

ET ALIUS *&c. Colb.* 1. *paullo fusius :* & alius similiter ejus æquivocus Frumentius dicebatur, ipsius ejusdem urbis Carthaginis, uno vocabulo, pariterque gratia simul egregio *&c. Port. habet* n. 184.

 quoque hæc verba : ipsius ejusdem urbis Carthaginis. *Eorum memoriam vulgata Martyrologia celebrant die 23. Martii.*

n. 185. SERVUS... Septimus *&c. Codex Port.* Servius.. Septiminus. *Horum porro sanctorum Martyrum Passionem retulimus supra pag. 99. ad calcem Historiæ Victoris Vitensis. quo loco plura de illis observavimus; potissimum de additione, qua in codicibus duobus manuscriptis habetur, uno scilicet Cartusiæ Portarum, & altero Bibliothecæ Colbertinæ num. 1746. Colbertinus itaque, quem vidimus, post horum Martyrum recensita nomina sic habet :* Sed licet horum gloriosissimorum Martyrum in præsenti non quiverimus plenius explanare imitanda, vel admiranda certamina, propter aliorum videlicet innumerabilium multitudinem Martyrum; in fine tamen hujus operis nostri, promittimus, Domino adjuvante, nos ea narraturos. Nunc ergo hujus libelli quinti narrationis nostræ hic finis est. *Incipit autem liber sextus in isto codice sic :* Ex illo jam tempore crudelius *&c.*

n. 186. RELEGARI. *Eugenius* Tamallenum *relegatus fuisse dicitur in Notitia Africana. Nullum autem urbis nomen in tota Notitia occurrit quod propius ad istud accedat quam* Tamalluma, *quo etiam* Habetdeus *exsulasse infra dicitur. Duplex autem erat Tamalluma, una in Byzacena, altera in Mauritania Sitifensi. Erat &* Turris-Tamallumæ, *cujus episcopus Collationi Carthag. interfuit. Hanc vero eamdem esse ac Tamallumam Byzacenæ censet eruditus Baluzius. De his locis agimus in Notis ad Notitiam Africanam. Porro ex Victoris contextu patet, Antonium Tamalluma, uni scilicet ex his urbibus, præfectum fuisse. Pæne omiseram monere, in Colb. 1. hic haberi,* eremo Tamalbiniensi.

EXHIBUIT.

EXHIBUIT. *Hic in Colb. 1. num. 3119. margine ista habentur.* Qui venerabilis vir per multas tribulationes, multasque patientiæ coronas, ad ultimum III. Idus Julii in pace quievit. Prædicandi vero Salutaris archidiaconus, & Muritta secundus in officio ministrorum, tertio jam Confessores erecti, gloriosæ in Christo perseverantiæ titulo illustrati sunt. *De Eugenio & sociis seorsim agemus in Commentario historico cap. 8.* NOTÆ IN VICTOR. VITENS. n. 187.

ALIUM *&c. Aliquot mss. & editi :* Alio autem nostro episcopo Habetdeum relegato ... infestari *&c. Comp. pro* Habetdeum, *habet* apud eum. *illum tamen infra* Habetdeum *appellat, & pro* Tamallumensi, *habet* Adlumensis. *Habetdeus in Africa Notitia Tamallumensis in Byzacena episcopus dicitur, qui proinde ex urbe Tamalluma in Byzacena Tamallumam Mauritaniæ relegatus fuit.* n. 188.

METANTIBUS. *Colb. 1. & Port.* micantibus. *Mart. Comp. Lorichius, & Orth.* mittentibus. *Et infra :* Ecce *&c. Colb. 1. Comp. & Mart.* Ecclesiæ jam, frater Habetdeum, nostræ Christianus *&c. In cod. autem Comp. & edit. Lorichii desunt hæc verba :* Quid ultra *&c. usque ad,* Cui, *&c.* n. 189.

LUDUM *&c. Mss. fere omnes & editi :* Ludum prorsus suæ hæreseos magis quam *&c. Comp. tamen habet,* potius. *Lorichius,* Ludum potius suæ hæreseos aquam, quam *&c.* n. 190.

TALI *&c. Colb. 1. & Port.* Talis violentia ... Carthagine facta est : Filius *&c.* n. 191.

CHRISTIANUS *&c. Ful. Germ Comp. Colb. 1. Port. & Mart.* per sanctum Stephanum Christianus sum. *Nemo nescit sanctum Stephanum tunc temporis in Africa celeberrimum fuisse, ob miracula, quæ per ejus sacras Reliquias ex Palæstina allatas, crebrius in ea provincia fiebant. Augustinus* n. 192.

 de iis passim agit, potissimum in libris de Civitate Dei. Quæ autem sequuntur, Cui &c. *ex Port. & Colb. 1. descripsimus; alii verò cum editis tantummodo habent,* cui & os obturantes,

n. 193. LIBERATI. *Hujus Sancti, atque uxoris illius & filiorum memoriam celebrant Galesinius & aliquot Martyrologia die 23. Martii. qua die de iis quoque agunt Bollandiani. Inferius autem,* Nam cum &c. *aliter habentur in cod. Comp. ubi,* Nam cum jussu ... parvulos suos filios separari non posse & per pietatis affectum virtutem *&c.*

n. 194. CATHOLICUS. *Catholici nomen veræ fidei cultoribus semper adhæsisse, contra nitentibus frustra hæreticis, patet ex variis sanctorum Patrum, atque Historiæ ecclesiasticæ scriptorum locis; Lactantio lib. 4. cap. 30. Augustino passim; Socrate, qui & Novatianos à Catholicis discernit &c.* In Catholicæ Ecclesiæ gremio, *inquit Augustinus contra Epistolam Manichæi cap. 4.* me tenet ipsum nomen Catholicæ, quod non sine causa inter multas hæreses sic ista Ecclesia obtinuit, ut cum omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.

n. 195. CRESCONIUS *&c. Eum cum supra recensitis memorant vetera aliquot Martyrologia apud Bollandianos die 23. Martii. Pro* Mizentinæ. *Port. habet,* Mizentanæ. *Colb. 2. Mart. Ful. & Germ.* Mizeitanæ. *Colb. tertius,* Mitetanæ. *Orth. Lorich. & Belf.* Miritanæ. *De civitate autem Ziquensium jam supra egimus nota 71. Ceterum mss. Port. Colb. 1. Mart. Germ. & Ful. cum edit. Orth. & Belf. habent,* Quizitanæ. *quæ lectio, si vera est, hic Quiza aut* Quida *Mauritaniæ Cæsariensis civitas indicatur, cujus loci episcopus,* Tiberianus *dictus,*

secundo loco inter istius provinciæ episcopos, in Notitia memoratur. De qua urbe plura inferius observabimus in Notis ad Notitiam. NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

TRINITATIS *&c. Comp. & Rhen.* Trinitas. *Lorichius*, divinitatis. *Et infra pro* verecundiam, *Colb.* 1. *habet* iracundiam. n. 196.

RASTRA. *Sic optime Ful. At Colb.* 1. *& Orth. cum Lorichio*, aratra. *Colb. alter mendose*, astra. *alii*, castra. n. 197.

EXERCITUI ejus *&c. Lorichius*, pararet etiam suis, sibi quoque sepulcrum. n. 198.

ROMANIS. *Post varias Barbarorum irruptiones, cum in plerisque Imperii, potissimum Occidentalis, provinciis, Barbari simul & antiqui populi, quos olim Romani subjugaverant, permixti essent, mos invaluit, ut isti* Romani, *alii* Barbari *appellarentur, ita ut nulla* Barbari *vocabulo ulli irrogaretur injuria, quod è contrario honori ducebant ii, qui numquam Romanorum jugo fuerant subditi. Unde Theodoricus, Ostrogotthorum in Italia rex, leges pro* Barbaris, *id est suæ gentis hominibus, & pro* Romanis, *antiquis scilicet Italiæ incolis, tulit. Plura ea de re exempla vide si vacat, apud Hadrianum Valesium libro 6. Rerum Francicarum circa medium, & jam de hac re aliquid diximus supra nota 49.* n. 199.

MEZENTIUS. *Hic fuit Tyrrhenorum rex, ob summam in deos & homines impietatem famosus. Cum vero à suis pulsus è regno fuisset, Turno adversus Æneam bellum gerenti adhæsit, in quo ab eodem Ænea fuit occisus, ut narrat Virgilius Æneidon libro* 10. *Meminit & Plinius lib.* 14. *cap.* 11. *Mezentii Etruriæ regis à Varrone memorati, quem Rutulis adversus Latinos sub vini mercede auxilium tulisse refert.* n. 200.

AVARITIÆ crudelitas *&c. Sic Comp. alii*, avaritia crudelitatis. *Idem Comp. cum Lorichio*, n. 201.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS. *pro* harpagaret, *habet*, arriperet.

n. 202. SACERDOTES ejus & seniores. *His verbis Victor Episcopos & Presbyteros, uti videtur, designat. Sacerdotis nomen frequentius olim Episcopis, quam presbyteris tribuebatur, ut videre est in Glossario Cangiano, & passim apud auctores antiquos. Sic auctor Vitæ sancti Fulgentii sanctum hunc virum à Fausto episcopo presbyterum fuisse ordinatum, his verbis exprimit:* Repente eum Sacerdos consecrat presbyterum. *Tamen, & quidem ipsis prioribus Ecclesiæ sæculis, Sacerdotis nomen presbyteris tributum est in Africa, ut videre est apud Cyprianum epistola* 67. *alias* 68. *Immo Optatus lib.* 1. *diaconos in* tertio sacerdotio constitutos *dicit; Episcopos* primo, *presbyteros* secundo sacerdotii gradu *concludens. Quin & apud Afros, Primates sæpius vocabantur* senes, *quod nomen aliis etiam Episcopis nonnumquam tribuebant, ut observat Cangius in Glossario. Ceterum hæc verba & sequentia fere omnia ex Threnis seu Lamentationibus Jeremiæ sumta sunt, ut ad textus marginem à nobis observatum est.*

n. 203. PATRIBUS Orientis. *Colb.* 1. *& Mart.* partibus. *Et fortassis melius. Nam, ut infra dicemus in Commentario historico, sæpius Imperatores, potissimum Orientis, Africam è Barbarorum manibus eripere conati sunt; sed incassum usque ad Justiniani tempora. Africanos autem ab Episcopis Orientalibus auxilium poposcisse nusquam legimus.*

n. 204. PRO OVIBUS & agnis. *Non quippe populi solum, sed & ipsæ oves, id est populorum pastores beati Petri curæ commissæ sunt. Ambrosius lib.* 10. *in Lucam num.* 176. *tres fidelium ordines Petro commendatos fuisse testatur, primo quidem* agnos, *secunda vice,* oviculas. *tertio denique* oves. *Unde conjiciunt nonnulli in textu Johannis pro voce* προβάτια,

qua secundo loco legitur, olim scriptum fuisse προβάτια. Hac tamen lectio nullo codice mss. nititur, saltem cognito, ut patet tum ex editione Regia, tum ex Oxoniensi. Ceterum tres illos gradus interpretantur nonnulli, populos, presbyteros & episcopos. Ideo *enim, ut ait ibidem Ambrosius num.* 175. quia solus profitetur ex omnibus, *Petrus*, omnibus antefertur. *De cura omnium beato Petro commissa, plura habet Bernardus lib.* 2. *de Consideratione cap.* 8.

NOTÆ IN VICTOR. VITENS.

TU PETRI *&c. Hac verba usque ad* universique, *desunt in mss. Colb.* 1. *Mart. Ful. Germ. & in editis Sur. Bald. Bign. Orthod. & Belfor. Tamen erga sanctum Andream, singulari devotione affectos fuisse Africanos, colligi potest ex veteri Kalendario Carthaginensis ecclesiæ, in quo ex apostolis solus* Andreas, *qui ibi* apostolus & martyr *dicitur, cum Jacobo, præter forte Apostolorum principes, celebratur.* n. 205.

SED SCIMUS *&c. Huc referendum quod de Afris habet Salvianus in libris de Gubernatione Dei, potissimum lib.* 7. *&* 8. *ubi eorum depravatissimos mores, ac præsertim luxuriam, spectaculorum aviditatem, hominum Deo sacratorum contemtum aliaque id genus vitia, quibus illi in sese ipsos Dei vindictam commoverunt, egregie describit ac deplorat.* n. 206.

PECCATORES. *Legendum forte* precatores. *Porro Colb.* 1. *Port. Germ. Ful. & Chiffl. habent,* peccatores, ut illum pro nobis deprecari dignemini, QUI VOS *&c.* n. 207.

MORTEM consummans *&c. Lor. habet* morte consummatus. *Et infra soli Comp. Orth. & Lorichius habent* putrefactus. *Ceteri mss. & editi* putrefactum. n. 208.

SICUT ILLE *&c. Hunc locum sic ope Orthod.* n. 209.

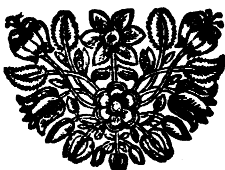
& Lorichii restituimus. In ceteris nullus sensus apparet. Singulorum tamen codicum lectiones repræsentare libet, ut quisque ea de re possit judicium ferre, ut sibi placuerit. Editiones Rhenani, Chiffl. Sur. Bign. & Bald. sic habent: Sed & ille legis dator & transversor, ex Donatianorum hæresi ad eos veniens, quondam Nicasius in brevi simili morte periit. *Colb. 1.* legis datæ transversor *&c. Port.* transgressor. *Colb. alter & Mart.* legis datæ transgressor rex Donatianorum hæresium ad eos veniens quondam Ucasius *&c. Sic & Ful. cum Germ. qui pro* Donatianorum, *habent* Donatistarum. *Comp.* legis datæ transversor rex Donatistarum hæresium *&c. ut alii. Colb. tertius adhuc mendosius,* sed ille lege data & transverso rex donatio eorum *&c. Observandum quod pro* Nicasius, *mss. habeant* Ucasius, *aut* Utasius. *quod nostræ restitutioni favet, sic enim habent pro* ut asiūs. *Porro in hoc loco, eo modo quo à nobis restitutus est, alludit Victor ad id quod refertur Jeremiæ cap. 22. ubi Propheta versu 19. Joakim regi Judæ prædicit, quod ob scelera quibus involutabatur* sepultura asini *foret* sepulturus, putrefactus & projectus extra portas Jerusalem. *Hanc vero infaustam Hunnerici mortem describit Victor Tunnonensis, & ex eo sanctus Isidorus in Chronico æra 501. referentes ipsum* inter innumerabiles impietatum suarum strages, quas in Catholicos exercuerat, octavo regni anno, ut Arius pater ejus, interioribus cunctis effusis miserabiliter vitam finiisse. *Idem, uti videtur, innuit Gregorius Turonensis antistes, qui lib. 2. de gestis Francorum cap. 3. narrat hunc Regem à dæmone correptum sese propriis morsibus dilaniasse,* qua, *inquit,* in rabie vitam amisit, cum paullo ante sol teter omnino visus fuisset. *quod sub finem anni* CCCCLXXXIV. *contigit.*

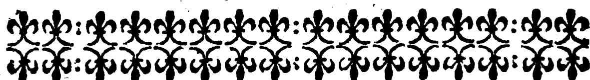
INDEX LOCORUM SACRÆ SCRIPTURÆ,

INDEX LOC. SCR. A VICT. LAUD.

Quæ in Historia persecutionis Vandalicæ à Victore Vitensi laudantur.

NOTÆ

NOTÆ

NOTÆ IN PASS. SS. MONACH.

IN PASSIONEM SANCTORUM Monachorum, quæ habetur supra pag. 101.

DUCIBILIS. *Codices* 2. *Colb.* docibilis, *quibus favent editi Orthodoxographia & Lorichii, ubi*, docilis. *Codex Portarum habet* nocibilis. *Paullo inferius*, uno tempore. *aliquot editi habent* pro tempore. Nota 1.

BISACUTUM. *Colb.* 1. bisactum. *Et infra pro* solis, *quidam habent* solum. n. 2.

PERMISERAT. *Colb.* 2. *cum Orthodox. & Lorichio*, promiserat. n. 3.

DOMINICI. *Sic Rhenanus. Alii* Domini. *Colb.* 1. cæspites Domini. n. 4.

SERVUS &c. *Port. & Notkerus in Martyrologio*, Servius. *Orthod. cum Lorichio*, Serus. *Et infra pro* Septimus, *Colb.* 1. *& Port. cum Notkero habent*, Septiminus. *Ado vero legit* Septimius. *Porro in recensendis horum Martyrum nominibus*, Liberatus *nominatur post eos qui sacris initiati erant, ob Ordinis reverentiam. Postea statutum est, ut Abbates sacris essent Ordinibus insigniti. Observa item eos, qui aliquo Ordine insigniti erant, omisso monachi nomine, hic titulo suæ dignitatis fuisse designatos. quæ erat Veterum consuetudo. Hinc sanctus Hieronymus, Beda Venerabilis, aliique viri sancti, presbyteri solummodo passim appellantur, quos tamen vere monachos fuisse constat. Unde* n. 5.

Gennadius cap. 59. Leporius adhuc monachus, postea presbyter *&c.*

n. 6. CAPSENSIS *&c. Hæc urbs in Byzacena sita erat, de qua, &* Vindemiali *beatissimo Pontifice, plura habes in Notis ad Notitiam infra inter Byzacenos num.* 60.

n. 7. QUOD IN UNO *&c. Colb.* 1. *Lorich. & Orth.* quos in uno *&c. Alii* quod in ... Trinitatis dignatus est *&c. nonnulli pro* quod, *habent* qui.

n. 8. ONERATI. *Aliquot codices habent* artati. *Et quidem sic legit Ado, qui, in hujus Passionis compendio sic habet:* crudelibus ferri ponderibus artati *&c.*

n. 9. CLAMABANT. *Alii habent*, sed & populus publica voce clamabat.

n. 10. PRETIO SUI *&c. Lorichius habet*, pretioso sanguine salutari.

n. 11. CLAVATI *&c. Colb.* 1. *cum Chiffletio*, clavatis potius feruntur quam ligatis. *At Lorichius cum Orthodox.* elevari potius feruntur quam ligari. *Ado habet, supra pag.* 97. manibus extensis, & pedibus elevatis, lignis *&c.*

n. 12. EXSTINGUEBATUR *&c. Duo Colb. cum Martin.* exstinguebantur rogi globo flammarum. *Lorich. & Orthod.* ignei globi flammarum. *Chiffletius & alii*, exstinguebantur globi flammarum. *quod idem habet Ado.*

n. 13. BIGUÆ. *Sic & Ado in Martyrologio. Tamen Colb.* 2. *Port. Lorich. & Orthod. non habent* Biguæ. *& pro* contiguo. *Colb. duo, Port. Martin. cum Bignio, Rhenano, & Balduino habent* continuo. *Basilicam Celerinæ memorat item Victor lib.* 1. *num.* 3. *& de ea vide Notam* 10. *in eumdem auctorem supra pag.* 145.

NOTÆ

Notæ in Chronic.

IN CHRONICON BREVE, quod habetur supra pag. 112.

ADMONITUS *&c. Codex sancti Martini à Campis*, petitus à Chonorico; *& infra pro* proprietatem, *habet* rationem. *Porro totus ille articulus de sancto Eugenio ex libro Gennadii de Scriptoribus ecclesiasticis ad verbum descriptus est.* Nota 1.

REGNAVIT. *Scilicet post patris sui Theodosii Magni mortem, qui obierat anno* CCCXCV. *ipse autem Arcadius anno* CCCCVIII. *vivere desiit.* n. 2.

ANNIS XV. *Post fratris Arcadii obitum, nam Honorius jam antea simul cum illo regnaverat annis* XIII. n. 3.

EGRESSUS EST. *Romæ excidium sub Alarico contigit anno vulgaris æræ* CCCCIX. *quam aliqui anno sequenti, ab Athaulfo Alarici fratre iterum expugnatam fuisse ac direptam fuisse volunt.* n. 4.

VII. HONORII anno. *Legendum est* Theodosii, *Minoris scilicet. aut certe anni hic designati ab Arcadii imp. obitu incipiendi sunt. Gennadius qui eadem ferme verba habet in libro de Scriptoribus ecclesiasticis cap.* 46. *annum hujus sancti Stephani reliquiarum Inventionis non exprimit, sed eam* temporibus Honorii & Theodosii augustorum *contigisse solummodo refert. Ceterum antiqua quæque monumenta, quæ ad hujus celebris Inventionis historiam pertinent, habes in Appendice tomi septimi operum sancti Augustini editionis Bene-* n. 5.

NOTÆ IN CHRONIC. *dictina, post libros de civitate Dei.*

n. 6. XII. HONORII anno. *Hic ut superius aut lege Theodosii, aut Honorii annos computa, ut nota præcedenti explicuimus.*

n. 7. ÆTATIS XCI. *Hieronymo totidem annos tribuit Prosper in Chronico. Martyrologia antiqua fere sæculum integrum ipsi tribuunt, utpote quæ nonagesimo octavo ætatis suæ anno cum mensibus aliquot completo ipsum decessisse memorant. Gennadius vero, seu quivis alius auctor ejusdem sancti Doctoris Vita à Mabillonio nostro edita tomo* IV. *veterum Analectorum, eum annos octoginta & octo natum è vita excessisse dicit. Hunc vero non adeo senem ad superos abiisse contendit Baronius Cardinalis, ad annum* 372. & 420. *quem, si lubet, consule.*

n. 8. AN. XXVI. *Codex Martin.* anno vigesimo sexto. *& melius, quod de ejus ætate intelligendum est, quando ad Imperium pervenit. quod certe ex Idacio videtur desumsisse, apud quem Theodosius anno suæ ætatis vigesimo sexto Imperium accepisse dicitur.*

n. 9. ET GOTTHORUM. *Vandalos, Alanosque,* commistam secum habentes Gotthorum gentem *in Africam irrupisse, testis quoque est Possidius in Augustini Vita.*

n. 10. ANNOS XL. *Possidius Augustinum* annos ferme quadraginta *in clericatu transegisse scribit. Eum tamen anno sacerdotii sui trigesimo sexto obiisse contendit Baronius in ecclesiasticis annalibus ad annum* 430.

n. 11. IN EPISTOLA ad Leonem &c. *Hanc epistolam habes in editione sancti Leonis Quesneliana, post secundam epistolam sancti Leonis; in vulgatis antea editionibus post* 63.

n. 12. ANNIS VII. *scilicet simul. Nam Marcianus annos sex cum aliquot mensibus regnavit, Valen-*

tinianus vero annos circiter triginta.

n. 13. GERMANI. *Sanctissimi hujus ecclesiæ Gallicanæ luminis vitam fuse descripsit Constantius ejus discipulus, quam habes apud Surium, die 31. Julii, qua ejus festivitas in antiquis & recentioribus fastis Ecclesiæ recolitur. Sed præterea in veteri Martyrologio abbatiæ sanctæ Mariæ de Quadraginta Canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini, quod olim monasterii Reomaensis in Burgundia fuisse videtur,* x. Kal. Octobris, *habetur:* In civitate Autisiodoro adventus & exceptio corporis sancti Germani episcopi & confessoris ab Italia. *De ejus autem legatione plura habet Beda Venerabilis in Historia Anglorum libro 1. qui & in Martyrologio sincero die prima Augusti beatissimi hujus Pontificis festum recolit, ubi eumdem in Britanniam semel & iterum transmisisse dicit. Lupum vero, Germani in eadem legatione collegam, iidem quoque auctores celebrarunt, ejusque festum die 29. Julii eadem Martyrologia commemorant. Celebris etiam fuit Lupus ob servatam à furore Attilæ Hunnorum regis Gallias devastantis, Trecarum urbem, cui tunc praeerat. Pluribus eumdem pontificem celebrat Sidonius Apollinaris, cui* parem *fuiße dicit* Anianum *Aurelianensem episcopum, quod iste etiam civitatem suam ab Attila obsessam tutatus fuisset. De Germani simul & Lupi in Britanniam itinere fusius disserit V. C. Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelagianorum cap. 12.*

ANNIS XVII. *Mart.* decimo octavo. *Utrumque verum est. Nam Leo aliquot menses supra annos 17. imperavit, & sic decimo octavo imperii anno exstinctus recte dicitur. Quæ porro de Calchedonensi concilio hic narrantur, iisdem prorsus verbis habentur apud Marcellinum & Victorem Tunnonensem.* n. 14.

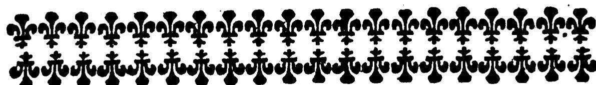
NOTÆ IN CHRONIC. NEC TAMEN &c. *Cod. Mart. habet*, nec tunc Catholicæ confessionis fidem eripere potuit.

n. 15. ANNIS XVIII. *lege* XXVIII. *annos quippe*

n. 16. *27. cum aliquot mensibus imperavit Anastasius.*

n. 17. VICESIMO. *Lege* nonagesimo sexto, *ut habet Marcellini Chronicon, ex quo hic locus desumtus est. Tyronis Chronicon ab exordio regis Geiserici, usque ad receptam à Belisario Carthaginem, numerat annos* XCIII. *De hac re agemus in Commentario historico cap.* 12.

NOTÆ

ET OBSERVATIONES in Notitiam Ecclesiæ Africanæ.

Notæ in Notit. Afric.

NOTITIAM Africanæ ecclesiæ, superius à nobis editam, ad manuscriptos codices conferre non satis esse visum est, nisi ea quoque notis & observationibus illustraretur: ne nuda urbium opidorumve nomina lectoribus exhiberemus. Quapropter rem nemini ingratam me facturum esse existimavi, si quæcumque ex antiquis monumentis, tam sacris quam profanis, colligere licuit, huc proferrem, ad illustrandam Africæ geographiam sacram. Hunc vero laborem eo libentiori animo suscepi, quo nemo hactenus id operis aggressus est; tametsi non modo semel & iterum, sed sæpius recusa fuerit Notitia Africana, ex quo ab eruditissimo viro Jacobo Sirmundo è tenebris eruta, primam lucem aspexit. Id quidem sperare fecerat libri titulus, quem sub Ecclesiæ Africanæ *nomine ab aliquot annis evulgavit vir clarissimus Emmanuel Schelestratus: sed alio cogitationem vertit, nec de Episcopalibus Africæ urbibus illustrandis quidquam curasse visus est.*

Rem porro arduam, viribusque imparem meis à me susceptam fuisse, etsi ante opus tentatum mihi non satis fuisset persuasum, sane in ipso operis decursu omnino expertus sum, adeoque incunctanter inceptum laborem abjecissem, nisi hunc virorum eruditorum, qui de Africanis urbibus egere, commentarii relevassent. Et quidem cum ex hominum

doctorum discidiis semper aliquod reipublicæ litterariæ commodum accedat; id mihi contigisse non diffiteor ex controversia, quæ orta est inter eruditos viros Johannem Garnerium è Societate Jesu presbyterum, & Henricum de Noris Augustinianæ familiæ, Bibliothecæ Vaticanæ nuper à Beatissimo Pontifice Innocentio XII. præfectum. Hac enim occasione dum Norisius Garnerii Notas in Inscriptiones Epistolarum synodalium, quæ inter Augustinianas tunc erant XC. & XCI. *jam vero in nova editione Benedictina num.* CLXXV. & CLXXVI. *habentur, severius vexat, multa non minus erudito quam subtili calamo de Africanis urbibus, abstrusa prius & multis ambagibus involuta, explicuit & detexit. Haud minus utiles mihi fuere eruditæ observationes & notæ, quibus vir clarissimus Stephanus Baluzius Collationem Carthaginensem, in tomo primo novæ Collectionis Conciliorum à se editam, illustravit. Alios viros eruditos qui mihi subsidio fuere, cum sese opportuna obtulerit occasio, suo loco absque grati animi testificatione abire non permittam.*

Ceterum hic Lectorem monitum velim, me si quando plus æquo conjecturis indulgere videar, id semper in primis attendisse, ut in referendis urbium, opidorum, aut certe ipsorum hominum nominibus, ea semper, prout in manuscriptis codicibus, aut saltem in editis habentur, repræsentarem: ratus unius litterulæ mutatione res aliquando ita perturbari, ut urbs una ex provincia in alteram provinciam transferatur, aut certe una confletur ex duabus, aut altera dividatur in duas, aliaque id genus incommoda oriantur, quos in scopulos viros etiam eruditos aliquando incautos impegisse diffiteri non possumus. Sic, ut alia exempla prætermittam, Victor noster ex Vitensi factus est episcopus Uticensis, ex Byzacena in Proconsularem provinciam translatus, & ex

humili forte vico aut opido cui praerat, in celebris Romanorum coloniæ sedem evectus. Certe, quamvis hæc cautela in omnibus rebus adhibenda sit, religiosius tamen in describendis urbibus Africanis tenenda est. quippe cum, ut ait Plinius initio libri quinti, populorum vel opidorum *Africæ* nomina vel maxime sint ineffabilia, præterquam ipsorum linguis; *ex pronuntiationis similitudine, quæ in aliena lingua reperitur, vix ac ne vix quidem aliquid certi erui potest.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC.

ANNO SEXTO. *Sic habet codex ms. ecclesiæ Laudunensis, sed mendose. Certum quippe est ex Victore ceterisque antiquis scriptoribus, edictum pro Episcoporum conventu, mense Februario anni sequentis apud Carthaginem habendo, datum fuisse* XIII. *Kalend. Junias, anno* VII. *regni Hunerici. Unde merito emendavit Chiffletius* VIII. *pro sexto.* *

AD PROVINCIAM Proconsularem.

EUGENIUS CARTHAGINIENSIS, TAMALLENI. *De Eugenio illustrissimo Christi Confessore multa habes apud Victorem Vitensem libro 2. & sequentibus, & adhuc plura inferius in nostro Commentario historico, capite 8. De Carthagine vero, quam Solinus Polyhistoris capite* 30. alterum post Romam orbis terrarum decus *appellat, plura congerere superfluum esset. Nam, ut Salustii in libro de bello Jughurtino verbis utar,* de Carthagine silere melius puto, quam pauca dicere. *Ejus excidium paucis exponit Victor noster libro* 1. *de quo plura dicemus in Commentario nostro cap. 5. Loci autem, hic* Tamallenum *appellati,* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS. I.

quo Eugenius exsul actus est, situm describit Victor, libro 5. num. 11. quem Tamallumensem civitatem *fuisse numero sequenti indicat, de qua urbe fusius agemus infra, ubi de Tamallumensi episcopo, inter Byzacenos num. 55.*

2. FELIX ABARITANUS. *Is ipse videtur esse, qui apud Victorem libro 2. num.* 8. Felix Abbiritanus *appellatur. in quem locum plura de urbe* Abbir *observavimus nota 79. supra pag.* 168. Abaritanam *tamen* provinciam *memorat idem Victor lib.* 1. *num.* 4. *& quidem à Proconsulari diversam. Etenim ibidem* Abaritanam, *aliasque provincias sibi reservasse dicitur Gensericus, exercitui suo* Zeugitana seu Proconsulari *dimissa. Et Plinius libro 16. cap. 36. Arundinem* piscatoriam Abaritanam ex Africa, *tamquam ceteris præstantiorem laudat.* Castellum Aboritanum *laudat Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi; sed cum* Abaritanam *urbem ex eodem Victore iste auctor memoret, non unum & eumdem locum his vocibus voluit designare. Haud tamen improbabile est* Aboritanus *hic in Notitia pro* Abaritanus *legendum esse. Habemus nempe* Aboram *urbem in Africa, quam ad Proconsularem provinciam pertinuisse certum est ex epistola synodica ejusdem provinciæ episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi contra Monothelitas sub sancto Martino, actione seu secretario 2. Huic enim subscripsit* Felix episcopus sanctæ ecclesiæ Aborensis. *Præterea Carthaginensi Collationi anno 411. in Donatistarum causa habita, cognitione 1. cap. 133. interfuit* Trifolius episcopus Aborensis *catholicus. Denique apud Plinium lib. 5. cap. 4.* Aboriense opidum memoratur.

3. PAULUS SINNARENSIS. *Hic episcopus laudatur à Victore lib. 1. num. 9. ubi sedes ejus*

varie in variis codicibus scribitur, ut observavimus in nota 30. ad hunc Victoris locum supra pag. 156. Sinnarensis *vero restituimus ex codice Laudunensi, nam alias editi habebant* Sinuarensis. *Nostra autem lectio confirmatur ex Concilio quinto generali, cui subscripsit* Victor episcopus municipii Sinna, provinciæ Proconsularis. *Ad utramque lectionem flecti potest ea quæ habetur in Collatione Carthag. ubi cap. 133. inter Catholicos antistites recensetur* Stephanus episcopus plebis Sinnuaritensis. *Aliqui tamen editi habent*, Simuaritensis *& paullo post* Ad Sinuar. *Licet vetus codex, ut testatur vir eruditus Stephanus Baluzius, habeat* Ad Sinnar. *de qua voce vide infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes, num. 115.*

4. PIENSIS. *Hunc locum ex Halleri codice reperire non licuit apud Ortelium. Legendum fortassis* Picensis. *Etenim in Tabulis Peutingerianis* Picus *memoratur. Habetur etiam inter Proconsularis provinciæ episcopos, qui Synodicæ supra num. 2. laudatæ subscripserunt*, Felix episcopus Pariensis, *an huc revocandus? Apud Polybium memoratur locus,* Prion *dictus, ubi Hamilcar Carthaginensium dux Spendium, aliosque rebelles fudit & cepit.*

5. HIPPZARITENSIS. *Mirum est quantum varient auctores in hujus urbis nomine describendo, non solum diversi, sed etiam quandoque unus & idem. Apud Ptolemæum lib. 4. cap. 3.* ἵππον Διάῤῥυτος *appellatur, quam urbem sic à Græcis nominari observat Plinius libro 5. cap. 4.* propter aquarum irrigua. *Eodem cognomine designatur apud Pomponium Melam lib. 1. de situ orbis cap. 7. idque jure, ut probat Vossius in Notis ad hunc Pomponii locum, contra Salmasium, qui id infitiari ausus est contra omnium fere scriptorum fidem. Eadem porro civitas* Hippozarrhutus *dicitur ab Antonino; & in Tabulis*

Peutingerianis Ipponte-Diarito. *Apud Anonymum Ravennensem Geographum, quem è Regiæ Bibliotheca codice ms. edidit noster domnus Placidus Porcheron, lib. 3. num. 6. appellatur* Hippone-zareston *& lib. 5. num. 5.* Yppone-zarestum. *Denique* Uticensium & Hippacritarum civitates *Carthagini vicinas passim laudat Polybius libro 3. Historiarum. Haud minus variant monumenta ecclesiastica, quam profana. In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis num. 72. sententiam tulit* Martyr Petrus ab Hippone-Diarrhito, *cujus objectionem solvit Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 35. ubi eodem nomine civitas ista designatur. quamquam in editis aliquot, & in omnibus manuscriptis, ut nostri in nova hujus Sancti operum editione observarunt, habeatur,* Hippone-zarito. *Ipse tamen Augustinus lib. 16. de Civitate Dei cap. 8.* Hipponem-Diarrhitum *appellat. Epistola synodicæ Proconsularium antistitum in concilio Lateranensi subscripsit* Donatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Ipponizaritensis. *Ejusdem loci episcopus ex parte Donatistarum, nomine* Victor, *in Collatione Carthaginensi cap. 133. ubi unus è Custodibus Cartharum constituitur, appellatur absque addito* episcopus Hipponiensis. *Sed cap. 179. dicitur* episcopus Hipponensis-Diarrytorum. *& idem cap. 139. jam dictus fuerat adversarius* Florentini episcopi ecclesiæ catholicæ Hippensis-zaritorensis, *sive, ut emendat clarissimus vir Stephanus Baluzius,* Hipponensium-zaritorum. *Ex varia autem hujus nomenclaturæ scribendi ratione apud auctores antiquos, liquet omnino, quod jam non semel à viris eruditis observatum est, litteras* z *&* d *seu* di *promiscue ab illis adhibitas fuisse. Quod compluribus exemplis, si necessarium esset, facile posset comprobari. Ea de re consule si*

lubet Justellum in cap. 78. Codicis ecclesiæ Africanæ, Norisium Historia Pelagiana libro 2. cap. 3. & in Observationibus adversus Garnerii Notas, Baluzium passim in Notis ad Collationem Carthaginensem, potissimum in cap. 139. tomo 1. Collectionis novæ Conciliorum. & in cap. 6. Lactantii de mortibus persecutorum; Johannem Harduinum in Notis ad Plinium; Garnerium, Chiffletium, aliosque passim auctores, quos fusius recensere non vacat. Denique etsi nemo nesciat alium præter hunc Hipponem *fuisse, cognomento* Regium, *cui nempe præfuit Augustinus; non tamen erit inutile hic observasse, utramque hanc urbem à Strabone libro 17.* Hipponem regium *fuisse appellatam. De utraque Solinus in Polyhistore cap. 30.* Hipponem, Regium postea dictum, item Hipponem alterum, de interfluente freto, Diarrhiton nuncupatum, nobilissima opida equites Græci condiderunt. NOTA IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

6. GUNELENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium* Gunelmensis. *urbs sub utroque nomine æque mihi ignota.*

7. UZIALENSIS. *Sic uterque codex mſ. Editi autem habent* Uzalensis, *& quidem melius. Celebris est apud Augustinum epistola 33. & alibi passim* Evodius Uzalensis episcopus, *quem laudant omnia fere istius ævi sacra monumenta. Hunc vero miratur Baluzius inter alios episcopos, qui Collationi Carthaginensi anno* CCCCXI. *interfuerunt, non fuisse recensitum; cum ex adverso* Felix *ejusdem urbis episcopus cap. 204. inter Donatistas comparuerit. Evodii nomen, quod in laudatæ Collationis Cognitione 3. cap. 141. depravatum fuerat ex codice mſ. restituit idem Baluzius, ubi antea* Emædio, *seu* Ennodio *legebatur.* Mustulus episcopus, *item* Uzalensis, *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio. Uzalis situm designat Augustinus lib. 22.*

de civitate Dei cap. 8. *ubi urbem hanc Uticæ colonia proximam fuisse testatur.* Uzalitanum opidum Latinum *appellat Plinius lib.* 5. *cap.* 4.

8\. MEMBROSITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium*, Membresitanus. Memblosa & Membresa, *seu potius* Membressa, *duæ sunt ejusdem fere nominis urbes in Africa, à se invicem diversæ, ut invicte probat adversus Garnerium Henricus Norisius, in Animadversionibus ad ejusdem Garnerii Notas in Marium Mercatorem. Et quidem in Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratur* Theasius episcopus plebis Memblositanæ, *qui* unitatem Ecclesiæ Catholicæ *apud se haberi testificatus est. Licet paullo antea recensitus fuisset* Gennadius episcopus plebis Membressitanæ *catholicus, cui ex parte Donati cap.* 198. *opponitur* Restitutus. *Fateor hunc Restitutum in vulgatis editionibus* episcopum plebis Simingitensis *appellari, sed mendose, ut animadvertit eruditus Baluzius, qui eo loci verba aliquot inter ansulas adjecit, ut duos Restitutos, hic ex errore librariorum in unum conflatos, restitueret: unum scilicet Donatistam, Gennadii Membressitani adversarium, alterum vero catholicum, Simingitensem episcopum. Et quidem ille* Restitutus *alius non est ab eo* Restituto, *qui fervente inter Donatistas schismate in locum* Salvii Membressitani *fuerat ordinatus, ut narrat Augustinus epistola* 108. *novæ editionis.* Salvius *autem ille in famosa Bagaïensi synodo anno* CCCXCIV. *damnatus fuerat, de quo passim Augustinus in libris adversus Donatistas, ubi varias ejus fortunas describit. Utramque vero urbem*, Membressam *nempe &* Memblosam, *memorat, ni fallor, Anonymus Ravennensis, apud quem libro tertio num.* 3. *habetur* Membrisca. *& numero sequenti* Membrone. *Hæ sunt etiam, ut puto, in Tabulis Peutingerianis* Membrissa & Membione. *Jam vero*

cum Bonifacius, *hic in Notitia memoratus, in codice Laudunensi & in editis* Membrositanus *appellatur, qua vox tam ex* Memblosa, *quam ex* Membresa *deduci potest, quod utrobique unica solummodo littera mutanda sit: incertum relinquitur, cuinam ex duabus istis urbibus ille Antistes præfuerit. Baluzius quidem* Gennadium Membressitanum *episcopum, & paullo post* Theasium Memblositanum *in notis ad cap.* 133. *Collationis Carthaginensis, provinciæ Proconsularis Antistitibus, ex Notitia, ut ait, Africana accenset. Sed cum in ipsa Notitia unicus occurrat episcopus Membrositanus, alteruter solummodo debebat ex hoc argumento Proconsularibus attribui. quamvis utramque hanc urbem ad Proconsularem Provinciam pertinuisse infitiari nolim. Verum si accurate descripta fuerunt schedæ, quas ex codice Hallери Ortelius acceperat, in quibus* Membresitanus *habetur; Bonifacium Membressitanum fuisse episcopum potius crediderim, quam Memblositanum. Nec obstat quod nonnulli Membressam ad Numidiam pertinuisse existimaverint: cum* Victorem episcopum ecclesiæ Membressitanæ habeamus, *qui inter ceteros Proconsularis provinciæ episcopos, synodicæ jam laudatæ subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione* 2. *&* Paschasius, Membressitanus *item episcopus, interfuerit synodo Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. *Quin &* Membresa, *ut in codice Halleri, cum unica* ſ *scribitur in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, in quo pro rebaptizandis hæreticis* Confessor Lucius à Membresa *sententiam dixit. Ejusdem urbis, quam* Membrissam *appellat, meminit Procopius libro* 2. *de Bello Vandalico, ubi eam Carthagine* trecentis & quinquaginta stadiis *distitisse scribit. Ipsam vero in Numidiæ & Proconsularis finibus sitam fuisse ex Antonino liquet.*

NOTA IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

9. BENEVENTENSIS. *Sic codex ms. Laudunensis cum vulgatis editionibus. Codex tamen Halleri apud Ortelium habet* Benentensis. *Unde suspicatur eruditus Baluzius in Notis ad caput* 128. *Collationis Carthaginensis*, Beneventensem *seu* Benentensem *urbem, hic in Notitia memoratam, eam ipsam esse cui praerat* Adeodatus episcopus plebis Bencennensis, *inter Catholicos antistites in Collationis capite laudato recensitus. Jam antea Garnerius* Bencennensis *pro* Beneventensis *legendum esse censuerat; sed hæc sententia Henrico Norisio non placuit, qui ea de causa Garnerium redarguit in Censura adversus ipsius Notas in inscriptionem epistolæ synodicæ Carthaginensis concilii. Contendit quippe Norisius, Bencennam & Beneventum duas fuisse in Africa urbes omnino diversas: quarum priorem ex Collatione Carthaginensi notam fuisse dixit: alteram vero non solum in Notitia, sed etiam in percelebri concilio Arelatensi, quod anno* CCCCXIV. *celebratum fuit, memorari. Et quidem huic synodo, inter alios antistites qui cum Cæciliano Carthaginensi ex Africa convenerant, subscripsit* Anastasius episcopus de civitate Beneventina.

10. UTIMMIRENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratur* Severus episcopus plebis Utimari, *an huc revocandus? Porro sæpe laudatus Baluzius pro* Utimmirensis, *legendum censet* Utimminensis, *cui loco præfuisse putat* Octavium episcopum plebis Utimmensis, *in Collatione cap.* 133. *memoratum. Huic sententiæ favet codex Halleri, in quo pro* Utimmirensis, *ut observavit Ortelius, legitur* Utimiensis. *Sed forte non advertit vir eruditus, urbem Utimmirensem, hic in Notitia memoratam, jam ab eo cum* Utmensi *conjunctam fuisse. Nam cap.* 126. *dictæ Collationis, ubi antea legebatur* Timianus episcopus plebis Utinensis, *cum* Felice *ejus adversario,*

adversario, pro Utinensis *restituit* Utmensis, *eo quod inferius, capite scilicet* 133. Isaac episcopus Utinensis *catholicus cum* Feliciano *Donatista recenseretur; & in Notis ad hunc locum infert* Utmam *ad Proconsularem provinciam pertinuisse, quod episcopus in Notitia vulgata* Utimmirensis *dictus, in codice Halleri, quo usus est Ortelius*, Utimiensis *appellatus occurrat. Verum cum hæc quasi subdubitando ille dixerit, nihil aliud voluisse videtur quam suas conjecturas in medium proferre, ut quisque postea, quod sibi melius visum fuerit, amplecti possit. Ceterum Leo Allatius, & Henricus Norisius, duas urbes* Utinas *in Africa admittunt, ex quibus alterutra cum adspiratione* Uthina *scribi debet. Deinde veteres Collationis editiones Octavium*, episcopum plebis, *non* Utimmensis, *sed* Utinunensis *appellant; & cap.* 198. Bonifacius *ejus ex parte Donati adversarius*, Utunnensis episcopus *dicitur. Præferenda tamen videtur Baluzii lectio quæ habet* Utimmensis.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

PUPPITANUS. *In Collatione Carthaginensi cap.* 126. *inter Patres catholicos recensitus fuit* Pannonius episcopus plebis Puppitensis. *Et* Fortunatus episcopus plebis Puppitanæ *interfuit Carthaginensi synodo, quæ sub Bonifacio anno* DXXV. *celebrata fuit. Primus omnium epistolæ synodicæ Proconsularium, sæpius jam memoratæ, subscripsit* Gulosus episcopus Puppitanus. *Sic & in plerisque aliis conciliis & monumentis ecclesiasticis passim occurrit episcopus* Puppitanus, *aut* ecclesiæ Puppitanæ. *Tamen Antoninus urbem hanc* Putput *in Itinerario appellat. Dicitur in Tabulis Peutingerianis* Pudput. *Anonymus Ravennas lib.* 5. *num.* 5. *habet* Pulpu. *quam lectionem confirmat noster Placidus Porcheron ex Prisciani libro sexto de partibus orationis, ubi hæc Titi Livii verba ex libro* 113. *ut observat Ortelius*, II.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS. *deperdito, laudat iste auctor.* Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

12. REPARATUS PUPPIANENSIS. *Is ipse dedicavit monasterium in Byzacena provincia, pro cujus asserenda libertate Petrus abbas tantopere desudavit in concilio Carthaginensi sub Bonifacio: cui concilio subscripsit Reparati successor* Gaudiosus episcopus plebis Pupianensis. *Huc quoque revocandus est* Bonifacius episcopus Pappianensis, *qui Synodica Proconsularium antistitum in concilio Lateranensi sub sancto Martino lecta subscripsit. His omnibus antiquior fuit* Victor senex Puppianensis, *laudatus in concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCXCVII. *cujus concilii canones in Codice ecclesiæ Africanæ referuntur à Justello pag. 346. In Concilio autem quod sub Genethlio in eadem urbe habitum fuit,* Victor Pupputanensis *dicitur in quibusdam codicibus, in aliis vero* Puppianensis. *Vide tom. 2. Concil. editionis Labbei col. 1158. & 1828.*

13. ARADITANUS. *Sic uterque codex ms. cum editis. Hunc Ortelius sic dictum fuisse suspicatur* ab Aradi Sardiniæ, quam, *inquit, insulam* Victor sub Africæ diœcesi *computat. Sed fallitur vir eruditus. Sardiniæ quidem episcopi tunc temporis ex Africana diœcesi erant, sed inferius seorsim recensentur; nec umquam ad Proconsularem provinciam pertinuerunt. Concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *habito adfuit* Æmilianus episcopus plebis Araditanæ. *Occurrunt passim in Orientalibus synodis episcopi* Aradi; *sed isti ex Phœnicia fuerunt.*

14. THELENSIS. *Eidem urbi præfuit* Bonifacius episcopus Telensis, *qui epistolæ Synodicæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, inter antistites Proconsularis provinciæ subscripsit.* Natalicus episcopus Telensis *Donatista interfuit concilio Cabarsussitano; jam quippe inter omnes viros*

eruditos constat sic istud concilium appellari debere, quod antea editi Cavernense dicebant, cujus occasione confinxerant nonnulli Cavernas-Susis, locum Carthagini propinquum. De hac re vide Baluzium in nova Canonum Collectione col. 95. & 256. aliosque passim auctores. Ceterum Felix Telensis ex eadem Donatistarum secta Collationi Carthag. interfuit cap. 208. quo ex loco Baluzius argumentum deducit ad probandum Telam & Zelam, duas fuisse in Africa urbes à se invicem diversas. Nam in eadem Collatione cap. 136. Natalicus Donatista adversarius esse dicitur Donatiani episcopi plebis Zellensis catholici. & rursus cap. 163. idem Natalicus episcopus Zellensis inter Donatistas comparuit. In hac itaque sententia dicendum est Felicem successisse Natalico, qui Cabarsussitanæ synodo subscripsit, à quo diversus fuerit Natalicus, qui hic in Collatione memoratur. Denique celebris est synodus Telensis sive Zellensis, ob controversias de ejus sinceritate aut falsitate hoc sæculo commotas.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

15. MULLITANUS. Interfuit Collationi Carthaginensi cap. 133. Candorius episcopus plebis Mullitanæ, cum Marcellino Donatista suo adversario, qui & cap. 198. memoratur. Segetius ejusdem urbis antistes, post restitutam ecclesiæ Africanæ pacem, subscripsit synodo Carthaginensi sub Bonifacio habita anno DXXV.

16. DUASSEDEMSAI. sic uterque codex ms. cum editis. Garnerius legit Duassendelmai. Sed ex proprio marte. Nec felicius censuit ea voce Dionysianam urbem designari, cum infra inter Byzacenæ provinciæ urbes, quæ episcopis erant destitutæ, memoretur Dionysiana. Norisius vero in observationibus adversus eumdem Garnerium hic designari putat sedem Assenemsalensem, cujus episcopus ex parte Donati Fortunatianus Assenemsalensis, seu

potius, ut habet editio Baluziana, à Senemsalis *interfuit Collationi Carthag. cap.* 201. *Et in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, inter Proconsulares recensetur* Patronianus Senemsalensis, *& in synodo Lateranensi sub sancto Martino* Julianus Senepsalitanarum. *quibus vocibus eamdem urbem designari censet vir eruditus. Verum rem, ut quidem mihi videtur, acu tetigit Baluzius, in emendandis veteribus monumentis sagacissimus, qui hic legendum esse monet*, Duas-Senemsal. *id est* duarum Senemsalensium. *Sic* Julianus *supra memoratus, in laudato Lateranensi concilio subscripsit Proconsularium epistola synodica ad Paulum Constantinopolitanum data, sub hac formula*, Julianus episcopus sanctæ ecclesiæ duarum Senepsalitinarum, *seu potius*, Senemsalitanarum. *Duplex igitur erat, uti videtur, locus ejusdem nominis, unicum habens episcopum, qui hac de causa quandoque* Senemsalitanus *dicebatur, aliàs vero* duarum Senemsalitanarum, *ut hic in Notitia, aliquando etiam* à Senemsalis, *uti supra observavimus ex Collatione Carthaginensi. Alia porro fuit ejusdem pæne nominis urbs in Proconsulari, cui præfuit* Felix Selemselitanus, *in concilio Carthaginensi sub Genethlio memoratus. De quo & Gratianus loquitur* 16. q. 1. c. Felix, *uti monet Baluzius in notis ad cap.* 201. *Collationis Carthag. occasione* Cresconii episcopi Silemsilensis, *ex Donatistarum secta, qui ibidem memoratur.*

17. MISSUENSIS. Missuam *memorant Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas lib.* 5. *At Tabula Peutinger. Plin. lib.* 5. *cap.* 4. *& alii auctores hanc urbem* Misuam *appellant, Ptolemæus vero* Nisuam. Missuam Carthaginensium navale *appellat Procopius lib.* 2. *de Bello Vandalico.* Servuidei episcopus Missuensis *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *Habetur & inferius num.* 49. Muzua.

LAPDENSIS. *Ejusdem loci videtur fuisse* Rufinus episcopus Labdensis *ex parte Donati in Collatione cap.* 198. *memoratus.* Victor *item* Lapdensis *episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio. Et infra inter antistites Mauritaniæ Cæsariensis*, Restitutus Lapidiensis episcopus. *num.* 61. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS. 18.

ASSURITANUS. *In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num.* 68. Confessor Victor ab Assuris. *Et idem Cyprianus* Epicteto fratri, *id est episcopo, ni fallor,* & plebi apud Assuras consistenti *scripsit epistolam, quæ est in nova editione num.* 65. *Eidem urbi præfuit* Evangelus episcopus ecclesiæ Assuritanæ, *in concilio Carthaginensi sub Aurelio memoratus in Codice canonum ecclesiæ Africanæ, apud Justellum pag.* 346. *qui & affuit Collationi Carthag. cap.* 120. *Porro* Prætextatus episcopus Assuritanus *Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *& anno sequenti in Bagaiensi synodo è sede sua dejectus est.* Rogati, *quem iidem Donatistæ Prætextato subrogaverant, meminit sanctus Augustinus libro* 3. *contra Cresconium cap.* 56. *cui postea ad unitatem Catholicam converso, ut idem sanctus Doctor narrat in libro de gestis cum Emerito num.* 9. *Circumcelliones manus & linguam præciderunt.* Assuras *haud semel memorat Antoninus in Itinerario, quam urbem* Assurus *Ptolemæus appellat, Tabula Peutingeriana* Assures. *Eamdem porro urbem esse* opidum Azuritanum, *seu, ut alii codices habent,* Absuritanum *à Plinio lib.* 5. *cap.* 4. *laudatum, vult Harduinus. cui favet Synodica Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino: ipsi enim subscripsit* Victorinus episcopus *ecclesiæ* Auziritanæ. *Tamen præter* Evangelum Assuritanum *episcopum, quem supra diximus in Collatione Carthaginensi inter Catholicos comparuisse cap.* 120. 19.

Victor episcopus Azurensis *catholicus interlocutus est capite* 187. *Sed nodum hunc solvit Baluzius, qui observat, Victorem istum Cognitione* 2. *cap.* 15. Ajurensem *episcopum appellari. Et quidem cum cap.* 187. *laudato Victor affirmet se in urbe Rotariensi ecclesiam habere, ad Numidiam videtur pertinuisse.* Felix *quippe* à Rotario, *apud Optatum libro* 1. *memoratus, ex Numidis erat. Vide infra* Servium Arsuritanum *inter Byzacenæ provinciæ episcopos num.* 67.

20. URCITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Uracitanus. *Et apud Victorem libro* 1. *num.* 3. *laudatur* Mansuetus Uricitanus, *qui jubente Genserico rege* in porta incensus est Fornitana: *cujus occasione plura de hac urbe observavimus in nota ad hunc locum, supra pag.* 146. *n.* 12. *Ejusdem urbis episcopum fuisse censet Baluzius* Bonifacium Urugitanum, *qui ex Donati parte Collationi Carthaginensi interfuit cap.* 187.

21. TENNONENSIS. Optatus episcopus Tonnonensis *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. *sed celebrior fuit* Victor *ejusdem urbis antistes, Chronici, quod sub ejus nomine vulgatum est, auctor. Is pro trium Capitulorum defensione cum aliis Africanis episcopis, imperante Justiniano, exsilium aliaque graviora incommoda pertulit, ut ipsemet in laudato Chronico attestatur.*

22. UTICENSIS. Urbes Utica & Carthago, *inquit Pomponius Mela libro* 1. *cap.* 7. ambæ inclytæ, ambæ à Phœnicibus conditæ: illa fato Catonis insignis, hæc suo. *Uticam* altera veluti Africæ claustra *appellat Florus libro* 4. *cap.* 2. Morte Catonis nobilem *Plinius libro* 5. *cap.* 4. *quam haud procul Carthagine distitisse ex Antonini Itinerario, Tabulis Peutingerianis, Polybio, aliisque auctoribus facile colligi potest.* Victor episcopus Uticensis

cum Gedalio *Donatista ipsius adversario interfuit Collationi Carthaginensi capite* 128. *Plura de hac urbe, apud sacros simul & profanos scriptores celebri, congerere superfluum esset.*

MIGIRPENSIS. *In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, secundus pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit* Primus à Misgirpa, *seu potius, ut observat editor Oxoniensis,* Felix *eo nomine* primus à Misgirpa. *non enim aliter quam* Felix à Migirpa *ab Augustino appellatur, præsertim libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 6. *ubi illius objectiones solvit. Videsis quæ ad hunc locum nostri in notis observarunt.* Victor episcopus plebis Migirpensis *catholicus cum* Glorioso *suo adversario comparuit in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *Sed & idem Gloriosus iterum cap.* 198. *inter Donatistas recensitus fuit. Habemus &* Titum *seu* Tutum Migirpensem episcopum, *qui concilio Carthaginensi sub Aurelio interfuit anno* CCCXCVII. *apud Justellum in Codice canonum ecclesiæ Africanæ pag.* 346. 23.

GISIPENSIS. *In Collatione Carthaginensi cap.* 133. *recensitus fuit inter Catholicos Patres* Januarius episcopus ecclesiæ Gisipensis-majoris, *qui nullum adversus se Donatistam habebat. An vero ex hoc loco colligi possit duas fuisse in Africa civitates, quarum una* majoris *additamento ab altera discerneretur, affirmare non ausim. præsertim quod nullum ejus rei argumentum in monumentis antiquis mihi occurrat.* Redemtus Gisipensis *interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *celebrato; & epistolæ synodali Proconsularium Patrum ad Paulum Constantinopolitanum episcopum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudata, subscripsit* Mellosius episcopus ecclesiæ Gisipensis. *Cave autem ne Gisipensem urbem cum Ginesitensi confundas cum Garnerio, qui gravem inde Norisii censuram incurrit.* 24.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

25. UZITENSIS. *Norisius hic legendum putat*, Ucitensis, *ab* Uci *urbe*, *quæ duplex erat ejus nominis in Africa*, *ut ex Plinio observavimus in nota* 12. *ad Victorem Vitensem. Erat tamen in Africa* opidum Uzita *dictum*, *quod laudat Hirtius in libro de Bello Africano At opidum istud ad Byzacenam pertinuiße contendit Norisius*, *idque ex ipsius Hirtii verbis posse evinci putat. Ibi enim Uzita dicitur à portu Leptis-parva* millia sex passuum *abfuisse. Leptis autem erat in Byzacena supra Adrumetum versus Tripolim millia passuum decem & octo*, *ut testatur Antoninus in Itinerario*, *proindeque longius à Proconsulari dissita*, *quam ut ei provinciæ attribui possit. Huic etiam sententiæ favet Ptolemæus*, *qui libro* 4. *cap.* 3. *inter urbes*, *quæ* sub Adrumeto *erant*, Uzitam *commemorat. Quis autem nescit Adrumetum ad Byzacenam pertinuiße? Ceterum Baluzius Uzitensi huic urbi in Notitia recensita præfuisse putat* Paulum episcopum plebis Uzittarensis, *qui in Collatione Carthaginensi cap.* 128. *cum aliis Catholicis Patribus comparuit.*

26. EXITZIOSUS VERENSIS. *Editi* Exitiosus. *Porro huic sedi suspicatur Baluzius præfuisse* Vitalem episcopum Ucrensem, *qui in Collatione Carthaginensi cap.* 208. *inter Donatistas memoratur. Certe in Collationis editionibus*, *quæ Baluzianam præcesserunt*, Vitalis *iste*, *non* Ucrensis *appellatur*, *sed* Virensis. *Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur* Veri, *quem locum Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 5. Verim *nominat.* Quodvultdeus episcopus Verensis *subscripsit concilio Carthaginensi anno* CCCCXIX. *sub Aurelio*; *sed his antiquior est* Vitalis episcopus de civitate Verensium, *qui cum Cæciliano*, *aliisque antistitibus ad concilium Arelatense primum* ex Africa *advenit.*

27. CRESCES CICSITANUS. *Editi* Crescens.

In Collatione Carthaginensi cap. 209. *inter Donatistas comparuit* Flavosus episcopus Cissitanus. *cum jam paullo superius, cap. scilicet* 206. Quodvultdeus episcopus Cessitanus *ex eadem secta recensitus fuisset. qui tamen Quodvultdeus in aliis editionibus, quæ scilicet Baluzianam præcesserunt,* Cissitensis, *& in Labbeana cap.* 207. Gessitensis *appellabatur. Alteruter fortassis ex his duobus Cicsitanam sedem hic in Notitia memoratam occupavit. An vero alter ad Mauritaniam, in qua provincia etiam Cissitana civitas infra num.* 107. *habetur, pertinuerit, incertum est. Suspicatur Baluzius Flavosum in Quodvultdei, qui in itinere defunctus fuerat, locum à Donatistis substitutum fuisse. quod tamen etiam ipsimet Baluzio difficile videtur, ob hoc potissimum quod amborum istorum episcoporum nomina, uno & eodem die in Collatione recitata fuerint, nihil ad* Flavosi Cissitani episcopi *nomen dicentibus Catholicis, qui paullo ante, cum Quodvuldeus jam defunctus recenseretur, gravem controversiam ea occasione adversus Donatistas commoverant. Ceterum in concilio Carthaginensi sub Grato laudatur* Elpidoforus Cuisitanus, *qui huc poßet revocari, nisi aliunde eo loci* Cuiculitanus *legi debere nobis constaret. Vide infra inter Numidas num.* 10. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

BOLITANUS. *Ptolemæus inter alias urbes, quas libro* 4. *cap.* 3. sub Carthagine *fuisse commemorat,* Vol *secundam recenset. Huic præfuit* Crispulus episcopus ecclesiæ Volitanæ, *qui cum* Quodvultdeo *Donatista ipsius adversario, Collationi Carthaginensi interfuit cap.* 128. Quodvultdeus *item comparuit cap.* 208. *in quem locum V. C. Stephanus Baluzius emendat, quæ ad caput* 128. *de Volitana plebe dixerat, quam scilicet eo loci cum* Volis *Mauritaniæ Tingitanæ populis lapsu calami confuderat. Monet idem vir eruditus in caput* 135. *Volitanam* 28.

urbem à Vallitana distinguendam esse. Ceterum Notitiæ lectio confirmari potest ex Vita sancti Ambrosii capite ultimo, ubi Paulinus Muranum episcopum Bolitanum *laudat. Bolitanos Martyres in Africa celebres fuisse ex Augustino patet, qui in eorum natali die sermonem habuit* in basilica Gratiani. *Is est sermo* 13. *de Verbis Apostoli.* Sanctorum Volitanorum *memoria celebratur in vetustissimo Carthaginensi Kalendario, die* XVI. Kalend. Novembris.

29\. CARPITANUS. Carpis *à Ptolemæo memoratur lib.* 4. *cap.* 3. *Hanc urbem Plinius appellat* Carpi. Carpos *vero memorat Optatus Milevitanus libro* 2. *adversus Parmenianum.* Secundinus à Carpis *censuit hæreticos esse rebaptizandos, in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano num.* 24. *cui respondet sanctus Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 31. Antonius episcopus plebis Carpitanæ, *cum suo adversario ex parte Donati, nomine* Veratiano, *recensitus est in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *Idem* Veratianus *cap.* 223. *inter custodes Tabularum ex secta Donatistarum computatus est. Penthadius Antonii successor,* episcopus ecclesiæ Carpitanæ *subscripsit concilio Carthaginensi, quod sub Aurelio anno* CCCCXIX. *celebratum fuit.* Venerius *item Carpitanus episcopus sæculo sequenti concilio Carthaginensi sub Bonifacio interfuit. Denique inter alios Proconsularis provinciæ episcopos, qui Synodicæ subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione* 2. *memoratur* Bassus episcopus ecclesiæ Carpitanæ.

30\. MAXULITANUS. Maxulam *habent Tabulæ Peutingerianæ. Ptolemæus vero lib.* 4. *cap.* 3. Maxulam *commemorat, & paullo inferius inter eas urbes, quæ sub Carthagine erant,* Maxulam-veterem *omnium primam recenset.* Maxulam coloniam *appellat Plinius libro* 5. *cap.* 4. *Porro in concilio Cartha-*

ginensi sub Genethlio Numidius Massylitanus *memoratur capitulo 6. quod est in Codice Africana ecclesiæ cap. 8. At in Collatione Carthaginensi capite* 112. *comparuit item* Numidius episcopus ecclesiæ Catholicæ Maxulitanæ, *simul cum* Felice *ipsius adversario ex secta Donatistarum. Denique alius* Numidius *ejusdem urbis antistes concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. *subscripsit.* Sanctorum Maxulitanorum *festivitas in veteri Kalendario Carthaginensi celebratur die* XI. Kal. Augusti. *De iis duos habemus sancti Augustini sermones, qui* de sanctis martyribus Massylitanis *inscribuntur.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

BONUSTENSIS. *Inter Catholicos Patres, qui ad Collationem Carthaginensem convenere, memoratur capite* 133. Rufinianus episcopus Bonustensis. 31.

TINNISENSIS. *In Tabulis Peutingerianis occurrit* Tumsa, *fortassis pro* Tunisa. Tumissam *&* Tunizam *memorat Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 6. *Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. Thinissam *laudat, & inter urbes, quæ sub Carthagine erant* Thernissam *&* Uthinam. *Præcedenti autem capite jam* Tenissam *memoraverat, sed in Cæsariensi-Mauritania.* Tunes *celebris est apud Polybium, cujus situm libro* 14. *describit his verbis :* Tunes Carthagine abest stadia ferme 120... ex omni ferme parte Carthaginis potest conspici. *Hanc urbem ex Carthaginis ruinis crevisse veri simile est, etiamnunc regni, seu potius reipublicæ ipsi cognominis caput.* Sextilianus Tuneiensis *seu* Tuniensis episcopus, vices *egit* Primosi episcopi Carthaginis *in concilio V. Generali. Suspicatur Baluzius Tinnisensi urbi, hic in Notitia memorata, præfuisse* Valerium episcopum plebis Utinisensis, *in Collatione Carthaginensi capite* 126. *inter Orthodoxos patres recensitum. Editiones tamen, quæ Baluzianam præcessêre, habent* Utinicensis. *Sed hæc varietas lectionis viri eruditi* 32.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

sententiæ non adversatur, si quidem & codex Halleri in Notitia pro Tinnisensis, *habebat* Tinicensis; *ut ex Ortelio colligitur, qui* Tinicam *ex Victore ms. codicis Halleri laudat. Ceterum in jam laudata Collatione capite* 180. *inter Donatistas comparuit* Colonicus episcopus Thinistensis, *ubi Baluzius legendum esse censet* Thinissensis. *Sed hanc sedem ad Numidiam revocari debere arbitratur cum Baronio. Denique in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano inter rebaptizantes num.* 29. *sententiam pronuntiavit* Confessor Venantius à Tinisa, *cujus objectionem solvit Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 13.

33. CULSITANUS, *seu potius* Culusitanus. Nicasius *quippe* Culusitanus *memoratur in concilio Carthaginensi sub Grato. Celebris fuit* Vincentius episcopus ecclesiæ Culusitanæ, *qui fuit unus è septem Catholicis episcopis, qui in Collatione Carthaginensi electi sunt, pro tuenda Ecclesiæ Catholicæ causa adversus schismaticos Donatistas; recensitus quoque inter ceteros Patres cap.* 138. *Idem antistes interfuit concilio Carthaginensi sub Aurelio, quod anno* CCCCXIX. *celebratum fuit, ut patet tum ex editione Labbeana, tum etiam ex codice Canonum ecclesiæ Africanæ. Is idem ipse est qui à Paulino laudatur in Vita sancti Ambrosii capite ultimo, quamvis ibi in editis* episcopus Colossitanus *appelletur, contra omnium fere mss. codicum fidem, qui, ut testantur nostri in nova sancti hujus Doctoris operum editione, habent* Culusitanus. *quod tamen nec ipsi emendaverunt. Sæculo sequenti* Marcianus episcopus plebis Culusitanæ *interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Denique synodica episcoporum Proconsularium, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *recitata fuit, subscripsit* Petrus gratia Dei episcopus ecclesiæ

Culcitanensis. *Urbem tamen* Culucitanam *à* Culusitana *distinguendam esse contendit Norisius adversus Garnerium. Nam Antoninus in Itinerario, & Tabula Peutingeriana* Culucitanas *in media Numidia locant. cum tamen certum sit ex omnibus testimoniis quæ supra laudavimus,* Culusitam *ad Proconsularem pertinuisse.* Culuciam *memorat Anonymus Ravennas libro 5. num. 4. Nec immorari licet refellendo alteri Garnerii errato, qui eamdem Culusitanam urbem cum Curobitensi confundit. Ex his quippe quæ inferius de Curubi dicemus num. 36. patebit has omnino diversas fuisse. Denique Culusitanam civitatem laudat Victor Vitensis libro 5. num. 3. in qua tot Martyres ac Confessores sub Vandalica persecutione floruerunt, ut* impossibile *fuerit eos,* homini supputare. *Præ ceteris laudat* Victoriam *matronam illustrem, de qua vide notam 165. in hunc Auctorem.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

BULLENSIS. Confessor Therapius à Bulla *tulit sententiam adversus hæreticorum baptisma in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, num. 61. cujus argumento respondet Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 25. Huc forte revocandus quoque est* Victor Bulnensis, *qui Synodali epistola Proconsularis provinciæ episcoporum jam sæpius laudatæ subscripsit, ut videre est in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2.* Bulcampum *semel & iterum memorat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, qui erat in itinere versus Numidiam.* Campi Bullensis *meminit quoque sanctus Augustinus epistola 65. Vide inferius num.* 50. Bullensis-regior. 34.

NEAPOLITANUS. *Omnium postremus* Junius à Neapoli *pro rebaptizandis hæreticis sententiam dixit, in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano.* Fortunatianus Neapolitanus episcopus *subscripsit.* 35.

concilio Carthaginensi, quod anno CCCCXIX. *sub Aurelio celebratum fuit; idemque interfuit Collationi Carthaginensi capite* 126. *cum* Ampelio *Donatista ipsius adversario, qui Ampelius iterum capite* 206. *inter ejusdem secta episcopos recensitus est. De hac urbe agunt Hirtius in libro de bello Africano, Pomponius Mela, aliique auctores, quam Tabula Peutingeriana mediam fere inter Clypeam & Pudput locant. Consentit Antoninus in Itinerario, ubi* Putput, Curubis, Neapolis, Clypea. *Ceterum Ptolemæus* Neapolim coloniam *appellat*, liberum opidum *Plinius. Alia erant in aliis provinciis urbes*, Neapolis *dicta*.

36. CURBITANUS. *Huic lectioni favet jam non semel laudata synodica Proconsularis provinciæ episcoporum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino approbata, cui subscripsit* Benenatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Curbitanæ. *Frequentius tamen veteres* Curubim *scribebant. In Collatione Carthaginensi cap.* 198. *inter Donatistas recensitus fuit* Victor episcopus Curubitanus. *Adfuit & concilio Carthaginensi sub Bonifacio, anno* DXXV. Peregrinus episcopus ecclesiæ Curubitanæ. *Eadem civitas* Curubis *à sancto Augustino appellatur libro* 22. *de Civitate Dei cap.* 8. *Sacris scriptoribus profani consentiunt Plinius, Antoninus in Itinerario, Anonymus Ravennas libro* 5. *num.* 5. Curobim *tamen, seu, ut habet codex Palatinus*, Curabim *appellat Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. *Post Norisii in Garnerium censuram nemo erit, opinor, in posterum qui hanc urbem cum Culusitana confundat*.

37. SIMMINENSIS. *In codice Halleri* Simminiensis. *Apud Anonymum Ravennensem libro* 5. *num.* 5. *occurrit* Siminina, *quam urbem eamdem esse putat noster Placidus Porcheron cum* Sinuama, *quæ libro* 3. *num.* 5. *apud eumdem auctorem memoratur. Opi-*

natur Baluzius hic in Notitia scriptum fuisse Simminensis, *& inferius num.* 42. Seminensis *pro* Simitensis. *quod in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *interfuerit inter Patres Catholicos* Benenatus episcopus ecclesiæ Simittensis; *& alter* Benenatus episcopus ecclesiæ Semitensis *subscripserit cum aliis Proconsularis provinciæ Patribus synodicæ jam sæpius laudatæ, quæ approbata fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Sane varii modi, quibus variis in locis civitas hæc scribitur, ansam præbent conjecturis indulgendi.* Opidum Simittuense *memorat Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *Antonino dicitur* Simittu. *In concilio Carthaginensi editionis Labbeanæ, quod anno* CCCCXIX. *sub Aurelio celebratum est, interfuit* Adeodatus Simituensis, *seu* Sumitensis, *seu* Simoethensis. *qui in Codice canonum ecclesiasticorum ex Dionysio Exiguo apud Justellum col.* 169. *& in Codice canonum ecclesiæ Africanæ col.* 396. *dicitur* Adeodatus Simidicus, *seu, ut habet textus græcus*, Σιμιδικίτης. *Cave tamen ne unam & eamdem urbem esse existimes* Simittu *&* Simidicam. *Duas enim esse omnino diversas probat Norisius in Observationibus adversus Garnerium, jam sæpe laudatis. Et quidem id facile evinci potest ex Collatione Carthaginensi, ubi cap.* 126. Benenatus Simittensis *jam memoratus, testatur, nec* alium secum *episcopum*, nec hæreticos *sibi adversarios habere. Et cap.* 135. *item inter Catholicos recensitus est* Adeodatus episcopus plebis Simidicensis, *qui pariter unitate catholica gaudebat. Hinc collige aut in subscriptionibus Labbeanis restituendum esse* Simidicensis *pro* Simitensis, *aut certe Adeodatum in isto Carthaginensi concilio memoratum, alium prorsus esse ab Adeodato Simidicensi, in Collatione cap.* 135. *laudato, qui Benenato successerit, ut vult Norisius. Vide infra num.* 42. *ubi de* Seminensi *episcopo agemus.*

NOTA IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

38. CLIPIENSIS. *Eodem modo scribitur nomen* Stephani episcopi ecclesiæ Clipiensis, *qui subscripsit Synodicæ Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, actione 2. Et* Crescens Clipiensis episcopus *interfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Tabulæ Peutingerianæ habent etiam* Clipeis. *Sæpius tamen veteres scribebant* Clypeam *aut* Clupeam. *Sic quippe habent Ptolemæus libro 4. cap. 3. Cæsar libro 2. de Bello civili, Hirtius libro de Bello Africano. Plinius, Antoninus in Itinerario, Pomponius Mela, Solinus, Polybius, & alii passim auctores. Ejus rei rationem reddit Silius Italicus lib. 1. quod nempe in clypei modum esset exstructa. Collationi Carthaginensi interfuit* Laodicius episcopus plebis Clypiensis, *qui cap. 133. cum* Geminio *suo adversario memoratus est.* Geminius *iterum cap. 198. cum ceteris Donatistis comparuit. Hæc urbs prima omnium Africanarum in Romanorum potestatem devenit sub Regulo, ut observat Polybius libro* [illegible] *Historiarum, Florus libro 2. Historiæ Romanæ cap. 2. Herculem in ea cum Anthæo Afrorum rege decertasse veteres putabant, ut refert Procopius libro 2. de Bello Vandalico. De Anthæo autem plura habent fabulæ, sed quæ hic recensere non vacat.*

39. MEGLAPOLITANUS. *Sic legendum esse compluribus exemplis probat Norisius, qui Garnerium reprehendit, quod* Megalopolitanus *absque ullius codicis auctoritate scripserit. Codex Halleri apud Ortelium habet* Megapolis; *sed pro Norisio stat codex Laudunensis annorum* 800. *Et quidem licet in Labbeana Conciliorum editione capite 133. Collationis Carthaginensis memoretur* Romanus episcopus plebis Megapolitanæ; *in editione tamen Albaspinei habetur* Meglapolitanæ, *cui lectioni respondere veterem codicem manuscriptum monet Baluzius in*

notæ

nota ad hunc locum. Editio Papirii Massoni habet Neglapolitanæ. *Ceterum nostræ lectioni favet etiam synodalis epistola ex concilio Lateranensi sub sancto Martino jam sæpius laudata, cui inter provinciæ Proconsularis episcopos subscripsit* Reparatus episcopus ecclesiæ Meglapolitanæ.

NOTA IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

TIMIDENSIS. Felix episcopus ecclesiæ Timidensis *recensetur inter episcopos Proconsularis, qui synodicæ subscripserunt eidem Concilio act.* 2. & Timidensium martyrum *memoria celebris olim fuit in Africa, ut ex vetusto Kalendario Carthaginensi patet, in quo* 11. Kalendas Junii sanctorum Timidensium *festivitas memoratur. Hæc eadem urbs est, quæ vulgo* Timida-regia *dicebatur, cujus episcopum* Faustum Confessorem *laudat Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 22. *qui longe antea in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro hæreticis rebaptizandis num.* 58. *sententiam dixerat.* Restitutus episcopus Timidensium-regiorum *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *Porro huic etiam urbi præfuisse* Januarium episcopum plebis Tunudensis, *qui in Collatione Carthag. cap.* 120. *memoratur, censuerunt aliqui viri eruditi: contra quos insurgit Norisius in observationibus adversus Garnerii notas, qui sedem Tunudensem à* Thunu *ex Tabulis Peutingerianis, aut à* Tunuba *ex Ptolemaicis, aut certe ab opido* Tunudisensi, *quod Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *in Proconsulari locat, potius esse repetendam censet.* Tunudisensis *reposuit Baluzius in notis ad hunc Collationis locum, quod* Victorianus *Donatista, qui ibi Januarii adversarius dicitur, infra cap.* 201. *ejusdem Collationis appelletur* episcopus Tunusudensis. Thunusdam *memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *Sed de urbe Tunusudensi plura diximus in nota* 46. *ad Victorem Vitensem pag.* 160. *Porro id viros eruditos impulerat* 40.

Q

NOTA IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

ut hic Tunudensis *pro* Timidensis *scriptum fuisse censuerint, quod veteres Collationis editiones haberent* Tumidensis, *quod mendum etiam viro erudito, qui sancti Cypriani Oxoniensem novissimam editionem curavit, fucum fecit.*

41. VINCENTIUS ZIGGENSIS. *In Collatione Carthag. cap. 197. inter Donatistas comparuit* Donatus episcopus Zicensis, *quo nomine sedem* Ziggensem *hic in Notitia memoratam designari putat V. C. Baluzius in notis ad hunc Collationis locum; ibique reprehendit Holstenium, qui Zicensem hanc urbem cum Siccensi eamdem esse putavit, cum alias* Paulus Siccensis *episcopus ex Donatistis cap. sequenti memoretur. Et quidem* Fortunatianus Siccensis Catholicus episcopus *cap. 139. profitetur ita unitatem Catholicam in urbe sua haberi, ut episcopus Donatista, qui ibi morabatur, vix nomine notus esset. Ceterum* Vincentium, *qui hic in Notitia* Ziggensis *episcopus dicitur, eum ipsum esse censet Baluzius, qui apud Victorem Vitensem lib. 1. num. 9. appellatur episcopus* Gigitanus. *de quo vide notam 29. in hunc auctorem supra pag. 155. Sed eo pacto urbs* Zicensis, *seu, ut vult Baluzius*, Ziggensis *in Collatione memorata, alia erit ab ista* Ziggensi *de qua agimus, quam tamen eamdem cum* Gegitana *esse dicit. Nam in Collatione* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ *catholicus cap. 128. profitetur numquam in sua urbe ullum fuisse Donatistarum episcopum; proindeque* Donatus Zicensis, *qui, uti diximus, cap. 197. inter Donatistas adfuit, adversarius ejus esse non poterat. Denique in Antonini Itinerario inter Carthaginem & Tuburbum-minus locatur* Cigisa. *Et Anonymus Ravennas memorat lib. 3. num. 6.* Gegite *inter urbes, quæ in Proconsularis & Numidiæ finibus jacent.* Candidus episcopus Sicensis *subscripsit synodicæ Proconsularium in con-*

cilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. *Sed iste fortassis* Siccæ-Veneriæ *episcopus fuit, qua civitas ut plurimum* Sicca *absque ullo addito dicebatur. De hac vide notam* 75. *in Victorem Vitensem pag.* 167. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

SEMINENSIS. *Hic* Seminensis *& supra* Simmininensis *pro* Simitensis *scriptum fuisse censet Baluzius. Adfuit tamen, ut ipsemet fatetur, concilio Carthagin. sub Bonifacio anno* DXXV. Junianus episcopus Siminensis, *qui & alias scribitur* Simminensis. *Vide supra num.* 37. 42.

TAGARATENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 128. *memoratur* Lucius episcopus civitatis Tagaratensis, *cum* Quinto *ipsius adversario, qui iterum inter Donatistas recensitus fuit cap.* 208. *Ortelius ex ms. Halleri* Tagarensem *urbem in Proconsulari memorat. Habemus inferius inter Numidiæ antistites num.* 113. Crescentium Tacaratensem. 43.

ALTUBURITANUS. *Sic ms. Laudun. Codex vero Halleri* Altubaritanus. *At editi* Altaburitanus. *Nostram lectionem firmant Tabulæ Peuting. & veteres quique Geographi. In Collat. Carthag. cap.* 128. *inter Catholicos recensetur* Basilius episcopus plebis Altiburitanæ, *cum* Augustali *ex parte Donatistarum, qui cap.* 197. *iterum memoratur. Ex eadem secta* Victor episcopus Altiburitanus *concilio Cabarsussitano interfuit. At Catholicus fuit* Constantinus episcopus ecclesiæ Altoburitanæ, *qui synodica Proconsularium subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Eadem urbs, ni fallor, memoratur in Antonini Itinerario, ubi* Altieuros *locus occurrit medius fere inter Carthaginem & Cirtam.* 44.

CELLENSIS. *Occurrit infra inter Patres Mauritaniæ Sitifensis num.* 17. Cresciturus Cellensis. *Ad alterutram urbem referendus est* Honorius episcopus plebis Cellensis, *qui interfuit Collationi* 45.

Carthag. cap. 126. *cum* Casto *Donatista, qui & cap.* 187. *memoratur.*

46. UZIPPARITANUS. *In tabulis Peutingerianis habetur* Uzippira. *Et in Collatione Carthag. cap.* 131. *recensetur* Marianus episcopus Utzipparitanorum. *Nostram tamen lectionem confirmant alia vetera instrumenta. nam concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *affuit* Sementius Uzipparensis.

47. AUSANENSIS. *Sic codex uterque mſ. cum editis. Legendum forte* Ausafensis. *Nam concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *inter alios Donatistas subscripsit* Salvius Ausafensis episcopus, *qui anno sequenti in synodo Bagaïensi è sua sede dejectus fuit. Et quidem iste Salvius in editione Labbeana* Ausacensis, *seu, ut in margine habetur,* Ausanensis *appellatur. Ipsum tamen ad Sitifensem provinciam pertinuisse veri similius est, ubi* Assafa, *de qua urbe vide infra Sitifenses num.* 24.

48. MARAGGARITANUS. *Sic codex Laudun. cum editis. Scribendum tamen absque dubio* Naraggaritanus. *Et quidem Halleri codex apud Ortelium habet* Naraggaritensis, *quam tamen urbem auctor iste incaute Numidiæ attribuit. Porro* Naraggara *civitas est ex Ptolemæo, Antonino, Tabulis Peutingerianis, aliisque auctoribus nota, cujus episcopus ex Donatistarum secta, nomine* Faustinus, *in Collatione Carthag. cap.* 208. *memoratur. Concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *subscripsisse legitur* Victorinus episcopus plebis Nagargaritanæ, *pro* Naraggaritanæ. *Inter alios Proconsularis provinciæ Patres, qui sæpius jam laudatæ epistolæ synodali subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, occurrit* Benenatus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Naraggaritanæ. *Denique Polybius libro* 15. *Historiarum* πόλιν Μάργαρον

memorat in Africa, quem locum Casaubonus vertit simul & interpretatur Margarum sive Nadagaram. *Sane iste Polybii locus nostræ favet lectioni, cum alias litteram* M *pro* N *librariorum incuria irrepsisse nobis visum fuisset.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

MUZUENSIS. *In Collatione Carthaginensi capite* 128. *comparuit* Rufinianus episcopus plebis Muzuensis, *qui professus est unitatem Catholicam se habere. Is est ipse Rufinianus, ut monet eruditus Baluzius, qui concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *interfuit. quamquam ipsius sedis nomen varie in variis codicibus, tam editis quam manuscriptis, scriptum reperitur. Nam in Labbeana editione tomo* 2. *Conciliorum col.* 1603. & 1605. *dicitur* Rufinianus Muzutensis, *seu* Mustensis. *col. autem* 1670. Rufinus episcopus ecclesiæ Mazensis *appellatur. Apud Justellum in Codice canonum ecclesiæ Africanæ primo col.* 396. *dicitur* Rufinianus Muzucensis: *at postea, scilicet in Concilii subscriptionibus col.* 399. Rufianus Maxensis *appellatur; & in alio codice, ut monet idem Justellus,* Rufinianus episcopus Mazensis: *tertius codex habet* Mugensis. *In Collectione autem Dionysii Exigui apud eumdem col.* 169. *dicitur* Rufinianus Muzubensis. *Porro etsi in tanta lectionum varietate genuina lectio non facile discerni possit, ceteris tamen potior nobis videtur ea, quæ* Rufinianum *appellat* Muzuensem episcopum. *Certum quippe est aliquem è Proconsularibus episcopis hic recenseri. At* Muzucensis *sedes ad Byzacenam pertinebat, de qua & de* Muzulensi, *infra inter istius provinciæ episcopos num.* 42. *dicemus.* Mustensis *vero ad Numidiam, ut ex Antonini Itinerario aliisque auctoribus certum est. &* Antonianus Mustitanus *infra inter Numidas num.* 71. *recensetur. Et quidem licet fuerit in Proconsulari urbs Mustensis dicta, à Muzuensi distingui debet, ut* 49.

Notæ in Notit. Afric. Procons.

ex Collatione certum est. Rufinianus quippe Muzuensis ibi, ut jam diximus, testatus est se unitatem Catholicam habere. Et Victorianus Mustitanus, quem Norisius contendit ex Proconsulari fuisse, duos habebat adversus se episcopos Donatistas. Vide infra Numid. num. 71. Mazensis vero, Maxensis, aut Mugensis, seu Muzutensis, aut Muzubensis urbes ex aliis monumentis nobis notæ non sunt. Madensem quidem in Notitia habemus, sed ex Numidia num. 37. Denique concilio Cabarsussitano subscripsit Latinus Mugiensis, at è qua fuerit provincia nos latet; & quidem Rusticianus Mutigensis, de quo agit sermo sub nomine sancti Augustini in fine tomi 9. edit. Benedictina è Numidia videtur fuisse. Denique omnes codices græci, sive in concilii prologo, sive in subscriptionibus, constanter habent Ρουφιανὸς Μουζουεσιτανὸς, unico excepto qui semel habet, Μαζένσης. Sed hæc fortassis fusius quam res postulabat.

50. Bullensium-regio. Legendum est Bullensium-regiorum. Cujus loci antistes aliquando simpliciter Bullensis episcopus dicebatur, ut ex Collatione Carthaginensi patet, ubi capite 208. inter Donatistas recensetur Felix episcopus Bullensis, qui tamen antea cap. 135. dictus fuerat adversarius Dominici episcopi plebis Bullensium-regiorum. In concilio Carthaginensi sub Genethlio memoratur Epigonius episcopus Bullensium-regiorum, ut emendatum est ex codice ms. Lucæ Holstenii. nam antea legebatur Bullensium-regionum, ut videre est in tomo 2. Conciliorum Labbeanæ edit. col. 1161. & in Appendice col. 1830. Bullam-regiam memorant Antoninus in Itinerario, Tabulæ Peutingerianæ, & Plinius libro 5. cap. 3. qui eam, liberum opidum appellat. Eadem est, ni fallor, quam Ptolemæus Pullariam appellat libro 4. cap. 3. ubi hanc urbem sub Legione Augusti 3. constitutam fuisse

memorat. Et fortassis pro Bulleriensis *legendum est* Bullariensis *in subscriptionibus synodicæ Proconsularium in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi* Mellosus episcopus Bulleriensis *occurrit.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

TITULITANUS. *Inter Donatistas qui in Collatione Carthaginensi capite 202. comparuere, memoratur* Victor episcopus Titulitanus, *qui jam capite 126. dictus fuerat adversarius* Cresconii episcopi plebis Tituli. *Unde conjicimus urbem hanc* Titulum *fuisse appellatam.* Victorinus de Castello-Tituliano *infra inter Numidas habetur num.* 51. 51.

TUBURBITENSIS. *Duplex erat in Africa, ut sciunt omnes, urbs* Tuburbium *dicta, quæ* majoris, *aut* minoris *additamento distinguebantur. Utraque tamen promiscue* Tuburbium *simpliciter quandoque dicebatur, quod ex Collatione Carthaginensi patet. In ea quippe cap.* 203. Maximinus *Donatista* episcopus Tuburbitanus *dicitur, qui antea, capite scilicet* 133. *adversarius* Victoris episcopi Tuburbitanorum-minorum *fuerat appellatus. Sic* Rufinianus episcopus Tuburbitanus *item Donatista sine addito capite* 201. *memoratur, qui adversarius erat* Cypriani episcopi plebis Tuburbitanorum-majorum *catholici, ut patet ex capite* 135. *ubi dicitur* Rufinus. *Alterutrius episcopi fuere* Sedatus à Tuburbo, *qui in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes sedit, locutusque est num.* 18. *&* Faustus episcopus de civitate Tuborbitana, *unus ex Africanis antistitibus, qui cum Cæciliano Carthag. ad concilium Arelatense primum convenere, ut ex ejusdem synodi subscriptionibus patet.* Tuburbim coloniam *habet Plinius libro* 5. *cap.* 4. Tuburbominus *inter Bullam-regiam & Cigisam locat Antoninus in Itinerario. Utriusque vero situm exhibent Tabulæ Peutingerianæ.* Tuburbo *memorat Ptolemæus. alios auctores omitto. Eidem* 52.

Q iiij

fortassis urbi præfuit Germanus, *qui synodicæ Proconsularium subscripsisse dicitur in concilio Lateranensi sub sancto Martino, ubi* episcopus sanctæ ecclesiæ Ciumtuturbo *appellatur, forte pro* civ. m. *id est* civitatis majoris, *aut* minoris Tuburbii. *sane episcopalium sedium nomina in hac epistola ut plurimum sunt depravata. Servum illustrem Confessorem* Tuburbitanæ civitatis majoris *laudat Victor noster libro 5. num. 2. supra pag. 73. de quo vide notam 163. ad eumdem locum.* Tuburbitanas Martyres *celebrat vetus Kalendarium Carthaginense* III. Kal. Augusti. *quod nomen aliqui celebribus Martyribus Felicitati & Perpetuæ attribuerunt. Alii vero Maximæ & aliis ejus consortibus. De his erudite noster Johannes Mabillonius in Notis ad prædictum Kalendarium. quam quidem quæstionem nos quoque agitavimus in Admonitione ad Passionem sanctarum Perpetuæ & Felicitatis in Actis Martyrum sinceris pag. 81. Vide & pag. 495.*

53. EUDALENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis. Mallem tamen legere cum viris eruditis, Stephano Baluzio in notis ad Collationem Carthag. & Johanne Harduino in notis ad Plinium,* Theudalensis. *Certe Victor Vitensis libro 1. num. 7. laudat* Habetdeum episcopum Teudalensem *à Genserico relegatum, de quo vide Byzacenos num. 55. Collationi Carthag. cap. 126. adfuit* Urbanus episcopus plebis Theudalensis. *Eudalam tamen à Theudala distinguit Carolus à sancto Paulo in Geographia sacra, sed ex hoc Notitiæ loco.* Theudale *memoratur à Ptolemæo lib. 4. cap. 3. quod à Plinio lib. 5. cap. 4.* immune opidum *appellatur.*

54. TULANENSIS. *Non habetur apud Ortelium. In concilio Carthag. sub Grato adfuit* Metus Taccanensis, *an huc revocandus? in alio cod. vocatur* Caunensis. *Sed ejusmodi conjectationibus hærere non vacat.*

Porro hic quinquaginta tantummodo & quatuor episcopi in provincia Proconsulari memorantur, quamvis longe plures in ista provincia olim fuisse certum sit. Sed populis in varias regiones dispersis, urbes quamplurimæ, *ut ait noster Victor lib.* 1. *num.* 3. aut raris, aut nullis habitatoribus incolebantur. *Certe* numerum eorum centum sexaginta quatuor fuisse *idem auctor asseverat num.* 9. *libri laudati, cum post Deogratias* Carthaginensis episcopi obitum *Gensericus* Zeugitanæ & Proconsulari provinciæ episcopos interdixit ordinandos. *Synodica epistola istius provinciæ episcoporum ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *sexaginta & octo Patres subscripsisse memorantur. Nec tamen ibi aut Carthaginis, aut complurium aliarum urbium, quæ hic in Notitia habentur, recensentur episcopi.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. PROCONS.

AD PROVINCIAM Numidiæ.

BERCERITANUS. *Codex Halleri,* Becerritanus. *Eidem sedi præfuisse censet V. C. Baluzius* Fortunatum episcopum Vesceritanum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 187. *inter Donatistas recensetur. Ortelius tamen & Carolus à sancto Paulo* Vesceritanam *urbem in Collatione memoratam eam esse putant, quæ à Ptolemæo* Ὑεσκεθὴρ *dicitur, in Mauritania. Inter Numidiæ civitates quæ in Notitia Leonis Sapientis, de qua infra num.* 3. *habentur, occurrit* Κάστρον Βέδερα, *seu* Castrum Bedere, *ut vertitur in editione Beveregiana : at Goaris versio habet* Castra-vetera. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID. I.

Notæ in Notit. Afric. Numid.

2. Gazaufulensis. *Sic dicitur apud Antoninum, ubi* Gazaufula. *Adversus hæreticorum baptismum in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano sententiam protulit num.* 76. Martyr Salvianus à Gazaufala; *cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas capite 40.* Gazophyla *appellat Procopius lib. 2. de Bello Vandalico, quem locum* bidui iter à Constantina *distitisse scribit.* Gazaupala *habetur in Tabulis Peutingerianis.*

3. Calamensis. *Memoratur frequenter urbs ista apud Augustinum, utpote quæ non longe ab Hipponeregiensi distabat ex libro 22. de civitate Dei cap. 8. Idem sanctus Doctor* Megalium *Calamensem episcopum, tunc temporis Numidiæ primatem, passim laudat, à quo ad episcopalis dignitatis apicem se evectum fuisse professus est in Collatione Carthaginensi cognitione 3. cap. 247. Idem refert Possidius, Megalii post Crescentianum in Calamensi sede successor. qui Collationi Carthaginensi inter Patres Catholicos capite 139. comparuit, cum jam antea capite 55. cum aliis sex Episcopis pro tuenda adversus Donatistas Ecclesiæ causa fuisset electus. Celebris est idem antistes ob vitam Augustini à se litteris mandatam. quo nomine inter scriptores sacros locum jure adeptus est. Crispinum habuit adversarium ex Donatistarum secta, ab Augustino passim memoratum, qui paullo ante Collationem defunctus est, ut in ea testificatus est Petilianus capite 139. jam laudato.* Donatus Calamensis *episcopus ex eadem secta apud Optatum libro 1 inter Traditores recensetur, qui Cirtensi synodo sub Secundo primate Tigisitano adfuerant. Ceterum celebris adhuc erat Calamensis civitas sæculo nono exeunte, utpote quæ prima recensetur inter ceteras Numidiæ urbes in Notitia, quæ imperante Leone Sapiente conscripta fuit. Hanc*

Notitiam omnium primus græce & latine edidit Carolus à sancto Paulo, sed mutilam, ut conqueritur Guillelmus Beveregius, qui eamdem ex codice ms. bibliotheca Bodleiana Oxonii integram typis Scheldonianis publici juris fecit anno 1672. in annotationibus ad canones concilii Trullani tomo 2. Synodicì seu Pandectarum Canonum Apostolorum &c. Sed immerito vir ille, alias eruditus, Catholicis, quos pro more hæreticorum Papistas appellat, pravæ fidei crimen impingit, eis exprobrans hanc Notitiam in eorum codicibus aut corruptam fuisse, aut saltem ab iis haud fideliter editam, idque factum fuisse dicit in gratiam Romanorum Pontificum, propterea quod in ea longe plures episcopatus Constantinopolitano quam Romano patriarchæ subjecti enumerarentur, & fines illi præscriberentur, qui dominium & potestatem in totum Christianum orbem sibi arroganter vindicat. *quasi vero Romanæ ecclesiæ Pontificum prærogativa, ex majori aut minori episcoporum numero, qui ei, ut aiunt, patriarchico jure subjiciuntur, repeti debeant; & non potius ex Primatu Petro supra ceteros Apostolos, à Christo concesso, quem ad ejus sedis successores transmissum fuisse perpetua ac constanti traditione semper credidit, uti etiam nunc credit Ecclesia Catholica; docuere sancti Patres, Græci simul & Latini, agnoscebantque Græci ipsi eo tempore quo ab eis Notitia hæc descripta fuit; in cujus initio Patriarcharum ordo ita dispositus habetur, ut primum locum obtineat Romanus Pontifex. Denique non erat quod Beveregius adversus Catholicos adeo commoveretur, cum multo ante quam scriberet tempore, eadem Notitia, integra prorsus & insecta, à viro Catholico & erudito, Jacobo scilicet Goare è familia sancti Dominici, edita fuisset anno 1648. in Appendice ad Codinum Curopalatem, qui unus est ex auctoribus, qui*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

in percelebri Byzantinæ Historiæ scriptorum collectione typis Regiis Lutetiæ Parisiorum editi sunt. Sed his diutius immorari non vacat. Ipsam vero Notitiam in posterum laudabimus sub Leonis Notitiæ *nomine, cujus ut variæ editiones discerni possint, earum alteram Jacobi Goaris, alteram vero Beveregii, aut, ut jam à viris eruditis passim laudatur, Notitiam Bodleianam appellabimus.* Basilii Armeni Notitia *à nonnullis etiam dicta fuit, quod in Beveregiana editione Matthæus quidam Armenus se eam descripsisse professus fuerit.*

4. CASTELLANUS. *Inter Donatistas qui ad Collationem Carthaginensem convenere, memoratur cap.* 180. Severinus Castellanus episcopus. *Sed incertum est utrum hic ex Numidis fuerit, cum aliæ in aliis Africæ provinciis urbes passim occurrant* Castellum *dictæ. Vide infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes num.* 75. *&* *inter Sitifenses num.* 12. Castellum *locum munitissimum, in quo Jughurtæ Numidarum regis divitiæ asservabantur, describit Salustius in libro de Bello Jughurtino, quod tandem à Caio Mario Consule expugnatum fuit. Idem est, ni fallor, opidum, quod* Castellum in montis loco munito locatum *appellat Hirtius de Bello Africo, in quod* Juba frumentum aliaque ad bellum gerendum necessaria congesserat. *In Notitia Leonis imperatoris à Goare edita* Castellum *inter Numidiæ civitates memoratur. Græcus tamen textus habet* Κασταβάγε. *in editione Beveregii* Καςαμάγαι, *latine* Castamagæ.

5. BURCENSIS. *Codex Halleri* Bursensis. Burcam *à Ptolemæo memoratam editor Oxoniensis novæ editionis operum sancti Cypriani non aliam esse censet à* Buruch, *cujus episcopus* Quietus *sententiam num.* 27. *dixit in concilio Rebaptizantium sub sancto Cypriano. Sic quoque* Quietus *appellatur apud Au-*

gustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 34. ubi sanctus Doctor illius argumenta refellit. Et quidem à Buruc *deduci potuit* Burucensis. *Tamen in Collatione Carthag. cap.* 201. *memoratur inter Donatistas* Lucianus episcopus Burugiatensis.

6. CENTURIONENSIS. *Uterque codex ms. habet* Centurianensis. *Editorum lectionem retinuimus, quæ veteribus monumentis magis consentanea est. Nam in Collatione Carthaginensi cap.* 202. *inter Donatistas recensitus fuit* Ianuarius episcopus Centurionensis. *Apud Optatum lib.* I. *memorantur* Felix à Rotario & Nabor à Centurion. *Codex ms. archimonasterii Remigiani apud Remos habet*, Felix à Ratorio, & Nabor à Centurionis. *quæ verba eodem quoque modo habentur in altero cod. ms. monasterii nostri sancti Theoderici prope eamdem Remorum urbem. sed pro* Ratorio *legendum est* Rotario, *ut habet codex ms. sancti Germani à Pratis. Ex his autem Optati verbis emendandus est Actorum Cirtensis synodi locus, qui apud Augustinum libro 3. contra Cresconium laudatur cap. 27. ubi* Secundus *Primas dixit* Felici à Rotaria Centurioni *&c. quæ lectio eodem modo depravata habebatur in veteribus Optati editionibus. Duas autem urbes his verbis designari tum apud Optatum, tum apud Augustinum, confirmatur ex Collatione Carthaginensi, ubi præter episcopum Centurionensem, uti diximus, cap.* 202. *memoratum, cap* 187. *inter Donatistas occurit* Victor episcopus Rotariensis. *Quin & Centurionensis hujus episcopi occasione liceat mihi illustrare locum ex Passione sanctorum Iacobi & Mariani, quam inter Acta Martyrum sincera & selecta ad annum circiter* CCLIX. *pag.* 225. *protuli. Ibi autem n.* 5. Centurionum & Cirtensium magistratus *in auxilium advocati fuiße dicuntur*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

à Stationario, qui sanctos Martyres cruciabat: quo loco Henschenius pro Centurionum *reposuerat* centuriarum, *quasi alias nullus eßet sensus. Ego vero veterum codicum lectionem retinui: sed mihi non venerat in mentem hac voce* Centurionum *alicujus urbis nomen signari. quod tamen jam omnibus perspicuum esse debet. Quin & ex eodem Actorum loco Centurionensis urbis situm discimus, cum ibi haud procul Cirta seu Constantina, urbe celebri, &* Muguis, *quæ erat ejusdem Cirtensis* coloniæ suburbana vicinitas, *eam distitiße laudata Acta testentur num. 2. & seqq.*

7\. VADENSIS *sic uterque codex ms. cum editis. Duas hujus nominis urbes in Numidia fuisse vel ex hac ipsa Notitia colligitur. nam præter* Rufinianum Vadensem *hic memoratum, habetur inferius num.* 117. Proficius Vadensis. *Porro Norisius in Observationibus adversus Garnerium,* Vadensis *&* Vagensis *nomine idem significari existimat. cujus sententia confirmari potest ex Notitia Leonis Augusti, in qua inter urbes Numidiæ episcopales græcus textus recenset* Βάγης, *quæ in editione Jacobi Goaris latine dicitur* Vada, *in Beveregiana autem* Bages. *In eadem editione Beveregiana memoratur ibidem num. 6.* Βάδης, *latine* Bades, *& num. sequenti* Meleum. *at in Goaris editione ambæ istæ urbes in unam conflantur, quæ græce* Βάδος Μηλέων, *latine vero* Vagarmelita *appellatur. In concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulerunt num.* 15. Dativus à Badis, & num. 30. Libosus à Vaga. *& sic quoque appellantur à sancto Augustino, qui eorum objectiones solvit, prioris quidem libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 22. alterius vero eodem libro cap. 37. & libro 3. cap. 6. Concilio Carthaginensi sub Grato interfuit* Crescens Vagensis, *seu, ut habet*

exemplar Vaticanum, Bagensis Episcopus. *In Collatione autem Carthaginensi cap.* 180. *inter Donatistas comparuit* Pancratius episcopus Badiensis, *quem Baluzius censet adversarium fuisse* Potentii episcopi Bladiensis, *capite* 121. *inter Catholicos recensiti; putatque vir eruditus, his vocibus* Badiensi *aut* Bladiensis *Vadensem urbem hic in Notitia memoratam designari. Sed in eadem Carthaginensi Collatione cap.* 215. *duo episcopi Vagenses catholici memorantur* Ampelius & Primulus, *quorum cum unum Vadensem, alterum Vagensem appellari debere censuisset Garnerius, à Norisio reprehensus est, quod certum sit duas fuisse hujus nominis urbes in Africa ex Plinio lib.* 5. *cap.* 4. *Consentit Ptolemæus, qui primam libro* 4. *cap.* 2. *in Mauritania Cæsariensi, alteram vero in Numidia locat, quam nempe* sub Cirtesiis *fuisse scribit capite sequenti. Prioris situs ex Tabulis Peutingerianis discitur.* Badam *in Mauritania Gaditana habet Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 11. *Sed etiam si duæ non essent in Africa urbes, Vaga dicta, nihil tamen hic in Collatione esset emendandum; cum unica solummodo urbs Vaga hoc loco designetur, quæ duos simul habebat Catholicos episcopos, Ampelium scilicet, qui à Catholicis fuerat electus & ordinatus, & Primulum, cui, cum antea fuisset in ea urbe Donatistarum episcopus, ad unitatem catholicam converso, episcopalis honor & locus reservatus fuerat, ut ipse Ampelius testificatus est in eadem Collatione cap.* 176. *ubi affirmat ex eo tempore unitatem catholicam semper in Vagensi ecclesia integram inviolatamque perseverasse. Quare alterius urbis fuisse dicendus est* Privatus Vagensis episcopus *in eadem Collatione cap.* 177. *inter Donatistas memoratus. Et quidem iste cap. præcedenti* episcopus Ausagensis *dictus fuerat. Hincque infert Norisius Vagam fuisse urbem unam in Africa, quæ*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC NUMID.

Ausaga cognomen habuerit. Immo cum & cap. 179. *duas fuisse Auzaggas dicatur, unam cui* Januarius, *alteram cui* Privatus *ex Donatistis præfuerunt, quatuor in Africa Vagas fuisse colligit vir eruditus. Verum Ausaggam nonnisi ex errore pronunciationis pro Vaga hic acceptam fuisse acute observavit eruditus Baluzius in notis ad ejusdem Collationis caput* 176. *Quippe cum Notarius recitasset* Privatus episcopus Ausagensis, *seu, ut veteres manuscripti habent, & uti videtur, sicut pronunciabant Afri,* Ausvagensis; *Ampelius qui Vagensis episcopus erat, non audita priori syllaba, putavit Vagensem urbem suam recenseri, statimque interlocutus est in sua civitate perfectam unitatem esse. Unde cum de sua ipsius civitate non fieri mentionem postea intellexisset, controversia ilico sopita est. Norisio tamen favet, quod non semel postea Privatus simpliciter* Vagensis episcopus *in eadem Collatione nominatus occurrat. Ceterum ibidem cap.* 135. *memoratur* Valentinus episcopus Vaïensis *ex Catholicis, & cap.* 186. Quintasius *ejusdem loci ex Donatistarum secta: sed utrobique Baluzius reposuit* Vaianensis. *Vide ejus notas in cap.* 55. *& alias ibi laudatas. Nihil attexo de Bagaïa, quam celebrem adeo reddiderunt, tum Bagaïensis Donatistarum famosa pseudo-synodus, tum Donatus Bagaïensis, quem uti Martyrem iidem Donatistæ adeo impense colebant, de quo Optatus plura habet libro* 3. *Sed hæc urbs illustrior evasit ob immania supplicia, quibus in Maximianum ejusdem loci catholicum antistitem Donatistæ sævierunt. Hæc fusius exponit sanctus Augustinus epistola* 85. *num.* 26. *& seqq. qui passim eumdem sanctum Confessorem laudat; illius autem memoria celebratur in Martyrologio Romano die* 3. *Octobris, in quem diem vide Baronii notas: ibi quippe illustrissimus Cardinalis plura de isto egregio Con-*

fessore

fessore congessit. Ceterum Donatianus Bagaïensis episcopus, sed Donatista, adfuit etiam Collationi Carthag. cap. 176. sicut & Felix à Bagaï *concilio Rebaptizantium sub sancto Cypriano. num.* 12. *Ex his autem omnibus quæ protulimus, quivis facile intelligere potest, quam difficile sit inter tot ambages aliquid certi de istarum civitatum nominibus statuere. Vagæ in Numidiæ provincia urbis situm discimus ex Actis sancti Mammarii sociorumque Martyrum, quæ ex celebri Bibliotheca Principalis monasterii Benedictini sancti Galli apud Helvetios eruta, tomo* IV. *veterum Analectorum à Domno Johanne Mabillonio edita sunt. Ibi Mammarius apud* Vagensem civitatem *in Numidia apprehensus dicitur, non longe à Lambese, altera ejusdem provinciæ nota civitate, à quibus etiam haud procul distitisse* Tamugadim, Tigisim & Boseth *cognomento* Ansorariam *ex iisdem actis colligitur. Mihi fere exciderat monere in vetustissimo Carthaginensi Kalendario* IV. Kalendas Novembris Vagenses *martyres celebrari, quos sibi ignotos esse fatetur idem Mabillonius. Sed suspicari fortasse quis posset eos esse Mammarium sociosque ejus, quorum Acta modo laudabamus. Licet enim in civitate Boseth fuerint consummati, Mammarius tamen, qui omnium erat veluti pater & præcipuus, apud Vagam primus omnium comprehensus fuit, indeque per varias urbes cum aliis circumductus; omnes apud Vagam interrogati sunt & in carcere reclusi à Comite; unde tandem ad Anulinum missi, qui erat in civitate Boseth,* Vagenses *dici extunc potuerunt, quod nomen etiam ad posteros transmissum est. Ut ut sit,* MAMMARII *& sociorum ejus memoriam, quam ubique ignotam esse existimaverat idem vir eruditus, deprehendimus celebrem esse in Lotharingia, ut testis est Andreas Saussayus Tullensium in eadem provincia antistes,*

qui in Martyrologii Gallicani supplemento hæc habet pag. 1131. Quarto Idus Junii. In Lotharingia natalis sancti Mammarii & sociorum Martyrum, quos in una confessione summæ Deitatis persistentes, ferus persecutor trucidavit. *Quæ optime cum Actis Mabillonianis congruunt, in quibus etiam iidem Martyres* hora sexta IV. Idus Junii *passi dicuntur. Porro Notkerus die* 14. *Martii inter alios Africanos Martyres* Mammarium *recenset; sed nec sociorum nomina, nec dies ejus festivus cum Actis componi possunt. De istis vide Bollandianos ad eamdem* 14. *Martii diem.*

8. NIBENSIS. *Suspicatur V. C. Baluzius huic eidem sedi præfuisse Justum episcopum Nicibensem, qui inter Donatistas Collationi Carthag. adfuit cap.* 201. *Memoratur in eadem Collatione cap.* 197. Quodvultdeus Nebbitanus, *de quo inter Byzacenos infra num.* 14. *ubi de Læto Neptitano. Ortelius autem in Thesauro Geographico pro* Nibensis, *legendum esse putat* Nobensis. *Attamen non editi solum, cum codice Laudunensi, sed ipse etiam Halleri codex* Nibensis *habet, ut ipsemet Ortelius attestatur. Vide infra inter Episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num.* 93. Nobas-Fusciani *in Numidia habent Peutingeri Tabulæ.*

9. GIRENSIS. *Ejusdem loci, ut quidem censet Baluzius, fuit* Lucianus episcopus ecclesiæ Guirensis *in Collatione Carthag. cap.* 125. *quam urbem suspicatur Carolus à sancto Paulo esse* Gurram *in Tabulis Peutingerianis memoratam. Certe non una urbs fuit in Africa, cui nomen erat* Giru. *Sic infra num.* 52. Giru-Marcelli, *num.* 121. Giru-Tarasi; *& in Mauritania Cæsariensi num.* 9. Girumontensis.

10. CUICULITANUS. *Memoratur in Collatione Carth. cap.*121. Cresconius episcopus ecclesiæ Cui-

culitanæ *Catholicus, qui testatus est adversarium suum è corpore exivisse.* Elpidoforus episcopus Cuiculitanus provinciæ Numidiæ *laudatur in concilio Carthaginensi sub Bonifacio, ex altera synodo sub Grato habita: indeque emendanda istius synodi utraque editio tomo 2. Conc. Labb. ubi col. 717. cap. 11.* Elpidophorus Cuizitanus, *seu* Chuzitanus, *aut* Cuicialitanus. *& col. 1825. ex cod. Vaticano* Cuiccalitanus *nominatur.* Crescus *seu* Cresconius episcopus Cuiculi *subscripsit Concilio V. generali. Sed his omnibus antiquior est* Pudentianus à Cuiculi, *qui pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 71, cujus objectionem ex responsionibus, quas ad aliorum rationes jam fecerat, solvit Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 35. Hujus urbis mentio habetur in Antonini Itinerario.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

AMPORENSIS. *In Collatione Carthag. cap. 198. inter Donatistas recensitus fuit* Servatus episcopus Amphorensis, *quem hunc ipsum esse putat Norisius qui cap. 121.* Donati episcopi ecclesiæ Anburensis *adversarius dicitur.* Anburam & Amporam *seu* Amphoram *unam & eamdem esse urbem præter Norisium, asserunt etiam viri eruditi Joannes Garnerius in Notis ad Marium Mercatorem, & Stephanus Baluzius in Notis ad Collationem Carthag. qui loco laudato pro* Anburensi, *legit* Amburensi, *monetque frequentes esse in mss. codicibus litterarum* p *&* b, *aut* o *&* u *permutationes. Hinc non audiendus Lucas Holstenius, qui pro* Anburensis, *legendum esse putat* Abbirensis. 11.

FESSEITANUS. *Sic codex ms. uterque cum editis. Hunc locum legenti primum in mentem venit* Fezza *urbs his temporibus in hodierna Barbaria celebris, cum regno sibi cognomine; quam putant esse* Volubilem *urbem à Ptolemæo, Antonino, aliisque* 12.

antiquis memoratam. At Volubilis, totumque Fezzanum regnum ad eam Africæ partem spectat, quæ olim Mauritania Tingitana appellabatur, & ipsa urbs Fezza in maris littore versus Hispaniam sita est, proindeque longe distans a Numidia, ad quam Fesseitana *urbs hic memorata attinebat.*

13. BOCCONIENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 198 *inter Donatistas occurrit* Donatus episcopus Bucconiensis, *haud dubie huc revocandus.*

14. DAMATCORENSIS. *Legendum, admonente erudito Baluzio*, Bamaccorensis, *vel* Vamaccorensis, *cujus loci* Cassianus episcopus *adfuit Collationi Carthag. cap.* 128. *cum* Donato *ipsius adversario. Mirum autem eidem Baluzio videtur, quod Donatus cap.* 187. *ejusdem Collationis dixerit nullum sese adversarium habere in plebe sua, nisi solum* Absalonem, cum, *inquit vir eruditus in notis ad hunc locum*, Cassianus cap. 128. episcopus Bamaccorensis Catholicus nominatus sit, & à Donato agnitus. *Sed fallor, si Donatus nomine Absalonis hic alium voluerit designare præter ipsummet Cassianum, quem Absalonem appellat, id est filium rebellem, quod, cum antea ejus presbyter Donatista fuisset, ad unitatem Catholicam conversus, eidem ac ipse ecclesiæ, à Catholicis præfectus fuerit. Unde Donatus cap.* 128. *ait*; Agnosco illum *Cassianum*, presbyter meus fuit. *& cap.* 187. *cum idem Donatus dixisset*, Nullum habeo adversarium nisi solum Absalonem, *Aurelius Macomadiensis catholicus episcopus subjunxit*: Hic est episcopus præsens Cassianus. *Porro hujus episcopi occasione locum concilii Carthaginensis sub sancto Cypriano habiti corruptum emendat idem Baluzius, quod jam editor Oxoniensis subodoratus fuerat. Qui enim ibi* Felix ab Amaccura *aut* Amachorra *in vulgatis editionibus trigesimus octavus sententiam dixit,*

à Bamaccura *appellari debet. Eodem modo emendandum est istius urbis nomen apud Augustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 40. ubi sanctus Doctor ejusdem Felicis objectionem solvit. Denique Plinius lib. 5. cap. 4. memorat* Vamacures *civitatem, quam eam ipsam esse, de qua hic agimus, idem Baluzius existimat. Aliud tamen videtur Johanni Harduino, quos auctores tu, si lubet, consule. Non enim decet inter tantos viros me judicem interponere.* NOTA IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

AUSUCCURENSIS. *Sic uterque codex ms. & editi. Dissimulare non licet, quod* Felix ab Amacurra, *num. praecedenti ex Cypriano & Augustino memoratus, in plerisque Augustini codicibus mss. & editis dicatur* Felix ab Accura *aut* Acurra. *ex quo* Aucurrensis, *seu* Ausucurrensis *deduci potuisse nonnulli fortassis existimabunt.* 15.

IDICRENSIS. *In vulgatis editionibus Carthaginensis Collationis cap.* 128. Marcianus *recensetur* episcopus Idierensis *dictus, & in editione Massoniana* Idurensis, *cui opponitur* Martialis *Donatista. Sed error est scriptoris. Nam idem Martialis cap.* 187. *in omnibus editis dicitur* Idicrensis: *quin & in Baluziana editione, quae omnium est castigatissima, utrobique dicitur* Idicrensis. *Sic & apud Optatum lib.* 2. Felix *Donatista in ms. codice Remigiano dicitur* Edierensis, *& paullo post* Idicrensis. *Hujus autem Felicis nefaria facinora fusius prosequitur Optatus libro laudato.* Idicram *memorat Antoninus in Itinerario.* 16.

PUTIENSIS. *Chiffletius habet* Puriensis, *sed mendose. Nam Sirmondus, ex quo Notitiam hanc exscripsit, diserte habet* Putiensis, *sicut & codex ms. ecclesiae Laudunensis; Ortelius vero ex Halleri codice* Putiensis, *&* Putientis. *Infra inter Byzacenae provinciae civitates iterum habetur* Putiensis *num.* 17.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

18. *Porro in Collatione Carthaginensi cap.* 204. *inter Donatistas comparuit* Felix episcopus Putiensis, *quem eumdem esse Felicem censet Baluzius, qui cap.* 133. *ejusdem Collationis adversarius dicitur* Ambibii episcopi *Catholici* plebis Pisitensis. *Quin & capite* 149. *memoratur item ex Donatistarum secta* Florianus episcopus plebis Putiziensis, *seu, ut addit idem Baluzius in Notis ad hunc Collationis locum*, Putiensis in provincia Byzacena, ut patet ex Notitia. *Verum etsi daretur* Putiensis, & Pisitensis, *seu* Putiziensis *nominibus, Puteam urbem promiscue in Collatione designatam fuisse, haud tamen assentiri possum, Felicem Putiensem capite* 204. *memoratum, hunc ipsum esse Felicem, qui cap.* 133. *dictus fuerat adversarius Ambibii Pisitensis. Felix quippe Putiensis Collationi præsens adfuit*, accessit, mandavit, & subscripsit. *At Felix Ambibii adversarius, teste Valentiniano diacono Donatista capite* 133. *abfuit à Collatione*, litterasque excusatorias misit senectutis causa. *Quin &* Ambivium Pisitensem, *de quo hic agimus, ex Proconsulari provincia fuisse censet eruditus vir Henricus Norisius in Observationibus adversus Garnerium; eumdemque præfuisse putat* Pisitanæ civitati, *qua libro primo de Miraculis sancti Stephani, sub nomine Evodii Uzalensis, cap.* 13. *memoratur. Ab ea itaque alia erat* Pisita *seu* Pisida, *quam in confinio provinciarum Tripolitanæ & Byzacenæ sitam fuisse probat eruditus Baluzius ex Tabulis Peutingerianis, ubi inter Puteam Byzacenæ urbem, & Sabratam in Tripolitana Pisida locata est. Unde cum nec* Pisida *Norisii, utpote quam in Proconsulari sitam fuisse dicit; nec etiam Baluziana* Pisita *seu* Pisida, *quam nempe in Byzacenæ & Tripolitanæ finibus locat, Putiensi urbi, hic in Notitia memoratæ, possint aptari: aliundeque idem vir eruditus Putiziensem. Flo-*

rianum ad Byzacenam revocaverit; superest ut solus Felix, qui capite 204. Collationis inter Donatistas memoratur, Putiensi Numidiæ urbi, de qua hic agimus, præfuisse dici possit.

SUGGITANUS. *Memoratur in Collatione Carthaginensi capite* 209. Cresconius episcopus Siguitanus, *ex Donatistarum secta, huc fortassis revocandus. Adfuit eidem Collationi cap.* 187. Paschasius episcopus Tuggensis *item Donatista, sed istum eruditus Baluzius censet præfuisse* municipio Togiæ, *cujus loci Victor episcopus inter Proconsularis provinciæ patres subscripsit Synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ Actione* 2. *Porro erat in Numidia urbs* Sugus *dicta, quæ forte hic in Notitia designatur. Eam non semel Antoninus in Itinerario memorat, quæ à Cirtensi colonia provinciæ metropoli M. P.* XXV. *distabat. Sigus dicitur in Tabulis Peutingerianis.* 18.

LAMVIRITANUS. *Sic codex Laudunensis. Ortelius ex Halleri codice* Jamviritanus. *Sed in nonnullis mss. codicibus litteræ L & I nisi ex sensu vix distingui possunt. Editi* Lambiritanus. *In Collatione Carthaginensi cap.* 206. Crescentilianus episcopus Lambiritanus *Donatista palam professus est apud se non haberi Traditores. sic illi schismatici Catholicos appellabant. Anonymus Ravennas libro* 3. *num.* 6. *inter Numidiæ civitates recenset* Lambrese & Lambridin. *Habetur & in Tabulis Peutingerianis* Lambridi. *Erat in eadem provincia* Lambese *civitas, passim apud veteres memorata. Quin & duo episcopi*, à Lambese *dicti, habentur inter Rebaptizantes in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano editionis Oxoniensis, sed mendose, vide infra num.* 112. *Omitto* Felicem Lambiensem *episcopum Donatistam, de quo plura in Collatione cap.* 201. 19.

TAGURENSIS, *seu* Tagorensis, *ut videtur.* 20.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID. *Duplex autem erat Tagora. Nam in Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratur* Posthumianus episcopus plebis Tagorensis, *qui unitatem se habere profitetur; & cap.* 143. Restitutus episcopus *item Catholicus* Tagorensis *recensetur, qui erat custos tabularum. Unam ex his in Numidia fuisse vel ex hoc Notitiæ loco patet: quod item ex Antonini Itinerario colligitur, sicut & ex epistola* 59. *sancti Augustini, ubi Xantippus episcopus Tagorensis de Numidia primatu cum Victorino contendisse memoratur. quamvis in nova sancti Augustini operum editione, Xantippus iste dicatur episcopus* Tagosensis, *quam sedem à Tagora diversam fuisse suspicatur Norisius libro* 2. *Historiæ Pelag. cap.* 8. *Et quidem, ut nostri observarunt in Notis ad laudatam epistolam, omnes fere mss. hunc episcopum Tagosensem appellant. unus habet* Tagonensis. *Lovanienses* Tagastensis *reposuerunt pro* Tagosensis, *sed mendose, ut viri eruditi jam non semel monuere. & mendosius Justellus in canonem* 86. *Collectionis Africanæ putat reponendum esse* Constantiensis. *Tagoram è duabus unam Norisius in Animadversionibus adversus Garnerium in Proconsulari locat ex Tabulis Peutingerianis, ubi* Tagora *seu* Tachora, *quæ tamen distingui debet à Tagarata, cujus episcopus tum ex Catholicis tum ex parte Donati habetur in Collatione, ut ex iis patet quæ diximus in Nota* 44. *ad Proconsulares. In Actis sanctæ Crispinæ, quæ ex* 2. *mss. codicibus sancti Theoderici prope Remos inter Acta Martyrum sincera protulimus pag.* 494. *celeberrima isthæc Martyr dicitur* Thagarensis, *ab Anulino proconsule vexata, & in* Colonia Thebestina, *quæ sane ad Numidiam pertinebat, mortem passa.*

21. FOSSALENSIS. *Sic mss. at editi* Fussalensis. *Celebris est in Africanis historiis Antonii Fussalensis causa, quam fusius Cælestino Papæ Augustinus*

exponit epiſtola 209. *ubi hanc urbem ab Hipponenſi quadraginta tantum millibus abeſſe ſcribit. quamque ad paroeciam Hipponenſis eccleſiæ aliquandiu pertinuiſſe ibidem teſtatur. Miracula ibidem ſancti Stephani meritis edita narrat idem ſanctus Doctor lib.* 22. *de Civitate Dei cap.* 8.

TUBUSICENSIS. *Sic uterque codex mſ. at editi habent* Tuburſicenſis. *Et quidem* Tuburſicum *memorat Antoninus in Itinerario. Dicitur à Plinio libro* 5. *cap.* 4. Tuburnicenſe opidum. *Meminit Auguſtinus epiſtola* 44. Fortunii Tuburſici epiſcopi, *ex ſecta Donatiſtarum. In Codice canonum eccleſiæ Africanæ capite* 100. *laudatur* civitas Thuburſicenſis *in Numidia, ibique agitur de Maurentio epiſcopo, quem eidem eccleſiæ præfuiſſe diſcimus ex Collatione Carthaginenſi capite* 143. *ubi* Maurentius epiſcopus eccleſiæ Tuburſicenſis *comparuiſſe dicitur, cum* Januario *ipſius ex ſecta Donatiſtarum adverſario; Januarius item recenſetur capite* 201. *ibique* epiſcopus *appellatur* de Tuburſico-Numidiarum, *ut urbs iſta diſtinguatur à* Tuburſico-Buræ, *cujus antiſtes* Servuſdei epiſcopus plebis Tuburſicen-Buræ *habetur in eadem Collatione cap.* 121. *Is ipſe eſt, quem Auguſtinus libro* 3. *contra Creſconium capite* 43. Servum *epiſcopum Catholicum* à Tuburſicubure *appellat. Hanc vero eccleſiam ad Proconſularem pertinuiſſe probatur ex concilio Carthaginenſi ſub Bonifacio, cui inter ceteros iſtius provinciæ epiſcopos ſubſcripſit* Reparatus epiſcopus Tuburſicuburenſis. *Buram autem Tuburſici agnomen ſolummodo fuiſſe conſtat ex Collatione. nam Donatus capite* 121. *adverſarius* Servidei Tuburſici-Buræ *dicitur, & capite* 207. *ſimpliciter* epiſcopus Thuburſicenſis, *ut jam adverſus Garnerium obſervavit Noriſius. Familiare autem erat Afris voces duas ſic in unum conjunctas efferre, ita infra epiſcopus Leptiminenſis &c.* 22.

23. LAMSORTENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Jamsortensis. *retinenda tamen est vulgata lectio. Etenim Collationi Carthaginensi capite* 149. *interfuit* Antonianus episcopus Lamsortensis *Donatista, qui iterum sub* Antonii *nomine recensetur cap.* 163. *ubi nullum sibi adversantem Catholicum habuisse palam professus est. De Antoniano Lamsortensi plura habet Norisius adversus Garnerium. Fallitur tamen vir eruditus, cum ait Antonianum hunc nusquam* Antonium *dictum fuisse: at jure Garnerium reprehendit, qui hunc pessimum Donatistam pro Catholico episcopo intruserat. Ceterum* Florentius episcopus *Catholicus* Lamsortensis *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Inter episcopos Mauritaniæ Sitifensis infra num* 21. *habetur Vindemius Lemfoctensis.*

24. TIDIDITANUS. *Codex Halleri* Tiditanus. *In Collatione Carthag. cap.* 135. *inter Catholicos recensitus fuit* Lampadius episcopus plebis Tisseditensis *cum* Donato *ipsius adversario, ut restituit Baluzius ex capite* 198. *ubi inter Donatistas comparuit* Donatus episcopus Tisseditanus. *Jam vero Garnerius ex Notitia emendandum esse Collationis textum contendit; è contrario autem Norisius ex Collatione emendari debere Notitiam asseverat; proindeque hic reponendum esse* Tisiditanus. *Rem in medio relinquit Baluzius: & quidem satis est quod uterque unam & eamdem esse urbem consentiant. Favet Norisio Salustius, qui* Tisidium *describit in libro de bello Jughurtino cap.* 62. *At pro Garnerio stare videtur Notitia Leonis imp. superius memorata: in qua ex latina Goaris editione, inter Numidiæ civitates recensetur* Tididita, *quæ græce appellatur* τίτιον. *Sed editio Beveregii Græce & Latine habet* τιτύσιι.

25. MONTENSIS. *Eidem, uti videtur, urbi præ-*

fuit Donatianus episcopus Montenus, *qui inter Catholicos antistites memoratur in Collatione Carthag. cap.* 121. *In Tabulis Pentingerianis occurrit* Monte.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

NOBABARBARENSIS, *seu* Nova-Barbarensis, *ut habet codex Halleri*. 26.

IDASSENSIS. *Codex Halleri* Idacensis. Rogatianus episcopus Idassensis *Donatista Collationi Carthag. cap.* 182. *comparuit, quo ex loco hanc urbem non longe Macomadia abfuisse colligimus. Nam cum Rogatianus nullum adversum se Catholicum episcopum habere professus fuisset, Aurelius episcopus Macomadiensis interlocutus est se ibi presbyterum Florentinum habere, donec huic sedi episcopus ordinaretur.* 27.

NOBAGERMANIENSIS. *Codex Halleri habet* Nobagermanensis, *id est*, Nova-Germania, *sic dicta, ut à* Germania *civitate distinguatur, de qua inferius num.* 97. Seniores Novæ-Germaniæ *semel & iterum memorantur in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 100. Confessor Jambus à Germaniciana *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus eidem civitati præfuit, si hujus Sancti operum editori Oxoniensi credamus. At potius revocari debet ad* Germaniam *infra memoratam num.* 97. *ut ibi dicemus.* 28.

VILLATICUS DE CASIS-MEDIANENSIS. *Unus fuit ex Episcopis, qui libellum fidei Hunerico regi obtulerunt, ut ex libro* 3. *Victoris Vitensis patet, supra pag.* 62. *Pro* Januario episcopo plebis Casarum-Medianensium *subscripsit Honorius episcopus in Collatione Carthag. cap.* 135. *Comparuit tamen Januarius, & declaravit se habere ex parte Donati adversarium, nomine* Æmilianum. *qui Æmilianus recensitus est inter Donatistas capite* 198. *ibique* episcopus Casensium-Medianensium 29.

appellatur. Inter episcopos Byzacenos infra num. 27. *habetur* Antacius Medianensis.

30. SUSICAZIENSIS. *Ortelius ex codice mſ. Halleri laudat* locum Suſicazienſem.

31. DE NOBA-CÆSARIS. *Hanc urbem eamdem fuiſſe cum* Vico-Cæſaris *putat Oxonienſis operum ſancti Cypriani editor, in Notis ad Concilium Carthag. ſub ſancto Cypriano num.* 23. *ubi ſententiam dixit* Januarius à Vico-Cæſaris. *Pamelius tamen eo loco* Vici-Cæſaris *nomine* Jol. *ſive* Juliam-Cæſaream *in Mauritania deſignari ſcribit.*

32. VAZARITANUS. *Interfuit Collationi Carthag. cap.* 188. Calipodius epiſcopus Vazaritanus *inter Donatiſtas, qui cap.* 129. *dictus fuerat adverſarius* Adeodati epiſcopi plebis Bazaritanæ. *quam urbem cum* Vararitana *Byzacena urbe de qua inferius, n.* 70. *incaute confudit vir alias perquam eruditus.* Loci Vazaritani *mentio fit in capite* 54. *Codicis canonum eccleſiæ Africanæ. Sed is locus ad Proconſularem pertinuiſſe videtur. Nam ibi Epigonius Bullenſium-regiorum epiſcopus conqueritur adverſus Julianum, quod clericum à ſe baptizatum, & in Mappalienſi eccleſia Lectorem conſtitutum, Julianus diaconum tamen ordinaſſet, ea ſpecie quod* loci Vazaritani *civis eſſet; atque in ſui patrocinium Victoris Puppianenſis ordinatione antiquiſſimi auctoritatem adducit. Epigonius autem & Victor Puppianenſis, ex Proconſularibus erant. Sed tamen cum ibi non dicatur cujuſnam provinciæ fuerit Julianus, Bullenſium vero diœceſis Numidiæ fuerit contermina, nil impedit quominus Julianus Numida dicatur, contra quem in Concilio coram totius Africæ Primate Epigonius querelas detulit. Habentur in Tabulis Peutingerianis* Vatari & Bararus.

33. TIGILLABENSIS. Donatus epiſcopus Tigillabenſis *ex parte Donati affuit Collationi Carthag.*

cap. 215. *qui jam antea, cap. scilicet* 133. *dictus fuerat adversarius* Regini episcopi Tigillavensis. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

RESSANENSIS. *Ejusdem loci fuit* Octavianus episcopus plebis Ressanensis, *qui unitatem Catholicam se habere professus est in Collatione Carthag. cap.* 126. *Conquestus tamen est* Verissimus Tacaratensis episcopus *Donatista cap.* 121. *quatuor episcopos in sua plebe à Catholicis fuisse ordinatos, inter quos* Octavianum *recenset, quem Baluzius eum ipsum fuisse existimat, qui* Ressanensis *cap.* 126. *dicitur.* 34.

AUGURENSIS. *Huic proculdubio urbi præfuit* Montanus *in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratus, ubi dicitur* episcopus ecclesiæ Cath. *id est Catholicæ,* Auguritanæ, *quem vulgatæ editiones, ultima duo verba in unum conflantes,* Cathauguritensis ecclesiæ *episcopum appellaverant, ut monet Baluzius in Notis ad hunc Collationis locum.* Audurus fundus *ab Augustino memoratur lib.* 22. *de Civit. Dei cap.* 8. 35.

OCTABENSIS. *Inter Patres Byzacenæ provinciæ num.* 38. *habetur* Albinus Octabensis. *& num.* 24. Sabinicuus Octabiensis. *Neutrum tamen ex his habet Ortelius ex codice Halleri, quamvis* Octavum *urbem aliis ex auctoribus commemoret. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit num.* 78. Victor ab Octavo. *Apud Optatum lib.* 3. *memoratur* locus Octavensis, *in quo Circumcellionum plurimi occisi fuerunt.* 36.

MADENSIS. *Sic mss. & editi.* Limitis Madensis *meminit liber Notitiarum Imperii sect.* 55. 37.

MATHARENSIS. *Interfuit Collationi Carthag. cap.* 120. Honoratus Matharensis episcopus *Catholicus, qui nullum contra se habebat episcopum Donatistam.* 38.

CENTENARIENSIS. Cresconius episcopus 39.

Centenariensis *in Collatione Carthaginensi inter patres Catholicos recensitus est cap.* 133. *quamvis infirmitate corporis præpeditus adesse non potuerit.* Centenarias *recenset Anonymus Ravennensis lib.* 3. *n.* 6. Ad Centenarium *habent Tabulæ Peutingerianæ segmento* 1. *&* 2.

40. GILBENSIS. *Est & infra num.* 90. Donatus Gilbensis. *Unde conjici potest duas fuisse hujus nominis urbes in Numidia. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes septimus sententiam dixit* Lucius à Castro-Galba. *In quem locum observat editor Oxoniensis,* Galba *&* Gilba *idem signari, ejusque nominis urbes duas fuisse, quarum altera* Castri *additamento distinguebatur. In Collatione Carthag. cap.* 201. *inter Donatistas recensitus fuit* Victor episcopus Gibbensis. *Apud Victorem Vit. lib.* 1. *num.* 7. *laudatur* Urbanus Girbensis, *qui forte ad alterutram ex his urbibus revocandus est. Non enim erat ex Tripolitana, ubi etiam habetur episcopus* Girbitanus. *Nam Victor ibi* Urbanum, *scilicet* Girbensem, *à Tripolitanis discernit. Et sane in concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *præter* Vincentium Girbitanum *ex Tripolitana occurrit* Donatus episcopus plebis Gervitanæ.

41. MIDILENSIS. Confessor & Martyr Jader à Midila *adfuit concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 9. *Eidem urbi præfuisse censuerat Baluzius* Serenianum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 142. episcopus Miditensis *appellatur. Sed hunc errorem emendavit in nota ad cap.* 194. *& ad calcem tomi* 1. *Novæ Collectionis conciliorum col.* 1591. Midilensem *tamen episcopum habemus in eadem Collatione,* Julianum *scilicet,* episcopum Midlensem *Donatistam, pro quo ob infirmitatem absente,*

Rufinus presbyter *comparuit & subscripsit cap.* 142. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

TABUDENSIS. *Huic urbi præfuit* Victorinus episcopus plebis Tabudensis, *uti restituit Baluzius in Collatione Carthag. cap.* 133. *Ibi enim antea legebatur* Tabudesenensis. *Certe paullo post ipsemet Victorinus se* Tabudensem *episcopum dicit, & cap.* 202. Argutus *adversarius ejus ex Donatistarum secta,* episcopus Tabudensis *appellatur.* Thabudeos *habent Tabulæ Peutingerianæ.* Paulus episcopus Tabucensis *inter Proconsularis provinciæ episcopos subscripsit Synodicæ, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. 42.

CASENSI-CALANENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 133. Fortunatus *dicitur* episcopus loci Casensis-Calanensis. *Porro* Casæ-Calaneæ *civitas memoratur in Notitia Leonis imperatoris à Goare edita, quæ tamen in editione Beveregii dicitur* Cascala. *Et quidem utrobique græcus textus habet* Κασκάλα, *omissione scilicet ultimarum utriusque voculæ syllabarum.* 43.

PUNENTIANENSIS. *Sic uterque ms. cum editis. Legendum tamen absque dubio,* Pudentianensis. *Nam in Collatione Carthag. cap.* 201. *memoratur* Cresconius episcopus Pudentianensis *ex parte Donati. Et Gregorius Magnus epistola* 33. *lib.* 2. *Indictione* 10. *meminit* Maximiani ecclesiæ Pudentianæ in Numidia constitutæ episcopi, *qui cum pecunia corruptus fuisset, episcopum Donatistam in sua ipsius civitate ordinari permiserat.* 44.

NOBASPARSENSIS. *Codex Halleri* Nobaspartensis. *tamen paullo ante Ortelius memorat* Novam-Sparsam; *&* Novæ-Sparsæ *meminit Antoninus in Itinerario, ex quo patet hanc urbem haud procul à Sitifi sitam fuisse.* 45.

METENSIS. *Eidem urbi præfuit* Gratianus 46.

episcopus plebis Metensis *in Collatione Carthag. cap.* 126. *ut ex veteri codice mss. emendavit Baluzius, cum antea* Metenensis *legeretur. quæ emendatio ex hoc firmatur, quod* Fortunatianus *qui cap.* 126. *dicitur adversarius Gratiani, cap.* 187. *in aliis quoque editionibus* Metensis episcopus *appelletur. Apud Anonymum Ravennensem libro* 5. *num.* 6. *habetur* Mata.

47. CÆSARIENSIS. *Urbem Cæsariensem in Numidia fuisse colligi potest ex sancti Maximiliani Actis, quæ inter alia Martyrum Acta sincera edidimus pag.* 309. *Ibi autem memoratur* Præpositus Cæsariensis *qui adfuit coram Dione Proconsule in foro apud Teveſten. Thebeſte autem, ut omnibus notum est, ad Numidiam pertinebat. Ceterum in Collatione Carthag. præter* Deuterium *episcopum Cæsariensem in Mauritania, qui cap.* 143. *cum* Emerito *ex parte Donati memoratur, occurrit cap.* 188. Cresconius episcopus Cæsarianensis *Donatista; qui tamen videtur fuiße ex Mauritania Sitifensi. Nam cap.* 189. *Novatus episcopus Catholicus Sitifensis presbyterum Catholicum in ea urbe haberi testatur, fusiusque exponit quanta mala ibi Donatistæ patraverint.*

48. NORASINENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 121. *recensetur inter Catholicos* Restitutus episcopus plebis Novasinnensis, *cum* Felice *ipsius adversario ex parte Donati; sed & iste inter Donatistas cap.* 187. & 208. *iterum memoratur.*

49. CÆLIANENSIS. *Sic mss. uterque cum editis.*

50. JANUARIUS JACTERENSIS. *Sic uterque codex mss. Editi autem habent* Zactarensis. *quæ lectio videtur esse alteri præferenda, non solum quod* Zactara *urbs sit Numidiæ notissima, verum etiam quod ex episcopis quatuor, qui fidei professionis libellum Hunerico regi obtulere, unus fuerit* Januarius Zattarensis.

tarensis è *Numidia, ut testatur Victor Vitensis libro* 3. *pag.* 62. *de quo vide Notam* 139. *pag.* 180. *ubi pro* Zattarensis, *aliqui codices mss. habent* Zatterensis. *In Collatione Carthag. cap.* 128. *inter Patres Catholicos recensitus fuit* Licentius episcopus plebis Zattarensis. Felix *item* Zactarensis episcopus legatus Numidiæ *interfuit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *& alteri in eadem urbe sub Reparato archiepiscopo anno* DXXXIV. *Habemus etiam* Cresconium episcopum Zattarensem provinciæ Numidiæ, *qui adfuit concilio V. Generali, ut videre est apud Baluzium tomo* I. *novæ Collectionis conciliorum col.* 1498. *Si tamen aliquis* Jacterensem *episcopum, qui hic in Notitia juxta manuscriptos codices memoratur, à Bonifacio Zattarensi, qui libellum fidei Hunerico obtulit, voluerit distinguere, suam ipsius sententiam poterit Bonifacii Gratianensis exemplo tueri, qui licet à Victore fuerit recensitus inter eos, qui eumdem libellum regi obtulerunt, nusquam tamen in Notitia comparet. Deinde Januarius Zactarensis, qui libellum fidei obtulit, antiquior erat Villatico Casæ-Medianensi, cui à Victore loco laudato præponitur: & tamen hic in Notitia Januarius num.* 50. *recensetur, cum jam prius, num. scilicet* 29. *Villatici nomen fuerit descriptum.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

DE CASTELLO-TITULI. *Codex Halleri* Castello-Titulitano. *Huic sedi aliquando præfuisse* Cresconium episcopum plebis-Tituli *inter catholicos Collationis Carthag. cap.* 126. *memoratum, censuit Johannes Garnerius. Sed ea de re à Norisio reprehensus est. Nam* Victor *qui ibidem Cresconii adversarius dicitur, cap.* 202. *appellatur* episcopus Titulitanus. *Titulitanus autem episcopus ex Proconsularibus erat, ut vidimus supra inter istius provinciæ episcopos num.* 51. 51.

52. DE GIRU-MARCELLI. *Ortelius ex Halleri codice habet* Giga-Marcellæ. *Locus sub utroque nomine mihi æque ignotus. Huic fortassis præfuit* Lucidus episcopus Marcellianensis, *qui in Collatione Carthag. cap.* 133. *inter Donatistas comparuit. Adfuit & concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Julianus à Marcelliana, *qui apud Augustinum libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 30. *in editis nonnullis & plerisque mss.* à Marcellina *appellatur.*

53. THARASENSIS. *Infra inter Patres Byzacenos occurrit n.* 32. Domninus Tarasensis. *Ortelius laudat ex Codice Halleri urbem* Tarazensem *à Victore Uticensi laudatam: sed provinciam non indicat. Adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Zozimus à Tharassa; *cujus objectioni respondet Augustinus lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 20.

54. SILLITANUS. *Eidem urbi præfuit* Faustinus episcopus plebis Sillitanæ, *qui Collationi Carthag. cap.* 128. *cum* Possidonio *suo adversario comparuit. Et hunc quidem Possidonium Baluzius non distinguit à* Possidio Sililitensi, *seu, ut ipse legit,* Silitensi, *qui cap.* 197. *inter Donatistas recensetur. Porro idem vir eruditus* Squillacium episcopum ecclesiæ Scillitanæ *cum Donato ipsius adversario cap.* 143. *ejusdem Collationis memoratum, Numidiæ quoque adscribit, ex Notitia, ut ait; quamquam in Notitia Scillitanus episcopus nusquam, Sillitanus vero semel tantummodo habeatur. Quin & Scillitanam urbem ad Proconsularem pertinuisse patet ex epistola synodica ejusdem provinciæ episcoporum ad Paulum Constantinopolitanum scripta, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *recitata est: cui inter alios, ut jam in Notis ad Victorem observavimus,* Pariator episcopus sanctæ ecclesiæ Scilitanæ *subscripsit. His adde Speratum, aliosque Martyres, sub Scillitanorum nomine celeberrimos,*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

apud Carthaginem Proconsuli oblatos, ac ab eo damnatos martyrium complevisse, ut ex eorum Actis patet, quæ inter Acta Martyrum sincera edidimus pag. 77. Fatendum tamen est in Leonis Augusti Notitia inter Numidiæ civitates haberi Σκήλι, *quæ in Goaris versione dicitur* Scilita. *At divisiones provinciarum tunc temporis fuisse mutatas, vel ex eo patet, quod Carthago ibi sub Byzacena statuitur.*

HIZIRZADENSIS. *Sic uterque codex & editi. Ejusdem loci fuit, ut censet Baluzius,* Felix episcopus Izirianensis *in Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratus. Sed an Notitia ex Collatione, aut Collatio ex Notitia sit emendanda, incertum est.* 55.

MUNICIPENSIS. *Nescio quo pacto Johanni Garnerio, viro erudito, exciderit, ut urbem hanc cum Moptensi Sitifensis provinciæ municipio confunderet.* Mopta *enim, seu potius* Mopti, *non alia ratione* municipium *dicitur, quam quod non esset* colonia, *seu, ut loquuntur,* urbs latio donata, *sed quæ vivebat lege municipali, ut observat eruditus Norisius. Hinc* Felix *Donatista qui cap.* 143. *Collationis Carthag. adversarius* Leonis episcopi municipii Moptensis *dicitur, postea cap.* 180. *inter Donatistas* episcopus Moptensis *absque ullo addito appellatur.* 56.

ARSICARITANUS. *Sic editi & mss.* 57.

CASENNIGRENSIS. *Codex Halleri* Casseni-grensis. *Nemini notus non est famosus* Donatus à Casis-nigris, *præcipuus Donatistarum nascentium antesignanus, & à quo illi, ut plerisque viris eruditis placet, nomen assumsere. Inter omnes Donatistas in Collatione Carthag. cap.* 149. *prior recensetur* Januarianus episcopus Casensium-Nigrensium. 58.

VESELITANUS. *Codex Halleri* Vesolitanus. *Scribendum absque dubio* Vegeselitanus. *Duæ fue-* 59.

runt hujus nominis urbes in Africa. Nam in Collatione Carthag. cap. 135. *memoratur* Reginus episcopus ecclesiæ Vegeselitanæ *cum* Gavino *Donatista ipsius adversario; & antea cap. scilicet* 133. *jam recensitus fuerat inter catholicos* Privatianus episcopus plebis Vegeselitanæ. *Unam ex illis ad Numidiam spectasse certum est tum ex hoc Notitiæ loco, tum ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui pro se & pro Januario Masculitano subscripsit* Januarius episcopus Vegesilitanus provinciæ Numidiæ. *Ea ipsa procul dubio urbs est* Megesela, *quam prope Masculam Antoninus in Itinerario locat.* Privatus Vegesilitanus episcopus *adfuit concilio Carthaginensi sub Grato; &* Vigisilitanam plebem *laudat Augustinus epistola 64. quod episcopum in plenario Africæ concilio exauctoratum suscipere constanter renuisset.* Vegeselæ *item in Numidia* possessionis, *ubi Marculus famosus Donatista, & alii ejusdem sectæ à Macarianis, ut ipsi aiebant, male habiti sunt, mentio est in ejusdem Marculi passione, quam edidit noster Mabillonius tomo* IV. *Analectorum. quamquam ibi habeatur* Vægesselæ, *sed in cod. ms. Corbeiensi, ad quem hanc passionem contulimus, legitur* Vegesele. *Alteram vero Vegeselam ad Byzacenam pertinuisse probat eruditus Baluzius, ex Antonini Itinerario, in quo Vegesela, seu Vegersalla inter Amudarsam, Autentum, Sufetulam, & Menegem, seu Menesem Byzacenæ urbes statuitur. Id ipsum confirmat ex Collatione, ubi Privatianus supra laudatus fatetur se episcopum Cillitanum Donatistam adversarium habere; & quidem Donatus Cillitanus accedens agnovit Privatianum, & testatus est Vegeselam ex sua fuisse diœcesi. At Cillitana civitas ad Byzacenam pertinebat, inquit Baluzius, quod vel ex ipsa Notitia certum est; siquidem inter istius provinciæ patres infra num. 64.* Fortunatianus

episcopus Cilitanus *memoratur. Verum ibi ostendemus duas admitti posse Cilitanas urbes, quarum proinde una ad Byzacenam pertinere potuit, altera vero ad alteram provinciam, Numidiam scilicet, si utramque Vegeselam ab Numidiam pertinuisse aliunde probari possit. Et quidem si* Januarius Velesitanus *infra num.* 80. *recensitus alteri Vegeselæ præfuerit, duæ admittendæ erunt istius nominis in Africa urbes. Nec obstabit Antonini locus supra laudatus, ex eo nempe, uti observavit Norisius, nihil aliud deduci potest, quam Vegeselam in Byzacii & Numidiæ confinio sitam fuisse.*

60. MADAURENSIS. *Urbs ob Apuleii natale celebris, sed multo felicior, quod in ea Augustinus litteras didicerit, ut ipsemet testatur libro* 2. *Confessionum cap.* 3. *Vide & ejusdem epistolam* 232. *Martyres Madaurenses idem sanctus Doctor vindicat adversus Maximum grammaticum epistola* 17. Madurum sub legione Augusti 3. *locat Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. Antigonus *episcopus Madaurensis adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Collationi vero Carthaginensi cap.* 126. Placentinus episcopus *catholicus* plebis Madaurensis *comparuit cum* Donato *ipsius adversario ex Donatistarum secta. Porro in notis ad hunc Collationis locum monet & probat eruditus Baluzius immerito nonnullos Madaurum urbem cum Quidia confudisse.*

61. RUSTICIANENSIS. Leontius episcopus Rusticianensis *Donatista in Collatione Carthag. cap.* 198. *comparuit, nullumque contra se adversarium habere professus est.* Rustici *habent Tabulæ Peutingerianæ.* Macomadia Rusticiana *inferius memoratur in num.* 84.

62. VILLADEGENSIS. *Sic codex uterque ms. Legendum* Villaregensis; *cujus loci* Felix episcopus *cum* Victore *Donatista suo adversario interfuit Col-*

lationi Carthag. cap. 128. edit. Baluziana. Iterum cap. 207. memoratur idem Victor *inter Donatistas. Et capp. 48. & 77. Codicis canonum ecclesiæ Africanæ* Cresconius Villaregensis *in Numidia episcopus reprehenditur, quod propria sede relicta, Tubiensem ecclesiam invasisset.* Candidum Villaregiensem episcopum, *cui ex Donatista facto Catholico honor episcopalis servatus est, laudat Augustinus libro 2. contra Cresconium Donatistam cap.* 10.

63. BUFFADENSIS. *Suspicatur V. C. Stephanus Baluzius hujus loci episcopum fuisse* Hilarum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 120. episcopus ecclesiæ Bosetanæ, *seu, ut aliæ editiones habent,* Boset *dicitur. Sed melius forte ibi legeretur,* Boset. *Nec obstat quod inferius cap.* 126. *recenseatur* Palatinus episcopus Bosetensis, *cum* Felice *ipsius adversario, qui* Vosetanus *cap.* 202. *dicitur. Nam Palatinus ex Proconsularibus erat, uti infert idem Baluzius ex Epistola Proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino act.* 2. *relata, cui subscripsit* Cresciturus episcopus ecclesiæ Busitanæ, *seu, ut habet cod. ms. Bellovacensis,* Bositanæ. *At habemus aliam civitatem* Boseth *in Numidia ex Actis sanctorum Mammarii & Sociorum, à nostro Johanne Mabillonio tomo* 4. *Analectorum vulgatis. in quibus civitas ista ter memoratur, prima vice dicitur* civitas Boseth-Anforiaria, *secundo* civitas Boseth, *tertio denique* civitas Boseth-Amphoriaria. *Quam urbem ad Numidiam pertinuisse colligimus, ex eo quod prædicti Martyres per varias Numidiæ civitates, scilicet Vagam, Lambesem, Tamugadim & Tigisim circumacti, ab ipsis tandem* Numidiæ militibus Boseth *perducti sunt, ubi martyrium consummavere.*

64. SISTRONIANENSIS. *Sic editi & mss.*

65. TIPASENSIS. *Habetur infra inter episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num.* 99. Reparatus Tipasi-

tanus. *Tipasam in Numidia memorant Tabula Peutingeriana, Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas libro 3. num. 6.* Firmus episcopus ecclesiæ Tipasensis, *Numidia provinciæ* Legatus, *subscripsit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Idem, vel illius nominis simul & sedis successor*, Firmus episcopus Tipason Africanæ provinciæ adfuit concilio V. Generali.

66. TIBILITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium* Tiblitanus. *Huic urbi præfuisse* Donatum Tisilitanum episcopum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 121. *inter Catholicos recensitus est, contendit Johannes Garnerius. At contra insurgunt viri eruditi Henricus Norisius, & Stephanus Baluzius, Tibilitanam urbem à Tisilitana distinguendam esse invicte probantes ex hoc ipso Collationis loco, quem pro sua sententia stabilienda protulerat Garnerius. Nam ibi Donatus Tisilitanus nullum habere adversus se Donatistam episcopum palam professus est, nemine reclamante. Et tamen capite* 197. Sallustius episcopus Tibilitanus *inter Donatistas comparuit, qui & ipse nullum contra se Catholicum episcopum habere asseveravit. Ceterum* Florentius episcopus Tisiliensis *adfuit concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *Sed gravior est difficultas an Tibilitana civitas hic memorata ab Aquis-Tibilitanis distingui debeat.* Marinus ab Aquis-Tibilitanis *Donatista occurrit apud Optatum libro* 1. *is scilicet ipse, qui synodo Cirtensi inter alios Donatistas Traditores interfuit, ut ex ejusdem concilii Actis narrat Augustinus libro* 3. *contra Cresconium Donatistam cap.* 27. *Et idem Augustinus libro* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *refert miraculum, quod* apud Aquas-Tibilitanas in memoria sancti Stephani *contigerat sub Proculo ejusdem loci episcopo.* Tibili *habet Anonymus Ravennas, sed non memorat Aquas-Tibilitanas.*

Cum tamen Thibilim *habeant Tabulæ Peutingerianæ, simul &* Aquas-Tibilitanas, *facile crediderim duas fuisse civitates à sese invicem diversas.*

67. SINITENSIS. *Testatur Possidius in Indiculo sermonem* Siniti *contra Donatistas à beato Augustino habitum fuisse. In Collatione Carthag. cap.* 202. Cresconius episcopus Sinitensis *ex parte Donati comparuit. Erat prope Hipponensem urbem* Castellum Sinitense *ex Augustino lib.* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *Vide ejusdem epistolam* 105. *n.* 4. *ubi de Marcellino ejusdem loci episcopo agitur, cujus nomen ex Collationis Carthaginensis gestis excidisse suspicatur Baluzius.* Sunitu coloniam *habent Tabulæ Peutingerianæ.*

68. CETHAQUENSUSCA. *Monet eruditus Baluzius monstrosum istud nomen ex eo natum esse, quod cum in veteri exemplari scriptum esset* Cethaquensis, *studiosus aliquis advertens primam hujus nominis syllabam mutandam esse in* ca, *duas has litteras in margine apposuerit, quas posteri exscriptores simul cum priori lectione conjungentes, fecerunt* Cethaquensusca. *Inde infert* Pascentium, *hic in Notitia memoratum, eidem urbi præfuisse, ac* Bonifacium, *qui in Collatione Carthag. cap.* 143. episcopus ecclesiæ Cataquensis *dicitur. Ibidem* Speratus *Donatista Bonifacii adversarius, sicut & inferius cap.* 202. *recensetur. Denique sanctus Augustinus de* Paulo & Bonifacio episcopis Cathaquensibus *agit epist.* 96. *& seq. editionis Benedictinæ.*

69. TEGLATENSIS, *aut* Tegulatensis, *cujus loci* Donatus episcopus *Donatista interfuit Collationi Carthag. cap.* 198. *Mirum autem est hunc Donatum à Carolo à sancto Paulo Fuliensi episcopis Sardiniæ accenseri, in qua insula Tegulam locat inter Sulchi & Nuram, in Geographia sacra.* Teglata *habetur in Tabulis Peutingerianis segmento* 3.

ZABENSIS. *Hunc memorat quoque Codex Halleri. Fuit & in Mauritania Sitifensi* Zabensis *urbs, cujus antistes inter istius provinciæ episcopos num. 40. recensetur. Alterutrius fuit* Lucius episcopus 70.
Zabensis *ex parte Donati, qui Collationi Carthag. cap.* 198. *interfuit. In Notitia jam laudata à Goare edita, sub provincia Byzacena, quæ urbes aliquot è Proconsulari, Numidia & Byzacena complectitur, occurrit* Zabi. *quæ in editione Beveregiana appellatur* Subiba, *& utrobique græce habetur* Σούβιβα. *Holstenius putat hanc esse* Zamam *urbem regiam.*

MUSTITANUS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap.* 121. Victorianus episcopus plebis Mustitanæ, *qui ibidem duos adversarios Donatistas se habere conqueritur,* Felicianum *nempe* Mustitanum, *&* Donatum Turensem. *De his agit Augustinus in Breviculo Collationis primæ diei cap.* 12. *Verum hos episcopos è Proconsularibus fuisse contendit Henricus Norisius in observationibus adversus Garnerium, qua in provincia Mustensem & Turrensem urbes invenit. Priorem quidem ex epistola synodica Patrum provinciæ Proconsularis, quæ laudata est in concilio Lateran. sub sancto Martino actione* 2. *cui inter alios subscripsit* Januarius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Mustitanæ. *Et quidem Felicianus in Collatione cap.* 122. *interrogatus fuit an communionem haberet cum Primiano, qui scilicet erat ex Donati secta episcopus Carthaginensis, proindeque ex Proconsulari. quamquam, ut nihil dissimulemus, non ibi de provincia agebatur sed de schismate quod inter ipsos Donatistas ortum fuerat, aliis Primiano, aliis vero Maximiano adhærentibus. Ille Felicianus ex iis unus erat, qui anno* CCCXCIII. *concilio Cabarsussitano interfuerat, & anno sequenti in synodo Bagaïensi fuerat condemnatus.* Mustitanorum *simul &* Assuritanorum *mentio frequenter* 71.

apud Auguſtinum occurrit in libris contra Donatiſtas. Aſſ[illegible]ani autem ad Proconſularem pertinebant, ut [illegible] vidimus pag. 229. Muſti ex Antonini Itiner[illegible]in utriuſque provinciæ, Proconſularis ſcilicet & Numidiæ, confinio ſita erat. eadem eſt, ni fallor, quæ Mubſi dicitur in Tabulis Peutingerianis. Muſte vicum inter duas Syrtes memorat Ptolemæus lib. 4. cap. 3. Porro Thurris Sicilibæ proxima in Tabulis Peutingerianis, eidem Proconſulari provinciæ attributa videtur. Sed de hac urbe iterum agemus infra, ubi de Byzacenis num. 28. Verum etſi Noriſius Muſtitanam in Proconſulari provincia urbem admiſerit, haud tamen infitiatur aliam ejuſdem nominis in Numidia quoque exſtitiſſe, cujus epiſcopus ex Donatiſtarum ſecta, nomine Creſconius, Collationi Carthag. cap. 206. interfuit, ubi dicitur epiſcopus Muſti. At admiſſa hac ſententia, rejicienda erit Baluzii emendatio, qui Muſertitanus ibi pro Muſti poſuit. Sed id, ut vir eruditus ipſe monet, ex conjectura. fatetur quippe vetus exemplar, ſimul cum omnibus editis Muſti habere. Vide infra Mauritaniæ Cæſarienſis epiſcopos num. 76.

72. TUBUNIENSIS. Sic ſcribendum eſſe hujus urbis nomen monet Noriſius in Animadverſionibus contra Garnerium, quamvis in Collatione Carthag. cap. 121. habeatur Creſconius epiſcopus eccleſiæ Tubinienſis. Cave autem ne urbem hanc cum Tubienſi in Mauritania Cæſarienſi confundas. Diverſas enim eſſe vel ex eo evinci poteſt, quod præter Creſconium ſupra memoratum & Protaſium adverſarium ipſius, comparuerit in eadem collatione cap. 133. Felix epiſcopus Tubienſis, & ipſe Catholicus. Tubunam tamen urbem in Mauritania Cæſarienſi extitiſſe certum eſt. Et inferius in hac ipſa Notitia Tubuna inter ſedes iſtius provinciæ, quæ epiſcopos non habebant, recenſetur. Nemeſianus à Thubunis

quintus inter Rebaptizantes sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, cujus objectiones fusius refellit Augustinus lib. 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 12. Apud Tubunas *colloquium habuerat Augustinus cum Bonifacio comite, qui tunc cupiebat dimissis rebus omnibus vitam monasticam amplecti, hocque ipsi ad deteriora lapso in memoriam revocat Augustinus epistola 220. Ceterum Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi ms.* Tubaniam in Numidia locum *memorat. Sed* Tubaniam *pro* Tubuniam *lapsu calami huc irrepsit.*

AQUÆNOBENSIS. Felicianus episcopus Aquænovensis *inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap.* 198. 73.

BABRENSIS. *Sic quoque codex Halleri apud Ortelium.* 74.

TEBESTINUS. *Celeberrima fuit* colonia Thebestina, *quam martyrio praeclaro illustravit beata Crispina, cujus Acta ex duplici ms. Codice monasterii nostri sancti Theoderici prope Remos protulimus inter Acta Martyrum sincera ad annum* CCCIV. *pag.* 494. Lucius à Thebeste *in Concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano, pro hæreticis rebaptizandis sententiam tulit num.* 31. *cui respondet Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 38. Romulus Thebestensis *adfuit concilio Carthaginensi sub Grato. Carthaginensi autem Collationi cap.* 121. *interfuit* Urbicus episcopus plebis Thebestinæ *catholicus cum* Perseverantio *illius adversario, iterum cap.* 180. *inter Donatistas recensito, ubi* episcopus Tevestinus *appellatur, sub quo nomine Cabarsussitano concilio jam antea subscripserat. Quin &* synodum Thevestinam *Donatistarum memorat Optatus libro* 2. Theveste *dicitur à Ptolemæo lib.* 4. *cap.* 3. *sicut & in Antonini Itinerario, atque in Tabulis Peutingerianis. Plura de hac urbe ex anti-* 75.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

quis scriptoribus congerere superfluum esset. Sex dierum itinere Carthaginensi ab urbe distitisse asseverat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Ibi, ut refert idem auctor, Romani cum Mauris iniere prælium, in quo Salomon, quem Justinianus imperator Africæ præfecerat, occisus fuit. Denique in Notitia Bodleïana inter Numidiæ urbes memoratur Tebete. *Sed Goaris editio latina habet* Telepte, *græce autem* τελέπτη.

76. MOXORITANUS. *Sic codex Laudun. cum editis; codex tamen Halleri apud Ortelium habet* Maxoritanus.

77. TAMOGAZIENSIS. *Thamogada, seu, ut alii scribunt, Thamugada celebris inter ceteras Numidiæ urbes fuit, de qua plura congessit V. C. Stephanus Baluzius in Notis ad Acta purgationis Cæciliani tomo 2. Miscellaneorum pag.* 480. Novatus à Tamugade *in concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano num.* 4. *hæreticos esse Rebaptizandos censuit, cujus objectionem refellit sanctus Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap* 11. *Duo fuere ejusdem urbis episcopi ex Donatistarum secta celebres,* Optatus *scilicet, à beato Augustino passim memoratus, cujus Donatistæ natalitia celebrabant; &* Gaudentius, *quem iidem schismatici cum aliis sex suæ sectæ episcopis delegerant, ut causam communem contra Catholicos in Collatione propugnarent; in qua simul cum* Faustiniano episcopo plebis Thamogadensis *catholico comparuit cap.* 128. *Duos libros contra eumdem Gaudentium conscripsit sanctus Augustinus, qui habentur tomo 9. edit. Benedictinæ.* Tamogadi *habent Tabulæ Peutingerianæ,* Tamugadi *in Antonini Itinerario, sic quoque appellatur in Actis sancti Mammarii jam à nobis laudatis, ex quibus discimus urbem istam haud longe à civitatibus Vaga, Lambese, & Tigisi remotam fuisse. Eversa fuit à*

Mauris, ut testatur Procopius libro 2. de Bello Vandalico, sed brevi postea restauratam fuisse colligitur ex eodem auctore, qui paullo inferius copiam frugum maximam in ea exstitisse scribit.

LEGIENSIS. *Infra num.* 85. *memoratur* Januarius Legensis. *Et ex Collatione Carthag. colligimus duplicem in Africa fuisse Legensem urbem. Nam cap.* 121. Dacianus episcopus plebis Legensis *catholicus affirmavit nullum se habere Donatistam adversarium. Capite vero* 187. Cresconius episcopus Legensis *ex parte Donati, adversarium nec se habere, nec umquam habuiße professus est. Fortassis in alterutro Collationis loco* Legiensis *pro* Legensis *legendum est; aut certe in Notitia utrobique* Legensis *scribi debet. Porro diœcesim Legensem, cui praerat Dacianus, ex Tacaratensi distractam fuisse existimat Baluzius in notis ad cap.* 121. *Collationis.* 78.

RESPECTENSIS. *Sic mss. & editi.* 79.

VELESITANUS. *Sic mss. & editi. Vide quæ supra observavimus de* Veselitano *num.* 59. *Habetur in Tabulis Peutingerianis* Velesi, *segmento* 3. 80.

MAZACENSIS. Apronianus episcopus ecclesiæ catholicæ Mazacensis *mandato, cui per absentiam non subscripserat, consensum præbuit, in Collatione Carthag. cap.* 215. 81.

LUGURENSIS. *Sic ms. Laudun. cum editis. At Codex ms. apud Ortelium habet,* Jugurensis. 82.

CIRCENSIS. *Sic codex ms. uterque. Editi vero habent* Cirtensis. *Et quidem nullus alias in hac Notitia* Cirtæ, *seu* Constantinæ *episcopus memoraretur, quæ tamen erat provinciæ* metropolis, *ut appellatur in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 86. *In vetusta Antonini Itinerarii editione Lugdunensi, pro* Cirta *fere semper* Circa *habetur. Epistolam Augustini* 130. Circensibus *pro* Cirtensibus *inscriptam fuisse monet Pamelius in Notis ad Conci-* 83.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC NUMID.

lium Rebaptizantium sub sancto Cypriano; ubi complura refert exempla ex quibus liquet sæpius Circa *pro* Cirta *in veteribus monumentis scriptum fuisse, quod tamen ex Librariorum solummodò errore provenisse nemo infitiabitur. Et quidem in epistola laudata, quæ nunc est* 144. Cirtensibus *emendatum est. Non licuit tamen hic manuscriptorum lectionem mutare, cum aliæ multæ in eadem Notitia occurrant urbes alias ignotæ, & è contrario nonnullæ alias notissimæ omittantur; fortassis quod tunc excisæ jacerent, ut Adrumetum, Hipporegius &c. Certe in Proconsulari quinquaginta tantummodo & quatuor episcopales civitates Notitia exhibet, & tamen Victor Vitensis libro* I. *num.* 9. *affirmat eo tempore, quo Vandali in Africam transmiserunt, Episcopos in Proconsulari centum sexaginta quatuor fuisse. Ceterum inter eos Antistites, qui concilio Calchedonensi interfuerunt, memoratur* Abramius episcopus Circensis. *Sed ille, uti videtur, ex Afris non erat. Magis ad rem pertinet* Rufinus Principalis Circensis, *in epistola* 139. *alias* 158. *memoratus ab Augustino, quamvis enim nostri* Cirtensis *reposuerint, monuerunt tamen in codicibus mss.* 3. *totidemque editis* Circensis *haberi.*

84. PARDALIUS MACOMADIENSIS. *Is ipse est* Pardalius *episcopus, uti videtur, qui Romano concilio cum tribus aliis Africanis episcopis interfuit anno* CCCCLXXXVII. *Tres porro hujus nominis urbes in Africa distinguit Henricus Norisius, quarum situs ex Antonino facile colligi potest. Priorem quippe in Numidia locat M. M. P. LIII. Cirta distantem; alteram, in Tabulis Peutingerianis* Macomades-minores *appellatam, statuit inter* Thabaltam *&* Thenas *Byzacenæ provinciæ civitates, & paullò post inter* Thenas *&* Villas-vicum, *tum* Tacapas. *unde istam in Byzacena & Tripolitana confinio sitam*

fuisse discimus, quod etiam patet ex Plinii libro 5. cap. 4. ubi Byzacii urbes commemorans, habet; Rhuspina, Thapsus. Inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata. *Urbes hic recensitæ ante Macomades ex Byzacena erant, quæ vero postea sequuntur ex Tripolitana. Hinc* Limes Macomadiensis *in Notitia Imperii occidentalis ponitur* sub custodia Ducis Tripolitani. *Tertio denique urbs* Macomades Syrtis *in Itinere à Lepti-magna Alexandriam occurrit, proinde omnino diversa ab iis quas supra commemoravimus. Porro in Collatione Carthaginensi sæpius interlocutus est Aurelius episcopus ecclesiæ Macomadiensis, & comparuit inter Patres Catholicos cap. 116. cum suo adversario ex parte Donati,* Salustio. *Illum vero ex Numidia fuisse patet ex cap. 182. ubi se Presbyterum habere testatus est in urbe* Idassensi, *dum illic episcopus ordinaretur. Idassa enim ad Numidiam pertinebat, ut ex hac ipsa Notitia certum est. Ad Byzacenam itaque referenda est altera Macomadia, quæ in eadem Collatione memoratur. Nam Macomadiam duplicem in Numidia solus excogitavit Garnerius absque ullo auctoris, sive antiqui sive recentioris testimonio. Istam vero* Rusticianam *dictam fuisse discimus ex Collationis cap. 197. ubi cum* Proficentius episcopus Macomaziensis *Donatista comparuisset, seque nullum habere adversarium fuisset professus; Fortunatianus episcopus Catholicus ex qua esset Macomadia interrogavit, cui cum Proficentius,* ex Rusticiana *respondisset, nihil amplius Fortunatianus interlocutus est.* Cassius à Macomadibus *in concilio Carthag. pro rebaptizantibus stetit num. 22. cujus objectionem solvit Augustinus libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 29.* Donatum Macomadiensem *episcopum, qui relicto Donatistarum schismate, ad Ecclesiæ Catholicæ unitatem transierat, laudat idem Augu-*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID. *stinus lib. 2. contra Cresconium cap. 10. Ptolemæus* Macodamam *habet lib. 4. cap. 3. pro* Macomadam.

85. LEGENSIS. *Vide supra* Legiensis *num. 78. In codice Halleri non habetur.*

86. AD TURRES-CONCORDI. *Apud Ortelium ex cod. Halleri dicitur* Turris-Concordiæ.

87. LAMFUENSIS. *Ortelius ex Halleri codice habet* Jamfuensis. *In codice Laudunensi quem vidimus, ita efformata est prima littera, ut* Jamfuensis *æque ac* Lamfuensis *legi possit. Pro vulgata editorum lectione stat Collatio Carthaginensis, in qua capite 133. inter Catholicos Patres recensitus est* Safargius episcopus plebis Lampuensis. *Quin & concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *subscripsit* Pontius episcopus plebis Lamfuensis. *Dubitat autem V. C. Stephanus Baluzius an* Lamfoctense opidum *ab Ammiano Marcellino lib. 29. laudatum, idem fuerit cum hac Lamfuensi urbe. Sed hunc scrupulum amovebimus in Notis ad Sitifenses episcopos num. 21. ubi* Lemfoctensem *urbem ex codicibus mss. restituimus.*

88. VAGRAUTENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis.*

89. TIGISITANUS. *Hujus urbis situm discimus ex Actis sancti Mammarii, jam non semel laudatis, ex quibus* Vagam, Lambesem, locum qui dicitur, Ad centum-arbores, Tamugadim, Tigisim & Boseth *à sese invicem haud longius distitisse colligi potest.* Tigisim *Numidiæ urbem memorat Procopius libro 2. de Bello Vandalico. Celebris est in Donatistarum historia Secundus Tigisitanus Numidiæ primas tempore persecutionis, qui synodo Cirtensi præfuit. De eo Optatus libro 1. adversus Parmenianum, Augustinus epistola 43 ad Glorium & alios, quæ antea erat 162. & passim in libris contra Donatistas. Plura de eodem habebantur in cognitione 3. Collationis*

tionis Carthag. cap. 137. *& seqq. ut patet ex Indice, quem eruditus Baluzius tomo* 1. *novæ Collectionis Conciliorum edidit. Sed ipsa gesta excidere, quæ tamen aliquatenus suppleri possunt ex ejusdem Collationis Breviculo sancti Augustini, in quo multa de Secundo Tigisitano cap.* 13. *& seqq. Collationis diei* 3. *habentur. Porro duæ erant in Africa urbes* Tigisis *dictæ. Nam infra inter Mauritaniæ Cæsariensis Patres num.* 27. Passitanus Tigisitanus *memoratur.* Tigisi *&* Thigisi, *præter* Thiges, *habentur in Tabulis Peutingerianis. Et quidem in Collatione Carthaginensi præter* Sollemnium episcopum plebis Tigisitanæ *catholicum, &* Paschasium *Donatistam illius adversarium cap.* 135. *memoratos, recensitus est cap.* 209. Gaudentius episcopus loci Tigisitani *ex Donatistarum secta; pro quo, cum ex infirmitate in itinere remansisset, subscripsit* Cresconius episcopus Siguitanus. *Quinam vero ex istis Numidiæ tribuendus sit, incertum est. Baluzius Sollemnium Numidam fuisse infert, quod Restitutus,* qui, *inquit,* alius esse non potest quam Novasinnensis *in Numidia episcopus, pro eo subscripserit. At pro Gaudentio Cresconius Siguitanus subscripsit.* Sugus *autem erat in Numidia M. P.* xxv. *Cirta distans, ut ex Antonini Itinerario certum est, & ex Tabulis Peutingerianis, ubi segmento* 2. *Tigisi media locatur inter* Sigus *& Cirtam. segmento* 3. *memoratur* Siguese. *Quin & supra num.* 18. *recensitus est* Victor Suggitanus. *Erat tamen in Mauritania Cæsariensi* Siga colonia *apud Ptolemæum libro* 5. *cap.* 2. *quam Antoninus* Sigam municipium *appellat, ex qua fortassis nonnulli Cresconium appellatum fuisse* Siguitanum *opinabuntur.*

GILBENSIS. *Jam recensitus fuit supra num.* 40. Felix Gilbensis. *ubi plura de hac urbe diximus.* 90.

REGIANENSIS. *Hunc quoque memorat Orte-* 91.

lius ex Victore. Sirmondus nudum nomen exhibet; at in Laudunensi codice ms. additur prbt. *ut ad pleraque aliorum nomina. Gregorius Magnus libro* 10. *epist.* 32. *scribit ad Columbum Numidiæ episcopum occasione* Paulini *cujusdam* Regensis episcopi, *qui apud sanctissimum Pontificem accusatus fuerat. Hunc vero* Regianensi *ecclesiæ præfuisse crediderim potius quam* Regiensi, *infra in Mauritania Cæsariensi n.*51. *recensita, quod de episcopo ex Numidia provincia Gregorius eo loci agere videatur. V. Sitif. n.* 37.

92. SILENSIS. *Huc revocari posse* Saturnum Sitensem *episcopum Donatistam cap.* 197. *Collationis memoratum, suspicatur Baluzius. At Sitensis episcopus ad Mauritaniam Cæsariensem pertinebat, qui inter istius provinciæ episcopos num.* 112. *inferius habetur.*

93. GAUDIABENSIS. *Sic editi & mss. In Collatione cap.* 201. *inter Donatistas recensitus est* Saturninus episcopus Gazabianensis. Claudi *in Numidia habet Antonini Itinerarium.*

94. MARCULITANUS. *Legendum puto* Masculitanus. *Codicis tamen utriusque ms. lectionem mutare non licuit. Et quidem in Indice Geographico operibus sancti Cypriani editionis Oxoniensis præfixo, præter* Masculam, *habetur quoque* Marculi *in Numidia, sed fortassis ex hoc Notitiæ loco. Ceterum Mascula urbs erat in Numidia omnibus nota, cui praeerat tempore Collationis Carthag.* Malchus episcopus plebis Masculitanæ, *qui in ea recensetur cum* Vitali *ipsius adversario cap.* 128. & 201. *Et longe antea concilio Carthag. sub sancto Cypriano interfuerat* Confessor Clarus à Mascula. Januarius *item* Masculitanus episcopus *subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. Donatus Masculitanus *Donatista memoratur non semel ab Optato lib.* 1. *& ab Augustino libro* 3. *contra Cresco-*

nium ex Actis synodi Cirtensis, cui ille cum aliis Traditoribus ex eadem secta intererat. Archinimum Masculanum laudat Victor Vitensis libro 1. *num.* 15. *De quo vide notam* 52. *pag.* 162.

CENTURIENSIS. *Memoratur in codice canonum ecclesia Africana cap.* 87. Quodvultdeus episcopus Centuriensis, *is ipse, ni fallor, qui in Collatione Carthaginensi cap.* 126. *inter Catholicos recensitus est, cum* Cresconio *illius adversario ex parte Donati. Testis est Procopius libro* 2. *de Bello Vandalico castellum,* Centuriæ *dictum, in Numidia exstitisse.* 95.

SUABENSIS. *Sic editi ex codice Laudunensi. Codex Halleri habet* Suavensis, *quod idem est.* Litorius episcopus plebis Suavensis *catholicus adfuit Collationi Carthag. cap.* 133. *quem male Garnerius* Suanensem *appellavit, ut eum* Sugunensem *episcopum faceret. qua de re à Norisio reprehensus est.* 96.

GERMANIENSIS. *Anonymus Ravennensis lib.* 3. *num.* 6. *meminit urbis* Germani, *& in Tabulis Peutingerianis habetur* Ad Germani. *Supra num.* 28. *recensitus est* Florentius Noba-germaniensis. *cui loco* Innocentium episcopum ecclesiæ Germaniensis *catholicum, in Collatione Carthaginensi memoratum, præfuisse putat auctor editionis Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui &* Confessorem Jambum à Germaniciana *unum è rebaptizantibus, qui concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano interfuere, eidem loco tribuit. quos tamen ad hanc Germaniensem urbem, de qua hic agimus, revocari debere veri similius est. Sed & fallitur idem vir eruditus attribuens* Germanicianam, *ut ait,* novam *Byzacenæ provinciæ; cum ex hac ipsa Notitia certum sit, tum Germaniam-Novam, tum alteram quæ simpliciter* Germania *dicebatur, ad Numidiam pertinuisse. Germanicianam tamen in Byzacena admittere videtur An-* 97.

toninus in Itinerario. Germanicianenses *ad curam suam pertinuisse testatur Augustinus, qui ipse Numida erat, epistola 251. Porro in concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *in Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap. 133. subscripsit* Candidus episcopus Germaniæ. *Sed iste episcopus fuit* Abbir-Germanicianæ. *Nam in altero codice, ut monet Justellus, vocatur* episcopus ecclesiæ Abitinensis-Germanicianorum ecclesiæ, *& in ejusdem concilii prologo dicitur* Candidus Abbiritanus. *In editione autem Labbeana tomo 2. Concil. col. 1603.* Abbiritanus, *seu* Abderitanus, *& col. 1605.* Abbiritanus, alias Germanicianorum. *Utrobique vero inter Proconsularis provinciæ episcopos iste recensetur. Huic urbi præfuit* Successus ab Abbir-Germaniciana *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratus num. 16. Vide notas in Victorem Vitensem supra pag. 168.*

98. VADESITANUS. *Sic codex uterque ms. cum editis. Huic urbi, ut opinatur V. C. Baluzius, præfuit* Cresconius episcopus Baïesitanus *ex Donatistis in Collat. Carthag. cap. 201. memoratus, quem eumdem esse censet* Cresconium, *qui cap. 126. adversarius dicitur* Fortunati episcopi *catholici* ecclesiæ Undesitanæ, *quare idem vir eruditus ibi emendavit* Vadesitanæ.

99. GAURIANENSIS. *Sic scribitur in utroque ms. cod. & editis. Apud Ptolemaeum libro 4. cap. 2. memoratur* Garra. *& infra in Byzacena num. 22. memoratur* Secundinus Garrianensis.

100. NARATCATENSIS. *Codex Halleri* Narateatensis. *Nostra lectio firmatur ex concilio Carthag. sub Bonifacio, cui subscripsit* Columbus episcopus plebis Naraccatensis.

101. LAMIGGIGENSIS. *Sic ms. codex, Laudun. At editi habent* Lamiggizensis. *Melior est nostra*

lectio, quamvis inferius iterum habeatur episcopus Lamiggigensis. *Duas quippe hujus nominis urbes in Africa fuisse ex Collatione Carthag. patet, ubi cap.* 133. Innocentius Lamiggigensis *recensetur cum* Juniano *Donatista ipsius adversario, qui & iterum comparuit cap.* 198. *Et cap.* 187. *memoratur* Recargentius episcopus Lamiggigensis *Donatista, qui profitetur se nullum habere adversarium. Ex hac lectione restituta solvitur scrupulus eruditi Baluzii, qui in notis ad hoc* 187. *Collationis caput, suspicatur pro* Lamiggigensis *ibi debere legi* Lamiggizensis. *Sic quoque in recentioribus Catalogis, in quos invecta est* Lamiggiza, *restitui debet* Lamiggiga. *Ceterum in cod. Halleri, ut refert Ortelius, una earum civitatum dicitur* Lamigginensis, *altera* Jamigginensis. *V. Greg. M. lib.* 1. *ep.* 82. *ubi* Argentius Lamigensis.

GARBENSIS. *Adfuit Collationi Carthag. cap.* 209. Felix Garbensis *celebris Donatista, qui in vulgatis Optati Millevitani episcopi editionibus libro* 1. *appellatur* Garbiensis. *aut* Gabriensis, *& in* 2. *mss. codicibus, uno scilicet sancti Remigii Remensis, & altero sancti Theoderici prope eamdem urbem*, Gardensis, *in tertio, qui est sancti Germani à Pratis*, Gabrensis *dicitur. At Victor ab iisdem Donatistis Romam missus, ut ibi eorum secta episcopatum teneret, in iisdem Optati editionibus libro* 2. Garbiensis *dictus, in laudatis mss.* Garbensis *appellatur.* Victor à Garbe *dicitur in Actis synodi Cirtensis apud Augustinum libro* 3. *contra Cresconium cap.* 27. 102.

VAGARMELITANUS. *Codex Halleri* Vagormelitanus. *Scribendum est* Magarmelitanus, *ut recte monet Baluzius in notis ad cap.* 126. *Collationis Carthag. ubi* Secundus episcopus plebis Magarmelitanæ *recensitus fuit, cum* Felice *ipsius adversario, qui & cap.* 198. *inter Donatistas adfuit. Secundus vero hic in Collatione memoratus is ipse* 103.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

est, ni fallor, qui Leporii libello emendationis per Sirmondum edito, subscripsit his verbis: Secundus episcopus ecclesiæ Aquensis sive Megarmitanæ, *& in epistola quæ ea occasione ad episcopos Gallicanos scripta fuit,* Secundinus *appellatur. In Notitia vero, quæ sub Leone Sapiente conscripta est, habetur inter Numidiæ civitates* Vagarmelita *in editione Goaris. Græcus tamen textus habet* Βάδος Μηλέων. *quem locum editio Beveregii in duas urbes distinguit* Βάδης *&* Μηλέων; *latine* Bades *&* Meleum, *quæ num. 6. & 7. recensentur.*

104. FORMENSIS. *Inferius num.* 108. *iterum* Formensis *episcopus habetur. Alterutrius fuit* Justus Formensis *episcopus Donatista, pro quo ægrotante subscripsit* Martialis Idicrensis *in Collatione Carthag. cap.* 209. *Idem dicendum de* Urbano Formensi *episcopo Donatista, de quo Optatus lib.* 2.

105. DE TURRES-AMMENIARUM. *Aliis, ut monet Carolus à sancto Paulo in Geographia sacra,* de Turres Armeniarum. *Codex Halleri habet* Turris-Sammeriarum.

106. BELESASENSIS. *Codex Halleri* Balesasensis. *Eamdem urbem esse suspicatur Baluzius, cujus antistes in Collatione Carthag. cap.* 126. Adeodatus episcopus Belalitensis *inter Catholicos Patres recensitus fuit.*

107. FATENSIS. *Ortelius memorat* Facensem *in Mauritania Sitifensi locum episcopalem ex Victore Uticensi. Verum nullus istius nominis infra inter hujus provinciæ antistites recensetur.*

108. FORMENSIS. *Jam supra num.* 104. *recensitus est* Ponticanus Formensis.

109. MULIENSIS. *Hunc quoque memorat codex Halleri apud Ortelium. Subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio* Marianus episcopus municipii Tullìensis *ex Numidia legatus. Jam supra observavi-*

mus concilio Cabarsussitano subscripsisse Latinum Mugiensem episcopum *ex Donatistarum secta.* Milia *habetur in Tabulis Peutingerianis.*

OSPITENSIS. *Seu, uti videtur*, Hospitensis. *Nam in Collatione Carthag. occurrit* Benenatus episcopus plebis Hospitensis *catholicus, qui cum cap.* 133. *affirmasset, nullum alium in suo* loco *episcopum esse*, Lucullus episcopus *Donatista* dixit: Persecutio semper me fugavit. *& cap.* 198. *idem* Lucullus episcopus ab Hospitiis *duos adversus se habere Catholicos professus est, quorum unus* modo *fuerat ordinatus, quod scilicet, cum forte Lucullus ab Hospitiis fugatus, sese recepisset in aliquod opidum ejusdem diœcesis, ibi & Catholici episcopum ordinaverint, qui ei resisteret. Ceterum Carolus à sancto Paulo hic in Notitia pro* Ospitensis *legendum esse putat* Ospinensis, *laudatque* Leonem episcopum Ospinensem *in concilio 7. Carthag. memoratum: sed idem auctor, ubi de Mauritania Cæsariensi agit, in ea provincia locat* Oppinum, *à Ptolemæo libro 4. cap. 1. memoratum, eique loco præfuisse ait* Leonem Oppini *episcopum, qui concilio Carthag. 7. subscripsit. Unicus vero Leo Oppini subscripsit huic synodo, & quidem ex Tingitana, ut dicemus infra ubi de Byzacenis num. 82. & in Sitifensibus num. 33. ad verbum* Mozotensis. 110.

VAGADENSIS. *Codex Halleri* Vagradensis. *Ejusdem forte loci fuit* Donatus episcopus Vageatensis *in Collatione Carthag. inter Donatistas cap.* 180. *memoratus. Ceterum* Bagrada *celebris est Africa fluvius, qui urbem cognominem habebat, ubi Romanorum Legatos à Carthaginensibus contra jus gentium comprehensos fuisse scribit Livius.* Bagradas *urbem &* Bagradam *fluvium memorat Anonymus Ravennensis lib. 3. num. 6. Placet eorum sententia qui Vagadensem urbem hic memoratam, Bagaïense opi-* 111.

dum esse censent, adeo in Donatistarum historia famosum. De quo plura habes supra num. 7. pag. 256.

112. LAMASUENSIS. *Hæc urbs in Tabulis Peutingerianis dicitur* Lamasbua, *ab Antonino in Itinerario* Lamasba. *Utramque lectionem admittit Collatio Carthag. ubi cap.* 128. Avitus episcopus plebis Lamasuensis *memoratur cum* Januario *ipsius adversario, qui cap.* 187. Lamasbensis *dicitur.* Pusillus *ejusdem urbis episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis, cujus objectionem solvit Augustinus libro 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 39. Hic tamen in editione Oxoniensi dicitur* Pusillus à Lambesa; *sed errore, ut arbitror, Amanuensium, etenim priores editiones simul cum Augustino habent* à Lamasba, *& quidem in eadem synodo num. 6. jam memoratus fuerat* Januarius à Lambese.

113. TACARATENSIS. *Nescio quo pacto Holstenius & Harduinus in Notis ad Plinium lib. 5. cap. 3. hunc episcopum sic à* Tacatua *urbe dictum fuisse scripserunt. Erat quippe Tacarata urbs in Numidia, cujus diœcesis adeo ampla erat, ut* Verissimus, *illius urbis ex parte Donati* episcopus, *in Collatione Carthag. cap.* 121. *conquestus fuerit, quod in sua diœcesi Catholici quatuor Episcopos constituissent. Ex his ibidem* Aspidius episcopus plebis Tacaratensis *recensetur. Ceteros fuisse* Datianum *Legensem,* Octavianum Restianensem *&* Fortunatum *Casensem-Calanensem, qui Collationi interfuerunt, viri eruditi existimant. Verissimus quippe loco laudato quatuor sibi adversantes catholicos recensuit. Sed opidorum, in quibus erant constituti, nomina non retulit. Porro non imus infitias Tacatuam urbem in Numidia, & quidem celebrem fuisse, quam Ptolemæus libro 4. cap. 3. Antoninus in Itinerario, Plinius lib. 5. cap. 3. Anonymus Ravennas, & Tabulæ Peutingerianæ laudant.*

Eamdem inter Rusicadam & Hipponem-regium sitam fuisse ex Antonini Itinerario colligimus. Habemus & Tagaratam ab his diversam, de qua inter Proconsulares num. 43. Taguram in Numidia num. 20. & Tagariatam in Byzacena num. 37.

MILEVITANUS. *Illustrem hanc sedem fecit Optatus Milevitanus episcopus, cujus libros ad Parmenianum de schismate Donatistarum sæpius excusos nemo non novit. Nomen ejus in Martyrologio Romano die 4. Junii inter sanctos Confessores inscriptum est. Complures in eadem urbe habitæ sunt synodi, inter quas celebris est ea, quæ anno* CCCCXVI. *in Pelagianorum causa habita fuit: cujus synodalis epistola ad Innocentium papam inter Augustinianas epistolas exstat num. 176. eamque confirmavit idem Pontifex ibidem epistolis 182. & 183. editionis Benedictinæ.* Adeodatus episcopus Milevitanus *è Donatistarum secta cum aliis sex episcopis electus est ad agendam suæ sectæ causam contra Catholicos in Collatione Carthaginensi, in qua sæpius interlocutus est.* Severus *vero, ejusdem urbis episcopus Catholicus, paullo antea è vivis excesserat, ut dicitur cap.* 215. Mileum *habet Antoninus in Itinerario;* Mileu coloniam *Tabulæ Peutingerianæ, & in synodo Cirtensi Secundus primas Purpurium à Limata objurgavit, quod duos sororis suæ filios occidisset Milei, quam urbem à Milevi distinxit Carolus à sancto Paulo; sed alii viri eruditi refragantur.* 114.

ULLITANUS. *Codex Halleri apud Ortelium habet* Villitanus, *forte pro* Vallitanus, *ut censet Holstenius in Adnotationibus ad Carolum à sancto Paulo. Et quidem* Bonifacius episcopus plebis Vallitanæ *inter Catholicos patres in Collatione Carthaginensi capite 135. recensitus est. Victori Garbensi, Donatistarum Romano episcopo, ut ipsi aiebant,* Bonifacius Eallitanus *successit apud Optatum libro* 115.

2. *At* Vallim *in Proconsulari Antoninus & Tabula Peutingeriana locant. Certe in concilio Carthag. sub Bonifacio subscripsit* Restitutus episcopus plebis Vallitanæ. *Sed in eadem synodo memorantur* Restitutus Viltensis *&* Porphyrius Vallensis, *quorum fortassis alteruter huc esset revocandus, si è Numidia esset.*

116. SELEUCIANENSIS. *Ortelius ex codice Halleri habet* Seleuciamensis. *In Collatione Carthag. cap.* 121. *comparuit* Terentius episcopus Seleucianensis *catholicus, cum* Messiano *Donatista ipsius adversario, qui iterum cap.* 206. *memoratur. ita tamen ut in editione Papirii Massoni cap.* 121. *habetur* Solencianensis, *& cap.* 206. Seleuciamensis, *ex quo fortassis ultimo loco Ortelius nomen hujus urbis exscripsit. nam Collationem Carthag. simul cum Victore ms. laudat.*

117. VADENSIS. *Plura de hac urbe diximus supra num.* 7.

118. TAGASTENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium* Tagartensis. *Celebris & fortunata civitas, quæ Magno Augustino ortum præbuit, &* Alipium *ejusdem Augustini amicum habuit Antistitem. Iste variis Africanæ ecclesiæ conciliis interfuit, passimque in Collatione Carthaginensi interlocutus est, in qua unus è septem fuit episcopis, qui pro tuenda Ecclesiæ catholicæ causa adversus schismaticos electi fuerant. Firmi Tagastensis episcopi constantiam laudat idem Augustinus libro de Mendacio cap.* 13. *quod nec mentiri voluerit, nec tormentis etiam atrocissimis umquam adigi potuerit ad hominem, quem occultaverat prodendum. Celebratur ejus memoria in Martyrologio Romano die* 31. *Julii. Plura vero de Tagasta proferre supervacaneum esset. In Antonini Itinerario inter Hipponem-regium & Naraggaram media locatur.*

119. MAXIMIANENSIS. *Codex Halleri* Maximi-

nensis. *Petrus abbas in concilio Carthag. anno* DXXV. *sub Bonifacio, pro tuenda monasterii sui libertate exemplum attulit* Baccensis monasterii, *quod licet* Maximianensi ecclesiæ vicinum *fuerit*, ad consolationem tamen Primatis provinciæ Byzacenæ se conferebat. Maximianenses *memorat Liberatus Primas Byzacenæ in epist. ad Bonifacium Carthag. in concilio Juncensi. Hanc vero urbem à Ruspensi haud procul abfuisse colligitur ex Vita sancti Fulgentii cap. 29. ubi sanctus ille Pontifex ob compressas finitimarum plebium rixas laudatur, & potissimum quod* Maximianensis animositatem plebis, quæ ordinatum sibi episcopum recipere nolebat, *sedaverit. Synodicæ Patrum provinciæ Byzacenæ, quæ lecta est in concilio Lateran. sub sancto Martino actione 2. inter alios subscripsit* Bonifacius episcopus sanctæ ecclesiæ Justini & Maximiensis.

ZARADTANSIS. *Sic uterque codex mss. editi vero* Zaradtensis. *Landat Baluzius concilium Carth. anni* DXXV. *sed ibi subscripsit* episcopus Zactarensis. *At in Collatione Carthag. cap. 128. recensitus fuit* Cresconius episcopus plebis Zaraitensis, *cum* Rogato *ipsius adversario, qui & cap. 203. inter Donatistas comparuit. Apud Ptolemæum memoratur* Zaratha, *quam inter Mauritaniæ urbes recenset. Huic loco magis convenit* Zarat *urbs in Numidia, quam nempe prope Lamasbam locat Antoninus in Itinerario.* 120.

DE GIRU-TARAZI. *Hanc urbem apud Ortelium ex codice Halleri reperire non licuit.* 121.

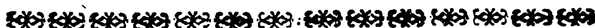
LAMIGGIGENSIS. *De hac sede actum est supra num.* 101. 122.

VICOPACENSIS. *Hujus opidi nomen est, ni fallor,* Vicus-Pacis. *Cod. Halleri habet,* Vicus-Pacensis. *Adfuit Collationi Carthag. cap.* 143. Asterius episcopus plebis Vicensis. *cum* Urbano *episcopo Donatista, qui cap.* 206. episcopus Vicensis 123.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. NUMID.

dicitur, nec tamen sese alterutrum noverant. His in locis suspicatur Baluzius Vici-pacensis *episcopum designari, quamvis, ut ipsemet prosequitur, alia sint urbes in Africa* Vici *dicta. Melius huc revocatur* Florentianus Vicopacatensis *ex Numidia legatus in concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *qui & ibi dicitur* Vicopacensis.

* NUM. CXXV. *Tamen nonnisi* CXXIII. *recensentur. nonnulli fortasse per amanuensium incuriam excidere.*

AD PROVINCIAM Byzacenam.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

* VASSINASSENSIS ET AQUIS. *Hac verba in editis referuntur post aliquot puncta, veluti si quod prius erat in codice legi non potuisset. At nos ea retulimus eo prorsus modo quo in ms. Laudunensi habentur, in quo nihil omnino detritum aut lacerum apparet, relinquentes unicuique, quid ea de re voluerit, judicandi libertatem. Vix tamen dubium esse potest quin his vocibus dua sedes designata aliquando fuerint. Porro Ortelius citat* Africæ locum episcopalem, *nomine* Vassitanum, *ex* Victore Uticensi. *qui alias in Notitia non occurrit. Concilio Calchedonensi act.* 15. *subscripsit* Valerianus Bassianensis *ex Africa.*

1. AMUDARSENSIS. *Sirmondus sic habet:* Liberatus Amudarsensis, per. *At in cod. ms. Laudunensi sic habetur,* Liberatus prbt. Amudarsensis. *In Collatione Carthag. editionis Massoni hac leguntur cap.* 126. Maius episcopus Plenius Auvidarsensis, *alia edit.* Amudarsensis. *quem locum Baluzius sic emendavit,* Maius episcopus plebis

Amudarsensis, *ejusdem scilicet urbis, quæ hic in Notitia memoratur. Et quidem nota est apud veteres* Amudarsa, *quam, ut idem vir eruditus observat, Ptolemæus & veteres Itinerarii Antonini editiones* Amurdasam *appellant. Bertii editio Antonini* Amudarsam *habet.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

MANSUETUS AFUFENIENSIS. *Sic codex uterque mf. cum editis. Is autem Mansuetus ipse videtur esse, quem Victor Vitensis laudat libro 2. num. 16. de quo vide Notam 93. supra pag. 172.* 2.

SEPTIMUNICIENSIS. *Sic editi & mss.* Septimuniciam *memorat Antoninus in Itinerario. Et Ferrandus aliquot refert concilii Septimunicensis canones in Breviatione.* 3.

BENEFENSIS. *Urbis hujus situm discimus ex cap. 14. Vitæ sancti Fulgentii, ubi laudatur monasterium* Vicensi, *seu, ut habent alii codices,* Juncensi proximum litori, Benefensi autem maxima ex parte contiguum, *in quod sese Fulgentius recepit, quod ibi* rigidi propositi disciplina antiqua *servaretur. Concilio Cabarsussitano Donatistarum subscripsit* Guntasius Benefensis episcopus. *Collationi autem Carthag. cap. 133. adfuit* Æmilianus episcopus ecclesiæ Bennefensis *catholicus, eo ipso die quo* Maximianus *illius adversarius defunctus est, ut ibidem, & cap. 198. Donatistæ affirmarunt.* 4.

ANCUSENSIS. *Ejusdem loci episcopus fuit ex Donatistarum secta* Donatus episcopus Ancusensis, *in Collatione Carthag. cap. 208. memoratus, quem eumdem Donatum esse putat Baluzius, qui cap. 126.* Gududi episcopi Aniusensis, *seu,* Avinsensis, *adversarius in vulgatis editionibus dicitur. Hinc ipse pro* Aniusensis, *reposuit* Ancusensis. 5.

MIDIDITANUS. *Is est forte qui in cod. Halleri* Meditlitanus *dicitur. In Collatione Carthag. cap.* 6.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

208. *inter Donatistas recensetur* Liberalis episcopus Milidiensis. *pro quo suspicatur Baluzius legendum esse* Mididiensis. *Sic & in Vita sancti Fulgentii cap.* 12. *ubi in editis memoratur* civitas Ididi, *monet idem vir eruditus in antiquo cod. ms. Colbertino haberi* Mididi. *Porro in Collatione Carthaginensi cap.* 142. *memoratur* Serenianus episcopus Miditensis, *quem fortassis nonnulli huc revocari posse censebunt. Pertinebat enim iste ad Byzacenam provinciam. nam cum sese habere* Catholicam *unitatem professus fuisset*, Peregrinus Sufetanus *episcopus Donatista interlocutus est :* Presbyterum illic habeo Victorem. diœcesis mea est. *Sufetam autem ex Byzacena fuisse nemo infitiari potest. memoratur quippe infra num.* 21.

7. TUBULBACENSIS. *Codex Halleri* Tubolbacensis. *Nostra lectio potior. Etenim in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratur* Januarius episcopus *catholicus* plebis Tubulbacensis.

8. VADENTINIANENSIS, *seu*, Valentinianensis. *Etenim epistola synodica concilii Byzaceni ad Constantinum Augustum, qua in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione seu secretario* 2. *lecta fuit, inter alios subscripsit ultimus* Rodibaldus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Valentinianensis. *In codice Halleri memoratur episcopus* Vadeciniensis in Africa.

9. MASCLIANENSIS. *Codex Halleri, si bene legit Ortelius, habet* Masdianensis. Masclianas *memorat Antoninus in Itinerario. Collationi Carthag. cap.* 208. *interfuit* Plutianus episcopus Masclianensis *Donatista, in quem locum observat eruditus Baluzius, concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuisse* Julianum à Masclianis. *Sed hunc invenire non licuit in editis, nec eum memorat Augustinus in libris de Baptismo contra Donatistas,*

in quibus Antistitum, qui concilio isti interfuerunt, objectiones singillatim refellit. Et quidem fallor, si Julianus iste à Baluzio memoratus, alius sit à Juliano à Marcelliana, *qui apud Cyprianum & Augustinum memoratur, ut diximus nota* 52. *in Numidas. Neque dicas Marcellianam & Masclianam eamdem urbem fuisse. Nam in Collatione Carthag. cap.* 133. Lucidus episcopus plebis Marcellianensis & Basitensis, *ait apud se Catholicam unitatem haberi, & tamen, ut mox dicebamus,* Plutianus episcopus Masclianensis *Donatista cap.* 208. *comparuit. Errore item librariorum* Numidicus, *qui in concilio Carthag. sub Genethlio memoratur,* Masclianitanus *appellatus est, tomo* 2. *Concil. edit. Labb. col.* 1160. *nam ille episcopus fuit* Massylitanus, *ut ex ejusdem tomi appendice, ubi concilium istud ex cod. Vaticano correctum habetur, & ex capite* 8. *Codicis canonum ecclesiæ Africanæ patet.*

SEBERIANENSIS. *Sic editi simul & mss.* 10.

NARENSIS. Naram *memorat Antoninus in Itinerario. Et* Januarius episcopus Narensis *ex Donatistarum secta interfuit Collationi Carthag. cap.* 206. 11.

DECORIANENSIS. *Urbis hujus nomen unica littera aliter scribitur in synodica Patrum Byzacenorum ad Constantinum imperatorem contra Monothelitas, quæ recitata est & approbata in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione, seu Secretario* 2. *cui inter alios subscripsit* Paschasius misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Detorianensis. 12.

TAMBEITANUS. Tambaïensem civitatem *memorat Victor Vitensis lib.* 5. *num.* 5. Martyr Secundianus à Thambeis *adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 80. *cujus objectionem solvit Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 44. Gemelius episcopus à Tambeis *cum ceteris* 13.

Donatistæ sectæ episcopis subscripsit concilio Cabarsussitano. Denique in Collatione Carthag. cap. 198. Faustinus *item Donatista*, episcopus Tambeiensis *comparuit. qui is ipse procul dubio est, qui cap.* 128. Sopatris episcopi plebis Tambalensis *catholici adversarius appellatur. Hinc ibi eruditus Baluzius* Tambaïensis *restituit.*

14. LÆTUS NEPTITANUS. *Hic est celebris Martyr, quem laudat Victor Vitensis libro* 2. *num.* 18. *de quo plura diximus nota* 98. *supra pag.* 173. Nepte *ab Anonymo Ravennensi memoratur libro* 3. *num.* 5. *Eidem vero urbi præfuisse suspicatur Baluzius* Quodvultdeum episcopum Nebbitanum, *qui in Collatione Carthaginensi cap.* 197. *inter Donatistas recensitus fuit.*

15. CUSTRENSIS. *Codex Halleri* Custensis. *Editi* Castrensis. *Lectionem cod. mss. Laudunensis retinere visum est, dum mutandi ratio suppetat.* Castra *habetur in Tabulis Peutingerianis, sed extra Byzacenam.*

16. FLABIANUS BULELIANENSIS. *Editi habent* Flavianus Bubelianensis, *ex quibus, uti videtur, Index operibus sancti Cypriani præfixus memorat* Bubeliam. *quam habet quoque Ortelius ex Halleri codice.* Bululam *opidum Africæ interioris idem auctor memorat à Cornelio Balbo expugnatum, cujus rei testem laudat Plinium. At Plinius libro* 5. *cap.* 5. *inter opida, quorum simulacra Cornelius Balbus in triumphum duxit,* Bulubam *recenset &* Bubeïum nationem.

17. THEUZITANUS. *seu* Theuditanus. *Familiaris quippe erat, ut jam observavimus apud Afros litterarum* z *&* d *permutatio. Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *inter alia opida libera* Theudense *memorat. Ceterum codex Halleri habet* Zteusitanus.

18. SERBANDUS PUTIENSIS. *Editi* Servandus.

De

De urbe Putiensi plura habes supra pag. 261. *ubi de* Gaudentio Putiensi *inter Numidas num.* 17. *Is adde apud Anonymum Ravennensem lib.* 3. *num.* 5. Putea, *&* ad Putea *inter Africanas civitates recenseri.* Puteam *recenset Ptolemaus inter urbes, quæ* sub Adrumeto *constituta erant, proinde huc revocandam.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

THAGAMUTENSIS. *Huic loco præfuit* Milicus episcopus plebis Tagamutensis, *inter Catholicos antistites in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratus. quam urbem cum Tadamatensi, infra inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes num.* 105. *recensita, eamdem esse dixit Baluzius.* 19.

PRÆSIDIUS SUFETULENSIS. *Laudatur hic Antistes apud Victorem Vitensem libro* 2. *num.* 16. *supra pag.* 38. *& in nota* 93. *in hunc locum pag.* 172. Privatianus à Sufetula *sedit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes num.* 19. *Et* Jocundus episcopus plebis Subfetulensis, *cum* Titiano *ipsius adversario Collationi Carthag. interfuit cap.* 127. Titianus *item inter Donatistas comparuit cap.* 208. *Quin & idem* Jocundus *legatus fuit provinciæ Byzacenæ ad concilium Carth. anno* CCCCXIX. *ut ex eadem synodo, & ex Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 127. *discimus. Concilium Sufetulense laudat Ferrandus cap.* 2. Sufetulam *denique memorat Antoninus in Itinerario.* 20.

EUSTRATIUS SUFETANUS. *Codex ms. habet* Enstrasius. *Lectionem tamen vulgatam retinuimus, quod eam confirmet ipse Victor Vitensis lib.* 1. *num.* 7. *pag.* 10. *ubi Eustratius laudatur. Dicitur tamen* Eustachius *ab Adone, sicut & in Martyrologio Romano, die* 28. *Novembris. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 20. *sententiam tulit* Privatus à Sufibus: *cui & Privatiano Sufetulensi, num. præcedenti memorato, respondet Augustinus* 21.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC. *libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap. 26. & 27. In Collatione Carthag. cap. 142. cum nominatus fuisset* Serenianus episcopus Miditensis, *statim* Peregrinus *Donatista episcopus Sufetanus, qui & sic cap. 187. appellatur, interlocutus est, asserens hunc locum è sua esse diœcesi, ubi presbyterum, nomine Victorem habebat. Capite autem* 215. Maximinus Sufetanus, *aut, ut alia editiones habent,* Sufetus *episcopus, inter Catholicos qui nondum subscripserant, occurrit. Ceterum* Sufi *memoratur in Antonini Itinerario. In* synodo Suphetana *beatus Fulgentius patres supplex oravit, ut Quodvultdeo episcopo prior supra se ipsum locus concederetur, ut in ejus Vita narratur cap. 29.* Suffectanos Martyres sexaginta *memorat Augustinus epistola* 50. *quos hujus opidi incolæ ob confractum Herculis simulacrum trucidarant. Horum memoriam celebrat Martyrologium Romanum die 30. Augusti.*

22. GARRIANENSIS. *Ortelius ex codice Halleri habet* Garrensis, *quæ lectio favet sententiæ editoris Oxoniensis operum sancti Cypriani, qui putat* Victorem à Gor *in concilio Rebaptizantium num. 40. memoratum, ad urbem istam Garrianensem posse revocari.* Garrham *habet Ptolemæus lib. 4. cap. 2. sed inter Mauritaniæ civitates. Porro V. C. Stephanus Baluzius hic legendum esse censet* Gattianensis, *quod in Collatione Carthaginensi cap. 198. recensitus fuerit* Victor episcopus Gatianensis *Donatista; & ex episcopis quatuor, qui fidei professionem Hunerico regi obtulerunt apud Victorem Vitensem sub finem libri 3. unus fuerit* Bonifacius Gattianensis. *Sed hæc sententia id habet incommodi, quod episcopus Gattianensis, qui libellum fidei Hunerico porrexit, apud Victorem dicatur* Bonifacius; *Garrianensis vero antistes, hic in Notitia memoratus, dicitur* Secundinus. *Nec facile quis sibi persuadeat Secun-*

dinum tunc Bonifacio successorem datum fuisse cum Notitia hac fuit scripta. Nam, ut vel ex titulo patet, episcopi in ea recensentur qui ad conventum Carthaginensem jussu Hunerici regis convenerant: deinde Secundinus ex antiquioribus erat, utpote qui ex centum & septem vigesimus saltem secundus erat. Si tamen alicui V. C. Baluzii sententia magis placuerit, eidem quoque sedi præfuisse dicendus erit Januarius gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Gatianesis, *qui synodica Byzacenorum patrum subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. V. Notas in Victor. pag. 181.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAG.

ABARADIRENSIS. Abaradiram *Africæ episcopatum habet Ortelius ex codice Halleri.* 23.

SABINICUUS OCTABIENSIS. *Editi* Sabinianus. *Vide Numidas num. 36. ubi* Pascentius Octabensis. 24.

MACTARITANUS. *In Concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes* Marcus à Mactari *sententiam dixit num. 38. cujus objectionem fusius refellit Augustinus lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap. 2. In Collatione autem Carthaginensi cap. 202. inter Donatistas recensitus fuit* Comparator episcopus Mactaritanus. *Denique Plinius lib. 5. cap. 4. inter opida libera computat* Matterense, *quod idem esse ac* Mactaritanum *censet vir eruditus Johannes Harduinus. Sed fortassis* Matterense *quod, ut fatetur Harduinus præferunt omnes codices, melius* Mattaritano *opido inferius num. 50. recensito, quam* Mactaritano *congrueret.* 25.

AQUIABENSIS. *cod. ms. Laud. habet solummodo* Aquiaben. *Inter Donatistas qui concilio Cabarsussitano subscripsere, fuit* Januarius Aquenensis episcopus. 26.

ANTACIUS MEDIANENSIS. *Editi habent* Autacius. Donatus episcopus à Medianis Zabu- 27.

niorum *inter Donatistas recensitus fuit in Collatione Carthag. cap.* 202. *Sed ad Mauritaniam Sitifensem pertinuisse videtur. Nam ibi* Novatus episcopus ecclesiæ catholicæ Sitifi *se presbyterum in ea urbe supra mortui episcopi Catholici corpus ordinasse professus est, qui ecclesiam hanc regeret, donec ibi quam primum episcopus consecraretur. Ceterum infra inter episcopos Mauritaniæ Cæsariensis num.* 86. *habetur Valentinus episcopus Castelli-Mediani. quem locum apud Ammianum Marcellinum memorari censet Hadrianus Valesius, ut ibi dicemus.*

28. TURRENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 121. *memoratur* Maximianus episcopus plebis Turensis *Catholicus, qui nullum se habere adversarium Donatistam declaravit. Tamen cap.* 197. *inter Donatistas comparuit* Paschasius episcopus Turensis, *quem lapsu memoriæ Baluzius Numidis ex Notitia attribuit. Nam in Notitia* Turrensis *unicus hic inter Byzacenos, nullus vero in Numidia recensetur. Non tamen audemus infitiari* Turensem episcopum *unum in Numidia fuisse. Nam* Donatus Turensis, *&* Felicianus Mustitanus *adversarii dicuntur* Victoriani episcopi plebis Mustitanæ *Catholici, in Collatione Carthag. cap.* 121. *Mustitana autem civitas ad Numidiam pertinebat, aut certe ad Proconsularem, ut supra à nobis expositum est in notis ad Numidas num.* 71. *Unde Donatus iste tertiæ Turensi à duabus supra recensitis diversæ præerat. Tres itaque ex Collatione habemus Turrenses episcopos in Africa, & quidem ex diversis provinciis. Ex iis unum ad Byzacenam pertinuisse, vel ex hoc Notitiæ loco quem illustramus, certum est. Secundum ad Sitifensem Mauritaniam revocat Baluzius ex Notitia Bodleiana, in qua inter Mauritaniæ secundæ civitates recensetur* Turris, *seu ut Goaris editio habet,* Tures. *Sed, ni fallor, Turris ista quæ in Bodleiana Notitia*

memoratur, extra Africam erat, adeoque non potest ad Sitifensem provinciam revocari. Ea enim est qua inter Sardiniæ insulæ urbes infra num. 6. recensetur. quod ex ipsamet Bodleiana Notitia evinci potest, ubi cum Turri Calaris metropolis, *&* Sulci, *quæ certo certius ad Sardiniam pertinebant, recensentur. Nec in ista Notitia Mauritaniæ secundæ nomine intelligi debet Mauritania Sitifensis, cum ipsa Sitifis extra illam provinciam recenseatur, scilicet in Numidia. Sicut nec quæ* Mauritania prima *hic appellatur, fuit Mauritania Cæsariensis, cum sola urbs* Rhieconorura, *seu potius ut in editione Goaris, & in utriusque textu græco,* Rinocorurum *recenseatur. Alia denique Turensis urbs fuit, quæ ex Mustitana diœcesi à Donatistis avulsa fuerat. quæque aut ad Proconsularem, aut ad Numidiam, uti diximus, revocari debet. Isti videtur præfuisse* Samfucius episcopus plebis Turrensis, *de quo Augustinus agit epist. 34. & 83. Denique lectorem monitum velim,* Turrensem *aut* Turensem *episcopum promiscue in auctoribus scriptum reperiri, quod multis argumentis evinci posset. Unicum exemplum sufficiet, Donati scilicet, qui in Collatione Carthag. cap. 121.* Turensis *dicitur episcopus, & in Breviculo ejusdem Collationis apud Augustinum die 1. cap. 12.* Turrensis.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

AGGARITANUS. *Iterum infra num.* 108. *occurrit* Aggaritana civitas. *Alterutri præfuit* Æmilianus episcopus Aggeritensis, *qui inter Catholicos antistites in Collatione Carthag. cap. 126. comparuit, cum Candorio suo ex Donatistarum secta adversario.* Candorius *item memoratur capp. 149. & 163.* Agar opidum *in Byzacena memorat Hirtius in libro de Bello Africano.* Aggar *habetur in Tabulis Peutingerianis, à qua non procul sita cernitur* Aggar-Selnepte, *tum* Agarsel; *& juxta priorem* Aggar *visitur* Aggersel, *qui tamen locus in Pro-* 29.

consulari videtur situs fuisse. Porro apud Plinium lib. 5. cap. 4. inter opida libera recensetur Acharitanum, *seu, ut alii codices habent*, Accharitanum, *seu* Accaritanum. *quo nomine V. C. Johannes Harduinus indicari censet* Aggaritanam *civitatem, cui præfuit* Donatus, *in Notitia memoratam. Ea est ipsa quæ inferius num.* 108. *habetur. Ad alterutram Plinii locum revocari posse ultro fateor; sed quam è duabus Plinius indicare voluerit, divinare non licet.*

30. EGNATIENSIS. *Sic uterque ms. cum editis. Hanc urbem nusquam reperire licuit.*

31. GERMANUS PERADAMIENSIS. *Is ipse est qui laudatur apud Victorem Vitensem libro* 2. *num.* 16. *de quo vide Notam* 93. *supra pag.* 172. *Eadem urbs est, ni fallor, quam Hirtius* Paradam *appellat in libro de bello Africano, ubi miserabilem illius sortem describit. Porro Lucas Holstenius suspicatur hanc urbem esse Feradum-minus, cui præfuit* Felicianus episcopus plebis Feraditanæ-minoris, *in Collatione Carth. cap.* 133. *inter Catholicos memoratus.*

32. ERMIANENSIS. *Celebrem hanc ecclesiam fecit* Facundus Hermianensis, *qui duodecim libros pro trium Capitulorum defensione ad imperatorem Justinianum scripsit.* Benadus episcopus Hermianensis *subscripsit synodicæ patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino, act.* 2. *Hæc autem urbs sæpius scribitur cum adspiratione, ut ex allatis exemplis patet, & ex Collatione Carthag. cap.* 133. *ubi* Secundinus episcopus plebis Hermianensis *occurrit cum* Maximiano *ipsius adversario. Iste tamen Maximianus in veteribus editionibus cap.* 187. *dicitur* Ermianensis. *Procopius lib.* 1. *de Bello Vandalico* Hermionem *Byzacii locum commemorat.*

33. TENITANUS. *Codex Halleri* Tevitanus. Thenas *cum adspiratione scribunt Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *Antoninus in Itinerario, & Anonymus Ravennas*

lib. 3. *qui libro* 5. *habet* Thænas. *Sic apud Gruterum pag.* 363. *ubi* Mercurialis Thænit. *memoratur. Ptolemaus scribit* Theænæ. *Concilium* Thenitanum *laudat Ferrandus in Breviatione Canonum. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam tulit inter Rebaptizantes num.* 29. Euchratius à Thenis. *Et in synodo Lateran. sub sancto Martino act.* 2. *lecta fuit epistola synodica Episcoporum Byzacenæ provinciæ, cui inter alios subscripsit* Felix episcopus civitatis Thenisiis. *In Collatione tamen Carth. cap.*133. *scribitur* Latonius episcopus ecclesiæ Tenitanæ, *cujus adversarius cap.* 201. Securus episcopus urbis Tenitanæ *appellatur. Denique Pontianus episcopus Thenitanus memoratur in Vita sancti Fulgentii cap.*29.

TARASENSIS. *Eidem fortassis urbi præfuit* Secundus episcopus sanctæ ecclesiæ Tagasensis, *qui synodica Byzacenorum sæpius laudatæ subscripsit in concilio Lateran. sub sancto Martino: quæ tamen sedes melius forte congrueret opido* Tagestensi, *seu, ut alii codices habent*, Tagesensi, *quod Plinius inter opida libera Africæ recenset lib.* 5. *cap.* 4. *Sed eidem synodicæ subscripsit* Theodorus episcopus ecclesiæ Tamazeni; *& Lucas Holstenius laudat* Stephanum Taracensem *ex eadem epistola, qui in editis dicitur* Taraquensis. *Porro recensitus est supra inter Numidas num.* 53. Cresconius Tharasensis. 34.

TROFINIANENSIS. *Collationi Carth. cap.* 133. *inter Catholicos antistites interfuit* Probantius episcopus plebis Trofimianensis. *quam lectionem alteri præfert Lucas Holstenius.* 35.

LEPTIMINENSIS. *Codex Halleri* Leptimiensis, *id est* Leptis-minoris : *Ptolemæo* λέπτις μικρὰ, *Antonino* Leptis-minor, *Anonymo Ravennensi post Tabulas Peutingerianas*, Lepte-minus. *In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit* Demetrius à Leptiminus, 36.

num. 36. *Et Collationi Carthag. cap.* 121. *interfuit* Romanus episcopus plebis Leptiminensis *cum* Victorino *ejus adversario, qui & cap.* 187. *inter Donatistas comparuit, ubi mendose in editionibus Baluzianam antecedentibus* episcopus Eptiminensis *appellatur. Hanc vero urbem,* Leptim *absque addito aliqui nominarunt, ut Pomponius Mela, qui libro* 1. *de situ orbis cap.* 7. *in Africa minori* Leptim *recenset, & paullo post* Leptim alteram. *Sic omnino Plinius, qui tamen post vocem* alteram *addit,* quæ vocatur magna. Hipponem, Adrimetum, Leptim, *aliasque urbes in ora maritima à Phœnicibus conditas fuisse dicit Salustius lib. de Bello Jughurtino.* liberam civitatem Leptin *appellat Hirtius de Bello Africano.* λέπτιν *Polybius sub finem libri* 1. *Historiarum. Leptim urbem memorat Titus-Livius libro* 34. *in ora Syrtis minoris sitam, quam adeo potentem fuisse dicit, ut* singula in dies talenta vectigal Carthaginensibus *daret. Hanc fuisse Leptim-magnam veri similius est. Contraria tamen opinioni favet, quod ipsam Massanissa Numidiæ rex ad regnum suum pertinere contenderet. Denique in concilio Lateran. sub sancto Martino act.* 2. *synodica patrum Byzacenorum subscripsit* Criscintinus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ civitatis Leptis. *De Lepti-magna dicemus ubi de Tripolitanis num.* 1.

37. TAGARIATANUS. *Sic codex ms. Laudun. Editi habent* Tegariatenus. *Erat in Proconsulari* Tagarata *ut in Nota* 44. *ad illius provinciæ episcopos vidimus. Erat in Africa* Tagora, *seu* Tagura *duplex, de quibus vide Notam* 20. *ad Numidas. Denique erat &* Tacarata *in eadem provincia, de qua num.* 113. *De* Tagariata *autem seu Tegarieta nihil dicendum occurrit, nisi quod in Collatione Carthag. cap.* 201. *ex Donatistis adfuerit* Felix episcopus Tagaraïensis. *an ejusdem loci? Ortelius ex ms.*

cod. Halleri Tagaritanum *opidum memorat, quod fortassis ad hunc locum pertinet. Et Ptolemaus inter urbes qua* sub Adrumeto *erant*, Targarum *recenset, proindeque in Byzacio.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

OCTABENSIS. *Vide inter Numidas num.* 36. 38.

FERADIMAÏENSIS. *Ejusdem urbis fuit* Vincentianus episcopus plebis Feraditanæ-majoris *in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratus. Alia erat Feraditana*, minor *dicta ex cap.* 133. *ejusdem Collationis: ubi occurrit* Felicianus episcopus plebis Feraditanæ-minoris, *& in utraque civitate unitas erat catholica. Vide supra num.* 31. 39.

CREPEDULENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 133. *memoratur inter Catholicos antistites* Barbarianus episcopus Creperulensis. *Notitia lectionem confirmat synodica patrum Byzacenorum in concilio Lateran. sub sancto Martino act.* 2. *cui subscripsit* Spes gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Secrepedulensis. *Scriptum erat, uti videtur*, episcopus S. E. Crepedulensis, *id est* sanctæ ecclesiæ *&c. qua exscriptor simul conjunxit, & verba* sanctæ ecclesiæ *iterum alius fortassis postea addidit, quod in omnibus aliis subscriptionibus haberentur.* 40.

CYPRIANUS UNUZIBIRENSIS. *Is ipse est qui apud Victorem lib.* 2. *num.* 11. *laudatur, de quo vide in eumdem locum Notam* 83. *Synodica patrum Byzacenorum in concilio Lateran. jam sapius laudata subscripsit* Donatus misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Uniziverensis. *Eidem item urbi prafuisse ex parte Donati* Maximinum episcopum Uzabirensem, *in Collatione Carthag. cap.* 201. *recensitum, opinatur Baluzius in notis ad eum locum. ubi & hanc urbem à Ptolemao* ὀυνιζίβιῤῥαι *dictam fuisse monet. Occurrit & apud Plinium lib.* 5. *cap.* 4. *inter oppida libera Africa*, Ulusubritanum. 41.

MUZUCENSIS. *Reprehenditur à Norisio Joannes Garnerius, quod* Maxensem, Muzuensem *&* 42.

Muzucensem *Africæ urbes confuderit. Alias vero idem auctor* Muzulensem *à* Muzucensi *non satis distinxit, ut cum eodem Norisio Baluzius monet in cap.* 133. *Collationis Carthag. De his confer quæ supra observavimus in Nota* 49. *ad episcopos provinciæ Proconsularis. Porro in ipsa Collatione cap.* 133. *memoratur* Restitutus episcopus plebis Muzucensis *cum* Idaxio *ipsius adversario, qui iterum cap.* 206. *comparuit. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano sententiam dixit pro rebaptizandis hæreticis num.* 34. Januarius Muzulensis. *ubi in cod. Corbeiensi, ut observat Rigaltius, legitur à* Muzucha, *Holstenius è vetustissimo ms. contendit legendum esse* Muzuca, *ut refert Baluzius, qui & ipse asserit in cod. Colbertino legi* Modulensis. Muzulensis *habet Augustinus lib.* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 41. *ubi Januarii objectionem solvit.* Muzulam, *ut observat editor Oxoniensis, exhibent Tabulæ Peutingerianæ. Plinius inter majores civitates, quæ nationes dici possent, lib.* 5. *cap.* 4. Misulanos, *seu, ut alii codices habent,* Musulanos *memorat. A Tacito lib.* 2. *Annalium* Muzulanorum valida gens & solitudinibus Africæ propinqua *dicitur. Florus vero lib.* 3. *cap.* 1. Muluchaam urbem *habet.*

43. MASSIMANENSIS. *Id est* Maximianensis, *ut monet V. C. Lucas Holstenius. Unde huc revocandum esse putat Bonifacium episcopum* ecclesiæ Justini ac Maximiensis, *qui inter alios Byzacenos patres Synodicæ subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino. Certè littera x sæpius in ß mutatur, unde* Maxulitanus *episcopus ex Proconsulari sæpius dicitur* Massylitanus. *Habetur inter Numidas num.* 119. *episcopus* Maximianensis.

44. VICTOR VITENSIS. *Librorum de persecutione Africana auctor, de quo & ipsius sede plura diximus in nostra præfatione, quæ hic repetere superfluum fuerit.*

SCEBATIANENSIS. *Sic uterque codex mſ. Editi habent* Sebaſtianenſis. 45.

PEDERODIANENSIS. *Sic habent mſſ. codices & editi.* 46.

CIRCINITANUS. *Codex Halleri* Circitanus. 47. *Hoc nomine inſulam* Circinam *deſignari putat Chifſletius, in quam ſanctus Fulgentius paullo ante mortem ſeceſſit, ut in ipſius Vita narratur cap.* 29. Cercinnam inſulam *ejuſque incolas Cercinnates, non ſemel memorat Hirtius; & Ptolemæus* Cercinam inſulam & civitatem *inter inſulas quæ Africæ adjacent, recenſet. & Polybius* Cercinam Africæ inſulam *memorat libro* 3. *Sita dicitur* inter Siciliam & Africam *in Antonini Itinerario maritimo,* à Tacapis diſtans ſtadia DCXXII. *Eamdem haud longe ab Acylla & Thapſo remotam fuiſſe colligitur ex Tito-Livio lib.* 33.

FLORENTINUS TUZIRITANUS. *Editi* Florentius. *Ex Ptolemæi libro* 4. *capite tertio tres habemus* ſub Adrumeto civitate, *proindeque in Byzacena provincia urbes, quæ, licet nomine aliquatenus conveniant, à ſe tamen invicem ſunt diſtinguendæ, priuſquam de Tuziritana ſede hic memorata aliquid ſcribamus. Hæ ſunt* Turzo, Tiſurus, *&* Thyſdrus: *à quibus etiam diſtingui debet* Thuruſa *in Proconſulari, & fortaſſe* Tuzurus *in Arzugitana. De omnibus iſtis urbibus ſingillatim agendum, quod earum duas, vel etiam tres aliquando nonnulli in unam conflarint. V. C. Johannes Harduinus in notis ad Plinium opinatur* Tuſdritanum, *quod inter* opida libera *recenſet Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *idem eſſe ac Tuziritanam urbem, hic in Notitia memoratam. deinde gradum faciens, Aptum, qui in Collatione Carthaginenſi cap.* 187. Tuzuritanus epiſcopus *dicitur, ad idem quoque Tuſdritanum opidum revocat. Verum etſi nonnullis forte videretur* Florentium Tu- 48.

ziritanum *æque ad* Thusdrum *ac ad* Tisurum *revocari posse, cum litteræ d & z apud Afros promiscue usurpari solerent; nemo tamen infitiari potest aliam fuisse urbem Tuzuritanam, cui Aptus præerat, à Tuziritana quam Tusdritanam fuisse censet Harduinus. idque duobus argumentis evinci potest ex Collatione Carthaginensi petitis, in qua Tusdritanus episcopus à Tuzuritano aperte distinguitur.* Aptus *nempe* Tuzuritanus *ab Harduino memoratus is est ipse, qui cap.* 187. *inter Donatistas comparuit, & jam cap.* 120. *dictus fuerat adversarius* Asselici episcopi *catholici* ecclesiæ Tuzuritanæ. *Proindeque alius est qui in ipsa Collatione cap.* 206. *habetur inter Donatistas* episcopus Tusdritanus, *nomine* Honoratus. *Quin & ejusdem urbis episcopum catholicum detexit vir perspicacissimus Baluzius. Nam cap.* 122. *ejusdem Collationis memoratur inter Patres orthodoxos* Navigius episcopus Dydritanus, *pro quo* Tusdritanus *reponendum esse monuit vir erudiditus, quod* Honoratus *qui ipsius Navigii ex Donatistarum secta adversarius ibi dicitur esse, is ipse sit quem* Tusdritanum *cap.* 207. *appellatum fuisse diximus. Alterum argumentum suppeditat nobis idem Baluzius, quod nempe Tuziritana seu Tusdritana civitas hic memorata, non ejusdem provinciæ fuerit ac Tuzuritana quæ Aptum habuit episcopum. Certe Thusdrum, nemine diffitente, ad Byzacenam pertinebat, quod ex Antonini Itinerario haud procul ab Adrumeto, Lepti-minore & Usulis situm fuisse novimus. At Aptus erat ex Arzugitana provincia, ut ipsemet Asselicus cap.* 208. *Collationis declarat, his verbis:* Sub testificatione omnipotentis Dei... dico nos sic esse de Arzugibus profectos die tertio Kalendarum Maiarum. *Arzugitana autem Tripolitanæ provinciæ pars erat, aut certe ipsi contigua, ut patet ex cap.* 49. *Codicis canonum ecclesiæ*

Africanæ, ubi In Tripoli forte & in Arzuge interjacere videntur barbaræ gentes. *Et quidem licet Byzacenæ contermina fuerit, Tusdrum in altera Byzacenæ parte versus Proconsularem sita erat, ut ex Antonino vidimus. Quin & Tusdrum nemo umquam extra Byzacium locavit. Opidum* Tisdre *memorat Hirtius in libro de Bello Africo; & Synodicæ inter ceteros Byzacenæ provinciæ episcopos subscripsit* Benerius episcopus ecclesiæ Turditanæ. Θύσδρος *est Herodiano lib. 7. Porro præter hos omnes habemus item* Turuzitanæ plebis episcopum, *nomine* Serotinum, *in Collatione Carthag. cap. 133. inter Catholicos memoratum, quem cum Thurzæ aut* Turzo *in Byzacena urbi, supra à nobis ex Ptolemæo laudatæ, præfuiße scripsisset Garnerius, à Norisio reprehensus est, quod à* Thurza Thurusitanus *minus recte declinaretur, putatque hunc antistitem potiori jure ad Proconsulares esse revocandum. Nam cum ipse Serotinus nullum adversus se Donatistam habere dixisset, reposuit Habetdeum diaconus Primiani Carthaginensis:* Presbyter illic est Cattus. *At certum est, ipsomet Norisio fatente, Habetdeum aliquando, etiam cum de aliis provinciis ageretur, fuisse interlocutum. Ceterum* Thusuros *in Proconsularis & Byzacenæ finibus exhibent Tabulæ Peutingerianæ, &* Helpidius Tusdritanus *episcopus Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

MARAZIANENSIS. Marazaniam *appellat Antoninus in Itinerario. Ejusdem, ut puto, loci fuit* Felix à Marrazana, *qui adfuit concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter Rebaptizantes num. 46. In Collatione Carthag. cap. 133. recensitus fuit* Eunomius episcopus plebis Marazanensis, *cujus adversarius* Habetdeus *ex Donatistarum secta ibidem multum conqueritur, quod nec ipse nec ejus præcessor umquam fuerint in civitatem admissi, ad quam* 49.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

tamen ordinati fuerant. Marazanense concilium laudat Ferrandus in Breviatione canonum. Huic item urbi præfuisse censet Lucas Holstenius Saturinum episcopum ecclesiæ Miricianensis, *qui cum aliis Patribus Byzacenæ provinciæ subscripsit synodicæ in concilio Lateran. sub sancto Martino act.* 2.

50. MATTARITANUS. *In Collatione Carthagin. cap.* 133. *memoratur* Cultasius episcopus plebis Mataritanæ, *qui unitatem se habere professus est. Vide supra* Mactaritanus *num.* 25. Marcus a Mactari *ex Carthaginensi concilio apud Augustinum memoratus, in libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 2. *ut diximus supra num.* 25. *in plerisque Augustini codicibus mss. dicitur* à Mattari. *Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *habet* opidum Matterense, *pro quo Hermolaus* Madaurense *obtrusit, contra omnium mss. fidem, ut conqueritur Harduinus, nota* 17. *quam lectionem alii incaute adoptaverunt. Eidem urbi præfuit, ut censet Holstenius, Victor Martyritanus episcopus Afer, qui apud Cassiodorum libro de divinis institutionibus cap.* 29. *Cassiani Collationes expurgasse dicitur. Certe mss. codices, ut noster Johannes Garetius observavit in nova hujus auctoris operum editione, habent* Martaritanus. *Editio Parisiensis anni* 1529. *Martyritanum quidem habet in textu, sed in margine laudat codicem, qui habebat* Mattaritanus.

51. PRÆCAUSENSIS. *Sic mss. & editi. Suspicatur Holstenius huc posse revocari monasterium* Præcisu *in concilio Carthag. sub Bonifacio memoratum occasione immunitatis, quam monasterio suo asserere conabatur Petrus abbas. Ex ejusdem tamen abbatis libello supplici monasterium Præcisu intra Leptis-minoris diœcesis fines situm fuisse colligi potest. Vide infra num.* 92.

52. AQUISALBENSIUM. *Inter Donatistas* Januarius episcopus Aquæ-Albensis *adfuit Collationi*

Carthag. cap. 197. At incertum est an isti urbi præfuerit, aut alteri ejusdem nominis inferius in Mauritania Sitifensi recensita num. 5.

53. IRPINIANENSIS. *Paullo aliter scribitur in Collatione Carthag. cap. 133. ubi* Barbarus episcopus plebis Hierpinianensis, *editioni Labbeanæ* Hierpiniacensis, *inter Orthodoxos Patres recensetur.*

54. USULENSIS. Cassianus Usulensis *episcopus interfuit concilio Carthaginensi sub Grato: &* Theodorus Usulensis *famosus Donatista, de quo passim Augustinus in libris contra Cresconium agit, concilio Cabarsussitano subscripsit anno* CCCXCIII. *atque anno sequenti in Bagaïensi synodo condemnatus est. Is vero in codice ms. Colbertinæ bibliothecæ, ut monet Baluzius,* Uculensis *dicitur, quamvis Usulensem urbem ab Uculensi diversam fuisse certum videatur. Etenim in Collatione Carthag. cap. 126. comparuit* Privatus episcopus plebis Usilensis *è Catholicorum numero, & cap.* 128. Cericius episcopus plebis Uculensis *item Catholicus memoratur, qui unitatem Catholicam apud se haberi professus est. Hunc vero è Proconsulari fuisse discimus ex Synodica epistola istius provinciæ patrum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino lecta fuit, cui* Crisconius episcopus ecclesiæ Uculensis *subscripsisse legitur. Synodica Byzacenorum, quæ in eodem Lateranensi concilio laudata fuit, subscripsit* Laurentius episcopus civitatis Usilabis, *huc forte revocandus. Sedit inter episcopos concilii Carthag. sub sancto Cypriano* Confessor Irenæus ab Ululis, *quem Usulensem episcopum fuisse censet operum sancti Cypriani editor Oxoniensis: & quidem jam antea Lovanienses apud Augustinum libro 6. de Baptismo contra Donatistas, ubi sanctus Doctor argumenta Irenæi pro rebaptizandis hæreticis solvit, pro* Ululis, *ediderant* Usulis. *Sed*

hunc locum ad manuscriptorum fidem nostri restituerunt. Ὄυσσαλα *à Ptolemæo memoratur, Antoninus inter Tusdrum & Thenas* Usulam civitatem *locat.* Usyla *dicitur ab Anonymo Ravennensi lib. 3. num. 5. & iterum lib. 5. num. 5. Denique in Tabulis Peutingerianis media inter Ruspem & Taparuram* Municipium Usilla *statuitur. Cave autem ne* Zellensem *urbem cum* Usillensi *confundas. Illas vero diversas esse vel ex eo evinci potest, quod in Collatione Carthaginensi præter Usulensem & Uculensem episcopos supra laudatos, habeatur cap. 135.* Donatianus episcopus plebis Zellensis *catholicus, cum* Natalico *ipsius adversario, qui iterum inter Donatistas cap. 163. memoratur.*

55. HABETDEUS TAMALLUMENSIS. *Duæ saltem erant in Africa urbes* Tamalluma *dictæ. Nam infra* Rufinus Tamallumensis *primus inter Mauritaniæ Sitifensis episcopos recensetur. In Collatione Carthag. cap. 127. memoratur* Gregorius episcopus Tamamallensis, *pro quo V. C. Baluzius posuit* Tamallensis, *& quidem recte, nam* Lucius *Donatista qui ibidem Gregorii adversarius dicitur, cap. 208. nominatur* episcopus Tamallensis. *Præter hunc cap. 126. occurrit* Sabratius episcopus plebis Turre-Tamallumensis *cum Jurata ipsius adversario, qui iterum comparuit inter Donatistas cap. 208. Baluzius censet* Gregorium *cap. 127. memoratum, fuisse episcopum Tamallumæ in Sitifensi provincia; Tamallumam vero hic in Notitia memoratam aliam non fuisse à Turre-Tamallumensi, cui Sabratius præfuit, apud quam etiam Eugenium episcopum Carthaginensem fuisse relegatum putat. Certe Turrem-Tamallumam in Byzacena exstitisse nemo inficiari potest. nam inter alios provinciæ Byzacenæ episcopos, qui Synodica ad imperatorem Constantinum scripta in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. subscripserunt,*

habetur

habetur Pentasius episcopus sanctæ ecclesiæ Turrium-Tamulus, *seu* Turrium-Tamal. *ut ex codice ms. Bellovacensis ecclesiæ emendat idem Baluzius.* Tamallumensis ecclesiæ plebes *invaserat* Vincentius Girbitanus, *ex concilio Juncensi: unde conjicitur hanc urbem in extremis Byzacenæ partibus fuisse sitam versus Tripolitanam, ad quam Girba pertinebat. Et quidem in limite Tripolitano Turrem-Tamalleni sitam fuisse docet Antoninus in Itinerario, ubi hic titulus occurrit:* Iter quod limitem Tripolitanum per Turrem-Tamalleni à Tacapis Leptim-magnam ducit. *Tum recensens opida:* A Tacapis ad Aquas, Agarlabas, Turrem-Tamalleni, Ad Templum *&c. Porro* Tamalleni *nomen, hic ab Antonino usurpatum, Baluzii sententiam confirmat, Eugenium apud Turrem-Tamallumæ exsulasse scribentis. Eugenius quippe in Notitia* Tamallenum *relegatus dicitur. Si tamen Turris-Tamallumæ à Tamallumensi Byzacenæ civitate non distinguatur, Habetdeus, hic in Notitia memoratus, alius esse dicendus est ab Habetdeo, quem Victor libro 5. num. 12. laudat. nam ipse in propriam suam civitatem relegatus fuisset, quod nemo facile admiserit. Nullus tamen præter istum, Habetdeus in Notitia occurrit. Nec dicendum Victorem loco laudato loqui de Habetdeo Theudalensi, quem jam libro 1. num. 7. laudaverat. Iste enim, nisi omnem prorsus temporum ordinem perturbaverit Victor, jam defunctus erat, si quidem Victor Theudalensis, ut pro* Eudalensis *legendum censet ipse Baluzius, in Notitia recensetur inter Proconsularis provinciæ episcopos. Fortassis* Turris-Tamallumæ *aut* Tamalleni *à Tamallumensi civitate Byzacii distinguenda est, quod innuere videtur Victor, Antonium fuisse dicens in* civitate proxima eremo, *& statim subjungens Eugenium* in ipsis eremi partibus *fuisse relegatum; numero tamen sequenti* Habetdeum similiter

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

relegatum in civitate *ipsa* Tamallumensi *scribit. quæ verba ideo de Tamalluma Byzacenæ in Tamallumam Mauritaniæ Sitifensis infra recensitam interpretatus sum Nota 188. in Victoris Historiam. quod tamen à Victoris sensu videtur alienum. Nam de Tamalluma loquitur, quæ vicina erat Tripolitanæ provinciæ; at Tripolitanam inter & Mauritaniam Sitifensem interjacebant Byzacena & Numidia. Has difficultates sagacioribus solvendas relinquo.*

56. CULULITANUS. *Forte huc revocandus est* Restitutianus episcopus plebis Sululittanæ *inter Catholicos recensitus in Collatione Carthag. cap. 135. Vide infra num. 93. Eamdem urbem esse* Chullabi, *cujus antistes* Aurelius *concilio Carthag. sub sancto Cypriano adfuit, putat editor Oxoniensis.* Cululim *recenset Procopius libro 6. de ædificiis Justiniani inter urbes mediterraneas Byzacenæ, quas hic Imperator adversus Mauros munierat. In Notitia Bodleiana à V. C. Guillelmo Beveregio edita, inter* provinciæ Byzaciæ *urbes, occurrit num.12.* Colules. *græce* κολεύλης, *quo nomine Culultanam civitatem hic memoratam designari patet ex ejusdem Notitiæ editione à Goare procurata, ubi habetur latine* Cululi, *quamquam græcus textus præferat* Κουκούλης.

57. MENEFESSITANUS. *In Collatione Carthag. cap. 135. memoratur* Mensurius episcopus plebis Medefessitanæ, *vulgari littera* n *in* d *mutatione. Nostra autem lectio confirmatur ex Procopio lib. 2. de bello Vandalico capite 23. ubi* Menefesen *in Byzacio urbem memorat.* Menegesem *habet Antoninus in Itinerario, inter* Vergersallam & Thevesten *sitam.*

58. CASULIS-CARIANENSIS. *Huic urbi præfuit, ut putat V. C. Baluzius,* Silvanus episcopus Carianensis *in Collatione Carthag. cap. 126. memoratus. Ibi tamen Holstenius legit* Cartanensis, *ut*

Cartennam *urbem inveniret, sed perperam.* Casulam *memorat Antoninus, in Proconsulari provincia sitam. In alterutra ex istis urbibus, studiosus quidam contulit codicem ms. operum sancti Hilarii, ineunte sæculo sexto, ut apparet ex veteri inscriptione, quam ex eodem codice delineatam domnus Johannes Mabillonius in libro 5. de Re Diplomatica pag. 355. retulit.* Contuli in nomine Domini Jesu-Christi aput Kasulis constitutus, anno quarto decimo Trasamundi regis. *Porro idem Mabillonius & D. Michaël Germanus in Itinere Italico pag. 143. testantur se Romæ vidisse pretiosum istud sacræ antiquitatis monumentum, ab annis fere mille & ducentis, id est medio circiter sæculo antequam conferretur, scriptum. quod in bibliotheca Vaticanæ ecclesiæ propria asservatur.*

ACOLITANUS. *Scribitur quandoque cum adspiratione* Achola. *Sic Ptolemæus lib. 4. cap. 3. Strabo lib. 17.* Acholam *inter civitates liberas recenset: quam Tabulæ Peutingerianæ inter Tapsum & Ruspam locant.* Quintus episcopus Acolitaneus *synodicæ Byzacenorum subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2.* Acolam *recenset Anonymus Ravennas lib. 5. num. 5. Hanc esse* Acillam *ab Hirtio memoratam putant Holstenius in Notis ad Carolum à sancto Paulo, & Harduinus in Notis ad Plinii lib. 5. cap. 4. ubi* opidum Acolitanum *inter* libera *recensetur. Sed ea de re subdubitat Ortelius in Thesauro Geographico. Holstenio & Harduino favere videtur Titus-Livius, qui lib. 33. Acyllam haud longe à Thapso & à Cercina insula fuisse scribit. Thapsus autem in Byzacena erat, & ad eamdem provinciam revocabatur Cercina, ut patet ex hac ipsa Notitia, supra num. 47. Unde Sigonius & Glareanus in Notis ad hunc Livii locum Acholam & Acyllam eamdem esse urbem asseruerunt. Ejusdem* 59.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC. *loci cives fuisse* Aquilitanos *apud Gruterum* DXII. *cum Leptitanis & Usallitanis junctos censet idem Holstenius.*

60. VINDEMIALIS CAPSENSIS. *De hoc sanctissimo antistite plura dicentur in Commentario historico cap.* 8. *præter ea quæ habentur in Passione sanctorum Monachorum, qui in Capsensi territorio commorabantur, supra pag.* 103. *Porro hic pro* Capsensis, *codex ms. habet* Cabsensis, *sed idem est. Capsa vero urbs celebris fuit, quam Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *inter urbes* sub Adrumeto *constitutas recenset. Munitam fuiße ex eo patet, quod in ea Jughurtæ regis thesauri, teste Strabone lib.* 17. *asservarentur. De eadem urbe Salustius in libro de Bello Jughurtino scribit:* Erat inter ingentes solitudines opidum magnum atque valens, nomine Capsa: *ipsius excidium postea describit, sicut & Florus lib.* 3. *cap.* 1. *Plinius vero lib.* 5. *cap.* 4. Capsitanos *memorat ex iis, qui* non civitates tantum, sed pleræque etiam nationes jure dici possunt. Capsam coloniam *habent Peutingerianæ Tabulæ.* Capsensis civitatis *meminit sanctus Cyprianus ep.* 56. *ad Fortunatum aliosque episcopos. Et in concilio Carthag. sub eodem Cypriano inter Rebaptizantes sedit num.* 69. Donatulus à Capse. Fortunatianus Capsitanus *adfuit concilio Carthag. sub Grato. Et inter Donatistas concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *subscripsit* Quintasius Capsensis. *In Collatione autem Carthaginensi* Fortunatus episcopus plebis Capsensis *occurrit cap.* 126. *cum* Celere *Donatista ipsius adversario, qui & cap.* 206. *memoratur. Nescio autem quo pacto cap.* 208. Donatianus episcopus item Capsensis *Donatista habeatur in eadem Collatione, de qua re tamen nemo est interlocutus. Denique* Capses *habetur in Notitia Leonis Imperatoris tum apud Guilielmum Beveregium, tum in editione Jacobi Goaris.*

DURENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 197. *inter Donatistas memoratur* Antonianus episcopus Druensis, *& cap. sequenti* Bebianus episcopus Dusensis, *quin & cap.* 197. Paschasius episcopus Dusitanus, *omnes ex Donati parte. An aliquis ex his* Durensis *fuerit, alii divinabunt.* 61.

CUFRUTENSIS. *Codex Halleri* Cufratensis. *Lectio nostra alteri præferenda est. Nam* Felicianus episcopus plebis Cufrutensis *affuit concilio Carthag. anno* CCCCIII. *qui & Collationi Carthag. cap.* 128. *inter episcopos catholicos recensitus est.* 62.

TASBALTENSIS. *seu* Tasvaltensis. *Hinc qui Collationis gesta exscripsere,* V *in* f *mutato, quod eumdem redderent sonum, posuerunt* Julianus episcopus plebis Tasfaltensis, *qui cap.* 128. *inter Catholicos recensitus est. Nostra lectio confirmatur ex concilio Carthag. sub sancto Cypriano editionis Oxoniensis, in quo pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num.* 35. Adelfius à Thasbalte. *cui Augustinus respondit in libro 6. de Baptismo contra Donatistas cap.* 42. *ubi nonnulli codices habent* à Thasvalte, *sicut & Cypriani editiones à Pamelio & à Rigaltio procuratæ. Adspirationem addit quoque codex Halleri apud Ortelium, ubi* Thasbaltensis *legitur. Antoninus in Itinerario* Tabaltam *memorat inter urbes Byzacenæ. Et* Innocentius Thebaltensis *inter ceteros Donati sectæ episcopos subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. 63.

CILITANUS. *Ejusdem loci fuiße videtur* Tertiolus episcopus plebis Cillitanæ *in Collatione Carthag. cap.* 128. *recensitus, cum* Donato *ipsius adversario, cap.* 187. *iterum inter Donatistas memorato. At Privatianus episcopus Vegeselitanus Catholicus cap.* 133. *ait se habere adversarium* Donatum episcopum Cillitanum, *qui Donatus ibidem ait* Vegeselam *suæ esse diœceseos, seque ibi presbyteros* 64.

habere. unde infert V. C. Baluzius Vegeselam in Byzacio urbem admittendam esse. Fieri tamen potuit, ut Donatus Cillitanus, Tertioli adversarius, alius fuerit à Donato Cillitano, quem suum adversarium appellavit Privatianus Vegeselitanus; atque eo pacto duæ admittendæ essent Cillitanæ urbes. Ceterum inter patres Byzacenos, qui Synodica subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino, occurrit Fortunius episcopus Cellensis, *forte pro* Cillensis. Cellas-Picentinas *in Byzacenæ & Tripolitanæ confinio habet Antoninus. qui paullo post* Cellas-vicum *memorat. utraque à Tacapa M. P.* XXX. *distabat. Idem forte locus est sub duplici nomine. Memorat idem auctor* Cilio *in Byzacena.*

65. TIZIENSIS. *Censet V. C. Stephanus Baluzius urbi huic præfuisse* Aptum episcopum plebis Tigiensis, *qui Collationi Carthag. inter Catholicos cap.* 120. *interfuit. Tamen in Notis ad caput* 126. *in quo item inter Catholicos occurrit* Pascasius episcopus plebis Tijucensis, *monet* Honoratum episcopum Tiziensem *in Notitia haberi. Tum laudat Augustinum, qui lib. contra Donatistas post Collationem cap.* 22. *meminit urbis* Tizicæ, *quam in Proconsulari locari innuit. Deinde aliis judicandum relinquit, an* Tizica *sit eadem urbs ac* Tujuca. *Sane in ejusmodi dubiis satius est ea quæ in auctoribus antiquis habentur, in medium proferre, suspensa interim sententia. Vide Maurit. Cæsar. num.* 27.

66. BONIFACIUS FORATIANENSIS. *Codex ms. Laudun.* Fortianensis, *Halleri vero* Forianensis. *Vulgatam tamen lectionem retinuimus, quæ conformis est Victori Vitensi, apud quem* Bonifacius, *unus scilicet ex quatuor episcopis, qui fidei Professionem Hunerico regi obtulere,* Foratianensis *in omnibus tam editis quam manuscriptis appellatur. Hinc mirari subit* Foratianam *in Indice sancti Cypriani*

operibus præfixo incertæ provinciæ sedibus annumerari.

SERVIUS ARSURITANUS. *Sic codex mſ. Laudunensis. Editi vero* Servus. *V. C. Johannes Harduinus in Notis ad Plinium lib. 5. cap. 4. hic in Notitia scribendum eße censet* Apſiritanus, *ut inveniat* Abziritanus, *cujus loci* Fructuoſus *episcopus Collationi Carthaginensi interfuit cap. 128. At urbs Abziritana ad Proconsularem pertinebat; eadem enim est quæ Abdera alias dicitur. Abdera autem nemine diſſitente in Proconsulari erat, quam* ſub Carthagine conſtitutam *dicit Ptolemæus lib. 4. cap. 3.* Abderitanam *vero &* Abziritanam *eamdem esse urbem probatur non solum quod litteræ* d *&* z *promiscue passim ad eamdem rem designandam aſſumantur, ut alias ipse Harduinus probat, sed etiam ex concilio Carthag. sub Genethlio, ubi* Victor *in editis & aliquot mſſ.* Abziritanus *dicitur, in aliis vero* Abderitanus, *ut observarunt viri eruditi Norisius & Baluzius. quod etiam in Conciliorum Labbeana editione in margine notatum est. Cave tamen ne Abderitanam seu Abziritanam urbem cum* Abbiritana *confundas, eas enim esse omnino diversas probat Norisius adversus Garnerium. Præter has Plinius meminit etiam opidi* Azuritani, *quo nomine* Aſſuras *designari monet idem Harduinus. De ista urbe plura diximus, ubi de Proconsularibus num. 19. Ceterum in Indice sancti Cypriani operibus præfixo,* Arzuri *in Byzacena locatur, sed forte ex hoc Notitiæ loco. Non est autem contemnenda Caroli à sancto Paulo conjectura, qui in Geographia sacra putat hujus* Arſuritanæ *urbis episcopum fuiße Bonifacium, qui synodicæ patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. laudatæ, sic subscripsiſſe reperitur,* Bonifacius gratia Dei episcopus ſanctæ eccleſiæ Saſuritanæ. Saſſura-vicus

X iiij

habetur in Tabulis Peutingerianis.

68. FORONTONIANENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium*, Ferontonianensis. *Infra num.* 71. *habetur* Bonifacius Frontonianensis.

69. FEBIANENSIS. *Haud dubium quin eidem sedi præfuerit* Salustius episcopus sanctæ ecclesiæ Rebianensis, *qui cum aliis Byzacenis patribus synodica subscripsit, in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *Synodicam ex hoc Notitiæ loco emendandam esse putat Holstenius.*

70. VARARITANUS. *Distinguenda est hæc sedes à* Vazaritana *Numidiæ urbe, de qua in Notis ad istius provinciæ episcopos num.* 32. *egimus. Et quidem in Tabulis Peutingerianis habetur in Byzacena* Bararus municipium; *& inter urbes, quas* sub Adrumeto *fuiße scribit Ptolemæus, occurrit* Cararus.

71. FRONTONIANENSIS. *Codex Halleri* Frotonianensis. *Habetur supra num.* 68. Forontonianensis.

72. MIMIANENSIS. *Codex Halleri* Miminensis. *Huc forte potius quam ad Marazanam revocandus esset* Saturinus episcopus sanctæ ecclesiæ Miricianensis, *recensitus inter Byzacenæ antistites, qui synodica subscripserunt in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *Certe corrupta pleraque urbium nomina in hujus epistolæ subscriptionibus, me audaciorem faciunt in conjectando quam alias par esset.*

73. BOANENSIS. *Ejusdem loci, ut suspicatur eruditus Baluzius, fuit* Januarius episcopus ecclesiæ Banensis, *qui synodica ad Constantinum Augustum inter alios patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *Adfuit etiam Collationi Carthag. cap.* 126. *inter Catholicos* Victor episcopus plebis Bahannensis, *quæ eadem fuisse*

videtur cum Boanensi. Beïanum Baïanensem *Donatistam ex Maximianistis in synodo Bagaïensi exauctoratum huc quoque revocat eruditus vir Lucas Holstenius.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

MARAGUIENSIS. *Codex Halleri* Maraguinensis. *Ejusdem forte loci fuit* Stephanus episcopus sanctæ ecclesiæ Taraquensis, *qui Synodicæ inter Patres Byzacenos subscripsit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. Quanam autem lectio sit præferenda, incertum est. tametsi mendosiores sunt in Synodica subscriptiones, quam in Notitia. Ceterum in Synodica pro* Taraquensis, *Holstenius legit* Taracensis, *ut diximus supra num.* 34. 74.

NATIONENSIS. Faustinus episcopus Nationensis *inter Donatistas memoratur in Collatione Carthag. cap.* 208. 75.

FAUSTUS PRÆSIDIENSIS. *Iste* Faustus *ipse idem videtur esse, qui non procul à sua sede in exsilio agens, monasterio præfuit, in quod sese beatus Fulgentius recepit, ut in ipsius Vita narratur cap. 4. De eo plura habes infra in Commentario historico cap.* 11. Leontius episcopus Præsidiensis *inter Donatistas recensitus est in Collatione Carthag. cap.* 208. *Præsidium non semel occurrit in Tabulis Peutingerianis, sed ut plurimum per modum adjuncti, ut sunt* Municipium, colonia *&c. Segmento* 1. *habetur* Præsidium, *& Segm.* 4. Præsidio. 76.

TETCITANUS. *Sic duo mss. & editi. In Notitia Imperii sub dispositione Ducis Tripolitanæ habetur* Præpositus limitis Teuchitani. 77.

GURGAITENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis, forte legendum* Gurgitensis. *Etenim in concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro rebaptizandis hæreticis sententiam tulit num.* 74. Felix à Gurgitibus. *qui & eodem modo appellatur à sancto Augustino lib. 7. de Baptismo contra Donatistas cap.* 38. 78.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

ubi sanctus Doctor istius antistitis objectionem solvit.

79\. FILACENSIS. *Hanc urbem apud Ortelium reperire non licuit, quod forte in codice Halleri deesset.*

80\. MACRIANENSIS. *Ejusdem loci fuisse* Ferocem episcopum plebis Macrianensis-majoris, *in Collatione Carthag. cap. 125. memoratum, censet Baluzius, quam tamen urbem lapsu memoriæ Numidiæ attribuit ex Notitia. In ea quippe Macrianenses duo tantum episcopi habentur, unus in Byzacena de quo agimus, alter vero in Mauritania Sitifensi num. 23. Porro ex Collatione tres hujus nominis urbes fuisse in Africa colligimus ex totidem scilicet episcopis Catholicis Macrianensibus, qui in ea laudantur. Etenim præter Ferocem supra laudatum, & ipsius ex parte Donati adversarium, nomine* Pomponium, *in Cabarsussitana synodo memoratum,* Silvanus *cap. 133. memoratur, qui profitetur nullum habere adversus se Donatistam; & cap. 215. inter episcopos Catholicos, qui antea non comparuerant, sed postea subscripsere, occurrit* Felix episcopus Macrianensis. *Recte tamen eruditus Baluzius monet ex numero Episcoporum etiam unius communionis, qui eidem loco præfuisse dicuntur, non statim inferendum esse totidem fuisse ejusdem nominis urbes, quot occurrunt episcopi. Quandoque enim duo erant Catholici episcopi in una & eadem urbe. quod contingebat potissimum, cum aliquis Donatista ad ecclesiæ Catholicæ unitatem accessisset. Huic enim & nomen, & locus episcopi relinquebatur, ut patet ex Ampelio & Primulo episcopis Vagensibus in cap. 176. Collationis Carthag. memoratis, de quibus diximus supra ubi de Episcopo* Vadensi *inter Numidas num. 7. Porro* Silvanus episcopus plebis Macrianensis *supra memoratus, concilio Carthag. anno* CCCCIII. *subscripsit. Concilium Macrianense laudat Ferrandus in Breviatione canonum.*

TELEPTENSIS. *In ea civitate natus est sanctus Fulgentius.* Julianus à Telepte *sententiam dixit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Et* Donatianus episcopus ecclesiæ Teleptensis *cum* Bellicio *ipsius adversario Donatista interfuit Collationi Carthag. cap.* 121. *Bellicius iterum cap.* 198. *memoratur. Tamen cap.* 208. *rursus inter Donatistas comparuit* Datianus episcopus Teleptensis, *quod Baluzius hæreticorum impudentiæ tribuendum esse censet, qui falsos episcopos intrudebant, nisi mendum aliquod in hunc locum irrepserit. Fortasse legendum est* Taleptulensis *seu* Talaptensis. *Istius quippe nominis antistes occurrit infra num.* 103. *Ceterum* Donatianus Teleptensis episcopus primæ sedis *Byzacenæ passim in conciliis memoratur. de Talapta & Telepte in Notitia Leonis Imperatoris memoratis vide infra num.* 103. Telepten *urbem in Byzacena mediterraneam muniit Justinianus Augustus, ex Procopio lib.* 6. *de Ædificiis.* 81.

OPPENNENSIS. *Editi habent* Openuensis, *& codex Halleri apud Ortelium* Opemiensis. *Index geographicus operibus sancti Cypriani præfixus, nostræ lectioni ex codice Laudun. conformis, memorat* Oppenna. Leo Ospinensis, *seu* Opinensis *apud Labbeum tomo* 2. *Concil. coll.* 1603. & 1605. *concilio Carthaginensi sub Aurelio anno* CCCCXIX. *subscripsit. Sed iste episcopus erat è Mauritania Tingitana, ut dicemus infra num.* 33. *ad Sitifenses.* Oppinum *nempe, seu ut habet codex Palatinus,* Opinum *inter Mauritaniæ Tingitanæ opida recenset Ptolemæus libro* 4. *cap.* 1. 82.

TAGARBALENSIS. *Codex Halleri* Targabolensis. *In Antonini itinerario inter Tacapem & Turrem-Tamalleni in limite Tripolitano occurrit* Agarlabas. 83.

CARCABIANENSIS. *Concilio Cabarsussensi* 84.

inter alios Donatistas anno CCCXCIII. *subscripsit* Victorianus Carcabianensis episcopus, *qui anno sequenti in Bagaïensi synodo, vigente gravi inter Donatistas schismate, è sede sua dejectus fuit. De illo agit Augustinus epistola* 108. *& passim in libris contra Cresconium Donatistam, sicut & in sermone* 2. *in psalmum* 36. Donatianus *Victoriani successor ex eadem secta interfuit Collationi Carthag. cap.* 201.

85. RUFINIANENSIS. *Codex Halleri* Ruffianensis. *Ejusdem loci fuit* Marianus episcopus plebis Rufinianensis, *ut restituit Stephanus Baluzius, in Collatione Carthag. cap.* 128. *memoratus. Cum enim, ut idem vir eruditus monet, in codice scriptum esset* Marianus episcopus plebis Rufinianus, *aut forte* Rufinian. *putavit Pithœus voce* Rufinianus *quempiam episcopum designari, aliquidque ab exscriptore fuisse omissum : unde sic edidit* episc. plebis .... Rufinianus. Idem dixit *&c. Sane in editione Papirii Massoni, unicum est punctum post vocem plebis, ex quo inferri potest nihil in manuscriptis detritum fuisse.*

86. AQUARUM-REGIARUM. *In cap.* 126. *Collationis Carthag. inter Catholicos antistites recensitus fuit* Maximianus episcopus Aquensium-regiorum, *qui* alium episcopum in patria sua non haberi, *professus est. Is ipse Legatus provinciæ Byzacenæ interfuit concilio Carthag.* 7. *sub Aurelio, ubi in edit. Labbeana* episcopus Aquæ-regiensis; *in codice autem Canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 127. *&* 133. *dicitur solummodo* Maximianus Aquensis : *licet in aliis codd. mss. ut monet Justellus, dicatur* Aquensis-Regiorum, legatus provinciæ Byzacenæ. *Sed utrobique in textu græco habetur* Ἀκυρεγεισιώτης. Aquas-regias *appellant Tabulæ Peutingerianæ & Antoninus in Itinerario. Eamdem urbem laudat*

Victor Vitensis libro quinto num. 5. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

QUÆSTORIANENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium*, Questorianensis, *sine diphtongo. Inter Patres Byzacenæ provinciæ qui synodicam scripserunt ad Constantinum Augustum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino, act.* 2. *habetur* Beatus Stephanus Spesindeo misericordia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Quæstorianensis. 87.

RUFINIANUS VICTORIANENSIS. *Is ipse est, ni fallor, quem ex Africa profugum, in insula Siciliæ vicina monasticam vitam agentem consuluit sanctus Fulgentius, ut narratur in ejusdem sancti viri Vita cap.* 13. *quam consule. Porro* Saturninus à Victoriana *pro iterando hæreticorum baptismo sententiam tulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 51. *cujus argumento respondet Augustinus lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 15. Getulicus Victorianensis episcopus *subscripsit concilio Cabarsussitano inter Donatistas. Cujus etiam secta fuit* Saturninus *episcopus Victorianensis, in Collatione Carthag. cap.* 201. *memoratus.* Restitutum Victorianensem *laudat Augustinus epist.* 105. *quem ex Donati schismate ad unitatem catholicam conversum schismatici variis pœnis exagitarunt. Alia fuit* Victoriana villa *de qua idem Augustinus lib.* 22. *de civitate Dei cap.* 8. *Ab utraque autem diversa fuit* Victoria *à Ptolemæo recensita inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes, lib.* 4. *cap.* 2. 88.

GUMMITANUS. *In Collatione Carthag. cap.* 215. *inter episcopos Catholicos qui non subscripserunt, & postea comparuerunt, memoratur* Johannes Gummitanus episcopus. *Sæculo undecimo cum ob barbarorum illuvies quinque solummodo superessent in Africa episcopi, unus ex iis erat* Gummitanus, *qui forte cum esset ceteris ætate senior, Primatis Africæ nomen & honorem ambiebat contra Carthagi-* 89.

nensis ecclesiæ privilegia, cujus conatus retudit sanctus Leo nonus Papa epistolis 3. & 4. *Haud dubium quin ejusdem urbis fuerit* Stephanus episcopus ecclesiæ civitatis Gummasis, *qui cum aliis Byzacenæ provinciæ episcopis Synodicam scripsit ad Constantinum Augustum, quæ exstat in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *Huc quoque revocat V. C. Stephanus Baluzius* Sabinianum episcopum plebis Gummenartarum, *qui concilio Carthaginensi sub Bonifacio anno* DXXV. *interfuit & subscripsit.*

90. MATERIANENSIS. *Sic quoque in Halleri ms. dicitur, Ortelio teste.*

91. MOZOTCORITANUS. *Sic uterque codex ms. at in editis legitur* Moroteoritanus. *In Indice operibus sancti Cypriani præfixo occurrit* Moroteri *in Byzacena.*

92. VICOATERIENSIS. *Sic etiam subscripsit Synodicæ Byzacenorum Patrum, in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. Ebasius episcopus sanctæ ecclesiæ Vico-Ateriensi. *Et Petrus abbas in concilio Carthag. anno* DXXV. *sub Bonifacio pro tuenda monasterii sui immunitate adversus Liberatum Byzacenæ provinciæ Primatem, exemplum profert* monasterii Præcisu, *quod licet* in medio Leptiminensis ecclesiæ *positum esset, prætermisso episcopo vicino,* Vicoateriensis ecclesiæ episcopi in longinquo positi consolationem *habebat.* Rogatianus *vero Donatista in Collatione Carthag. cap.* 198. *dicitur* episcopus à Vico-Ateri.

93. SUBLECTINUS. *Sic & in Anonymo Ravennensi scribitur* Sublecte, *lib. scilicet* 3. *num.* 5. & *lib.* 5. *num.* 5. *Tamen sæpius cum duplici* l. *occurrit apud Veteres. Tabulæ Peutingerianæ habent* Sullecti. Martianus Sullectinus *Donatista in Synodo Bagaiensi ab aliis Donatistis condemnatus est, anno* CCCXCIV.

ut refertur in Collectione Conciliorum Baluziana col. 98. Idem testatur sanctus Augustinus passim in libris 3. & 4. contra Cresconium. Restitutianum *episcopum plebis Sulullitanæ, in Collatione Carthag. cap. 135. inter catholicos memoratum, huc revocat Holstenius, sicut &* Hilarum Sullitanum *Donatistam, qui cap. 201. comparuit. Hoc tamen de alterutro dici non potest, cum Restitutianus unitatem catholicam se habere professus fuerit. Istum è Mauritania fuisse veri similius videtur Baluzio, quem ad urbem Cululitanam, supra num. 56. recensitam, revocari posse suspicati sumus. Ceterum habemus ex Procopio libro 1. de bello Vandalico* Syllectum maritimum opidum, *in quod primum appulit Belizarius Africam à Vandalis vindicaturus, cum antea loci Antistitem cum primoribus urbis sibi conciliasset. Quin & ex hoc loco ejus situm discimus. nam Romani exinde per Leptim & Adrumetum Grassam pervenere, postea Decimum, qui locus septuaginta prope stadia Carthagine aberat.*

IRENSIS. *Franciscus Chiffletius vir eruditus, in notis ad Ferrandum hic legendum esse censet* Idirensis, *cujus loci, inquit, episcopus Collationi Carthag. interfuit. Habetur quidem in Collatione cap. 128. Macrianus episcopus* Idicrensis, *qui in veteribus editionibus dicitur* Idierensis. *& in ea, quam Papirius Massonus vulgavit,* Idurensis, *Sed iste ad Numidiam pertinebat, de quo egimus in notis ad illius provinciæ episcopos num. 15. Verisimilius est* Irensem *urbem eamdem esse ac Irinensem, ut putat Carolus à sancto Paulo ex Fuliensi episcopus Abrincensis, cujus antistes in Collatione Carthag. cap. 215. inter episcopos Catholicos qui initio Collationis non subscripserant, recensetur, appellaturque* Tertullianus episcopus Hirenensis. *Certe iste ad Byzacenam pertinebat, nam in concilio Lateranensi sub* 94.

sancto Martino actione 2. Synodica cum aliis Patribus Byzacenis subscripsit Theodorus humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Hirinensis.

95. TICUALTENSIS. *Ejusdem loci, uti opinatur Baluzius post Holstenium, fuit* Asmunius, *seu, ut veteres editiones habent*, Sumnius episcopus Tigualensis, *in Collatione Carthag. cap.* 126. *memoratus, qui conquestus est duos in sua diœcesi à Donatistis ordinatos fuisse episcopos*, Gaïanum *nempe &* Privatum. *è quibus* Gaïanus *eodem capite, & infrà cap.* 186. *comparuit, quique antea jam interfuerat concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *Alypius tamen Tagastensis episcopus Catholicus in Numidia pro* Asmunio *interlocutus est; sed exinde non inferendum est quod fuerint ejusdem provinciæ.*

96. AUZEGERENSIS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap.* 208. Donatus episcopus Auzagerensis *Donatista.*

97. TEMONIARENSIS. *Legendum absque dubio* Temonianensis. *nam Collationi Carthag. cap.* 126. *recensetur inter Catholicos* Cresconius episcopus plebis Temonianensis, *quem hunc ipsum esse* Cresconium, *qui in Codice Canonum Africanæ ecclesiæ cap.* 127. *memoratur, censet Baluzius.* Victorinus episcopus ecclesiæ Temunianensis *subscripsit Synodicæ Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2.

98. TURREBLANDINUS. *Ejusdem urbis episcopus Donatista memoratur in Collatione Carthaginensi cap.* 208. *ubi* Maximinus episcopus Turreblandensis, *seu, ut veteres habebant editiones*, Turreblansis. *Paullo aliter in concilio Lateranensi sub sancto Martino Synodicæ Patrum Byzacenorum subscribit* Datianus episcopus sanctæ ecclesiæ Turreblandis *græce* τυρρεβανδης. *Ortelius ex Victore ms. codicis Halleri habet* Turris-Blandini, *&* Turris-Blansis.

RESTITUTUS

RESTITUTUS SEGERMITANUS. *Codex Laudunensis* Restutus. *Alius* Restitutus episcopus Segermitanus *Donatista interfuit Collationi Carthaginensi cap.* 198. *qui jam comparuerat cap.* 126. *cum* Felix episcopus plebis Segermitensis *Catholicus recenseretur. Inter Rebaptisantes sententiam dixit* Nicomedes à Segermis *num.* 9. *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano, cui respondit Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 16. 99.

GAUVARITANUS. *Codex Halleri* Gaunaritanus. *Collationi Carthag. cap.* 128. *interfuit* Rogatus episcopus Gaguaritanus, *qui ex Donatistis ad unitatem Catholicam transierat.* 100.

ELIENSIS. *Sic etiam scribitur in Collatione Carthagin. ubi cap.* 126. *memoratur* Fuscinullus episcopus plebis Eliensis. *Apud Anonymum Ravennensem libro* 3. *num.* 5. *habetur* Elie, *sicut & in aliquot codicibus mss. Itinerarii Antonini, quamvis editi habeant* Elices, *ut monet noster Placidus Porcheron in Notis ad hunc Anonymi locum, ubi laudat Tabulas Peutingerianas, quæ habent* Æliæ. *Inter Patres Byzacenos, qui Synodica in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudata subscripserunt, occurrit* Constantinus episcopus sanctæ ecclesiæ Heliensis. 101.

RUSFENSIS. *Sic codex Laudun. At Ortelius ex Halleri codice habet* Rufensis. *Editi* Ruspensis. *Codicis ms. Laudun. lectionem retinuimus, quamvis editorum lectio melior videatur. Hæc autem varietas non est nisi penes scribendi modum. Etenim litteræ* ph *simul, aut sola littera* p *indifferenter olim adhibebantur, ut* Trophæa *pro* Tropæa. Typhus *pro* Typus *& alia ejusmodi.* ph *vero &* f *juxta nostrum pronunciandi modum idem sonant, inde ex* Ruspensis *scriptum est* Ruphensis; *& postmodum* Rusfensis *& dictum & scriptum est. Jam vero nemo est in* 102.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

Historia ecclesiastica ita hospes, qui Ruspensem civitatem ignoret, celebrem in primis ob Magnum Fulgentium, sanctitate vitæ, gloria Confessionis, & scriptis illustrem: de quo plura dicemus in Commentario historico, potissimum capp. 11. *&* 12. Julianus episcopus sanctæ ecclesiæ Ruspensis *subscripsit Synodicæ Patrum provinciæ Byzacenæ, quæ lecta est in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *Porro* Ruspinam *à* Ruspe *non distinguit Joannes Harduinus Nota* XIII. *in librum* 5. *Plinii*, cum magna, *inquit*, apud *se* non sit unius Ptolemæi auctoritas, *qui eas lib.* 4. *cap.* 3. *diversas facit, cum tamen alii auctores nonnisi alterutram laudent. At pace viri eruditi, utramque Tabulæ Peutingerianæ repræsentant, sicut & Anonymus Ravennas lib.* 5. *Alterutrius fuit* Secundus episcopus ecclesiæ Ruspitensis, *qui inter Catholicos cap.* 121. *Collationis Carthag. recensetur. quem incaute omnino Garnerius Numidis attribuit, ut adversus illum probat Henricus Norisius. Ruspina celebris est in Historiæ Romanæ scriptoribus, qui bellum à Cæsare gestum in Africa descripsere, Hirtio, Dione Cassio &c.*

* 103. TALAPTULENSIS. *Codex Halleri* Taleptulensis. Stephanus episcopus sanctæ ecclesiæ Talaptensis, *cum aliis Byzacenis Patribus subscripsit Synodicæ ad Constantinum augustum, quæ lecta fuit in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *an vero hic Stephanus huic sedi potius quam* Teleptensi *attribuendus sit, alii judicabunt. Idem dicendum de* Datiano Teleptensi *in Collatione Carthag. memorato, de quo supra num.* 81. *Sic & in Notitia Leonis Imp. editionis Beveregianæ memoratur* Taleptes, *quæ in editione Goaris dicitur* Talapta. *Et utrobique græcus textus habet* Ταλεπτης. *Paullo inferius inter Numidiæ urbes occurrit* Telepte *apud*

Goarem, sed videtur esse potius Thebeste, ut diximus supra num. 75. *de Numidis.*

AUTENTESIS. *Codex Halleri* Auteniensis, *pro Autentensis.* Autentum *in Byzacena locat Antoninus in Itinerario.* Optatus episcopus sanctæ ecclesiæ Autentensis, *cum aliis ejusdem provinciæ episcopis, subscripsit Synodicæ laudatæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. 104.

JUNCENSIS. *Adfuit Collationi Carthag. cap.* 187. *inter Donatistas* Valentinianus episcopus Juncensis, *ut ex veteri codice mss. restituit V. C. Baluzius, cum antea haberetur* Inucensis. *Posteriorem tamen hanc lectionem retineri debere censet Henricus Norisius in Censura Garnerii*, Juncensem & Inucensem *urbes distinguens, quarum priorem in Byzacena, alteram vero, cui praerat Valentinianus, in Proconsulari locat.* Inuca *habetur in Tabulis Peutingerianis haud procul à Majori-Tuburbo, quam prope urbem Carthaginem locat Antoninus in Itinerario, ubi* Unuca *dicitur, media inter Vallem & Carthaginem ipsam. Consentit Anonymus Ravennas lib.* 3. *num.* 5. Junces *in Notitia Bodleïana inter* Byzaciæ *urbes memoratur, quæ in Goaris editione* Junca *dicitur. Græcus textus habet* Ιούγκη. *Celebris fuit synodus Juncensis sub Liberato Byzacenæ provinciæ primate anno* DXXIV. *ineunte, id est Hilderici regis primo, è qua legati ad concilium Carthaginense, sub Bonifacio anno sequenti habendum missi fuere. Ejusdem synodi canonem refert Ferrandus diaconus in sua canonum Breviatione num.* 26. *In ea item synodo, quamvis editi quidam habeant* Vincensi, *sed mendose ut monent viri eruditi, (Codex noster annorum* 800. *habet* Juncensi. *) sanctus Fulgentius Quodvultdeo episcopo prælatus est; cui tamen locum cessit paullo post in concilio Sufetano, ut narrat ejusdem Sancti Vitæ auctor cap.* 29. *Huic* 105.

fortassis urbi præfuit Numidius, qui inter alios Byzacenæ provinciæ episcopos Synodicæ ad Constantinum augustum datæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. subscripsisse legitur in hunc modum: Numidius humilis episcopus sanctæ ecclesiæ Sosianæ-juncis. Holstenius suspicatur græce scriptum fuisse Σοφιανῆς Ἰούγκης, quod hujus loci ecclesia Sapientiæ divinæ fuerit dicata. Sed hoc divinare est. Pæne omiseram monasterium, quod in beati Fulgentii Vita memoratur cap. 14. Juncensi littori proximum, ut diserte habet codex sancti Germani jam laudatus, & Benefensi contiguum. Ceterum inter Mauritaniæ Cæsariensis Patres primus omnium infra Glorinus Juncensis habetur.

106. JUBALTIANENSIS. Collationi Carthaginensi cap. 128. interfuit Geta episcopus plebis Jubaltianensis, qui is ipse est Geta, ut censet V. C. Baluzius, qui legatus fuit ex provincia Byzacena ad concilium Carthag. anno CCCCIII. ut refertur in codice Canonum ecclesiæ Africanæ cap. 90. Eidem viro docto & Holstenio ultro assentior existimantibus ejusdem loci episcopum fuisse Restutum, seu Restitutum, qui dicitur episcopus sanctæ ecclesiæ Jubeclidiensis, vel, ut habet codex ms. ecclesiæ Bellovacensis, Jubalidiensis, in subscriptionibus synodicæ Byzacenorum antistitum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2.

107. SERVITIUS UNURICOPOLITANUS. Editi habent Servilius. Codex Halleri Unorecopolitanus.

108. AGGARITANUS. Supra num. 29. habetur Filtiosus Aggaritanus. quo loco nonnulla de urbe Aggaritana observavimus. Sane duas urbes, Aggar dictas, exhibet index operibus sancti Cypriani præfixus; unam in Byzacena, alteram in Proconsulari. Sed uterque Aggaritanus antistes in hac Notitia ex Byzacenis fuit.

VIGILIUS TAPSENSIS. *Celebris scriptor, cujus opera edidit & illustravit vir eruditus Petrus Franciscus Chiffletius è Societate Jesu presbyter, qui multa de eodem antistite & de ipsius operibus scitu digna observavit, cum antea paullo obscura esset ejus memoria, ut patet ex Bellarmino in libro de Scriptoribus ecclesiasticis ad annum* CCCCXCV. *& Labbeo in Dissertatione historica de eodem argumento. Excusari non potest Casimirus Oudinus, qui post Vigilii editionem Chiffletianam, ipsum anno* DLX. *floruisse scripsit in Supplemento Bellarmini. Porro urbis istius nomen sæpius apud auctores cum adspiratione scriptum occurrit.* Thapsum *nempe habent Ptolemæus, Titus-Livius libr.* 29. *&* 33. *& Lucius Florus libro* 4. *Historia Rom. cap.* 4. Thapsum oppidum maritimum *appellant Hirtius libro de Bello Africo, & Plinius libro* 5. *cap.* 4. Tapsum *tamen habent Tabulæ Peutingeriana, Epitome libri* 114. *Titi-Livii deperditi, & Anonymus Ravennas. Celebre autem fuit istud opidum ob fugam Jubæ regis ceterorumque Julii Cæsaris hostium. qua occasione situm ejus egregie describit Dio Cassius libro* 43. *Historiarum Romanarum.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

109.

* SUNT NUMERO CVII. *Sic codex Laudunensis & Sirmundi editio. Chiffletius tamen posuit* CXI. *quod præter* CIX. *antistites, qui hic recensentur, sint etiam duo, quorum nomina initio videntur excidisse.*

110. MADASSUMA. *Codex Halleri* Madyssumma. *Apud Antoninum in Itinerario dicitur* Mardarsuma. *Huic urbi pro Donatistis præfuit* Primulianus episcopus Mandasumitanus, *in Collatione Carthaginensi cap.* 187. *memoratus, qui & videtur interfuisse concilio Cabarsussitano, nam inter eos qui subscripsere habetur* Primulianus episcopus, *cujus sedes non designatur. Notitia Leonis imperatoris à Goaro*

edita inter Byzacenæ civitates memorat Madassumma. *Græcus tamen textus ibidem, sicut latina simul & græca editio Beveregiana habet* Μαδασσοῦβα.

111. Dionysiana. *Codex Halleri* Donisiana. Confessor Pomponius à Dionysiana *pro rebaptizandis hæreticis sententiam protulit in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 48. *cujus objectionem solvit Augustinus lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 12. Fortunatus *item* Dionysianensis episcopus *cum aliis Donatistis subscripsit concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. Victor *ex eadem secta*, episcopus *item* Dionysianensis, *recensitus est in Collatione Carthag. cap.* 198. *sed non comparuit, quod tunc ægrotaret, ut testatus est Primianus episcopus Carthaginensis Donatista.*

112. Sulianis. *Codex Halleri* Sulianæ. *Huc fortassis revocandus est* Urbanus episcopus Sullitanus, *qui inter Donatistas comparuit in Collatione Carthag. cap.* 201. *At Holstenius* Sulianis *locum hunc esse putat, qui in Antonini Itinerario dicitur* Silvani.

113. Orrea-cælia. *Eadem linea cum præcedenti urbe in codice manuscripto legitur, interposito aliquo spatio, cum tamen alias singulæ urbes singulas lineas occupent, quin & in fine, quasi duæ non essent urbes, habetur* Sunt numero v. *Porro hujus urbis nomen sæpius scribitur cum adspiratione apud veteres, ut in editione Sirmondi. Dicitur ab Antonino* Horrea-Cælia vicus Byzacenæ. *concilio Carthag. sub sancto Cypriano inter rebaptizantes adfuit num.* 67. Tenax ab Horreiscæliæ. *quo etiam modo scribitur apud Augustinum lib.* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 31. *ubi sanctus Doctor Tenacis objectionem solvit. In prioribus editionibus Collationis Carthag. cap.* 201. *inter Donatistas recensetur* Januarius episcopus Haran . . . . celtensis, *sed*

legendum est, ut restituit eruditus Baluzius, Horreæ-Cæliensis. *Denique* Hilarinus episcopus Orreocælensis, *synodo Carthagin. sub Aurelio anno* CCCCXIX. Legatus provinciæ Byzacenæ interfuit; *qui in Codice canonum ecclesiæ Africanæ post cap.* 127. *dicitur* Hilarianus episcopus Horreocellorum, *in alio codice* Horreicæliensis, *ut monet Justellus; græce autem* Ὀῤῥεοκελίων, *& in subscriptionibus* Horreocellensis, *græce* Ὀῤῥεοκίλλης.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. BYZAC.

CUNCULIANA. *Huic proculdubio urbi præfuit* Januarius episcopus plebis Cenculianensis, *inter Catholicos Patres in Collatione Carthag. cap.* 128. *memoratus, quem Baluzius lapsu calami Numidiæ attribuit. In Notitia à Goare edita sub Byzacena provincia memoratur* Cenculiana, *græcus textus habet* Κανζικιλέως, *quam vocem in duas dividit Notitia Bodleiana à Beveregio edita, duasque urbes commemorat latine* Campsa *&* Cileos; *græce autem* Χαμψία *&* Χίλεως. 114.

TICIBUS. *Eodem modo appellatur in synodica Patrum Byzacenorum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act.* 2. *cui inter alios subscribit* Romulus episcopus sanctæ ecclesiæ civitatis Ticibus. Tices *in Getulia memorat Anonymus Ravennas lib.* 3. *num.* 9. Ticenam *urbem habet Ptolemæus. Et in Collatione Carthag. cap.* 121. Gallus episcopus Ticensis *inter Catholicos comparuit. Si tamen Ticensi urbi præfuerit* Candidus patriæ Dicensis episcopus, *qui laudata Byzacenorum Synodica subscripsit, Ticensis civitas à Ticibus erit distinguenda, alias duo ejusdem urbis episcopi Synodicæ subscripsissent. quod nemo facile admissurus est.* 115.

AD PROVINCIAM Mauritaniæ-Cæsarienſis.

1. JUNCENSIS. *Vide quæ ſupra diximus de* Juncenſi *epiſcopo, inter Byzacenos num.* 105.

2. TEBERIANUS QUIDIENSIS. *Editi* Tiberianus. *Hanc urbem Ortelius ex Victore Uticenſi mſ. laudat, ſed in Numidia, quod lapſu memoriæ contigiſſe crediderim.* Quidam *vero &* Quiziam, *ſeu* Quizam *eamdem urbem eſſe diverſis nominibus appellatam nemo poteſt infitiari, cum litteræ* d *&* z *ab Afris indiferenter adhiberentur, uti jam non ſemel monuimus; idque ſpeciatim de hac urbe evinci poteſt ex Collatione Carthagin. cap.* 143. *ubi cum* Priſcus epiſcopus eccleſiæ Quidienſis *inter Catholicos Patres recenſitus atteſtatus fuiſſet, converſo cum ſuis parentibus ad unitatem catholicam eo, qui ſibi adverſabatur, epiſcopo Donatiſta, nullum ſupereſſe in ſua civitate ex iſta ſecta ſchiſmaticum, interlocutus eſt Honoratus Donatiſta, & dixit:* Epiſcopus noſter Quizicenſis ſuccubuit in perſecutione. *ut emendavit eruditus Baluzius. nam antea ibi legebatur:* Epiſcopus noſter qui Zicenſibus ſuccubuit in perſecutione. *Porro hæc urbs apud Plinium lib.* 5. *cap.* 2. *dicitur* Quiza xenitana; peregrinorum opidum. *quibus vocibus eadem urbs triplici lingua deſignatur.* Quiza *nempe dicta eſt à Mauris, inquit Harduinus,* Xenitana *vero à peregrinis qui eam condidere.* Ξένος *enim græce, peregrinum ſonat, quod ſequentibus verbis Plinius latine expoſuit. Ceterum varias ipſi varii auctores dignitates tribuunt, ut idem obſervat vir eruditus. nam à Pomponio Mela lib.* 1. *cap.* 6. caſtellum *dicitur,* municipium *ab*

Antonino in Itinerario, & colonia *à Ptolemæo lib. 4. cap. 2. ubi* Buiza, *& ex codice Palatino* Cuiza *appellatur. Porro Vir clarissimus qui operum sancti Cypriani novam editionem Oxonii procuravit, suspicatur* Secundinum à Cedias, *qui undecimus inter Rebaptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano locutus est, Quidiensi urbi præfuisse, ita ut* Cedias *pro* Quidias *scriptum sit. At si hæc conjectura admittatur, jam duæ Quidiæ urbes recipiendæ erunt. nam præter Priscum jam laudatum, qui in Collatione Carthag. cap. 143. ut diximus, affirmavit se adversarium tunc non habere, quod & Donatistæ fassi sunt, occurrit cap. 163.* Fortis episcopus Cediensis *ex Donati parte, qui nullum contra se catholicum habere protestatus est.* Secundinus *vero concilii Cyprianici etiam apud Augustinum lib. 6. de Baptismo contra Donatistas* à Cedias *dicitur, ubi sanctus Doctor ejus objectioni respondet, pro qua tamen voce mss. duo, ut nostri in nova editione observarunt, habent* à Cezas, *alii plures* à Chezas. *Sic fere Pamelius in Notis ad Cyprianum. Sed hæc lectionum varietas difficultatem non solvit.*

3. SUFARITANUS. *Inferius num. 87. iterum recitatur episcopus* Sufaritanus. *In codice tamen Halleri semel* Sufaritanus *occurrit. nam alter* Susaritanus *dicitur. Ceterum si nostra lectio admittatur, aut duas fuisse hujus nominis urbes in hac provincia dicendum erit; aut certe duos in una civitate fuisse catholicos antistites, ex quibus alter fortassis è schismate ad unitatem conversus, locum & dignitatem episcopi retinebat. Eidem porro ecclesiæ praeerat tempore Collationis Carthag. ut censet eruditus Baluzius,* Reparatus episcopus plebis Sufasaritanæ, *qui inter catholicos antistites comparuit cap. 135. Quin & cap. 188. ubi antea legebatur* Reparatus episcopus ecclesiæ Catholicæ Sifaitensis, *qui interlocutus est,*

idem Baluzius reposuit Susasaritanæ. *Ceterum in Antonini Itinerario semel & iterum inter Mauritaniæ urbes memoratur* Susasar, *quæ civitas ab Anonymo Ravennensi* Susasa *dicitur. In Notitia Leonis imperatoris à Goare edita inter Mauritaniæ secundæ urbes locum habet* Suffara, *sed quæ in editione Beveregiana* Sanaphas *appellatur. Vide inferius in provincia Sardiniæ* Sonafer *num.* 3.

4. CORNICULANENSIS. *Sic editi codices simul & mss.* Corniclano *meminit Anonymus Ravennensis lib.* 3. *num.* 4. *sed* in Mauritania, quæ dicitur Cyrenensis. *Habetur iterum lib.* 5. *num.* 6. *cujus situm ex Tabulis Peutingerianis melius disces.*

5. ITENSIS. *Nihil occurrit de hac urbe.* Tertullus Abitensis episcopus *inter Donatistas sedit in concilio Cabarsussitano; sed revocari potius debet ad Proconsularem, in qua provincia apud Antoninum* Abitta *locatur. Quam urbem Ptolemæus inter illas, quæ sub* Legione Augusta tertia *erant, recenset.*

6. TIMICITANUS. *Interfuit Collationi Carthag. cap.* 135. Victor episcopus plebis Timicitanæ, *qui habebat adversarium è Donatistis* Optatum, *ibidem & inferius cap.* 197. *memoratum. Plinius lib.* 5. *cap.* 2. Timici *inter* civitates *memorat, Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 2. Timice *cum aliis Mauritaniæ Cæsariensis urbibus recenset, & cap. sequenti occurrit item* Timica *inter ea loca, quæ* sub Legione Augusti tertia *erant.*

7. NOBICENSIS. *Sic quoque appellatur in codice Halleri, pro* Novicensi, *ut putat Ortelius.*

8. MILIANENSIS. *Eidem procul dubio urbi præfuit* Victor episcopus plebis Malianensis, *qui recensitus est in Collatione Carthag. cap.* 135. *cum* Nestorio *Donatista ipsius adversario, qui & iterum inter alios sectæ suæ episcopos cap.* 208. *comparuit.* Mallianam *habet Antoninus in Itinerario inter Su-*

fasar & Tigavas-castra Mauritaniæ Cæsariensis urbes. Tivaga *habet editio Bertii, sed mendum est librarii. Scripsit Augustinus epistolam, quæ est in nova editione 236. alias 74. ad Deuterium episcopum, occasione* Victorini *cujusdam* subdiaconi Mallianensis *ex Manichæorum secta.*

GIRUMONTENSIS. *Codex Halleri* Girumentensis. 9.

ALTABENSIS. *Sic mss. & editi. Antoninus* Altabam *in Numidia locat. Notitia Leonis Sapientis inter ejusdem provinciæ civitates, in latina Goaris editione, habet* Altaba. *græcus vero* Αλκάδους. *In Bodleiana vero græce & latine locus iste* Leradus *appellatur. In Collatione Carthag. memoratur episcopus* Assabensis, *de quo vide infra inter Sitifenses num.* 24. 10.

PANATORIENSIS. *Suspicatur eruditus Baluzius ejusdem loci fuisse* Pelagium episcopum Vanarionensem, *qui inter Donatistas cap.* 187. *Collationis Carthag. recensetur, ubi profitetur se adversarium non habere. Certe pro* Panatoriensis, *scriptum forte erat* Banatoriensis, *litteræ vero* b *&* u *indifferenter pro alterutra apud veteres adhibebantur.* 11.

COLUMPNATENSIS. *Liber Notitiarum Imperii sect.* 54. *memorat* Præpositum Limitis Columnatensis, *exscriptor addidit litteram* p. *ut nonnulli scribebant* Dompnus *pro* Domnus. 12.

SUCARDENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 135. *recitatum fuit nomen* Pompeiani episcopi Sucardensis *catholici, pro quo, cum ægrotaret, respondit Alypius. Ipsius quoque adversarius* Donatus Sucardensis *ægrotabat, ut testatus est Marinianus Donatista cap.* 210. 13.

IDENSIS. *Ortelius ex Victore, uti vocat, Uticensi, Idensem in Mauritania Cæsariensi episcopum memorat. At non dicit utrum semel aut bis in Hal-* 14.

leri codice ms. urbs ista recensita fuerit. Vide infra num. 16. *Hanc suspicatur Holstenius esse* Ididi *oppidum in vita sancti Fulgentii memoratum. Sed* Mididi *habent codices duo mss. Colbertinus scilicet unus, & alter sancti Germani à Pratis ab annis* 800. *conscriptus. qua urbs erat in Byzacena supra pag.* 301.

15. TIFILTENSIS. *Sic editi & mss. Huc revocandum esse suspicatur Holstenius* Donatum episcopum Tisilitanum, *qui in Collatione Carthag. cap.* 121. *inter Catholicos patres recensitus fuit. De quo supra pag.* 279.

16. IDENSIS. *Jam supra num.* 14. *recensitus est* Subitanus Idensis. *& num.* 5. Lucius Itensis.

17. FIDOLOMENSIS. *Sic habetur in mss. & editis.*

18. TABORENTENSIS. *In Collatione Carthaginensi cap.* 115. Marinus, *seu* Martinus ecclesiæ Catholicæ Taborensis *comparuiße legitur cum* Victore *ipsius adversario, qui & iterum cap.* 201. *inter secta sua episcopos recensitus est. At V. C. Baluzius hunc ex provincia Proconsulari fuisse probat duobus argumentis. Primo, quod inter alios istius provinciæ antistites, qui epistolæ Synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *relatæ subscripserunt, occurrit* Constantinus gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Talborensis. *Altero, quod cum cap.* 126. *ejusdem collationis* Felix episcopus plebis Visitensis *dixisset se adversarium non habere,* Victor episcopus civitatis Taborensis, *ille scilicet Donatista qui supra memoratus est,* dixit: Proxime recessit. Ego ibi intervenio, *id est, ut idem Baluzius interpretatur, à paucis diebus obiit, ego plebis ejus curam gero. At Visitensis ecclesia ad Proconsularem pertinebat, nam* Valentinianus episcopus plebis Visicensis *epistola synodicæ Proconsularium laudatæ subscripsit. Visitensem autem à Visicensi ecclesia non distinguit*

vir eruditus. Unde, si vera sit ejus sententia, alia Taborentensis ecclesia quæ in Mauritania fuerit, quærenda est, cui præfuerit noster Victor hic in Notitia laudatus. NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

VERECUNDUS NOBENSIS. Verecundum Nobensem *habet quoque codex Halleri, teste Ortelio. Vide infra num. 93. ubi* Mingin *item* Nobensis. *Alterutrius episcopus fuit* Felix episcopus Novensis *Catholicus, in Collatione Carthag. cap. 215. memoratus. In concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro iterando hæreticorum baptismo sententiam tulit num. 60.* Rogatianus à Nova. *Cujus objectioni respondet Augustinus libro 7. contra Donatistas cap. 24. Habentur in Africa plures ejus nominis urbes sed cum aliquo addito, ut* Nova-sparsa, Nova-cæsaris *&c. de quibus suis locis dicendum.* Ad Novas *habet Antoninus in Itinerario, haud procul ab* Opido-novo *infra num. 64. in hac ipsa provincia memorato.* 19.

ZUCABIARITANUS. *In Collatione Carthag. cap. 135. inter Catholicos patres recensitus est* Maximianus episcopus plebis Zugabbaritanæ, *qui in prioribus editionibus ante Baluzianam* Suboabburitensis *mendose dicebatur. At sic emendavit eruditus Baluzius, quod* Germanus, *qui hic Maximiani adversarius ex Donatistarum secta dicitur, cap. 182. diserte* episcopus Zugabbaritanus *nominetur. Veteres Plinii editiones lib. 5. cap. 2.* Succubar *memorabant, quem locum Johannes Harduinus ex* omnibus manuscriptis, *uti ait, emendavit, habetque* Succabar, *qua urbs ibi dicitur* Colonia Augusta. *Sic quoque appellatur in Thesauro Golstii pag. 238. Ammianus vero lib. 29.* municipium Sugabaritanum *memorat* monti Transcellensi adcline. *Ptolemæus lib. 4. cap. 2. habet ex cod. Palatino apud Bertium* Zuchabari. *Editi antea habebant* Buchambari. *Huic urbi* Fortunatum à Tucchabori, *qui inter* 20.

Rebaptizantes in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num. 17. adfuit, præfuiße arbitratur Pamelius in Notis ad sanctum Cyprianum, sed perperam. Nam Stephanus episcopus Tuccaboriensis *inter Proconsulares habetur qui synodicæ subscripserunt in concilio Lateran. sub sancto Martino act. 2.*

21. CÆSARIENSIS, *urbs totius provinciæ nobilior, ex qua dicta est Mauritania Cæsariensis. Paucis verbis elogium ejus absolvit Plinius lib. 5. cap. 2.* Opidum ibi celeberrimum Cæsarea, antea vocitatum Jol, Jubæ regia, à divo Claudio coloniæ jure donata ejusdem jussu deductis veteranis. *Dicitur à Ptolemæo lib. 2. cap. 4.* Jol-Cæsarea, *ab Antonino* Cæsarea-colonia, *à Pomponio Mela lib. 1. cap. 6.* Jol ad mare aliquando ignobilis, nunc quia Jubæ regia fuit, & quod Cæsarea vocitatur illustris. *Bocchi quoque regiam fuisse contendit Solinus.* Prius, *inquit cap. 28.* Bocchi regia, postmodum Jubæ indulgentia populi Romani dono data. *Dicitur à Procopio* μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος ἐκ παλαιοῦ οὖσα. *Ceteros prophanos omitto qui plura de hac urbe congeßerunt, quæ hodie superest, ut multis placet, sub Algerii nomine, celebris regni cognominis caput: quam tamen opinionem Samson aliique Geographi eruditi rejiciunt. Olim civilis erat totius provinciæ metropolis, quod nomen ad ejus quoque episcopum transtulit sanctus Augustinus, qui, ut jam alias observavimus,* Deuterium, episcopum metropolitanum Cæsariensem *appellat initio libri de gestis cum Emerito Cæsariensi Donatistarum episcopo. Porro hic Emeritus unus è septem fuit episcopis, quos Donatistæ pro suæ causæ defensione agenda in Collatione Carthaginensi elegerant, qui passim in ea interlocutus legitur. Idem præsens erat cum totius provinciæ episcopis & universa plebe, quando Augustinus sermonem habuit apud Cæsaream, quem* totum, *ut*

ipsemet Augustinus refert libro 2. *Retractationum cap.* 51. non inveniens quid responderet, Emeritus tamquam mutus audivit. *At vero* Deuterius *ejusdem urbis Catholicus episcopus in eadem Collatione unus fuit è custodibus tabularum: simulque comparuerunt & sese invicem agnoverunt cap.* 143. *Ceterum ex hoc Notitiæ loco falsi convincitur eorum opinio, qui putabant eos Africæ Primates, etiam in aliis à Proconsulari provinciis, pro sedium suarum dignitate, non vero secundum ordinationis tempus fuisse constitutos: quæ opinatio jam ab omnibus explosa est.*

RUSUBIRITANUS. Rusubus *apud Ortelium ex Victore Uticensi ms. memoratur. Ptolemæus habet lib.* 4. *cap.* 3. Rusicibar, *vide infra num.* 77. Rusippisim municipium *exhibent Tabulæ Peutingerianæ.* 22.

SUBBARITANUS. *Codex Halleri* Subarritanus. *Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 1. *memorat inter Tingitanæ civitates* Subur, *ex qua* Maximianum *in Collatione Carthag.* episcopum Suburitanum *dictum fuisse scribit Carolus à sancto Paulo. At* Maximianus Suburitanus *nullus est in Collatione Carthag. Nam Maximianus, qui cap.* 135. Suboabburitensis *dicitur in editionibus Baluzianam antecedentibus, non* Suburitanus, *neque* Subbaritanus, *sed* Zuggabaritanus *appellari debet, uti emendavit Baluzius. Vide supra num.* 20. Martyrum Suburbitarum *mentio habebatur in sermone* 32. *sancti Augustini à Sirmundo edito, qui est novæ editionis* 345. *de quibus vide Admonitionem nostram in passionem sanctarum martyrum Perpetuæ & Felicitatis num.* 3. *in Actis Martyrum sinceris pag.* 82. 23.

AQUENSIS. *Complures erant hujus nominis urbes in Africa, etiam præter eas quæ aliquo additamento distinguebantur. Secundus, qui Leporii libello subscripsit, sese* ecclesiæ Aquensis, sive Me- 24.

garmitanæ *episcopum appellat; sed hic erat ex Numidis, ut diximus in Notis ad ejus provinciæ episcopos num.* 103. *Affuit Collationi Carthag. cap.* 208. Victorinianus episcopus Aquensis *ex Donatistarum secta, quem ad Arzugitanam provinciam pertinuisse colligitur ex eodem Collationis loco, ubi* Asselicus episcopus catholicus municipii Tusuritani *interloquitur se de* Arzugibus die III. Kalendarum Maïarum profectum fuisse, *ac Victorinianum in via Donatistarum factione fuisse ordinatum. Recensetur & cap.* 198. *item ex Donatistis* Cresconius episcopus Aquensis; *sed Numidis istum accenseri debere facile colligi potest ex eodem loco. nam cum ibi Cresconius* traditorem *se non habere dixisset, interlocutus est Aurelius episcopus catholicus Macomadiæ, & dixit:* Habemus hic presbyterum. nam & episcopus ibi fuit, modo defunctus est, & in loco ejus necdum est ordinatus. *Aurelium autem Macomadiæ Numidicæ episcopum fuisse probavimus supra in notis ad istius provinciæ episcopos num.* 84. *Sed præter hos omnes habemus adhuc episcopum Aquensem ex Collatione, qui, ut videtur, hujusce Aquensis Mauritaniæ urbis episcopus fuit. Is est* Helpidius episcopus plebis Aquensis, *qui cum* Reparato *suo adversario cap.* 135. *recensitus est, qui Reparatus iterum inter Donatistas cap.* 197. *comparuit.* Aquas *inter Sufasar & ipsam Cæsaream habet Antoninus in Itinerario, cui loco videtur Aquensis episcopus hic memoratus præfuisse. Ceterum V. C. Stephanus Baluzius urbem Aquensem hic laudatam eam ipsam esse censet* civitatem Aquitaniæ, *cujus Crescens in lib.* I. *Historiæ Victoris Vitensis num.* 7. Metropolitanus *fuisse dicitur. Qua de re plura diximus in Notis ad hunc Victoris locum num.* 22. *Certe* Aquitani *ab* Aquis *in Gallia dicti sunt, ut observat Johannes Harduinus in lib.* 4. *Plinii cap.* 19. *qui*

ideo

ideo indifferenter Aquenses & Aquitani, *ut vult Baluzius, dicebantur. Baluzio etiam favet, quod Crescens* centum & viginti episcopis *præfuisse dicatur: totidem enim Mauritaniæ Cæsariensis antistites habentur in Notitia, præter sex alias sedes, quæ tunc temporis episcopos non habebant.*

MURUSTAGENSIS. *Sic mss. & editi.* 25.

VAGALITANUS. *Eidem urbi præfuit ex parte Donati* Miggin episcopus Vagalitanus, *in Collatione Carthaginensi capite* 208. *recensitus.* Vagal *inter Mauritaniæ opida memorat Antoninus in Itinerario.* 26.

TIGISITANUS. *Jam vidimus inter Numidiæ episcopos num.* 89. Tisigitanum *episcopum, quo loco retulimus ea quæ de utraque urbe cognomine colligere licuit. quæ consulas. Ortelius* Tigisitanum *memorat &* Tigistanum *ex Victore, ut loquitur, Uticensi.* Tigis *inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes habet Ptolemæus libro* 4. *cap.* 2. Tigisim *Anonymus Ravennas lib.* 3. *num.* 8. Aptum Tigiensem *in Collatione Carthaginensi cap.* 120. *episcopum Catholicum huc revocari debere censet Lucas Holstenius. Hunc tamen Tiziensi in Byzacena civitati præfuisse ait Baluzius, ut diximus num.* 65. *inter Byzac.* 27.

FALLABENSIS. *Hanc urbem non memorat Ortelius, quod in fragmento Halleri fortassis non haberetur.* 28.

USINADENSIS. *Codex Halleri* Usidanensis. 29.

FLUMENZERITANUS, *Sic editi & mss.* 30.

CASTELLOMINORITANUS. *Hunc non habet Ortelius ex Halleri Fragmento.* 31.

RESTITUTUS FLORIANENSIS. *Sic editi. codex Laudunensis habet* Restutus. *quæ varia lectio sæpius in hac Notitia contingit. Ptolemæus libro* 4. *cap.* 2. *inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes memorat* Phloryiam, *græcus textus habet* φλωρύια, *ex* 32.

qua dubio procul Phloryanensis, *seu* Florianensis *vox derivata est.*

33. ALAMILIARENSIS. *Sic hujus loci nomen Ortelius ex Victore scribit, ac si ex duabus vocibus fuerit compositum, scilicet* Ala-Miliarensis. *Et quidem non semel in Notitia Imperii* Ala-Miliaria, *seu* Ala-Miliarensis *habetur; atque exinde fortassis urbs ista nomen sortita est, ut à Germanis* Germania.

34. TIGAMIBENENSIS. *Codex Halleri* Tigamibemensis.

35. AMAURENSIS. *Sic editi & mss. Anonymus Ravennas inter urbes quæ* ad aliam partem Mauritaniæ Sitifensis sunt, Amabu mune, *id est municipium memorat, ex quo forte* Amauvensis, *tum* Amaurensis *vox deducta est.*

36. SESTENSIS. *Sic mss. simul & editi; & infra num.* 117. *habetur* Sertensis. *Porro Ortelius suspicatur hic esse legendum* Septensis, *quamvis nihil afferat de urbe Septensi, quæ tamen notissima est. Septum sic appellatum fuisse refert Procopius libro* 1. *de Bello Vandalico, quod juxta illam urbem septem tumuli attollerentur, à qua alteram Herculis columnam haud procul sitam fuisse scribit. quod idem fere repetit libro* 2. *Testis est idem Procopius libro* 6. *de ædificiis cap.* 7. *castrum istud post expulsos ex Africa Vandalos à Justiniano augusto restauratum fuisse, quo jubente exstructum est ibi templum in Deiparæ virginis honorem. In Notitia Bodleiana semel & iterum memoratur* Septum *inter Mauritaniæ secundæ urbes, ubi tres istius provinciæ priores civitates sic exhibentur: primo quidem* Septum *simpliciter; altera vice* Septum ad partem Thenissi. *tertio denique loco habetur,* Spanias, *cui conformis est textus græcus ibidem relatus. At in Goaris editione omnia hæc unico articulo concluduntur, græce quidem sic:* Βεπτὸν εἰς τὸ μέρος Ισπανίας; *latina autem versio hæc*

habet, Benepota in parte Hispaniæ.

Notæ in Notit. Afric. Maur. Cæsar.

TERNAMUNENSIS. *Ejusdem loci fuit ex parte Donatistarum* Sarmentius episcopus Ternamusensis, *in Collatione Carthag. cap.* 180. *memoratus in Baluziana editione. nam alia habent, & quidem cap.* 179. Cernamusensis, *& Massoniana* Cerramusensis. *Ea est dubio procul civitas, quæ ab Antonino dicitur* Taranamusa-castra; *unde infert Baluzius hic in Notitia legendum esse* Ternamusensis *pro* Ternamunensis. *quin & in Notis ad laudatum Collationis locum fusius, & quidem pro more suo erudite, differit de variis litterarum mutationibus quæ occurrere solent in veteribus monumentis, potissimum Africanis.* 37.

CAPUT-CILLENSIS. *Memoratur ab Antonino in Itinerario, ubi* Caput-Cila *dicitur. Et in Notitia Imperii sect.* 54. Præpositus limitis Caput-Cillensis *notatur sub dispositione Ducis Mauritaniæ Cæsariensis.* 38.

NASBINCENSIS. *Codex Halleri apud Ortelium*, Narbincensis. 39.

BACANARIENSIS. *Sic habet uterque ms. simul cum editis.* 40.

BALENS VILLENOBENSIS. *Sic codex ms. Laudun. At editi* Valens. *Codex Halleri* Baleus. *Nam Ortelius ait in Victore mentionem fieri* Balei Villenobensis. 41.

MASUCCABENSIS. *Sic Laudun. & editi; unica littera aliter codex Halleri apud Ortelium*, Mazuccabensis. 42.

PAMARIENSIS. *Hunc quoque laudat Ortelius ex Victore.* Palmariam insulam *habet Antoninus in Itinerario maritimo sitam inter Africam & Sardiniam.* 43.

BENEPOTENSIS. *Sic uterque ms. & editi. Supra num.* 36. *vidimus in Notitia Leonis impera-* 44.

toris recenseri inter Mauritaniæ secundæ civitates Benepotam.

45. VARDIMISSENSIS. *Huc revocandus est* Victor episcopus plebis Bartimisiensis, *qui inter Catholicos antistites recensitus fuit in Collatione Carthag. cap.* 135.

46. AMBIENSIS. *Maximus martyr in aliquot codicibus mss. passus dicitur apud* Ambiensem provinciam, *ut observavimus in admonitione ad ejusdem Sancti Acta num.* 2. *in Actis Mart. sinc. pag.* 143.

47. MEDIENSIS. *Hunc non memorat Ortelius ex Halleri codice.* Ad Medias *habent Tabulæ Peutingerianæ segmento tertio, sed, ni fallor, extra Mauritaniam.*

48. CATULENSIS. *Sic mss. & editi.* Casulam, *ut jam observavimus, memorat Antoninus in Itinerario. Sed quando hic locus haud procul Carthagine aberat, huc revocari non potest. Cerealis episcopus Afer, qui librum adversus Arianos edidisse dicitur apud Gennadium cap.* 96. episcopus Castulensis *appellatur ab Anonymo auctore antiquo de* XII. *scriptoribus ecclesiasticis apud Miraum. Vide infra num.* 119.

49. MINNENSIS. *Codex Halleri* Minuensis. *Concilio Carthag. sub Bonifacio subscripsit* Secundinus episcopus plebis Minensis, provinciæ Mauritaniæ, *& quidem* Cæsariensis, *ut patet ex Bonifacii epistola ibi relata, ubi dicitur* Secundus. Minam *semel habet Antoninus in Itinerario, & alias* Minnam. *Alia est* Minna-villa Marsi, *ab eodem auctore prope Leptim-magnam designata.*

50. CARTENNITANUS. *Hanc sedem illustravit* Victor Cartennæ Mauritaniæ civitatis episcopus, *ut loquitur Gennadius in libro de scriptoribus ecclesiasticis, qui* scripsit adversus Arianos librum unum longum, quem Genserico regi per suos audiendum obtulit &c. *Porro variant codices in*

istius auctoris nomine describendo : dicitur quippe Victor Carthenæ *in codice ms. monasterii Fiscamnensis ; in nostro autem vetustissimo appellatur* Maurus Cartennæ. *Quod vero ille pietatem & Scripturarum scientiam simul cum ardore fidei conjunxerit testis est Gennadius, qui alia ipsius opuscula ibidem commendat. Ex his est* Libellus consolatorius ad Basilium quemdam de morte filii, *quem hunc ipsum esse existimant viri eruditi, qui sub titulo* de Consolatione in adversis *inter opera sancti Basilii Magni in nonnullis editis habetur. Scripsit præterea librum* de Pænitentia Publicani, *aut potius* de Pænitentia publica, *ut habet nostrum Gennadii exemplar jam laudatum, quod ab annis circiter centum supra mille exaratum est. In codice Fiscamnensi annorum circiter 600 dicitur* de Pænitentia *sine ullo additamento, qui fortasse verus est titulus. Nam in Appendice operum sancti Ambrosii editus est liber* de Pænitentia, *cujus auctor sese ipse* Victorem *appellat, eumque esse censent viri eruditi, quem Gennadius loco laudato commemorat. In codice tamen Sorbonico opus istud sub sancti Ambrosii nomine habetur, sed perperam. Plerique autem viri eruditi ipsum Victori Tunnonensi episcopo tribuendum esse existimant; quod in uno codice majoris ecclesiæ Remensis, & in altero Herivallensis monasterii, istum præ se ferat titulum,* Incipit liber sancti Victoris de Lapsis Tonensis episcopi, historiographi. *Codex vero Remensis optima nota ab annis saltem* 800. *conscriptus est, quem Hincmarus archiepiscopus huic ecclesiæ donavit, ut non semel in ipso codice indicatur. Titulus autem supra laudatus prima manu descriptus est. Porro* Rusticum Cartenitanum *episcopum catholicum sanctus Augustinus memorat initio libri de gestis cum Emerito Cæsariensi episcopo Donatista. Famosus est* Rogatus *episcopus Cartennensis, qui in*

Donatistarum schismate factioni Rogatistarum nomen dedit. Successit ei Vincentius, *cujus epistolam confutat Augustinus epistola 93. quæ merito inter libros locum obtinere posset.* Cartennas *memorat Ptolemæus libro 4. cap. 2. & Antoninus in Itinerario.* Cartennam, *habet Pomponius Mela, seu* Cartinnam opidum, *ut ex mss. codicibus monuit Isaac Vossius. Eamdem urbem* Coloniæ Augusti *titulo donatam fuisse refert Plinius libro 5. cap. 2. Kalendarium Carthaginense vetustissimum die* IIII. Nonas Februarii sanctorum Carteriensium *memoriam recolit, in quorum die festo sermonem habuit Augustinus,* per Natale Cartheriensium *inscriptum, ut testatur Possidius Indiculi cap. 9. quos quidem Martyres suspicatur noster Mabillonius, tomo 3. Analectorum pag. 421. ad Cartennam Mauritaniæ civitatem posse revocari. Viri eruditi conjecturæ favet locus codicis Fiscamnensis supra memoratus. Jam supra monuimus in Notis ad Byzacenos num. 58. Carianensem & Cartennensem, duas in Africa urbes episcopales ab altero viro erudito in unam fuisse conflatas, quod jam antea Holstenius fecerat.*

51. REGIENSIS. *Apud Victorem Vitensem libro 1. num. 13. memoratur locus quidam, nomine* Regia, *in quo Ariani armata manu ecclesiam violarunt, quemdamque Lectorem in pulpito canentem inter alios sagitta confoderunt. Duplex autem urbs est in Indice Cypriani operibus præfixo* Regium *dicta, quarum altera Mauritaniæ attribuitur. Ea fortassis est, quæ in Antonini Itinerario dicitur* ad Regias. *Vide Numidas num. 91. ubi episcopus* Regianensis.

52. VANNIDENSIS. *Sic uterque codex ms. Editi autem* VAUDINENSIS.

53. CAPRENSIS. *Eremum* Capra-picta *dictam memorat ipse Victor Vitensis. An ex ea, aut certe ex aliquo opido ipsi cognomine episcopus Caprensis nomen*

accepit? Certe nova ecclesia in hac regione excitata memoratur apud laudatum auctorem libro I. *num.* II.

Metcun Rusuccuritanus. *Editi* Metcur. *Eidem urbi præfuit* Fortunatus episcopus plebis Rusuccurritanæ *catholicus, qui in Collatione Carthag. cap.* 135. *recensitus est cum* Optato *illius adversario, iterum inter Donatistas cap.* 176. *memorato. Huc etiam revocandus est* Nicellus Rusurrensis, *aut* Rusurrianensis, Mauritaniæ Cæsariensis legatus *ad concilium Carthag. anno* CCCCXIX. *sub Aurelio, ut refertur in codice Africanæ ecclesiæ. Et quidem lectio Labbeana magis nobis favet, ubi habetur* Nivellus Ruscuriensis, *& in margine* Rusuccurrensis *vel* Rusocorensis *tomo* 2. *col.* 1603. *&* 1605. *Ceterum Plinius lib.* 5. *cap.* 2. *ait* Rusucurium civitate honoratum *fuisse* à Claudio. Coloniam *appellant Antoninus in Itinerario, & Tabula Peutingeriana. Ab aliis item auctoribus memoratur, apud Ptolemæum lib.* 4. *cap.* 2. Rusuccore *dicta.* Notæ in Notit. Afric. Maur. Cæsar. 54.

Spasferiensis. *Sic uterque ms. cum editis.* 55.

Obbitanus. *In Collatione Carthag. cap.* 193. *inter Donatistas comparuit* Felicissimus episcopus Obbensis. *Interfuit etiam concilio quinto generali* Valerianus episcopus Obbæ, Africanæ provinciæ, *ut habetur in nova conciliorum Collectione Baluziana; in editione Labbeana dicitur* provinciæ Proconsularis, *& in margine* Africanæ. *Sed his omnibus antiquior est* Paulus Confessor ab Obba, *qui in concilio Carthag. sub sancto Cypriano pro baptismo hæreticorum iterando sententiam dixit num.* 47. *Aliquot mss. & editi habent* à Bobba, *quo etiam modo legitur apud Augustinum lib.* 7. *contra Donatistas cap.* 11. *quam lectionem editor Oxoniensis operum sancti Cypriani confirmari posse ait ex Plinio, qui, ut ipse in Notis refert,* in Mauritania à 56.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR. Lixa 40. M. P. in Mediterraneo Augusti Coloniam Bobbam collocat.

TIMIDANENSIS. *Codex Halleri* Timidianensis.

57. FRONTENSIS. *Sic scribitur in utroque codice & in editis.*

58. ICOSITANUS. *Sic diserte habet codex mſ. Laudunensis. Editi vero mendose* Leositanus. *Et quidem nemo non novit* Icosium, *celebrem apud scriptores tum sacros tum profanos urbem, quæ Coloniæ nomine & privilegiis gaudebat. Eam à Vespasiano donatam Latio fuisse scribit Plinius lib. 5. cap. 2. Hanc memorat Ptolemæus, Pomponius-Mela, Antoninus, Ammianus-Marcellinus lib. 29. Anonymus-Ravennas, & alii passim. Nomen ipsi & originem tribuisse viginti Herculis socios narrat Solinus in Polyhistore cap. 28. cum nempe* Hercule illac transeunte, *ut ille auctor habet,* viginti ab ejus comitatu descivissent, locum deligunt, jaciunt mœnia; ac ne quis imposito à se nomine privatim gloriaretur, de condentium numero urbi nomen datum est. Εἴκοσι *quippe græce,* viginti *latine sonat. Ejusdem urbis episcopus fuit* Laurentius Icositanus, Legatus Mauritaniæ Cæsariensis *ad concilium Carthag. anno* CCCCXIX. *sub Aurelio habitum, ut memoratur in Codice Africanæ ecclesiæ.* Crescens *vero item* Icositanus episcopus, *sed ex Donatistarum secta, interfuit Collationi Carthag. cap. 197. Ex his patet expungendam esse ex urbium Africanarum catalogo* Leositam, *quam ex hac Notitiæ lectione mendosa nonnulli invexerant.*

60. TABLENSIS. *Eidem forte urbi præfuit ex Donatistis* Urbanus episcopus Talensis *in Collatione cap. 198. memoratus. Huc Holstenius revocat* limitem Tablatensem *in Notitia Imperii memoratum.*

61. RESTUTUS LAPIDIENSIS. *Et hic editi habent* Restitutus. Laudiam *memorat Ptolemæus lib.*

4. cap. 2. ubi de Mauritaniæ urbibus agit: quæ tamen vox melius Lapdensi, *seu, ut in quibusdam codicibus legitur,* Labdensi *urbi competeret, cujus episcopus supra inter Proconsulares num.* 18. *recensetur, ni impediret provinciarum distantia.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

62. VONCARIENSIS. *Memoratur in Collatione Carthag. cap.* 208. Felix episcopus Boncarensis *ex Donatistarum secta, quo nomine absque dubio* Voncariensis *civitas hic memorata designatur.*

63. RUSGUNIENSIS. *Mirum est quam varie hujus urbis nomen apud varios auctores, immo apud eosdem in variis codicibus, scriptum reperiatur, uti fuse disserit eruditus Baluzius in notis ad caput* 180. *Collationis Carthaginensis, occasione vocis* Ternamusensis. *Porro* Numerianus Rusguniensis *episcopus, unus è Legatis Mauritaniæ Cæsariensis, adfuit concilio Carthag. sub Aurelio anno* CCCCXIX. *Eadem civitas memoratur in Antonini Itinerario* Coloniæ *nomine donata, ubi, sicut & apud Anonymum Ravennatem lib.* 3. *&* 5. *dicitur* Rusguniæ. *Hanc Harduinus putat esse* Coloniam Augusti Rusconias *à Plinio lib.* 5. *cap.* 2. *memoratam. Dicitur à Ptolemæo* Rustonium: *& quidem in Indice Cypriani operibus præfixo* Rustonio *&* Rusgonia *idem significari dicitur.*

64. BENANTIUS OPPIDONEBENSIS. *Sic codex ms. Laudunensis. Editi autem* Venantius. *Ortelius vero ex Halleri codice,* Benantius opidonobensis. *quo nomine designatur* Opidum-novum, *de quo Plinius libro* 5. *cap.* 2. *Antoninus in Itinerario, Anonymus Ravennas & alii, quibus adjungendus est Ptolemæus libro* 4. *cap.* 2. *ubi* Ὀππίδονεον, *latine* Oppidoneum, *quod* Coloniæ *titulo ibi insignitur, sicut & apud Antoninum.*

65. CASTELLI-JABARITANUS. *Illud est forte* Castellum-Aboritanum, *quod ex Victore Uti-*

censi laudat Ortelius in Thesauro geographico. qui alias ex eodem Auboritanum episcopum in Mauritania Cæsariensi *memorat. Vide infra num.* 72.

66. AQUISIRENSIS. *Huic, ut veri simile est, loco ex secta Donatistarum præfuit* Honoratus episcopus Adquesirensis, *in Collatione Carthag. cap.* 188. *memoratus.*

67. CALTADRIENSIS. *Sic mss. & editi.*

68. TIGABITANUS. *Inter Catholicos antistites, quos initio libri de gestis cum Emerito recenset Augustinus, occurrit* Palladius Tigabitanus *episcopus. Eidem sedi paullo post præfuit Honoratus, ad quem egregiam epistolam scripsit idem sanctus Augustinus, novæ editionis* 228. *in qua fusius differit, an liceat Pastoribus, fervente persecutione, plebes proprias deserere. Hanc epistolam fere integram refert Possidius in Vita sancti Augustini. In Codice canonum ecclesiæ Africanæ cap.* 97. *mentio fit* civitatis Thiganensis *in Mauritania, cui, uti videtur, praerat* Primosus; *& quidem ms. codex, ut monet Holstenius, habet* Tigavensis, *græcus textus in editis* τῆς Θιγαβενάχς πόλεως. *Apud Ptolemæum lib.* 4. *cap.* 2. *dicitur* Tigava, *codex Palatinus habet* Pigava. *Civitas* Tigavæ *memoratur à Plinio lib.* 5. *cap.* 2. Tigavias *laudat Ammianus Marcellinus lib.* 29. *cap.* 5. *Porro duplicem nominis istius locum in Mauritania fuisse ex Antonini Itinerario patet, ubi* Tigavas municipium, Opidum-novum colonia, Tigava castra. *Tamen editio Bertii habet* Tivagas castra.

69. RUSADITANUS. *Legendum putat Harduinus* Rusadiranus, *seu potius* Rusadiritanus, *quod ex Plinio lib.* 5. *cap.* 2. *in Mauritania Tingitana* Rusadir opidum & portus *habeatur. Dicitur* Rusadder colonia *apud Antoninum in Itinerario, à Ptolemæo vero lib.* 4. *cap.* 1. Ρυσσάδιερν. *Et Pomponius Mela* Rusadir & Sigam parvas urbes *in Mauritania Tingitana*

recenset, cum alias, inquit, nihil sit in hac provincia memoratu dignum. Verum, ni fallor, Rusaditanus episcopus hic in Notitia recensitus sic dictus fuit à Rusazo. Erat autem Rusazus colonia Augusti, *quam paullo inferius ipse Plinius in Mauritania Cæsariensi recenset. Dicitur ab Antonino* Rusazus municipium, *à quo sicut & à Ptolemæo libro 4. cap. 2. in eadem provincia locatur. Et quidem præter loci situm, favet etiam nobis Afrorum familiaris scribendi ratio, qui, ut ex ipso Harduino aliisque viris eruditis jam non semel observatum est, litteras* d *&* z *indifferenter adhibebant; ita ut* Rusazus *&* Rusadus *idem sint.*

70. REPERITANUS. Opidum Reperitanum *ex Victore habet Ortelius. Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8.* Repetinianam *urbem memorat in Mauritania Cæsariensi, pro qua noster Placidus Porcheron suspicatur legendum esse* Reperitana.

71. UBABENSIS. Ubadam *in Mauritania Cæsariensi memorat Ortelius ex Victore Uticensi. Habetur &* Ubata *in Africa propria ex Ptolemæo, quam urbem* sub Adrumeto *fuisse dicit lib. 4. cap. 3. quæ proinde ad Byzacenam revocari debet.* Ubasa castellum *habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia, ut quidem mihi videtur. Porro Ubabam eamdem urbem esse cum* Baba *à Ptolemæo & Stephano memorata censet Holstenius.*

72. OBORITANUS. *Inter hujus provinciæ sedes, quæ inferius episcopos tunc non habuisse dicuntur, quando Africæ episcopi Carthaginem mandato Regis convenire jussi sunt, numeratur loco 6.* Oboritana. *Ex compluribus autem urbibus quas ex Victore Uticensi memorat Ortelius, una est cui præfuit* Auboritanus episcopus in Mauritania Cæsariensi, *quem iste auctor ab urbe* Aubureum *dicta sic appellatum fuisse putat. Ego vero hac voce nullum alium à* Petro

Oboritano, *hic in Notitia memorato, designari existimo. nec obstat quod ex eodem Victore* Oboritanam *urbem memoret ipse Ortelius, cum infra, ut mox dicebamus, altera ejusdem nominis sedes habeatur.*

73. CASTRASEBERIANENSIS. Castrorum-Seberianensis *mentionem ex Victore facit Ortelius.*

74. CASTRANOBENSIS. *Codex Halleri* Castronobensis. *Ea est urbs quam Antoninus in Itinerario* Castra-nova *appellat. Ejusdem nominis urbem memorat Anonymus Ravennensis in Tingitana lib. 3. num. 9.*

75. CASTELLANUS. *Hanc sedem aliis plerisque hujus provinciæ urbibus notiorem fecit* Voconius Castellani Mauritaniæ opidi episcopus, *qui à Gennadio inter scriptores ecclesiasticos in Catalogo cap.* 78 *computatur, ibique laudatur, quod præter ea quæ contra Judæos, Arianos, aliosque Ecclesiæ inimicos scripsit, ediderit etiam* Sacramentorum egregium volumen. *Hic antistes, ut Miræus observat, ab Honorio & Trithemio dicitur* Buconius, *quam lectionem habet quoque vetus exemplar Gennadii ex Bibliotheca Fiscamnensi. In nostro autem vetustissimo codice dicitur* Vuconius. *De Cereali Castellano, qui etiam inter scriptores ecclesiasticos locum meruit, vide infra num.* 119. *Porro in Collatione Carthag. cap.* 180. Severinus episcopus Castellanus *ex Donatistarum secta recensitus est, quem se nescire ait Baluzius in nota ad hunc locum, an è Numidia fuerit aut è Mauritania Cæsariensi. Tamen supra, ad cap. scilicet* 135. *ejusdem Collationis, ubi* Severinus episcopus *Donatista testimonium reddit in negotio quod ad Cæsarienses spectabat, eum Castellanum in Mauritania episcopum fuisse fassus est.* Castellum *inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes memorat Anonymus Ravennensis lib. 3. num.* 8.

Mutecitanus. *In Carthaginensi Collatione cap.* 133. *memoratur* Leontius episcopus plebis Musertitanæ, *pro quo suspicatur V. C. Baluzius legendum esse* Mutecitanæ. *Et quidem Ortelius in Thesauro geographico* Mutecitanam *urbem ex Collatione Carthag. laudat, quam tamen nusquam reperire mihi licuit. Idem auctor paullo inferius* Muticitanum Limitem in Mauritania Cæsariensi *laudans ex libro Notitiæ, ubi habetur sect.* 54. *monet in codice membraneo pro* Muticitani *haberi* Mauticitani. *Porro cum* Leontius *supra ex Collatione laudatus ibidem nullum se habere Donatistam adversarium asseverasset, Habetdeus diaconus respondit* Cresconium *modo fuisse pro ea urbe ordinatum. Unde infert Baluzius Cresconium Donatistam qui inferius cap.* 206. episcopus Mustitanus *dicitur, ipsummet esse* Cresconium, *quem Habetdeus memoraverat; ac proinde, ibi pro* Mustitanus, *reponendum esse* Musertitanus. *quod & fecit. Sed, ut supra diximus in Notis ad Episcopos Numidiæ num.* 71. *& ad Byzacenos num.* 28. *Henricus Norisius contendit* Cresconium *istum vere Mustitanum in Numidia episcopum fuisse, duasque ejus nominis urbes in Africa extitisse scribit, quarum altera ad Proconsularem, altera vero ad Numidiam spectabat. Denique in Kalendario Carthaginensi* VI. Id. Octobris *fit memoria* sancti Quintasii, *quem hunc ipsum esse* Quintasum *suspicatur domnus Johannes Mabillonius, qui hic in Notitia* Mutecitanus *episcopus dicitur. At in vulgato Martyrologio Hieronymiano, ut idem vir eruditus observat, eadem die inter alios Afros recolitur* Quintasus. *In isto autem Martyrologio pauciores è recentioribus sanctis occurrunt prima manu descripti.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR. 76.

Rubicariensis. *Sic & codex Halleri. In Carthag. Collatione cap.* 197. *inter Donatistas* Con- 77.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR. stantius episcopus Rusubiccariensis *comparuit, quem ad Mauritaniam Cæsariensem pertinuisse ex Notitia se colligere ait Baluzius. In Notitia vero* Rusubiccariensis *episcopus nusquam habetur. nisi eo nomine* Rubicariensem *urbem, de qua hic agimus, aut certe* Rusubiritanam, *superius num. 22. recensitam, designare voluerit vir eruditus.* Subicarense castellum *in Mauritania situm memorat Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 5. quod ab hoc* Rusubiccariensi, *seu* Rubicariensi, *opido aliud non esse veri simillimum est. Certe Cl. vir Hadrianus Valesius, cui Baluzius se ultro assentiri profitetur, eo loci apud Ammianum* Rusubbicarense *legi oportere suspicatur. Si tamen Notitiæ lectio, quæ* Rubicariensis *habet, melior fuerit, potius retinenda erit vulgata Ammiani lectio, cum propius* Rubicariensis *vox ad* Subicarensis *accedat, quam ad* Rusubiccariensis. *Porro* Rusubricari *habet Antoninus in Itinerario,* Rusubeser *Ptolemæus libro 4. cap. 2. &* Rusicibar *cap. sequenti. In Tabulis Peutingeri* Rusibricari.

78. MAMMILLENSIS. Victor episcopus Mammillensis, *cum* Sereniano *suo adversario cap. 208. item memorato, adfuit Collationi Carthag. cap. 135. An huc revocari posset* Mammæ regio, *in qua Maurorum principes castra habuisse dicuntur apud Procopium lib. 2. de Bello Vandalico? alii judicabunt. Videtur tamen ad Byzacium pertinuisse: & quidem Mammam Byzacenæ urbem mediterraneam habet idem auctor libro 6. de ædificiis cap. 6.* Mamillam *inter Byzacenæ civitates memorat Notitia Leonis Imperatoris apud Goarem, sed græcus textus habet* Μάμιδα; *editio autem Bodleiana græce & latine* Μάμιδα.

79. ALBULENSIS. *Sic habet uterque codex mʃ. cum editis. hæc urbs* ad Albulas *in Antonini Itinerario appellatur.* Albulas *in Mauritania Sitifensi memorat Anonymus Ravennas lib. 3. num. 8.*

SICCESITANUS. *Sic editi cum utroque codice mſ. Nomen iſtud à* Sicca-veneria *celebri urbe derivari putat Ortelius. At fallitur. nam in Collatione Carthag. præter* Fortunatum *epiſcopum Catholicum* Siccenſem *ſæpius memoratum, &* Paulum *ipſius ex parte Donati adverſarium, ut diximus in Notis ad Epiſcopos provinciæ Proconſularis num.* 41. *inter Donatiſtas comparuit* Martinus epiſcopus Siccesitanus. *cap.* 197. *Adde quod Siccam nemo hactenus Mauritaniæ attribuerit. Melius forte à* Sicelia *Mauritaniæ urbe, quæ juxta Dionem Xyphilini, Macrini imperatoris patria fuit,* Sicelitanus *diceretur, indeque* Siccesitanus. 80.

GRATINOPOLITANUS. *Hac in urbe ſedit* Publicius epiſcopus Gratianopolitanæ plebis, *in Collatione Carthaginenſi cum* Deuterio *Donatiſta ipſius adverſario cap.* 135. *memoratus. Altera ejuſdem nominis urbs fuit cui* Philadelphus epiſcopus Gratianopolitanus *præerat, tempore concilii Epheſini, qui inter alios ejuſdem ſynodi Patres ſubſcripſiſſe invenitur.* 81.

MANACCENSERITANUS. *Sic etiam habet codex Halleri.* 82.

BITENSIS. Tertullus Abitenſis epiſcopus *ſubſcripſit concilio Cabarſuſſitano, ut jam diximus ſupra num.* 5. 83.

FLENUCLETENSIS. *Hic apud Ortelium ex Halleri codice non habetur.* 84.

BIDENSIS. *Hanc urbem à* Vindenſi *diſtinguendam non eſſe cenſet Baluzius in Notis ad cap.* 208. *Collationis Carthag. ubi inter Donatiſtas occurrit* Reparatus epiſcopus Vindenſis. *At Bidenſis epiſcopus hic memoratus, ſic dicitur à Bida, urbe & colonia, quam Ptolemæus libro* 4. *cap.* 2. *inter Mauritaniæ Cæſarienſis civitates commemorat. In Notitia Imperii ſectione* 54. *habetur* Limes Bidenſis *ſub diſpoſitio-* 85.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

ne Ducis Mauritaniæ Cæsariensis. Biddam municipium *in Mauritania Cæsariensi locat Anonymus Ravennas lib* 3. *num.* 8. *Ab his distinguenda est Bina, cujus episcopus*, Faustinus Binensis *Donatista concilio Cabarsussitano subscripsit ; & ex Catholicis* Victor episcopus plebis Vinensis *in Collatione Carthag. cap.* 128. *recensitus est. Hanc enim urbem ad Proconsularem pertinuisse patet ex Synodica istius provinciæ Episcoporum in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione* 2. *cui subscripsit* Fructuosus Vinensis episcopus ; *& ex concilio Carthag. anni* DXXV. *ubi refertur Bonifacii epistola ad quosdam Proconsularis provinciæ antistites, inter quos memoratur* Cresconius Binensis. *Quin & illius situm discimus ex Antonini Itinerario, ubi media locatur inter Carthaginem & Putput.*

86. VALENTINUS CASTELLI-MEDIANI. *Hunc ipsum esse censet Mabillonius noster, qui in Kalendario Carthaginensi Idibus Novembris recolitur. Porro jam supra inter episcopos provinciæ Byzacenæ num.* 27. *habetur* Antacius Medianensis. *Apud Ammianum Marcellinum libro* 29. *cap.* 5. *mentio occurrit* Munimenti nomine Mediani, *quod ad Mauritaniam Cæsariensem revocari posse censet Valesius. Et quidem Marcellini narratio ferre non potest, ut hunc locum de* Mediano *Byzacenæ urbe interpretemur.*

87. SUFARITANUS. *Jam supra num.* 3. Sufaritanus *episcopus recensitus est. ubi nonnulla observavimus de hac urbe. Ceterum, ut jam ibi monuimus, in codice Halleri alter eorum* Susaritanus *dicitur. Sed Ortelius, qui hujus manuscripti lectiones nobis servavit, non monet quinam ex his duobus* Susaritanus, *aut* Sufaritanus *dictus fuerit.*

88. MAURIANENSIS. *Sic quoque scribitur apud Ortelium ex ms. Halleri. Huc* Mallianam *urbem*

revocari

revocari posse censet Holstenius, de qua plura diximus supra num. 8.

BULTURIENSIS. *Sic ms. uterque & editi.*

MATURBENSIS. Maturbum *memorat Ortelius ex Victore.* 89.

BALIANENSIS. *Adjecit Sirmondus voculam* per. *nihil tamen habet codex ms. Concilio Cabarsussitano anno* CCCXCIII. *habito subscripsit inter ceteros Donatistas* Pancratius Balianensis episcopus; *quam urbem à Baïanensi distinguendam esse infert eruditus Baluzius, quod anno sequenti in famosa Bagaïensi synodo* Beïanus Baïanensis *cum aliis nonnullis è sede sua fuerit dejectus. Certe in laudato Cabarsussitano concilio affuit quoque* Donatus episcopus Belianensis. *quibus vocibus diversas urbes designari certum est. nisi quis affirmare voluerit in una atque eadem urbe complures simul unius Donatistarum sectæ episcopos fuisse. quod nemo facile sibi persuadebit.* 90. 91.

SEREDDELITANUS. *Hunc quoque ex Victore Ortelius laudat.* 92.

NOBENSIS. *Jam supra num.* 19. *habetur* Verecundus Nobensis. *Et quidem in codice Halleri duplex urbs* Nobensis *memoratur, quarum episcopi fuere* Verecundus & Paulus, *ut testatur Ortelius.* Verecundus *autem, ut jam diximus, supra recensitus est; at alter tum in editis, tum in codice Laudunensi* Mingin *dicitur. quod nomen apud Afros inusitatum non erat, ut compluribus exemplis probare difficile non esset. Unde vereor ne Nobensem urbem cum Nibensi confuderit Ortelius. Etenim inter episcopos Numidiæ supra num.* 8. *habetur* Paulus Nibensis. *Nibensem autem ex manuscripto Halleri laudat idem Ortelius, sed statim monet legendum fortassis esse* Nobensem; *inde conjicio Ortelium id quod prius subdubitando dixerat, postmodum affirmate scripsisse.* 93.

CASTELLI-TATROPORTENSIS. *Hunc apud Ortelium ex Halleri codice reperire non licuit.*

ARSINNARITANUS. *Sic uterque codex mſ. quamvis editi habeant* Arſinuaritanus, *ſed mendoſe.*
94. *Etenim Plinius lib.* 5. *cap.* 2. Arſennariam *memorat*
95. opidum Latinorum, *quod à Ptolemæo lib.* 4. *cap.* 2. Arſenaria colonia *dicitur*, *ab Antonino*, *&* *ab Anonymo Ravennenſi* Arſenaria. *Eamdem urbem* Arſinnam *appellat Pomponius Mela libro* 1. *de ſitu orbis cap.* 6. *quam Iſaac Voſſius in hunc Melæ locum, vulgo* Arſenariam *dici obſervat. In Collatione Carthag. cap.* 133. *mentio fit* Adſinnar. *ſed hic locus revocari debet ad urbem Sinnaritanam, ut ſupra diximus in Notis ad Epiſcopos provinciæ Proconſularis num.* 3.

96. VASSINUS ELFANTARIENSIS. *Editi* Vaſſiuus. *Concilio Cabarſuſſitano anno* CCCXCIII. *ſubſcripſit* Miggin ab Elefantaria epiſcopus *Donatiſta, qui anno ſequenti in Bagaïenſi concilio exauctoratus fuit. De eodem Auguſtinus paſſim agit in libris* 3. *&* 4. *contra Creſconium. Occurrit in Tabulis Peutingerianis* Elefantaria, *ſed in Proconſulari, ut videtur, non procul ab Utica. Et quidem duas hujus nominis in Africa urbes fuiſſe indicat Anonymus Ravennenſis, qui* Elefantariam *inter Numidiæ ſive Proconſularis urbes habet lib.* 3. *num.* 6. *Et poſtea num.* 8. *recenſens Mauritaniæ Cæſarienſis opida* Helepantariam *memorat.*

97. CATABITANUS. *Sic mſſ. cum editis.*

98. VINCEMALUS BAPARENSIS. *Codex Laudunenſis* Vincemalos. *Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 2. *inter Mauritaniæ Cæſarienſis civitates memorat* Vabar, *ex qua* Vabarenſis, *& inde fortaſſis Baparenſis urbs dicta eſt.*

99. TIPASITANUS. *Jam ſupra inter Numidiæ epiſcopos numero* 65. *recenſitus fuit* Ruſticus Tipaſenſis.

Apud Thipasam Cæsariensis Mauritaniæ civitatem, *teste Optato lib.* 2. Urbanus Formensis, *&* Felix Idicrensis, duæ faculæ incensæ livoribus, *aliique Donatistæ nihil non adversus Catholicos ausi fuerunt*. Lacerati sunt viri, tractæ sunt matronæ, infantes necati, abacti sunt partus. *Quin &, ut paullo inferius Optatus narrat, iidem Episcopi, quod horrendum est*, jusserunt Eucharistiam canibus fundi; *sed isti statim* accensi rabie, ipsos dominos suos, quasi latrones sancti Corporis reos, dente vindice laniaverunt. Ampulla *vero* sancti Chrismatis, *quam* per fenestram *projecerant*, angelica manu subvecta, inter saxa illæsa consedit. *Ejusdem urbis civium fidem egregiam laudat Victor Vitensis lib.* 5. *num.* 6. *Ceterum urbem hanc memorat Ptolemæus, lib.* 4. *cap.* 2. *Occurrit & in Antonini Itinerario* coloniæ *titulo decorata*. Latio data *dicitur à Plinio lib.* 5. *cap.* 2. Tiposa *errore, ni fallor, librariorum, pro* Tipasa *legitur apud Ammianum Marcellinum lib.* 29. *cap.* 5.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

TAMADENSIS. *Sic codex Halleri. At editi cum cod. Laudunensi* Tamadempsis. *Fluvium* Tamudam *memorat Pomponius Mela lib.* 1. *cap.* 5. *Eumdem fluvium simul cum urbe sibi cognomine laudat Plinius lib.* 5. *cap.* 2. *quam Carolus à sancto Paulo* Tanudam *appellari debere censet post Ortelium, cujus episcopus* Donatus Tanudatensis *inter Donatistas Collationi Carthag. cap.* 197. *interfuit. Sed hic locus videtur à nostra* Tamada *differre. Et quidem editi habent*, Donatus Tanudaïensis. 100.

VONCARIANENSIS. *Supra jam recensitus est* Voncariensis *num.* 62. *& uterque habetur etiam in codice Halleri.* 101.

MURCONENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis. Tamen in Collatione Carthag. cap.* 135. Auxilius episcopus plebis Nurconensis *inter Catholicos* 102.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

antistites comparuit, qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse indicavit.

103. TABADCARENSIS. *Codex Halleri* Tababcarensis. *Paullo item aliter scribitur in Collatione Carthag. cap.* 135. *ubi* Victor episcopus plebis Tabaïcarensis, *&* Marcianus *ejus ex parte Donati adversarius recensentur.*

104. SUMMULENSIS. *Codex Halleri* Sumulensis. *Notus est* Silvanus episcopus Summensis, *seu* Zummensis, *sed hic erat ex Numidia, cujus provinciæ primas fuit, passimque apud Augustinum dicitur* Senex Silvanus. *Vide epist.* 141. *Huc revocari posse locum* Subbulensem, *ab Optato Milevitano lib.* 3. *memoratum, existimat Holstenius. Sed id ex conjectura; Optatus noster ms. ut editi, habet* loco Subbulensi.

105. TADAMATENSIS. *Codex Halleri* Tadamensis. *quæ lectio non favet sententiæ V. C. Baluzii, qui Tadamatensi opido præfuisse censet* Milicum episcopum plebis Tagamutensis, *in Collatione Carthag. cap.* 126. *inter Catholicos memoratum. Vide supra Byzacenos num.* 19.

106. CATRENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis. Mavult tamen Carolus à sancto Paulo legere* Castrensis, *quod apud Antoninum locus* Castra *dictus memoretur, qui item habetur in Tabulis Peutingerianis. Non tamen licuit, ex sola conjectura, manuscriptorum simul & editorum lectionem mutare.*

107. CISSITANUS. *Ptolemæo* κισσὰ. *Tabulæ Peutingerianæ habent* Cissi municip. *una litterula aliter Antoninus in Itinerario* Cisi municipium. *Huc absque dubio revocandus est* Flavosus episcopus Cissitanus, *qui in Collatione Carthaginensi cap.* 207. *inter Donatistas recensitus fuit. De isto & Quodvultdeo, qui etiam aliquando dicitur episcopus Cissitanus, vide supra Proconsulares num.* 27.

TASACCURENSIS. *Sic uterque codex. Apud Antoninum in Itinerario* Tasagora *inter Mauritaniæ majoris urbes memoratur, quam ab hac Tasaccurrensi aliam non esse arbitramur.*

TABUNIENSIS. *Hunc quoque Ortelius ex Victore habet.* Thabenenses *memorat Hirtius* in extrema regni *Jubæ* regione maritima locatos. *Sed quos ad Mauritaniam Sitifensem pertinuisse fuse & erudite probat Henricus Norisius.* 108. 109.

TUSCAMIENSIS. *Codex Halleri habet* Tuscaniensis. 110.

GUNUGITANUS. *Editi* Gunagitanus. *Codex vero Halleri* Gunaitanus. *Melior tamen nostra lectio, quæ est codicis Laudunensis. Nam coloniam Augusti* Gunugi *memorat Plinius lib. 5. cap. 2. Habetur item in Itinerario Antonini & apud Anonymum Ravennatem lib. 3. & 5. ubi* Gunugus. 111.

SITENSIS. *Hujus loci fuit* Saturnus episcopus Sitensis *Donatista, in Collatione Carthag. cap.* 198. *memoratus. Hinc levanda Baluzii suspicio, qui Saturnum hunc* Silensi *in Numidia urbi præfuisse in Notis ad hunc Collationis locum innuit.* 112.

VISSALSENSIS. *Codex Halleri* Vissalensis. Visalta *habetur in Tabulis Peutingerianis, sed in Numidia.* 113.

MAXITENSIS. *Sic & codex Halleri apud Ortelium. qui ex Trogo* Hiarbam Maxitanorum regem *laudat.* Mazices *passim laudat Ammianus Marcellinus libro* 29. 114.

ADSINNADENSIS. *Editi* Adsinuadensis. *In Indice Cyprianico habetur* Adsinvada. *An* Cyprianus *Donatista, qui memoratur in cap.* 133. *Collationis, huc sit revocandus, incertum est, quod locus in editis & mss. sit ita corruptus, ut nullum sensum pati possit. sic habet :* Cyprianus dicitur episcopus qui illic intendit adsinuar. *seu ut mss. habent,* Ad- 115.

sinnar. *Vide Baluzii notam in hunc locum.*

116. SATAFENSIS. *Infra inter Sitifenses num. 6. habetur* Festus Satafensis. *Alterutrius loci fuit* Adeodatus episcopus plebis Satafensis, *qui Collationi Carthag. cap.* 128. *comparuit cum* Urbano *ipsius adversario, inter Donatistas iterum cap.* 187. *recensito.* Salaphitanum *opidum memorat Plinius lib.* 5. *cap.* 4. *quod sibi ignotum esse fatetur Harduinus: quare varias conjectationes proponit, ex quibus una est, qua suspicatur legi posse* Sataphitanum, *ut eo pacto locus iste intelligi possit de Satafensi urbe, qua in hac Notitia memoratur.* Donatum Salicinensem *in Mauritania Cæsariensi episcopum, ex Novati secta ad unitatem catholicam conversum, laudat sanctus Leo Magnus papa epist.* 1. *alias* 87. *quem Satafensem fuisse contendit Lucas Holstenius, quod & in vetustissimo codice ms. Vaticano num.* 1342. *appelletur* episcopus Satacensis.

117. SERTENSIS. *Sic uterque codex ms. cum editis. In Collatione Carthaginensi capite* 135. *memoratur* Proculus episcopus plebis loci Serrensis, *quem locum eumdem esse ac Sertensem, hic in Notitia memoratum, censet V. C. Baluzius. Præter hunc duo item occurrunt in Collatione episcopi,* Zertenses *dicti, nempe* Gaudentius episcopus Zertensis *ex parte Donati cap.* 187. *recensitus, qui nonnisi presbyterum ex Catholicis adversarium habebat. & cap.* 201. *iterum inter Donatistas* Salustius episcopus Zertensis *comparuit. Alteruter forte ex Proconsulari erat: nam inter hujus provinciæ antistites synodicæ ad Paulum Constantinopolitanum scriptæ subscripsit* Florentius gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Zentensis. *An vero alter è Mauritania fuerit, incertum est. Certe neuter ex istis Proculi adversarius erat, si quidem ipse loco laudato se unitatem habere professus est. Quin immo, si vera sit lectio epistolæ* 141. *sancti*

Augustini, erat item in Numidia urbs Zerta, *quæ Zertensi concilio adversus Donatistas habito in Numidia nomen dederit.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. MAUR. CÆSAR.

NUMIDENSIS. *Ejusdem urbis* Januarius episcopus Numidiensis *ex parte Donatistarum Collationi Carthag. interfuit cap.* 188. *qui se ex Mauritania Cæsariensi fuisse professus est. Eamdem sedem à sua diœcesi excisam fuisse ibidem conquestus est* Reparatus episcopus ecclesiæ Catholicæ Sifaitensis, *sive, ut emendat Baluzius*, Sufasaritanæ. *Ceterum Ortelius ex ms. Halleri laudat episcopum* Nuooidensem *ex Victore ms. quo nomine, ut puto,* Numidensis *intelligendus est.* 118.

CEREALIS CASTELLO-RIPENSIS. Castellum-Ripense *ex codice Halleri memorat Ortelius. Lucas Holstenius in Annotationibus ad Carolum à sancto Paulo putat Cerealem hic memoratum hunc ipsum esse* Cerealem *episcopum Afrum, quem Gennadius inter scriptores ecclesiasticos laudat in Catalogo cap.* 96. *ob libellum, quem contra Maximinum episcopum Arianum conscripsit. Opusculum istud habemus in bibliotheca Patrum, ubi auctor sese ipsum* Cerealem Castellanum episcopum *appellat, cui proinde potius fides est habenda, quam scriptori Anonymo de* XII. *scriptoribus ecclesiasticis, aut aliis posteriorum temporum auctoribus, qui illum* Castulensem, *aut* Castalensem *episcopum scribunt. Gennadius sedis ipsius nomen non retulit. Scripsit eo tempore quo Vandali capta Carthagine in Africa regnabant.* 119.

TAMAZUCENSIS. *Codex Halleri* Tamazensis. *Tamazensem tamen episcopum, ab Ortelio ex Victore Uticensi laudatum, Byzacenæ attribuit Carolus à sancto Paulo, quod ejusdem provinciæ episcoporum Synodicæ, in concilio Lateranensi sub sancto Martino laudatæ, subscripserit* Theodorus episcopus Tamasenus. *At inter Byzacenos nullus est Ta-* 120.

mazensis episcopus ex hac Notitia. Forte huic loco præfuit Dacianus episcopus Tamicensis, *inter Donatistas in Collatione Carthag. cap.* 163. *memoratus. Iste enim non erat* Timicensis, *de qua urbe supra num.* 6.

121. MAJUCENSIS. *Sic etiam Ortelius ex Victore, ut ait, Uticensi.*

122. NABALENSIS. *Hæc est secunda cathedra ex iis quæ tunc episcopos non habebant. Tamen Ortelius ait in codice Halleri* Nabalensis episcopi *mentionem fieri, sed lapsu, uti videtur, memoriæ.* Nabades *Mauritaniæ Cæsariensis gentem memorat Plinius.*

123. TUBUNENSIS. *Vide quæ de hac urbe diximus in Notis ad Episcopos Numidiæ numero* 72. *Inter Mauritaniæ Cæsariensis urbes recenset Ptolemæus* Thubunam *lib.* 4. *cap.* 2. *Anonymus Ravennensis lib.* 3. *num.* 8. Tubonis.

124. MAURENSIS. *Sic editi & mss. Forte eidem loco præfuit ex Donatistarum secta* Crescentianus Marrensis, *aut, ut alii habent,* Murensis, *qui concilio Cabarsussitano subscripsit.* Mauram *recenset Anonymus Ravennas lib.* 3. *num.* 11. *inter civitates Mauritaniæ, quam Gaditanam appellat.*

125. TINGARIENSIS. *Sic & Ortelius ex Victore.*

126. OBORITANUS. *Jam supra num.* 72. *Oboritanus episcopus recensitus est. quem locum consule.*

* NUM. III. *Hoc lemma deest in editis. Ex eo autem patet, exscriptorem ejusmodi numeris versus seu lineas, non vero civitatum numerum designare voluisse. Unde licet evidens sit sex civitates hic recenseri, cum tamen duæ in unaquaque linea haberentur, appositum est,* num. III.

AD PROVINCIAM Mauritaniæ Sitifensis.

TAMALLUMENSIS. Tamullumam *ex Victore, ut appellat, Uticensi memorat Ortelius in Thesauro geographico, ubi ait in Mauritania Cæsariensi ex Tabulis Peutingerianis haberi* Tamannunam *aut* Tamaunun͞am. *Et quidem ibi legitur,* Tamannuna municipium & castellum. *Ceterum inter Byzacena urbes supra memoratas num.* 55. *habetur item episcopus Tamallumensis. quo loco plura de his urbibus diximus.* 1.

SITIFENSIS. *Nota est hæc civitas vel ex eo, quod toti provinciæ nomen dederit.* Novatus *Sitifensis antistes laudatur ab Augustino epist.* 229. *sub ipsius vitæ finem scripta; suæ provinciæ Legatus adfuit concilio Carthag. anno* CCCCXIX. *& non semel in Collatione Carthag. interlocutus est, in qua capite* 143. *cum* Marciano *suo adversario comparuit.* Optatus *item* Sitifensis *laudatur in epistola Bonifacii Carthaginensis concil. tom.* 4. *col.* 1633. *Optatus episcopus in epistola* 185. *sancti Augustini memoratus, aut non fuit Sitifensis episcopus, aut inter duos Novatos sedit.* Sitifa Colonia *dicitur à Ptolomæo lib.* 4. *cap.* 2. Sitifi *passim in Antonini Itinerario occurrit. Alios auctores prætermitto. Ceterum sub Numidiæ provincia, in Notitia Leonis imperatoris à Goare edita occurrit* Sitiphi, *quamquam græcus textus ibidem, & græcus simulque latinus in Beveregii editione habeat* Σίτιφις. 2.

COVIENSIS. *Nihil de hac urbe habet Ortelius. Hanc esse* Coba municipium *ab Antonino memoratum facile crediderim. Ad Sitifensem quippe provin-* 3.

ciam istud opidum pertinuisse Antoninus ipse indicat in Itinerario, ubi Coba inter Saldim & Igilgilim notas Sitifensis provinciæ civitates locatur. Choba municipium *habent quoque Tabulæ Peutingerianæ, quibus consentit Anonymus Ravennas qui libro 3. num. 6.* Choba mune, *id est* municipium, *inter alia Mauritaniæ loca recenset.*

4. IGILGITANUS. *Codex Halleri* Igillitanus. *Scribendum absque dubio* Igilgilitanus. *Celebris quippe est* colonia Igilgili, *quam laudant Ptolemæus, Plinius libro 5. cap. 2. & Anonymus Ravennas. Habetur quoque in Tabulis Peutingerianis, in Antonini Itinerario &c. Notitiæ tamen lectioni favet Ammianus Marcellinus libro 29. cap. 5. ubi* Sitifensis Mauritaniæ littus *memorat, quod appellant accolæ* Igilgitanum. *Codices tamen mss. quos laudat Valesius, habebant* Gilgitanum; *& in Sitifensi provincia fuit urbs* Gegitana, *cujus antistes infra habetur num. 13. Denique in Collatione Carthag. cap. 121. recensitus fuit inter Patres orthodoxos* Urbicosus episcopus plebis Eguilguilitanæ, *quo loco viri eruditi censent legendum* Igilgilitanæ.

5. AQUÆ-ALBENSIS. Aquæ-Albensium loci episcopalis in Mauritania Sitifensi *ex Victore* Uticensi *laudat Ortelius. Jam supra inter Patres Byzacenæ provinciæ numero 52. recensitus est episcopus* Aquis-albensium; *ubi Januarii episcopi Aqua-Albensis Donatistæ, in Collatione Carthag. cap. 197. memorati, fecimus mentionem.*

6. SATAFENSIS. *Jam supra inter Mauritaniæ Cæsariensis patres num. 116. memoratus fuit* Cresces Satafensis. *Satafensem hanc posteriorem in Antonini Itinerario memorari ex loci situ patet. nam auctor ille* Satafi *inter Sitifensem & Ficensem urbes locat.*

7. HORRENSIS. *Eamdem sedem memorari in Collatione Carthag. cap. 198. censet Baluzius, ubi inter*

Donatistas comparuit Cresconius episcopus ab Horrea-Aninicensi, *cum* Horrea, *quæ* Cælia *cognominabatur, ad Byzacenam pertinuerit. Sed erat item Horrea urbs in Proconsulari. nam inter hujus provinciæ episcopos, qui Synodica ad Paulum Constantinopolitanum in concilio Lateranensi sub sancto Martino act. 2. subscripserunt, occurrit Donatus* episcopus Orreensis, *ut ex codice Bellovacensi restituit Baluzius. nam editi habent* Ortensis. *Certe Anonymus Ravennas lib. 3. num. 7. & lib. 5. num. 4.* Hoream *in Sitifensi memorat, & aliam ejusdem nominis lib. 3. num. 4. mediam inter Proconsularis & Byzacenæ urbes, quæ videntur in Tabulis Peutingerianis indicari; ubi prior* Ad Horrea Orbita, *altera vero* Musiubio Horreta *appellatur. Denique concilio Carthagin. sub Bonifacio subscripsit* Avus episcopus plebis Horreensis. *Sed* Horream *Sitifensem perspicue habemus in Antonini Itinerario designatam, ubi inter Sitifim & Tubusubtum locata dicitur,* M. P. XVIII. *à priore distans.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. M. SITIF.

THUGUSUBDITANUS. *Sic editi cum utroque cod. ms. Harduinus tamen in Notis ad Plinii lib. 5. cap. 2. monet legendum esse* Tubusubditanus. Maximum Tubusubditanum *ex hac ipsa Notitia laudat Valesius in Notis ad Ammianum Marcellinum. Et quidem in Notitia provinciarum sectione 20. habetur* Præpositus limitis Tubusubditani. *Veteres tamen* Tubusuptum *scribebant. Sic Ptolemæus lib. 4. cap. 2. Plinius loco laudato, Antoninus in Itinerario, Ammianus Marcellinus lib. 29. cap. 5. & alii. Anonymus Ravennas habet lib. 3.* Tubusubros. *In Collatione Carthag. cap. 187. memoratur* Florentinus episcopus à Tubusuptu *Donatista, in quem locum censet Baluzius, eamdem urbem in Tabulis Peutingerianis appellari* Subuttuta, *quæ haud procul Leptimagna ibi indicatur. At Tubusupti situm* 8.

discimus ex Antonini Itinerario, ubi semel & iterum prope Saldas *locatum memoratur, ab ista civitate M. P.* XVIII. *dissitum. Certe apud Ammianum loco laudato* Tubusuptum opidum Ferrato contiguum monti *dicitur. Mons autem Ferratus, ut ex Peutingerianis Tabulis patet, à Rusuccurro colonia Saldas usque pertingebat.*

9. JERAFITANUS. *Codex Halleri* Gerafitanus.

10. LESUITANUS. *Ex Donatistis Collationi Carthag. cap.* 198. *adfuit* Romanus episcopus Lesuitanus. *Medio fere itinere inter Saldas & Sitifim* Lesbi *habetur in Antonini Itinerario, M. P.* XXV. *à Tubusupto distans.*

11. EQUIZOTENSIS. *Codex Halleri* Equotensis. *Tabulæ Peutingerianæ* Equeheto. *In Collatione Carthag. cap.* 201. *memoratur* Victor episcopus Equizetensis *Donatista. Priores Baluziana editiones habent* Eguizetensis. *quibus verbis eamdem urbem designari nemo infitiabitur.*

12. CASTELLANUS. *Castelli nomen familiare erat apud Afros. De isto singulare nihil dicendum occurrit. Vide supra Numidas num.* 4. *& Cæsarienses num.* 75. *Sed assentiri non licet Holstenio, qui putat Castellum istud idem esse cum Castello Mauritaniæ Cæsariensis civitate, supra inter istius provinciæ urbes recensito num.* 75.

13. GEGITANUS. *In Collatione Carthag. cap.* 128. *habetur* Quadratus episcopus plebis Gegitanæ *inter Catholicos. Sed incertum est an ex Sitifensibus fuerit. Vide Notam* 29. *in Victorem Vitensem supra pag.* 155. *&* 41. *in Proconsulares supra pag.* 242.

14. EMINENTIANENSIS. *Haud improbabilis est eorum opinio, qui in Collatione Carthag. cap.* 208. *locum hunc corruptum* Marcianus episcopus Eminentius episcopus in itinere remansit, Felix Novasinnensis subscripsi pro eo, *sic sanari posse*

putant, Marcianus episcopus Eminentianensis in itinere remansit *&c. Porro Marcianus & Felix hic memorati è Donatistarum secta erant.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. M. SITIF.

SOCIENSIS. *Hunc ex Victore ms. Mauritaniæ Cæsariensi tribuit Ortelius, sed lapsu memoriæ, ni fallor.* 15.

LEMELEFENSIS. *Sic codex ms. uterque cum editis. Dubitat Ortelius num ista urbs ea fuerit, quæ ab Optato lib. 2. dicitur* Lemellense castellum. *Id innuit loci situs. nam Januarius Flumenpiscensis & Felix Diabensis Donatistæ episcopi, qui illuc cucurrisse dicuntur, ex Sitifensi provincia erant. Lemellensem episcopum Catholicum, nomine* Primosum, *ibidem laudat Optatus, qui ejusdem urbis ecclesiam à Donatistis violatam fuisse refert, qua occasione* diaconi plurimi *cum* altare defenderent cruentati sunt, *& ex iis duo*, Primus *scilicet &* Donatus, *occisi fuere; quorum memoria die 9. Februarii in Martyrologio Romano recolitur.* 16.

CELLENSIS. *Vide supra inter Proconsulares num. 45. ubi habetur* Cyprianus Cellensis. Cellas *in Sitifensi memorat Antoninus in Itinerario, ubi hæc urbs media inter Perdicen & Macri visitur.* 17.

MACRENSIS. *Interfuit Collationi Carthagin. cap. 206.* Maximus episcopus Macrensis *Donatista.* Macri, *ut mox dicebamus, prope* Cellas *in Antonini Itinerario habetur.* Magri *habent Tabulæ Peutingerianæ.* 18.

NOBALICIANENSIS. *Sic quoque appellatur in ms. Halleri. Urbis nomen videtur fuisse* Nova-Liciana. 19.

ZALLATENSIS. *Sic mss. & editi. Memoratur apud Ptolemæum* Zalapa, *sed inter urbes quæ sub Adrumeto erant, proindeque ad Byzacenam pertinens.* 20.

LEMFOCTENSIS. *Sic uterque codex ms. At* 21.

editi habent Lemfactensis; *ex quo fortassis loco Index Cypriani operibus præfixus* Lemfactan *exhibet: Nostra autem lectio confirmatur ex Ammiano Marcellino libro 29. cap. 5. ubi* Lamfoctense opidum inter Tyndensium & Massinissensium gentes *positum memoratur. Porro si ista restitutio nota Valesio fuisset, Lamfoctense opidum Ammiani hoc ipsum esse quod hic in Notitia habetur, ultro asseverasset, quod nonnisi subdubitando proferre ausus est: Sic & Baluzius suspicatus non fuisset Lamfoctense opidum Ammiani idem esse cum Lamfuensi Byzacena urbe, de qua supra pag.* 288.

22. FICENSIS. Felix episcopus Ficensis *Catholicus comparuit in Collatione Carthag. cap.* 215. *In Tabulis Peutingerianis memoratur* Ad Ficum, *qui locus in Antonini Itinerario inter Satafam & Igilgilim situs dicitur.*

23. RESTUTUS MACRIANENSIS. *Editi* Restitutus. *Erat item in Byzacena civitas Macrianensis, cujus episcopus num. 80. inter illius provinciæ antistites recensitus est supra pag. 330. quem locum consule. Porro* Macrianensem *in Sitifensi Mauritania episcopum agnoscit codex Halleri, teste Ortelio, qui de Byzaceno nihil habet.* Deuterii Macrianensis *episcopi ex Donati secta meminit Augustinus epist. 93. quem ex Mauritania fuisse innuit.*

24. ASSAFENSIS. *Sic codex uterque cum editis: In Collatione Carthag. cap. 128. memoratur* Sextilius episcopus plebis Assabensis *cum* Martiano *Donatista, qui & sic cap. 198. appellatur.* Asava, *seu* Ad Sava, *municipium habetur in Antonini Itinerario, & in Tabulis Peutingerianis. Eidem forte urbi præerat tempore sancti Cypriani* Lucius ab Ausafa, *qui in concilio Carthag. num. 73. hæreticos rebaptizandos esse censuit. Cujus objectioni respondet Augustinus lib, 7. de Baptismo contra Donatistas*

cap. 37. Salvius Ausafensis *episcopus Donatista subscripsit synodo Cabarsussitanæ anno* CCCXCIII. *& anno sequenti in concilio Bagaïensi fuit exauctoratus: de quo passim Augustinus agit in libris contra Cresconium Donatistam. Vide* Ausanensem *inter Proconsulares num.* 47.

FLUMENPISCENSIS. *In Collatione Carthag. cap.* 205. *inter Donatistas comparuit* Victor episcopus Flumenpiscensis. *Exinde viri eruditi censuerunt, apud Optatum libro* 2. *ubi memoratur* Januarius Flamen Pistensis, *legi debere* Flumenpiscensis. *quod certum esse ex tribus mss. codicibus nobis constat, uno scilicet monasterii Remigiani apud Remos, altero ex monasterio sancti Theoderici prope eamdem urbem, tertio denique nostra bibliotheca sancti Germani à Pratis.* 25.

INVENTINUS MARONANENSIS. *Editi* Juventinus Marovanensis. *Codex Halleri apud Ortelium,* Maronensis. *Quænam vero ex istis lectio sit præferenda, divinare non licet.* 26.

MOLICUNZENSIS. *Sic codex Laudunensis. Ortelius vero ex Halleri codice,* Moliciuntensis. *At editi habent* Melicbuzensis. *& ex iis, ni fallor, Index Cyprianicus* Melicbuzam recenset. 27.

SERTEITANUS. *Sic uterque codex ms. Editi vero* Serteitanus. *Nostra lectio firmatur ex Collatione Carthag. ubi cap.* 80. *memoratur* Maximianus Serteitanus episcopus *Donatista; capite vero* 215. Felix Serteitanus episcopus Catholicus pedem dolere *dicitur. quamquam iste in prioribus editionibus* Sertortensis *aut* Sertirtensis *appelletur.* 28.

CEDAMUSENSIS. *Sic uterque ms. sed editi habent* Cadamusensis. *Index Cyprianicus memorat* Cidamum. *Procopius libro* 6. *de Ædificiis memorat urbem* Cidamam *à Mauris inhabitatam, sed in limite Tripolitano.* Cydamum *habet Plinius lib.* 5. 29.

cap. 5. è regione Sabratæ, *proindeque in Tripolitana. Ceterum lectio nostra favet erudito Baluzio, qui suspicatur legendum esse* Ceramusensem. *cujus loci* Severianus episcopus Ceramunensis *Catholicus Collationi Carthag. interfuit cap.* 133. *De hac re fuse disserentem Baluzium consule in Notis ad laudatum Collationis locum.*

30. THAMAGRISTENSIS. *In cod. Halleri scribitur absque adspiratione* Tamagristensis. *Sic habetur in Collatione Carthag. cap.* 128. *ubi* Primulus episcopus plebis Tamagristensis *catholicus memoratur cum* Saturnino *Donatista ipsius adversario, iterum cap.* 197. *recensito.*

31. PRIVATENSIS. Privatum *locum episcopalem ex Victore laudat Ortelius.* Villam-magnam & Villam-privatam *habet Antoninus, sed in Tripolitana.* Cyprianus episcopus Villæ-magnensis *subscripsit Synodicæ Proconsularium in concilio Lateran. sub sancto Martino.*

32. PARTENIENSIS. *Sic quoque scribitur apud Ortelium ex Victore.*

33. MOZOTENSIS. *Sic mss. & editi. Ea est absque dubio civitas, quæ alias* Moctensis, *aut* Moptensis *dicitur.* Mopti municipium *habetur in Tabulis Peutingerianis, quod occasionem præbuit Garnerio urbem istam cum Municipio Numidiæ civitate confundendi. quam ob rem Norisii censuram incurrit. In Collatione Carthaginensi cap.* 143. *inter Patres catholicos recensitus est* Leo Moptensis episcopus, *qui Felicem ex Donati parte adversarium habebat. & idem* Felix *cap.* 180. *inter Donatistas comparuit. Porro is idem est Leo, qui provinciæ Sitifensis legatus adfuit concilio Carthag. sub Aurelio anno* CCCCXIX. *quamquam in editis non semel confunditur cum Leone Oppinnensi episcopo, qui ad eamdem synodum è Mauritania Tingitana legatus missus fuerat. Et quidem*

quidem Leonem Moctensem *diserte habet textus latinus Codicis ecclesiæ Africanæ, tum in Concilii præfatione, tum in subscriptionibus. In subscriptionibus autem græcis* Λέων ἀπὸ Μόκτης; *sed in præfatione* Λέων Ὀπλενσιανὸς *dicitur. In Labbeana editione tomo 2. Concil. col. 1603. duo pariter Leones occurrunt: uterque dictus* legatus Mauritaniæ Tingitanæ, vel Sitifensis; *ibique posterioris sedes non indicatur, at prior dicitur* episcopus Ospinensis, *& in margine annotatur* al. Moctensis, *quasi his duabus vocibus unica urbs indicaretur. Sed cum certi simus Opinum & Moctum duas fuisse civitates ab invicem diversas, &* Legatum Tingitanæ, *aut* Sitifensis *simul unum & eumdem episcopum non fuisse; haud dubitamus quin ex his duobus Leonibus, unus Opinensis ex Tingitana legatus Mauritaniæ majoris legatus fuerit, de quo inter Byzacenos num. 82. & alter Moctensis è Sitifensi provincia. Hæc fortasse evidentius patebunt, si aliquando occurrat codex emendatior.*

TAMASCANIENSIS. *Ejusdem proculdubio loci fuit* Donatus episcopus Tamascaninensis *ex secta Donatistarum, in Collatione Carthag. cap.* 197. *memoratus.* Tamascani municipium *exhibent Tabulæ Peutingeriana.* 34.

ACHFIDENSIS. Acufidam *ex mss. Halleri laudat Ortelius.* 35.

ASVOREMIXTENSIS. *Sic codex uterque ms. Editi autem* Asuoremitensis. *Hinc in Indice Cyprianico* Asvoremita. *Carolus à sancto Paulo laudat codicem ms. in quo legitur* Asaoremixtensis. *Sed hoc est forte Librarii erratum. Nec puto alium codicem ab Halleriano, quem Ortelius laudat, Carolo à sancto Paulo visum fuisse.* 36.

THUCCENSIS. *Sæpius absque adspiratione scribitur* Tucca. *Quatuor vero hujus nominis urbes in* 37.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. M. SITIF.

Africa fuisse probat Norisius in Censura adversus Garnerium. Sitifensis, de qua hic agimus, situm accurate describit Plinius lib. 5. cap. 2. his verbis : Opidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. *Ampsaga autem Numidiam à Mauritania Sitifensi separabat. Hinc Tabulæ Peutingeriana habent ,* Tucca fines Mauritaniæ & Africæ ; *& Anonymus Ravennas lib. 3. num. 6.* Civitas Tuca , quæ juxta mare magnum dividit Numidiam & Mauritaniam Sitifensium. *Alia erat* Tucca , *cognomento* Terebinthina , *quam in extremis provinciæ Proconsularis & Byzacenæ finibus exstitisse indicat Antonini Itinerarium. Concilio Carthag. sub sancto Cypriano duo adfuere episcopi Tuccenses , nempe* Confessor Saturninus à Thucca , *num.* 52. *&* Honoratus à Tucca, *num.* 77. *præter* Fortunatum à Tuccabori , *num.* 17. *memoratum , quo nomine Tuccam Terebinthinam designari putat Editor Oxoniensis. Et quidem episcopus Tuccaboritanus erat ex Proconsulari , ut diximus nota* 20. *de Mauritania Cæsariensi. Recentior erat episcopatus* Tuccensis , *aut* Tuncensis *in Numidia , cui tempore Collationis Carthag. præerat* Sabinus episcopus *catholicus. nam ibi cap.* 65. *&* 130. Adeodatus episcopus Milevitanus *Donatista conquestus est opidum istud à sua diœcesi fuisse avulsum.* Tuccam *in Numidia nova memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap.* 3. *& aliam* sub Legione Augusta 3. *Huc revocat Holstenius* Paulinum Tuggensem *in Numidia episcopum , de quo Gregorius Magnus lib.* 10. *epist.* 32. *agit. Sed iste nusquam* Tuccensis *dicitur , immo nec forte* Tuggensis. *In editione Gussanvillæi idem Paulinus dicitur episcopus* Tegessis civitatis , *ex plerisque mss. ut iste auctor observat ; alii codices cum editis* Tegesis. *Apud Labbeum tomo* 5. *Conciliorum* Regensis , *ut diximus in Notis ad Numidas num.* 91. *Laudat idem Holstenius* Metum Tuccanen-

sem *ex concilio Carthag. sub Grato: sed iste* Taccanensis, *aut* Caunensis *dicitur in vulgatis editionibus. Vide Proconsulares num.* 54. *Habemus item* Tuccam-castellum, *quod in Proconsulari à Justiniano imperatore ædificatum est, ut refert Procopius libro* 6. *de Ædificiis. Denique Tuccam inter Mauritaniæ secundæ civitates exhibet Notitia Leonis imperatoris à Goare edita. Græcus tamen textus habet* Κασεθν τοῦτα, *cui editio Beveregiana conformis est, ubi græce & latine dicitur* Castrum-Tutar.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. M. SITIF.

SURISTENSIS. *Sic editi simul & mss.* 38.

PERDICENSIS. *Antoninus in Itinerario* Perdicem *memorat inter* Zarat *& ipsam* Sitifim, *ab ista M. P.* XXV. *dissitam.* Silvanus episcopus plebis Perdicensis *Collationi Carthag. adfuit cap.* 121. *cum* Rogato *Donatista ipsius adversario, qui & iterum comparuit cap.* 187. Silvanus *legatus provinciæ Mauritaniæ Sitifensis in concilio Carthag. anno* CCCCIII. *memoratur, quem hunc ipsum esse censet Holstenius, qui in Collatione Perdicensis episcopus dicitur.* 39.

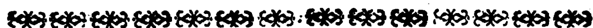
ZABENSIS. *Jam hujus nominis civitas recensita est in Numidia num.* 70. Sabi *memorat Antonini Itinerarium inter opida* Macri *&* Aras, *quorum prius supra num.* 18. *habetur. Hujus urbis episcopus fuit* Felix Diabensis, *cum* Januario Flumenpiscensi, *apud Optatum libro* 2. *memoratus: licet enim in editis, immo & in codicibus mss. Remigiano, & sancti Theoderici appelletur* Diabensis, *codex noster sancti Germani à Pratis diserte habet* Zabensis. *Et certe norunt omnes litteras di & z apud Afros indifferenter sumtas fuisse. An ad hanc quoque sedem, aut ad Zabensem Numidiæ urbem revocandus etiam sit* Fidentius episcopus Dianensis *Donatista, qui Collationi Carthag. cap.* 198. *adfuit, incertum mihi est.* Dianam *quippe in Numidia exstitisse ex Itinerario Antonini certum est, quam urbem Baluzius commemorat* 40.

in Notis ad eumdem Collationis locum. Zaben regionem, cui caput Sitiphis, *memorat Procopius lib. 2. de Bello Vandalico, quæ forte ab hac Zabensi civitate nomen habuit.*

41. SALDITANUS. *Hæc sedes ex Halleri codice non habetur apud Ortelium, qui tamen* Saldas coloniam *laudat ex Ptolemæo, ubi libro 4. cap. 2. inter Mauritaniæ Cæsariensis civitates memoratur. Eodem* coloniæ *titulo donatur in Tabulis Peutingeri, & in Antonini Itinerario.* Coloniam Augusti Salde *appellat Plinius libro 5. cap. 2.* Donatum episcopum Sayensem, *cap. 126. Collationis Carthag. memoratum huc revocari posse suspicatur Holstenius.* Donatus Saiensis *dicitur in editione Baluzii, & quidem forte pro* Suensis, *uti ille existimat, quod* Maximus episcopus Suensis *inter Proconsulares subscripserit Synodicæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino.*

42. VAMALLENSIS. *Sic mss. & editi. Huc revocari posset opidum Gemellense, ni ab omnibus Numidiæ tribueretur. Quippe cum litteræ V & G sæpe sæpius pro eadem re signanda adhibeantur apud veteres, pro* Gemellensis *scribi potuisset* Vemellensis. *Sane in Sitifensis Mauritaniæ & Numidiæ finibus* Gemellas *urbem sitam fuisse colligitur ex Antonini Itinerario, ubi media inter Novam-Sparsam, quæ ad Numidiam pertinebat, & ipsam Sitifim locatur, ab ista M. P.* XXV. *distans, quod & articulo sequenti repetitur, ubi sita est inter Novam-Petram & eamdem Sitifim. An vero alia sit, quæ inter Thebesten Numidiæ urbem, & Capsam Byzacenæ paullo inferius in eodem Itinerario recensetur, aliis judicandum relinquo.* Littæus à Gemellis *fuit unus è rebaptizantibus in concilio Carthag. sub sancto Cypriano num.* 82. *& apud sanctum Augustinum libro 7. de Baptismo contra Donatistas.*

NUM. XLIV. *Et tamen* XLII. *solummodo recensentur: aliquot fortassis nomina excidere.*

AD PROVINCIAM Tripolitanam.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. TRIPOL. I.

LEPTIMAGNENSIS. *Leptis-magna urbs est apud veteres notissima, quæ Tripolitanæ provinciæ civilis metropolis erat. Magna dicebatur, quod altera* Leptis *civitas*, minor *scilicet dicta, in Africa haberetur, de qua egimus inter Byzacenas num.* 36. Leptis-magna, *inquit editor Oxoniensis operum sancti Cypriani in Notis ad concilium Rebaptizantium, erat* urbs Tripolitanæ ex tribus urbibus Taphri, Abrotono, & Lepti-magna conflata. *quæ mutuatus est ex Julii Solini Polyhistore, ubi capite* 30. *hæc habentur:* Tripolim Achæi lingua sua signant de trium urbium numero Taphræ, Abrotani, Leptis-magnæ. *At quod de provincia seu regione dixit Solinus, id ita Oxoniensis editor interpretatus est, quasi de ipsa urbe dictum fuisset. Porro Harduinus in Notis ad Plinii librum* 5. *cap.* 4. *aliter refert Solini verba.* Tripolim, *inquit*, Achæi lingua sua signant de trium urbium numero, Oeæ, Sabratæ, Leptis-magnæ. *Plinius tamen loco laudato littus inter duas Syrtes describens, ait:* Ibi civitas Oeensis, Cynips fluvius ac regio. Opida Neapolis, Gaphara, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur Magna. *Sed Harduinus fatetur in Notis fusioribus num.* 14. *omnes* libros *pro* Gaphara *habere* Taphra; *se tamen* Gaphara *posuisse ex Ptolemæo*, quod nullum, *inquit*, sit in tota Africa opidum quod Taphra vocetur. *Verum nec ille Ptolemæum secutus est: iste enim habet* Garapha portus

libro 4. *cap.* 3. *Paullo etiam aliter habet Scylax, ipso attestante Harduino, nempe* Γεάφαεα πόλις. *Ubi vides Harduinum Taphram urbem, quam Solinus & Plinius diserte habebant, sustulisse, ut Gapharam induceret, etiam reclamantibus, quos in sui patrocinium adduxit, Sylace & Ptolemæo. Ceterum Ptolemæus loco laudato, præter portum* Garapha *supra memoratum*, Neapolim, Tripolim, *& ex Palatino codice* Leptim-magnam, *unius urbis tria nomina commemorat. Tripolitana civitas etiam nunc celebris est cum regno sibi cognomine in Africa, vulgo dicta* Tripoli de Barbarie. Leptim-Magnam *non semel habet Antoninus in Itinerario, cujus episcopus* Dioga *in concilio Carthag. sub sancto Cypriano memoratur, &* Victorinus episcopus Leptimagnensis *Donatista subscripsit conc. Cabarsussitano an.* CCCXCIII. Salvianus *ejusdem urbis item ex Donatistarum secta episcopus, Collationi Carthag. adfuit cap.* 208. *ubi* Leptitanus *simpliciter episcopus dicitur. Lepti autem magnæ ipsum præfuisse ex eo colligimus, quod* Victorinus *Donatista* Leptiminensis *episcopus in eadem Collatione habeatur, ut diximus num.* 36. *ad Byzacenos. Ammianus Marcellinus libro* 29. *cap.* 6. *eamdem etiam urbem* Leptim *sine addito appellat.* Leptim-magnam, Tripolim & Pentapolim *memorat Procopius libro* 2. *de Bello Vandalico. Leptim fuisse patriam Severi Augusti testatur Aurelius Victor, quod de Lepti-magna intelligendum esse discimus ex libro* 6. *Procopii de ædificiis.*

2. SABRATENSIS. *Sabratam laudant Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. *Antoninus in Itinerario, Tabula Peutingeriana, Plinius libro* 5. *cap.* 4. *& alii.* Sabatram *appellat Procopius lib.* 6. *de Ædificiis.* Nados episcopus Sabratensis *catholicus interfuit Collationi Carthaginensi cap.* 133. *ubi dixit:* E diverso habui, sed modo non habeo. *Adversarium scilicet habuerat*

Donatum, *qui cum aliis Donatistis Cabarsussitano concilio subscripserat anno* CCCXCIII. *& anno sequenti in Bagaiensi synodo fuerat exauctoratus. De hoc passim Augustinus in libris contra Cresconium.* Pomposius *episcopus Sabratensis erat tempore sancti Cypriani, ut dicemus infra num.* 4. *Denique* Vices Sabratenus *habetur apud Victorem libro* 1. *num.* 7. *de quo plura diximus in Nota* 23. *ad eumdem auctorem.*

3. GIRBITANUS. *In concilio Carthag. sub sancto Cypriano* Monnulus à Girba *rebaptizandos esse hæreticos probare conatus est num.* 10. *cujus objectiones confutat Augustinus libro* 6. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 17. Proculus Girbitanus episcopus *Donatista subscripsit concilio Cabarsussitano, & ex eadem secta in Collatione Carthag. cap.* 199. *recensitus est* Evasius episcopus Girbitanus, *quem hunc ipsum Evasium esse censet Baluzius, qui cap.* 126. *adversarius dicitur* Quodvultdei episcopi Givirtensis, *seu, ut ipse legit*, Girbitani. *Saculo sequenti, anno scilicet* DXXV. *concilio Carthag. sub Bonifacio adfuit* Vincentius episcopus plebis Gervitanæ, *seu* Girbitanæ, provinciæ Tripolitanæ legatus. *Idem in concilio Juncensi anno præcedenti accusatus fuerat* plebes Tamallumensis ecclesiæ *invasisse, ut patet ex ejusdem synodi titulo apud Labbeum tomo* 4. *Concil. col.* 1627. *& ex Bonifacii Carthaginensis episcopi epistola ibidem col.* 1644. *Vide Numidas num.* 40. *Porro Girba episcopalis sedes fuisse dicitur* insulæ Lotophagites, *quam urbem Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. Gerram *appellat.* Girbam insulam *habet Antoninus in Itinerario maritimo.* Girbam, Tipasam, *& alia loca in insula repræsentant Tabula Peutingeriana. Denique in Notitia Imperii sect.* 42. *memoratur* Procurator Baphii Girbitani, provinciæ Tripolitanæ. *Gallus & Volusianus*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. TRIPOL.

in insula Menynge, quæ nunc Girba *est*, *imperatores creati dicuntur in Epitome Sexti Aurelii Victoris.*

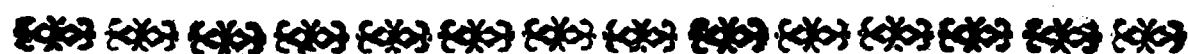
4. CRESCONIUS OENSIS. *Hunc ipsum à Genserico in exsilium relegatum fuisse scribit noster Victor Vitensis libro* 1. *num.* 7. *Sed mirum est quam varii sint auctores in hujus urbis nomine scribendo, quod tamen codicum exscriptoribus tribuere malim, ut patet ex his quæ in nota* 23. *ad laudatum Victoris locum observavimus supra pag.* 152. Oceam *habet Antoninus in Itinerario*, Heoam *Ptolemæus libro* 4. *cap.* 3. *Dicitur à Plinio* urbs Oeensis. *Agrum* Oeensem *in Tripolitana provincia memorat Ammianus Marcellinus libro* 29. *cap.* 6. *Statuam* apud Coenses *habuisse dicitur Apuleius in epistola* 138 *alias* 5. *Augustini ad Marcellinum, sed* Oeenses *legi debet, quod non solum ex duobus mss. qui ita habent, sed ex ipso etiam Augustini contextu probatur. Nam post hanc vocem sequitur*, ex qua civitate uxorem habebat; *Pudentilla autem Apuleii uxor, ipso Apuleio teste in Apologia, Oeensis erat, ut observavit Hadrianus Valesius in notis ad Ammian. Marcellin. Ceterum* Oeam *seu* Eam *passim laudat Augustinus, varie in variis codicibus mss. scriptam, ut à nostris observatum est. Porro* Natalis ab Oea *tam pro se, quam pro suis comprovincialibus* Pompeïo Sabratensi *&* Dioga Leptimagnensi *locutus est in concilio Carthag. sub sancto Cypriano. Rationes quas pro rebaptizandis hæreticis attulit, confutat Augustinus libro* 7. *de Baptismo contra Donatistas cap.* 47. Marinianus episcopus ab Oea *ex parte Donati interfuit Collationi Carthag. cap.* 201.

5. TACAPITANUS. Tacape *memorat Ptolemæus lib.* 4. *cap* 3. *ex codice Palatino, alii habent* Cape. *Dicitur in Tabulis Peutingerianis* Colonia Tacape, *&* Tacapas coloniam *appellat Antoninus in Itine-*

rario, Plinius vero libro 5. cap. 4. Tacape *simpliciter. De hac quoque Procopius lib. 6. de Ædificiis.* Dulcitius episcopus plebis Tacapitanæ *catholicus interfuit Collationi Carthag. cap.* 133. *qui* Felicem *adversarium habebat ex Donatistarum secta: sed iste infirmitate præpeditus comparere non potuit. Porro ex hoc Collationis loco, ut monet Baluzius, nota fit sedes Dulcitii episcopi, qui in concilio Carthag. anni* CCCIII. *Tripolitanæ provinciæ legatus dicitur.* Gaïus *ejusdem urbis episcopus, & provinciæ suæ legatus subscripsit concilio Carthag. sub Bonifacio anno* DXXV. *qui tamen in concilii actis* Gallus *appellatur.*

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. TRIPOL.

NUM. V. *Non plures erant in hac provincia Aurelii temporibus antistites. nam cum in concilio Carthaginensi Honoratus & Urbanus episcopi petiissent, ut synodus statueret, ne episcoporum ordinationes nonnisi à duodecim episcopis celebrarentur; respondit Aurelius, formam antiquam servari debere, ut* non minus quam tres sufficiant: *alias rem futuram valde incommodam iis, qui Tripolitanam incolebant, cum in ea provincia,* ut asseritur, episcopi sint tantummodo quinque: *

AD PROVINCIAM Sardiniæ.

NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. SARDIN.

NOMINA episcoporum insulæ Sardiniæ. *Addendum est & vicinarum insularum, quarum episcopi hic Sardiniæ attribuuntur, quod Calarim præcipuam illius insulæ urbem, metropolim haberent. Ceterum Justinianus Præfecto Prætorio Africæ septem provincias assignavit, è quarum numero ultima* Sardinia *appellatur Cod. tit. 27. Constit. 1.* *

NOTÆ IN NOTIT AFRIC. SARDIN. I.

LUCIFER CALARITANUS. *Bona simul & mala fama celebris est alius Lucifer Calaritanus episcopus, qui post innumeros pro Christi divinitate propugnanda superatos labores, exsiliaque durissima, carceres, & graviora incommoda pro causa ecclesiæ, sub Constantio imperatore Ariano perpessa, tandem schismati occasionem, aut saltem nomen tribuit. An vero hæc labes talis fuerit, ut exinde nomen ipsius è sanctorum Confessorum catalogo expungi debeat, gravis est, potissimum inter recentiores, controversia. Luciferi sanctitatem ex Calaritanæ ecclesiæ traditione & ex antiquis ædibus sacris, quæ sub ejus nomine passim in Sardinia habentur, tueri conatur Ambrosius Machinus ejusdem urbis Archiepiscopus, cujus sententiam amplexus est eruditus vir Daniel Papebrochius die 20. Maii Bollandiani, quo die Luciferi Calaritani nomen in sacris Fastis scriptum legitur. At Luciferum, quem uti sanctum colunt Sardi, hunc ipsum esse suspicatur Natalis Alexander sæculo 4. art. 13. quem sub Vandalica persecutione ab Hunerico rege exagitatum hic Notitia Africana commemorat. Verum cum hæc opinio, nullo præter conjecturam fundamento stabiliri possit, eam quasi inanem rejicit Papebrochius, multo plures & graviores esse affirmans pro asserenda prioris Luciferi sanctitate rationes, quam pro admittendo hujus posterioris, alias vix noti, cultu publico. Ceterum de Calarensi urbe, aut illius episcopis, plura ex antiquis monumentis congerere non vacat. Adhuc sæculo nono Sardinia ad Africam pertinebat, ut ex Notitia Leonis Sapientis patet, in qua Calaris metropolis inter civitates Mauritaniæ secunda computatur,* sub gloriosissimo Africæ Eparcho *constituta. Græcus textus habet* Χάϱαλος, *unde in editione Beveregii vertitur* Caralus. *Plerique veteres* Caralim *scribunt, Antoninus, Hirtius, Tabula Peutingeri &c.*

DE FORU-TROJANI. *Editi habent* de Foro-Trajani. *Retinuimus tamen codicis mſ. lectionem. Quamvis enim urbs iſta notior ſit ſub* Fori-Trajani *nomine, aliquot tamen codices, ut monet Ortelius, paſſim habent* Forum-Trojani. *Hanc urbem muris cinxit Juſtinianus Auguſtus, ut refert Procopius lib. 6. de Ædificiis.* 2.

DE SANAFER. *Hunc locum in Notitia Leonis imperatoris editionis Beveregianæ memorari exiſtimamus, ubi inter alias civitates Mauritaniæ ſecundæ, quæ Sardiniam vicinaſque inſulas complectitur, recenſetur* Sanaphas *num.* 10. *ſicque dicitur etiam græce. Goaris tamen editio habet* Suffara, *græce* Σουμάρφα. 3.

DE MINORICA. *Una eſt ex Balearibus inſulis à Majorica ſtadiis* DC. *diſſita, ut habet Antonini Itinerarium maritimum. Habemus Severi hujus inſulæ epiſcopi epiſtolam de miraculis ſancti Stephani, quæ edita eſt in Appendice tomi 7. operum ſancti Auguſtini editionis Benedictinæ. Ex hac porro epiſtola diſcimus duo in ea inſula opida fuiſſe, quæ unicum ſolummodo habebant epiſcopum. Inter epiſcopales ſedes quæ ſub Mauritaniæ ſecundæ provincia habentur in Notitia Leonis imperatoris à Goare edita, memoratur* Minorica, *quæ græce dicitur* Μήνυκα νῆσος. *Eodem modo græce ſcribitur in Beveregiana editione: at latine* Menyca inſula *pro* Minorica *vertitur.* 4.

SULCITANUS. *Sulcitanos memorat Plinius libro 3. cap. 7. Pomponius Mela libro 2. de Situ orbis cap. 7. ait,* Urbium antiquiſſimæ Calaris & Sulchi *&c.* Sulchi *item memoratur in Notitia Leonis ſuperius laudata, & quidem eodem modo in utraque editione latine & græce.* Sulcei *memorat Antoninus in Itinerario.* Sulci *dicitur in Tabulis Peutingerianis. Celebratur paſſim apud auctores. Sulcitana ſedes* 5.

Villam, *sive* Vallim-ecclesiæ *primo translata fuit, qua postmodum penitus exstincta, diœcesis Sulcitana Calaritana ecclesia adjuncta est.*

6. De Turribus. Ad Turrem *inter Sardiniæ opida memorat Antoninus in Itinerario.* Turrim-Libysonis *Plinius habet libro* 3. *cap.* 7. *quæ Ptolemæo libro* 3. *cap.* 3. *est* Turris-Byssonis. *Anonymus Ravennas insulas quæ Siciliæ vicinæ sunt sic recenset:* Turribus, Sibrorum, Cuniculari, Ficaria *&c.* Turribus *habent Tabulæ Peutingerianæ inter Caralim & Nubam. Complures ibi Martyres pro Christo passos Martyrologia vulgata passim commemorant. Hanc quoque civitatem inter Mauritaniæ secundæ urbes computat Notitia Leonis imperatoris, in utraque editione. Archiepiscopali postmodum dignitate aucta fuit, quæ Sassarim tandem translata est.*

7. De Majorica. *Insula sic dicta, quod è duabus Balearibus sit major. Africæ Eparcho adhuc parebat tempore Leonis Sapientis, ut ex Notitia sæpius laudata patet, ubi inter civitates, quæ Mauritaniæ secundæ tunc erant attributæ, recensetur* Majorica insula *in Goaris editione, ubi græce habetur* Μαιούρηκα νῆσ☉. *Græcus autem textus Beveregianæ editionis mutata prima littera habet* Ναιούρηκα νῆσ☉, *& ibi vertitur* Najurica insula. *Baleares autem insulæ postea à Mauris Hispanias devastantibus occupatæ sunt, qui ibi regnum ex istis duabus insulis, & Eubuso instituerunt, quod usque ad sæculi decimi tertii medium perseveravit. unde Majoricæ regni nomen natum est. Sed anno* 1252. *Jacobus Arragoniæ rex, pulsis inde Mauris, easdem insulas regno suo adjecit. Et tunc apud Majoricam episcopalis sedes simul cum Christiana religione restituta fuit, cujus antistes Tarraconensi metropolitano primum subjectus, postmodum Valentia ad dignitatem archiepiscopalem evecta, inter Valentini metropolitani suffraganeos computatus est.*

DE EVUSO. *Ebusum insula Mediterranei maris, una est ex duabus Pytiusis, prope Majoricam sita, quam Hispani vernacula lingua* Yvica *appellant. Procopius libro* 1. *de Bello Vandalico scribit*, interno in mari Ebusam *videri*, veluti in ejus vestibulo, septem prope dierum navigatu ab Oceani illapsu, *juxta quam* Majoricam *&* Minoricam *fuisse dicit. Libro autem* 2. *tres easdem insulas* ab Oceani faucibus non ita multum *distitisse refert*. Ebusos *in Itinerario maritimo Antoninus commemorat. De eadem insula loquitur noster Victor libro* 1. *num.* 5. *Singulare autem est hujus insulæ privilegium, ut uno ore omnes historici prædicant, quod in ea nullum animal venenatum aut gigni possit, aut aliunde allatum enutriri.* NOTÆ IN NOTIT. AFRIC. SARDIN. 8.

CCCCLXVI. *Non tamen memorantur plusquam* CCCCLXI. *nisi addantur duo Numidæ, ut diximus supra pag.* 300. *& aliquot Byzaceni, quorum fortassis nomina exciderunt. vide pag.* 129. *&* 300. *Ceterorum vero numerorum quivis facile emendabit errata, quæ vel ex librariorum incuria, vel alia occasione irrepserunt. Ceterum, ut jam monuimus, codicis Laudunensis lectiones accurate descripsimus; quæ vero Sirmondus emendavit, retulimus inter ansulas.*

FINIS.

HISTORIA
PERSECUTIONIS VANDALICÆ.
PARS SECUNDA,
SIVE
COMMENTARIUS HISTORICUS
de ejuſdem perſecutionis ortu, progreſſu & fine.

COMMENTARIUS

COMMENTARIUS HISTORICUS DE PERSECUTIONIS Vandalicæ ortu, progreſſu, & fine.

QUAMVIS ex Victoris Vitenſis Hiſtoria, quam modo exhibuimus, præcipua quæque Vandalicæ perſecutionis capita haurienda ſint, rem tamen nemini ingratam nos eſſe facturos arbitrati ſumus, ſi ea quæ paſſim in probatis & vetuſtis auctoribus de eodem argumento occurrunt, hic in unum congerantur, ut hoc ſubſidio non ſolum ea quæ forte à Victore paullo ſtrictius narrata fuerunt, fuſius exponantur, ſed ut ipſa etiam, quæ ab eodem auctore fuerunt omiſſa, quatenus in tanta rerum ac temporum longinquitate licet, quocumque modo à nobis ſuppleri poſſint. Et quidem cum Arianicæ in Africa per Vandalos perſecutionis deſcribendæ provincia nobis obtigerit, nobis non licuit quidquam prætermittere, quod ad tam nobilem hiſtoriæ eccleſiaſticæ portionem illuſtrandam conducere videretur. Verum ut abſque ulla confuſione narratio procedat, viſum eſt operæ pretium eam in aliquot capita partiri.

CAPUT PRIMUM.

Vandalorum in Gallias irruptio.

Vandalorum origo.

1. NOn una est auctorum de Vandalorum origine sententia. Hi, teste Procopio libro 1. de Bello Vandalico, Gotthicæ nationis portio, Arii placitis, sicut & ceteræ nationes barbaræ, addicti, ad Mæotidem olim sedes habuere: quibus ob rerum necessariarum penuriam dimissis, adscita secum Alanorum gente, primum in eas regiones, quæ circa Rhenum sitæ sunt, tunc à Francis possessas, irrupere; tum paullo post simul cum aliis feris & barbaris nationibus in varias Imperii Romani provincias ingressi, eas penitus devastarunt. At Hadrianus Valesius initio libri 3. Rerum Francicarum mirum sibi videri ait, hanc de Vandalorum origine opinionem cuiquam potuisse probari, quam nimirum omnium antiquorum testimoniis plane oppositam esse contendit: cum, ut ipse ait, Vandalos, quos alii Vindilos, alii Vandilos, alii Vandalios appellant, Plinius Secundus inter genera Germanorum quinque; Tacitus inter antiquas Germaniæ gentes numeret: cumque Dio-Cassius in libro 72. Julius Capitolinus, Eutropius, Tabula Theodosiana ac Hieronymus eos Marcomanis & Quadis Germanorum populis confines circa Danubium & Albis caput ponant. Sed idem auctor postea innuit, Procopii sententiam Salviani, Sidonii, aliorumque scriptorum auctoritate confirmari posse: unde cum isti iis temporibus floruerint, quibus Vandali in variis Imperii Romani provinciis adhuc grassabantur, hanc opinionem

de posteriorum saltem Vandalorum origine tunc receptissimam fuisse nemo diffiteri potest. Pars II. Cap. I.

2. Hos omnes Barbaros Stiliconis perfidia evocatos fuisse affirmant veteres simul & recentiores Historici, quorum opera ad imperium Eucherio filio suo conciliandum uti volebat: atque ita perfidus ille, inquit Paulus Orosius sub libri 7. finem, ut unum puerum purpura indueret, totius generis humani sanguinem dedit. Porro Vandalorum conatibus primi obstitere Franci, quos, viginti ex illis ferme millibus ferro peremtis, Godigiscloque eorum rege occiso, usque ad internecionem delevissent, nisi Alanis ad Vandalorum auxilium accurrentibus, ipsi post modum Franci fugati fuissent. Inde Vandali simul cum Alanis conjuncti, substituto in Godegiscli locum Gunderico ejus filio, Rhenum transiere, & Gallias, quas Stilico præsidiis destituerat, invasere. Id Arcadio VI. & Probo consulibus, sub anni scilicet CCCCVI. finem & sequentis initium, contigisse tradunt nonnulli veteres historiarum scriptores, Prosper, Cassiodorus &c. quam tamen cladem biennio post, Basso & Philippo consulibus, duobus scilicet annis anteaquam Roma ab Alarico Gotthorum rege caperetur, alii cum Paulo Orosio & Marcellino Comite evenisse volunt. In hoc autem consentiunt omnes, ea tempestate Gallias primo, tum Hispanias, ac tandem Africanas provincias exagitatas fuisse. quæ clades eo atrociores fuere, quo ipsi, qui eas inferebant, animis efferatiores erant. Etenim præter eam, quam invehit hæretica fraus, crudelitatem, nulla naturali lenitate, nullo urbanitatis succo Vandalorum mores, uti apud Romanos, erant conditi.

Gallias invadunt.

3. Qua vero sævitia, quove furore in Gallias

Eorum sævitia.

primo irruperint, describit testis omni exceptione major sanctus Hieronymus in epistola ad Agerruchiam, ubi sic loquitur: *Præsentium miseriarum pauca percurram. Innumerabiles & ferocissimæ nationes universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes & Pyrenæum est, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, &, ô lugenda Respublica! hostes Pannonii vastarunt. Etenim Assur venit cum illis.* Deinde recensens nobiliores Galliarum civitates, quæ ea occasione excisæ aut direptæ fuerunt, sic prosequitur. *Magontiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, & in ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti, Remorum urbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ, extremique hominum Morini, Tornacus, Nemete, Argentoratus translati in Germaniam. Aquitania, Novemque populorum, Lugdunensis & Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes, populata sunt cuncta, quas & ipsas foris gladius & intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut huc usque non rueret, sancti episcopi Exsuperii merita præstiterunt.* Alias in Stiliconem invehit idem sanctus Hieronymus, quem *semibarbarum proditorem* appellat, quod nempe ille è Vandalorum gente originem ducens ad primas Imperii dignitates evectus, *nostris*, inquit, *contra nos opibus armasset inimicos.* In epistola ad Heliodorum de ejusmodi Barbarorum incursionibus loquens, matronas nobiles & virgines Dei ludibrio habitas, Episcopos captos, presbyteros & diversos clericorum gradus interfectos, ecclesias eversas, equos ad altaria stabulatos, Martyrum effossas reliquias, & alia similia commemorat, quibus Romanus orbis

jam ante Urbis Romæ excidium fuerat obrutus. PARS II. CAP. I.

4. Easdem vero Galliarum calamitates deplorat Salvianus presbyter Massiliensis, qui & ipse rebus gestis præsens aderat. Sic enim inter alia de iis qui urbium excidia evaserant, loquitur libro 6. de Gubernatione Dei: *Omnis civitas bustum erat, malis & post excidia crescentibus. Nam quos hostis in excidio non occiderat, post excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidio evaserat morti, post excidium non superesset calamitati. Alios enim impressa altius vulnera longis mortibus necabant; alios ambustos hostium flammis, etiam post flammas pœna torquebat. Alii interibant fame, alii nuditate; alii tabescentes, alii rigentes; ac sic in unum exitum mortis per diversa moriendi genera corruebant. Et quid plura? excidio unius urbis affligebantur quoque aliæ civitates. Jacebant siquidem passim, quod ipse vidi atque sustinui, utriusque sexus cadavera nuda, lacera, urbis oculos incestantia, avibus canibusque laniata: lues erat viventium fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur; ac sic etiam qui excidiis supradictæ urbis non interfuerant, mala alieni excidii perferebant.* Nec ea putandum est à Salviano more oratorio dicta fuisse cum exaggeratione, ut populos ad pænitentiam provocaret: cum ea omnia quæ nobis supersunt istorum temporum monumenta idem prorsus attestentur. Hujus rei testem locupletissimum adducimus auctorem libri de Providentia divina, qui sub sancti Prosperi nomine vulgatus est. Hic autem extrema quæque in his cladibus Gallos pertulisse affirmat in ejusdem opusculi prologo, ubi patriæ suæ, quas præ oculis habebat, calamitates deplorat. Nullam urbem, nullum opidum; non castella aut arces, immo nec ipsos agros excidium evasisse ait: uno verbo,

PARS II. CAP. I.

Si totus Gallos sese effudisset in agros
Oceanus, vastis plus superesset aquis.

Nec minus in homines, quam in urbes sævitum fuisse scribit idem auctor, nulli ut sexui aut ætati barbari parcentes, obvios quosque trucidarent.

Nec querar exstinctam nullo discrimine plebem:
Mors quoque primorum cesset ab invidia.
Quid pueri insontes? quid commisere puellæ,
Nulla quibus dederat crimina vita brevis?
Quare templa Dei licuit popularier igni?
Cur violata sacri vasa ministerii?
Non honor innuptas devotæ virginitatis,
Nec texit viduas relligionis amor.
Ipsi desertis qui vitam ducere in antris
Suerant laudantes nocte dieque Deum,
Non aliam subiere necem, quam quisque profanus:
Idem turbo bonos sustulit atque malos
Nulla sacerdotes reverentia nominis almi
Discrevit miseri suppliciis populi.
Sic duri cæsi flagris, sic igne perusti;
Inclusæ vinclis sic gemuere manus.

5. His calamitatibus decennio integro Gallias afflictatas fuisse laudatus auctor testatur. quod tamen de Gotthis potissimum intelligi debet. Vandalos autem ceterosque barbaros eorum socios aliquamdiu in Galliis substitisse tradit Paulus Orosius libro 7. cap. 28. quod Pyrenæi jugis præpediti fuerint, ne cito in Hispanias pertingerent. *Excitatæ per Stiliconem,* inquit, *gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ Francos proterunt, Rhenum transeunt, Gallias invadunt, directoque impetu ad Pyrenæum usque perveniunt; cujus obice ad tempus repulsæ, per circumjacentes provincias refunduntur.* Laudat præcipuè idem auctor Didymum & Verinianum fratres duos

nobiles atque locupletes, qui cum servis suis, aliisque, quos tumultuatim collegerant, rusticis militibus, Honorio principi fide servata, Hispanias non solum à Constantino tyranno, sed etiam à Barbarorum incursionibus, quamdiu vixere, tutati sunt; sed isti interea per Gallias diffusi, omnia ferro flammaque depopulabantur.

Martyres in Belgica.

6. Porro cum istæ nationes barbaræ Ariana labe infectæ, aut variis gentilium superstitionibus adhuc addictæ essent, non minus animarum quam corporum saluti insidiabantur; nec dubium est quin his temporibus ob fidei integritatem servandam multi ex nostris Gallis graviora perpessi fuerint supplicia. Et quidem licet nemo de his rebus singulares commentarios, saltem qui ad nos usque pervenerint, ediderit, nonnulla tamen adhuc tum in historiis, tum in Fastis ecclesiasticis vestigia supersunt, ex quibus facile colligitur & frequentia tunc temporis, & illustria fuisse complurium sanctorum martyria. Huc certe revocari possunt quæ supra ex prologo libri de Providentia divina retulimus num. 4. Celebrat autem ecclesia Remensis die 14. Decembris beatissimi NICASII pontificis sui festum, qui cum virgine EUTROPIA ipsius sorore, FLORENTIO diacono & JOCUNDO lectore in ipso ecclesiæ limine martyrium gloriosum fecit. qua item occasione complures omnis sexus, ætatis, & conditionis Barbarorum manibus occubuerunt. Quorum mortem, etsi nonnulli ad Attilæ Hunnorum regis tempora referre conentur; cum scilicet post annos circiter XLIII. Remorum urbs ab eodem Rege iterum expugnata fuisse dicitur: manet tamen inconcussa nobilis istius ecclesiæ traditio, quæ Nicasium, ceterosque ejus socios Martyres à Vandalis fuisse

interemtos constanter asseverat; quam quidem traditionem jam sæculo nono & decimo pro antiqua habitam fuisse ex Hincmaro & Flodoardo colligi potest. Quin & cum innumeræ fere barbaræ nationes istis temporibus Gallias inundarint, mirum non est quod alii Vandalos, alii Hunnos, aut Alanos ejusmodi cladium fecerint auctores. Ceterum Barbari per varia Remorum ditionis loca discurrentes, quos forte habebant obvios interficiebant: è quorum numero nonnulli, qui postea miraculis claruerunt, martyrum titulo condecorati sunt. Ex his est ADERIUS in Chaniaco vico passus, cujus reliquiæ sub Gervasio pontifice sæculo undecimo miraculis detectæ, magna postmodum in veneratione à circumstantibus populis habitæ fuerunt. Celebrior fuit ORICULUS, cum duabus sororibus suis ORICULA & BASILICA interemtus apud Sindunum Dulcomensis pagi vicum; quorum sacra corpora ob bellorum tumultus in urbem allata, in percelebri archimonasterio Remigiano religiosissime asservantur. Colitur apud Attrebates DIOGENES, quem aiunt à Romano pontifice directum, & à beato Nicasio primum istorum populorum antistitem consecratum, in communi Galliæ Belgicæ clade trucidatum fuisse. At nulla hanc in rem habentur veterum testimonia, ut observarunt Bollandiani tomo 1. Februarii die 6. in Præmissis ad sancti Vedasti vitam. Eadem quoque tempestate involutam fuisse Veromanduorum Augustam nonnulli tradiderunt; at Laudunum seu, ut veteres scribunt, Lugdunum clavatum, à Barbaris oppugnatum quidem fuisse, sed minime expugnatum, testis est auctor antiquus libri de vita sanctæ Salabergæ.

7. Eamdem quam Remorum civitas sortem

altera Belgicæ metropolis, Augusta scilicet Trevirorum, experta est: quam etsi non recensuerit Hieronymus loco laudato inter præcipuas Galliarum civitates, quæ tunc à Barbaris direptæ fuerunt, communem tamen hanc cladem pertulisse extra dubium videtur, cum, teste Salviano initio libri 6. de Gubernatione Dei, in istis Barbarorum incursionibus usque quater direpta & eversa fuerit. Id diserte asserit vetus auctor, qui primorum istius urbis episcoporum gesta descripsit, in vita sancti Materni. Et quidem in hac ipsa Vandalorum irruptione, de qua nunc agimus, VALENTINUM Trevirensem episcopum Barbarorum gladio occubuisse tradit Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano die 16. Julii. qua item die Valentini Trevirensis episcopi memoria in Romano Martyrologio celebratur, sed absque ulla de ipsius mortis tempore aut aliis circumstantiis facta mentione. Nec Valentini meminit Browerus, qui Trevirenses Annales conscripsit, in quibus tamen multa de Vandalis habet.

PARS II. CAP. I.

8. Post Belgicarum regionum devastationes, *totum* etiam *corpus omnium Galliarum*, ut loquitur Salvianus libro 7. *Vandalorum incendio exarsit*. Et quidem in varias earum provincias diffusi, quo furore apud Belgas sævierant, in ceteris quoque regionibus debacchati sunt. Bisuntini, Maximæ Sequanorum provinciæ gens præcipua, ANTIDIUM episcopum & martyrem à Vandalis occisum celebrant die 17. Junii. In Pseuduno castro apud Æduos in prima Lugdunensi, ut probat noster Mabillonius in sæculi quarti Benedictini parte 2. pag. 494. passi sunt FLORENTINUS & HILARIUS martyres, die 27. Septembris in vulgatis Martyrologiis celebrati, quos non-

Alii Martyres.

nulli ex nominis similitudine decepti apud Sedunum, quod nunc est Valesiæ superioris caput, martyrium complevisse arbitrati sunt. At Pseudunum diserte habent vetera Martyrologii Usuardi exemplaria mss. ipsumque autographum, quod penes nos habemus. Quin & in vetustissimo codice ms. monasterii Remigiani apud Remos, ab annis circiter 800. scripto, habetur Passio integra eorumdem Martyrum, in qua apud Pseudunum castrum in finibus Æduorum martyrii coronam adepti fuisse dicuntur. Ad eamdem quoque persecutionem revocant Constantienses, secundæ Lugdunensis populi, HETERIUM martyrem die 16. Julii, quem in insula Gersuo occisum tradit Saussayus in Martyrologio Gallicano. Idem auctor alios quoque trecentos sexaginta sex Martyres, quos eadem persecutio in Vastinensi quartæ Lugdunensis pago percelebri sustulit, die 26. Decembris commemorat. Quin & FRATERNUS episcopus Autisiodorensis ipsa consecrationis suæ die à Barbaris urbem suam devastantibus martyrio coronatus est, ex vetustissimis Autisiodorensium Annalibus, inquit Papirius Massonus in Historia calamitatum Galliæ, quo loco Barbaros ibi memoratos non alios à Vandalis fuisse censet. His etiam adjungendus est DESIDERIUS Lingonensium episcopus, quem cum innumera cleri & populi sui multitudine interemtum à Vandalis fuisse tradunt, cujus festivitas die 23. Maii in Fastis Ecclesiæ recolitur. Passi quoque iisdem temporibus dicuntur VALERIUS Desiderii archidiaconus, & PRUDENTIUS martyres, quorum Martyrologium Gallicanum, prioris quidem die 22. Octobris, alterius vero 6. ejusdem mensis festum commemorat. Desiderii episcopi item à Van-

dalis occisi celebris est memoria apud Genuenses Liguriæ populos, teste Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ die 23. Maii. Sed is ipse est qui à Lingonensibus celebratur, ut videre est apud Bollandianos die 23. Maii. Quin & eumdem ipsum etiam esse suspicor, quem Saussayus die 19. ejusdem mensis, & alii etiam cum illo auctores apud Carnotenses passum commemorant. Huc etiam revocari forsitan debet AUSONIUS martyr Engolismensis; quamvis enim vulgo sub rege Chroco Valeriani temporibus martyr occubuisse dicatur, quæ tamen de eo narrantur, videntur melius hisce temporibus congruere. Apud Arceyas Trecensis diœcesis opidum die 16. Augusti recolitur festum sancti BALSEMII, quem pariter aiunt sub Vandalis martyrio coronatum. Sed si vera sit hæc traditio, alius iste dicendus est à Balsemio sancti Basoli nepote; cum constet Basolum diu post hanc persecutionem, Ægidii scilicet archiepiscopi temporibus, Remos accessisse.

9. Alii denique Martyres aliis in locis venerationi habentur, quos sub Vandalis martyrio coronatos passim ferunt, sed de quibus fusius agere non vacat. Et quidem ex iis nonnulli sub Chroco rege, quem imperatoris Valeriani temporibus in Gallias irrupisse volunt, passi dicuntur; quamvis non desint, qui & hæc Chroci tempora simul cum istis de quibus agimus Vandalorum persecutionibus commisceant. Istorum quippe temporum monumenta tot rebus dubiis & incertis, immo & quandoque certissime falsis permista sunt, ut vix illis, maxime quæ ad chronologiam spectant, adhiberi possit tuta fides. Neminem tamen infitiari posse existimo, eos sanctos, quos unanimi omnium consensu

Vandalorum gladiis occubuisse profanæ simul & sacræ veteres historiæ referunt, ad hanc, de qua agimus, persecutionem ut plurimum esse revocandos. Nec obstat quod eorum plerique sub Vandalis adhuc gentilium superstitionibus addictis passi memorentur; cum certum sit has nationes barbaras, etiam postquam Christianæ religioni nomen dederunt, diutius aliquot Paganorum superstitiones retinuisse. Quin & plerosque ex illis adhuc gentium erroribus tunc temporis fuisse detentos dubium non est. Sed ad alia transeundum. jam quippe de istis paullo fusius quam par erat egimus. quamquam ea omittere fas non fuit, quæ ad nostræ gentis Martyres nonnihil illustrandos conferre poterant.

CAPUT SECUNDUM.

Hispaniæ à Vandalis occupatæ & oppressæ.

Vandali in Hispanias irrumpunt.

1. DIreptis Galliis, Vandali in Hispanias ingressi, eas pariter ferro & flamma depopulati sunt. *Actis namque*, ut loquitur Orosius libro 7. cap. 28. *magnis cruentisque discursibus, graves rebus atque hominibus vastationes* intulere. Quod contigisse scribit idem auctor, cum post Didymi & Veriniani fratrum necem, *Honoriaci*, sic vocabantur Barbari quidam in militiæ societatem à Romanis allecti, quibus Pyrenæorum custodia à Constante Constantini tyranni filio tradita fuerat, aditu patefacto, *cunctas gentes, quæ per Gallias vagabantur, Hispaniarum provinciis* immiserunt, ut exinde majorem & ipsi prædandi licentiam haberent. Hispanias à Vandalis occupatas fuisse Honorio VIII. & Theodosio III.

consulibus, idest æræ Christianæ anno CCCCIX. testis est Prosper in Chronico, cum Cassiodoro & aliis. Consentit Idacius in Fastis consularibus; in Chronico autem non consules solum aut æram, ex quibus annus colligi potest, sed ipsum etiam diem, quo ista calamitas patriæ suæ contigerat, exprimit his verbis: *Alani, & Vandali, & Suevi Hispanias ingressi æra* CCCCXLVII. *alii* IV. *Kalendas, alii* III. *Idus Octobris memorant die 4. tertia feria, Honorio VIII. & Theodosio Arcadii filio III. consulibus.* PARS II. CAP. II.

2. Eo autem furore quo in Galliis sævierant Vandali, Hispanias aggressi sunt. quod uno verbo exponit Salvianus, illorum temporum scriptor disertissimus, cum libro 7. de Gubernatione Dei iisdem *flammis quibus arserant Galli, Hispanos etiam arsisse* refert. Sed has calamitates paullo fusius exponit Idacius Lemicensis in Gallæcia episcopus, qui rebus gestis ut plurimum præsens adfuit. Sic quippe inter alia habet: *Debacchantibus per Hispanias Barbaris, & sæviente nihilominus pestilentiæ malo, opes & conditam in urbibus substantiam tyrannicus exactor diripit, & miles exhaurit: fames dira grassatur, adeo ut humanæ carnes ab humano genere vi famis fuerint devoratæ: matres quoque necatis, vel coctis per se natorum suorum sint pastæ corporibus. Bestiæ occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaveribus aßuetæ, quosque hominum fortiores interimunt, eorumque carnibus pastæ passim in humani generis efferantur interitum.* Et quidem sanctus Augustinus ab Honorato Thigavensi episcopo interrogatus, quid in Barbarorum irruptione pastoribus ecclesiarum agendum esset, exemplum Hispanorum antistitum iis verbis proponit, ex quibus colligere licet magnas tunc temporis in Hispania clades con- Ubi sæviunt.

tigisse. Etenim urbes penitus eversas, & populos in captivitatem abductos, aliasque ejusmodi calamitates commemorat. *Ita enim*, inquit sanctus Doctor in epistola ad eum quem laudavimus Honoratum, novæ editionis 228. alias 180. *quidam sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremtis, partim obsidione consumtis, partim captivitate dispersis: sed multo plures, illic manentibus propter quos manerent, sub eorumdem periculorum densitate manserunt.*

Et sedes figunt.

3. Diuturniorem vero in Hispaniis Vandalorum moram fuisse nemo ambigit. Si quidem illi devictis Romanorum copiis *sub Godigisclo duce*, uti narrat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, sed scribendum est Gunderico, in Hispaniis *consederunt*. Romanos sub Castino magistro militum à barbaris in Hispania devictos fuisse Honorio XIII. & Theodosio X. consulibus, id est æræ Christianæ anno CCCCXXII. cum Bonifacium Comitem à societate belli rejecisset, ex Prosperi Chronico discimus, cui Cassiodorus, & Idacius suffragantur. Ejusdem Barbarorum in Romanos victoriæ meminit Salvianus libro 7. de Gubernatione Dei, ubi non semel observat Hispanos à Vandalis, id est ab *infirmissimis*, ut ipse vocat, *& ignavissimis hostibus* fuisse devictos, & plane subactos, Deo sic disponente, ut vel sic agnoscentes *plagam cælestis manus*, de præteritis pænitentiam agerent. Ceterum *subversis*, inquit Idacius in Chronico, *memorata plagarum grassatione Hispaniæ provinciis, Barbari ad pacem ineundam Domino miserante conversi sunt.* quod altero post eorum in Hispanias ingressum anno contigisse scribit. Conditiones vero quibus Romani post tot clades in Hispaniis residui Vanda-

lorum servituti mancipati fuerint Paulus Orosius libro 7. cap. 28. fusius exponit. At Barbari Hispaniarum provincias inter sese sorte dividentes, Gallæciam, ut scribit Idacius, Vandali & Suevi occupavere, Alani Lusitaniam & Carthaginensem provinciam, Vandali, cognomento Silingi, Bœticam; Hispanis, qui in castellis & civitatibus communem cladem evaserant, Barbarorum per diversas provincias dominantium imperio omnino subjectis. Quin & Hugo Grotius in Prolegomenis ad Historias Vandalorum Gotthorum &c. in ipso Andalusiæ Hispaniarum provinciæ nomine, imperii Vandalici vestigia superesse apud Hispaniam asseverat, quam nempe regionem olim *Vandalusiam*, seu Vandalico idiomate W*andaloth*, ab istis Barbaris appellatam fuisse contendit. Laudat autem Paulus Orosius loco laudato Barbaros, quod post initum fœdus ita mites facti fuerint, ut eos tot cladibus Hispanias affecisse pæniteret, & quidam invenirentur Romani, qui sub Vandalorum dominio *pauperem libertatem* habere mallent, *quam inter Romanos tributariam sollicitudinem sustinere.* Sed quam brevis pax illa fuit, si tamen umquam fuisse dicenda est. Quam enim pacem Barbari cum aliis habuissent, à quibus natura, moribus, & religione adeo erant alieni; qui nec eam inter sese umquam habere potuerunt?

4. Varios bellorum tumultus, quibus tunc temporis Hispaniæ exagitatæ fuerunt, describere ad nostrum non pertinet institutum: sed intactam prætermittere non licet gravissimam persecutionem, quam adversus Orthodoxos in Hispania eo tempore fuisse commotam asseverat Gregorius Turonensis antistes libro 2. Historiæ Francorum cap. 2. in hoc tamen falsus, quod Persecutio.

regem, sub quo illam fuisse excitatam scribit, appellat *Trasimundum*. Sed hoc nomine Gensericum ab eo semper designatum fuisse ex narrationis serie, & potissimum ex capite sequenti facile colligitur, ubi successorem Trasimundi *Honoricum* nominatum scribit. quod qua ratione contigerit, parum interest fusius inquirere; sed persecutionem illam acerbissimam fuisse patet; ex eo quod Tyrannus, attestante eodem Gregorio, Orthodoxos per *totam Hispaniam; ut Arianæ perfidiæ consentirent, tormentis ac diversis mortibus impelleret.*

Puellæ martyrium.

5. At idem auctor loco laudato narrat nobilis cujusdam puellæ martyrium, quod huc ipsius verbis referre visum est. *Factum est*, inquit, *ut puella quædam religiosa, prædives opibus, & secundum sæculi dignitatem nobilitate senatoria florens, &, quod his omnibus est nobilius, fide Catholica pollens, Deoque omnipotenti irreprehensibiliter serviens, ad hanc quæstionem adduceretur. Cumque Regis fuisset oblata conspectibus, cœpit eam primum ad rebaptizandum blandis sermonibus inlicere. Quæ cum venenosum ejus jaculum fidei parma propelleret, præcipit Rex facultates ejus auferri, quæ jam mente possidebat regna paradisi: deinde suppliciis applicatam sine spe præsentis vitæ torqueri. Quid plura? post multas quæstiones, post ablatos terrenarum divitiarum thesauros, cum ad hoc frangi non posset ut beatam scinderet Trinitatem, ad rebaptizandum invita deducitur. Cumque in illud cœnosum lavacrum vi cogeretur immergi, ac proclamaret: Patrem cum Filio ac Spiritum-sanctum unius credo esse substantiæ essentiæque; digno aquas unguine cunctas infecit, id est fluxu ventris adspergit. Ex hinc ad legitimam deducta quæstionem, post eculeos, post flammas & ungulas, Christo Domino capitis decisione sacratur.*

Hæc

Hæc Gregorius, quæ procul dubio ex vetustioribus monumentis excerpserat. Idque conjicere licet ex *legitimæ quæstionis* voce, quam vetus auctor Hispanus Passionis sancti Vincentii, aliique scriptores antiqui, qui Martyrum agones descripsere, ad designandam quæstionem ceteris sæviorem adhibuerunt. Hoc autem potissimum ægre ferimus, quod sacræ istius Virginis nomen Gregorius reticuerit. Ipsam quidem VINCENTIAM appellant vulgati auctores Hispani apud Tamayum Salazarem in Martyrologio Hispanico die 15. Martii, sed ex Dextro, idest supposititio, & nullius prorsus fidei auctore; quam aiunt anno CCCCXXIV. Cauriæ martyrium consummasse. Ejus tamen festivitatem die 16. Maii commemorat Higuera. Ceterum Cauria civitas est Lusitaniæ haud ignobilis, episcopatus sedes, Emeritensi olim, nunc vero Compostellanæ metropoli subjecta. Verum etsi cetera quæ ab illis auctoribus de Vincentia proferuntur, utcumque tolerari possent, nullo tamen pacto componi potest annus ab iis assignatus cum Gunderici successore, quem persecutionis istius auctorem Gregorius indicat. Idacius nempe Gunderici mortem ad quartum Valentiniani imperatoris annum revocat, quam uno scilicet anno contigisse scribit, antequam Gensericus ejus successor in Africam transmitteret: sed nemo ante annum CCCCXXVIII. aut saltem CCCCXXVII. Vandalos in Africam ingressos fuisse dixerit; proindeque ista virgo ante annum CCCCLXXXVII. aut CCCCLXXXVI. passa dici non potest.

PARS II. CAP. II.

6. Ceterum ad eamdem quoque Vandalorum in Hispaniis persecutionem VICTORIÆ cujusdam viduæ martyrium revocaremus, quam idem Tamayus Ilorci in Hispania sub Vandalis

Victoria an martyr?

coronatam fuisse commemorat die 17. Novembris, si aliquem hujus rei vadem haberemus præter idem Dextri nebulonis pseudochronicum, ejusque propugnatores, ut ne dicam illustratores: sed cum neminem præter hunc falsum testem proferat Tamayus, ullam ipsi fidem adhibere nobis religio est. Hic porro erat Hispaniarum status, cum Vandali post Baleares insulas devastatas, ut loquitur Idacius in Chronico, eversamque Carthaginem-Spartariam, tum Hispalim, nobilissimas urbes, uno verbo *post Hispanias penitus deprædatas*, in Africam à Bonifacio Comite acciti sunt, ea occasione quam sequenti capite exposituri sumus.

CAPUT TERTIUM.

Vandalorum in Africam ingressus.

Vandali in Africam acciti.

1. QUæ causa fuerit Vandalorum in Africam adventus, Procopii verbis exponendum est, qui libro 1. Historiæ Vandalicæ his verbis rem narrat. *Africæ calamitas sic evenit. Duo Romani duces erant, Ætius & Bonifacius, validi ambo, bellique rerum peritia secundi ætatis suæ nemini. His æmulatus circa civile regimen intercedebant. Ceterum tanta erat animi magnitudo, virtutesque aliæ, ut si quis utrumvis Romanorum ultimum dicat, à vero non sit abiturus. Ita omnis Romana laus in illos duos confluxerat. Horum alterum, Bonifacium Placidia*, hæc erat imperatoris Valentiniani III. mater, Constantii relicta, Theodosii magni filia, & Honorii soror, quæ filii nomine Imperium administrabat, *toti præfecit Africæ. Dolebat id Ætio, sed minime displicere sibi rem*

ostendebat. Nondum enim in apertum odia proruperant, sed sub persona amicitiæ tegebantur. Profectum jam in Africam Bonifacium criminari apud Placidiam Ætius cœpit ut regni appetitorem, & ipsi & Imperatori Africam erepturum. Neque rem exploratu difficilem. Si enim Romam Bonifacium vocaret, non venturum. Hæc ut audiit femina, laudatum Ætii consilium sequitur. At occuparat jam Ætius clam scribere Bonifacio, matrem Imperatoris insidias ipsius in exitium struere: ejus rei indicium prædixit, fore ut sine causa subito revocaretur. Hæc erant quæ litteris ipsius continebantur. Quibus neutiquam spretis Bonifacius, simul aderant qui ipsum ad Imperatorem accirent, negavit se aut Imperatori aut matri ejus pariturum, Ætii monita silentio premens. His Placidia intellectis tam Ætium fidissimum Principi credidit, quam suspectum habuit Bonifacium. Hic vero nec parem se Imperatoris potentiæ sentiens, nec salutem sperans si Romam proficisceretur, consultare cœpit quomodo Vandalos sibi adjungeret, qui Africæ propinquam Hispaniam obtinebant. Mortuo ibi Godigisclo, filii successerant duo, natus justa matrefamilias Gontharis, Gizerichus aliter genitus, quorum ille ætate & ingenio secors, alter vero ad bella plurimum exercitus, & sollertiæ eximius. Missis igitur in Hispaniam Bonifacius de amicorum numero potissimis, cum ambobus Godigiscli filiis æquum iniit fœdus, ut cuique ipsorum tertia pars Africæ cederet. quod si quis bello impeteretur, commune periculum esset. Hæc pacti, Vandali fretum ad Gades transvecti in Africam venere.

2. Ex hac autem Procopii narratione colligi potest, Bonifacium, vivente adhuc Gunderico, fœdus cum Vandalis iniisse, quamvis illi nonnisi post ipsius mortem in Africam transfretarint. Nec ab ea sententia alienus videtur fuisse Idacius,

qui in Chronico, ad primum Valentiniani imperatoris annum, refert Vandalos post direptas Hispanias Mauritaniam invasisse: deinde quarto Valentiniani anno Gunderici mortem consignat; ac denique anno sequenti observat, Vandalos sub Genserico rege, relictis Hispaniis, in Africam transmisisse. Quin & Gunderici mortem in Hispania funestam fuisse narrat Idacius, auctor qui in hac parte omni exceptione major videtur, & ex eo sanctus Isidorus in brevi Vandalorum historia. Aiunt quippe illi auctores, Gundericum, capta Hispalensi urbe, omnia sibi licere autumantem, in civitatis basilicam, quam sancto Vincentio sacram fuisse Isidorus Grotii & Rodericus affirmant, manus irreverenter immisisse, propter quod scelus divina manu punitum fuisse, statimque in ipsis templi foribus à dæmone correptum & miserabiliter exagitatum animam exhalasse scribunt. Alii tamen, ut se ab ipsis Vandalis accepisse testatur Procopius, Guntharium, sic ille Gundericum appellare solet, Genserici fratris sui dolis occisum fuisse memorabant. At, ut ut sit ea de re, communis est omnium sententia Vandalos sub Genserico duce Africam occupasse, nec ea de re quisquam ut puto, infitiari potest.

Gunderici mors.

3. Hic autem mirari subit, Idacium, qui semel & iterum Vandalorum Africæ invasionem commemorat, nihil de Bonifacio hac occasione dixisse. At Prosper, qui Bonifacii defectionem narrat, ipsi simul & Romanis adversus eum bellum gerentibus Barbararum nationum in Africam ingressum attribuit. *Exinde*, inquit, *gentibus quæ navibus uti nesciebant, dum à concertantibus in auxilium vocantur, mare pervium factum est... Gens Vandalorum ab Hispania in Africam transiit.* Idem

Bonifacii defectio.

habet auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo sub Pauli diaconi nomine circumfertur. Sed paullo inferius culpam omnem in solum Bonifacium rejicit. *Bonifacius vero*, inquit lib. 14. *sentiens se non posse tuto Africam tenere, cernensque periculum instare; in perniciem Reipublicæ effervescens, Vandalorum Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ab Hispaniis evocatos Africæ intromisit, qui cunctam pæne Africam ferro, flamma, rapinis crudelissime devastantes, catholicam insuper fidem Ariana impietate subvertêre.* His accedit Jornandes de rebus Geticis cap. 33. ubi refert, *Gizerichum* regem Vandalorum à Bonifacio, ut in Africam veniret, fuisse invitatum, cum in Valentiniani Augusti offensam incurrens, non aliter quam Reipublicæ malo vindicare se potuisset. Vandalos à Gotthis ex Hispania pulsos in Africam transmisisse Hierio & Ardabure consulibus scribit Cassiodorus in Chronico.

4. Verum etsi illi auctores nullam penitus facinoris, quo Ætius Augustam simul & Bonifacium delusit, mentionem fecerint, non tamen hanc historiam à Procopio aut confictam fuisse, aut ex falso rumore acceptam inferendum esse putamus. Immo, si paullo accuratius ea, quæ ab Idacio aut à Prospero ea occasione referuntur, discutere lubet, aliquot forsitan istius rei vestigia reperientur in eorum verbis, ex quibus veritatem expiscari licebit. Prosper nempe Bonifacio bellum *publico nomine* illatum fuisse ait, non solummodo, quod ejus *intra Africam potentia gloriaque augeretur*, sed etiam *quia ad Italiam venire abnuerat*. Illum vero invitum ab Imperatoris obsequio defecisse vel ex eo patet, quod in ipso belli initio ad Romanorum partes redierit, ubi sese prima obtulit occasio; immo, ut

narrat Idacius, *in æmulationem Ætii de Africa per Placidiam evocatus in Italiam, ad palatium rediit*; & statim amoto Ætio, Magister militum factus est. resque eo tandem devenere, ut aperto prœlio Bonifacius & Ætius in sese invicem dimicarent, idque Placidiæ Augustæ instinctu, si Marcellino Comiti credamus. quæ sane omnia Procopii narrationem egregie confirmant. nam, uti ex Procopio infra dicturi sumus, Placidia tandem cognitis Ætii fraudibus, erga Bonifacium semper se benevolam præbuit.

Bonifacii lapsus.

5. At licet Bonifacii inimicorum pessimam voluntatem excusare animus non sit, eum tamen sua ipsius culpa ejusmodi struendis adversus se calumniis occasionem præbuisse fatendum est. quippe cum defuncta priore conjuge sua, alteram ex Vandalorum gente duxisset, & æmulis eum calumniandi ansam, & Imperatoribus mala de ipso suspicandi locum præbuit. Id forsitan ipsi etiam vitio vertebatur, quod Castinum Magistrum militum in Hispania adversus Vandalos moventem, ob privatas quasdam simultates, ante aliquot annos dimisisset, indeque res Romanorum infelicem habuissent exitum. Quam vero male audierit etiam apud amicos Bonifacius, occasione nuptiarum, quas ut diximus, cum uxore Vandalica contraxerat, discimus ex sancto Augustino, qui alias ejus virtutes tantopere commendaverat. Ipsum enim ob id facinus graviter reprehendit sanctissimus antistes epistola novæ editionis 220. ubi conqueritur, quod licet uxorem istam, nonnisi post ejuratam Arianorum sectam, & emissam fidei catholicæ professionem, sibi conjunxisset, exinde tamen Ariani adeo in ejus domo prævaluerant, ut filiam ex ea, ut quidem videtur, susceptam Ariano-

suum ritu baptizari obtinuissent: quin & *nisi*, inquit, *fama falsa fuerit*, *quædam ancillæ Deo dicatæ* per eosdem hæreticos rebaptizatæ fuerunt. Hæc Augustinus, qui amicitiæ, quam olim cum Bonifacio habuerat, memor, eum priusquam Vandalos in Africam introduxisset, ad meliorem frugem reducere conabatur. Id etiam sanctum virum maxime angebat, quod populi ex extremis Africæ partibus barbari, qui numquam Romanorum armis subjici potuerant, occasionem oportunam nacti, in Romanorum provincias effusi essent, easque penitus devastarent: ex quibus rebus, tum Ecclesiæ, tum etiam reipublicæ innumera propemodum incommoda consequebantur. Sed hæc omnia nonnisi levia quædam gravissimarum calamitatum, quæ paullo post contigerunt præludia fuere.

6. Bonifacius itaque, qui Ætii proditione Romani Imperii publicus hostis dictus fuerat, cum bellum adversus se indictum sustinere propriis viribus non posset, pacto cum Vandalis inito, eos in sui ipsius & Reipublicæ exitium in Africam accersivit. Illos ex omni ætate & conditione octoginta hominum millia numero tunc fuisse scribit Victor Vitensis libro I. num. I. Cumque eo animo venissent, ut exstinctis aut penitus servituti redactis incolis, in ea provincia figerent sedes, universa penitus depopulabantur, nec ætati, nec sexui parcentes. Et quidem Idacius Vandalos *omnes simul cum eorum familiis*, in Mauritaniam & Africam relictis Hispaniis transmisisse observat. quod mense Maio, Olympiade CCCII. anno V. Valentiniani III. contigisse scribit. Sed certior videtur Consulum nota, quæ in Prosperi Chronico habetur, ubi Gensericus rex Vandalorum ex Hispania in Africam transiisse

dicitur Hierio & Ardabure consulibus, id est æræ vulgaris anno CCCCXXVII.

7. Cum vero Africa tot tantisque tumultibus agitaretur, quæ quidem omnia in Bonifacii rejiciebantur rebellionem; qui Romæ erant familiares ipsius & antiqui amici, quibusque nota olim fuerant hominis morum probitas & animi virtus, persuadere sibi non poterant tantum virum regnandi cupidine abreptum à Romano Imperio defecisse. Quare communi cum Placidia augusta consilio, quidam ex illis, uti narrat Procopius libro laudato, Carthaginem proficiscuntur, rem propius exploraturi. Ibi collocuti cum Bonifacio, visis etiam fraudulentis Ætii litteris, reque uti erat omnino comperta, citissime in Italiam revertuntur, universam rerum seriem, quove artificio subornata fuerat ista proditio, Augustæ atque etiam ceteris Bonifacii necessariis relaturi. Omnia Ætii fraudibus contigisse tunc primum intellexit Placidia, cujus tamen cum potentiam reformidaret, ejusque opus haberet industria ad sustentandas Imperii vacillantis vires, factum dissimulavit. Sed omni negotio Comitis Bonifacii amicis declarato, eos obtestata est, ut Bonifacium in Imperatoris fidem & obsequium revocare modis omnibus conarentur, sese ipsam gravi jurejurando obstringens, numquam ei pro defectione nocituram. Et quidem, ni fallor, huc revocari debet Darii Comitis in Africam adventus; cui gratulatur sanctus Augustinus epistola 229. quod in Africam missus fuerit pacis, absque pugna, aut sanguinis effusione, conciliandæ causa. *Qui* enim *pugnant*, inquit ad illum sanctus antistes, *si boni sunt, pacem, sed per sanguinem quærunt; tu autem ne cujusquam sanguis quæreretur missus es.* Nec spe

Resipiscit Bonifacius.

ſua fruſtratus eſt Darius. nam, uti proſequitur Procopius, & rerum geſtarum ſeries ſatis probat, Auguſtæ amicorumque precibus libenti animo paruit Bonifacius, ſtatimque ſocietatis cum Barbaris initæ pænitentia ductus, qua precibus, qua promiſſis eos interpellavit, ut in Hiſpanias reverterentur. quod cum illi facere præfracte detrectarent, bello aperto dimicatum eſt. At cum in eo Bonifacius Comes ſimul cum Aſpare Orientalium copiarum Duce victus atque fugatus à Barbaris fuiſſet, tota pæne Africa in Vandalorum poteſtatem devenit.

8. Rem porro plane admirabilem ea occaſione contigiſſe Marciano, qui poſtea Imperator fuit, narrat Procopius, quam hic referre libet. Is tum Aſparis domeſticus, cum aliis multis Romanorum à Vandalis in prœlio captus fuerat. Cum vero quadam die ſub dio inter alios captivos dormiret Marcianus, Genſericus vidit aquilam alis extenſis ſuper eum volitantem, ne ab æſtu ferveſcente aliquid pateretur incommodi. Re diligenter perpenſa, conjecit Barbarus Marcianum aliquando ad Imperii faſces perventurum. quare eum liberum abire permiſit, jurejurando obligatum, numquam ſe adverſus Vandalorum gentem militaturum. Unde, inquit idem auctor, ille *Theodoſio poſtea mortuo ad Imperium provectus, optimum ſe cetera principem præſtitit; at res Africæ quales invenerat reliquit.* Eamdem hiſtoriam habet Evagrius ſcholaſticus libro 2. Hiſtoriæ eccleſiaſticæ cap. 1. ſed quam ex Procopio deſcripſit. Marcianum tamen, ut *Imperatorem decebat*, commotum adverſus Vandalos, ad bellum ſe paraſſe aſſeverat Thedorus Lector lib. 1. cum ſcilicet ea didiciſſet, quæ Genſericus in excidio urbis Romæ adverſus Auguſtas patra-

Pars II, Cap. III. verat. re tamen infecta è vivis excessit.

Gensericus Africam vastat.

9. At Gensericus fugato Bonifacio, more barbarorum victoria abutens, cuncta simul, sacra scilicet & profana, in Africanis provinciis devastabat; idque tanta cum atrocitate, ut & ipsi barbari ad crudelius, quam innata eorum feritas soleret, cum Afris agendum, occulta quadam vi sese stimulatos faterentur. Id testatur Salvianus libro 7. de Gubernatione Dei. *Illa utique cælestis manus*, inquit, *quæ eos*, Vandalos scilicet, *ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se divino jussu ac perurgeri. Ex quo intelligi potest, quanta sint mala nostra, ad quos vastandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inviti.* Idem innuit Jornandes de rebus Geticis cap. 33. scribens *Gizerichum* in Africa *ad divinitatem, ut fertur, accepta potestate diu regnasse*. Idem auctor Genserici corporis habitum moresque animi & ingenium egregie repræsentat loco laudato, cujus verba huc proferre juverit. neque enim cuiquam ingratum fore existimo, hominis adeo famosi imaginem veris ac nativis coloribus depictam aspicere. *Erat*, inquit, *Gizerichus Romanorum clade in Urbe notissimus, statura mediocris, & equi casu claudicans, animo profundus, sermone rarus, luxuriæ contemtor, ira turbidus, habendi cupidus, ad sollicitandas gentes providentissimus, semina contentionum jacere, odia miscere paratus.* Eumdem Idacius atque Isidorus locis superius à me laudatis, *ex fide catholica apostatam effectum in Arianam transiisse perfidiam, ut aliquorum relatio habet*, observant. quod an sit verum, divinare non licet. Certe Vandalos hæresi Arianæ, quam à Gotthis popularibus suis hauserant, ad-

dictissimos fuisse ex Procopio jam supra diximus: cui Salvianus passim, aliique auctores consentiunt.

Infelix Africæ status.

10. Quisnam vero tunc fuerit Africæ status, ex Possidio discendum est, in Vita sancti Augustini, suæ patriæ calamitates his verbis deplorante capite 28. *Divina*, inquit, *voluntate & potestate provenit, ut manus ingens diversis telis armata & bellis exercitata immanium gentium Vandalorum & Alanorum, commixtam secum habens Gotthorum gentem, aliarumque diversarum personas, ex Hispaniæ partibus transmarinis, navibus Africæ influxisset & irruisset, universaque per loca Mauritaniarum, etiam ad alias nostras transiens provincias & regiones, omni sæviens crudelitate & atrocitate, cuncta quæ potuit exspoliatione, cædibus, diversisque tormentis, incendiis, aliisque innumerabilibus & infandis malis depopulata est; nulli sexui, nulli parcens ætati, nec ipsis Dei sacerdotibus vel ministris, nec ipsis ecclesiarum ornamentis, seu instrumentis, vel ædificiis.* Et paullo inferius: *Videbat ille homo Dei*, sanctus Augustinus, *civitates excidio perditas, pariterque cum ædificiis villarum habitatores, alios hostili nece exstinctos, alios effugatos atque dispersos; ecclesias sacerdotibus ac ministris destitutas, Virginesque sacras & quosque continentes ubique dissipatos; & in his alios tormentis defecisse, alios gladio interemtos esse, alios in captivitate perdita animi & corporis integritate ac fidei, malo more ac duro hostibus deservire; hymnos Dei & laudes de ecclesiis deperisse, ædificia ecclesiarum quamplurimis locis ignibus concremata, sollemnia quæ Deo debentur de propriis locis desisse sacrificia, sacramenta divina vel non quæri, vel quærenti qui tradat non facile reperiri; in ipsas montium silvas & cavernas petrarum & speluncas confugientes, vel ad quasque munitiones,*

alios fuisse expugnatos & interfectos, alios ita necessariis sustentaculis evolutos atque privatos, ut fame contabescerent, ipsosque ecclesiarum præpositos & clericos, qui forte Dei beneficio vel eos non incurrerant, vel incurrentes evaserant, rebus omnibus exspoliatos atque nudatos, egentissimos mendicare; nec eis omnibus ad omnia, quibus fulciendi essent, subveniri posse: vix tres superstites ex innumerabilibus ecclesias, hoc est Carthaginensem, Hipponensem, & Cirtensem, quæ Dei beneficio excisæ non sunt, & earum permanent civitates, & divino & humano fultæ præsidio; licet post ejus obitum urbs Hipponensis incolis destituta ab hostibus fuerit concremata. Hæc ille de Vandalorum invasione, qui Hipponem, uti paullo inferius narrat, quatuordecim mensium spatio obsessam tenuerunt, defuncto Augustino tertio ejusdem obsidionis mense, Theodosio XIII. & Valentiniano III. consulibus, id est anno æræ Christianæ CCCCXXX. die V. Kalendas Septembris. cum annos vixisset LXXV. menses IX. dies XV.

II. Ceterum hanc Africanæ regionis cladem accurate ac sincere à Possidio fuisse descriptam confirmari potest ex Capreoli Carthaginensis antistitis epistola excusatoria ad Ephesinæ synodi generalis Patres, qua nec ipsum, nec ex Africanis episcopis quemquam ad eam synodum occurrere potuisse asseverat, ob miserrimum totius Africæ statum, cum nequidem intra Africæ limites, ut ea de re tractarent, in unum convenire ipsis licuisset. *Omnis*, inquit, *hac tempestate via aditus præclusus est. Etenim effusa hostium multitudo, & ingens ubique provinciarum vastatio, quæ incolis partim exstinctis, partim in fugam actis, absolutam desolationis speciem, quoquoversum longe lateque porrigitur, oculis offert, promtam illam*

Capreolus episc. Carthag.

coeundi facultatem ademit. Laudarunt Cyrillus ac cum eo universi Patres Capreoli in servanda fidei integritate sollicitudinem, cujus epistolam nihil aliud spirantem, quam *ut expugnata novitate*, inquit Vincentius Lirinensis in secundo Commonitorio, *antiquitas defenderetur*, publicis synodi gestis inseri mandavit Cyrillus Alexandrinus, synodi præses, actione 1. ob idque Bessula Capreoli diaconus inter Patres concilio interfuit. Aliam item ejusdem Capreoli epistolam adversus Nestorianos ad Vitalem & Constantium, seu potius Tonantium, Hispanos, è codice msf. monasterii Herivallensis erutam primus integram edidit Jacobus Sirmondus, quæ postea sæpius recusa est. Denique *Capreoli* cum *sancti* titulo, quem ipsi etiam Vincentius loco laudato tribuit, memoria in veteri Carthaginensis ecclesiæ Kalendario, ... *Kal. Agusti* recolitur. quod hic observare visum est, cum non omnes alii Antistites in isto Kalendario designati hac sanctitatis nota honorentur. PARS II. CAP. III.

CAPUT QUARTUM.

Genserici Vandalorum regis persecutionis initia.

1. Cum inclinatis Imperii rebus Valentinianus impar esset ad compescendos Vandalorum conatus, pax cum illis per Trigetium legatum eo pacto sancita est, ut una Africæ portio barbaris relinqueretur, altera sub potestate Romanorum permanente. Alteram pacis hujus conditionem memorat Procopius lib. 1. Pax cum Vandalis.

PARS II. CAP. IV.

Historiæ Vandalicæ, quod scilicet Gensericus annuum Valentiniano imperatori tributum penderet, dato ei in obsidem Hunerico filio; quem tamen post modum firmata inter utrumque amicitia Valentinianum ad patrem remisisse idem auctor asseverat. Hæc omnia sacramento confirmata fuisse scribit Isidorus in Vandalorum brevi historia æra 467. Sed locum & tempus initi fœderis signat Prosper in Chronico, hanc pacem Hippone III. Idus Februarii factam fuisse scribens, Theodosio XV. & Valentiniano IV. Consulibus, id est æræ vulgaris anno CCCCXXXV. quod & ex Cassiodori Chronico confirmatur.

Persecutionis initia.

2. Verum si pacis hujus beneficio Orthodoxi, qui sub Romanorum ditione remanserant, utcumque securi à barbarorum insultibus fuere, gravior inde adversus illos, qui Vandalis subjecti fuerunt, exorta est tempestas, quos nempe Gensericus vi aperta ad Arianorum hæresim pertrahere conatus est. Persecutionem hanc altero post initum fœdus anno consignat Prosper sub Ætio II. & Sigisvulto Consulibus, anno scilicet CCCCXXXVII. ubi hæc habet: *Geizerichus rex Vandalorum intra habitationis suæ limites volens Catholicam fidem Ariana impietate subvertere, quosdam nostrorum Episcopos eatenus persecutus est, ut eos privatos jure basilicarum suarum etiam civitatibus pelleret, cum ipsorum constantia nullis superbissimi regis terroribus cederet.* Horum Antistitum tres recensentur in editione Chronici Prosperi Labbeana tomo I. Bibliothecæ novæ pag. 51. quorum nomina in ceteris desiderantur. Ii sunt POSSIDIUS, NOVATUS & SEVERIANUS, qui ibidem dicuntur *ceteris* fuisse *clariores*. Quinam vero fuerint illi præsules, divinare non licet. Celebres tunc fuere Possidius Calamensis in

Numidia antistes, ob vitam sancti Augustini ab eo editam nemini ignotus, & Novatus, Sitifensis in Mauritania cognomine episcopus, qui Collationi Carthaginensi in causa Donatistarum adfuerunt, & concilio Carthaginensi adversus Pelagianos sub Aurelio episcopo subscripserunt. Certe Novatum Sitifensem adhuc superstitem fuisse sub Augustini vitæ finem ex ejusdem sancti viri epistola 229. ad Darium comitem superius laudata certum est.

3. At vero non solum adversus Episcopos hanc persecutionem commotam fuisse patet ex iis, quæ idem Prosper de Arcadio ejusque sociis subjungit, quos diversis pœnis exagitatos martyrio tandem glorioso vitam finiisse idem auctor testatur. Is ipse est ARCADIUS, ad quem pro fide orthodoxa exsulantem exstat epistola Antonini Constantinæ episcopi, qua eum ad martyrium fortiter pro fidei Catholicæ defensione subeundum adhortatur. quam quidem epistolam diversam esse ab ea, quæ à Gennadio tribuitur Honorato Constantinæ episcopo, suspicatus est Baronius ad annum Christi 447. propterea quod in editis sub Antonini nomine vulgata sit. Idem titulus Auberto Miræo fucum fecit in Auctuario scriptorum ecclesiasticorum capite 114. ubi recenset Antoninum Constantiniensem episcopum, qui *scripsit epistolam consolatoriam ad Arcadium actum in exsilium à Genserico Vandalorum rege* &c. quasi alius esset ab Honorato, quem Gennadius in Catalogo commemorat. Eum tamen unum & eumdem fuisse jam consentiunt viri eruditi, qui *Antoninus Honoratus* appellabatur. Omnem sane dubitandi locum tollit antiquus codex manuscriptus bibliothecæ nostræ sancti Germani à Pratis, ab annis circiter centum suprà mille

charactere Merovingico seu Franco-Gallico conscriptus, in quo Gennadii Catalogus Hieronymiano subjungitur; atque in eo auctor illius, de qua agimus, epistolæ, sine ulla falsi suspicione *Honoratus Antoninus* dicitur. Sic quippe habet numero CCXXV. qui capiti 96. editionis Miræi respondet: *Honoratus Antoninus Constantiæ civitatis episcopus, scripsit ad Archadium, qui pro confessione fidei Catholicæ in Africæ partibus à Genserico rege missus exsulabat, epistolam ad labores pro Christo ferendos cohortatoriam, & exemplis præsentibus, & Scripturarum relationibus roboratam; & quod confessionis fidei perseverantia non solum purget peccata, sed & meritum procuret martyrii.* Ibi tamen pro *Constantiæ* legendum est *Constantinæ*, quod nomen ista civitas habuit à Constantino Magno, cum alias Cirta appellaretur. Etiam nunc sub eodem Constantinæ nomine celebrem esse scribit vir de re litteraria optime meritus Gisbertus Cuperus, in notis ad Lactantii librum de mortibus persecutorum ad cap. 43. ubi ejus iconem æri incisam exhibet, curiosisque observationibus illustrat.

4. Porro Antoninus successisse videtur Fortunato ejusdem Constantinæ civitatis antistiti, qui anno CCCCXI. Collationi Carthaginensi inter Catholicos & Donatistas habitæ interfuit, & anno CCCCXVI. synodo Milevitanæ. Sed quo anno in Cirtensis ecclesiæ thronum conscenderit mihi plane incompertum est. Solius ejus epistolæ ad Arcadium meminere tum Gennadius, tum Honorius Augustodunensis; sed etsi brevior sit, ea est tamen, quæ suo auctori locum inter ecclesiasticos scriptores jure merito acquisierit. quod nemo qui eam legerit infitiabitur. Vix enim aliud reperire est in isto sæculo scriptum quod

quod magis priorum temporum venam, apostolicumque vigorem spiret. quare hanc exhibere hic integram visum est operæ pretium, maxime quod ad Martyrum Vandalicæ persecutionis historiam plane pertineat.

HONORATI ANTONINI

Constantinæ in Africa episcopi Epistola cohortatoria,

Ad ARCADIUM pro fide exsulantem, sub Genserico Vandalorum rege ariano.

I. *Perge fidelis anima, perge, & Confessor unitatis * gaude, quia pro nomine Christi pati meruisti contumeliam, sicut Apostoli cum flagellati sunt. Ecce jam serpens ille sub pedibus tuis jacet: ipse confligere potuit, sed ipse cecidit, quia te elidere non potuit. Rogo te, preme caput ejus: non surgat iste in agone martyrii: nemo te commoveat. Ecce gaudet Christus, & inspicit te: lætantur Angeli, & adjuvant te. Turba dæmonum calcaneum tuum observat. Ne deficias; ne * dæmones qui nunc lugent, gaudeant. Tecum est omnis chorus Martyrum præcessorum tuorum: exspectant te Martyres, & defendunt, & coronam extendunt. Rogo te, tene quod tenes, ne alter accipiat coronam tuam. Quantum temporis est, quo pugnaturus eris! & quantum temporis erit, quo in æternum victurus eris! Jam cœpisti, perfice. Hodie apparet cur pateris: Dominum nihil latet: non te fallat diabolus in causa, cum tibi ingerit nebulam; hoc vult ne carissimus patiaris.*

* *al. edit.* Trinitatis.
Act. 5. 41.
* *al.* Et.

Pars II. Cap. IV. II. *Verum, frater, habes certamen, integra est ista confessio: si mortuus fueris, certus esto, Mar-*
Job 2. 9. & 10. *tyr eris. Job non attendit uxorem, & ideo vicit: non familias, non divitias, non amicos, & merito*
Genes. 3. 6. *superavit. Adam mulierem suam plus satis dilexit, & ideo tam lacrymabiliter cecidit. Sic dicit Domi-*
Luc. 14. 26. *nus:* Qui non dimiserit patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut familias propter me, non est meus discipulus. *Quid si conditione vitæ mortuus esses? uxor te aut familia habuit revocare? Nam quem tenuisti ipsum attende, ipsi hære, tene eum fortiter; ne dimittas, ne respexeris retro aut uxorem, aut divitias, aut familias. Sursum cor, perfectam inchoasti pugnam. Ipse tecum Archangelus qui cecidit, dimicat, ipse tecum luctatur; sed tecum est Pater & Filius & Spiritus-sanctus. Vide ne timeas, adjuvat te ut coronet te. Septem filios*
a 2. Mach. 7. *Macchabæa mater pro Christo* [a] *misit ad mortem: ante eam cruciabantur, & ipsa magis eos hortabatur, ut morerentur: ipsa autem, post filios occisos, ecce jam exsultat cum filiis coronata.*

III. *Respice quia in utero matris Deus te fecit: ipse tibi spiritum & animam dedit, ipse te ornavit ratione & sapientia, ipse fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Sic te vult suscipere pro fide morientem, ut tibi plenam exhibeat majestatem. Respice mundum; periturus est. Respice solem, lunam &*
Martyrii vis. *stellas; & ipsa solvenda sunt. Conflige fortiter pro anima tua, quæ aut semper vivit, aut semper perit. Ecce*

[a] Qua ratione Macchabæi martyres pro Christo passi fuerint, exponit S. Bernardus epistola 98. n. 4. De hac re vide Gregorium Nazianzenum orat. 22. quæ est de Macchabæis, ubi testatur *neminem eorum qui ante Christi adventum numeros omnes virtutis adimpleverunt, id citra Christi fidem esse consecutum.* Quod etiam passim docent Augustinus, & S. Leo M. serm. 7. de Nativitate Domini.

dimissa sunt tibi peccata tua, & omnes iniquitates tuas Deus pro hac pugna delebit, quæcumque usque hodie committere potuisti. Audi de hac re Ezechielem dicentem: Quacumque die iniquus conversus fuerit ab iniquitate sua, & fecerit justitiam, omnes iniquitates ejus non memorabor ultra, dicit Dominus. *Justitia tua, fides tua: quia* justus ex fide vivit. *Tribulatio, exspoliatio, exsilium remissionem tibi contulit peccatorum, mors autem aperit tibi regna cælorum. Qualis eris, cum te cum sancto Stephano*[a] *videris? Qualis eris cum Petrum & Paulum, quos rogare solebas ut patronos, habebis amicos? Christum mox tua anima videbit; & corpus tuum erit in refrigerio resurrectionis, ut & ipsa caro videat*[b], *quod tua anima, cum exierit, mox videbit.*

PARS II. CAP. IV.

Ezech. 33.

Rom. 1. 17. & *Hebr.* 10. 38.

a Sanctorum invocatio.

b

IV. *Fremit diabolus, gaudet Christus. Roga, plora, posce auxilium, & mox accipies in mente solatium. Time pœnas æternas, ubi semper ardetur, ubi semper in tenebris & corpus & anima cruciatur, ubi cum diabolo anima & corpus in æternum exuritur. Gehennas expavesce, & Christum modo tene. Modo est ut aut vivas, aut pereas. Nemo te recuperabit, si in ista pugna defeceris. Et quid tibi prodest si diabolo consenseris, & mox corpus amiseris? Aut nescis quia vita corporis tui in potestate est Dei tui, qui tibi confestim auferre potest carnem, si*

[a] Familiare tunc erat Afris S. Stephani exemplum, ob recentem ejus reliquiarum in Africam translationem, & miracula crebra.

[b] Unaquæque scilicet suo modo. De visione Dei oculis corporeis in resurrectione Sanctorum fusius disputat Augustinus epistola 474. quæ alias *liber de Videndo Deo* dicitur, & epistola 475. ad Fortunatianum Siccensem episcopum, & clarius libro 22. de Civitate Dei, ut ipsemet S. Doctor attestatur lib. 2. Retractationum cap. 41.

PARS II. CAP. IV. *dereliquerís fidem? Quidam Christianus* [a], *dum pro fide in equuleo torqueretur, retulit adstitisse sibi angelum splendido vultu cum linteo aqua perfuso, qui ei aquam in faciem spargeret, & linteo detergeret. Donec tortus est iste, Angelus non recessit, consolans eum & refrigerans eum. Confessor autem Christi pœnas quas sustinebat, penitus non sentiebat. Minus tormenta sentiuntur, quando pro Christo pugnatur: quia virtus animi superat dolores mundi; & cum invocata fuerit Divinitas, mitigatur tormentorum acerbitas. Ecce pro Domino tentus es, & afflictus non perdes* * *fidem, etiam si amiseris carnem. Exhibe Deo hanc perseverantiam, & ne valde timeas pœnam; aut enim grandis est, & cito finitur; aut levis erit, & non valde cruciabitur anima.*

* *f.* perdas.

V. *Tu autem exora, quia luctari cœpisti, nec defecisti: martyrium inchoasti, custodi animam tuam. Adjuro te per Trinitatis unitatem, pro qua pateris mortem, serva cor tuum, & confirma per Spiritumsanctum, quem in te exsufflare* [b] *voluisti, & quem in te honorasti. Conflige fortiter per puritatem baptismi, quod contemnere noluisti. Securus esto de corona, securus pugna, donec voluerit tibi Dominus terminare victoriam. Probat modo Deus animum tuum: ibi est oculus Dei, contemplatur te de hora in horam quid agas, quid cogites, quomodo pugnes, quomodo stes. Si firmum te viderit* *, *gaudet & adjuvat; si infirmum, succurrit & sublevat. Tu autem certa pro veritate usque ad mortem, & eris non solum tibi, sed & ceteris in salutem: alioquin à te*

* *al. edit.* videt.

[a] Is est Theodorus Confessor sub Juliano, cujus historiam ex Rufino protulimus in Actis Martyrum sinceris pag. 657. Istud porro miraculum in Africa celebre fuisse patet ex eo, quod & ab Augustino laudetur lib. 18. de Civitate Dei cap. 52.

[b] Legendum forte *exsufflari.* & infra *pro puritate baptismi.*

Deus exiget tuam animam & alienas. Signifer es Christi, in acie primus ambulas: si tu ceciderις, ab aliorum morte non eris immunis. Hæc time. nam & si viceris, pro multorum salute pugnasti, & coronam multiplicem accepisti.

Exponit fidem SS. Trinitatis & Incarn.

VI. *Deus unus est, Deus non potest esse minor, Deus non potest immutari. Scis ista: tene fortiter veritatem. Audi autem breviter quod præmisi. Deus unus est, Pater & Filius & Spiritus-sanctus, & tamen ad solum Christum pertinet caro. Nempe aliud est anima, aliud ratio: & tamen in anima est ratio. Et una est anima; sed aliud anima agit, aliud ratio: anima vivit, ratio sapit. Ad animam pertinet vita, ad rationem pertinet sapientia; & tamen nec anima est sine ratione, nec ratio sine anima: & cum unum sint, anima sola suscepit vitam, ratio sola suscepit sapientiam. Sic Pater & Filius, licet unum sint, & unus Deus sit: tamen ad solum Christum pertinet caro, sicut ad solam rationem pertinet sapientia, licet non recedat ab anima. Ecce igitur in sole calor & splendor in uno radio sunt; sed calor exsiccat, splendor illuminat; aliud suscipit calor, aliud suscipit splendor, licet ab invicem calor & splendor non possint separari. Suscepit ergo splendor illuminationem, non fervorem; suscepit autem calor fervorem, non illuminationem. Aliud ergo singulariter agunt, & tamen ab invicem non recedunt. Sic & Filius suscepit solus carnem, & tamen non deseruit Patrem, nec se divisit à Patre. Filius itaque suscepit carnem in proprietate, & tamen Pater & Spiritus-sanctus non defuerunt majestate. In divinitate æqualitas, in carne Filii proprietas; nec tamen ab eo Patris aut Spiritus-sancti recessit divinitas. Carnem suscepit Christus; numquid à Patre aut Spiritu-sancto recessit? Ergo vera est unitas. Implevit autem carnem Christi & Pater & Spiritus-*

sanctus, sed majestate, non susceptione. Vis scire quia in eo fuit Pater? Non sum solus, *inquit Christus,* sed & Pater mecum est. *Audi de Spiritu-sancto, quia quod cum eo erat, Evangelista referat:* Jesus plenus Spiritu-sancto regressus ad Jordanem [a]. *Ecce solus Christus suscepit carnem, & tamen Pater & Spiritus-sanctus non defuerunt majestate: si cælum & terram implent, carnem Christi deserere non potuerunt, quando in Divinitatis unitate transierunt. Ad hanc * citharam respice: ut musicum melos sonis dulcibus reddat, tria pariter adesse videntur, ars, manus & chorda. Ars dictat, manus tangit, resonat chorda: tria operantur, sed sola chorda resonat quod auditur: nec ars, nec manus sonum reddunt, sed eum cum chorda pariter operantur. Sic nec Pater, nec Spiritus-sanctus suscipiunt carnem, sed tamen cum Filio pariter operantur. Sonum sola chorda excipit; carnem solus Christus suscepit. Operatio in tribus constat: sed quomodo pertinet ad solam chordam soni redditio, sic pertinet ad solum Christum carnis humanæ susceptio.*

Joan. 16.32. Luc. 4. 1. a

* f. hæc.

VII. *Hæc à parvo in grandi mærore posito, ut quæcumque dicta sint vix cordi meo occurrere potuerunt. Hæc est recta regula fidei: pro hac si quid tibi contigerit, martyrium perfecisti. Christus alapas accepit, Christus sputa aliena sustinuit, Christus felle & aceto potatus est, Christus spinis coronatus est, & inter latrones iniquos deputatus est Justus, Christus lancea perforatus est, Christus mortuus est, Christus hæc pro culpa tua: quanto magis tu firmus stare debes pro anima tua, ut nemo tollat coronam tuam? Jam in stadio es, calca fortiter; ne timeas, nihil paveas, nihil penitus pertimescas: quia omnis pro te Ecclesia deprecatur, ut vincas. Ex-*

[a] Text. habet: *regressus est à Jordane.*

ſpectat te Eccleſia Catholica Martyrem ſuum, ut honorificet ſicut Stephanum ſuum. Vide ne confundas nos in hoc ſæculo, vide ne humilies nos in conſpectu adverſariorum. Suſtinet tecum Dominus Chriſtus, ſuſtinet tecum Eccleſia. Eſto ſecuriſſimus de corona: non timeas penitus præterita quæcumque committere potuiſti peccata.

Pars II. Cap. IV.

5. His Honorati litteris excitatus Arcadius, glorioſum agonem, quem pro fide orthodoxa exſulans jam incœperat, pretioſo fine conſummavit. Contemtis nempe quibus affluebat ingentibus divitiis, rejectaque ea, quæ ipſi offerebatur, & qua adeo antea valuerat, Regis amicitia, immo & pro nihilo ducens conjugis affectum, poſt ſuperata forti animo diverſa tormentorum genera, quibus ejus conſtantia tentata fuit, glorioſa tandem morte pro Chriſto illuſtre martyrium complevit cum tribus aliis ſuis contribulibus, ut refert Proſper in Chronico his verbis. *Ætio II. & Sigiſvulto Conſulibus*, id eſt, ſecundum noſtrum computandi modum, anno CCCCXXXVII. *per idem tempus quatuor Hiſpani viri*, ARCADIUS, PROBUS, PASCHASIUS, *&* EUTYCHIANUS, *dudum apud Genſericum merito ſapientiæ ac fidelis obſequii cari clarique habebantur; quos Rex ut copulatiores ſibi faceret, in Arianam perfidiam tranſire præcepit. Sed illi hoc facinus conſtantiſſime reſpuentes, excitato in rabidiſſimam iram barbaro, primum proſcripti, deinde in exſilium acti, tum atrociſſimis ſuppliciis excruciati, ad poſtremum diverſis mortibus interemti, illuſtri martyrio mirabiliter occubuerunt.* His ſubjungit idem auctor Paulilli pueri Catholici certamen, qui maluit ex aulico ditiſſimo vile pro Chriſti nomine mancipium fieri, quam

Arcadius &c. Martyres.

PARS II. CAP. IV. Paulillus Conf.

ejurare fidei Catholicæ professionem. *Puer autem,* inquit, PAULILLUS *nomine, frater Eutychiani & Paschasii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum Regi acceptus, cum à professione atque amore Catholicæ fidei nullis minis deturbari posset, fustibus diu cæsus, & ad infimam servitutem damnatus est: ideo, ut apparet, non interfectus, ne de superata sævitia impii Regis etiam ætas illa gloriaretur.*

6. Horum Sanctorum memoriam celebrant veterum simul & recentiorum Martyrologiorum scriptores, ex quibus Ado locum Prosperi integrum Martyrologio suo inseruit, ad diem 13. Novembris. quod & postea in Romano quoque Martyrologio factum est. At Usuardus solum ea retulit quæ ad quatuor priores attinent, nihil de Paulillo commemorans, sicut nec Florus, in cujus Martyrologio iidem sancti pariter recensentur, sed die præcedenti. Ibi etiam, sicut & in Canisiana Prosperi Chronici editione, qui inter ipsos quartus sub nomine Eutychiani recensetur, appellatur *Eutychius.* Eorumdem Christi Martyrum festivitatem, veluti suorum concivium, celebrant Hispaniæ scriptores. Et merito quidem. Eos enim Hispanos fuisse, vel ex Prosperi loco, quem supra descripsimus, constat. Plura præ ceteris habet de iis Tamayus Salazar in Martyrologio Hispanico, ubi eorum Acta ad diem 13. Novembris ex variis auctoribus consarcinavit. Quin & ibi Epitaphium eorum sepulcro, uti refert, inscriptum laudat, in quo Arcadius Toleti, ceteri Salmanticæ nati dicuntur, vocanturque Martyrum Vandalicæ persecutionis in Africa PRIMITIÆ. Postremum hunc titulum eis esse debitum, ex epistola Honorati Antonini, quam supra retulimus, nemo potest infitiari. Ibi enim

Arcadium sic Honoratus alloquitur num. 5. *Signifer es Christi, in acie primus ambulas. Si tu cecideris, ab aliorum morte non eris immunis* &c. Sed quæ præterea de istis Martyribus ex recentioribus narrat idem auctor, nemo facile admittet absque aliquo vade certioris fidei.

Scriptores adversus Arianos.

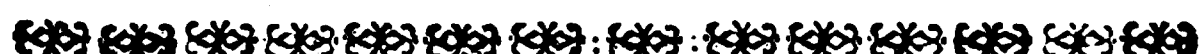
7. Ceterum multo plures hac tempestate Martyres & Confessores pro Christi asserenda divinitate in Africa decertasse auctores laudati innuunt, quamvis paucorum solummodo nomina brevitatis studio recensuerint. Nec etiam defuere sanctissimi præsules, qui sese veluti muros æreos pro domus Domini defensione Genserici conatibus opponerent: ex quorum numero aliquot laudat Gennadius in Catalogo Scriptorum ecclesiasticorum, qui accepto calamo, fidei Catholicæ veritatem contra Arianos scriptis egregie propugnarunt. Celebris inter alios fuit Victor Cartennæ in Mauritania episcopus, qui librum à se adversus Arianos editum ipsimet regi Genserico offerri curavit, ut se didicisse testatur Gennadius cap. 77. ex ejusdem libri prologo. De hoc vide supra pag. 356. Ad idem quoque proculdubio tempus revocari debet Breviarium fidei adversus eosdem Arianos conscriptum, quod cum aliis quatuor veterum auctorum opusculis edidit Jacobus Sirmondus anno 1630. Et quidem jam supra observavimus in nota 20. ad Victorem Vitensem pag. 150. Sebastianum Comitem à Genserico sollicitatum ut patriam religionem abnegaret, ex isto Breviario responsionem hausisse, qua tyranni conatus irritos fecit. Iisdem temporibus prodiit in lucem *Liber* seu *Declaratio quorumque locorum de Trinitate contra Varimadum Arianæ sectæ diaconum*, quod quidem opus editum est in Bibliotheca Patrum, ubi ipsius

auctor in præfatione operi præfixa se apud Neapolim Campaniæ urbem constitutum scripsisse testatur eo tempore, *quo Ariani de infidelium regum gloriabantur superbia.* quem librum, veluti armarium instructissimum, Catholicis contra Arianos proponit, ut exinde quid hæreticorum cavillationibus respondeant, haurire possint, cum ab iis impeterentur. Immo Varimadus diaconus Arianus, adversus quem liber iste scriptus est, non alius videtur esse, uti suspicatur Sirmondus in præfatione ad opuscula quinque dogmatica superius laudata, quam Marivadus diaconus, quem, teste ipsomet Victore Vitensi lib. 1. num. 16. adhuc vivente Genserico Hunericus *singulariter honorabat.* Porro ejusdem operis auctorem facit Petrus Franciscus Chiffletius Vigilium Tapsensem episcopum, in Opusculo 2. de Vindiciis hujus Africani episcopi elucubrationum, quod etiam hoc nomine edidit in libros tres distributum. Sed refragantur codices mss. qui ipsomet attestante Chiffletio, idem opus Idacio episcopo tribuunt. Chiffletii opinionem impugnat V. C. Joseph Antelmius in dissertatione, quam nuper edidit de symboli Athanasiani auctore, sect. 2. Verum etsi persuasum nobis sit Idacium episcopum hujus operis auctorem, nequaquam esse Idacium Clarium episcopum Hispanum, qui Theodosii Magni temporibus ob accusatum Priscillianum hæreticum celebris fuit, ut plerique ex recentioribus nominum similitudine decepti arbitrati sunt; non tamen infitiari possumus ipsum alteri Idacio, Lemicæ scilicet in Gallæcia episcopo, adscribi posse, quem Genserici temporibus floruisse constat, cum Vandali Hispania relicta in Africam transfretarunt. Et quidem ipsemet in Chronico, quod ad tertium usque imperatoris

Anthemii annum perduxit, se rebus gestis quæ narrat præsentem ut plurimum fuisse passim estatur.

8. Paullo post istud tempus, cum scilicet Carthaginem jam Gensericus invasisset, Cerealis Castellensis episcopus librum adversus Maximinum arianæ sectæ episcopum conscripsit, qui exstat in Bibliotheca Patrum, laudaturque à Gennadio cap. 96. Idem Cerealis in Notitia Africana recensetur inter Mauritaniæ Cæsariensis episcopos, qui Hunerici regis mandato Carthaginem convenerunt pro reddenda fidei suæ ratione, de quo supra diximus pag. 375. Floruit in eadem provincia Voconius Castellanus, seu, ut habet nostrum vetus exemplar, *Castallana* Mauritaniæ urbis episcopus, cujus varia opuscula recenset Gennadius cap. 78. vide supra pag. 364. Denique *grandi opinione celebris* apud eumdem auctorem cap. 73. dicitur Asclepius Afer *in docendo ex tempore*, qui etiam adversus Arianos, sicut & contra Donatistas, multa scripsisse memoratur. Sed illius sedis nomen varie varii codices scribunt, ita tamen ut nullus à corruptione videatur immunis. Editi habent, *Asclepius Afer in Bagaïensi territorio vici non grandis episcopus*; nostrum vero Gennadii exemplar vetustissimum habet, *in Gabaensi territorio Vicinagrantis* &c. alia manu, non tamen adeo antiqua, *Vicine civitatis*. Priorem tamen lectionem confirmat codex Fiscamnensis, ut monuit me noster domnus Guillelmus *Fillastre*, ubi *in Navigensi territorio Vicinigrandis episcopus* dicitur. Honorius cap. 72. eumdem simpliciter *in Baïensi territorio episcopum* appellat. Et quidem hic forte nomen alicujus vici designatur. Episcopos enim *in villis & in fundis, & per agros* in Africa fuisse nemo nescit, quod ex Col-

latione Carthaginensi cap. 181. & 182. aliisque vetustis monumentis absque magno negotio probari posset. Sed his diutius immorari non vacat. Ceteros vero auctores qui subsequentibus temporibus floruere prætermitto, inter quos enituit potissimum beatus Fulgentius, de quo plura suo loco dicturi sumus.

CAPUT QUINTUM.

Gensericus capta Carthagine in ipsius cives sævit.

I. GEnsericus, de cujus fide ob pacem sacramento, uti diximus, confirmatam, securus videbatur Imperator, videns Romanis alio detentis, eas urbes quæ sibi ipsi non parebant, se haud magno negotio invasurum, repentino impetu Carthaginem advolans, eam suo subjecit imperio, ratus, capta totius Africæ urbe præcipua, cum senatum, virosque nobiles in sua haberet potestate, fore ut nulli deinceps sibi resistendo pares essent. At tanta cum sævitia in istius miserrimæ urbis cives exarsit, ut nisi omnes fere istius ævi auctores testes eorum quæ hac occasione Gensericus patravit haberemus, omnem prorsus fidem excedere viderentur. Rem aliorum verbis exponere juvat, ne quis forte me celeberrimæ civitatis calamitates exaggerasse existimet. Sic itaque de hoc excidio loquitur Prosper in Chronico. *Theodosio XVII. & Festo Consulibus*, id est æræ vulgaris anno CCCCXXXIX. *Ætio rebus quæ in Galliis componebantur intento, Gensericus de cujus amicitia nihil metuebatur*, XIV.

Carthaginis excidium.

Kalendas Novembris Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciatis diverso tormentorum genere civibus, in jus suum vertit; nec ab ecclesiarum despoliatione abstinens, quas & sacris vasis exinanitas, & sacerdotum administratione privatas, non jam divini cultus loca, sed suorum jussit esse habitacula; in universum captivi populi ordinem sævus, sed præcipue Nobilitati & Religioni infensus, ut non discerneretur, hominibus magis an Deo bellum intulisset. Hanc autem captivitatem Carthago subiit, anno postquam Romana esse cœperat DLXXXV. Eadem habet Isidorus in Historia Vandalorum æra 467. *Ille violata sacramenti religione Carthaginem dolo pacis invadit*, &c. ut Prosper, quibus addit: *Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiæ pellit, Martyres plurimos efficit; &, juxta prophetiam Danielis, demutatis mysteriis sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit.* Quæ ultima verba ex Idacii Chronico mutuatus est. Diem vero notat Marcellinus Comes X. Calendas Novembris, quo asserit Carthaginem à Genserico occupatam fuisse. At præferenda est Prosperi & Idacii auctoritas.

PARS II. CAP. V.

2. De Africanarum provinciarum, ipsiusque Carthaginis excidio plura habet Salvianus Massiliensis presbyter in libris de Gubernatione Dei, quorum sextus & duo sequentes fere sunt toti de hoc argumento. Has vero calamitates *divinæ severitati tribuendas non esse*, dicit idem auctor, *sed Afrorum sceleri deputandas*, qui Vandalos *gravi, antequam illuc pergerent, ac longa iniquitate* traxerant. Eorumdem Afrorum vitia & depravatos mores ita exaggerat, ut *nullum* apud ipsos *bonum*, sed *totum malum* fuisse asseverare non dubitet, quod nempe *exclusa natura originalis sin-*

Afrorum vitia.

PARS II. CAP. V.

ceritate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecissent. Eorum potissimum impudicitiam insectatur libro 7. At libro sequenti in eos maxime invehit, quod nulla in servos Dei, potissimum monachos, *Sanctos Dei* appellat, reverentia tenerentur, quos contra *irridebant, maledicebant, detestabantur, insectabantur, ea omnia in illos pæne facientes, quæ in Salvatorem, nostrum Judæorum impietas ante fecit, quam ad effusionem ipsam divini sanguinis perveniret.* Tum paullo post subjungit: *Inter Africæ civitates, & maxime intra Carthaginis muros, palliatum & pallidum, & recisis comarum fluentium jubis usque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quam infidelis sine convicio atque exsecratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus aut de Ægyptiorum cœnobiis, aut &c. ad urbem illam officio divini operis accessit, simul ut populo apparuit, contumelias, sacrilegia & maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis quasi taureis cædebatur, vere, ut si quis ea inscius rerum fieri videret non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur.* Hæc & alia plura Salvianus more suo populos ad pænitentiam provocandi desiderio abreptus. Sed de hac Carthaginis clade consulendus est potissimum Victor Vitensis libro primo: ex quo discimus Quodvultdeum Carthaginis episcopum cum maxima cleri sui parte, vetustæ navi impositum, ut undis absorberentur Neapolim Campaniæ feliciter appulisse. De isto agemus infra cap. 9.

Civiũ Carthaginis calamitas.

3. Ceterum quo nobiliores erant Carthaginensis urbis cives, eo miserabilior fuit illorum casus. Cum enim timeret Gensericus, ne, si illi vel modicum quid ex pristina auctoritate reti-

nerent, aliquando sibi infensiores essent futuri, universos qui aliqua dignitate pollebant, vel generis nobilitate ceteris præstantiores utcumque videbantur, bonis omnibus spoliatos trans mare navigare compulit, nisi maluissent ad viliorum mancipiorum conditionem redigi. Priorem sortem beati Fulgentii avum passum fuisse discimus ex ejusdem Sancti vita cap. 1. ubi Gordianus, sic enim appellabatur, ex senatorum Carthaginensium numero *impositam peregrinationem* libenti animo suscepisse dicitur, *volens saltem facultatibus perditis non perdere libertatem.*

Cæleftianũ Theodoritus commendat.

4. Aliorum quorumdam fortunam docent nos Theodoriti epistolæ, qui è patria profugi, post peragratas varias Orientis provincias in Syriam usque pertigerunt. Celebris inter ceteros fuit Cælestiacus, aut, ut aliæ editiones habent, Cælestianus quidam, quem idem Theodoritus Apellioni commendat epistola 29. in qua Carthaginensium vices deplorans, egregie urbis istius cladem describit. *Quæ Carthaginenses*, inquit, *passi sunt, Æschyli & Sophoclis tragœdia egerent, atque horum quoque linguam fortasse vinceret malorum magnitudo. Illa enim à Romanis ipsis quondam vix capta, immo quæ cum maxima Roma de principatu sæpe certarat, eamque in summum discrimen adduxerat, ludibrium modo facta est barbarorum. Et qui celeberrimam ejus curiam ornabant, orbe toto nunc errant, vitam ex hospitalium hominum manibus sustentantes, cientque spectantibus lacrymas, & rerum humanarum instabilitatem volubilitatemque declarant. Alios equidem vidi complures inde profectos, & timui: nescio enim, quod ait Scriptura, quid superventura pariat dies.* Tum Appellioni Cælestiacum speciali affectu commendat, qui magnum ex calamitatibus, quibus afflictabatur,

Prov. 27. 1.

faciebat in pietate proventum. *Veneror autem*, inquit, *in primis præstantissimum & magnificentissimum Cælestiacum, qui & calamitatem æquo fert animo, & felicitatis mutationem in occasionem vertit philosophiæ, universorumque Rectorem laudat, & hoc conducere arbitratur, quod ille aut fieri jussit, aut ne fieret non prohibuit. Ineffabilis namque est Divinæ providentiæ ratio. Hunc una cum uxore ac filiis peregrinantem Abrahamitica benevolentia excipiat magnificentia tua. De animi enim tui magnitudine confisus hospites istos introduco, & liberalem dexteram tuam ostendo.*

5. Exstant apud eumdem Theodoritum variæ litteræ ad Episcopos nonnullos, aliosque viros nobiles datæ de eodem argumento, in quibus laudat summam Cælestiaci in his calamitatibus perferendis patientiam. *Paupertatem autem*, inquit epistola 34. ad Patricium Comitem, *facile ita fert, quomodo pauci divitias.* Utitur etiam hac occasione piissimus Antistes, ut rerum humanarum fragilitatem ob oculos poneret eorum ad quos scribebat. Sic ad Stasimum Comitem & primatem loquitur epistola 33. *Expono magnificentiæ tuæ patriam illi*, Cælestiaco, *esse omnibus olim decantatam Libyam, civitatem vero spectatissimam Carthaginem, tribum & familiam in senatu clarissimo, tum opes magnas, & supra quam opus erat affluentes. Verum hæc omnia fabula nunc sunt, & rebus destituta narratio.... Talis nimirum est hominum felicitas* &c. Eadem ferme repetit in epistola 30. ad Arium Sophistam, & in epistola 32. ad Theoctistum Beroeæ episcopum. Sed observatione digna sunt quæ de eodem Cælestiaco scribit ad Domnum Antiochenum episcopum, epistola 31. *Præstantissimo*, inquit, *& magnificentissimo Cælestiaco patria quidem celeberrima Carthago, genus*

vero quod in illa fuit spectabile. At nunc ex ea pulsus exteras oras peragrat, & Dei amantium manus circumspicit. Habet præterea onus necessarium, quod illi curas auget, uxorem & filios & famulos, quorum causa pluribus eget impensis. Ego vero illius animum admiratus sum. Sic enim quasi secundis ventis ferretur, Gubernatorem laudat, & gravem tempestatem nihili facit. Pietatem namque ex calamitate sua lucratus est, felicissimumque hunc illi fructum infelicitas attulit. Nam dum prospera fortuna uteretur, hujusmodi sermones non admittebat: illa vero spoliatus, simul abjecit impietatem, & pietatis divitias nunc possidet, quarum gratia adversitatem istam contemnit. Hæc paullo fusius referre visum est, ut exinde pateat calamitates & vitæ hujus miserias ut plurimum illis esse pernecessarias, qui saluti suæ consulere volunt, cum aliàs divitiis & honoribus affluentibus ne de ea quidem cogitare in mentem veniat.

Item & alios.

6. Sed & alios quoque Africanos cives è patria extorres, litteris suis commendare curavit idem Theodoritus. Exstat ex iis una, numero scilicet 52. ad Ibam Edessæ episcopum, sicut & sequens ad Sophronium episcopum Constantinæ, in quibus episcopum quemdam ex Africa ob barbarorum crudelitatem profugum, nomine *Cyprianum*, eorum pietati committit. Sed hic omittere non licet, quod ejusdem Africanæ persecutionis occasione scribit idem Theodoritus epistola 70. ad Eustathium Ægarum antistitem pro *Maria* nobili puella, quæ in communi patriæ clade in servam vendita, in Syriam usque pervenerat. Res est ipsius verbis exponenda, quæ interpretatione non indigent. *Tragœdia dignum est quod de Maria nobilissima narratur. Hæc enim, ut ipsa refert, & alii quidam testati sunt, filia est magnificentissimi*

Mariæ fortuna varia.

Eudamonis, sed in illa calamitate quæ Africam invasit, avitam libertatem amisit, & mancipata est servituti. Mercatores vero eam à barbaris emtam popularibus quibusdam nostris vendiderunt. Vendita porro est una cum ipsa & puella, ipsius olim famula domestica. Itaque acerbum servitutis jugum pariter ducebant ancilla & domina. Ceterum discrimen ignorare famula noluit, nec oblita est pristinæ dominationis, sed benevolentiam in calamitate reservavit, & post communium dominorum famulatum, famulabatur etiam illi quæ conserva putabatur, pedes abluens, lectulum sternens, & reliqua similiter officia procurans. Res ad emtorum notitiam pervenit: inde vulgata per urbem hujus libertas & probitas ancillæ. Quæ cum didicissent qui apud nos degunt milites fidelissimi, ego enim tunc aberam, pretio emtoribus restituto, illam à servitute vindicarunt. Ego vero post reditum, & de calamitatis casu, & de laudabili militum studio certior factus, illis quidem fausta precatus sum; nobilissimam vero puellam, cuidam è religiosissimis diaconis commendavi, & annonam illi affatim præberi jussi. Jam decem elapsi menses erant, cum patrem audiens adhuc vivere, magistratumque gerere in Occidente, redire ad illum, ut par erat, concupivit. Et cum affirmarent nonnulli, ad nundinas, quæ apud vos nunc aguntur, complures ab Occidente mercatores venturos, postulavit ut cum litteris meis proficisceretur. Hac ego de causa epistolam scripsi, pietatem tuam obtestans, ut generosæ stirpis curam gerat, & religione prædito cuipiam jubeat, ut cum naviculariis & gubernatoribus, mercatoribusque agat, & fidis eam viris committat, qui patri restituere queant. Prorsus enim lucrum ingens referent, qui filiam ad patrem præter spem omnem humanam perduxerint.* Hæc Theodoritus ad Episcopum Ægarum, quæ civitas

* al. edit. piissimæ cuidam diaconissæ.

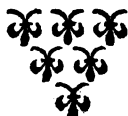
olim erat episcopalis sedes sub Anazarbensi metropolita, in extrema Ciliciæ parte, ad quam negotiatores ex diversis orbis partibus solebant convenire.

PARS II. CAP. V.

Sancta Julia.

7. Huic vero historiæ aliam adjungit Baronius JULIÆ cujusdam virginis, quæ non solum, sicut Maria, post captam à Vandalis Carthaginem pariter in Syriam abducta & vendita fuit, sed præterea servitutem, aliasque calamitates glorioso tandem martyrio complevit. Hæc est Julia virgo celebris, cujus agonem idem Baronius ex Adonis Martyrologio, seu potius, ut ipsemet observat in Notis ad Martyrologium Romanum, ex Adonis Appendice profert ad annum 440. Nos vero ejus passionis gesta integra ex codice manuscripto, quem cum Bollandiana editione contulimus, nacti, ea operæ pretium duximus hic exhibere. quamvis enim non ab iis scripta fuerint, qui rebus gestis præsentes adfuere; non tamen iis deneganda omnino fides, qui res prout eas à patribus suis acceperant, absque ullis fictionum additamentis posteritati mandare satageruut. Nec quemquam movere debet, quod in his Julia à paganis deorum sacrificia curantibus passa dicatur. Non enim adeo erant exstirpati tunc temporis gentiles, ut in locis saltem dissitis sacrificia consueta plane omiserint. Et quidem sæculo sequenti sanctus Pater Benedictus, attestante Gregorio Magno libro 2. Dialogorum cap. 8. ethnicos prope Casinum montem demorantes ad fidem adduxit, eorumque delubrum Apollini sacrum, silvamque eorum superstitioni dicatam, quæ adhuc supererant, plane evertit ac destruxit. Quin & Cyrus, homo gentilis, eo ipso tempore, quo Carthaginem invaserunt Vandali, primas Romani Imperii dignitates obtinebat,

qui & altero post captam hanc urbem anno consul renunciatus fuit. Non multùm postea Marcellianus, & ipse ethnicus, dux Romani exercitus adversus Gensericum cum Heracliano constitutus fuit sub Leone imperatore. Sed quid externa quærere exempla opus est? cum ex sancto Gregorio constet adhuc suo tempore gentiles plurimos fuisse in Corsica insula, ubi ipsa Julia passa dicitur. Is enim lib. 7. Indict. 1. epistola 2. Petro Corsicæ episcopo gratulatur, quod gentilium conversioni procurandæ sollicite incumberet, quorum multos ejus opera ab idolorum cultu jam revocatos fuisse testatur. Porro sanctæ Juliæ virginis & martyris memoria celebris est in Martyrologiis tum antiquis, tum recentioribus, quæ ejus festum diem 22. Maii recolunt. Hac item die memoratur à Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, ubi ait Juliam apud Bonifacium Corsicæ opidum fuisse occisam. Sacrum vero ipsius corpus in insula Gorgona remansit usque ad annum DCCLXIII. quo à Desiderio Langobardorum rege Brixiam translatum est, ubi in monasterio Benedictino, à se Ansæ uxoris suæ suasionibus magnificentissime constructo pro Angelberga eorum filia, collocatum fuit, ibique hactenus summa populi devotione celebratur.

PASSIO
Sanctæ JULIÆ virginis & martyris.

Ex cod. mſ. Archimonaſterii ſancti Remigii Remenſis cum editis collato.

INCIPIT PROLOGUS.

I. *SCriptum eſt, fratres cariſſimi, Narrabunt ea filiis ſuis, ut ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliviſcantur quæcumque operatus eſt Deus in Sanctis ſuis. Illis namque diebus, requirentibus nobis à ſenioribus qualis fuit vita ſanctæ martyris* JULIÆ, *vel quod trophæum ejus paſſionis obtinuerit palma* * *martyrii, hoc nobis plena fide geſtorum retulerunt ſibi à parentibus ſuis ita fuiſſe relatum. quod nos idem poſteritati qualicumque paginula, non tam elegantia ſermonis, quam ſimplicitate fideliſſima, lectoribus credimus tranſmittendum; ne fortaſſe ſeneſcente fide, in occultis tantæ Martyris paſſio impendatur* [a], *quæ à Capite Corſicæ* [b] *effuſione ſanguinis in amore Domini noſtri Jeſu-Chriſti totam provinciam conſecravit.*

Pſal. 77. 6. & ſeq.

* *Boll.* palmam.

a b

INCIPIT PASSIO.

II. *In tempore illo cum civitas Carthago capta fuiſſet, tunc beata Julia ex ea captiva ducta eſt, atque ſortito in ſervitium pervenit cujuſdam viri, nomine Euſebii. Sed venerabilis Martyr Apoſtolicum obſervabat præceptum. Serviebat domino carnali, non quaſi ad oculum ſerviens, ſed tamquam*

Eph. 6. 6. & Col. 3. 22.

[a] Cod. Remig. *inoccultus tantæ martyris impendatur.* Forte, *nullus cultus tantæ martyri* &c.

[b] *Capo-Corſo*, promontorium in Corſicæ inſulæ finibus verſus Italiam. Tota nunc inſula ſubeſt Genuenſium dominio.

PARS II. CAP. V.

Deo omni imperio sublimi subdita [a] famulabatur. Et licet paganus [b] fuisset dominus ejus, admirabatur tantam ejus servitii virtutem: propter quod etiam in aliquo venerabatur constantiam ejusdem religionis. At ubi expleto servitio famulatus sui requies ei data fuisset, aut lectioni vacabat, aut orationibus insistebat. Igitur cum se cibi contritione in amorem Dei adfigeret *, nullatenus à domino suo nec blandimentis, nec monitionibus, vel unius diei, ut fertur, jejunio potuit relaxari, nisi solum Resurrectionis dominicæ [c] diei. Pallebat vultus ejus jejunio, sed fides firma durabat: arescebant membra afflictione, sed mens cælo intenta verbis Dei quotidie pascebatur; pallebat violis abstinentiæ, ardescebat * liliis castitatis.

* Boll. affligeret.

* f. albescebat.

III. Itaque dominus ejus carnalis Eusebius, civis Syriæ Palæstinæ, ad Gallias cum pretiosissimis mercimoniis properans, inopinantibus nobis, quod pretiosum habuit Capite-Corsicæ reliquit. Igitur cum ibidem fortissimis remigiis navim suam anchoris sisterent, vident eminus ritus sacrificiorum ibidem à paganis impendi. Statim præceps Eusebius cum suis omnibus ad sacrificandum descendit. eadem vero die taurum dæmonibus suis immolabant. Interea cum illi crapulis baccharentur, sancta vero Julia propter illorum errorem de imo pectoris alta suspiria protraheret, nunciatum est Felici [d] à satellitibus suis, in navi

[a] Boll. *imperio subdita publice famulabatur.*

[b] Papebrochius censet reponi debere *Arianus*, aut *Saracenus*. At tota passionis series exigit ut legatur paganus.

[c] His verbis quaslibet Dominicas dies intellige, ut in plerisque sequioris ævi auctoribus. Vide epistolam XI. S. Leonis editionis Quesnelianæ quæ est ad Dioscorum Alexandrinum.

[d] Cod. Bodec. apud Boll. addit, *qui major erat inter turbas immolantium.* In Adonis appendice dicitur *Princeps*, quod forte præcipuus esset loci illius. Infra dicitur *Felix Saxo*, forte *Sago*, à Sagona Corsicæ urbe nunc diruta, ut suspicatur Papebrochius. Apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ dicitur *Felix Tribunus.*

*esse puellam, quæ cultum Deorum irrideret. Alloquitur Eusebium filius serpentis, dicens: Quare non omnes qui tecum sunt, ad cultum deorum nostrorum descenderunt? Præterea audio ibi esse puellam, quæ nomina deorum nostrorum deridet. Ad hæc Eusebius respondit: Puellam quam dicis, nullomodo à cultu vel superstitione Christianorum amovere prævalui, neque sub interminatione ad nostram religionem adducere potui; & nisi mihi fidelissimo servitio famulatus sui necessaria eßet, jam eam pœnis afficerem. Tunc Felix Saxo dixit ad eum: Aut eam diis nostris vota solvere compelle, aut certe dabo tibi de meis quatuor ancillas *, quæ tibi placuerint meliores; aut pretium quod taxatum fuerit. tantum da mihi eam. Ad hæc Eusebius respondit: Si mihi integrum censum tuum dare volueris, non poterit ad ejusdem meritum servitii comparari.*

* C. Rem. ancillis.

IV. *Tunc habito consilio venenatissimus serpens convivium præparavit, ubi Eusebius poculis crapulatus, alto somno sopitus est. Statim Gentilium turba furens navim conscenderunt, atque exinde sanctam Juliam ad litus deposuerunt. Tunc Felix Saxo dixit ad eam: Sacrifica diis, puella. ego pro te domino tuo quantum petierit dabo, & nexum tuæ conditionis absolvo. Sancta vero Julia respondit: Libertas mea Christi servitium est, cui ego quotidie pura mente deservio. Ceterum istum vestrum errorem non solum non veneror, verum etiam & detestor. Tunc Felix Saxo jubet eam alapis cædi. Sancta vero Julia ait: Si Dominus meus Jesus-Christus propter me sputa & alapas in facie accepit, quare non ego propter me ipsam * alapis cædar, & pro sputis lacrymis meis maxillæ meæ rigentur? Iterum sævissimus draco jussit eam crinibus torqueri. Venerabilis Dei Martyr torquetur, flagellatur. Illa vero in confessione sua clamabat: Illum confiteor qui*

* f. propter ipsum.

PARS II. CAP. V. *propter me flagellis cæsus est. nam si Dominus meus propter me spinis est coronatus, & trophæum crucis suscepit, quare non ego per mollitiem capillorum meorum, & per ejus vexillum fidei sustineam hujus passionis certamina, ut merear pervenire ad martyrii palmam?*

V. *Itaque festinus draco, ne sævitia sua damna pateretur, statim jussit sanctam Christi famulam in patibulo crucis imponi, & expergefacto Eusebio ibidem maxima perdomuit carnis certamina victrix ultima.* a *Cumque* [a] *ille soporis frena laxasset, sancta illa anima carne soluta, martyrii palma roseata, ad astra cælorum lætum cum Angelis petit volatum, ibidem in talamo crucis dotalia sua, adstantibus Angelis, plena fide confessionis recitavit, & sanguinis sui effusione subscripsit: atque per eos divina dispen-* b *satione in insula Margarita* [b] *nunciatum est sanctorum congregationi monachorum. Qui confestim navim conscenderunt, & levantes vela, præstante sibi vento solatium, subito pervenerunt in Capite-Corsicæ, & requirentes ita invenerunt, sicut eis ab Angelis fuerat revelatum. Qui cum omni reverentia deponentes corpus sanctæ Martyris Christi de cruce, posuerunt eam in navi, & levantes vela navigaverunt* c *sub omni celeritate regredientes præstante sibi vento* [c].

VI. *Tunc obviaverunt eis monachi cum navi de*

[a] Lectionem cod. Bodecensis retinuimus. Florentinus & Remig. habent. *Cumque laxassent claustra sepulcri subjecta meritis, ex ore ejus columba rapido petiit astra volatu. Ibidem* &c.

[b] Cod. Remig. addit, *quæ nunc vulgo Gorgona dicitur.* Est autem inter Corsicam insulam & oram Tusciæ sita, olim Pisanorum, nunc, sicut & Pisa ipsa, magno Etruriæ Duci subdita. De Gorgonæ insulæ monachis Gregorius Magnus in lib. 1. epist. 50.

[c] Cod. Bod. *prospero vento pervenerunt ad monasterium suum* &c.

insula, quæ dicitur Capraria [a] *præstante sibi vento magnum solatium; & mirati sunt quod contra venti fortitudinem in modum volucrum vela plena iter suum agerent. Qui accedentes & diligentissime requirentes, quæ virtus Dei esset in navi, exposuerunt eis omnia per ordinem sicut gesta fuerant, & postulantes ab eis reliquiarum benedictionem impetraverunt, & regressi sunt in sua. Illi autem pervenerunt in insulam Gorgonensem, & deponentes corpus ejus de navi, & condientes eam aromatibus posuerunt in monumento cum gaudio magno. Gesta autem sunt hæc* XI. *Kalendas Junii. In quo loco florent orationes sanctorum ad laudem Domini nostri Jesu-Christi, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

a Insula Capraria media est inter Corsicam & Gorgonam. Hujusce insulæ monachos ob conversationem sanctam laudat Augustinus epist. 48. ad Eudoxium eorum abbatem data. Mascezel adversus fratrem suum Gildonem in Africa rebellantem pugnaturus, noctes in orationibus cum Capraria insulæ monachis transegit; quin & eorum aliquot secum in Africam duxit, ut ipse armis, illi vero precibus pugnarent. Post noctem *in hymnis & orationibus* pervigilem transactam *munitus ipsis cælestium sacramentorum mysteriis* prœlium iniit, atque cum parva militum manu ingentem rebellium exercitum in fugam vertit, ut narrat Paulus Orosius, auctor illorum temporum, lib. 7. cap. 25. Monachos Etrusci maris insularum à Fabiola visitatos fuisse scribit Hieronymus in ejusdem Fabiolæ Epitaphio. Vide Baronium & auctóres ab eo laudatos ad annum 398. Ceterum codex Bodec. nihil habet de hoc Capraria monachorum occursu.

CAPUT SEXTUM.

Gensericus Romam invadit. Variasque Imperii provincias devastat.

Gensericus Siciliam vexat.

1. CUm Gensericus capta Carthagine nihil sibi in Africa metuendum esse sciret, Siciliam aggressus est, idque eodem anno, quo Carthaginem invaserat, ut scribit auctor Chronici Paschalis; sed eam irruptionem cum Idacio, Prospero & Cassiodoro, anno sequenti potius consignandam esse censent viri eruditi, Valentiniano scilicet Augusto V. & Anatolio consulibus, id est anno vulgaris æræ CCCCXL. Hæc est procul dubio patriæ suæ calamitas, quam Paschasinus Lilybitanus in Sicilia episcopus deplorat in epistola ad Leonem Magnum Pontificem, in qua nuditatem & alias ærumnas, *amarissima captivitate faciente*, se incurrisse conqueritur. Et quidem gravem fuisse istam Siciliæ calamitatem ex aliis quoque auctoribus, qui ea de re scripserunt, colligi potest. Testatur quippe Isidorus in brevi Vandalorum Historia, æra 467. Gensericum direpta omni Sicilia etiam Panormum, totius insulæ caput, obsidione cinxisse. Id vero hausit ex Idacii episcopi Chronico, qui gravem ea occasione persecutionem adversus Catholicos in eadem provincia à barbaro Rege commotam fuisse scribit, instigante scilicet Maximino arianæ sectæ fautore, quod ab Orthodoxis antistitibus paullo antea fuisset condemnatus. Hæc sunt Idacii verba: *Gaisericus Siciliam depradatus, Panormum diu obsedit: qui damnati à Catholicis episcopis*

Maximini, apud Siciliam Arianorum ducis, adversum Catholicos præcipitatur instinctu, ut eos quoquo pacto in impietatem cogeret Arianam: nonnullis declinantibus, aliquanti durantes in Catholica fide consummavere martyrium. Eam tamen provinciam, sicut & Brutios, Gensericum invadere numquam potuisse testatur Theodoricus rex Gotthorum, apud Cassiodorum lib. I. Variarum epist. 4. quod eas Cassiodorus avus fortiter tutatus fuisset.

2. Totus itaque huic expeditioni incumbebat Gensericus, *Siciliam*, inquit Prosper in Chronico, & post eum Cassiodorus, *graviter affligens*, cum cœptum opus, audito Sebastiani Comitis in Africam adventu, interrupit: veritus quippe, ne tantus vir sibi absenti aliqua negotia facesseret, statim Carthaginem rediit. Verum nihil aliud Sebastianus quàm saluti propriæ consulere fuga quærebat. Hic enim post Bonifacii, cujus filiam duxerat, mortem, socero suo substitutus, paullo post Ætio locum cedere coactus fuerat, à quo statim è palatio, ut Idacius scribit, expulsus est. Elapsis deinde aliquot annis *exsul & profugus*, eodem Idacio teste, *ad palatium Orientis navigavit*, exindeque simili fortuna fugatus, ad *Theodoridem*, sic ille Theodoricum appellat, Gotthorum regem confugit. ac tandem in Africam ad Vandalos transiens, post aliquod temporis intervallum, confictis adversus eum calumniis, Genserici jussu apud Carthaginem occisus est. quæ omnia variis in locis ab Idacio commemorata, uno articulo Marcellinus Comes concludit, ad annum CCCCXXXV. Prosper vero ejus ex Hispania in Africam adventum anno CCCCXL. consignat. Laudanda autem in ipso potissimum est summa ejus in conservanda orthodoxæ fidei

Sebastianus Comes.

Pars II. Cap. VI.

puritate constantia, de qua Victor Vitensis lib. 1. num. 6. unde occasionem sumserunt nonnulli ipsius nomen in fastis ecclesiasticis inscribendi, ut diximus in nota 20. ad Victorem, supra pag. 149.

Theodosii conatus advers. Vandalos irriti.

3. Cum autem hæc in Africa & Sicilia gererentur, Theodosius Augustus, comparata ingenti classe, adversus Vandalos bellum movit, sed infelici exitu, ut Prosper refert ad annum CCCCXLI. quo Cyrus consulatum gerebat. Ariobinda nempe, & alii Duces, quos Imperator classi præfecerat, *negotium longis cunctationibus differentes, Siciliæ magis oneri, quam Africæ præsidio fuerunt.* Quia & cum anno sequenti, Dioscoro scilicet & Eudoxio consulibus, Hunni sub Attila rege in Thraciam & Illyricum ingressi, has provincias depopularentur, Theodosius exercitum revocare coactus est, quem in Vandalos direxerat. An vero istam in Orientales provincias irruptionem proprio motu susceperit Attila, aut certe à Genserico, viro callidissimo, ad id fuerit pecunia instigatus, ut nonnulli volunt, incertum est.

Pax renovata.

4. Ceterum Valentinianus omni spe Carthaginis Imperio vindicandæ frustratus, tertio postquam à Vandalis capta fuerat anno, Dioscoro & Eudoxio consulibus, id est anno CCCCXLII. pacem cum Genserico renovavit, *Africa*, uti refert Prosper, & cum eo Cassiodorus, & alii, *certis spatiis inter utrumque divisa*, Byzacenam, Tripolitanam, & provinciam, quæ Proconsularis dicebatur, Barbaris dimisit Imperator, retentis Mauritania utraque, Cæsariensi scilicet & Sitifensi, Numidia, & ea regione, quæ veteris olim Mauritaniæ pars erat, postea sub Tingitanæ nomine cognita, sed quæ ad Hispaniarum diœcesim

pertinebat. Numidiæ partem adjicit Victor Vitensis libro I. num. 4. ubi Byzacenam, Abaritanam, atque Getuliam, & partem Numidiæ Gensericum sibi reservasse scribit, datâ exercitui Proconsulari, seu Zeugitana, *Ceteras*, inquit, *provincias licet exterminatas Valentiniano adhuc defendente*. Hic porro in memoriam revocare juvat Leonis, rebus gestis plus quam nomine Magni, Romani pontificis pro Ecclesia Dei sibi commissâ summam solicitudinem, qui veritus ne inter tantos bellorum tumultus, quibus agitabatur Africa, ecclesiasticæ disciplinæ vigor aliquod dispendium pateretur, pacis obtentu, quam inter Imperatorem & Gensericum confirmatam fuisse mox dicebamus, opportunam esse censuit occasionem mittendi in istas regiones legati, qui vice sua rebus omnibus provideret. *Potentium episcopum*, ad id opus à beato Pontifice electum fuisse, atque in Africam transmisisse discimus ex ipsius epistola ad Episcopos per Mauritaniam Cæsariensem constitutos data, quæ in prioribus editionibus ordine 87. in Quesneliana vero editione omnium prima est. In ea vero epistola reprehendit vigilantissimus Pontifex Mauritaniæ episcopos, quod vel ob *temporum perturbationes*, aut *ambientium præsumtiones*, aut certe ob *populares tumultus* indulgentiores facti, indignos aliquot ad pastorale fastigium evexissent, quos ex ordine dejici imperavit, servata tamen ea moderatione, quam temporis acerbissimi necessitas exigebat. Ibidem præscribit quid *famulabus Dei, quæ integritatem pudoris in oppressione barbarica perdiderant*, faciendum esset. Concilio Calchedonensi, quod durante hac tranquillitate contra Eutychetem habitum est anno CCCCLI. nonnulli ex Africanis episcopis adfuerunt. Ex his duo, scili-

cet *Valerianus Bassianensis*, & alter *Bassianus Afrus*, subscripsere actione 16. Jam antea actione 6. memorati fuerant *Aurelius episcopus Adrumetinus*, & *Rusticianus episcopus Africanus*.

Gensericus in suos sævit.

5. Respirabant itaque paullulum in altera Africæ parte veræ fidei cultores, qui sub Valentiniani ditione remanserant. At qui Genserici subjacebant imperio, extrema quæque patiebantur, ut vix quidem iis tuto *respirare* liceret, ut fusius narrat Victor Vitensis lib. 1. num. 7. Non minus in suos sæviit tyrannus, cum optimates quosdam è suis vitæ suæ insidiatos fuisse intellexisset. immo ut aliorum præveniret conatus, quos ad idem audendum, data occasione, pronos fore suspicabatur, plurimos variis suppliciis vexatos interimi jussit. Et *tam multis*, inquit Prosper ad annum CCCCXLII. quo Consules erant Dioscorus & Eudoxius, *Regis suspicio exitio fuit, ut hac sui cura plus virium perderet, quam si bello superaretur*.

Deogratias episc. Carthag.

6. Valuit tamen aliquid apud regem barbarum Valentiniani augusti nomen, quo nempe *supplicante*, ut loquitur Victor Vitensis lib. 1. num. 8. *Carthaginensi ecclesiæ post longum silentium desolationis episcopum ordinari* Tyrannus permisit, annis scilicet circiter tredecim, postquam Quodvultdeus navi vetustæ impositus in exsilium pulsus fuerat. Ad hanc dignitatem evectus est Deogratias, vir sanctissimus, cujus egregias virtutes, & potissimum summam adversus eos, qui ex urbe Roma in Africam captivi deportati fuerant, caritatem pluribus laudat Victor noster libro laudato num. 8. Ejus inaugurationis diem & annum, immo & ipsum locum notavit auctor Chronici, quod ex ms. codice Augustano sub Tironis Prosperi nomine publici juris fecit Ca-

nisius tomo I. antiquæ lectionis. Sic ibi legitur: *Ætio & Studio consulibus*, id est juxta nostrum vulgarem numerandi modum, anno CCCCLIV. *Carthagine ordinatur episcopus Deogratias in basilica Fausti, die Dominico*, VIII. *Kalendas Novembris*. quem ecclesiæ Carthaginensi, & quidem difficillimis temporibus, annis tribus præfuisse scribit Victor laudatus, indeque ipsius obitum anno circiter CCCCLVII. contigisse colligimus. Festum ejus diem, ut in nota 26. ad Victorem diximus, supra pag. 154. Martyrologium Romanum 22. Martii celebrat, at in Kalendario Carthaginensi, quod paullo post ipsius obitum conscriptum est, *Nonis Januarii* beatissimi hujus antistitis *depositio* consignatur.

Valentiniani cædes.

7. Is erat in Africa rerum status, cum Ætio & Studio consulibus, id est anno CCCCLIV. Valentinianus Maximi secretis artibus, cujus uxori ipse vim intulerat, impulsus, Ætium sub specie rerum novarum occidit. Hoc tamen facinus Heraclio Spadone instigante Augustum admisisse, ex vulgari fama scripsit Prosper in Chronico; sed Heraclii opera utebatur Maximus, ut ex Marcellino comite colligitur, qui Ætio sublato jam neminem sibi adversaturum ratus, Valentinianum ipsum sequenti anno interfecit, statimque non solum Imperium invasit, verum etiam mortua, ut refert Procopius, priori sua uxore, Eudoxiam Valentiniani relictam matrimonio, quamvis invitam, sibi copulavit. Inde natum Romanæ Reipublicæ excidium, atque ipsius Urbis clades. Nam cum aliquando Maximus Eudoxiæ totam rerum gestarum seriem enarrasset, fassusque esset Valentinianum sua opera interfectum fuisse, ejus, ut inquiebat, ducendæ desiderio, hæc furore, quem tamen dissimulare cona-

batur, accensa, mariti necem, quam ab ipsa procuratam nonnulli suspicabantur, quoquo pacto ulcisci constituit. tum moræ impatiens statim ad Gensericum Carthaginem misit barbarum supplicans, ne proditorem homicidam Valentiniani principis optimi, quem vivum inter amicos habuerat, cæde gaudere impune sineret; sub cujus tyrannide ipsa quoque cum toto Imperio gemebat; cuncta se illi prodituram pollicita, si sibi hac in rerum angustia opem ferre vellet.

8. Eudoxiæ consiliis facile aurem accommodavit Gensericus, vir suo gentisque totius vitio avarissimus, oblatamque Italiæ, ac Urbis ipsius diripiendæ occasionem ambabus, ut aiunt, manibus arripiens, copiis quas ad piraticam exercendam, repentinasque expeditiones habere consueverat, congregatis, & ingenti classe brevi comparata, in Italiam transmisit. Romam statim profectus, neminem ibi sibi resistentem inveniens, Urbe simul & palatio potitus est. Jam enim antea Maximus, qui audita barbarorum adventus fama fugam capessierat, à populis, regiisque administris interfectus, & in partes dissectus fuerat. Quam fœda tunc fuerit senatus populique Romani facies, nemo est qui possit verbis exprimere, quamvis ab incendiis & cædibus Gensericum Leonis papæ precibus motum abstinuisse scripserit Prosper, qui his verbis tam ingentem cladem deploravit, ad annum æræ vulgaris CCCCLV. quem Valentiniani VIII. & Anthemii consulatu designavit. *Ut autem*, inquit, *hoc parricidium*, Valentiniani nempe Augusti cædes, *perpetratum est, Maximus vir gemini consulatus & patriciæ dignitatis sumsit Imperium .... Augustam amissionem viri lugere prohibitam intra paucissimos dies in conjugium suum transire coëgit.*

Romæ excidium.

toëgit. Sed hac incontinentia non diu potitus est. Nam post alterum mensem, nunciato ex Africa Genserici regis adventu, multisque nobilibus ac popularibus ex Urbe fugientibus, cum ipse quoque, data cunctis abeundi licentia, trepide vellet abscedere, à famulis regiis * *dilaniatus est, & membratim dejectus in Tyberim sepultura quoque caruit. Post hunc Maximi exitum confestim secuta est multis digna lacrymis Romana captivitas, & Urbem omni præsidio vacuam Gensericus obtinuit, occurrente sibi extra portas sancto Leone episcopo, cujus supplicatio ita eum, Deo agente, lenivit, ut cum omnia in potestate ipsius essent, tradita sibi civitate, ab igne tamen & cæde atque suppliciis abstineret. Per quatuordecim igitur dies secura & libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est, multaque millia captivorum, prout quique aut ætate, aut arte placuerunt, cum Regina & filiabus ejus Carthaginem abducta sunt.* Hæc Prosper, cui cum ceteri auctores qui de eadem Romana clade scripsere consentiant, ipsorum verba referre supervacaneum foret. Infelicem Petronii Maximi sortem, qui *non sustinebat dominus esse, cum antea non sustinuerat esse sub domino*, luget Sidonius Apollinaris lib. 2. epist. 13.

PARS II. CAP. VI.

*Ed. Canis. Reginæ.

9. At Evagrius Urbem à Genserico incensam fuisse scribit libro 2. Historiæ cap. 7. quem aurum, argentum, ceterasque regias gazas navibus impositas Carthaginem revexisse asseverat Procopius libro 1. de Bello Vandalico, ex quibus unam simulacris onustam naufragio periisse, fama attestante, refert. Denique idem auctor asserit, nihil, quod alicujus momenti in regia domo fuerit, à barbaro intactum remansisse: *Ne æs quidem*, inquit, *aut quidquam aliud unde pretium fieri posset in palatio reliquerat. Diripuerat & Ca-*

PARS II. CAP. VI.

pitolium, Jovis templum, tegularumque partem abstulerat alteram, quæ ex ære purissimo factæ, auroque largiter oblitæ, magnificam plane mirandamque speciem præbebant. In his vero spoliis ex eodem auctore discimus libro 2. ea fuisse, *quæ olim captis Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus,* quæ sæculo sequenti Justinianus imperator, recuperata Carthagine, Jerosolymis restituit. Sed & ipse Justinianus in Constitutione de officio Præfecti prætorio Africæ, inter alia quæ à Genserico Roma capta, in Africam delata fuisse commemorat, recenset *Imperialia ornamenta*, quæ item capto Gilimere Constantinopolim advecta sunt.

Gensericus 3. basilicis parcit.

10. Fama est apud vulgatos auctores, maxime posterioris ævi, recepta, Gensericum tribus præcipuis Romæ basilicis pepercisse, quam indulgentiam Leonis papæ precibus & monitis acceptam volunt. Quin & addit auctor libri Pontificum, vasa ab Imperatore Constantino variis locis sacris Romæ consecrata, in tres memoratas basilicas delata, communem cladem evasisse, ex quibus sanctissimus Pontifex, ceteras ecclesias, quæ Barbarorum manibus direptæ ac labefactatæ fuerant, restauravit. Certe ob liberatam à barbaris urbem, Romæ festivitatem publicam institutam fuisse testis est ipsemet sanctus Leo sermone 81. qui inscribitur de Octava sanctorum Apostolorum Petri & Pauli. In eo autem conqueritur sanctus Pontifex, quod ista celebritas, ad quam antea *ob diem castigationis*, inquit, *& liberationis nostræ cunctus fidelium populus ad agendas Deo gratias confluebat*, ita eo anno, quo sermonem hunc habuit, fuisset neglecta, ut pauci admodum ad eam convenissent. Hæc autem contra Baronium, qui eo loco de Attilana irrup-

tione Leonem Magnum sermonem habere censet, de Urbis sub Genserico direptione omnino intelligenda esse probat Quesnelius, ex ipso totius sermonis contextu. Et quidem Leo hanc Urbis *liberationem*, non solum *ineffabili omnipotentis Dei misericordiæ* deputat, *qui corda furentium barbarorum mitigare dignatus est*; sed & *sanctorum curæ* attribuit, quæ *Urbem reformavit saluti, à captivitate eruit, à cæde defendit*. quæ quidem verba Attilanæ minus recte, Genserici vero irruptioni optime congruunt. Favet etiam temporis à sancto Leone designati circumstantia. Quippe cum in die Octava festivitatis Apostolorum de neglecta Urbis liberatæ commemoratione conquestus sit, patet hanc circa illud tempus Romæ celebrari solitam fuisse. At hoc ipso tempore Urbem è Genserici tyrannide liberatam fuisse inde colligitur, quod occiso pridie Idus Junii Maximo, tertia die sequenti Gensericus Romam invaserit, quam tandem per quatuordecim dies direptam & expilatam, ut ex Prospero diximus, demum reliquit, in Africam transmissurus. Nec obest quod eo in sermone ludis Circensibus, qui nequaquam mense Junio celebrabantur, magis quam Sanctorum cultui addictos fuisse Romanos dicat sanctissimus Pontifex: cum ex ipsius verbis inferri non possit, ipso tempore, quo hæc loquebatur, ejusmodi ludos celebratos fuisse.

PARS II. CAP. VI.

11. Ceterum Gensericus Carthaginem redux Eudoxiam juniorem Hunerico filio suo uxorem dedit; Placidiam vero ipsius sororem, quæ Olybrio desponsata fuerat, cum Eudoxia Augusta earum matre Constantinopolim ad Leonem imperatorem direxit, ut sæpe laudatus Procopius narrat. Evagrius tamen lib. 2. cap. 7. eas Marciano redditas à Genserico fuisse scribit, ut eum

Augustas Imp. restituit.

placaret, ira excandescentem tum ob Urbis incendium, tum quod Augustæ tanta contumelia affectæ fuissent. Procopio consentit Chronici Alexandrini seu Paschalis auctor, qui *Valentiniano Augusto VIII. & Anthemio consulibus*, refert has principes feminas à Leone Imperatore è Genserici captivitate redemtas fuisse. Sed tunc temporis vivebat adhuc Marcianus. Eudoxiam anno sexto Leonis imperatoris Constantinopolim *remissam* fuisse scribit Idacius in Chronico, postquam scilicet per aliquot annos in Africa à Genserico detenta fuisset. Hæc tamen opinionum varietas ita componi potest, ut Marciano ob tantam injuriam imperatoriæ familiæ illatam excandescenti, Augustas dimittere pollicitus fuerit, quamvis id, exstincto paullo post Marciano, non nisi post aliquot annos sit exsecutus. Certe jam supra, cap. scilicet 4. num. 8. ex Theodoro lectore observavimus, Marcianum adversus Vandalos exercitum comparasse, quamvis ejus conatus morte interveniente irriti fuerint. Gensericus interea, uti testis est idem Procopius, ut sibi Africam contra Romanorum insultus assereret, omnes, excepta Carthagine, illius urbes ac opida munita, muris prorsus nudavit, eo scilicet consilio, non solum ut Afri, qui nova moliri vellent, carerent confugio, sed etiam ut ne ii qui forte mitterentur ab Imperatoribus, spem ullam quidquam tentandi in Vandalos haberent.

12. Verum gravior fuit ejus in homines quam in urbium muros persecutio. Etenim *quos*, uti prosequitur idem Auctor, *fama aut opibus egregios noverat, cum agris simulque pecunia omni, velut mancipia, filiis Honoricho & Gensoni tradebat.... Aliis Afrorum plurimos optimosque fundos ademit....*

quorum veteribus dominis, liberis quidem, sed ægestate pressis, abire quo vellent licebat.... Deteriores terras veteribus relinquebat dominis, sed tanto sub tributo, ut illis de suo nihil rediret. Hinc, inquit, *factum ut fugerent multi, multi & interficerentur criminibus variis, uno frequentissimo, quod pecunias occultare dicerentur. Ita omnis Africa gravissimis calamitatibus implicita est.* Persecutionem hanc fusius describit Victor Vitensis libro 1. à num. 9. usque ad libri finem; ubi etiam quorumdam Martyrum agones refert, qui in variis provinciis consummato martyrio claruerunt. Sed hæc ex ipso Victore repetenda sunt, quæ videsis supra pag. 12. & sequentibus.

PARS II. CAP. VI. In Africa sævit.

13. Non minus autem extra Africam sæviebat Gensericus, ut testatur idem auctor, qui libro laudato num. 17. tredecim provincias recenset, in quibus crudelissimus ille tyrannus acerbissimam persecutionem commovit. *Quæ vero*, inquit, *in Hispania, in Italia, Dalmatia, Campania, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Venetia, Lucania, Epiro-veteri vel Hellada gesserit, melius ibi ipsi qui passi sunt miserabiliter lugendo narrabunt.* Non enim sese continebat intra Africæ terminos barbari regis sævitia. Singulis nempe annis piraticam exercens, Siciliam, Italiam, ceterasque Romanorum provincias, quas præsidio destitutas languente Imperio sciebat, depopulabatur. De hac re conqueritur Sidonius Apollinaris Carmine 2. in Panegyrico Anthemii imperatoris, his versibus.

Et alibi.

Hinc Vandalus hostis
Urget, & in nostrum numerosa classe quotannis
Militat excidium, conversoque ordine fati
Torrida Caucaseos infert mihi Byrsa furores.

14. Ejusdem rei testem luculentissimum habe-

PARS II. CAP. VI.

Vandalorum clades.

mus Procopium, qui libro 1. de bello Vandalico, ejusmodi irruptiones post Valentiniani obitum frequentiores fuisse refert; cum nempe præter Alanos Mauri quoque sese Vandalis in his expeditionibus adjunxere. Gensericus, inquit, *Maurorum auxilio validior factus, postquam Valentinianus fatis concesserat, quoties ver redierat, nunc Siciliam, nunc Italiam populabundus vexabat, opida alia in servitium trahens, diruens alia, cuncta rapinis exhauriens, donec inde ipsa vastitate locorum rerumque penuria fugatus ad Orientis imperatoris subdita se vertit, Illyricumque omne, & Peloponnesum, eique adjacentes insulas, aliaque græci nominis invadit. Inde Italiam Siciliamque repetens, si quid nuper relictum fuerat, diripit.* Certe Mauros simul cum Vandalis commistos in Italiam irrupisse memorat supra laudatus Sidonius Apollinaris Carmine 5. Ubi Majoriano Augusto gratulatur ob Victoriam in istas gentes barbaras relatam.

Campanam flantibus austris
Ingrediens terram, securum milite Mauro
Agricolam aggreditur, pinguis per transtra sedebat
Vandalus, opperiens prædam quam jusserat illuc
Captivo capiente trahi; sed vestra repente
Inter utrumque hostem dederant sese agmina planis.

Magnam hac occasione cladem Vandalis illatam describit idem auctor, dissipato penitus & fugato Barbarorum exercitu, cui à Genserico præfectus fuerat sororis suæ maritus. Ingentem quoque victoriam sub Avito in Vandalos relatam memorat Idacius in Chronico, ubi magnam eorum multitudinem à Ricimere circumventam cæsamque fuisse asserit, qui cum sexaginta navibus *ad Gallias vel Italiam moverant.* Id in Corsica insula contigisse articulo sequenti testatur.

15. Ceterum Majorianus omnes, inquit Procopius, qui antea Romanis imperaverant, virtute superans, Africæ damnum numquam leviter perferre potuit, nihilque non audere paratus erat, ut partem hanc terrarum orbis Imperio Romano restitueret. Eo animo in Africam mutato habitu transmeasse dicitur, Genserici vires aliaque per semetipsum, priusquam bellum susciperet exploraturus. *Aliquantas etiam naves*, ut in Idacii Chronico legitur, in Hispania præparari curaverat *ad transitum*, hucque in Africam statim transmissurus jam properabat, cum illas Vandali per proditores commoniti corripuere; sicque Imperator re infecta in Italiam reversus est. quæ duobus Augustis, Leone scilicet & Majoriano, consulibus, id est anno Christi CCCCLVIII. contigisse Cassiodorus tradit. Verum etsi tanto classis suæ damno perculsus fuisset Majorianus, ab incœpto tamen opere minime deterritus est, qui numquam propositum Africæ recuperandæ abjecit, Romanis idipsum ex Imperatoris virtute sperantibus: cum è contrario Gensericus nihil non moveret ad pacem ab eo impetrandam, quam per legatos paullo post ereptas, quas supra memoravimus, naves, postulasse ab Imperatore observat Idacius. Verum cum huic expeditioni totus incumberet Majorianus, *repentino viscerum morbo absumitur*, inquit Procopius, *vir in subditos moderatus, in hostes terribilis.* Eum tamen à Ricimere interfectum fuisse latini auctores produnt, quorum potior, ut ait Papirius Massonus in Historia calamitatum Galliæ, hac in parte debet esse auctoritas. Et quidem his favet, præter locorum viciniam, ipsa temporum circumstantia. Idacius quippe, qui id diserte habet, sicut Ennodius Ticinensis, & Cassiodorus,

PARS II. CAP. VI. Majorianus Imp.

eodem quo Majorianus tempore vivebant. Locum indicant Comes Marcellinus & Marius Aventinensis seu Lausannensis episcopus in Chronicis, cum Jornande in libro de rebus Geticis cap. 45. ubi Majoriani mortem Dertonæ ad Iram amnem contigisse testantur. Hanc porro Genserici artibus ipsi accersitam fuisse mihi veri simillimum reddit ipsa hominis improbissimi nequitia, qui multo plura fraudulentis molitionibus, quam virtute bellica aut magnitudine animi ausus est. Ceterum post Majoriani necem, quæ Dagalaifo & Severino consulibus, hoc est anno vulgaris æræ CCCCLXI. contigit, paullatim Republica ad interitum vergente, nihil adversus Vandalos ipsius successores suscepere, quos ne vix quidem nomine sibi notos fuisse fatetur Procopius; cum, inquit, nec diuturnum ipsis, nec rebus gestis insigne fuerit imperium.

16. Cum itaque Gensericus nullum jam haberet sibi resistentem, impune Romani Imperii provincias devastabat, quem ideo *piratam & latronem* appellat Sidonius, qui plura locis à me supra laudatis de Vandalorum deprædationibus habet. Tantus autem erat Genserici, Vandalicique nominis terror, ut nulla Imperii provincia se ab ejus insultibus tutam esse putaret. Narrat auctor Vitæ sancti Danielis Stylitæ cap. 33. apud Surium die 11. Decembris, famam tunc temporis per universas Imperii provincias vulgatam fuisse, Gensericum cum ingenti classe adversus Romanos brevi venturum, cujus belli præmium ipsa foret Alexandria civitas. Insolens est quod de eo habet Procopius, nempe ferum illum principem, cum aliquando è Carthaginis portu solvisset, à nauta interrogatum quò vellet inferre bellum, respondisse, *In eos quibus iratus est Deus.*

Ita nullis de causis, subjicit idem auctor, *in quosvis hostiliter incurrebat.* Vandalos ideo *repentinum & sævum hostem* appellat Theodoricus rex apud Cassiodorum libro 1. Variarum epist. 4. quod absque causa & ulla belli indictione provincias quasque, prout ipsis placebat, depopulandas aggrederentur. PARS II. CAP. VI.

17. Ad aliquam porro ex his annuis Barbarorum excursionibus revocare conantur nonnulli auctores celebre illud Paulini Nolani episcopi factum, quod à Gregorio Magno in libro tertio Dialogorum capite 1. relatum est. Ibi sanctissimus Pontifex narrat se à senioribus accepisse, beatum Paulinum, cum in redimendis captivis, egenisque sublevandis res suas omnes prorsus consumsisset, à paupere quadam vidua sollicitatum fuisse de pretio, quo filium suum à Vandalis Campaniam devastantibus captum, atque in Africam deportatum redimere posset. Cui cum nihil erogandum superesset, sese ipsum pro viduæ filio in servitutem commutandum dedisse. Verum cum hæc omnia, aliaque, quæ ibi narrantur sancti Paulini gesta, cum eo tempore, de quo hic agimus, componi prorsus non valeant, alia salvandæ hujus narrationis via quærenda est. Paulinum à barbaris Campaniam devastantibus vexatum fuisse scribit sanctus Augustinus lib. 1. de Civitate Dei cap. 10. Cum enim illi Nolam, cui beatus Paulinus præerat episcopus, devenissent, comprehensum variis tormentis affecere, ut locum ubi opes suas reconditas haberet, ab eo extorquerent. Sed cum ille ex immensis quas olim possederat divitiis nihil omnino sibi reservasset, his vocibus, uti loco laudato refert Augustinus, Deum deprecabatur: *Domine non excrucier propter aurum & argentum, ubi enim sint* Paulinus Nolanus.

Pars II. Cap. VI.

omnia mea tu ∫tis. Sed hæc eo tempore, quo Gotthi post captam sub Alarico Urbem per varias Italiæ provincias diffusi omnia depopulabantur, contigisse consentiunt universi; quam tamen Historiam narrationi à sancto Gregorio tamquam ex vetusta seniorum traditione relatæ locum præbuisse existimarem, nisi multa quæ ibi à sanctissimo Pontifice referuntur de Vandalis, ab hac sententia me dimoverent. Et quidem Baronius Paulinum revera in Africam abductum fuisse sub Gunthari Genserici fratre contendit ad annum CCCCXXXI. Sed hunc ipsum regem in Hispania occisum fuisse supra diximus, antequam Vandali in Africam transmitterent. De ista Paulini captivitate fuse agunt Chiffletius in libro, cui titulus est *Paulinus illustratus*, Peraldus in præfatione in Poëma Gallicum de eodem sancto Paulino, & auctor qui novam ejusdem sancti viri operum editionem anno 1685. Parisiis procuravit. quos, aliosque, qui de hac controversia fusius egerunt, consulas si vacat.

Sentius & alii Conf.

18. Laudat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ die 25. Maii *Sentium*, seu *Sensium*, aut, ut alii scribunt, *Senziam*, quem cum *Mammiliano presbytero ac tribus monachis*, *Covuldeo*, *Istochio & Infante*, à Genserico Campaniam Italicam devastante in Africam deportatum fuisse refert. At nil de iis Sanctis certi habetur, uti videri potest ex his quæ Godefridus Henschenius observavit ad diem 25. Maii, ubi ejusdem Sancti Sentii Acta proferuntur, sed quæ nullius sunt auctoritatis. Id unum constat, Sentium Bleræ, vulgo *Bieda*, in Etruria, uti præcipuum loci patronum coli: sacræ autem ipsius reliquiæ Spoleti in ecclesia Sanctimonialium Ordinis Servorum, magno populi concursu celebrantur.

PARS II. CAP. VI. An Majorius.

19. Iisdem Genserici temporibus MAJORII, qui Tiburtini cujusdam nobilis viri servus erat, martyrium contigisse, mihi aliquandiu veri simile visum est, quamvis apud Petrum Equilinum episcopum in Catalogo lib. 9. cap. 104. & Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum Italiæ 24. die Octobris, dicatur *in persecutione Vandalica sub Hunerico rege* comprehensus. Hunericus quippe Tiburi nullam umquam habuit potestatem. Varios cruciatus, quibus in eum barbari sæviere, produnt illi auctores. *Primum*, inquiunt, *fustibus diu mactatus, trocleis deinde in altum pluries elevatus, & deorsum celerrime demersus, super silices corruebat. Tum lapidibus illi plagæ usque adeo confricantur, donec nudata viscera cernerentur & diffluerent. Quibus in suppliciis nihil de constantia remittens, quin etiam cum in fidei Catholicæ confessione constantior appareret, novissime gladio cæsus nobile martyrium absolvit nono Calendas Novembris. Cujus corpus ibi*, Tibure, *sepultum adhuc perseverat.* Hæc illi: sed cum hæc verba exscriberem, mihi in mentem venit apud istos auctores non alium hic indicatum, quam *Servum* Tuburbii-majoris in Africa martyrem, quem revera sub Hunerico passum laudat Victor Vitensis initio libri quinti, ut jam in notis ad hunc locum præmonuimus. Et quidem si quis illorum verba cum Victoris textu comparare voluerit, facile intelliget eumdem re ipsa esse martyrem, quem ob *Tuburbii* & *Tiburi* nominum similitudinem Ferrarius, Petrum incaute secutus, Catalogo suo Sanctorum Italiæ inseruit. Cautius egit Cardinalis Baronius, qui *Servum* hunc à Victore memoratum, absque ulla usquam Majorii Tiburtini martyris mentione, die 7. Decembris celebravit in Martyrologio Romano. Ex hoc tamen aliisque similibus

Pars II. Cap. VI.

locis intelligere possumus, quo pacto ejusmodi auctores, ob levem quandoque conjecturam, Martyres alienis locis aut temporibus consignarint, vera cum falsis permiscendo, ut conjectationes suas faciant veri similiores. Hinc perturbatæ historiæ; & Martyrum gesta, quæ alias sinceriora erant, auctoritate sua excidunt.

Alii item fictitii.

20. Sed & aliud ejus rei exemplum proferre lubet. Hoc enim ad nostrum pertinet institutum, ut res gestas Martyrum, qui sub Vandalorum persecutionibus passi dicuntur, pro modulo nostro illustrare satagamus. Idem Petrus Equilinus lib. 11. Catalogi Sanctorum cap. 59. vitæ compendium refert sancti *Habetdeum* martyris, quem Lunensem episcopum fuisse asseverat. Inde Ughellus tomo 1. Italiæ sacræ col. 892. primum inter ejusdem ecclesiæ Antistites *Habetdeum* recenset. Cujus festivitatem eo nomine ecclesia Sarzanensis, in quam Lunensis episcopalis sedes translata est, celebrat singulis annis die 17. Februarii. qua item die pariter istius sancti memoriam Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, & Bollandiani recolunt, hæc de ipso, Petro auctore, referentes. *Habetdeum episcopus Lunensis & martyr, tempore Vandalicæ persecutionis in Italia martyrium passus est, qui dum Arianæ professioni resisteret, primo in exsilium relegatus est. Deinde ipsum Vandali revocantes, obturato eidem ore, ipsum aqua more Arianorum rebaptizarunt, putantes ex hoc ejus conscientiam violare: sed dum adhuc illis fortius resisteret, ab eisdem capite casus est.* Frustra autem sese torquent Ferrarius & Bollandiani in adinveniendo hoc Habetdeo, quem divinant unum fuisse ex iis Episcopis, qui tempore Vandalicæ persecutionis ex Africa profugi aut pulsi in Italiam confugerunt, quemque ab Arianis in

Italia ob Catholicæ fidei defensionem occisum suspicantur. Hic enim, ut mihi quidem certum videtur, alius non est ab Habetdeo episcopo, qui, referente Victore Vitensi libro 5. num. 12. in Tamallumensem urbem relegatus, ibi ab Antonio rebaptizatus, eademque passus est, quæ Petrus Equilinus de suo Lunensi martyre narrat. Hinc dubio procul Habetdeus Lunensis nullum in Romano Martyrologio locum invenit. Ex eadem Petri officina prodiit Victor Carthaginensis episcopus, quem ille auctor in Catalogo Sanctorum libro 4. cap. 70. floruisse scribit Anastasii imperatoris temporibus, eique attribuit universa opera, quæ Gennadius à Victore Cartennensi in Mauritania episcopo edita fuisse commemorat. Porro etsi nihil hoc errore turpius sit, Victorem tamen Carthaginensem inde recentiores aliquot suis Martyrologiis inseruere. Vide Admonitionem in Victorem Vitensem num. 7. Falluntur denique qui putant, iisdem quoque Vandalorum incursionibus Lirinensem insulam cum celeberrimo sancti Honorati monasterio à Genserico direptam fuisse. Qui enim Porcarium abbatem, innumerosque istius insulæ monachos, ea occasione Martyrium pertulisse asserunt, fabulas venditant, ad quos refellendos, si quis argumenta cupit, adeat Baronium ad annum 453. aut certe Mabillonium tom. 3. Actorum Sanctorum Ordinis nostri Benedictini, pag. 525. & 526. Jam ad id unde divertit, orationem revocemus.

PARS II. CAP. VI.

21. Leo imperator tot cladium, quas quotidie à Genserico variis provinciis illatas accipiebat, pertæsus, his tandem Imperii calamitatibus remedium adhibere volens, ingentes copias adversus Vandalos parat, quos terra marique simul

Leo imp. Vandalos aggreditur.

PARS II. CAP. VI. aggredi constituit. Jam Marcellianus in Occidente Patricius eos è Sardinia insula penitus expulerat; jam Heraclius alter belli Dux, qui ex urbe regia in Africanam Tripolim ab Imperatore missus fuerat, agentes ibi Vandalos commisso prœlio vicerat, suosque recta ducebat Carthaginem, brevi eam occupaturus: cum Basilisci, qui imperatoriæ mille & centum navium classi præerat, socordia, aut, ut aliis placet, proditione, tam præclara initia fœdissimum exitum habuerunt. Rem sic evenisse tradunt auctores Græci. Basiliscus, Verinæ augustæ frater, ob impietates & hæresim Eutychianam, quam fovebat, celebris, cum Aspare & Ardaburio ducibus militum Arianæ sectæ addictissimis fœdus occultum iniit sub his conditionibus, ut scilicet Aspar & Ardaburius, qui erant ceteris Ducibus eminentiores, Basilisco procurarent imperium, quo ille adepto eis rependeret, ut Arianis suam ipsorum sectam liceret tuto propagare. Addunt nonnulli imperium Basilisco promissum fuisse ea lege, ut Genserico, cui, utpote Arianæ sectæ acerrimo defensori, occulte favebant Aspar & Ardaburius, imperatoriam classem proderet, quamvis communior opinio fuerit, Basiliscum Genserici pecunia corruptum id fecisse, ut aperte declarat Theodorus lector libro 1. Excerptorum Historiæ. Ut ut sit de variis istis rumoribus; id unum apud omnes constat, Basilisci culpa Romanorum classem Carthagini jamjam imminentem periisse, quod ille diutius, Genserici vel corruptus pecunia, vel dolo deceptus, anceps cunctatus fuisset, cum alioqui, si recta perrexisset Carthaginem, eam absque dubio, omni tunc Vandalorum præsidio destitutam, facile occupasset. Classe itaque dissipata, Gen-

Sed frustra.

sericus, qui paullo antea videbatur animo concidisse, terrestris Romanorum exercitus milites, è sua spe potiundæ Carthaginis plane dejectos, partim dolo circumventos cecîdit, partim vi ejecit ex Africa, uti fusius narrat Procopius lib. I. de Bello Vandalico. Sicque Leonis expeditio irrita fuit. PARS II. CAP. VI.

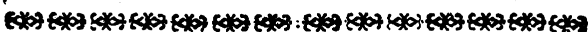
22. Haud feliciores fuere Anthemii conatus, cui, uti testatur idem Procopius, Leo ad capessendum Occidentis Imperium auctor fuerat, ut ejus opera contra Vandalos uteretur. Primum Anthemii adversus illos conatum, statim atque ad Imperium evectus est, inutilem fuisse *metabolarum commutatione atque importunitate navigationis*, testatur Idacius in Chronico. Vandalos tamen circa illud tempus in Sicilia fusos atque fugatos fuisse sub duce Marcellino ex eodem Idacio discimus: sed victoriam hanc postea fœdavit Marcellini cædes, quem ab ipsis Romanis occisum fuisse tradit Marcellinus Comes, cum iisdem Carthaginem properantibus opem ferre contenderet. quod in Sicilia contigisse Anthemio II. consule, id est anno CCCCLXVIII. Cassiodorus scribit. Sed & postea ipse Anthemius Festo & Marciano consulibus, id est anno CCCCLXXII. à Ricimere sublatus est: nec deinceps aliquid ulterius adversus Vandalos Occidentis Imperatores aggressi sunt. Et Anthemius.

23. Hinc animo elatus Gensericus, magis etiam quam antea, inquit Procopius, res Romanas raptabat. Iniquo animo eum tulisse scribit idem auctor, quod Anthemius, rejecto Olybrio, à Leone præfectus Imperio Occidentali fuisset. Olybrium quippe Gensericus multis precibus, multoque studio commendarat, ob necessitudinem quam cum eo habebat per Placidiam Va- Gensericus fit sævior.

lentiniani III. filiam, Eudoxiæ Hunerici uxoris sororem, quæ Olybrio nupserat, ut jam supra observavimus. Hanc itaque repulsam passus Gensericus, in Imperii provincias atrocius sævire cœpit, vir alias ad rapinas semper paratus. Horrendum est quod de ejus crudelitate narrat idem auctor sub libri primi finem. Cum enim aliquando idem Tyrannus Peloponneso inhians Tænarum appulisset, indeque multis suorum occisis fuisset ejectus, paullo post Zacynthum venit, & multis quos ibi repererat interfectis, quingentis vero primorum in servitutem abductis solvit è littore: sed cum jam medium teneret Jonium, omnium istorum corpora in frusta concisa projici in mare imperavit. Hæc in specimen Genserici crudelitatis Procopius refert. Cum vero tam sævi hostis irruptiones continuas impedire non posset Zeno, qui tunc temporis imperium administrabat, *ad pacta* tandem, inquit Procopius, cum Genserico *venit, fœdusque perpetuum sanxit, ne quid umquam hostile Vandali in Romanos cœptarent, aut à Romanis paterentur.* quod fœdus usque ad Justiniani tempora, ut subjungit idem auctor, perseveravit. hic enim suscepto adversus Vandalos bello, Africam ab eorum servitute liberavit. Ceterum Theodoricus Gotthorum rex in Italia à Cassiodoro laudatur in Chronico, quod, inter alia præclare in Reipublicæ bonum gesta, Siciliam à Vandalorum continuis deprædationibus liberaverit. Cujus rei alium quoque testem habemus locupletissimum Ennodium Ticinensem episcopum, in Panegyrico, quem eidem Theodorico regi dixit, ubi sic eum alloquitur: *Quid castigatas Vandalorum, ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt,*

Pax cum eo inita.

tiunt, duce sapientia affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt. Sed id multo post Genserici obitum contigit, anno scilicet CCCCXCI. Olybrio consule. Ceterum pacti fœderis intuitu Gensericus, supplicante per Patricium Severum Zenone, ut scribit Victor libro 5. n. 17. pacem utcumque Ecclesiæ restituit. Reserata quippe est ecclesia Carthaginensis, ut idem auctor testatur, quam antea, dissipatis atque dispersis per diversa exsiliorum loca presbyteris & ministris, claudi jusserat; & sic universi ab exsilio redierunt. PARS II. CAP. VI.

CAPUT SEPTIMUM.

Genserico Hunericus succedit, sub quo multi claruere Martyres & Confessores, hi potissimum qui præcisa lingua loquebantur.

1. PAullo post initam cum Zenone imperatore pacem, Gensericus, *post multarum provinciarum clades*, inquit Victor Tunnonensis in Chronico, *& Christiani apud Africam populi spolia atque neces*, è vivis excessit, anno, ut auctor est Procopius, post captam Carthaginem trigesimo septimo, nempe quadragesimo regni sui anno, *Olybrio & Rustico consulibus*, id est æræ vulgaris anno CCCCLXIV. ut scribit Victor Tunnonensis loco laudato: sed utrumque à vero aberrasse nemo ambigit. tametsi eumdem errorem secutus est Isidorus in brevi Vandalorum Historia, ubi Victoris verba descripsit: in hoc etiam falsus, quod Romæ excidium, Augustarumque captivitatem post Majoriani imperatoris mortem contigisse existimavit. Rei veritas ex Historia Vi- Genserici obitus.

Hh

PARS II. CAP. VII.

ctoris Vitensis potius est repetenda, qui in fine libri 1. Gensericum *in regno annis triginta septem & mensibus tribus durasse* testatur, post captam scilicet Carthaginem, ut ex Procopio jam observavimus. alias sane Zenone nondum imperante defunctus fuisset, quod nemo umquam dixerit. Itaque cum ex omnium consensu Carthaginis excidium anno CCCCXXXIX. mense Octobri contigerit, recte colligitur Gensericum anni CCCCLXXVII. initio è vivis abiisse. Quin & cum in veteri Fragmento, quod Prosperi Chronico subjungitur in codice Augustano apud Canisium tomo 1. antiquæ lectionis, *dies sex* supradicto numero addantur; aliundeque, ut diximus cap. 5. num. 1. certum sit Carthaginem XIV. Kalendas Novembris captam fuisse, recte Genserici obitus à V. C. Henrico Norisio anno CCCCLXXVII. diei XXV. Januarii consignatus est libro 2. Historiæ Pelag. cap. 21.

Hunericus succedit.

2. Genserico Hunericus ex ipsius filiis natu maximus successit, ob ipsius in Orthodoxos, potissimum ecclesiarum antistites, crudelitatem famosus. Hoc quippe solo nomine apud auctores notus est, quippe quem nec res in bellis præclare gestæ, nec ulla magnarum rerum expeditio, ut in patre contigerat, illustrem fecerunt. Sic brevi inter alios ejus vitam compendio concludit Procopius libro 1. de Bello Vandalico. *Fuit hic Honoricus*, inquit, *in Africam habitantes Christianos omnium qui umquam fuere sævissimus iniquissimusque. Vi enim in Arianorum eos placita pertrahere volens, quos sibi obnitentes repererat, flamma aliisque cruciatibus enecabat. Multis & linguas exscindebat è faucibus, qui mea etiam ætate Byzantii ambulabant, integro utentes sermone, nihilque de vetere pœna persentiscentes: è queis duo, postquam se prostitutæ pudoris feminis miscuerant, loqui desiere,*

Octo ille annos regni cum explesset, morbo exemtus est rebus humanis. PARS II. CAP. VII.

3. Africanos istos Confessores, qui lingua excisa recte loquebantur, alii quoque auctores, etiam Procopio antiquiores, celebrarunt; ex quibus fuere Victor Vitensis episcopus, & Æneas Gazensis, qui Zenone imperatore floruerunt. Victoris verba ex quinto ejus historiæ libro num. 6. repetenda sunt, ubi testatur hoc ipso tempore quo scribebat, unum adhuc ex illis Confessoribus, nomine Reparatum, subdiaconum, superstitem fuisse, quem in Zenonis palatio commorantem, ob hoc miraculum Regina summopere venerabatur. Cetera quæ de hac re habet iste auctor, videsis supra pag. 76. Haud minoris est auctoritatis Æneæ testimonium. Quæ enim in Africa contigerant refert Victor; iste vero quæ Constantinopoli probe noverat, scriptis commendavit in libro de immortalitate animæ & corporum resurrectione, in dialogo scilicet, qui *Theophrastus* inscribitur, ubi postquam de *magna Libya*, sic Africam Græci appellabant, nonnulla præmisisset, quam ait *dura premi tyrannide*, hæc postea subjungit: *Tyrannus criminis in loco ducit eorum, qui ejus Imperio subsunt, pietatem: jubetque illud tam præclarum & bonum dogma Sacerdotes abnegare; iis qui non obtemperant, pro scelus! caram Deo linguam exscindit ... Illi vero ipsius naturæ Conditorem implorant, qui recentiorem eis naturam die tertia post largitur, non dato quidem alterius linguæ, sed facultatis sine lingua articulate, quam umquam antea, quod vellent eloquendi munere.* Tantum porro miraculum non vulgari rumore, aut ex aliorum quorumpiam relatione accepisse se dicit iste auctor; sed rem à se ipso diligentissime exploratam fuisse testatur, ne ullus

Confessores sine lingua loquuntur.

remaneret dubii, aut forte suspicionis locus. *Ipse ego*, inquit, *eos viros vidi, & loquentes audivi, & vocem adeo articulatam esse posse miratus sum: instrumentum vocis inquirebam, & auribus non credens, oculis judicandi munus remisi, atque ore aperto linguam totam radicitus evulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sane quo pacto vocem conformarent, sed quomodo conservati essent. Dicit medicorum doctrina, contestatur etiam & natura, quia linguæ incisio, interfectio est ejus à quo inciditur.* Idem testatur Eusebius occasione sancti Romani, ut à nobis observatum est in Actis Martyrum sinceris pag. 381. Et forte ex hoc Eusebii loco Æneas Medicorum placitum à se laudatum didicerat. Porro Æneas, philosophiæ Platonicæ sectator, ex istorum Confessorum miraculo argumentum deducebat ad probandam corporum futuram resurrectionem; quin & exinde se didicisse testabatur, Deum ita esse universæ naturæ Dominum, ut nihil earum quæ videntur rerum firmum ac fixum existimare debeamus, si id Deus loco suo movere voluerit.

4. Rem majori adhuc admiratione dignam narrat Marcellinus Comes in Chronico, puerum scilicet Catholicum, qui antea mutus erat, præcisa lingua recte exinde locutum fuisse. Integrum ejus auctoris locum referre juverit, quippe qui paucis hanc Africanam persecutionem attingit, & res à se visas scribit. IND. VII. *Theodorico & Venantio Coss.* id est, Æræ Christianæ anno CCCCLXXXIV. *totam per Africam crudelis Hunerici Vandalorum regis in nostros Catholicos persecutio importata est. Nam exsulatis, diffugatisque plusquam* CCCXXXIIII. *Orthodoxorum episcopis, ecclesiisque eorum clausis, plebs fidelium variis subacta suppliciis, beatum consummavit agonem. Nempe*

tunc idem rex Hunericus, unius Catholici adolescentis, vitam à nativitate sua sine ullo sermone ducentis, linguam præcepit excidi, idemque mutus, quod sine humano auditu Christo credens fide didicerat, mox præcisa sibi lingua locutus est, gloriamque Deo in primo vocis suæ exordio dedit. Denique ex hoc fidelium contubernio aliquantos ego religiosissimos viros, præcisis linguis, manibus truncatis, apud Byzancium integra voce conspexi loquentes. Hæc Arianorum crudelitas in religiosos Christi cultores suprascriptis Consulibus, mense Februario cœpit infligi. quod scilicet conventus Carthaginensis ad diem Kalend. Februariarum indictus esset, unde ansam cepit Tyrannus Orthodoxos Antistites gravius affligendi.

5. His denique tanti miraculi testibus adjiciendus est Gregorius Magnus, cujus, etsi ea tantum narret quæ ab aliis didicerat, auctoritas spernenda non est. Hic vero lib. 3. Dialogorum cap. 32. se, cum apud Constantinopolim moraretur, seniorem quemdam Episcopum cognovisse refert, attestantem se aliquot ex iis Antistitibus Africanis olim vidisse, qui absque lingua loquebantur, è quorum numero unus in carnis peccatum lapsus, hoc dono privatus ilico fuerat. Sed hos Antistites ea pœna affectos fuisse scribit in persecutione Africana, quæ Justiniani imperatoris temporibus à Rege Vandalorum excitata fuerat. quod lapsu memoriæ à sancto Gregorio dictum fuisse volunt nonnulli. Et quidem è prioribus, quos Hunerici temporibus passos fuisse certum est, aliquos sua ætate, id est imperante Justiniano, superstites fuisse scribit Procopius, uti supra diximus. Et ipsemet Justinianus imperator in Constitutione de Officio Præfecti Prætorio Africæ lib. 1. cod. Justiniani tit. 27. se vidisse

testatur *hos venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur*. Quam Justiniani Augusti Constitutionem laudat Evagrius lib. 4. cap. 14. ubi suæ Historiæ ea ipsa inseruit, quæ ex Procopio de his sanctis viris supra retulimus.

6. Eosdem Confessores Constantinopoli sepultos fuisse scribit Victor Tunnonensis in Chronico sub Consulatu Zenonis Augusti, ubi ait, *quod linguis abscissis perfecte finem ad usque locuti sunt, Urbs regia attestatur, ubi eorum corpora jacent*. Et sub finem Chronici idem auctor testatur, Theodorum Cebarsusitanum, episcopum Africanum, qui cum ipso ob causam trium Capitulorum in exsilium missus fuerat, tuncque in Urbe regia agentem post mortem, *juxta Confessores quibus Ugnericus Vandalorum rex linguas absciderat*, sepultum fuisse. Ipsorum vero, quos sexaginta numero fuisse aiunt, memoriam celebrant Græci, tam in Menologio, quam in magnis, ut loquuntur, Menæis, ubi λογόδεκτοι appellantur. In Menologio quod è versione Cardinalis Sirleti Canisius tomo 2. lectionis antiquæ inseruit, complures simul memorantur apud Carthaginem partim interfecti, partim amputatis linguis in exsilium ejecti sub Hunerico rege. Sic res ibi narratur: *Eodem die*, VII. scilicet Decembris, *sancti trecenti Martyres in Africa gladio consummati sunt, sub Zenone imperatore & Hunerico Ariano rege, propter orthodoxæ fidei Confessionem apud urbem Carthaginem obtruncati, cum Arianis sentire non passi. Sacerdotibus autem majora excogitantes supplicia, duos incenderunt, sexaginta vero eloquentioribus linguas exciderunt, qui dispersi per omnem Romanorum regionem, Dei ipsius vim in efficiendis miraculis maximam sine lingua prædicabant, ita*

distincte, & aperte, & articulata verba proferentes, ut hac videntes & audientes obstupescerent: ex quibus unus quispiam post gratiam Confessionis Christi lapsus in peccatum carnis, divinam gratiam à se ipso fecit discedere.

7. Verum etsi apud auctores etiam antiquos, inter Confessores, qui post præcisam linguam expedite loquebantur, potissimum laudentur episcopi, qui hoc immani supplicio affecti fuerunt, adeo ut vix ceterorum mentio fiat; (quod contigisse putamus, vel quod isti ob dignitatem magis essent conspicui, vel quod postea in varias Imperii Romani provincias dispersi, notiores ceteris fuere, potissimum in urbe regia ubi eorum plerique commorabantur;) multos tamen alios fuisse etiam promiscui sexus, quibus hoc supplicium illatum est, indubium videtur. Hujus rei testem habemus omni exceptione majorem Victorem Vitensem, qui libro 5. num. 6. refert plerosque Typasitanæ urbis cives in Hispaniam aufugisse, cum Arianum episcopum suæ civitati ordinatum fuisse accepissent; ceteris vero qui residui fuerant, quod mysteria divina catholico more celebrassent, linguas simul & dexteras manus amputatas fuisse. *quod cum factum fuisset*, inquit ille, sanctissimi illi Confessores, *præstante Spiritu-sancto, ita locuti sunt & loquuntur, quomodo antea loquebantur.*

8. Fuerunt & alii plurimi Confessores, qui vel in Africa martyrium consummarunt, aut certe ex patria sponte, vel persecutorum violentia extorres facti, per varias orbis plagas absque certis sedibus vagari coacti fuerunt. Quin & complures item fuisse certum est, qui in ipsa Africa dura captivitate mancipati, gloriosum certamen inierunt pro Christi divinitatis defen-

Alii Martyres.

PARS II. CAP. VII.

sione, ut colligere licet ex variis Victoris Historiæ locis. Laudatur in Vita sancti Fulgentii cap. 4. Faustus episcopus, qui propter fidei Catholicæ confessionem non longe à sua cathedra relegatus, monasterium in ipso exsilii sui loco construxerat. qua occasione observat idem Fulgentii Vitæ auctor, multos alios Africæ episcopos ejusmodi exsilio tunc temporis punitos fuisse, quod hoc pacto persecutores Ariani sanctos illos antistites variis incommodis facilius divexandos, & ad veram fidem abnegandam inducendos crederent: cum alias id difficillimum esset, si illi extra Africæ terminos transmigrantes, inter Catholicos versarentur. *De multis enim Sacerdotibus*, inquit ille, *hoc Hunerici tyranni persecutoris astuta malignitas ordinaverat, ut juxta patriam propriam peregrinationis incommodum sustinentes, ad negandum Deum facile flecterentur*. Quod autem his in exsiliis ab hæreticorum vexationibus minime securi fuerint sancti illi viri, declarat idem auctor, cum postea, capite scilicet 8. de eodem Fausto subjungit, ipsum recrudescente persecutione *per diversas latebras commigrasse*, ne barbarorum insultibus pateret. Unde mirum non est, si plerique maluerint apud exteros pauperem vitam quiete transigere, quam in patria tot subesse calamitatibus. Ex istis indubie fuit Rufinianus, Byzacenæ provinciæ episcopus, quem ex Africana persecutione fuga elapsum in Siciliæ vicina insula monachi vitam agentem visitavit sanctus Fulgentius, ex ejus Vita, capite 13.

Persec. varia incrementa.

9. Persecutionem itaque ab Hunerico motam acerbissimam fuisse ea quæ jam protulimus satis probant, quod & ex aliis item auctoribus qui de hoc argumento scripserunt, constat. De hac Isidorus Hispalensis in brevi Vandalorum

Historia sic loquitur: *Hunericus Ariano suscitatus furore Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur. Ecclesias tollit, sacerdotes & cunctos sacri Ordinis Clericos exsilio mittit, Monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegavit. Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis usque ad finem perfecte locuti sunt.* Eamdem persecutionem Victor Tunnonensis, Isidoro antiquior, in Chronico duobus locis commemorat; sed perturbat temporum ordinem, cum illam prima vice revocat ad tertium Leonis Augusti consulatum, id est æræ vulgaris annum CCCCLXVI. decennio scilicet & amplius antequam Hunericus patri succésserit. Ibi tamen Hunericum Ariano furore suscitatum Catholicos præ patre persecutum fuisse scribens, hæc subjungit: *Christianorum ecclesias tollit, Sacerdotes exsilio mittit.* At aliquot post annis eamdem persecutionem jam plane effervescentem in ceteros etiam Orthodoxos sæviisse narrat; cujus verba proferre operæ pretium duximus, cum ibi loca quædam, in quæ sancti Confessores relegati fuerunt, recenseantur, quæ alias nobis ignota erant. sic vero habet: *Zenone Augusto consule*, id est annò Christi CCCCLXXIX. nam hic Victor de tertio Zenonis Augusti Consulatu agit, *Hunericus Vandalorum rex persecutioni per totam Africam nimis insistens, Tibunnis, Macri & Nippis* *, *aliisque eremi partibus Catholicos, jam non solum Sacerdotes, & cuncti Ordinis clericos, sed & monachos atque laïcos, quatuor circiter millia exsiliis durioribus relegat, & Confessores ac Martyres facit, Confessoribusque linguas abscidit*, &c. *Tunc Lætus Neptensis ecclesiæ episcopus glorioso martyrio coronatur* IIX. *Calendas Octobris, & Eugenius episcopus Cartha-*

* *al.* Nippii.

Pars II. Cap. VII.

ginensis ecclesia, post dira eremi exsilia, plurimis afflictionibus pœnisque clarus habetur. Hæc vero omnia infami Hunerici persecutoris exitu concludit, quem *inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercebat, octavo regni sui anno, interioribus cunctis effusis, ut Arium patrem ejus, misere vitam finiisse* narrat, quæ verba Isidorus supra laudatus ex hoc Victoris loco exscripsit. Porro Fragmentum Tyronis Chronico assutum, quod ex Canisii editione jam non semel laudavimus, hanc Hunerici persecutionem anno regni ejus septimo consignat his verbis. *In fine anni* VII. *regni sui catholicæ Ecclesiæ persecutionem fecit, omnesque ecclesias clausit, & cunctos Domini Sacerdotes cum Eugenio Carthaginensi episcopo exsilio relegavit: qui Dei judicio scatens vermibus vitam finivit.*

Ex Victore Vitensi.

10. At tota persecutionis ab Hunerico motæ series repetenda est ex Victoris Vitensis Historia, ubi illius initium, variaque incrementa & diligenter observavit, & accurate descripsit. Incœpit paullo post Eugenii Carthaginensis episcopi ordinationem, quæ anno CCCCLXXXI. ut cap. sequenti dicemus, celebrata est. Cum nempe, uti narrat laudatus auctor lib. 2. num. 3. Eugenii fama ubique celebris esset, Arianorum Episcopi Tyranno suggesserunt, ut beatum Antistitem populo verbum facere non pateretur, aliaque ab eo exigeret, quæ religioni nostræ contraria erant. *Hinc*, inquit, *Hunerici persecutio doloris atque parturitionis nostræ sumsit initium.* Postea edixit, ut *nemo in palatio militaret, neque publicas ageret actiones, nisi sese Arianum fecisset.* tum eos qui ea occasione militiam abjecerant, in Siciliam & Sardiniam relegavit, ut habetur num. 7. Ibidem contumelias virginibus sacris illatas, aliaque

Victor describit, quibus tyrannus *semitam nitebatur invenire, per cujus aditum publicam faceret persecutionem*. Num. seq. ad. 13. egregie describit iter infinitorum propemodum Confessorum, qui tyranni jussu in exsilium deportati sunt. Sed hæc præludia fuere majoris persecutionis. *Cogitabat* quippe Hunericus, inquit Victor num. 13. *acriora adversus Ecclesiam Dei, ut qui membra aliqua absciderat, totum laniando perderet corpus.* Ea de causa universos Africæ episcopos Carthaginem evocat, ad Collationem de rebus fidei Catholicos inter & Arianos anno sequenti habendam. Datum est autem Edictum mense Maïo, anno septimo Hunerici, qui anno vulgaris æræ CCCCLXXXIII. respondet. PARS II. CAP. VII.

II. Anno itaque CCCCLXXXIV. Eugenius cum ceteris Orthodoxæ fidei defensoribus ad diem venit præstitutum, ut cum Arianis conferret. Verum Tyrannus, qui in suo edicto pollicitus Catholicis fuerat omnia tuta, fidem statim infringit, iis qui bona fide venerant manum injiciendo; deinde in doctissimos potissimum sævit, eorumque nonnullos necat, è quibus celebris est Lætus, qui hac occasione martyrium felici agone complevit, ut dicitur num. 18. Alios item recenset Victor num. 16. quos fustibus cæsos jam antea in exsilium detrudi jusserat. Nec tamen his injuriis fracti animo fuere episcopi Catholici, sed qui superstites remanserant ad locum conveniunt, collationem de rebus fidei habere parati. quod cum ferre non possent Ariani, tumultu concitato Catholicos calumniis variis affecere, *Tuncque*, inquit Victor, *universi Ecclesiæ catholicæ filii, qui aderant, centenis fustibus tundi jubentur.* Orthodoxi itaque nihil verbis se facturos advertentes, fidei libellum, quem antea Collatio Carthag.

ſcripſerant, protulerunt, ſicque finita eſt Collatio. nam Ariani qui ſuam viciſſim edere debuiſſent fidei profeſſionem, cum ſe victos fuiſſe eos puderet, clamarunt Omouſianos, ſic Catholicos appellabant, ſeditioſos eſſe & procaces, idque ſuo Hunerico ita perſuaſere, ut ille deinceps iniquiſſimo ſemper animo adverſus Orthodoxos fuerit. Jubet itaque Tyrannus eccleſias Catholicas claudi in univerſa Africa, atque earum, Epiſcoporumque bona ſuis attribui imperat, edicens adverſus Orthodoxos, quæcumque à Catholicis Imperatoribus adverſus hæreticos variorum temporum ſtatuta fuerant. Edictum integrum refert Victor lib. 4. Nec his contentus, Epiſcopos omnes qui Carthaginem convenerant in exſilium pelli jubet, qui ſtatim in hoſpitiis, ubi degebant, exſpoliati foras muros propelluntur. cum vetitum fuiſſet ſub graviſſimis pœnis, ne eos quiſquam aut hoſpitio reciperet, aut alicui cibum præberet, ut narrat idem Victor lib. 4. num. 3.

Perſec. generalis.

12. At generalem in Africa perſecutionem ab Hunerico motam fuiſſe, etiam priuſquam Epiſcopi pellerentur, diſerte ſcribit laudatus auctor libro 5. ubi num. 1. refert, *per univerſas Africanæ terræ provincias uno tempore tortores crudeliſſimos fuiſſe deſtinatos .... ut nulli ætati, nulli parceretur ſexui, niſi illis qui eorum ſuccumberent voluntati.* Hos fuſtibus, illos ſuſpendio, alios ignibus tortos fuiſſe commemorat: tum varia in diverſis provinciis ſanctorum Martyrum certamina deſcribit, quæ ex eo repetenda ſunt à num. ſcilicet 2. ad 15. Multos etiam hæreticorum violentiam declinantes, in deſertis & ſpeluncis fame aut frigore iiſdem temporibus necatos fuiſſe teſtatur. Sed paullo poſt Tyrannus in ſuo peccato mortuus eſt, cum ſol tantam crudelitatem,

ut Gregorii Turonensis verbis utar, exhorruisset. De hac porro eclipsi, quam tunc temporis sol passus est, consulendus V. C. Henricus Norisius lib. 2. Historiæ Pelag. cap. 21. & potissimum in emendandis, quæ ad calcem operis habentur.

Papa & Imp. frustra moventur.

13. Porro tantis Africanæ ecclesiæ calamitatibus Felicem pontificem Romanum condoluisse discimus ex Evagrio, qui libro 3. Historiæ ecclesiasticæ cap. 20. litteras Felicis papæ ad Zenonem imperatorem scriptas laudat, *quibus eum commonebat de persecutione, quæ in Africa excitata fuerat ab Hunerico*. Sed exciderunt pontificiæ illæ litteræ, quibus tamen paruisse Imperatorem inde conjicimus, quod Uranius Zenonis ad Hunericum legatus, apud Victorem libro 5. num. 7. *sese pro defensione Catholicarum ecclesiarum Carthaginem venisse jactitarit*. Sed quantum ista legatio apud Hunericum profuerit, ex eodem Victore discendum est. *Ut* enim, inquit, *illi ostenderet Tyrannus se neminem formidare, in illis plateis vel vicis plures tortores & crudeliores statuit, in quibus legatis moris est, ascendendo ad palatium & descendendo transire, ad opprobrium videlicet ipsius Reipublicæ &c.*

CAPUT OCTAVUM.

De sancto Eugenio episcopo Carthaginensi, aliisque nonnullis Confessoribus & Martyribus, qui sub Hunerici persecutione vexati fuerunt.

I. Multa licet in Victoris Vitensis Historia de beato Eugenio Carthaginensi epis-

copo habeantur, visum est tamen operæ pretium de eo seorsim agere, quod multa, & quidem non levis momenti, in aliis auctoribus de ejus gestis passim occurrant, quæ prætermittere non licet. Tanta enim fuit apud omnes sanctissimi hujus Confessoris fama, ut paucos reperias istius ævi auctores, qui eum scriptis suis non celebraverint. Laudandus est ob eam rem inter alios Gregorius Turonensis antistes, qui initio libri 2. Historiæ Francorum observat, jam sua ætate Martyrum aut Confessorum Africanorum, qui in Vandalica persecutione claruerant, *Passiones* conscriptas fuisse, quarum aliquot se legisse testatur, ex quibus nonnulla excerpsit suæ Historiæ inserenda. At sane melius hac in re consuluisset posteritati, si excerptis minime contentus, tam pretiosa monumenta integra scriptis commendasset. Etenim aliud à se visum fuisse præter Victoris Vitensis Historiam, vel ex eo solo evinci potest, quod ex paucis quæ ex istis Passionibus à se delibata commemorat, complura occurrant, quæ in Victoris libris desiderantur. Unde etiamsi aliquando hæc in Victoris Historia exstiterint, ut nonnulli suspicantur, qui Victoris opus ad nos integrum non pervenisse volunt; non minus tamen nobis utilia forent ad supplendos saltem istos Victorinæ Historiæ hiatus. Verum ut ut sit de rebus istis, id unum nobis persuasum est, ea scilicet, quæ à Gregorio narrantur de illis sanctis viris, pro certis & indubitatis haberi posse, utpote quæ ab auctoribus Eugenio coæqualibus scripta fuisse nemo potest infitiari. Cum enim Eugenius ipse atque Gregorius eodem sæculo excesserint è vita; iste scilicet sæculo sexto labente, hic ineunte: fieri non potest ut Passiones Martyrum,

quas jam ſcriptas invenerat Gregorius priuſquam Hiſtoriam ſuam ſcriberet, initio ſaltem ſui ſæculi editæ non fuerint. Quin & , ſi conjecturis indulgere liceat, veri ſimile eſt tam pretioſa monumenta ab Eugenio ejuſque ſociis in Gallias allata fuiſſe, patrum ſcilicet ſuorum hac in re; ſicut & in perſecutionum tolerantia exemplum imitantibus, qui ſæculo tertio in exſilium pro fide detruſi, præclaræ ſancti Cypriani Confeſſionis Acta præ manibus ſemper habebant, ut eorum lectione ad martyrium erudirentur, quod jam obſervavimus in Actis Martyrum ſinceris pag. 193. Et quidem Eugenii epiſtolam ad ſuos, cum in exſilium deportaretur, ſcriptam aliunde non habuiſſe exiſtimamus. Hinc patet nihil adverſus horum geſtorum veritatem concludi poſſe, quod Gregorius in recenſendis Vandalorum regum nominibus lapſus fuerit. Hæc enim ex proprio fundo, cetera vero quæ de Eugenio aliiſque Confeſſoribus Africanis profert, ex antiquioribus atque certis monumentis hauſerat. Ceterum ea omnia quæ de hac perſecutione tam in Hiſtoria Francorum, quam in libro de Gloria Martyrum refert, ſuo loco inferius exhibebimus, cum nonnulla præmiſerimus, quæ de illis ſanctiſſimis Confeſſoribus alii auctores habent.

Eugenii ordinatio.

2. De Eugenii ordinatione ſic loquitur Victor Tunnonenſis epiſcopus in Chronico: *Viviano V. C. & Baſilio conſulibus Carthaginenſis eccleſiæ poſt Capreolum, Quodvultdeus, Eugenius epiſcopus ordinatur.* Annus his conſulibus deſignatus apud Victorem Æræ Chriſtianæ anno CCCCLXIII. reſpondet, quo ſane Eugenii ordinatio conſignari nequit. Etenim ex alterius Victoris, Vitenſis ſcilicet Hiſtoria, certum eſt

Eugenium huic ecclesiæ præfectum fuisse sub Hunerico rege, cum nimirum iste barbarus ad Zenonis imperatoris Placidiæque Olybrii relictæ preces, Catholicis Carthaginensibus permisisset episcopi electionem, ut fusius narrat ille auctor libri 2. initio. At anno CCCCLXII. Gensericus Hunerici pater & præcessor adhuc in vivis agebat, & Zeno his temporibus nondum conscenderat imperialem thronum, uti certum est, & ex ipso Victoris Tunnonensis Chronico probari posset. Sane ex aliis compluribus Victorini hujus Chronici locis certum est hunc auctorem, cum Episcopos diversarum sedium recenset, simul in unum annum plures congessisse, quos tamen variis & plurimum dissitis temporibus ordinatos fuisse nemo infitiabitur. Sic paullo inferius Hilarium, Simplicium & Felicem pontifices Romanos in unum congerit, sicut & Gennadium, Anatolium & Acacium episcopos Constantinopolitanos, &, ut ceteros taceam, Alexandrum, Martyrium & Julianum Antiochenos. Adde Victorem eo loci nullam Deogratias episcopi fecisse mentionem: quem tamen inter Quodvultdeum, qui pro fide in exsilium pulsus est, & Eugenium ecclesiæ Carthaginensi præfuisse constat. At Eugenii ordinationis tempus ex longe certioribus argumentis colligere licet, ex iis scilicet quæ supra cap. 6. num. 6. de beato Deogratias ejus decessore observavimus. Cum enim ex his pateat Deogratias anno circiter CCCCLVII. ad superos abiisse, aliundeque ex Victore Vitensi lib. 2. num. 1. certum sit ecclesiam Carthaginensem annis XXIV. post ipsius obitum episcopo destitutam mansisse; patet quoque Eugenii ordinationem, qui, ut ex eodem auctore discimus, beato Deogratias successit, anno circiter CCCCLXXXI.

debere

debere consignari. Et quidem hoc anno nondum aperta erat gravis illa persecutio, qua Hunericus postea tam graviter Africanam turbavit ecclesiam, ut supra cap. præcedenti num. 10. & sequenti exposuimus. Pars II. Cap. VIII.

3. Porro Victor Tunnonensis loco laudato observat, Eugenium *post dira eremi exsilia plurimis afflictionibus pœnisque clarum apud omnes* fuisse, quod ex aliorum etiam ejusdem ævi illustriorum scriptorum testimoniis confirmari potest. De his quæ ab Antonio Tamallumensi Arianorum episcopo in exsilio apud eum constitutus pertulit, non alium quærimus testem præter Victorem Vitensem, quem consulere licet lib. 5. num. 11. Animi vero ipsius magnitudinem plurimum commendat Gelasius papa in epistola 13. ad Episcopos Dardaniæ, quibus Eugenii collegarumque illius exemplum ante oculos ponit, ut è re Sacerdotum esse ostendat, Principum conatibus obsistere, cum regia auctoritate firmare nituntur ea, quæ adversus justitiæ leges fiunt. *Ecce*, inquit, *nuper Honorico regi Vandalicæ nationis, vir magnus & egregius sacerdos Eugenius Carthaginensis episcopus, multique cum eodem Catholici Sacerdotes constanter restiterunt sævienti, cunctaque extrema tolerantes, hodieque persecutoribus resistere non omittunt*. Eumdem sanctissimum antistitem *Confessoris publici* titulo exornat Gennadius Massiliensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, quem vivente adhuc Eugenio scribebat: ibi enim cap. 97. Eugenium *adhuc ad Ecclesiæ confirmationem vivere* asserit. Locum integrum referre ab re non erit, ex quo discimus tanti viri elucubrationes, quibus Ecclesiam Catholicam illustravit. Sic autem habet in vetustissimo nostræ bibliothecæ sancti Germani codice manuscripto, litteris Franco- Eugenii opera.

PARS II. CAP. VIII

Gallicis, sive Merovingicis, ab annis circiter centum supra mille, ut jam diximus, exarato: *Eugenius Carthaginis Africæ civitatis episcopus, & Confessor publicus, petitus à Chunerico Vandalorum rege, Catholicæ fidei expositionem & maxime verbi omousii rationem, consensu omnium Africanorum & Maurorum, Sardiniæ & Corsicæ Episcoporum & Confessorum, qui in Catholica permanserunt fide, composuit librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum, sed & Patrum testimoniis communitum; & per collegas confessionis suæ porrexit ad portandum.* [Editi *perrexit. Jam vero adsportandus*] *pro fidelis linguæ remuneratione in exsilium, vice sui commonitoria fidei, & unius sacri & conservandi baptismatis ovibus suis, quasi pastor sollicitus dereliquit. Altercationes quoque, quas contra Arianos præsules per internuntios habuit, conscripsit; & legendas per Majorem-domus Chunerico direxit. Similiter & preces pro quiete Christianorum eidem velut apologias obtulit. Vivere adhuc ad confirmationem Ecclesiæ dicitur.* Ex his autem Eugenii opusculis à Gennadio recensitis, præter fidei Confessionis librum, qui totus Victoris Historiæ insertus est, & *suggerendam* Hunerico regi oblatam, apud eumdem auctorem, unica superest ejus epistola, quam in exsilium abripiendus ad suos cives Carthaginenses conscripsit, ut eos in fide Catholica confirmaret. Hanc porro cum aliis similibus hac voce *commonitoria*, seu, ut editi habent, *epistolas* designari dubium non est. Eamdem infra ex Gregorio Turonensi, qui nobis illam conservavit, exhibebimus ad aliquot manuscriptos codices collatam.

Eugenii obitus.

4. Cardinalis Baronius ad annum CCCCXCV. contendit, Eugenium à Guntabundo Hunerici successore varie exagitatum, & tandem extra Africam

ejectum in Gallias appulisse, atque ibi apud Albigensem Aquitaniæ civitatem hoc ipso anno, quem etiam regi Guntabundo extremum fuisse dicit, è vivis excessisse. At V.C. Henricus Norisius, lib. 2. Historiæ Pelagianæ cap. 21. Eugenii obitum nonnisi decennio post contigisse existimat. Et merito quidem. Nam Victor Tunnonensis antistes in Chronico, qui jam antea, ut diximus, Eugenium *post diversa eremi exsilia, plurimis afflictionibus & pœnis clarum* fuisse dixerat, disertis verbis asserit, eumdem sanctum virum sub Theodori consulatu, id est vulgaris æræ anno DV. mortuum fuisse. En ejus verba: *Theodoro V. C. Consule Eugenius Carthaginensis episcopus Confessor moritur.* Nec ibi res plures in unum commiscuisse Victor accusari potest, ut supra de eo dicebamus: cum nempe hic de solo Eugenii obitu verba faciat, superius autem res multas variis temporibus gestas in unum quasi fasciculum congesserit. Sed & Victoris testimonio alterius etiam antiqui scriptoris auctoritatem adjungit idem Norisius, Fragmenti scilicet vetustissimi, quod Tyronis Chronico subjunctum est apud Canisium tomo 1. lectionis antiquæ, ubi Guntabundo ita Eugenius acceptus fuisse dicitur, ut ab eo rege non solum ipse ab exsilio fuerit revocatus, sed & ceteris quoque antistitibus Orthodoxis Eugenii precibus integra libertas fuerit restituta. *Guntamundus*, inquit ille auctor, *tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem Catholicis dare præcepit, Eugenio Carthaginensi episcopo, jam de exsilio revocato.* Tum subjungit: *Decimo autem anno regni sui ecclesias Catholicorum aperuit, & omnes Dei sacerdotes, petente Carthaginensi episcopo, de exsilio revocavit.* Idem quoque testantur posterioris ævi auctores, inter quos Hermannus

PARS II. CAP. VIII.

Contractus in Chronico laudati Fragmenti verba exſcripſiſſe videtur, teſtatus Guntabundum decimo regni ſui anno Catholicos omnes Epiſcopos, perſuadente Eugenio epiſcopo, ab exſilio revocaſſe, & diu clauſas eccleſias pace reddita aperuiſſe. Neque dicas Guntabundum poſt id clementiæ tempus in ſævitiam tandem declìnaſſe. Etenim Fragmenti auctor, qui altero poſt hanc generalem exſilii relaxationem anno Guntabundum interiiſſe ſcribit, nullam facit perſecutionis mentionem. Unde conjicere licet, nullam re vera ab eo Rege excitatam fuiſſe; proindeque alterum Eugenii exſilium potius ad Traſamundi tempora eſſe revocandum: quem quidem regem graviſſimam adverſus Orthodoxos perſecutionem commoviſſe nemo eſt qui neſciat. Certe Gelaſius pontifex Romanus, qui epiſtolam ad Epiſcopos Dardaniæ, jam à nobis ſuperius laudatam, *Victore*, ſeu potius *Viatore V.C. conſule*, id eſt anno CCCCXCV. conſcripſit, teſtatur eo adhuc tempore quo ſcribebat, Eugenium cum ceteris Africanis epiſcopis perſecutoribus reſtitiſſe. quod ſane de Eugenio in Galliis agente non dixiſſet.

Memoria celebris.

5. Celebris eſt beati Eugenii memoria in Martyrologiis tam recentioribus, quam antiquis, in quibus ipſius feſtivitas die 13. Julii celebratur, adjunctis ipſi ceteris Cleri Carthaginenſis Confeſſoribus, quos in Hunerici perſecutione paſſos fuiſſe Victor Vitenſis commemorat. Ceteris brevius rem exprimit Florus: *Apud Africam*, inquit, *natale ſanctorum Confeſſorum Eugenii Carthaginenſis epiſcopi, fide & virtutibus ac miraculis glorioſi, & univerſi Cleri ejuſdem eccleſiæ.* Quibus verbis Ado ſequentia ſubjungit: *Qui cæde inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius: inter*

quos quam plurimi erant Lectores [*&*] *infantuli* Pars II. *gaudentes in Domino, procul exsilio crudeli extrusi* Cap. VIII. *sunt*. Tum Salutarem & Murittam ex Victoris Historia notissimos laudat; quæ quidem omnia apud Usuardum & Notkerum totidem verbis referuntur, sicut & in hodierno Martyrologio Romano. Notkerus tamen post hanc vocem *Confeßorum*, habet; *immo & victoriosorum Martyrum*. Huic vero *infantuli*, adjungit conjunctivam *que*, ne aliquis existimet eosdem *lectores fuisse & infantulos* qui hic commemorantur. Hoc autem observare visum est, quod Baronius ita apud Usuardum legendum monuerit in Martyrologii Romani Notis ad hanc diem, quam quidem illustrissimi Cardinalis conjecturam Notkeri auctoritate fultam esse deprehendimus: quamquam fatendum est in Usuardi autographo dilucide scriptum, *lectores infantuli*. quæ verba ex Victoris Vitensis lib. 5. num. *9*. desumta sunt. Recentiorum Martyrologiorum verba singillatim proferre supervacaneum foret. Galesinius pro Eugenio, *Eusebium Carthaginensem episcopum* habet.

6. Ceterum etsi tanta auctorum nubes in hoc Dies obitus. conveniat, ut pro Eugenii festo, die 13. Julii celebrando, omnes consentiant: inde tamen colligere non licet, hunc fuisse sancti hujus viri depositionis diem: siquidem in vetustissimo Kalendario Africano, quod certe paullo post ipsius mortem conscriptum est, *Nonis Januarii depositio sanctorum Episcoporum Deogratias & Eugenii* celebratur. Ejus vero in Gallias adventum commemorat Andreas Saussayus in Corollario Martyrologii Gallicani die 1. Januarii, his verbis: *Albigæ in Aquitania Adventus sancti Eugenii episcopi Carthaginensis & Martyris*. quæ ex veteri Albigensis ecclesiæ traditione, ut videtur, desumsit;

PARS II. CAP. VIII. at ea quæ postea subjungit, Eugenium scilicet à Guntabundo Vandalorum rege iterato exsilio damnatum, ac fragili rati impositum, in Gallias advenisse, aliaque ejusmodi non pauca; ex Baronio aliisque recentioribus, aut etiam ex proprio fundo hausit.

7. Sed verum Eugenii obitus diem certius forte ex ejusdem ecclesiæ Albiensis traditione, quam ex quocumque alio instrumento repeti posset. cum enim ibi fato functus fuerit sanctissimus ille pontifex, ejusque sacræ reliquiæ ibi semper venerationi habitæ fuerint, veri simile est festum ejus diem hunc ipsum esse institutum, qui aliquando ei supremus fuerat. Hic vero dies est sextus mensis Septembris, quo beati Eugenii festivitas in Albiensi ecclesia etiamnunc sub ritu duplici celebratur, idque ex veteri multorum sæculorum traditione, ut patet ex veteri ms. codice bibliothecæ Colbertinæ, in quo Passioni sancti Eugenii ex Gregorio Turonensi desumtæ, quam infra exhibebimus, præmittitur hic titulus: *Incipit vita sancti Eugenii episcopi, qui obiit in vico Viancio VIII. Idus Septembris.* De ejusdem vero obitu hæc in Albiensi Breviario habentur: *Eugenius . . . in Galliam pulsus, in Albigensi pago ad Veram amnem, juxta sepulcrum Amaranthi martyris consedit; ubi ædificato monasterio tot laboribus ærumnisque perfunctus, mortuus est, ejusque sepulcrum gloriosum fuit.* cetera ex Victore Vitensi & ex Gregorio Turonensi excerpta sunt.

Locus. 8. Est autem Viancium vicus haud procul ab urbe Albiensi, quem Pontius comes Tolosanus Amelio Albiensi episcopo & canonicis sanctæ Cæciliæ dedit labente sæculo decimo, ut patet ex ejusdem Pontii charta apud Catellum libro 1. Historiæ Comitum Tolosanorum, qua Pontius

vicum Viancii *salvum fore in posterum* decernit ad honorem sancti Confessoris Christi Eugenii, & sancti Amerandi martyris, & ceterorum sanctorum qui ibi requiescunt. *Data est .. regę Lothario defuncto anno secundo, quo filius ejus Ludovicus cœpit regnare;* atque in ea laudantur *Adelardus abbas Viancii, Aymerius præpositus, Amelius capiscola, & alii canonici.* Hanc avi sui donationem confirmat *Raymundus Comes Tolosanus, Ildefonsi Comitis filius,* apud eumdem Catellum loco laudato; & hoc pariter in honorem sancti Eugenii & aliorum sanctorum, qui in Viancio requiescunt. Sæculo duodecimo contentio orta est inter monachos Auriliacenses & episcopum ac canonicos ecclesiæ Albiensis, occasione *ecclesiæ Viancii,* quam utrique sibi vindicabant. Rem commisit Alexander papa episcopis Ruthenensi & Cadurcensi, ut patet ex ejusdem Pontificis epistola, quam ex cod. ms. Colbertino edidit V. C. Stephanus Baluzius libro 4. Miscellaneorum pag. 466. Et quidem Auriliacenses monachos causa cecidisse colligimus ex Actis visitationis factæ à Simone de Bello-loco archiepiscopo Bituricensi, apud eumdem Baluzium libro laudato. Ibi enim Simon archiepiscopus anno 1286. mense Aprili Albiensem diœcesim visitans, *apud Viancium prioratum ecclesiæ Albiensis* venisse dicitur, ubi à præposito prædicti loci receptus & procuratus est. Anno 1291. idem Antistes rursus Albiensem diœcesim visitavit, qui receptus est ut antea apud *Viancium præposituram de ecclesia Albiensi.* Tandem Ludovicus de Ambesia Albiensis episcopus, *sanctorum Eugenii, Vindemialis, Longini, Amaranthi martyrum & Charissimæ virginis corpora, quæ ab ipsa illorum morte in ecclesia Viancii in territorio Albiensi reposita fuerant,* in

PARS II. CAP. VIII ecclesiam Cathedralem, sanctæ Cæciliæ sacram, transferri curavit, anno MCCCCIV. die 29. Septembris, ubi etiam nunc religiosissime asservantur. quamquam Translationis istius memoria die 2. Octobris potissimum celebratur, ut ex Breviario Albiensi discimus.

9. Quæri potest hoc loco, quonam jure Trasamundus Eugenium relegaverit in urbem Albiam, in regno Gotthorum sitam, atque adeo Trasamundo haud subjectam, ut quæ ab Africa longo terrarum marisque intervallo disjuncta esset. Cur non potius eum in Sardiniam deportari jussit, littora Africæ contra sitam? cur non in extremas Africæ solitudines? Neque enim veri simile est datum Eugenio fuisse arbitrium exsilii. nam si illud ipsi concessum fuisset, non arbitror prælaturum Italiæ fuisse sedes Gotthorum, quos fidei catholicæ adversarios esse non ignorabat. Nulla vero hujus rei probabilior causa nobis occurrit, quam antiqua Vandalorum cum Gotthis affinitas, & eadem secta & religio: quæ ratio Eugenii persecutores induxit, ut is à collegis suis distractus, inter Gotthos, pertinacissimos videlicet Ariani dogmatis defensores, quibus tunc Alaricus imperabat, eo miserabiliorem, quo longiorem vitam traheret.

An Martyr? 10. Aliam item quæstionem movent nonnulli, utrum scilicet Eugenio Martyris titulus debeatur? Sed his immorari parum interest. cum enim Eugenius post varios pro Christi nomine superatos labores, post ingentes ærumnas, semel & iterum è patria pulsus in exsilio tandem vitam finierit, viderint qui hæc quærunt, an ii tantummodo Martyres appellari possint, qui inter tormenta ac supplicia exspirantes martyrium consummarint. Certe si Confessoris titulus Eugenio

ſolum concedatur, ipſi tamen martyrii meritum & præmium non defuiſſe nemo non fatebitur. In veteribus ſcriptis quæ ſupra laudavimus, *Confeſſor* dicitur; in hodierno autem Albienſis eccleſiæ Breviario appellatur *Martyr*, ſed paullo latiori ſignificatione, quippe cum ei reſponſorium iſtud aſſignetur, quod pro iis, qui ſanguinem ſuum non fuderunt, ſolet recitari.

Eugenii ſocii.

11. Præter Eugenium, tres alios Confeſſores commemorat Gregorius Turonenſis, LONGINUM ſcilicet, & VINDEMIALEM epiſcopos, atque OCTAVIANUM archidiaconum, de quibus pauca, deficientibus vetuſtis monumentis, hic dicenda occurrunt. In Notitia Africana, quam poſt Victoris Hiſtoriam ſupra pag. 123. exhibuimus, inter alios diverſarum provinciarum antiſtites, qui Hunerici mandato ad conventum Carthaginenſem occurrerunt, recenſentur Longinus Pamarienſis epiſcopus ex Mauritania Cæſarienſi, num. 43. & Vindemialis Capſenſis epiſcopus ex provincia Byzacena, num. 60. Idem Vindemialis in Paſſione ſanctorum Monachorum num. 3. ſupra pag. 103. *ſancti* titulo donatur, appellaturque *Sacerdos egregius, & Chriſti fidelis antiſtes*. Hos vero ipſos eſſe qui à Gregorio laudantur, etſi omnino affirmare non audeamus, veri ſimile tamen nobis videtur. Neque enim alii occurrunt horum nominum antiſtites in antiquis monumentis, qui cum Eugenio Carthaginenſi adverſus Hunericum & Cyrilam pro fide Chriſti decertare potuiſſent. Eoſdem in Galliam cum Eugenio veniſſe putant Albigenſes, qui ipſos apud Viancium ſepultos fuiſſe commemorant. Legimus in Breviario Albienſi ad diem 2. Octobris, ſanctorum Vindemialis & Longini martyrum corpora, ſimul cum ſancti Eugenii ſacris

reliquiis ex vico Viancio in Cathedralem ecclesiam Albiensem translata fuisse: & quidem in chartis Comitum Tolosanorum, quas ex Catello supra laudavimus, non solum Eugenius & Amaranthus in Viancii ecclesia requiescere dicuntur, sed & alii quoque sancti, quorum nomina reticentur. Vindemialem item & Eugenium episcopos celebrant Itali scriptores, de quibus, cum nonnulli ipsos eosdem esse existimaverint cum Eugenio Carthaginensi, & Vindemiali à Gregorio Turonensi memoratis, accuratius hic agendum est.

Eugenius &c. in Italia.

12. Tarvisium urbs est in Italia celebris, quæ toti Marchiæ Tarvisinæ nomen tribuit. Ejus incolæ præcipuos patriæ suæ protectores ac patronos colunt sanctos FLORENTIUM & VINDEMIALEM episcopos, quorum istum natione Afrum, atque EUGENII, itidem Africani episcopi, socium fuisse commemorant. Hos laudat Petrus de Natalibus, in eadem Marchia Equilinus episcopus, in Catalogo sanctorum lib. 4. cap. 116. ubi eorumdem corpora ex insula Corsicæ, cum à Sarracenis devastaretur, Tarvisium à Titiano ejusdem urbis episcopo advecta fuisse scribit. Hujus vero Translationis meminit quoque Ughellus tomo 5. Italiæ sacræ in Tarvisianorum episcoporum Catalogo, ubi Titianum anno circiter quadringentesimo huic ecclesiæ præfuisse scribit. Sed quantum in designanda hujus Antistitis ætate à vero deflexerit, vel ex eo convinci potest, quod Vindemialis, cujus Titianus vitam scripsisse dicitur, conventui Carthaginensi cum Arianis, jubente Hunerico, habito interfuisse memoretur. Et quidem licet Ughellus Hunericianæ hujus Collationis diserte non meminerit, eam tamen satis designasse videtur, cum Eugenium & Vin-

demialem *Carthaginiensi contra Arianos concilio* adfuisse, atque eosdem *ex Africa persequentibus Arianis in Italiam descendisse* scribit.

13. Verum de istius auctoris sensu fusius disputare nihil interest, cum habeamus tomo 1. Maii Bollandiani, die 2. ejusdem mensis, horum Antistitum vitam, à Godefrido Henschenio è manuscripto codice Christinæ Sueciæ reginæ erutam, ex qua, cum ab ipso Titiano scripta fuisse dicatur, aliquid forte expiscari licebit, tum de tempore quo idem Titianus Tarvisinæ ecclesiæ præfuit, tum de Eugenio & Vindemiali, quos Itali celebrant. Sic vero incipit: *Dum universalis synodus apud Carthaginem ab Honerico rege congregaretur, ex omnibus regnis atque insulis, quæ sub ejus regimine tunc temporis degebant, die Kalendarum Februariarum, sexcenti septuaginta Episcopi in unum sunt pariter congregati, pro fide sanctæ & individuæ Trinitatis certaturi; quos ipse deceptus Arianorum perfidia, omnes exsilio damnare jussit; è quibus Carthaginensis episcopus Eugenius, & Vindemialis summæ scientiæ, summæque sanctitatis inter alios emicuerunt, & fidem sanctæ & individuæ Trinitatis inviolabiliter constantissima voce edocuerunt. Qua de re à propriis sedibus expulsi, peregrinationis causa ad Transmarina convolarunt &c.* Hæc in Vita. In opusculo vero de Vindemialis & Florentii translatione ab eodem auctore conscripto, ista leguntur: *Florentii vero atque Vindemialis, licet ortus eorum, vita atque transitus apud illos floruissent, nobis tamen Dominus venerabilia corpora eorum, tempore quo voluit, revelavit* &c. De Florentii vita nihil habet, sed de Vindemiali atque Eugenio, sic resumit: *Igitur beatissimus Vindemialis Africano solo ortus, atque nutritus est, sed à beato Confessore Christi Appiano episcopo edoctus, & cælesti conver-*

satione, fide ac religione imbutus, presbyterii dignitatem adeptus, in quo digne Deo militans ad episcopatus onus usque pervenit. ubi & in partibus Africæ una cum Eugenio, multa per illos signa magnifica & innumerabilia omnipotens Dominus operari dignatus est. Deinde vero tam peregrinationis causa quam & prædicationis ob amorem Christi, ad insulam Corsicam pervenerunt, ubi dum fidem Domini nostri Jesu-Christi prædicarent &c.... sanctus vero Vindemialis ex præfatis partibus regrediens, maritimaque litora circuiens, procellosis fluctibus ultra progrediens, usque ad castrum Sauvense pervenit una cum sanctissimo Eugenio, cum quo & multa miracula in partibus Africæ atque Carthagine egit. Indeque venientes usque ad castrum Vadense, in illis partibus plurimam populi multitudinem sua prædicatione Domino nostro Jesu-Christo acquisierunt. Tum sanctus Eugenius *in insula prope Vadense castrum, duobus inde milliaribus* distante, vita functus dicitur, *ad cujus tumulum*, inquit Titianus, *multa & innumerabilia omnipotens Dominus dignatus est operari miracula. Sanctus vero Vindemialis à præfato castro recedens, Corsicam properans, ibi in sancto proposito incontaminatum reddidit spiritum.* Tum de Translatione à se facta sic narrationem prosequitur: *Postquam à Sarracenis captam Corsicam, multasque ecclesias Dei à fundamentis destructas relatu multorum comperissemus, ego Titianus sanctæ Tarvisianæ ecclesiæ episcopus, nutu divino ad præfatam perveni insulam, ubi tam à nautis, quam à loci illius incolis didicimus, ubi beatissimorum Confessorum Christi in sarcophagis posita corpora fuerant, Vindemialis utique ac Florentii episcoporum .... Inde corpora eorum levantes, ad Tarvisianum solum pervenimus ... collocavimus in ecclesia sancti Johannis baptistæ.*

14. Hæc autem paullo fusius retulimus, utpote necessaria ad illustrandam istorum sanctorum historiam. Ex hac quippe Titiani narratione complura colligere licet. Primo ipsummet Titianum sæculi quinti initio, ut Ughellus existimavit, non vixisse: siquidem Vindemialem & Eugenium conventui Carthaginensi, qui sub Hunerico rege anno CCCCLXXXIV. coactus est, interfuisse refert. Sed & ejusdem rei aliud præbet nobis argumentum, cum se sanctorum Florentii & Vindemialis corpora suam in urbem transtulisse narrat, eo tempore, quo post captam à Sarracenis Corsicam insulam, dirutæ erant ecclesiæ: quæ sane septimo aut octavo sæculo, quibus Sarraceni insulam istam, aliasque regiones vicinas depopulabantur, potius videntur congruere, quam quarto aut quinto: quippe cum ea tempestate Corsica Romanorum, aut certe Vandalorum dominio subesset. Deinde ex Titiani narratione deducimus, ipsummet Titianum multa de Eugenio, Vindemiali &c. conscripsisse, quæ non ei satis comperta erant, immo & à veritate aliena. Nam ut de Vindemiali nihil dicam, Eugenium à se laudatum, ipsum esse putat celebrem Carthaginensem episcopum, qui conventui Carthaginensi interfuit: quod tamen certis & indubitatis historiæ monumentis repugnat. Legantur quæ de Eugenii Carthaginensis exsilio & ærumnis, quas ab Antonio apud Tamallumam passus est, scripsit testis integræ fidei Victor Vitensis libro 5. num. 11. nemoque non advertet, ea cum iis, quæ de suo Eugenio narrat Titianus, componi nullatenus posse. Deinde Eugenius Carthaginensis ex Gregorio Turonensi, auctore suppari, atque ob locorum viciniam minime suspecto, in Albigensi Aquitaniæ civitate defunctus est, ubi

sepulcrum ipsius jam tunc temporis ob creberrima miracula celeberrimum erat. quod & ex ejusdem ecclesiæ continua traditione, veteribusque instrumentis confirmari potest. Titianus vero suum Eugenium in insula quadam Italiæ vicina è vivis excessisse scribit.

15. Cum itaque nobis constet, Eugenium & Vindimialem, à Titiano memoratos, alios esse ab iis sanctissimis Antistitibus, qui apud Victorem & Gregorium Turonensem sub iisdem nominibus celebrantur; nihil nobis de illis dicendum occurrit, nisi quod forte fuerint ex illorum Confessorum numero, qui ex Africa ob Vandalorum persecutionem extorres facti, in Corsicam devenerunt, ubi in Christi divinitatis confessione defuncti, celebres evaserunt. Horum vero reliquias post aliquot sæcula nactus Titianus Tarvisianus antistes, eorum vitam, tum ex iis quæ publica regionis istius fama vulgata erant, tum etiam ex iis quæ sibi aliunde comperta erant de Eugenii Carthaginensi præclare gestis, consarcinavit, vera scilicet cum falsis, ut fit, incaute permiscens; indeque apud auctores, qui postmodum in istis partibus floruerunt, invaluit opinio, Eugenium & Vindemialem quos venerabantur, eosdem esse cum Eugenio Carthaginensi, ac Vindemiali Capsensi episcopis, quos tantopere veteres historici celebraverant.

16. Eamdem fere fortunam expertus est Vindemialis in Romano Martyrologio die 2. Maii. Cum enim ex antiquis fastis Vindemialis Corsicensis, absque ullo addito, prædicta die memoraretur: qui postea martyrologii Romani editionem curarunt, eumdem esse hunc Vindemialem, cum altero quem Gregorius Turonensis laudat existimantes, Gregorii elogium addiderunt

prioris commemorationi; atque ita unum ex duobus conficientes, neutrum rite recolendum posuere. Sic quippe ibi laudatur: *Sancti Vindemialis episcopi.* hæc de Corsicensi dicta erant. additum est quod de Vindemiali altero Gregorius scripsit, *& Martyris, qui una cum sanctis episcopis Eugenio & Longino, doctrina & miraculis adversus Arianos decertans, ab Hunerico rege obtruncari jubetur.* Et quidem Ferrarius, quasi nulla hic esset Vindemialis Corsicensis mentio, ipsum eumdem cum Eugenio, inter sanctos, qui in Martyrologio Romano non habentur, recensuit in Catalogo die item 2. Maii.

17. Denique eo modo quo Eugenius & Vindemialis in Corsica celebres, incaute pro Eugenio Carthaginensi & Vindemiale Capsensi episcopis habiti sunt, sic Florentius inter Africanos præsules à Maurolico, Galesinio & Ferrario, aliisque recentioris ævi scriptoribus recensitus est, quod ejus corpus simul cum Vindemialis Africani reliquiis ex Corsica Tarvisium translatum fuerit: quamvis Titianus, qui, ut supra vidimus, translationem hanc curavit, ejusque historiam scriptis edidit, nihil usquam dixerit, ex quo vel levis oriri possit istius opinionis suspicio. Quin & contrarium omnino innuit Petrus Equilinus lib. 4. Catalogi cap. 116. ad diem 2. Maii, ubi exposita varia Eugenii & Vindemialis episcoporum Africanorum fortuna, ex Titiani, ut videtur, narratione accepta, Vindemialem in Corsicam reversum, ibi defunctum fuisse testatur & *sepultum, ubi & olim sanctus Florentius quiescebat:* nihilque amplius sive Titianus, sive Petrus de ejusdem Florentii rebus gestis habent. Hinc, si conjecturis in re tam obscura indulgere licet, suspicari possumus, Florentium antiquum Corsicæ

PARS II. CAP. VIII.

insulæ episcopum fuisse, juxta cujus sepulcrum forte honoris causa, Vindemialis Confessor sepultus fuerit, sicut Eugenius Carthaginensis, attestante Gregorio Turonensi, prope beati Amaranthi tumulum in Galliis sepulturam meruit. Ejusdem vero sancti Florentii memoria etiam nunc celebris est in insula Corsica, ob *sancti Florentii* urbem, sic ab ipsius ecclesia dictam, in quam antiqua episcopalis sedes Nebbiensis urbis, à sancto Florentio medio milliari dissitæ, postmodum translata fuit. Unde quis conjicere posset, sanctum Florentium Nebbiensem episcopum fuisse. quæ tamen à nobis ita dicta sic accipi velim, ut infitiari nolimus Florentium hic memoratum, forte unum esse ex eorum Confessorum numero, qui sub Hunerico rege ex Africa in Corsicam relegati fuerunt. Id fortasse nonnullis eo veri similius videbitur, quod in Notitia Africana, id est in Catalogo eorum antistitum, qui sub Hunerico fidei causa vexati fuerunt, inter Proconsularis provinciæ episcopos *Florentius Uticensis* & *Florentius Seminensis* in Corsicam relegati recensentur, præter alios plures ejusdem nominis sanctissimos Antistites, qui ibi habentur ex aliis provinciis. Ceterum in Flori Martyrologio, sicut & in antiquo Romano per Florentinium edito, die 1. Februarii recolitur *Passio sanctorum Vindemialis & Eugenii*. Sed quinam ii fuerint, nec illi indicant, nec nobis divinare licet. Certe in Florentinii Martyrologiis, Martyres posterioris ævi persecutionum pauci aut nulli omnino memorantur, ut jam non semel observavimus. Sed de his satis; superest ut de Octaviano aliquid dicamus.

Octavianus & alii Martyr.

18. Octaviani archidiaconi primus mentionem fecit Gregorius Turonensis, ex quo recentiores nomen

nomen ejus Martyrologiis inſcripſerunt. Hos ſecutus Baronius ipſius elogium die 22. Martii Romano Martyrologio inſeruit his verbis : *Carthagine ſancti Octaviani archidiaconi, & multorum millium Martyrum, qui ob fidem Catholicam à Vandalis cæſi ſunt.* Alterius Carthaginenſis Archidiaconi, nomine Salutaris, meminit Victor Vitenſis lib. 5. num. 9. cui vel ſucceſſit Octavianus, vel certe ipſe Octaviano. Tunc enim unus erat ſolummodo in ſingulis eccleſiis archidiaconus; qui vero eum ſequebatur *ſecundus erat in officio miniſtrorum*, ut de Muritta loco laudato Victor loquitur. Sed jam Gregorium Turonenſem de Vandalorum in Africa perſecutione loquentem audiamus. cujus quidem fragmentum ad tres manuſcriptos codices contulimus, unum ſcilicet è Regia Bibliotheca, alterum è Colbertina, & tertium, quem penes nos habemus, in quorum duobus poſterioribus ſub titulo *Paſſionis ſancti Eugenii* deſcriptum eſt. quem titulum retinuimus. Habetur vero apud eumdem Gregorium Turonenſem libro ſecundo Hiſtoriæ Francorum capite 2. & ſequentibus.

PASSIO

Sancti Eugenii Carthaginenſis epiſcopi, & aliorum Confeſſorum, qui in Africa ſub Hunerico Vandalorum rege paſſi ſunt.

Ex Gregorio Turonenſi, ad codd. mſſ. collata.

I. V*Andali à loco ſuo digreſſi cum Gunderico rege in Gallias ruunt, quibus valde vaſtatis Hiſpanias appetunt. Hos ſecuti Suevi, id eſt Alamanni, Galliciam adprehendunt. Nec multo poſt*

PARS II. CAP. VIII.

*scandalum inter utrumque oritur populum, quoniam propinqui sibi * erant .... Post hæc prosequentibus Alamannis usque ad Traductam, transito mari Vandali per totam Africam ac Mauritaniam sunt dispersi.*

* *Colb.* ibi.

Hunerici persecutio.

II. *Sed quoniam eorum tempore persecutio in Christianos invaluit, videtur ut aliqua ex his quæ circa Dei ecclesias intulerunt, vel quemadmodum de regno expulsi sunt, memorarem. Defuncto igitur Trasimundo* [a], *post scelera quæ in Sanctis Dei exercuit, Honoricus mente crudelior Africanum occupat regnum, atque ex electione Vandalorum ipsis præponitur. cujus sub tempore quanti Christianorum populi pro ipso Christi sacratissimo nomine cæsi sint, ab hominibus non potest comprehendi. Testis est tamen Africa quæ misit, & Christi dextera quæ gemmis immarcessibilibus coronavit. Legimus tamen quorumdam ex ipsis Martyrum Passiones, ex quibus quædam replicanda sunt, ut ad ea quæ spopondimus veniamus.*

III. *Igitur Cirola, falso vocatus episcopus, hæreticorum tunc maximus habebatur assertor: cumque ad persequendum Christianos Rex per diversa transmitteret, sanctum Eugenium episcopum, virum inenarrabilis sanctitatis, qui tunc ferebatur magna prudentia esse, in suburbano civitatis suæ reperit persecutor. Quem ita violenter rapuit, ut nec ad cohortandum gregem Christi locum habere permitteret* [b]. *Ille vero cum se videret abduci, epistolam civibus suis pro custodienda fide catholica hoc modo transmisit.*

[a] Legendum Genserico, ut diximus supra.

[b] Sic Colb. At edit. *ad hortandum gregem Christi ullum abire permitteret.* Legendum forte, *illum abire* &c. Reg. *Christicolam abire permitteret.*

EPISTOLA

Sancti Eugenii episcopi Carthaginiensis, Ad cives suos, Pro custodienda fide Catholica.

Dilectissimis & in Christi amore dulcissimis filiis & filiabus Ecclesiæ mihi à Deo[a] *commissæ, Eugenius episcopus. Regalis emanavit auctoritas, & pro exercenda fide Catholica edicto nos ad Carthaginem*[b] *venire præcepit. Et ideo ne abiens à vobis Ecclesiam Dei in ambiguo, hoc est in suspenso dimitterem, aut oves Christi non verus pastor silentio relinquerem, necessarium duxi has pro me vicarias vestræ dirigere sanctitati, in quibus non sine lacrymis peto, hortor, moneo, & satis abundeque obtestor per Dei majestatem & per tremendum Judicii diem, atque adventus Christi terribilem claritatem, ut fixius teneatis Catholicam fidem, asserentes*[c] *Filium Patri esse æqualem, & Spiritum-sanctum eamdem habere cum Patre & Filio deitatem. Servate itaque unici baptismatis gratiam, custodientes Chrismatis unctionem*[d]. *Nemo post aquam revertatur ad aquam, renatus ex aqua*[e]. *Nutu enim Dei sal in aqua conficitur, sed si in aquam redactum fuerit, omnis species ejus con-*

[a] Sic codex Regius & editi. alii mss. duo, *in Domino*. ex quibus alter, *commissis*.

[b] Sic mss. 2. editi habent *à Carthagine*. Baronius ad ann. 484. *è Carthagine*.

[c] Ms. 1. *asserentes Patrem & Spiritum-sanctum eamdem habere cum Filio deitatem*.

[d] Salvianus ejusdem ævi auctor lib. 3. de Gubernatione Dei, bona quæ Christianis Deus assignat, recensens, commemorat *sancti baptismatis gratiam, divini Chrismatis unctionem*, quod *Chrisma ecclesiasticum* paullo post appellat.

[e] Colb. addit, *& Spiritu-sancto*.

PARS II. CAP. VIII. *festim evacuatur. Unde non immerito Dominus in Evangelio ait :* Si sal infatuatum [a] fuerit, in quo salietur? *Et utique hoc est infatuari, velle secundo condiri, cum semel factum sufficiat. Non audistis* Joan. 13. *Christum dicentem :* Qui semel lotus est, non habet necessitatem iterum lavandi? *Ideoque fratres, & filii, filiaque mea in Domino, non vos contristet absentia mea: quia si* [b] *Catholica disciplina adhareatis ; ego vos nec longinquitate aliqua obliviscar, nec morte à vobis divellar. Scitote quia quodcumque* [c] *fecerit me dividi à vobis, mecum est palma. Si ad exsilium abiero, beati Johannis Evangelista exemplum habeo* [d]; *si ad mortis exitium,* Mihi vivere Christus est, & mori lucrum. Philipp. 1. 21. *Si rediero, fratres, implebit Deus desiderium vestrum. Attamen sufficit modo, quod vobis non tacui, monui & instruxi quomodo potui, ideoque immunis sum à sanguine omnium pereuntium ; & scio quia adversus eos legentur littera ista ante tribunal Christi, cum venerit reddere unicuique secundum opera sua. Si reversus fuero, fratres, videbo vos in hac vita : si reversus non fuero, videbo vos in futura. Dico tamen vobis, Valete, orate pro nobis, & jejunate: quia jejunium & eleemosyna semper Dominum ad misericordiam deflexerunt. Mementote esse scriptum* Matth. 10. 28. *in Evangelio :* Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere:

[a] Apud Matth. 5. v. 13. & Luc 14. 34. habetur *evanuerit.* & Marc. 14. 50. *insulsum.* At Afri legebant *infatuatum,* ut patet ex Augustino de sermone Domini in monte.

[b] Sic ex msf. reposuimus, Editi cum Colb. *Quin si catholica disciplina adhareatis, ego vos nec .... obliviscor ... divellor.* Reg. *quasi* &c.

[c] Sic idem Colb. At edit. cum regio msf. *Quocumque me fecerint dividi agones.* Baron. *agone.*

[d] Sic Baron. sed Colb. *profero.* Alius msf. *constat exemplum.*

timete autem eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem & animam perdere, & mittere in gehennam.

Episcopus hæreticus miraculum affectans.

IV. *Ductus itaque sanctus Eugenius ad Regem cum illo Arianorum episcopo, pro fide catholica decertavit. cumque eum de sancta Trinitatis mysterio potentissime devicisset, & insuper multas per eum virtutes Christus ostenderet, in majorem insaniam idem Episcopus, invidia inflammante, succenditur. Erant enim tunc temporis cum sancto Eugenio viri prudentissimi atque sanctissimi,* VINDEMIALIS *&* LONGINUS *episcopi, pares gradu, & virtute non impares. Nam sanctus Vindemialis eo tempore ferebatur mortuum suscitasse, Longinus autem multis infirmis salutem tribuit: Eugenius quoque non solum visibilium oculorum cæcitatem, sed etiam mentium depellebat.*

V. *Quod cernens ille nequam Arianorum episcopus, vocatum ad se quemdam hominem, ab illo quo ipse vivebat errore deceptum, ait: Non patior quod hi Episcopi multa in populo signa depromunt, illosque cuncti, me neglecto, sequuntur. Adquiesce nunc his quæ præcipio, & acceptis quinquaginta aureis, sede in platea, per quam nobis est transitus, & manum super clausos oculos ponens, me prætereunte cum reliquis exclama in magna virtute, dicens: Te, beatissime Cirola nostræ religionis antistes, deprecor, ut respiciens manifestes gloriam ac virtutem tuam, ut oculos meos aperiens, merear lucem videre quam perdidi. Qui jussa complens, residensque in platea, transeunte hæretico cum Sanctis Dei, iste qui Deum irridere cogitabat, exclamat in magna virtute*[a], *dicens: Audi me, beatissime Cirola, audi me sancte*

[a] Colb. *cogitaverat, exclamavit voce magna, tota virtute: Audi me sancte &c.*

PARS II. CAP. VIII.

sacerdos Dei, respice cæcitatem meam. Experiar ego medicamenta, quæ sæpe cæci reliqui à te meruerunt[a], *quæ leprosi experti sunt, quæ ipsi etiam mortui persenserunt. Adjuro te per ipsam virtutem quam habes, ut mihi desideratam restituas lucem, quia gravi sum cæcitate percussus. Veritatem enim nesciens verum dicebat: quia cæcaverat eum cupiditas, & virtutem Dei omnipotentis irridere per pecuniam æstimabat.*

Confunditur.

VI. *Tunc hæreticorum Episcopus paullulum se divertit, quasi in virtute triumphaturus, elatus vanitate atque superbia, posuit manum suam super oculos ejus, dicens: Secundum fidem nostram, qua recte Deum credimus, aperiantur oculi tui. Et mox ut hoc nefas erupit, risus mutatur in planctum, & dolus Episcopi est patefactus in publico*[b]. *Nam tantus dolor oculos miseri illius invasit, ut eos digitis vix comprimeret, ne creparent. Denique clamare cœpit miser, ac dicere: Væ mihi misero! quia seductus sum ab inimico legis divinæ. Væ mihi, quia Deum per pecuniam irridere volui, & quinquaginta aureos accepi, ut hoc facinus perpetrarem. Ad Episcopum autem aïebat: Ecce aurum tuum, redde lumen meum, quod dolo tuo perdidi. Vosque rogo, gloriosissimi Christiani, ne despiciatis miserum, sed velociter succurrite pereunti. Vere enim cognovi, quia* Deus non irridetur. *Gal. 6. 7.*

Miraculo fides vera declaratur.

VII. *Tunc sancti Dei misericordia moti: Si inquiunt, credis, omnia possibilia sunt credenti. At ille clamabat voce magna: Qui non crediderit Chri-*

[a] Colb. addit, *accipere.*

[b] Simile quid huic rei contigit Leovigildi temporibus in Hispania, uti memorat idem Gregorius Turonensis lib. de Gloria Confessorum cap 13. Ubi rege conquerente quod suæ sectæ Episcopi nulla ederent miracula sicut apud Catholicos fieri solebant, unus ex illis hominem qui pecunia corruptus cæcum se fingeret, curare simulavit, sed Dei nutu ille revera cæcus effectus dolum patefecit.

ſtum Filium Dei & Spiritum-ſanctum æqualem habere ſubſtantiam atque deitatem cum Deo Patre, hodie quæ ego perfero patiatur. Et adjecit: Credo Deum Patrem omnipotentem, credo Filium Dei Chriſtum Jeſum æqualem Patri, credo Spiritum-ſanctum Patri & Filio conſubſtantialem atque coæternum. Hæc illi audientes, & ſe invicem honore mutuo prævenientes, oritur inter eos ſancta contentio, quis oculis ejus ſignum beatæ crucis imponeret. Vindemialis vero ac Longinus Eugenium; ille autem è contra eos exorat, ut manus imponerent cæco. Quod cum feciſſent, & manus ſuas ſuper caput ejus tenerent, ſanctus Eugenius crucem ſuper oculos cæci faciens, ait: In nomine Patris & Filii & Spiritus-ſancti veri Dei, quem trinum in una æqualitate atque omnipotentia confitemur, aperiantur oculi tui. Et ſtatim ablato dolore, ad priſtinam rediit ſanitatem [a]. *Manifeſtiſſime autem patuit per hujus cæcitatem, qualiter hæreticorum Epiſcopus oculos cordium miſero aſſertionis ſuæ velabat amictu, ne veram lucem illis liceret fidei oculis contemplari. O miſerum! qui non ingreſſus per januam, id eſt per Chriſtum, qui eſt janua vera, lupus magis gregi quam ejus cuſtos effectus, & pacem fidei quam in credentium cordibus debuerat accendere, pravitate cordis ſui conabatur exſtinguere. Sancti vero Dei alia ſigna in populis multa fecerunt, & erat vox una populi dicentis: Verus Deus Pater, verus Deus Filius, verus Deus Spiritus-ſanctus, una fide colendus, uno timore metuendus, eodemque honore venerandus. Nam ea quæ Cirola aßerit, falſa eße cunctis eſt manifeſtum.*

PARS II. CAP. VIII.

VIII. *Videns autem Honoricus rex aſſertiones ſuas*

[a] Hanc cæci hiſtoriam memorat Hermannus Contractus in Chronico ad annum 483. ubi Longinus epiſcopus appellatur *Longvvinus*.

PARS II. CAP. VIII. *per Sanctorum fidem gloriosam totaliter* [a] *denudari, nec erigi sectam erroris, sed potius destrui; fraudemque Pontificis sui in hoc scelere fuisse detectam: Sanctos Dei post multa tormenta, post eculeos* [b], *post flammas, post ungulas jussit interfici. Beatum vero Eugenium decollari jussit, sub ea specie, ut si in ea hora, qua ensis super cervicem ejus incumbebat, non reverteretur ad hæreticorum sectam, non occideretur, ne eum pro Martyre excolerent Christiani, sed exsilio damnaretur. quod ita factum esse manifestum est. Nam cum imminenti morte interrogatus fuißet, si mori pro fide catholica destinaret* [c], *respondit: Hæc enim est sempiterna vita, pro justitia mori. Tunc suspenso gladio, apud Albigensem* [d] *Galliarum urbem exsilio deputatus est, ubi & finem vitæ præsentis fecit. Ad cujus nunc sepulcrum multæ virtutes & creberrimæ ostenduntur. Sanctum vero Vindemialem gladio percuti præcepit. quod & impletum est in hoc certamine. Octavianus* [e] *vero archidiaconus & multa millia virorum ac mulierum hanc fidem adserentium, interremta atque debilitata* * *sunt. Sed pro amore gloriæ nihil erant hæc supplicia Confessoribus sanctis, qui in paucis vexati, in multis bene se noverant disponendos, juxta illud Apostoli:* Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelatur in nobis *.

a Persec. ingravescit.

* Mss. 1. necata.

Rom. 8. 18.

* Ed. Sanctis.

IX. *Multi tunc errantes* [f] *à fide accipientes divitias inseruerunt se doloribus multis. Infelix au-*

[a] Sic ms. 1. At Edit. *taliter* & Colb. *denudatas*.
[b] Baron. *aculeos*.
[c] Colb. *disponeret*.
[d] Cod. reg. *Albunensem*.
[e] Mss. 2. *impletum est. In hoc autem certamine Octavianus* &c.
[f] Eamdem Africanæ ecclesiæ cladem deplorat Felix papa, ut dicemus infra cap. 10.

tem quidam episcopus, nomine Revocatus, eo tempore est revocatus à fide Catholica. Tunc & sol teter apparuit obscuratus, ita ut vix ab eo pars vel tertia elucerent, credo namque pro tantis sceleribus & effusione sanguinis innocentis. Honoricus vero post tantum facinus, arreptus à dæmone, qui diu de Sanctorum sanguine pastus fuerat, propriis se morsibus laniabat, in quo etiam cruciatu vitam indignam justa morte finivit. Huic Childericus [a] *successit. quo defuncto Gelisimiris regnum suscepit. Ipse quoque à Republica superatus, vitam principatumque finivit, & sic regnum decidit Vandalorum.* a

Ex eodem Gregorio Turonensi lib. I. de Gloria Martyrum cap. 58.

X. *Huic cryptæ*, in qua servabatur sancti Amarandi corpus, *sociatur & ille Honorificianæ* * *persecutionis martyr Eugenius, sacerdotalis infulæ maximum decus, quem in hac urbe detrusum exsilio, vel ipsius, vel sociorum ejus Passio narrat. Hic cum magnis in sæculo polleret virtutibus, & jam victor de tormentis martyrialibus exstitisset, tempus vocationis suæ, quo accerseretur ad gloriam, Domino revelante cognovit: illud præcipue quod populis occultabatur, manifestum noscens, se martyri* AMARANDO *socium esse futurum, ad ejus sepulcrum dirigitur, prostratusque solo diutissime orationem fudit ad Dominum: dehinc expansis per pavimentum brachiis, spiritum cælo direxit. qui à Christianis collectus, in ipsa qua diximus crypta sepulturæ mandatus est.* [*Tunc* [b] *omnes qui circa eum stabant, sua tundentes pectora, dantes mugitus proclamabant: O mors dira, cur tantos hodie perimis,* b

* Huneri-cianæ.

Eugenii obitus.

[a] Colb. *Hildericus.*

[b] Quæ ansulis inclusa sunt, ex cod. Colb. descripsimus.

dum à nobis aufers sancti nostri præsentiam? Longum est enarrare per singula, quanta & qualia inibi sine intermissione almi Antistitis Eugenii hactenus cernimus coruscare. O quanta miracula & quantam dignitatem Dominus ostendit ad sepulcrum ejus! Ægri veniunt & sanantur, dæmoniaci veniunt & liberantur, leprosi veniunt & mundantur, elingues veniunt & loquuntur, febricitantes veniunt & sanantur.]

XI. *Ad cujus festivitatem cum tempore quodam innumeri populi convenissent, negotia multa in atrio protulerunt; puella vero una ex habitatoribus loci stationem adiit, quasi aliquid coëmtura, speciemque sibi aptam adspiciens à negotiatore suscepit, & statim dicto citius porrectam alteri, negat se accepisse. Negotiator vero intente aiebat: Mea eam tibi manu protuli, tuque rimandam sollicite accepisti. illaque negante, ait negotiator: Si tibi tanta est pertinacia, avaritia stimulante, negandi, judicet illud beatus Martyr* [a] *Eugenius, ad cujus sepulcrum si cum sacramenti interpositione dixeris te non accepisse, damni mihi nihil æstimo quod amisi. At illa pollicita se posse ex hoc exui sacramento, vadit ocius ad sepulcrum, elevatisque manibus ut juraret, extemplò membris dissolutis inriguit* [b], *plantaque ejus infixa sunt pavimento, vox hæsit in gutture, tantum os patulum à sermone nudum hiabat. quod negotiator cernens cum reliquo populo, ait: Prosit tibi, inquit, virgo, hæc species quam tulisti mihi. sufficit tibi ultio data per hunc pontificem Eugenium. & hæc dicens à loco recessit. Illa vero in hoc tormento diutissime detenta, tandem Martyre jubente locuta, palam confessa est quod clam latere voluerat.*

XII. *Quid agis ô infelix avaritia! Quid petendis rebus alienis succumbis mens feminea, non viri-*

[a] Colb. *Confessor.*
[b] Colb. *dissoluta diriguit.*

lis? Ut quid firmam loricam mentis modica transverberas sagitta cupiditatis? Quid congregas, ô homo, auri rubiginosi talenta, cum iis arsurus in gehenna? Quid tibi prosunt peritura lucra, quæ æterna vitæ pariunt detrimenta, juxta illud Domini verbum: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

XIII. [*O fratres dilectissimi, spem in solo Redemtore figite, & ad æternam patriam mente transite. Si enim nihil in hoc mundo amando possidetis, etiam possidendo cuncta reliquistis, ipse nobis gaudia æterna concedat, qui nobis æternæ pacis remedia contulit Jesus-Christus Dominus noster, qui cum æterno Patre & Spiritu-sancto vivit & regnat in sæcula sæculorum. Amen.*]

CAPUT NONUM.

De sanctis Confessoribus, qui sub Vandalorum persecutionibus, regnantibus Genserico, aut Hunerico ex Africa pulsi, vel profugi in Italia floruerunt.

1. COmplures fidei catholicæ defensores laudat passim Victor Vitensis, qui persecutionibus Vandalorum exagitati Africam illustrarunt: de quibus cum nihil dicendum occurrat præter ea, quæ aut ab ipso Victore memorantur, aut quæ in Notis ad ejusdem Victoris Historiæ textum, vel certe capite præcedenti de sancto Eugenio ejusque collegis à nobis observata sunt; de illis potissimum hic nobis

PARS II. CAP. IX.

agendum incumbit, qui ex Africa pulsi, vel propria sponte exsulantes, in Italiam advecti ibi claruerunt. quos quidem, etsi pauca de ipsis ex auctoribus antiquis dicenda superſint, omittere non licuit, ne quis tam præclaros viros, ob fidei confessionem, vitæ sanctitatem, ac etiam miracula frequentia celeberrimos, à nobis insuper habitos jure conqueratur.

Quodvultdeus & socii.

2. Narrat Victor Vitensis libro 1. num. 4. Gensericum post captam Carthaginem, divisa suis Vandalis Africa præcepisse, ut Episcopi simul & laici nobiles è propriis locis & ecclesiis nudi pellerentur, quos, si parere recusarent, in servitutem redigi imperavit. Idem colligi potest ex Vita sancti Fulgentii cap. 1. At longe acerbiora contra Quodvultdeum Carthaginensem episcopum fieri præcepit, ut forte ceteri tali exemplo à vera religione deterrerentur. Illum nempe, ut narrat idem auctor libro laudato num. 5. simul *& maximam turbam clericorum navibus fractis impositos, nudos atque exspoliatos* jussit expelli. *quos Deus miseratione bonitatis suæ prospera navigatione Neapolim Campaniæ perducere dignatus est civitatem.* Hæc Victor, qui ulterius non loquitur de isto sanctissimo Antistite, ea procul dubio ratione, quod ea tantum quæ intra Africam contigerant, describere voluerit, ut alias aperte declarat. Etenim Quodvultdei memoriam apud Carthaginenses non excidisse patet ex vetustissimo Kalendario Carthaginensi, ubi VI. *Idus Januarii depositio Quodvultdeus episcopi* memoratur. Idem Neapoli in exsilio positus Confessor occubuisse dicitur in Martyrologio Romano die 26. Octobris. quo item die celebratur à Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ. Ipsius vero sacræ reliquiæ in ejusdem urbis ecclesia, sub

sancti Gaudiosi nomine dicata, religiose asservantur. PARS II. CAP. IX.

3. GAUDIOSUM inter alios Quodvultdei exsulantis socios recensent vetera ecclesiæ Neapolitanæ monumenta, ejusque memoria in ea urbe ceteris celebrior fuit, ob monasterium quod ab eo constructum fuisse ferunt, in quo postea Agnellus abbas sanctissimus floruit. Id testatur vetus auctor ejusdem Agnelli vitæ, cujus fragmentum Baronius Annalibus ecclesiasticis inseruit, in quo hæc de nostro Gaudioso leguntur: *Agnellus abbas electus in monasterio, quod beatus Gaudiosus, cognomento Septimus Cælius, sanctæ Bitinensis ecclesiæ pontifex in Africa, condere studuit in hac Parthenopea civitate, eo tempore quo ex Africæ partibus advenit cum sancto Quodvultdeo, & ceteris præsulibus, fugiens persecutionem Vandalorum.* Gaudiosus.

Nec mirum est Gaudiosum in terra peregrina exsulantem monasterium condidisse. Sic enim erant vitæ monasticæ affecti sanctissimi illi Confessores, ut quam primum in exsilii locum advenissent, ibi monasteria statuerent. quod compluribus exemplis comprobari posset. Sic, ut Faustum prætermittamus, qui haud longe à sua cathedra ablegatus monasterium construxerat, Eugenius, ut capite præcedenti diximus, prope Albiensem in Gallia civitatem, monasterium apud Viancium vicum ædificavit. idem fecere Fulgentius aliique sancti Antistites, qui sub Trasamundo in Sardiniam pulsi fuerunt. Rufinianum item Africanum episcopum, in insula Siciliæ vicina vitam monasticam agentem, invisit idem Fulgentius, cum ad loca sacra iter institueret. Jure merito itaque laudatur Gaudiosus apud Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, quod in monasterio à se apud Neapolim Monasterium construit.

PARS VI. CAP. IX.

constructo vitam coluerit monasticam cum Quodvultdeo & aliis episcopis ex Africa ejectis. Consentit Martyrologium Romanum die 28. Octobris, ubi Gaudiosus in monasterio apud eamdem urbem sancto fine quievisse dicitur.

4. Exstat etiam nunc Neapoli celeberrimum sacrarum virginum cœnobium cum ecclesia sibi adjuncta, quæ sub beati Gaudiosi nomine Deo sacrata est. At illud monasterium ab eo, quod Gaudiosus condidit, diversum omnino esse contendit Caracciolus in Historia Neapolitana, ubi Gaudiosi monasterium sub sancti Agnelli nomine nunc notum esse arbitratur. Observat noster Mabillonius in Actis sanctorum Ordinis S. P. N. Benedicti ad annum DXCVI. ubi de sancto Agnello, beati Gaudiosi monasterium eo in loco olim exstitisse, ubi Dominicani postea ecclesiam semirutam in honorem beatæ Mariæ, *de Sanitate* vulgo nuncupatam, erexerunt. quod ex Paulo Regio in Italica sancti Agnelli vita se accepisse ait. Eumdem locum *Caput-Trii* olim dictum fuisse Ughellus scribit. Ceterum antiquæ beati Gaudiosi ecclesiæ situm dignoscere possumus ex Johanne diacono, qui apud Ughellum de sancto Nostriano episcopo Neapolitano, qui paullo post sancti Gaudiosi adventum vixit, agens, eum sepultum fuisse refert *in ecclesia beati Gaudiosi Christi Confessoris, foris urbem euntibus ad sanctum Januarium martyrem, in porticu sita.* De hac sancti Januarii ecclesia vide Mabillonii iter Italicum pag. 114.

Ejus sedes.

5. Gaudiosum Bythiniæ urbis episcopum appellat Ughellus tomo 6. Italiæ sacræ, quem ibi Timasii Neapolitani episcopi temporibus in Italiam appulisse scribit. Certe *Bithinam* inter alias Africæ urbes commemorat Anonymus Raven-

nensis, quo nomine facile crediderim *Abitinensem* notam urbem designari. Et quidem Gaudiosum vicinæ Carthaginensibus civitati præfuisse verisimile est. Abitina autem urbs erat ex Proconsulari, & quidem satis celebris, ut liquet ex ejusdem provinciæ antistitum epistola synodica ad Paulum Patriarcham Constantinopolitanum, quæ in concilio Lateranensi sub sancto Martino actione 2. lecta fuit. ipsi quippe inter alios subscripsit *Augustalis gratia Dei episcopus sanctæ ecclesiæ Abitinensis*. Abitinensium Martyrum, qui antea mendose *Alutinenses Martyres* appellabantur, acta protulimus inter alia sincera ad annum CCCIV. pag. 409. ex quibus etiam patet hanc urbem ad Proconsularem pertinuisse. Antiquam esse episcopi sedem ex concilio Carthaginensi sub sancto Cypriano colligitur, cui inter alios rebaptizantes interfuit *Saturninus ab Avitinis*. Eamdem urbem memorat Augustinus libro 3. contra epistolam Parmeniani, & alias non semel. Denique Victor ejusdem ecclesiæ episcopus catholicus, ex iis qui initio absentes fuerant, tandem subscripsit Collationi Carthaginensi cap. 215. cum jam antea Felix ejus adversarius inter Donatistas cap. 201. comparuisset.

PARS II. CAP. IX.

6. Gaudiosi obitum anno CCCCLIII. contigisse tradit Ughellus post Capacium: sed quo fundamento? Baronius eumdem anno circiter CCCCXL. floruisse dicit in Notis ad Martyrologium Romanum, die 28. Octobris, cui, ut jam diximus, ipsius festivitas consignatur. Certe anno CCCCXXXIX. Gensericus Carthaginem invasit mense Octobri, atque paullo post Quodvultdeum, cujus exsilii socius Gaudiosus fuisse dicitur, expulit. Ejusdem sancti viri corpus in ipsa, quam supra laudavimus, sanctimonialium

Obitus.

PARS II. CAP. IX. ecclesia religiosissime Neapoli asservatur. Hinc ipse distinguendus est, ut monet Cardinalis Baronius, ab alio ejusdem nominis sancto Antistite, cujus reliquiæ apud Salernum in crypta inferiori cathedralis ecclesiæ reconditæ sunt, quamvis Acta utriusque à nonnullis auctoribus simul permista fuerint. Gaudiosi Salernitani festivitas in Romano Martyrologio die 26. Octobris memoratur. Haud tamen arbitramur recte colligi posse diversos fuisse ejusdem nominis sanctos, quod eorum reliquiæ diversis in locis asservari dicantur, cum sæpius contingat alicujus sancti corporis partes in diversis ecclesiis haberi, quæ tamen utrobique *corporis* nomine donantur. Hunc loquendi modum in ecclesia antiquissimum esse ex Theodorito patet, qui in epistola 130. ad Timotheum episcopum data, sic ea de re, veluti de receptissimo loquendi usu scribit: *Ipsi quoque ad hunc diem cum triumphantium Martyrum templa ingredimur sciscitari solemus, quis vocetur qui in theca conditus est: & quibus res nota est respondent, Julianum fortasse martyrem, aut Romanum, aut Timotheum. Et quamvis ne integra quidem ibi sint corpora, sed perexigua reliquia, communi tamen nomine etiam corpus appellamus.* καίτοι πολλάκις οὐδὲ τελείων τῶν σωμάτων κειμένων, ἀλλὰ σμικροτάτων λειψάνων. ἀλλ' ὅμως τῷ κοινῷ ὀνόματι καὶ τὸ σῶμα προσαγορεύομεν. Porro Baronius in notis ad Martyrologium Romanum die 26. Octobris testatur, se in vetustissimo Neapolitani suburbii cœmeterio vidisse inter alia insignia sacræ antiquitatis monumenta, inscriptionem sancti Gaudiosi tumulo olim impositam, quam ob vetustatem licet jam pæne diminutam descripsit, ex quo nos eam quoque hic exhibemus: HIC. REQUIESCIT S. GAUDIOSUS. QUI. VIXIT ANN....

Sepulcrum.

ANN..... DIE. KAL. NOVEMB.... INDICT. VI. De eadem ſepulcrali inſcriptione agunt Capacius, & Ughellus. Sed an ſtatim poſt Gaudioſi obitum ſepulcro ipſius impoſita fuerit, pronuntiare non licet. Sane præter quam quod Gaudioſus ibi *ſanctus* dicitur, cui *Confeſſoris* titulus melius congruiſſet, mirum fortaſſe videbitur nonnullis, quod nulla ipſius epiſcopalis dignitatis mentio ibi facta fuerit. Pars II. Cap. IX.

7. Antiquam eccleſiæ Neapolitanæ traditionem occaſione ejuſdem ſancti viri memorant Auctores Itali, quam hic prætermittere non licuit. Aiunt nempe Gaudioſum ex Africa extorrem factum, ſecum inter alias ſanctorum reliquias Neapolim attuliſſe ampullam vitream, concreto ſanguine beati protomartyris Stephani repletam, quæ hactenus in ejuſdem ſancti eccleſia aſſervatur, *ubi*, inquit Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die 3. Auguſti, *miraculum hactenus perſeverat, ut ſuper altare ampulla poſita, dum ſacra Miſſarum ſollemnia peraguntur, liqueſcere velut recens effuſus ſanguis aliquando conſpiciatur.* Teſtatur idem Baronius anno, quo auctoritate Gregorii XIII. ſummi pontificis Kalendarium Romanum emendatum fuit, iſtud miraculum eo ipſo die, quo beati Gaudioſi feſtum fuit celebratum, contigiſſe, cum antea decimo ſolummodo die poſt hujus ſancti feſtivitatem videri ſoleret; hujuſque rei teſtem affert Franciſcum Mariam Taraſium Cardinalem, cui tunc temporis apud Neapolim commoranti, & ſacrum in ejuſdem ſancti ſacello celebranti, ſanguis viſus eſt liquefieri. Certe in libro 1. de Miraculis ſancti Stephani, qui ſub Evodii nomine inter ſancti Auguſtini opera vulgatus eſt, cap. 1. mentio habetur ejuſmodi ampullæ, quæ

Ampulla ſanguinis S. Stephani.

Pars II. Cap. IX. in Uzalensi Proconsularis provinciæ urbe asservabatur.

Alii Conf. XII. 8. Ex eodem sancti Quodvultdei Carthaginensis sodalitio Priscum, aliosque Confessores undecim fuisse putat Antonius Caracciolus in sacra Neapoli cap. 26. eosque episcopos non fuisse censet, sed diversorum ordinum clericos, eos scilicet, quos Victor Vitensis è Carthaginensis ecclesiæ clero simul cum suo Episcopo vetustæ navi impositos Neapolim appulisse memorat. At hæc sententia aliis non placet. Et quidem si iis quæ nobis supersunt de his rebus monumentis fides aliqua possit adhiberi, stare non poterit Caraccioli opinio, quæ neque recentiorum suffragiis, neque veterum auctoritate stabiliri potest. V. C. Godefridus Henschenius tomo 2. Februarii Bollandiani die XI. ejusdem mensis edidit Vitam sancti Castrensis episcopi, unius scilicet ex istorum Confessorum numero, ex qua forte nobis aliqua lux affulgere poterit ad illustranda ipsorum gesta. Quamvis enim nævis non careat, atque scripta fuerit ab auctore rerum ante sua tempora gestarum prorsus ignaro, aut certe ab aliquo posteriori vitiata, qui Valentis Ariani imperatoris persecutionem cum Vandalica confudit, non tamen ei omnis prorsus deneganda fides. Etenim cap. 3. num. 16. nonnulla quæ refert, se *ex relatu quorumdam sacerdotum*, qui Castrensi morti proximo adfuerant, se accepisse testatur. quæ verba ex antiquo vitæ scriptore fuisse crediderim, quæ vero sequuntur ex interpolatore: *Hæc vero*, inquit, *quæ nostris sensibus pietas perennis Dei per sanctorum Patrum dicta tradidit, idcirco annotare studuimus, ut dum aliquis fidelium alicujus Sancti*, ex Castrensis scilicet sociis, *sollemnitatem celebrat, pariter de cun-*

Ctorum triumpho lætetur. Ibi enim rationem reddit, cur in Castrensis vita, aliorum etiam gesta interseruerit, qui simul cum eo ex Africa pulsi, varias in Italiæ urbes & regiones dispersi, ibique defuncti celebrabantur. PARS II. CAP. IX.

9. Eorumdem Confessorum nomina recenset idem auctor cap. 2. num. 8. eo scilicet ordine, quo navim ingressi fuerunt. Primus dicitur Rosius; tum Secundinus, qui *fecundæ sobolis proles* appellatur; deinde Heraclius, qui *jura Christi in populis audacter conspersit*. Postea Benignus, Priscus, Elpidius, Marcus, Augustinus, Canion, Vindonius; loco undecimo *Signifer præceptor* Castrensis, cui *puppis arx possidenda* traditur, *ab indole qui flatibus imperavit iniquis*; ultimus denique Tammarus, cui *prora* navis *gubernanda* committitur. Iidem habentur in Romano Martyrologio die 1. Septembris, & apud Ughellum tomo 6. Italiæ sacræ, ubi de Capuanis archiepiscopis, nisi quod in utroque auctore pro Benigno *Adjutor*, & pro Augustino *Augustus* recenseantur. Plerosque vero ex ipsis episcopali dignitate illustres fuisse, præter variarum Italiæ ecclesiarum traditionem, innuit quoque laudatus vitæ auctor, ubi cap. 2. num. 6. Castrensis *conversus ad confratres & coëpiscopos ita eos est allocutus: Fratres mei & domini* &c. Quin & jam cap. 1. num. 3. dixerat à Tyranno præceptum fuisse, ut ex unaquaque provincia *sancti Dei* vincti adducerentur. Congregata vero ingenti multitudine *etiam & sancti viri .... summi sacerdotii honore præditi intererant, qui gratantes cum commissis gregibus gradiebantur, putantes se cum martyrii triumpho vitam consequi sempiternam; ex quibus præcipue rutilabant Rossius, Priscus, & Tammarus*, seu, ut alius codex habet, *Zamarus, & Castrensis*. Recensentur.

10. Non solum itaque Pastores, sed ipsos quoque greges hæc tempestas involvit, ut idem vitæ auctor fuse narrat. Pueros ac senes, mulieresque simul cum viris ad certamen accurrisse scribit cap. 1. Et quidem hæc initio persecutionis: quæ cum postea magis invaluisset, *catervatim ex unaquaque provincia sancti Dei vincti adducti* sunt, qui variis pœnis cruciati fuerunt priusquam mari committerentur, ut dicitur num. 3. Primo itaque alter ab altero separatim in carcerem retrusi fuerunt; tum simul in unum locum congregati, alii virgis, alii alapis, lapidibus alii cæsi fuere. cumque variis modis tentati fuissent, & nec minis aut verberibus eorum constantia potuisset frangi, tandem consilio nescio cujus Aristodemi, navi vetustissimæ impositi fuerunt, ut in mare demersi nihil eorum reliquiarum residuum esset; sed Dei nutu in Campaniam Italicam feliciter appulsi, provinciam istam miraculis & sanctitate vitæ illustrarunt. His consentit Martyrologium Romanum die 1. Septembris, ubi duodecim illi viri sancti, qui ceterorum erant veluti duces & magistri, in Vandalorum persecutione ob fidem catholicam *varie afflicti* dicuntur, & vetustæ navi impositi ex Africa ad Campaniæ littora pervenisse, ubi Christianam religionem in iis locis dispersi, diversisque ecclesiis præfecti mirifice propagaverint. Eorum porro in Italiam adventum anno quarto Vandalicæ persecutionis consignat sæpe laudatus sancti Castrensis Vitæ auctor; sed cum alias tempora prorsus permisceat, nulla tuto fides ejus calculo adhiberi potest. Si autem conjecturis indulgere voluerimus, nullus fere erit annus sub Vandalica dominatione, ad quem hæc persecutio revocari non possit. Eos tamen ex Quodvultdei soda-

litio fuisse non arbitramur, quod istius turmæ Castrensis signifer & præceptor dicatur, qui titulus Quodvultdeo melius vel ob sedis prærogativam congruisset, cujus tamen ne quidem mentio ulla hic habetur. Sed de ipsis singillatim agendum.

11. ROSSIUS, seu, ut alii scribunt, *Rosius*, primus inter ceteros Confessores recensetur in Vita sancti Castrensis cap. 1. num. 3. ubi non solum summi sacerdotii dignitate præfulsisse, verum etiam *meritis, & moribus, & sensus decore rutilasse* memoratur. Cur priorem locum obtinuerit, ratio redditur cap. 2. num. 8. *Ingrediatur* prius, inquiunt satellites, *reverenda canitie & sanctitate præditus Rossius.* quæ verba licet à persecutoribus prolata fuerint, indicant tamen talem ab Orthodoxis Rossium habitum fuisse. Res ejus in Italia gestæ nobis ignotæ sunt; sed ipsius festivitatem aliquot Martyrologia apud Bollandianos die 16. mensis Maii celebrant. Colitur potissimum Beneventi, ob ipsius sacri corporis translationem in sanctæ Sophiæ ecclesiam, quam ea in urbe Arechis, unus è Langobardorum ducibus, magnificentissime construxerat. Celebris est etiam in Suessana diœcesi Rossii memoria, in qua urbe olim ecclesiam ipsi dicatam fuisse colligimus ex charta Athenulfi Capuani episcopi, apud Ughellum tomo 6. Italiæ sacræ col. 675. ubi de Suessensibus episcopis.

12. SECUNDINUS aliunde nobis probe notus non est, quam ex iis quæ ex sancti Castrensis vita protulimus. Sancti Secundini episcopi corpus asservatur in majori ecclesia apud Trojam Apuliæ opulentissimam civitatem, cujus festum ibi die XI. Februarii celebratur, huncque nonnulli ab eo quem hic laudamus, alium non esse censent:

PARS II. CAP. IX.

sed res est incerta. Plura de Secundini Trojani inventione habentur apud Bollandianos die supra memorato. Secundini festum die 8. Decembris apud Mantuam celebrari testis est Michaël Monachus in Sanctuario Capuano, ubi laudat vetustissimum Kalendarium, in quo 27. mensis Maii festivitas sancti Secundini consignata habetur. Ejusdem sancti memoriam apud Mantuanos olim celebrem fuisse colligit idem auctor ex compluribus ecclesiis, quæ sub ejusdem sancti nomine dicatæ passim in Mantuana diœcesi occurrunt. Quin & sancti item Secundini ecclesia in diœcesi Suessana memoratur in charta Athenulfi, quam num. superiori laudavimus. Denique Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ Secundinum & Castum episcopos Sinuessæ commemorat, die prima Julii. quos tamen apud Suessam celebres esse fatetur, vel quod Sinuessæ nomen pro Suessa obrepserit, vel quod eversa Sinuessa sacræ eorum reliquiæ Suessam translatæ fuerint, ubi etiam nunc, ipso Ferrario attestante, quiescunt: hunc vero Secundinum, à Trojano alium esse contendit, quem alias die 11. Februarii laudaverat. Sancti Secundini Vitam à Benedicto, *qui & Guaiferius* dicebatur, monacho Casinensi scriptam laudat Petrus diaconus, in libro de viris illustribus Casinensibus cap. 29. quam quidem Vitam è codice ms. Casinensi noster Mabillonius ab aliquot annis in Italiam profectus descripsit. Sed nihil aliud est quam ipsius Secundini Inventionis historia, quam ex ms. Cardinalis Baronii edidit Bollandus die XI. Februarii, cum alia quam vetustiorem putat vir eruditus. Ex his autem discimus, cum Troia civitas Apuliæ super veteris urbis, *Ecana* dictæ, ruinas construeretur, in cœmeterio sancti Marci

inventum fuisse sepulcrum marmoreum cum hac inscriptione, exesis quidem inferioribus lapidis partibus, sed quæ tamen facile legi poterat. *Hic requiescit sc̄s ac venerabilis Secundinus Eps, qui Sc̄orum fabricas renovavit, raptus in requiem III. Id. Febr.* Porro cum inventi sacri corporis fama per totam civitatem celebrata fuisset, accurrerunt statim omnes ferme urbis incolæ, qui putantes, ut ait Guaiferius, *fas esse quod pium est*, cœpere *osculari reliquias* &c. At loci Episcopus ut eas coli sineret nonnisi post quam divinitus fuit punitus, adduci potuit. Reliquiæ igitur, pro istorum temporum usu, in ignem projectæ nullatenus potuerunt violari. *Instatur undique flatibus, fit in illis color rubicundus. Saltum tandem ex igne faciunt. nulla in illis combustionis nota invenitur, sicuti qui præsto erant retulerunt.* Aliquot item opuscula in sancti Secundini honorem à Guaiferio edita laudat Petrus diaconus, qui Guaiferium temporibus Alexii & Henrici imperatorum ac Desiderii abbatis vixisse testatur. Sed ipse Guaiferius suam ætatem prodit in Vitæ laudatæ prologo, quam nempe se Desiderii abbatis jussu scripsisse commemorat. Desiderius vero anno 1086. Gregorio VII. summo Pontifici defuncto substitutus est, sub Victoris III. nomine, cum anno 1059. à Nicolao II. Cardinalis fuisset creatus. Plura de Guaiferio habet Bollandus loco laudato. Beatum Guaiferium monachum Cassinatem inter sanctos, quorum dies natalis ignoratur, celebrant Arnoldus Vion & Hugo Menardus in Appendice Martyrologii Benedictini.

13. De HERACLIO nihil dicendum occurrit, nisi quod ecclesia ipsius nomini dicata in charta Athenulfi laudata memoretur. *Heraclium, Maurum, & Justum* martyres colunt Fulginates Umbriæ

populi, apud quos eorumdem Martyrum corpora in ecclesia cathedrali asservantur; sed quinam illi fuerint, quove loco, aut tempore martyrio coronati fuerint, plane ignorant.

14. BENIGNI ex Africa exsulis nomen in sola sancti Castrensis Vita legitur. At qui ibi Benignus, ab aliis ADJUTOR, seu *Adjutorius*, ut jam à nobis observatum est, appellatur. Porro Adjutoris memoria apud Beneventum & Cavam, ubi sacræ illius habentur reliquiæ, celebris est. Quin & prope Cavam amplum est opidum, quod sub sancti Adjutoris nomine notissimum est. Ejusdem sancti viri festivitas die 19. Novembris in Catalogo generali Sanctorum Italiæ à Philippo Ferrario memoratur, ubi de isto sanctissimo Confessore agit. At plura de eo habet hac ipsa die Tamaïus Salazar in Martyrologio Hispanico, qui eumdem sanctum virum ex Hispania cum Genserico, in cujus exercitu militabat, in Africam transmeasse scribit. Sed cum ibi Adjutor, uti refert, Orthodoxos variis pœnis à Rege affligi cerneret, relicta militia apud Habensem civitatem se recepit, cujus postea urbis episcopus factus est; ac tandem sub Trasamundo rege cum aliis Confessoribus vetustæ navi impositus in Campaniam appulit, qua in provincia apud Cavam episcopali munere fungens, excessit è vita. Hæc ille ex variis auctoribus quos laudat, pro more suo sanctos quoslibet ad Hispaniam per fas & nefas pertrahens. Sed antiquum aliquem auctorem harum rerum testem exspectamus. Certe apud Victorem Vitensem lib. 1. num. 12. Valerianus Abbenzensis, aut Abensis, ut in nota 41. observavimus, laudatur ob præclaram confessionem: sed in Notitia Africæ nec ipse, jam quippe defunctus erat, nec alius

quiſquam ejuſdem ſedis epiſcopus memoratur. Nemo etiam ſibi facile perſuadebit, Adjutorem, quem in Hiſpania primo militantem, deinde anno CCCCXXVII. in Africam cum Vandalis tranſmiſiſſe volunt, poſtmodum ſub Traſamundo, qui anno CCCCXCVI. Vandalorum imperium ſuſcepit, epiſcopum in Italiam pulſum fuiſſe, in qua etiam regione epiſcopatum adminiſtraverit. Denique Abba, aut Aba, urbs erat ad Proconſularem pertinens, ut ex Polybii lib. 10. certum eſt, qui eam haud procul à Carthagine exſtitiſſe memorat. At ex Victore Vitenſi lib. 1. num. 9. conſtat, nullum ſuo tempore ex Proconſularis & Zeugitanæ provinciæ epiſcopis reſiduum prorſus fuiſſe, præter tres quos ibi recenſet. Scribebat autem anno CCCCLXXXVII. ut ipſemet atteſtatur, id eſt annis undecim priuſquam Traſamundus regnum adeptus fuiſſet.

15. PRISCUS præ ceteris celebris fuit. Hunc ſimul cum Caſtrenſi, ut narratur in iſtius Vita cap. 1. num. 3. Barbari à ceteris ſejunxerant, ut eorum conſtantiam tentarent. quod iis devictis, ceteros facile ceſſuros arbitrarentur. Ejuſdem Priſci feſtivitas potiſſimum in Romano Martyrologio, & apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ recolitur die 1. Septembris, cujus ſolummodo occaſione ceterorum ipſius ſociorum nomina videntur recenſeri. Michaël Monachus in Sanctuario Capuano teſtatur Priſci memoriam ex veteri traditione Capuæ celebrari, quem Mantuæ epiſcopum fuiſſe ſcribit. quare hunc auctorem ſecutus Ughellus, eidem Priſco locum duodecimum inter Mantuanos epiſcopos dedit, tomo 6. Italiæ ſacræ, ubi plura de eo habet, ſed prorſus incerta.

16. De ELPIDIO pauca occurrunt, nihil

exploratum. Michaël Monachus in sæpe laudato Sanctuario Capuano hujus sancti viri festum in *ecclesia Casapulli* die 26. Maii recoli scribit. At alii alium ibi Elpidium à nostro Africano diversum celebrari putant, qui Atellensi ecclesiæ sæculo quinto præfuisse dicitur. Istius festivitas tum in ecclesia Beneventana, tum in opido sancti Elpidii dicto prope Aversam, die 24. ejusdem mensis celebratur. Sed hæ difficultates absque certioribus monumentis dirimi non possunt. Elpidii Atellani reliquias in ecclesia Salernitana asservari affirmat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, quem etiam ab Elpidio Africano distinguit. Plura de hac re habent Bollandiani tomo 5. die 24. Maii.

17. MARCUS nomine tenus nobis cognitus est. Marcus Bovini in Apulia episcopus celebris est in eadem urbe & apud Beneventum, ubi festivitas ipsius die 14. Junii recolitur. Habetur & alius ejusdem nominis episcopus Ecanæ, cujus festum die 13. Octobris celebratur, ut observat Ughellus tomo 6. Italiæ sacræ, ubi de Episcopis Capuanis. Sed quinam illi fuerint, incertum est.

18. Qui AUGUSTINUS dicitur in Vita sancti Castrensis, idem appellatur *Augustus* in Martyrologio Romano, consentientibus Ughello in Italia sacra, Ferrario in Catalogo generali Sanctorum Italiæ, aliisque auctoribus vulgatis. De cetero Augustinus, sive Augustus plane ignotus est, nisi quod ecclesiam ipsius nomini dicatam memorat Michaël Monachus in Sanctuario Capuano. Fortunatus libro 4. de Vita sancti Martini Augustinum Concordiæ in Italia celebrem laudat, sed quem longe alium à nostro esse putamus. Hunc ipsum Concordiæ episcopum appellat Ughellus. Sed mirari subit, quod nec apud Ferrarium in utroque

Catalogo, nec apud alios Sanctorum Italiæ collectores, quos quidem videre licuit, ipsius memoria occurrat, quamvis jam Fortunati tempore notissimus fuerit, quem nempe inter illustriores urbium Italiæ patronos laudatus auctor recenset his versibus.

Si petis illud iter, qua se Concordia cingit,
Augustinus adest pretiosus, Basiliusque.

Est & alius Augustinus Aquileiensis episcopus, qui paullo post eversam à Gotthis Romam floruit, eo ipso tempore, quo alter Augustinus ecclesiam Africanam illustrabat, ut ex Henrico Palladio observat Norisius in Censura Garnerii, quam V. C. Antonio Magliabeco Magni Etruriæ Ducis Bibliothecario nuncupavit.

19. CANION celebris est apud Acherontinos, qui corpus ipsius in metropolitana ecclesia religiose asservatum magna devotione venerantur. At si fabulosis quæ illi exhibent Actis aliqua fides præbeatur, Canion iste longe alius est ab eo, de quo hic agimus. Iste quippe sub Diocletiano & Maximiano martyrium consummavit, noster vero nonnisi sub Vandalica persecutione Confessoris titulum adeptus est. Cum tamen Acherontini in istis Actis suum Canionem primo in Africa episcopum fuisse dicant, indeque in Italiam transmissum, ibi ab Elpidio Atellensi episcopo sepultum fuisse; conjiciunt merito Bollandiani, aliique auctores post Michaëlem Monachum & Ughellum, unum ab altero distinguendum non esse. De his plura leges, si vacat, apud Bollandianos tomo 6. Maii, ad diem 25. ejusdem mensis, quo beati Canionis festum Acherontiæ potissimum recolitur.

20. VINDONII nullam prorsus memoriam reperire licuit. Mindonii ecclesiam olim foris

Capuam urbem exstitisse collegit Ughellus ex charta veteri Sanctimonialium sancti Johannis, in quam *Mindonii*, pro Vindonii, nomen irrepsisse suspicatur.

21. CASTRENSIS inter ceteros turmæ duodenæ Confessores celebrior est, immo ceteri fere omnes ex ipsius Actis solummodo noti sunt, ut ex his quæ in hoc fere toto capite diximus evidens est. Episcopum illum fuisse, priusquam in Italiam transferretur, aperte declarat ejus Vitæ auctor: sed cuinam ecclesiæ præfuerit, altum ubique silentium. Ego vero suspicatus sum non semel, Castrensis vocabulo non viri alicujus, sed urbis episcopalis nomen designari, quod ad ipsum episcopum, amisso proprio nomine, translatum fuisset. Id persuadere videtur ipsius vocabuli forma, qua locum potius quam hominem indicari prima fronte nemo non existimat. Deinde castri nomen urbibus attributum frequenter in veteribus Africæ monumentis legitur, & quidem inter Patres Byzacenæ provinciæ Felix episcopus Castrensis in Notitia Africana editionis Sirmondi occurrit. Verum cum auctores quique, cum recentiores, tum antiqui, sanctum Castrensem constanter appellaverint, ab eis, sine ulla præter conjecturas auctoritate, recedere non licuit. Porro Castrensis in Campaniam appulsus Suessam urbem petiit, ubi in suburbano quodam tuguriolo vitam angelicam ducens, miraculis clarus, ut narrat ejus Vitæ auctor cap. 3. excessit è vita die undecima Februarii, qua ipsius festum in Romano Martyrologio celebratur. Sepultus est in Castro-Vulturni, quod tunc ad Capuanos episcopos pertinebat, ibique sacrum ejus corpus sæculo nono adhuc servabatur, ut ex Radalperti episcopi Ca-

puani veteri epitaphio patet, quod ex Michaële Monacho Henschenius retulit in præmissis ad ejusdem sancti Castrensis vitam, parag. 2. num. 6. Postea sæculo duodecimo, excepto capite, translatum est à Guillelmo II. cognomento Bono, Siciliæ rege in ecclesiam Montis-regalis metropolitanam, quam evocatis è monasterio Cavensi monachis Benedictinis Cluniacensis familiæ, pius iste princeps ædificaverat. Ceterum beati Castrensis memoriam per universam Campaniæ regionem celebrem fuisse probant non solum complures ecclesiæ, quas sub ejus nomine Deo dicatas fuisse testantur Michaël Monachus, Ughellus & alii passim auctores; sed etiam vetera quæque Martyrologia, quæ memoriam ipsius celebrant. Ex iis vero aliquot Castrensem *Martyris* titulo exornarunt, quod scilicet multa pro Christi divinitatis Confessione pertulerit. Certe cultum ipsius vetustissimum esse evinci potest ex Kalendario ante annum, inquit Godefridus Henschenius, septingentesimum quadragesimum primum exarato, in quo beati Castrensis memoria recolitur. Nomen ipsius legitur etiam in Martyrologio Romano veteri, quod sub sancti Hieronymi nomine vulgatum est, quamquam recentius censeri debeat, aut saltem multis sanctorum nominibus auctum. Cetera non recensebo, quæ apud Bollandianos ad diem XI. Februarii videre licet. Laudat Petrus Diaconus in libro de viris illustribus Casinensibus, cap. 6. Laurentium quemdam, ex monacho Casinensi incertæ sedis episcopum, qui sæculo circiter decimo *Castrensis episcopi Passionem versibus adornavit.* Denique ejusdem sancti cultus ex Italia in Siciliam propagatus est, cum sacræ ipsius reliquiæ, uti supra diximus, in Montis-regalis

ecclesiam translatæ fuerunt, ubi etiam nunc religiose asservantur à nostris monachis Benedictinis, qui in hac metropolitana ecclesia perseverant.

22. Ultimus ex duodenario Confessorum numero recensetur TAMMARUS, seu, ut alius codex habet, *Zammarus*, & apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ XI. Februarii, *Tomasius*. Hunc Ughellus tomo 8. Italiæ sacræ, Viperam secutus, inter episcopos Beneventanos recenset. Alii tamen, quibus videtur accedere Ferrarius in Catalogo laudato die 15. Octobris, Thammarum Beneventanum à nostro diversum esse sentiunt. Prioris festum die 15. Octobris celebratur Beneventi, in cujus urbis ecclesia metropolitana sacræ ejusdem sancti reliquiæ sub majore altari requiescunt. Tammari vero Africani memoriam die 16. Januarii in Capuana diœcesi celebrem esse scribit Michaël Monachus in Sanctuario Capuano, ubi observat eumdem sanctum Confessorem in vico *de Pontano*, olim Sancti-Tammari dicto, qui nunc ad Aversanam diœcesim pertinet, supremum diem obiisse, ibique fuisse sepultum hoc ipso loco, ubi etiamnunc ejus tumulus visitur.

23. Hæc sunt quæ de illis sanctis Confessoribus ex Africa in Italiam pulsis observare visum est operæ pretium, quorum gesta etsi rebus incertis & dubiis, aliquando etiam falsis permista sint, intacta tamen prætermittere non licuit, cum ipsorum memoria in plerisque Italiæ urbibus celebretur. Et quidem, licet nos deficeret Victoris auctoritas, neminem esse puto qui infitiari velit, Africa à Vandalis devastata, infinitos propemodum omnis sexus, & conditionis homines ex hac regione in varias provincias diffusos esse,

potiſſimum in Italiam, quæ ceteris Europæ provinciis paullo pacatior erat ob Imperatorum præſentiam. Ex iſtis vero complures epiſcopos fuiſſe inde conjicimus, quod jam ante Auguſtini obitum, ut affirmat Poſſidius, tres ſolummodo ſuperſtites eſſent in Africa eccleſiæ, quæ ſuos epiſcopos haberent. Deinde Barbari epiſcopos acrius ceteris inſequebantur, quod eos ſcirent præ aliis fidei orthodoxæ addictiores: & quidem eos omnes non ſemel ſub Genſerici & Hunerici principatu è ſedibus pulſos fuiſſe teſtatur ipſe Victor. Unde licet pauci admodum hic à nobis recenſiti fuerint, hinc tamen inferendum non eſt, plures omnino non fuiſſe, quos omiſimus, vel quod nobis ſatis non fuerint noti, vel etiam quod non ſuppeterent veri ſimilia ſaltem inſtrumenta, quibus res ipſorum geſtas illuſtrare poſſemus.

Theoneſtus & ſocii.

24. Ex his in exemplum ſit THEONESTUS, qui ab Hunerico ex Africa pulſus, à Damaſo tamen Romano pontifice Altinenſi eccleſiæ præfectus fuiſſe dicitur. Mirum eſt autem quantum in exponenda illius ſociorumque fortuna varii ſint auctores, qui tempora, loca, perſonas, reſque omnes ita perturbant atque confundunt, ut nihil prorſus certi ex eorum ſcriptis colligi poſſit. Theoneſtos alii duos fuiſſe dicunt, qui in unum conflati ſint; alii unicum fuiſſe propugnant. Inter Theoneſti ſocios celebris eſt ALBANUS, qui apud Magontiam, ſuperioris Germaniæ urbem, contra Arianos diſputans ab iis occiſus dicitur. quam fortunam expertum etiam fuiſſe URSUM Auguſtæ in Rhætia volunt. Quin & nonnulli ipſummet Theoneſtum violentas Arianorum manus ſenſiſſe memorant, quem nempe prope Tarviſium Italiæ urbem ab

illis hæreticis furentibus occisum fuisse dicunt, cum aliis duobus sociis, TABRA scilicet & TABRATA. Nonnulli tamen opinantur, Albanum & Ursum, atque ipsummet Theonestum, qui Vercellis potissimum colitur, ex Thebæorum legione milites fuisse, quos incaute à posterioris ævi scriptoribus ad Arianorum tempora summotos fuisse dicunt. Ita Ferrerius in vita sancti Eusebii episcopi Vercellensis, qui duos Theonestos distinguit, unum Vercellensem, qui cum sociis suis Urso & Albano ex Thebæorum legione, sub Maximiano imperatore martyrium complevit: alterum vero Altini episcopum, qui Tabram & Tabratam socios habuit. Eamdem opinionem sequitur Ferrarius in Catalogo generali sanctorum Italiæ, ubi die 20. Novembris Theonestum Vercellensem commemorat, die vero 22. ejusdem mensis Theonestum Altini episcopum. At Moguntini Albanum suum Theonesti episcopi discipulum fuisse volunt. cujus pariter socii fuere Tabra & Tabrata, eosque *Tabraamum* & *Tabrothaamum*, quæ vocabula punica putat esse Serarius, appellant. Sed his difficultatibus enodandis, immo potius proponendis, diutius immorari non licet: qui plura cupit, adeat Ferrerii episcopi Vercellensis, viri eruditissimi, librum supra laudatum de Vita sancti Eusebii, pag. 121. & seqq. & Nicolaum Serarium S. J. presbyterum libro 2. rerum Mogontiacarum capp. potissimum 27. & 28. ubi fuse & erudite disserit de sancto Albano & sociis ejus, sub quorum nomine exstabat olim nobile cœnobium Ordinis nostri Benedictini apud eamdem urbem constructum. Hic tamen observari velim, *Honorii* nomen in Albani vitæ Historiam, sicut & in plerasque istius ævi sanctorum vitas, loco *Hunerici* irrepsisse. quod factum esse puto amanuensium

amanuensium inscitia, qui cum Honorii imperatoris nomen magis quam mores scirent, ipsum Hunerico, seu, ut veteres codices plerumque habent, *Honorico*, non minus furioso Ariano, quam impio tyranno, substituerunt. Hinc natæ in plerisque istis gestis hæ loquendi formulæ: *Honorii imperatoris persecutione sæviente* &c. *Cum Honorius sævissimus persecutor*, & aliæ ejusmodi, quæ occasionem aliis præbuerunt etiam Pontificum nomina, aliaque immutandi, quæ videbant in prioribus gestis non satis Honorii temporibus congruere. sicque res omnino perturbatæ fuerunt, atque gesta illa omni sua auctoritate exciderunt.

25. Haud certiora sunt quæ de POSSIDIO Calamensi episcopo, sancti Augustini amico ipsiusque Vitæ scriptore, narrant cives Mirandulæ opidi in Lombardia, qui se istius sancti viri corpus habere gloriantur. Nihil quippe aliud ea de re compertum est, nisi sancti POSSIDONII cujusdam presbyteri, aut episcopi reliquias hunc in locum sæculo nono ex Apulia translatas esse, ut observavit Daniel Papebrochius die 17. Maii Bollandiani, ubi ea de re fuse differit. Sed nescio quo pacto ipsi irrepsit, ut ibi probaret Possidium à Possidonio diversum esse nomen, observasse Calamensem episcopum in Collatione Carthaginensi *Possidium* appellari, *Possidonium* vero qui cap. 127. cognit. 1. ejusdem Collationis recensetur, fuisse episcopum *loci superioris.* quasi istis vocibus aliqua urbs sic appellata indicaretur. Mirum est, inquam, virum eruditum non animadvertisse Possidonium ibi memoratum, Vitalem, Donatum ac ceteros, quos ibi *loci*, aut *civitatis superioris* episcopos appellari observat, fuisse Donatistas, qui *superioris loci*, aut *civitatis*, — Possidius.

id est ejusdem cum Catholico episcopo, qui proxime antea nominatus fuerat, sedis episcopi suæ sectæ. Sic ibi *Faustinus episcopus* Catholicus *plebis Sillitensis* à notario recensitus *dixit, Præsto sum*; statimque Possidonius *superioris loci*, id est Sillitensis, ex parte Donati comparuit, & dixit, *Agnosco illum*; nempe Sillitensis episcopus Donatista fassus est se agnoscere episcopum Sillitensem Catholicum.

26. Denique sunt & alii Confessores, qui ex Africa in Italiam tempore Vandalicæ persecutionis adventasse dicuntur: sed cum plerique eos ad usque Totilæ regis Gotthorum tempora pertigisse affirment, satius visum est eorum exsilium ad Trasamundi persecutionem revocare.

CAPUT DECIMUM.

De persecutione Vandalorum in Africa sub Guntabundo rege.

Guntabundus Hunerico succedit.

1. EXstincto Hunerico Guntabundus, sive, ut alii scribunt, Guntamundus Vandalorum in Africa imperium adeptus est desinente anno CCCCLXXXIV. Hunericus quippe, qui initio anni CCCCLXXVII. patri successerat, annos fere octo integros regnavit. Rem accurate exponit auctor Fragmenti jam laudati, quod Prosperi Chronico additum est apud Canisium tomo I. Lectionis antiquæ, ubi Hunericus annis VII. mensibus X. & diebus XIIX. Vandalicum in Africa imperium tenuisse memoratur, quo ex loco patet ipsum Idibus Decembris è vita decessisse, si quidem, ut ex eodem Fragmento supra cap.

7. num. 1. collegimus, die 25. Januarii patri defuncto successerat. Porro Guntabundum Genserici ex Genzone filio nepotem fuisse scribit Procopius lib. 1. de Bello Vandalico, quem hunc esse Godagis à Victore Vitensi lib. 2. num. 5. memoratum, nonnulli existimant. Regnum autem obtinuit præ Hilderico Hunerici filio, quod e Genserici liberis natu major esset. Gensericus quippe, regni Vandalici in Africa conditor, testamento suo, ut jam à nobis observatum est, præceperat, ut regnum ad illum semper deveheretur, qui ex sua agnatione omnium esset natu maximus.

2. Porro lis est inter auctores, utrum iste Guntabundus inter Orthodoxorum persecutores debeat recenseri, cum non una sit ea de re scriptorum, etiam antiquorum, sententia. Procopius lib. 1. de Bello Vandalico disertis verbis affirmat, eo regnante catholicos exagitatos fuisse. *Hic*, inquit, *Gundemundus multis in Mauros prœliis factis, tractatisque pessime Christianis, ægro corpore interiit.* ex quibus verbis Baronius Guntabundum *à Deo è vita hominum abreptum* fuisse collegit, quod *persecutionem aliquamdiu intermissam* denuo excitasset, in qua, ut ipse putat, Eugenius Carthaginensis episcopus secundo è sede pulsus in Gallias amandatus est, ubi vivendi finem habuit. Eidem sententiæ suffragari videtur epistola Gelasii papæ ad Dardaniæ episcopos, initio anni, uti jam observavimus, CCCCXCV. proindeque regnante adhuc Guntabundo, data. In ea quippe beatus Pontifex sanctum Eugenium laudat, quod cum aliis dignitatis suæ collegis Vandalorum furori pro Catholicæ fidei defensione constanti animo restitisset, & eo ipso tempore quo hanc scribebat epistolam, resisteret. quibus verbis Gelasius, ut evidens est, & ea

An fuit persecutor.

*

quæ fecerat Eugenius cum ceteris Africanis Episcopis in Collatione Carthaginensi, & ea quæ tunc regnante Guntabundo patiebatur, voluit indicare. Contrariam tamen omnino sententiam amplexus est sanctus Isidorus Hispalensis episcopus, qui in brevi Vandalorum Historia totum Guntabundi regnum æra DXIV. his verbis concludit: *Unerico succedit Guntamundus, regnans annis duodecim. qui statim pacem Ecclesiæ reformans, Catholicos ab exsilio revocavit.* Eodem fere modo loquitur Victor Tunnonensis in ipsa Africa episcopus, & Isidoro antiquior, qui hæc in Chronico habet: *Hunerico succedit Guntamundus, regnat annis duodecim, qui nostros protinus de exsilio revocavit.*

Concilium Romæ.

3. Huc etiam revocari potest Felicis papæ epistola, quam ipsemet Baronius laudat, ad Episcopos Africanos data, Dynamio & Sufidio consulibus, id est Christianæ æræ anno CCCCLXXXVIII. In hac autem epistola Pontifex, post deploratam ecclesiæ Africanæ cladem, in qua non solum vulgus promiscuum, aut inferiorum ordinum clerici, sed ex ipsismet etiam diaconis, presbyteris, & episcopis nonnulli lapsi fuerant, modum & conditiones præscribit, quibus ii, qui secundo baptismo ab Arianis polluti fuerant, ad pænitentiam reciperentur. Eadem vero epistola jam antea in concilio Romano anno præcedente lecta fuerat, unde cum ejusmodi remedia fervescente persecutione requiri non soleant, veri simile est tunc temporis ecclesiam Africanam aliqua pace, concedente, aut saltem dissimulante Guntabundo, fruitam esse. Et quidem Romano huic concilio quatuor intererant Episcopi Africani, qui forte à suis collegis Romam legati fuerant, ut, sicut olim Magnus Cyprianus fecerat,

ſedis Apoſtolicæ ſententiam circa lapſorum reſtitutionem ſciſcitarentur. Non enim fortuito huc adveniſſe putandi ſunt. Si quidem in ea ſynodo nihil fere de alia quapiam re actum eſt, quam de Africanæ eccleſiæ neceſſitatibus. Quatuor porro iſti Antiſtites Africani in ſubſcriptionibus appellantur Pardalius, Ruſticus, Donatus & Victor; at ibi quibuſnam eccleſiis præfuerint, vel ex qua fuerint Africæ provincia, non indicatur. Si tamen conjectura uti liceat, cum eos conventui Carthaginenſi ſub Hunerico interfuiſſe veri ſimile ſit, ſedes eorum ex Notitia Africana erui poterunt. In ea autem unicus *Pardalius*, qui Macomadienſis eccleſiæ in Numidia epiſcopus fuit, recenſetur. *Ruſticus* vero duplex occurrit, primus Typaſenſis in Numidia, alter Tetcitanus in Byzacena. At vero cum Donati ibidem novemdecim, & Victores viginti duo recenſeantur, quinam ex iſtis concilio Romano adfuerint, nonniſi temere divinari poteſt.

4. Ceterum etſi variæ auctorum ſententiæ, quas modo de Guntabundi perſecutione protulimus, ita à ſe invicem diſſitæ videantur, ut difficile fuerit eas componere; eas tamen utcumque tolerari poſſe arbitror; ſi ad ea attendamus, quæ de rege Guntabundo referuntur in Tironis Proſperi Chronico, ſeu potius, ut ipſum appellat Henricus Noriſius lib. 2. Hiſtoriæ Pelag. cap. 21. in nobili Fragmento Appendicis Chronici Proſperi, quod, ut jam diximus, ex mſ. codice Auguſtano edidit Henricus Caniſius tomo 1. Lectionis antiquæ. Integrum porro hujus auctoris locum exhibere operæ pretium eſt, cum aptiſſimus ſit ad ea componenda, quæ de Guntabundi regno apud auctores antiquos contraria videntur. Sic vero ſe habet. *Poſt eum*, Huneri-

Sententiæ variæ componuntur.

cum scilicet, *regnavit Guntamundus, Gentunis ejusdem Hunerici regis fratris filius, annos undecim, menses novem, dies undecim: qui tertio anno regni sui cœmeterium sancti martyris Agilei apud Carthaginem Catholicis dare præcepit, Eugenio Carthaginensi episcopo, ab eodem jam de exsilio revocato. Decimo autem anno regni sui ecclesias Catholicorum aperuit, & omnes Dei sacerdotes, petente Eugenio Carthaginensi episcopo, de exsilio revocavit. Quæ ecclesiæ fuerunt clausæ annos* XI. lege X. ut infra, *menses* VI. *dies* V. *hoc est ab octavo anno Hunerici, id est ex die* VII. *Idus Februarii usque in decimum annum regis Guntamundi, in diem* IV. *Idus Augusti, in quo completi sunt supradicti anni* X. *menses* VI. *dies* V. *qui memoratus Guntamundus rex postmodum vixit annos duos, mensem unum.* Hæc infitiabitur nemo scripta fuisse ab homine accurato & diligenti, qui certe rebus gestis videtur interfuisse, ut menses & dies ipsos ita studiose designare potuerit. Ex hoc autem Fragmento colligitur, Guntabundum tertio saltem regni sui anno Catholicis favisse, quibus alias ecclesiam in ipsa urbe regia habere non permisisset; immo & ipsummet Eugenium ei fuisse acceptissimum ex eo patet, quod ipsum longe ante ceteros orthodoxos Antistites ab exsilio revocaverit; ac postmodum ipsius precibus, ceteris quoque episcopis, post restitutas ipsis ecclesias, redire permiserit in suas sedes. Hinc tamen inferre non licet prioribus Guntabundi regni annis persecutionem in Africa cessasse, quam inchoatam saltem permisisse multo veri similius est, idque Arianis furentibus ad multa audendum sufficiebat: immo cum plane revocata non fuerit ante decimum ipsius regni annum, ut ex laudato Fragmento colligitur, toto hoc temporis

intervallo Catholicos ab Arianis pessime habitos, ac multa & gravia pertulisse nemo diffiteri potest, qui apud Victorem Vitensem legisse meminerit, ipsos rege etiam crudeli, scilicet Hunerico, crudeliores fuisse. *Crudelius*, inquit ille lib. 5. num. 11. *Arianorum episcopi, presbyteri & clerici, quam Rex & Vandali saviebant.*

5. Certe ex Fulgentii Vita patet, persecutiones Arianorum non semel istis temporibus recruduisse. Cum enim ipse Fulgentius cap. 4. sese recepisset in monasterium, quod à beato Fausto episcopo, non longe à sua cathedra relegato, fuerat ædificatum in ipso exsilii sui loco; inde abire coactus est, quod *nata rursus talis persecutio fidei* fuerit, inquit Vitæ auctor cap. 8. *qua sancta memoria Faustum episcopum cogeret per diversas latebras commigrare, nec in ipso monasterio jugiter sineret requiescere.* Hanc tamen persecutionem adversus episcopos potissimum commotam fuisse patet ex eo, quod Fulgentius paullo post sese in *vicinum* monasterium, cui Felix abbas ipsius amicus præerat, recepisse dicitur, in quo ab Arianorum insultibus plane securus fuit. Unde Cardinali Baronio facile subscribimus asserenti, hanc tempestatem in sacerdotes speciatim fuisse excitatam, quod complures Catholicos, qui urgente sævissima Hunerici persecutione iterato baptismate ab Arianis polluti fuerant, ad pænitentiam juxta concilii Romani decretum, & Felicis papæ epistolam recepissent. Hinc Felix Arianus presbyter Felicem abbatem & Fulgentium acrius persecutus est, quod eos, uti observat Vitæ auctor, cap. 10. ad occulte *reconciliandos*, quos ipse perverterat, advenisse in suam patriam suspicaretur.

6. Verum eidem Baronio assentiri non possu-

PARS II. CAP. X.

Martyres Vand. persec. male tributi.

mus, complurium Martyrum necem sub Guntabundi persecutione factam referenti, quos nempe anno circiter CCCCXC. martyrium pertulisse scribit passim in Notis ad Martyrologium Romanum, incaute hac in re Petrum Galesinium secutus, qui varios Martyres, quos sub antiquis Principum ethnicorum persecutionibus in Africa passos fuisse longe veri similius est, ad Vandalorum tempora absque legitimo fundamento revocavit. Fucum fecit eruditissimo Cardinali Galesinius, laudans codicem manuscriptum antiquum, in quo Sanctorum istorum memoria inscripta haberetur in veteri Martyrologio. quod quidem negare noluerim; at si non me fallit conjectura, nihil aliud præter nuda Martyrum nomina in eo codice habebatur: ex quibus complures, qui in Africa passi laudabantur, Vandalicæ persecutioni pro suo arbitrio, conjectationibus suis plus æquo indulgens, ille auctor attribuit, ut de nonnullis jam non semel observavere Johannes Bollandus, ejusque sinceræ eruditionis sacræ amantissimi continuatores. Ex iisdem vero aliquot in exemplum huc proferre visum est, ne quis ejusmodi auctorum testimonio fide leviter habita, incaute in errorem labatur.

7. Die 27. Januarii Galesinius hæc habet: *In Africa Sanctorum martyrum Datii, Reatrii, Æmiliani, Archimini, Armati, Caii, Aviti & Adjuti, qui Vandalis Ecclesiam Dei oppugnantibus, pro Christi fide fortiter dimicatione suscepta, martyrii coronam acceperunt.* Laudat pro hac re confirmanda Martyrologium vetus manuscriptum. quod quidem re vera ab ipso visum fuisse ultro assentiar, sed in quo laudata Martyrum nomina absque ulla persecutionis Vandalicæ mentione inscripta erant. Certe in veteri Martyrologio sub

ſancti Hieronymi nomine vulgato, quod ex compluribus exemplaribus editis & manuſcriptis edidit V. C. Franciſcus Maria Florentinius nobilis Lucenſis, habentur iidem Martyres diebus 26. 27. aut 28. Januarii, paullo tamen mutatis quorumdam nominibus; immo & nonnulli ex iis ibi extra Africam paſſi commemorantur. De quibus ſi lubet conſule hunc auctorem, & Bollandum ad 27. Januarii diem. Idem dicendum eſt de ſanctis *Verulo*, *Secundino*, *Servulo & ſociis viginti*, quos 21. die Februarii Adrumeti in Africa *ſub Vandalorum perſecutione corona inſigniter donatos* fuiſſe idem Galeſinius ſcribit. Ex iſtorum viginti Martyrum numero *Siricium*, *Felicem*, *Saturninum & Fortunatum* Baronius nominat, qui quidem recenſentur in variis antiquis Martyrologiis apud Florentinium & Bollandianos eadem die, ſed abſque ulla temporis nota, ex qua conjici poſſit eos ſub Vandalis potius quam ſub aliorum principum perſecutionibus occubuiſſe.

8. Ulterius proceſſit idem Galeſinius ad diem 23. Maii, ubi ex cod. mſ. ut ipſe ait, & ex Victore laudat *Quintium*, *Lucium & Julianum*, *qui in perſecutione Vandalica*, *pro pietate catholica ſuſceptis fortiter concertationibus*, *ut fortiſſimi Dei milites coronis pro victoria* donati ſunt. Eoſdem Martyres adoptavit Baronius, niſi quod pro Quintio, aut Quinto *Quintianum* ſubſtituit, ut iſtius nominis antiſtitem à Victore Vitenſi libro 2. memoratum inveniret: ſed hæc abſque ullo vel probabili fundamento, ut patet ex iis quæ de iſtis Martyribus Florentinius & Bollandiani ad eamdem diem obſervaverunt. Ceterum cum pro aſſerendis Vandalicæ perſecutioni iſtis Martyribus Galeſinius Victorem laudaverit, qui tamen, ut certum eſt, nihil prorſus de iis habet, quidni

etiam ei fidem denegemus martyrologium msſ. laudanti, quod à ceteris omnibus adeo diſcreparet. Mala tamen fide eum egiſſe credere nolim, ſed quod plus æquo indulſerit conjectationibus excuſari non poteſt, utpote qui adeo levi fundamento Martyres, ea ſolum ratione, quod in Africa paſſi dicerentur, ad Vandalicam perſecutionem revocaverit.

9. Eamdem cenſuram meretur, cum die 14. Martii *Petrum* & *Aphrodiſium* ſub Vandalis in Africa martyres laudat, apud Victorem Uticenſem, ut ipſe ait in Annotationibus, memoratos. De illis enim apud laudatum auctorem altum ubique ſilentium. Ex hoc tamen Galeſinii loco Baronius eoſdem Martyres anno circiter CCCCXC. conſummatos fuiſſe ſcribit, laudatque hanc in rem Uſuardum. At neque Uſuardus, neque alii Martyrologiorum ſcriptores apud Florentinium, aut Bollandianos, qui iſtos Martyres memorant, Vandalicæ perſecutionis meminere; immo nec Aphrodiſium ſeu Eufroſium uſquam Petro conjungunt. Sed iſtos omnes Martyres, quos ex Galeſinio, aliiſque ſimilibus auctoribus recenſuimus, ad Vandalicam perſecutionem non pertinuiſſe, vel ex eo evinci poteſt, quod eorum memoria in vetuſtiſſimis Martyrologiis apud Florentinium laudatis paſſim habeatur: in iſtis enim ne unus quidem ex illuſtrioribus illis ſanctis viris, quos ſub Vandalis in Africa claruiſſe certo ſcimus, occurrit. Quis vero ſibi perſuadeat, Deogratias, Eugenium, Lætum, Maximam, ſanctos Monachos ſeptem, duos Frumentios, aliosque ejuſmodi celeberrimos Confeſſores & Martyres in iis ipſis Faſtis deſiderari, in quibus alii complures ignoti, quos ſub eadem perſecutione paſſos putant, admiſſi fuiſſent? Haud

certiora sunt quæ de FLORENTIO, apud *castrum Tyle* sub persecutione Vandalica passo, narrat Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano, diebus 23. Maii, & 27. Octobris, ubi istum martyrem *super ingens saxum in flumine positum aratri vomere truncatum* fuisse scribit, cujus sacrum caput miro modo in Insulam-Barbaram prope Lugdunum advectum, ibi honorifice asservari testatur.

10. Cautius itaque egit illustrissimus Cardinalis ad decimum octavum Februarii diem, ubi *Lucium Silvanum*, *Rutulum*, *Classicum*, *Secundinum*, *Fructulum* & *Maximum* Africæ quidem restitutos fuisse dicit ex sæpius laudato Galesinii codice manuscripto, sed quos tamen incerto & tempore & loco passos fuisse confitetur: quamvis Galesinius ipse eosdem, exceptis Classico, Secundino & Fructulo, de quibus nihil habet, *sub Vandalica persecutione crudelissime cruciatos, & tormenta & necem pro catholica fide fortiter subiisse* indubitanter asseruerit, additis etiam eorum dignitatibus, nam tres priores Clericos, Maximum vero monachum fuisse dicit. Ghinius plus ausus est, qui omnes omnino eidem attribuit Vandalicæ persecutioni: cum tamen nihil aliud ex antiquis Martyrologiis à Bollandianis & Florentinio laudatis colligi possit, quam istos Martyres in Africa celebres fuisse. De his laudatos auctores, si vacat, consule ad dies 17. & 18. Februarii. Aliud item exemplum proferendum est, ex quo patebit ipsummet Baronium non multum laudato Galesinii Martyrologio adhæsisse. In vulgatis Martyrologiis die 14. Januarii commemoratio fit sancti Euphrasii episcopi, de quo Galesinius, ut alias, fidenter dixit: *In Africa sanctorum Martyrum Euphrasii episcopi, Cyriaci diaconi & socio-*

rum, qui à Vandalis pro catholica fidei defensione teterrimis excruciati suppliciis, nobili martyrio coronati sunt. In notis vero monet pro Euphrasio legendum esse *Eustrathium*, ut ipsum cum *Eustratio*, aut, ut alii scribunt, *Eustachio*, Suffetano episcopo, qui sub Genserico passus apud Victorem Vitensem memoratur, confunderet. At Baronius nihil ad textum aut ad notas Galesinii attendens, Euphrasium hic laudatum suspicatur hunc esse *Euchratium*, cui sanctus Cyprianus scripsit epistolam 61. quique in Concilio Rebaptizantium sub *Thenitani episcopi* nomine sententiam dixit.

II. Fatendum tamen est alios ante Galesinium auctores exstitisse, qui Martyres aliquot Africanos Vandalicæ persecutioni absque legitimo fundamento attribuerunt. in his Petrus de Natalibus episcopus Equilinus longe antea id commiserat in Catalogo sanctorum. Cujus rei exemplum habemus in sancto Aquilino sociisque ejus, de quibus lib. 2. cap. 44. sic scribit: *Aquilinus, Geminus, Eugenius, Martianus, Quintus, Theodotus & Tryphon martyres apud Africam sub persecutione Vandalica præclarissimo martyrio coronati sunt die* II. *Nonas Januarii, ut dicit Ado.* Quæ verba Galesinius, Maurolicus & Canisius ambabus, ut aiunt, manibus excepere. Baronius in notis Adonem pro hac re ex Petro laudat. Sed hæc nusquam, quod quidem sciamus, Ado scripsit. In Martyrologiis Florentinii & aliis à Bollando laudatis, *in Africa* eorum fieri commemoratio dicitur, sed nec tempus, nec locum passionis indicant. Ceterum nonnulli præter eos quos laudavimus, fortasse occurrent Martyres, quos incaute recentiores illi ad Vandalicam persecutionem revocare conati sunt. Sed de his plura scribere supervacaneum existimamus, cum ea quæ

protulimus sufficiant ad præmuniendos lectores contra inanes horum auctorum conjecturas. De istis autem paullo fusius hic agere visum est, quod ipsorum martyrium Baronius anno circiter CCCCXC. passim consignaverit, quos tamen, etsi sub Vandalis passos fuisse constaret, ad Guntabundi tempora non debuisset revocare. Non enim ille ita umquam adversus Orthodoxos exarsit, ut ipso regnante tam sæva persecutio excitata fuisse affirmari possit, quem è contrario persecutionem sedasse certo scimus. Et quidem ante annum CCCCXC. jam Eugenium ab exsilio revocaverat, eique restitui præceperat sancti Agilei cœmeterium.

12. Sed qualiscumque fuerit Guntabundi regis erga Catholicos indulgentia, hi tamen non ita ab Arianorum insultibus securi erant, ut eorum furorem aliquando non fuerint experti. Id patet ex sancti Fulgentii exemplo: cum enim ille & Felix abbas sedem mutare coacti, quod *subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursu*, in pagum Siccensem devenissent, ibi à presbytero quodam Ariano contumeliis & verberib[illegible]s affecti, gloriosæ Confessionis coronam obtinuere, ut narrat Vitæ F[illegible]entii auctor. Id vero contigisse cum nulla a[illegible]rsus Catholicos commota esset persecutio, [illegible]m aperta, ex eodem Vitæ scriptore facile colligitur, attestante cap. 11. Carthaginensem Arianæ sectæ episcopum eo animo fuisse, ut Fulgentium vindicare ob acceptas injurias paratus esset, si ipse Fulgentius voluisset ad eum querelas referre adversus presbyterum Arianum. quod sane episcopus Arianus fervente persecutione non fuisset ausus. Sed operæ pretium erit integram hujus Confessionis narrationem exhibere ex sæpe laudato Vitæ auctore,

ipsiusmet Fulgentii discipulo, postquam pauca de ipso Felice abbate præmiserimus.

Felix abbas.

13. FELIX abbas erat illius monasterii, in quod Fulgentius, ut supra diximus, post aliquantam in Fausti episcopi cœnobio moram, se se receperat. Tanta autem erat modestissimi abbatis humilitas, ut Fulgentium, statim atque monasterium ingressus fuit, in sui ipsius locum ceteris præesse voluerit; nec à cœpto destitit, donec Fulgentium saltem socium dignitatis & sollicitudinis participem fecerit, ita ut uterque monasterii abbas esset, ut narrat sæpe laudatus Vitæ auctor. *Igitur*, inquit cap. 8. Fulgentium *Felix abbas cum gaudio suscipiens, imparemque se ejus virtutibus sciens, & nomen & potestatem ei tradidit abbatis. Ille plenus studio humilitatis recusabat privilegium potestatis: & post multa certamina pietatis, ex consensu totius congregationis, passus violentiam caritatis vix consentit esse collega boni consortis. Ita duo viri sanctissimi .... jugum bonum gubernandæ congregationis excipiunt .... Unus eorum, beatus videlicet Fulgentius, docendis fratribus peculiariter vacabat, alter in quotidiano ministerio sollicitius laborabat .... nihil alter sine consensu alterius faciens* &c. Sed jam utriusque pro fide certamen referendum.

CONFESSIO

Felicis abbatis, & sancti Fulgentii, postea Ruspensis episcopi.

Ex cap. 9. & seqq ejusdem sancti Fulgentii Vitæ, ab ipsius discipulo scriptæ, & ad codices mss. collatæ.

I. FELICEM & FULGENTIUM, *quos quieta pax adunaverat, nec bella valuerunt se-*

talia separare *. *Sed cum subito barbaricæ multitudinis provincia turbaretur incursu, videntes salutem temporalem fugæ præsidio vindicandam, labores ilico perferendæ peregrinationis excipiunt, limatoque consilio procul abscedunt, ubi nulla belli nascentis opinio construendi monasterii præberet integram facultatem. Promovent igitur castra spiritalia duces incliti cælestis exercitus, & per ignotas Africæ regiones, monachorum suorum caterva comitante, pariter gradiuntur, ubique facientes gaudium bonis, invidiam malis.*

* al. ed. superare.

II. *In territorio denique Siccensi* [a] *dum cogitant certas sedes statuere, regionis fœcunditate delectati, virorum etiam fidelium favore suscepti, presbyter quidam sectæ Arianæ, in fundo Gabardilla* [b] *perfidiam prædicans, cui nomen quidem inter homines fuit Felix, sed voluntas adversus Deum semper infelix, natione barbarus, moribus sævus, facultatibus potens, Catholicorum persecutor acerrimus. Hic beati Fulgentii nomen in illis regionibus clarum fieri sentiens, reconciliandos occulte multos, quos deceperat, suspicatur. Neque virum dignum sacerdotio vere adhuc esse monachum credidit, sed eum sub habitu monachi sacerdotis officium putat implere. Et revera sacerdotis officium laudabiliter etiam tunc implebat, non aliquos reconciliando, sed omnes quos attingere poterat, ad reconciliationem salutaribus monitis invitando; cujus sermo dulcis & rectus, quia dura quoque corda molliebat, nec immerito hunc presbyterum sic timere pro sua perfidia compellebat. Arripit igitur presbyter, insani furoris stimulis concitatus, Dei servos crudeliter persequi, & per omnes vias custodibus distributis, ambulantium simpliciter*

Felix Arianus.

[a] Sicca cognomento Veneria, urbs in Africa Proconsulari, de qua in Nota 75. ad Victorem supra pag. 167.

[b] Sur. edit. *Babardilla*.

PARS II. CAP. X.

obsidet itinera. Necessarium quippe fuerat athletas fortissimos, voluntariis abstinentiæ laboribus ad omnem tolerantiam præparatos, persequentium paullulum tradi manibus, ut martyrialis agonis effecti participes, illata discerent supplicia tolerare, probaturi quid profecissent, si flagellis membra omnia dissipantibus à fide vera minime defecissent.

Felicem & Fulg. apprehendit.

III. *Nescientes igitur cogitationes maligni serpentis, habentesque fiduciam conscientiæ, nihil timentes, simul ambo gradiebantur secum loquentes. Et ecce subito quasi violentia sævissima tempestatis invadit incautos, dividit junctos, ligat divisos, & feralibus vinculis oneratos, perducit ad presbyterum vinctos. Efficiuntur subito sine crimine rei, sine belli sorte captivi. Quibus enim fugientibus nihil nocere potuerunt Mauri, pœnas ingerunt Ariani. Tunc, antequam tenerentur, Felix abbas paucos solidos, unde fratrum sustentabatur inopia, simpliciter, ubi metus suaserat, projecit, & custodiendos Dei servos ipsi Deo committit. O divini miraculi singularis potentia! Nemo valuit solidos illos projectos aspicere; nullus permissus est victum pauperum pauperibus tollere; sed illi soli qui sic probandi fuerant tenentur, ligantur, ad presbyterum perducuntur. Quibus ore terribili violentus presbyter intonat: Cur ex vestris regionibus occulte venistis Christianos reges evertere? Bene enim miser Christianos reges esse dicebat, in quibus Jesum-Christum Regem regum miserabiliter exsufflaverat; & quos Filium Patri æqualem negare, similis Antichristo docuerat. Illis adhuc* veracissimæ responsionis verba parantibus, inferri præcepit verbera primitus.*

* Ed. ad hæc.

Felicis abbatis caritas.

IV. *Igitur Felix abbas vehementi caritate commotus: Parcite, ait, fratri Fulgentio, qui non potest tormenta perferre. Nolite istum cædere inter manus vestras forsitan moriturum. Convertatur in*

me

me vestra crudelitas: ego scio quid confitear; in me est omnis causa. Tunc dilectionis admiratione stupefactus, removeri paullisper beatum Fulgentium jubet, atque illum gravius cædi ministris sævissimis imperat. Tunc hilari animo Felix abbas verberibus subditur. Dolorem quippe cum gaudio sustinebat, quia beatum Fulgentium nihil adhuc * *pati videbat. Ecce qualis fuit beatus Fulgentius circa amicos, ut usque ad mortem diligi mereretur. Ista quippe caritas beati Felicis vitæ illius sanctæ magnum perhibet testimonium. Neque enim salutem suam pro salute illius despiceret, nisi sibi primitus* [a], *& multis utilem jocundumque sentiret. Imitentur utrosque, qui Deo placere desiderant. Alios doceat beatus Fulgentius sic vivere inter fratres, ut amentur, foveantur, & in summis necessitatibus adjuvandi, etiamsi periculum non defuerit, judicentur. Sumant alii de bono facto Felicis abbatis exemplum, melioribus fratribus, & in Dei timore plus proficientibus, omnem gratiam bonæ voluntatis impendere. Quando enim talis caritas inter fratres fuerit, qualis inter sanctissimos viros fuit, vis totius tentationis facile superatur, inimicorum vero pertinacia continuo frangitur. Quamvis sævissimus Presbyter etiam tunc de Felicis abbatis injuria minime satiatus, nec beato Fulgentio parcendum putavit.*

* Ed. aliud

Fulgentius fustibus cæditur.

V. *Beatus autem Fulgentius, vir omnino delicati corporis, utpote ex familia natus illustri, violentos impetus fustium, repentini doloris acerbitate crescente, vix tolerans, sicut ipse nobis postea referebat, cogitavit Presbyteri furentis insaniam vel mulcere* * *si posset, vel certe paullulum, donec recrudesceret, avocare; quo facilius inter ipsas moras inveniret spatium respirandi, ne continuata pœna*

* Ed. mollire.

[a] Sur. *prius*. & alii editi infra *utilem*. pro *jucundum*, codex S. Germ. habet *jucundandum*.

omnino intolerabilis fieret. Dico aliquid, si loquendi potestas tribuitur, dum cæderetur exclamat. Tunc Presbyter, putans eum confiteri velle, jubet quiescere a *cædentes, & sic adhuc ad flagella* [a] *suspensum, loqui præcipit quod volebat. Ubi dum beatus Fulgentius eloquentia solita sermonibus blandis, suæ peregrinationis est narrare aggressus historiam, presbyterum facit attonitum, diuque nimia verborum suavitate delinitum, pæne totius crudelitatis reddit oblitum. Miratur Presbyter beati Fulgentii facundiam, probat sapientiam; magnumque aliquem virum conjiciens, erubescit inferre violentiam. Sed ne proderet suis suam superatam fuisse sævitiam: Cædite, ait, iterum fortiter, & multiplicatis flagellis lacerate verbosum. Etiam me, puto, seducere cogitat, longoque inanis fabulæ circuitu, quid conficere moliatur, ignoro. Recrudescit iterum manus vesana** (* al. sæva.) *tortorum, flagellisque innumeris beatus Fulgentius exaratur.*

VI. *Tandem Presbyter de illata cæde confusus, virorum laudabilium merita sensit** (* Ed. sentit.) *: nec apud se eos tenere diutius ausus est; sed deformiter decalvatos, ablatis etiam omnibus vestimentis, ex domo sua nudos inanesque projecit. Sed nec illa decalvatio viris sanctissimis turpitudinem, nec nuditas attulit confusionem,* b *quos* [b] *tolerata propter odium religionis injuria, prima jam confessionis decoraverat ornamento, superna gratia fulciendos. Processerunt itaque de domo Presbyteri, tamquam de loco gloriosi certaminis, insignis victoria laureis coronati: reversique per campum, ubi fuerant capti, solidos, quos abbatem Felicem projecisse diximus, integro ibi numero servatos inveniunt, & quasi ex divina manu restitutos hila-*

[a] Sic Germ. At alii *à flagello*

[b] Sic Sur. al. edit. *quia* mss. præter Germ. *quia tolerata . . ornamento, incrementa semper superna gratia fulciendos.*

riter accipiunt ; agentesque ineffabiles Deo gratias, qui consolatur humiles in omni tribulatione eorum, revertuntur ad proximos fratres.

VII. *Hujus autem crudelissimi facti detestabilis opinio cunctam simul mæstificat regionem. nuntiatur etiam Carthagine fama. Inter alios quoque Arianorum episcopus dolet mactatum gravi cæde beatum Fulgentium. Et quia parentes ejus cognitos habebat idem Episcopus, ipsumque beatum Fulgentium singulariter adhuc laicum dilexerat, adversus Presbyterum suæ religionis & parochiæ* [a], *qui cædis auctor exstiterat, graviter commovetur, vindicare beatum Fulgentium parans, si querelam de memorato Presbytero deponere voluisset. Sed beatus Fulgentius multis, ut hoc faceret suadentibus : Non licet, ait, in hoc sæculo vindictam quærere Christiano* [b]. *Novit Deus quomodo servorum suorum defendat injurias. Iste Presbyter si gravissimi sceleris inter homines, me agente, receperit ultionem, patientiæ nos apud Deum perdimus retributionem : maxime quia multos parvulos scandalizare poterit, si Episcopi Ariani judicium qualiscumque peccator, tamen Catholicus & monachus quæram. Nolens ergo retribuere mala pro malis, & vitam suam sciens necessariam bonis, ne quam forsan hæreticorum violentiam denuo paterentur, ex illa provincia rursus egrediuntur, & ad vicina provinciæ suæ loca celeriter regrediuntur, eligentes vicinos potius habere Mauros, quam pati molestissimos Arianos.*

[a] Siccensis tamen urbs erat episcopalis, sed non adeo frequentes erant Vandalorum episcopi.

[b] Maxime cum pro Christo passus est. Vide Acta Martyrum sincera ad martyrium Ss. Sisinnii &c. pag. 683.

CAPUT UNDECIMUM.

De persecutione Trasamundi Vandalorum regis in Africa.

1. TRasamundus post fratris sui Guntabundi mortem, Vandalorum in Africa regnum adeptus est anno CCCCXCVI. ut contendit eruditus Norisius libro 2. Historiæ Pelagianæ cap. 21. ubi ex Fragmento jam non semel laudato, cujus verba capite præcedenti retulimus, Guntabundum die 24. Septembris anni CCCCXCVI. è vivis abiisse probat; tametsi Baronius, Petavius aliique viri docti, Guntabundi mortem anno præcedenti consignaverint.

Trasamundi persecutio.

2. Persecutionem à Trasamundo rege adversus Orthodoxos excitatam fuisse nemo umquam in dubium revocavit: at quænam illa fuerit, vel quousque progressa, aut quive in ea Confessores vel Martyres passi fuerint, non est adeo certum, cum istorum temporum auctores non satis accurate eam descripserint. Certe Trasamundum, quem alias multis laudibus exornat, plus astu quam vi aperta in Catholicos egisse tradit Procopius libro 1. de Bello Vandalico, ubi hæc habet: *Frater Trasamundus successor, ei*, scilicet Guntabundo, *fuit, forma, ingenio, animique magnitudine excellens, Christianos vero ad patrium sibi dogma transferre cupiens, non vi in corpora incessit, ut priores, sed honores magistratusque ostentans, pecunia quoque largus, inobsequentes qui essent nosse dissimulans. Quin & si qui aut consilio, aut fortuna gravibus delictis se implicuerant, his sectam*

Quo tempore sævit.

mutantibus impunitatem criminum dabat. His Procopii verbis utitur Baronius ad annum CCCCXCV. ut probet Eugenium Carthaginensem episcopum sub Guntabundo in exsilium ejectum fuisse, cum veri simile non sit, ut ipse ait, Principem, quem scriptores Catholici tot egregiis dotibus exornatum prædicant, quemque Fulgentius ipse, qui sane Trasamundum probe noverat, regem *parente meliorem* appellat, auctorem fuisse, ut vir sanctissimus in tam longinquas regiones ejiceretur. At certioribus, ut nobis videtur, momentis supra cap. 8. demonstravimus, Eugenium re vera à Trasamundo exsilio multatum fuisse; nec argumenta quæ ibi protulimus, Procopii verbis elevantur, nec ipsis adversatur beati Fulgentii auctoritas. Procopio quippe ignotum non fuit, multos Confessores à Trasamundo in exsilium ejectos fuisse. quod & si ipse ignorasset, id sexcenti alii auctores contestarentur, ut Baronius ipse non infitiatur. Fulgentius vero eo ipso tempore quo Trasamundum laudato elogio donavit, ipse cum ceteris Byzacenæ provinciæ antistitibus è patria & sua sede extorris erat.

3. Porro certum est longe ante annum DVIII. quo Fulgentii ordinationem celebratam fuisse contendimus, persecutionem adversus Catholicos à Trasamundo inchoatam fuisse, cum scilicet edicto vetuisset, ne episcopi novi in demortuorum Catholicorum sedes promoverentur: nec nisi cum istam legem transgressi fuissent Byzaceni Patres, à Rege in exsilium abire jussi sunt. Fulgentium vero non statim post promulgatum interdictionis edictum fuisse ordinatum, ex ipso Fulgentii discipulo illius vitæ auctore discimus, qui cap. 16. sic de illo edicto loquitur. *Tunc regalis auctoritas episcopos ordinari prohibuerat, nec vi-*

Pars II. Cap. XI. *duatis plebibus providere pastores licebat.* Nec statim ei contradixere Catholici Antistites. Siquidem, ut idem auctor observat, Fulgentius, quem episcopum habere vicinæ ecclesiæ vehementer desiderabant, *securus hujus interdictionis tempora* in monasterio transigebat. Ordinationes quippe celebrare non tentaverunt Orthodoxi, dum complures ecclesiæ viduatæ pastoribus fuerant. *Postquam*, inquit idem auctor, *sacra turba Pontificum qui remanserant, communicato inter se consilio, definierunt adversus praeceptum Regis in omnibus locis ordinationes celebrare Pontificum ... fit repente communis assumtio, presbyteros, diaconos, & si quos inveniret electio, rapere, benedicere, consecrare certatim locis singulis properantibus.* Latebat interea Fulgentius, nec in monasterium reversus est, dum *cathedris quam maxime proximis episcopos haberi proprios* existimavit. Cum itaque longe ante annum DVIII. cessaverint ordinationes, quod veri simile non sit intra unius aut alterius anni intervallum tot episcopos è vivis abiisse, ut præsenti periculo novorum ordinatione provideretur; istud interdictionis edictum à Trasamundo regni initio latum fuisse conjicimus. Quin & juxta Baronii sententiam, qui anno DIV. sancti Fulgentii episcopatus initium consignat, Eugenius nonnisi post declaratam aperte persecutionem in exsilium pulsus dici potest. Nec insolens cuiquam videri debet, Eugenium, quem præ ceteris aversabantur Ariani, Trasamundi jussu exsilio fuisse punitum, quod & Guntabundo auctor fuisset Catholicos antistites ab exsilio revocandi, & ipse Carthagine Catholicam religionem palam profiteretur.

Occasio movendæ persec. 4. Ceterum hanc regiæ præceptionis transgressionem locum & occasionem apertæ persecu-

tioni præbuisse innuit sæpe laudatus auctor Vitæ sancti Fulgentii cap. 16. Id quippe facinus aggressi sunt episcopi Byzacenæ provinciæ, *quod cogitarent, aut Regis iracundiam, si qua forsitan exsisteret, mitigandam, quo facilius ordinati in suis locis vel plebibus viverent; aut si persecutionis violentia nasceretur, coronandos etiam fidei confessione, quos dignos inveniebant promotione; ministerium vero suum facilius impleturos, atque inter ipsas tribulationes propriis plebibus solatia præstituros.* Sed contrarium omnino evenit. Nam *succedente*, inquit idem auctor, *majore tristitia, versa fuit in publicos luctus ordinationis assumta lætitia.* Excanduit nempe Trasamundus ob violatam à se latam legem, statimque cunctos antistites exsilio multandos decrevit.

PARS II. CAP. XI.

5. Primos iracundiæ Regis impetus pertulit VICTOR ipsius provinciæ Byzacenæ primas, qui *omnium prior à Regis servis exeuntibus captus* Carthaginem adductus est. Sed *ne deesset*, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 17. *fidei Catholicæ contra Arianos fidelissimus prædicator, Deus in tempore tribulationis abscondere noluit vas electionis*, sanctum videlicet Fulgentium, quem Ruspenses à Victore primate in itinere constituto petierunt, ut sibi ipsis à vicinis episcopis in antistitem ordinari permitteret. quod annuente Victore statim factum est, anno scilicet DVIII. ut ex ipsius Vitæ auctore colligit Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelag. cap. ultimo. quod anno videlicet DXXXIII. idem sanctus e vivis excesserit ipsismet Januarii Calendis, cum Ruspensem sedem per annos viginti & sex obtinuisset.

Victor primas Byzacii.

6. Quænam vero fuerint beatissimi hujus viri in episcopatu virtutes, fuse exponit sæpe laudatus vitæ auctor cap. 18. nec ab re erit eas brevi

Fulgentii virtutes in episcopatu.

hic commemorare, cum iis sese ad gloriosæ confessionis coronam comparaverit beatissimus Antistes. *Suscepit episcopatum*, inquit Vitæ auctor, *sine aliqua ambitione ... nec ita factus est episcopus, ut esse desisteret monachus: sed accepta pontificis dignitate, professionis præterita servavit integritatem. Servata vero professionis integritas plus ornavit pontificis dignitatem. Numquam denique pretiosa vestimenta quæsivit, aut quotidiana jejunia prætermisit, aut condîtos suaviter cibos, vel inter hospites manducavit, aut discumbendo saltem requiescere, & resolvere rigidum propositum voluit; sed una tantum vilissima tunica, sive per æstatem, sive per hiemem, patienter indutus. Orario quidem, sicut omnes episcopi, numquam utebatur: pelliceo cingulo tamquam monachus utebatur. Sic..ambitionem vestium fugiebat, ut nec ipsa calceamenta suscipiens clericorum, aut ultimis caligis in tempore hiemis, aut caligulis in tempore æstatis uteretur. Intra monasterium sane interdum soleas accipiebat, frequenter nudis pedibus ambulabat. Casulam pretiosam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec monachos suos habere permisit .... Sua autem continentiæ, Deo teste, fiduciam gerens, in qua tunica dormiebat, in ipsa sacrificabat: & tempore sacrificii mutanda esse corda potius quam vestimenta dicebat. Huic beatissimo Sacerdoti nullus aliquando extorsit cujuslibet generis carnes accipere, sed sola simpliciter olera, ptisanas & ova, quamdiu fuit juvenis sine oleo; postquam vero senuit, superfuso oleo manducavit, ideo oleum persuasus accipere, ne caligo prævalens oculorum, lectionis impediret officium. A vino autem sanus semper abstinuit.... Antequam vigiliæ nuntiarentur à fratribus, ipse semper corde & corpore vigilans aut orabat, aut legebat, aut dictabat, aut cuicumque spiritali meditationi solus vacabat.. Ad agendas cum servis*

Dei vigilias interdum descendebat, sed privatas apud se vigilias, studiis quibus dixi, multo laudabilius exercebat. Istæ erant Fulgentii deliciæ, quare, uti prosequitur idem auctor cap. 19. *in nullo loco visus est* umquam *sine monachis habitare.* Cumque Ruspensi ecclesiæ fuisset præfectus, hoc *primum beneficium* à suis civibus impetravit, ut sibi monasterium ædificaretur. idque non longe ab ecclesia conditum fuit, Ruspensibus certatim ad hoc ædificium sumtus conferentibus, inter quos potissimum Posthumianus *Christianissimus & inter suos nobilissimus* laudatur, quod agrum ad id opus aptissimum sponte beato Pontifici obtulerit.

7. Cum itaque sanctissimus Antistes totus gregi suo pascendo incumberet, ac simul vitæ monasticæ exercitiis ad martyrium erudiretur, *repente*, inquit Vitæ auctor cap. 20. *diriguntur ministri regalis furoris, ut detentus etiam ipse cum ceteris in exsilium Sardiniæ Confessor Christi nobilis truderetur. Abductus velociter ... tristitiam gaudio majore vincebat, quod tam gloriosæ Confessionis esse particeps inchoabat. Comitantibus ergo monachis simul & clericis, magister egregius utriusque professionis exit, flentibus omnibus laicis, de cathedra honoris ad locum certaminis* properavit. Carthaginem adductus, munera, quæ sibi à fidelibus oblata fuerant, monasterio suo, quod apud Ruspas construere cœperat, *profutura mandavit. Ipse vero navim crucifixo corde & corpore nudus ascendit.* Constitutus in exsilio nihil de consueta vivendi severitate remisit, atque eamdem quam in monasterio duxerat vitam, quoad licuit, cum paucis monachis, qui ipsum comitati fuerant, studuit exercere. quin & duobus episcopis, ILLUSTRI, scilicet & JANUARIO, ut secum

Exsilium.

habitarent adductis, *similitudinem magni cujusdam monasterii, monachis & clericis adunatis, sapienter effecit.* Post aliquot vero de strictissima Fulgentii sociorumque ejus vitæ disciplina sic concludit auctor: *Quis illius habitationis digne explicet laudes? Domus illa tunc Caralitanæ civitatis oraculum fuit. Illuc enim veniebat afflictus percipere remedium consolationis, ibi gerebantur inter discordantes pacis & concordiæ pacta fidelia, divinam volentibus audire diligentius lectionem, ministrabat ibi Dominus plenissimæ expositionis ædificationem. Delectabat nobiles viros, si fieri posset, quotidie beatum Fulgentium cernere disputantem &c.* Hæc paullo fusius ex Vita sancti Fulgentii delibare visum est, cum vix quidquam aliud de ista Trasamundi persecutione in aliis auctoribus antiquis habeatur. Sed nec tanti viri egregias virtutes prætermittere licuit, quarum, teste ipsius vitæ auctore, vel sola fama tempore persecutionis *Carthaginensis ecclesiæ populos* recreabat, & *provocabat ad majora gaudia*, quod scilicet catholica fides in tanto pontifice, qui ceterorum erat & *ingenium & lingua*, de hæresi ejusque fautoribus gloriose triumpharet.

Confessorum numerus.

8. Hic vero locus esset inquirendi, quantus fuerit istorum Confessorum numerus, qui pro fidei veritate à tyranno hac tempestate exagitati fuerunt. *Sexaginta & eo amplius Episcopos* tunc *catena ligatos exsilii* fuisse refert sæpe laudatus Vitæ auctor, præter monachos & clericos complures, qui, ut ex eodem auctore colligitur, antistites suos in exsilium fuerunt secuti. Et quidem FELICIANUS, Fulgentii postea in sede Ruspensi successor, apud Sardiniam cum beato pontifice *presbyter* exsul *habitaverat*, ut ex Vitæ prologo patet, quin & ipse Vitæ auctor, quem Chiffletius aliique viri eruditi Ferrandum, cele-

brem ecclesiæ Carthaginensis diaconum, esse existimant, non semel indicat se ex eodem confessorum sodalitio fuisse. Ceterum longe plures Episcopos, quam iste auctor, ex Africa in Sardiniam tunc temporis pulsos fuisse tradunt alii scriptores etiam antiquissimi. Solos enim Byzacenæ provinciæ antistites memorat idem auctor: alii vero eos etiam qui ex aliis provinciis ejecti fuerant recensent. Certe Victor Tunnonensis in Africa episcopus, qui vivente Justiniano floruit, disertis verbis affirmat in Chronico, ex omni Africa centum viginti episcopos à Trasamundo in exsilium detrusos fuisse. Hæc sunt ejus verba: *Trasamundus, Ariana insania plenus, Catholicos insectatur, Catholicorum ecclesias claudit, & in Sardiniam exsilio ex omni Africana ecclesia centum viginti Episcopos mittit.* Eadem habet Isidorus in brevi Vandalorum Historia æra 526. Ducenti & viginti numero fuisse dicuntur in Chronico brevi, quod supra à nobis editum est. Totidem recenset auctor Historiæ miscellæ, quæ vulgo Pauli diaconi nomine inscribitur. Quinque superadjiciunt Sigebertus & Marianus Scotus. At Hermannus Contractus triginta & ducentos episcopos à Trasamundo in Sardinia variisque insulis afflictos fuisse commemorat. Idem fere habent alii istius ævi scriptores, quos singillatim recensere nihil juvat; at vel ex solo Eugenii Carthaginensis exemplo patet, aliarum etiam, præter Byzacenam, provinciarum episcopos è suis sedibus à Trasamundo ejectos fuisse. PARS II. CAP. XI.

9. Id autem potissimum nos movet, quod tantorum virorum ferme omnium non solum res gestæ, sed ipsa etiam nomina prorsus ignota nobis sint. Quæ vero de iis colligere licuit ex antiquis Africanæ ecclesiæ monumentis, hæc Nomina.

sunt. Primo ex Vita sancti Fulgentii cap. 16. certum est, VICTOREM totius Byzacenæ provinciæ primatem, omnium primum in exsilium trusum fuisse. *Regis*, inquit auctor laudatus, *commota sævitia cunctos jam decreverat exsilio mancipandos, in ipsum primitus ordinatorem, id est primatem, nomine Victorem, procedente sententia, qui jam à servis Regis exeuntibus captus ducebatur ad Carthaginem &c.* Hunc Victorem eum ipsum esse censet Chiffletius, qui sub Victoris Vitensis nomine notissimus, persecutionis Africanæ historiam descripsit. quo id fundamento conjiciat vir eruditus, diximus in Admonitione prævia ad eamdem Historiam num. 6: ubi etiam observavimus, Victorem primatem hic memoratum, quisquis ille tandem sit, in exsilio excessisse è vivis. Victori ceterisque Byzacenæ antistitibus in exsilium trudendis paullo post adjunctus est ipse FULGENTIUS, eaque de causa, ut narrat Vitæ auctor cap. 20. à ministris *regalis furoris* detentus Carthaginem adductus est. Duos item ex iisdem sanctis Confessoribus episcopos memorat idem auctor capite laudato, ILLUSTREM scilicet & JANUARIUM, qui Calari, ut superius à nobis observatum est, communem vitam cum Fulgentio ducebant. His dubio procul accensendus quoque est QUODVULTDEUS episcopus, qui in synodo Juncensi, (sic quippe scribendum esse ex veteribus codicibus mss. constat, & ex eo quod Juncensis, non vero Vincensis civitas in Byzacena occurrat) Fulgentio priorem locum præripere conatus est, quem ei vir sanctus postea in concilio Sufetensi ultro cessit. Denique ejusdem Vitæ capite ultimo duo item episcopi recensentur, ex Confessorum, ut videtur, numero. Hi sunt DACIANUS Byzacenæ primas, &

PONTICANUS, seu, ut alii habent, Pontianus episcopus Thenitanus; cui, cum ad Fulgentii successorem eligendum Ruspas properaret, idem vir sanctus conspicuus visus est, eique suum successorem jam ordinatum esse declaravit. Certe de Daciano nulla videtur esse difficultas. cum enim Primatis dignitas in Africa omnium ordinatione seniori episcopo provinciæ deferri soleret, Dacianus Fulgentio, qui numquam primas fuit, ordinatione prior esse debuerat, proindeque cum ceteris in Sardiniam relegatus. Et quidem is ipse est Dacianus, ni fallor, qui in epistolis monachorum Scytharum, quas modo laudabimus, inter Byzacenos patres primus omnium recensetur. Major est de Ponticano difficultas, nisi quod *beati* & *sanctitatis* tituli, quos huic antistiti, quod alias non solet, tribuit Vitæ Fulgentii auctor, videantur probare hunc episcopum è Confessorum numero fuisse, & quidem ex iis qui majori sanctitate eminebant, ut ex vitæ textu colligitur. *Recole*, inquit auctor ad Felicianum Fulgentii successorem, *visionem fidelissimam beati Ponticani Thenitani episcopi.* &c. cui *beatissimus Fulgentius per tempus quietis apparuit, & affabili, sicut solebat, aspectu salutans amicabiliter: Quo, inquit, nunc sanctitas tua velociter ambulat? Cui* &c.

10. PONTIANUM item è Byzacena provincia episcopum habemus, qui statim post reditum è Sardinia concilio Juncensi interfuit. sed an idem ipse sit quem num. præcedenti laudavimus, non satis nobis constat. Sane & ipse *Ponticanus* nonnumquam appellatur, ut patet ex epistola Bonifacii episcopi Carthaginensis ad Liberatum Primatem ceterosque Byzacenæ provinciæ antistites. Baronius ad annum 546. laudat episto-

lam Pontiani episcopi Africani ad Justinianum augustum de celebri trium Capitulorum quæstione. Ex qua quidem epistola, quod à Pontiano nomine complurium episcoporum conscripta fuerit, colligit Chiffletius, ipsum ejus scriptorem provinciæ primatem fuisse, & forte hunc ipsum Pontianum, quem ex Fulgentii vita & ex synodo Juncensi laudavimus. Sed etsi id non adeo constet, certum est Pontianum, seu Ponticanum, qui concilio Juncensi interfuit, è Confessorum numero fuisse, sicut & Restitutum ejus collegam, qui ambo è laudata synodo ad Carthaginense concilium, quod statim post ordinationem suam convocavit Bonifacius, nomine totius provinciæ Byzacenæ antistitum legati fuerunt. His denique Confessoribus certo certius accensendus quoque est Liberatus, ejusdem provinciæ Byzacenæ primas, quo nomine statim post reditum ab exsilio sæpe laudatæ synodo Juncensi præfuit. De his vide tom. 4. Concil. editionis Labbeanæ col. 1627. & sequentibus.

II. Plures item ex iisdem sanctis Confessoribus noti sunt nobis occasione monachorum Scytharum, qui ob nonnullas quæstiones in Oriente excitatas Romam missi, ad Fulgentium ceterosque ipsius in Sardinia exsulantes collegas litteras dedere, ut ipsorum de agitatis quæstionibus sententiam sciscitarentur. Exstat inter opera sancti Fulgentii epistola, seu liber Petri Diaconi aliorumque ipsius fratrum ea occasione scripta, in cujus inscriptione septem ex iisdem Confessoribus recensentur. Sic se habet: *Dominis sanctissimis, & cum omni veneratione nominandis*, Datiano, aliquot editi habent *Diacono*, Fortunato, Albano, Orontio, Boeto, Fulgentio, Januario, *& ceteris Episco-*

pis & in Christi confessione decoratis, exigui Petrus Diaconus, Johannes, Leontius, alius Johannes, & ceteri fratres in causa fidei Romam missi. Iis responderunt Africani Patres numero quindecim, id est præter memoratos in superiori epistola novem. Nam Albanus in priori recensitus, in ista responsione non habetur, quod fortasse jam fato functus esset. Ii autem hoc ordine descripti sunt: *Datianus, Fortunatus, Boethus*, VICTOR, SCHOLASTICUS, *Orontius*, VINDICIANUS, VICTOR, JANUARIUS, VICTORIANUS, PHOTINUS, QUODVULTDEUS, *Fulgentius*, FELIX & *Januarius*. qui omnes, exceptis Fulgentio, Felice & Januario, aliam scripserunt epistolam ad Johannem archimandritam & Venerium diaconum de gratia Dei & humano arbitrio. quamquam mirum sit Fulgentii nomen in istius epistolæ inscriptione desiderari, quæ, quia ejus esse fetus putatur, inter cetera Fulgentii opera edita est. Hactenus quæ ex certioribus ecclesiæ monumentis de istorum ex provincia Byzacena antistitum exsulum nominibus colligere licuit.

PARS II. CAP. XI.

Possessor Episc. Afric. & alii.

12. Iisdem vero temporibus celebris fuit POSSESSOR Africanus episcopus, sed incertæ provinciæ, qui Constantinopoli adversus Anastasium Imperatorem, Timotheum ejusdem urbis Episcopum, aliosque Eutychianæ hæreseos fautores egregie decertavit. qua de re exstat ad eumdem Possessorem Hormisdæ Pontificis Romani epistola, in qua fidem ipsius & constantiam egregie laudat, eumque ut in cœptis perseveret adhortatur. *Optimam*, inquit, *vestræ caritatis audientes instantiam, & cognoscentes recta vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus, ut in ea dispositione persistas, & ceteris quod sequantur tribuas exemplum. Ista sunt*

dona cælestia, ista sunt divinæ retributionis indicia, ista sunt Dei judicia, quæ te à Catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, præsentibus hortamur alloquiis, ut in ea constantia qua exorsus es perseveres, & augmenta probabilibus initiis subministres: quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros futura præmia ponentes, apostolica vos admonitione consulimus:
Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis &c.* Hæc paullò fusius referre visum est, quod vix dubium esse possit quin ob fidei Catholicæ defensionem Possessor ex Africa ab Arianis extorris factus fuerit. Id affirmare non dubitat Cardinalis Baronius ad annum DXVII. qui & multa de eodem Possessore habet ad annum DXX, ubi ipsius ad Hormisdam & Hormisdæ ad ipsum epistolas, occasione Johannis Maxentii, monachorumque Scytharum scriptas profert. Et quidem Byzaceni patres in epistola inter Fulgentianas decima quinta, ad Johannem & Venerium data, Hormisdæ epistolam ad Possessorem scriptam commemorant, ibique eumdem antistitem appellant *sanctum fratrem, consacerdotemque nostrum Possessorem.* Porro idem Baronius ad annum DIV. eidem Confessorum numero accenset *beatum episcopum* PRIMASIUM *antistitem Africanum*, cujus expositionem in Apocalypsim laudat Cassiodorus Institutionum Divinarum cap. 9. OPTATUM *Sitifensem, regali præceptione detentum* memorat Bonifacius in concilio Carthaginensi anno DXXV. sed ibi non declarat, cur ceteris restitutis, huic ad ecclesiam suam redire fuerit interdictum. Huc forte revocandus quoque est MARACINUS episcopus,

qui

qui concilio Toletano II. anno 531. sub hac forma subscripsit: *Maracinus in Christi nomine episcopus, ob causam fidei Catholicæ in Toletana urbe exsilio deputatus... interfui, relegi & subscripsi.* Iisdem denique temporibus POMERIUS, natione, ut observat Gennadius in Catalogo, *Maurus*, in Galliis floruit. PARS II. CAP. XI.

13. Quod si stemus nonnullarum Italiæ ecclesiarum traditionibus, aliquot insuper Confessores ex Africa extorres sub Trasamundo in Italiam adventasse fatendum erit. Cum enim sub Totila Gotthorum rege in istis regionibus claruisse dicantur, non potest eorum exsilium ad priores persecutiones, quæ ante Trasamundi tempora excitatæ sunt, revocari: alias viri illi sancti ante annum CCCCXCVI. qui Guntabundo Trasamundi præcessori supremus fuit, in Italiam accessissent: & tamen adhuc post quadraginta & amplius annos, (Totila quippe ante annum DXLI. Gotthorum in Italia regnum non suscepit,) variis ecclesiis præfecti dicerentur. quod nemo, ut arbitror, sibi facile persuasurus est. Ex iis præcipuus est REGULUS, qui, ut refertur in Martyrologio Romano die 1. Septembris, ex Africa in Italiam appulsus, Populonii in Umbria sub Totila rege martyrium consummavit. Discipulus ipsius fuisse dicitur CERBONIUS, inter Populonii antitistes omnium prior ab Ughello tomo 3. Italiæ sacræ recensitus. Idem auctor tomo 1. inter Volaterranos episcopos secundum appellat JUSTUM Africanum, qui Vandalorum persecutionem fugiens in Italiam venit, ubi à Volaterranis in episcopum adlectus, à CLEMENTE fratre suo & OCTAVIANO *collegis* in exercenda pastorali munere adjutus est. Iis etiam FELICEM episcopum accenset Ferrarius in Catalogo gene- Et alii in Italia.

rali eadem die prima Septembris, qua Reguli festum celebrari diximus, tum etiam die 3. ejusdem mensis, quam sub Octaviani nomine sacram esse scribit, qui pariter Justum & Clementem, sed die quinta Junii, celebrat.

14. His adjici possent nonnulli, quos Sardi, & potissimum Calaritani apud se sepultos fuisse tradunt: sed quamvis infitiari nolimus ex tanta Confessorum multitudine, qui in Sardinia insula exsilium pertulerunt, multos ante reditum in patriam interiisse, nondum tamen videre licuit idonea monumenta, ex quibus eorum nomina hic recenseri possent. Certe ex unica inscriptione, quam Papebrochius ad diem 20. Maii Bollandiani, tomo quinto, exhibet, facile colligimus, ejusmodi instrumenta prorsus incerta esse ac nullius auctoritatis. Sic quippe se habet.

✠ S. JANUARIUS EPP. ET M.
S. LUDOVICUS EPP. ET M.
ET S. EGIDIANUS EPP. ET M.
SUNT AFRICANUS.

Hujus Inscriptionis vitia singulatim discutere non vacat, cum vel unum *Ludovici* nomen, quod tunc nec apud Afros, nec apud Romanos in usu erat, immo nec etiam apud Barbaros eo modo scriptum, satis superque probet, hæc monumenta suspectæ omnino fidei esse, utpote vitiata, si non plane supposititia. Melioris notæ sunt variæ inscriptiones, quæ in Turritanæ ecclesiæ ruderibus repertæ sunt sæculo superiori à Gavino ejusdem loci, seu Sassaritano archiepiscopo: sed nihil prorsus ad illustrandam Africanæ persecutionis historiam conferunt. Eas videsis apud Jacobum Pintum libro 3. de Christo crucifixo, titulo 4. loco 12.

15. Verum, ut ad id unde paullo digressa est, recurrat oratio, Symmachus, qui, fervescente in Africa Trasamundi persecutione, Apostolicæ sedi præerat, accepto tam sævæ adversus Ecclesiam Catholicam tempestatis nuncio, sui esse muneris esse ratus confirmare fratres suos, in tribulationibus & ærumnis positos, egregiam ad eos epistolam conscripsit, ut eos tum ad æquo animo perferendos exsilii labores, tum etiam ad constantiam in defendenda Ecclesiæ causa servandam adhortaretur. Hanc epistolam habemus apud Ennodium libro 2. epist. 14. quam inde descriptam huc proferre visum est. PARS II. CAP. XI. Pont. Rom. Confessores solatur.

EPISTOLA SYMMACHI PAPÆ ad Episcopos Confessores, in Sardiniam & alias insulas ex Africa deportatos.

Dilectissimis fratribus Episcopis Afris Symmachus. Lucrum forsitan putaret inimicus, si inter pericula quæ Christianis indixit, credentium animos subegisset, & per diversa Domini grege disperso, non superesset vel inter paucos, à quibus possit fide perseverante calcari. Regnat adhuc ille in numero vestro, qui sibi non tam in multitudine, quam in devotione complacuit. Scriptum est enim datam Luc. 22. *Satanæ potestatem, ut servos Dei cribraret: ut quod de tritico inveniri posset, horreis jungeretur; quod de paleis ad ignium alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est:* Nolite timere pusillus grex: Luc. 12. 32. complacuit Patri vestro dare vobis regnum. *Venit inter vos gladius perfidorum, qui marcida Ecclesiæ membra resecaret, & ad cælestem gloriam sana perduceret. Quos * habeat Christus milites, certamen ostendit: qui triumphum mereantur, per bella cognoscitur. Nolite metuere quod pontificalis à vobis*

* al. ed. quot.

PARS II. CAP. XI.

apicis infulas abstulerunt. Vobiscum est Sacerdos ille vel Hostia, qui non tam honoribus consuevit gaudere, quam mentibus. Majora sunt Confessionis præmia, quam nominatæ munera dignitatis. Ad illa plerumque etiam minoris meriti personas favor humanus adducit: ista nisi gratia superna non tribuit. Ipse enim in vobis & pugnavit & vicit, quem fides meretur & inter hominum tormenta sociari.

Prolixis non est opus ad fervorem in vobis cælestem animare colloquiis. Habet incrementa sua divinæ virtutis incendium. Non est opus in tropæo jam positos attolli laudibus, qui sine monitore vicerunt. Gravat conscientiam Christiani quidquid afferunt blandimenta præconii. Res quidem virtutis est quam fecistis, sed summi præmii restitutione superanda. Quod tamen directis ad filium nostrum H. diaconum litteris, sperastis beatorum Nazarii & Romani benedictionem poscentes, fidelibus non negamus. Accipite veneranda patrocinia invictorum Militum; & quia vestram jam fidem in prœliis Imperator agnovit, feliciter Confessionis munera consummare dabit Deus, cum ipsi placuerit reducere Ecclesiis quietem, ut & mœrorem quem indixit adversitas, pacis dulcedine consoletur.

Reliquias SS. secum deferunt.

16. Ex hoc porro conquirendarum reliquiarum studio, quo Confessores istos flagrasse colligimus ex laudata Symmachi epistola, confirmari potest aliquot Italiæ ecclesiarum traditio, quæ sanctorum Martyrum corpora ex Africa per istos Confessores allata, apud se asservari contendunt. Ex his fuisse sanctorum Marcelli, Casti, Emilii, & Saturnini martyrum reliquias putat Cardinalis Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die 6. Octobris, qua istorum festivitas Capuæ celebratur. Casti & Cassii episcoporum ibidem celebrium meminit quoque Ferrarius in

Catalogo generali sanctorum Italiæ die 7. Novembris. Aliæ in aliis ecclesiis esse dicuntur, sed quas singillatim recensere non est operæ pretium. Et quidem Neapoli, occasione translationis sancti Severini Noricorum apostoli in eam urbem, gratulatur Baronius ad annum CCCCXCVI. quod *mirifice civitas illa studiosa semper fuerit reliquiarum sanctorum Martyrum & Confessorum*; utpote quæ *non satis habuerit è proximo accipere sanctum Januarium*, iste fuit Beneventi episcopus, *& è longe ex Africa ejusmodi ditari thesauris*, nisi etiam è Danubii ripis *sacra pignora sancti Severini in Italiam delata à sancto Pontifice Gelasio impetraret*. PARS II. CAP. X L.

17. Sed inter alia cimelia, quæ secum in Sardiniam attulere Episcopi Africani, unum certe è pretiosissimis fuit beati Augustini corpus. Cujus quidem translationem etsi nullus istius temporis scriptor memoraverit, tunc tamen factam fuisse ex iis quæ postmodum contigere, certissime scimus. Constat quippe sanctissimi Doctoris corpus sæculi octavi initio è Sardinia in suburbanum Papiense monasterium, quod Cælum-Aureum jam dicebatur, translatum fuisse à Liutprando rege Langobardorum, cum ea tempestate Sardinia à Sarracenis devastaretur; idque Petri Papiensis episcopi suasu, ut scribit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ die septima Maii. Porro tunc temporis fama erat ubique recepta, ejusdem sancti Doctoris reliquias in istam insulam allatas fuisse à sanctis Confessoribus, quos Vandali Ariani ex Africa extorres fecerant. Hujus rei testem habemus Petrum Oldradum episcopum Mediolanensem, qui jussu Caroli Magni istius Translationis historiam scriptis mandavit. Oldradi Epistolam ad eumdem Imperatorem ea de re datam profert Baronius ad annum 725. S. August. Translatio.

ubi hæc habet: Corpus sancti Augustini *in Sardiniam translatum est à fidelibus & Catholicis Episcopis, qui ob Christi fidem ab iniquo Trasamundo rege, una cum Fulgentio Ruspensi episcopo, una cum innumerabilibus Christi fidelibus in eamdem insulam relegati fuerant, quo tempore Vandali armis Africam vastabant, ne gemma & thesaurus tantus ab immundis spiritibus pollueretur, secum cum nonnullis aliis Sanctorum reliquiis deportarunt: ibi multis miraculis claruit.* Utriusque etiam Translationis meminit Paulus Diaconus libro 6. de gestis Langobardorum cap. 48. *Luitprandus*, inquit, *audiens quod Sarraceni depopulata Sardinia etiam loca illa, ubi ossa Augustini propter vastationem barbarorum olim translata & honorifice fuerant condita, fœdarent, misit eo; & dato magno pretio accepit & transtulit ea in urbem Ticinensem &c.* His accedit Beda, qui in Martyrologio sincero die 28. Augusti hæc habet: *In Africa, sancti Augustini episcopi, qui primo de sua civitate propter Barbaros Sardiniam translatus, nuper à Luitbrando rege Longobardorum Ticinis relatus, & honorifice conditus est.* Celebris fuit in plerisque ecclesiis hujus translationis memoria, quæ etiamnunc in variis Martyrologiis recolitur die 28. mensis Februarii. Contigit vero, uti probat noster Mabillonius in Itinere Italico pag. 221. anno DCCXII. Indeque emendat quod in Actis sanctorum Ordinis Benedictini scripserat, ubi hanc Translationem consignaverat anno DCCXXII. Monasterium vero Cælum-Aureum, quod diu sub nostro S. P. Benedicti Ordine perseveravit, Canonicis Regularibus sæculo XIII. cessit, quibus postmodum adjuncti fuere Augustiniani Eremitæ. De his plura Baronius & Mabillonius locis laudatis.

18. At vero Symmachus Pontifex, cujus epi-

ſtolam conſolatoriam ſupra retulimus, non voce ſolummodo aut calamo Chriſti Confeſſoribus, ſed re etiam & opere opem tulit. Exempla nempe præceſſorum ſuorum ſecutus, ſanctorum Chriſti Confeſſorum paſſionibus communicabat, eis quæ ad victum aut veſtitum neceſſaria erant ſuppeditando. *Hic*, inquit Anaſtaſius, *omni anno per Africam vel Sardiniam Epiſcopis, qui in exſilio erant retruſi, pecunias & veſtes miniſtrabat.* Quæ eadem verba habentur in brevi Chronico, quod ad calcem Victoris Vitenſis ſupra edidimus pag. 112. Habemus & tertium hujus rei teſtem, auctorem nempe Vitæ ſancti Aviti Viennenſis epiſcopi, quam è veteri manuſcripto codice eruit eruditus vir Philippus Labbeus tomo 1. Bibliothecæ novæ pag. 693. ubi hæc leguntur : *Hujus*, beati Aviti, *temporibus graviſſima perſecutio Vandalorum ceterarumque gentium in Africa excanduit, & Symmachus pontifex per Africam & Sardiniam Epiſcopis, qui in exſilio erant, quingentis quinquaginta pecunias & veſtes miniſtravit.* Eiſdem beatum Symmachum *quotidiana ſubſidia miniſtrare non deſtitiſſe* ſcribit auctor hiſtoriæ miſcellæ ſub nomine Pauli Diaconi lib. 17. Omitto Adonem in Chronico, Hermannum Contractum, alioſque ævi poſterioris ſcriptores, qui antiquos exſcripſere.

PARS II. CAP. XI.

Papa Confeſſoribus ſubvenit.

19. Ceterum pulſis paſtoribus Traſamundus ſe abſque ullo negotio invaſurum greges exiſtimabat, nihil non movens, ut orthodoxos partim vi, partim promiſſis, immo etiam & ratiociniis, eloquentia enim & magna loquendi facilitate pollebat, ad ſuam ſententiam adduceret, ut narrat Vitæ ſancti Fulgentii auctor, quem fere unicum habemus, qui de ea perſecutione fuſius conſcripſerit. Interea, inquit cap. 21. *Traſamundi regis adverſus Religionem Catholicam mens impla-*

Traſamundi adſtutia.

cabilis & ira terribilis, inter asperas persecutiones, subdolasque factiones, quibus æqualem Deo Patri negare Christum, Catholicos nunc terroribus cogebat, nunc promissionibus invitabat. Simulare cœpit rationem se simpliciter inquirere Catholicæ religionis; reperiri neminem putans, cujus posset in suis erroribus assertione convinci. Proponebat denique multas * *ineptarum tendiculas quæstionum, nec si quis ei respondere voluisset, aut despiciebat aut repellebat, immo quasi patienter audiens, satisfieri sibi non posse jactabat.* Huc revocari debent, quæ supra ex Procopio observavimus, Trasamundum plus astutia quam cruciatibus Catholicos persecutum fuisse. Sed nemo non videt persecutionem hanc ceteris multo fuisse periculosiorem. Haud tamen permisit Deus, ut his in angustiis fideles orthodoxi necessaria sibi ope destituerentur. *Efficiebat* enim, uti loquitur idem auctor, *plurimos religiosos audax fidei suæ constantia, per occasiones à Domino præparatas studiosi Regis convincere blasphemias.*

* *al.* multis.

Vincitur.

20. Sed & nonnulli, quibus ad Regis, aliorumve objecta respondendi facultas deerat, ad Episcopos exsules litteras dederunt, ut ab eis discerent, qua ratione hæreticorum cavillationes possent refellere. Exstant de hoc argumento complures Tractatus apud Fulgentium, quibus absentes in fide confirmabat. Sic in libro de fide orthodoxa instruxit Donatum, quem Ariani propositis adversus Christi cum Patre æqualitatem variis quæstionibus, à recta fide revocare conabantur. Scripsit & ad Felicem Notarium ut insidias hæreticorum, quibuscum conversari illum oportebat, facilius devitaret. In libro secundo ad Monimum *palmarum*, uti aiebant, referente ad Fulgentium ipso Monimo, hæreticorum interrogationem refutat, *de sacrificio corporis &*

ſanguinis Chriſti, quod plerique ſoli Patri exiſtimabant immolari: Cur, inquit capite 6. *ipſe Filius ſanctificare nequeat ſacrificium corporis ſui, quod offerimus nos, cum corpus ſuum ipſe ſanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos?* Tanta vero erat Fulgentii, etiam abſentis auctoritas, *ut quicumque,* ait illius Vitæ auctor cap. 20. *in qualibet ſacerdotum exſulantium plebe tentabat inquietus exſiſtere, vel Epiſcopi proprii juſſa contemnere; beato Fulgentio dictante ſic corripiebatur abſens, ut ſatisfactionis remedium quærens, enavigato mari continuo fieret præſens.*

21. Tanti viri videndi & audiendi deſiderio captus Traſamundus, hunc è Sardinia Carthaginem adduci præcepit: cui cum *dicta quædam veneno perfidiæ plena legenda celeriter* direxiſſet, ita plane eis reſpondit ſanctus Antiſtes, ut etſi *ſapientiam* ejus Rex laudaret, humilitatem prædicaret, tamen obſtinata mente veritatem intelligere non meruerit. Cum interea *Carthaginenſis populus triumphi ſpiritalis interpres, propoſitiones Regis fuiſſe convictas læto murmure confiteretur, & Catholicam fidem ſemper eſſe victricem, conjunctis beati Fulgentii laudibus gloriaretur.* Alterum inire prœlium paullo poſtea tentavit Rex infidelis, miſſis ad Fulgentium novis quæſtionibus, quibus omni fere meditandi, aut deſcribendi facultate ſublata, eum numquam facturum ſatis exiſtimabat. at quantum à ſpe ſua fuerit dejectus vafer ille princeps, probant Fulgentii libri tres ad Traſamundum inſcripti, quos ea occaſione beatus Antiſtes conſcripſit. Eadem facilitate Pintam Arianum epiſcopum, qui Regem devictum vindicare conatus fuerat, confutavit ſingulari libro adverſus eum edito. Mirum eſt autem quantum tunc Catholicæ religioni profuerit Fulgentius,

Fulgentii fama.

Regem vincit.

PARS II. CAP. XI.

qui, ut sæpe laudatus testatur auctor ejus Vitæ cap. 21. *Alios jam rebaptizatos errorem suum plangere docebat, & reconciliabat; alios ne suas animas pro terrenis commodis perderent, admonebat; & quos jam perditioni proximos sentiebat, ita blandis sermonibus leniebat, ut propter ejus benevolentiam, verecundarentur cogitatam implere malitiam, reversique velociter agerent pœnitentiam. Et confortati alii verbis ejus, & doctrina sale conditi, redarguebant Arianos hæreticos cum omni fiducia. Sic mirabili gratia factum fuit ... ut per ministerium persecutionis fides Catholica incrementum potius quam defectum acciperet.* Immo & capite 24. conqueruntur Ariani, Fulgentii doctrinam ita prævaluisse, *ut de sacerdotibus tuis*, Regem alloquuntur, *reconciliet aliquantos; proindeque nisi cito subveneris, religio nostra deficiet, & quicumque à nobis est baptizatus, homousion iterum prædicabit publice reconciliatus: nec si persecutionem volueris concitare, timeri poterit regalis sævitia. Multum quippe confortat, stabilesque facit omnes Episcopos Fulgentii præsentia.*

Rursus exsulat.

22. Nihil itaque non movebant Ariani, ut Fulgentium Carthagine pellerent: sed iis assentiri non poterat Trasamundus, qui beatum Antistitem, sive quod ipsius doctrinam & virtutes reveritus, nihil adversus eum decernere vellet, sive quod eo pacto se victum fuisse palam fateri videretur, *intra Carthaginem diutius retinere* volebat. Et quidem nonnisi *magna necessitate constrictus*, suis ipsi importune suggerentibus, quod alias frustra adversus Catholicos laboraret, nihilque suam sectæ suæ proficere posse diligentiam, quamdiu præsens in Africa esset Fulgentius, eum in exsilium rursus deportari ægre licet & quasi invitus assensit, ea tamen lege, ut id noctu, &

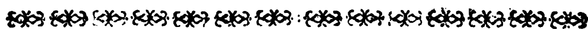
clam populo fieret. Sed servi sui triumphum publicum esse voluit Deus: *flantibus* nempe *ex adverso ventis, plurimos dies* Fulgentius *in littore transegit*, ita ut *per dies plurimos omnis pæne illuc civitas conveniret, & de manu ejus, valefaciens, communicaret.* sicque postea *favente aëris serenitate in Sardiniam reportatus, exsulantium coëpiscoporum lætos animos reddidit . . . concurrentibus undique cum gaudio Christianis hominibus videre athletam Christi fortissimum, qui certamine singulari sævientis impetum Regis fregerat, ad divina castra rediisse insignibus laureis adornatum.* Reversus in exsilium Fulgentius, monasterium permittente *Brumatio*, seu, ut alii scribunt, *Primasio*, aut *Viliatco*, Calaritano episcopo, prope sancti martyris Saturnini basilicam, extra urbis muros construxit, ubi *congregatis quadraginta & amplius fratribus, disciplinæ cœnobialis ordinem custodivit illæsum.* ibique vitæ austerioris exemplo, & scriptis, quibus Ecclesiam illustrabat, Confessionis suæ gloriam adaugens, usque ad Trasamundi mortem perduravit.

23. Quid vero post Fulgentii ex Africa discessum adversus Orthodoxos decreverit Trasamundus, auctores non referunt: quamvis veri simile sit Arianos, sublato tam invictissimo fidei defensore, Regis animum in ceteros exasperasse. Commemorat auctor vitæ sæpe laudatus, Fulgentium *eo tempore Carthaginensibus epistolam, sublimi exhortatione perspicuam, ubi pæne eunctos dolos & fallacia blandimenta, quibus infelices seducebantur animæ ad mortem, gravissima conquestione digessisse.* Vi aperta in Orthodoxos sævitum fuisse innuit ipse Fulgentius, sive quivis alius auctor libri, qui inter ipsius opera adversus Pintam, tunc temporis Arianum episcopum, inscri-

Persecutio recrudescit.

bitur. Ibi numero 4. fidem tum crevisse probatur *per exsilia innocentium, & proscriptiones miserorum, & tormenta & oppressionem captivorum*. Idem colligi potest ex Bonifacii episcopi Carthaginensis epistola ad Missorem Numidiæ Primatem, secundo Hilderici anno scripta, ubi sic loquitur: *Post gravissimæ tribulationis jugem pæne molestiam, quam communiter universa provinciæ Africanæ toleravit Ecclesia.* Eodem fere modo loquitur Felix Zactarensis episcopus, Numidiæ legatus ad Concilium Carthaginense sub eodem Bonifacio, *Post discrimina exitialia*, inquit, *quibus perstrictim episcopalis honor subjacebat artatus.* Et sane nemo eum graviter adversus Catholicos excanduisse infitiari potest, quem constat non viventem solum, sed etiam, quantum ei fas fuit, mortuum in eos sæviisse. Morti siquidem proximus, ut post Victorem Tunnonensem, alii quoque auctores asserunt, Hildericum, qui ei erat successurus, sacramento obstrinxit, ne Catholicis aut ecclesias redderet umquam, aut restitueret privilegia. Quantum vero infesti essent Catholicis tunc temporis Vandali, vel ex uno exemplo colligi potest, quod Procopius, alias Trasamundo plus æquo favens, historiæ Vandalorum lib. I. inseruit. Narrat quippe iste auctor loco laudato, Vandalos adversus Mauros qui circa Tripolim habitabant bellum illaturos, *Prima statim die ut castra posuere, in Christianorum templa inductis equis animantibusque aliis, nullo ludibrio abstinentes libidini indulsisse, & quos nacti erant sacerdotes, alapis multisque in tergum verberibus vexatos coegisse ea ad ministeria, quæ servorum vilissimis injungi solent. Nec desinebant per id iter quotidie Vandali eadem peccare.* Sed istis aliisque ejusmodi facinoribus Dei vindi-

etiam in se ipsos concitantes, fugati planeque à Barbaris victi fuere, atque paullo post Trasamundus mærore confectus excessit è vita, anno DXXIII. die 28. Maii, uti probat Norisius Historiæ Pelagianæ lib. 2. cap. 21.

CAPUT DUODECIMUM.

Pax Ecclesiæ Africanæ restituta.

Hildericus pacem reddit.

1. EX Trasamundi morte mutata est omnino Africanæ Ecclesiæ facies. *Mirabilis* nempe *bonitas*, inquit Fulgentii Vitæ auctor cap. 28. *Hilderici regnare incipientis, Ecclesiæ catholicæ per Africam constitutæ libertatem restituens, Carthaginensi plebi proprium donavit Antistitem, cunctisque in locis ordinationes Pontificum fieri clementissima auctoritate mandavit.* Bonifacii ordinationem in ecclesia sancti Agilei apud Carthaginem fieri præcepisse Hildericum in regni sui exordio, restituta omnibus Catholicis libertate, testatur vetus auctor Fragmenti Tironis chronico subjuncti apud Canisium. At Victor Tunnonensis episcopus in Chronico contendit id ab Hilderico antequam regnum capesseret præstitum fuisse: quod ipse à Trasamundo sacramento fuisset obstrictus, uti supradiximus, ne posteaquam regnum fuisset adeptus, catholicis umquam restitueret libertatem. *Hilderix*, inquit, *qui ex Valentiniani imperatoris filia à Gizerico captivata & Ugnerico juncta natus est, regnavit annis* VII. *mensibus* III. *Hic ergo sacramento à decessore suo Trasamundo obstrictus, ne Catholicis in regno suo aut ecclesias aperiret, aut privilegia restitueret; priusquam regnaret, ne sacramenti terminos præteriret, præcipit & sacerdotes*

Catholicos ab exsilio redire, ecclesias aperire; & Bonifacium cum dogmatibus divinis satis strenuum, ad postulationem totius urbis Carthaginensis ecclesiæ Episcopum consecravit. Idem testatur Isidorus in brevi chronico Vandalorum æra 553. Porro tanta Hilderici erga Catholicos benevolentia nonnullis persuasit, ipsum catholicam fidem professum fuisse, quam ab Eudoxia matre sua accepisset. Eam tamen mansuetudini ipsi innatæ potius referendam esse alii censent, cum, teste Procopio, nulli umquam, nec catholicis, nec aliis gravis fuerit.

Episcopi exsules redeunt.

2. *Devotionem* populi Carthaginensis, qua gratulabundus excepit sanctos Confessores, ac præsertim Fulgentium, ab exsilio redeuntes, describit auctor Vitæ ejusdem sancti Fulgentii cap. 29. *Resonabat*, inquit *divina laus ex omnibus linguis. Ad sancti quippe Agilei basilicam sequens populus & præcedens, Confessorum beatorum triumphum nobilem celebrabat.* Sed singularis erat omnium in beatum Fulgentium affectus. *Ubi*, inquit Vitæ ipsius auctor, *facies Fulgentii apparuit, immensus nascitur clamor, altercantibus omnibus quis primo salutaret agnoscendum, quis caput benedicenti supponeret, quis extremis vel saltem digitis mereretur tangere gradientem, quis videre vel oculis procul stantem.* Cum vero immensa pluvia eodem tempore supervenisset, impeditus non est populorum concursus; immo *tantum fides nobilium crevit, ut planetis suis super beatum Fulgentium gratanter expansis repellerent imbres, & novum tabernaculi genus artificiosa caritate componerent.*

Eorum religio.

Hic vero observare juvat, quanta fuerit beatorum Confessorum religio, qui è longa peregrinatione reduces, ut primum attigerunt littus, è navibus egressi statim ad ecclesiam sancti

Agilei properarunt, gratiarum actiones publicas Deo reddituri: & quidem ut paullo inferius habet auctor Vitæ laudatus, *vix appropinquante vespere sanctæ memoriæ Bonifacio episcopo repræsentati, benedixerunt omnes & laudaverunt communiter Deum.*

Fulgentius rediens.

5. Fulgentius post aliquot dies Ruspas profectus, *per omnes itineris prolixi vias gaudia majora reperiens, in occursum suum populis undique tendentibus, cum lucernis & lampadibue & arborum frondibus, reddentibus gratiam ineffabili Deo.... per omnes ecclesias tamquam proprius episcopus suscipiebatur.* Sedi suæ restitutus simul cum suis monachis vixit, ita tamen ut absque abbatis Felicis conscientia quidquam de rebus ad monasterium pertinentibus non ageret. Monachos sæpius *ad ecclesiasticam militiam* adsumsit; adeo omnia temperans, ut *nulla lis aliquando inter monachos & clericos ventilaretur.* Plura habet idem vitæ auctor de Fulgentii in plebe regenda sedulitate, variisque libris pro fidei catholicæ defensione editis. Sed de istis fusius differere ad nostrum non pertinet institutum. At omittere non licet eximium summæ humilitatis exemplum, quod ab ejus Vitæ auctore refertur cap. 29. Cum enim pro reparanda ecclesiæ disciplina post reditum ab exsilio patres Byzaceni ad concilium Juncense convenissent, Fulgentius Quodvultdeo episcopo, qui se eo priorem existimabat, omnium judicio prælatus est. quod tunc quidem tacite tulit beatus antistes, ne auctoritatem concilii excusando minuere videretur. Sed paullo post in synodo Suffetana preces supplices coram omnibus patribus fudit, ut sibi volenti Quodvultdeus anteponeretur, *timens propter suum honorem generari fratri scandalum; meliusque judicans per caritatem se fieri minorem,*

Ejus humilitas.

quam sine caritate majorem. Cum itaque ruinis ecclesiæ suæ reparandis totus insisteret, quod etiam Bonifacius Carthaginensis episcopus generali totius Africæ concilio convocato, quod anno DXXV. habitum est, per universam Africam fieri procurabat, ad meliorem vitam anhelans, in insulam Circinam cum paucis fratribus majoris perfectionis studio secessit, ubi paullo post *ad extremam usque horam sana mente perseverans*, inquit Vitæ ipsius auctor, ipsis Januarii Calendis, post *peractam vesperam* migravit è vita, anno postquam ecclesiæ Ruspensi præfectus fuerat vigesimo quinto, ætatis vero suæ sexagesimo quinto. quibus verbis annum æræ vulgaris DXXXIII. indicari probat Henricus Norisius libro 2. Historiæ Pelag. capite ultimo. Fulgentium die 1. Januarii recentiora simul & vetera Martyrologia commemorant, quem merito ut sanctissimum doctorem, vigilantissimum antistitem, invictissimumque Christi Confessorem Ecclesia Catholica veneratur.

Gelimer regnum invadit.

4. Ceterum pax ab Hilderico concessa, nonnisi aliquod veluti præludium fuit summæ illius tranquillitatis, quam Ecclesia Africana post paucos annos consecuta est. Etenim Gelimer Gelilaride Genserici filio natus, cui post Hilderici mortem Vandalorum regnum debebatur, moræ impatiens, pulso Hilderico, anno DXXXI. regnum invasit. Favit ejus rebellioni Hilderici indoles, is nempe adeo timidus erat, ut ne quidem gladii aspectum ferre posset. Deinde idem Hildericus Gotthorum animos à se alienos fecerat, ob Amalafridæ Theodorici magni filiæ necem. Hæc Trasamundo nupserat: at cum post mariti mortem, ut narrat Victor Tunnonensis, ad barbaros fugiens, commisso prœlio Capsæ prope

eremum

eremum intercepta fuisset, *paullo post in custodia defuncta est.* quod ægre ferens Athalaricus, Theodorici ex Amalasuntha filia nepos, qui Ostrogotthis in Italia imperabat, ea de re conquestus est apud Cassiodorum lib. 9. Variarum epistola 1. quæ est ad Hildericum data, ubi *violentam* fuisse Amalafridæ mortem dicit, minaturque se reginæ ex *Amali sanguine* exortæ cædem armis brevi vindicaturum, nisi ipsi, cunctique Gotthorum genti fiat satis. Amalafridam in vinculis detentam, & Gotthos omnes à Vandalis interfectos fuisse scribit Procopius libro 1. Historiæ Vandalicæ, incusatos res novas in Regis regnique perniciem moliri. Non tamen Gotthos adversus Hildericum quidquam istis temporibus tentasse legimus, quod forte paullo post Hildericus è solio à Gelimere absque magno negotio fuisset dejectus. quorum animos tyrannus ille regnum affectans haud dubium placaverat. Theodoricum has injurias ultum non fuisse testatur laudatus Procopius, quod non satis valere se classe ad petendam Africam judicaret. Ceterum Hilderico favebant Justinus Augustus, &, qui paullo post Imperium adeptus est, Justinianus, quod ex matre Eudoxia genitus Hildericus Imperatorum Romanorum affinis esset. Et quidem Justinianus factus imperator, cum Gelimer Hildericum è solio dejecisset, fœdus inter Zenonem & Gensericum regem olim initum abrupit, atque comparato ingenti exercitu, per Belisarium ducem victo, captoque Gelimere, qui paullo post Constantinopolim ad triumphum perductus est, Africam totam recuperavit, ut fuse scribit Procopius in libris de Bello Vandalico. Belisarii triumphum egregie repræsentat idem auctor, qua occasione Gelimer illustre rerum humanarum fragilitatis

Belisarii triumphus.

re simul & voce exemplum dedit. Adductus quippe ad circum cum stirpis regiæ Principibus ceterisque primoribus Vandalorum, qui natalibus, aut etiam corporis proceritate erant spectabiles, statim atque Imperatorem in sublimi sede positum vidit, quo ipse venisset malorum considerans, neque ad lacrymas, neque ad lamenta prolapsus, has in voces erupit ex sacris libris desumtas: *Vanitas vanitatum, vanitas.* Recenset Procopius spolia pretiosiora, quæ ex Vandalis reportata in triumphum ferebantur. *Erant*, inquit laudatus auctor, *ea quibus solitum ministrare Regi Vandalo, sedes aurea & pilenta, quæ regiam matronam vectaverant, gemmarum præter ea incredibilis splendor, ex auro pocula quæque alia regiæ mensæ ostentamenta. Tum vero argenti centena aliquot millia pondo, pretiique ingentis alia, quæ, Romano quondam palatio direpto Gizerichus abstulerat. In his & illa, quæ captis olim Jerosolymis Romam pertulerat Titus Vespasianus.* Omnia quoque imperialia ornamenta, quæ Gensericus Roma capta in Africam transtulerat, sibi restituta fuisse testatur Justinianus imperator cod. lib. 1. tit. 27. Anno sequenti, qui erat vulgaris æræ DXXXV. Belisarius consulatum adeptus, more veterum Consulum triumphavit, ac captivorum humeris portatus, curruique impositus, ut Procopius narrat, *inde missilia de Vandalorum spoliis* sparsit in vulgus; *vasa* scilicet *argentea*, *zonas aureas*, *variaque regii luxus instrumenta*, quæ plebs cum magnis plausibus recipiebat.

Persecutio exstincta.

5. Maximus vero hujus victoriæ fructus fuit pax ecclesiæ Africanæ: persecutionem quippe, quam nonnulli sub Gelimeris tyrannide recruduisse volunt, penitus tunc temporis exstinctam fuisse nemo diffitetur. Certe Gelimerem Catho-

licis favisse nemo sibi persuadebit, quem scilicet etiam in suos fuisse sævissimum omnes consentiunt, ut ne quid dicam de Hilderico, optimo principe, quem crudeliter cum aliis ipsius affinibus occidi jussit, ut testatur Victor Tunnonensis in Chronico, ad quartum Justiniani Augusti consulatum: qui auctor non semel observat *multos nobilium Africæ* ab eodem rege fuisse interemtos, quorum bona per fas & nefas postea diripiebat. Eumdem vero Arianorum sectæ addictissimum fuisse ex Procopio colligimus, qui libro 2. de Bello Vandalico refert, Gelimerem speciosis in Galatia prædiis, quæ cum propinquis inhabitaret, à Justiniano donatum quidem fuisse, patriciatus vero dignitatem non fuisse adeptum, quod ab *Arii placitis* discedere noluisset.

6. Recuperata itaque à Romanis fuit Africa Indictione XII. Justiniano Augusto IV. & Paulino consulibus, id est vulgaris æræ anno DXXXIV. post annos scilicet septem supra centum, quam à Vandalis occupata fuerat. Simulque restituta fuit Imperio Carthaginensis civitas, anno postquam à Genserico capta fuerat nonagesimo quinto. Publicas ea de re gratiarum actiones Deo Opt. Max. retulit Justinianus Augustus, in Constitutione de officio Præfecti Prætorio Africæ, quæ habetur in Codice Justiniani libro 1. titulo 27. ubi sibimet ipsi de tanto beneficio sibi à Deo concesso gratulatur. *Quas*, inquit, *gratias, aut quas laudes Domino Deo nostro Jesu-Christo exhibere debeamus, nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. Multas quidem & antea à Deo meruimus largitates, & innumerabilia circa nos ejus beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus. Præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens Deus per nos pro sua laude, & pro suo no-*

Justiniani gratiarum actiones.

mine demonstrare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in sæculo contigerunt, ut Africa per nos tam brevi tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque annos à Vandalis captivata; qui animarum fuerant simul hostes & corporum. Nam animas quidem, diversa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant; corpora vero liberis natalibus clara, jugo barbarico durissime subjugabant: ipsas quoque Dei sacrosanctas ecclesias suis perfidiis maculabant, aliquas vero ex eis stabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros, qui abscissis radicitus linguis suas pœnas miserabiliter, (mallem legere *mirabiliter) loquebantur. Alii vero post diversa tormenta per diversas dispersi provincias vitam in exsilio peregerunt. Quo ergo sermone, aut quibus operibus dignas Deo gratias agere valeamus &c.* Hac in Constitutione Imperator Africam in pristinum statum restitutam, iisdem privilegiis gaudere vult, quibus antea perfruebatur. Præter Præfectum Prætorio, quem Carthagine commorari jussit, ceteros quoque Officiales instituit, qui per diversas Africæ regiones in majoribus urbibus sedes proprias haberent, eisque omnibus stipendia singillatim assignavit. Diœcesim Africanam septem in provincias partitus est: Tingitanam scilicet, & quæ antea Proconsularis vocabatur Carthaginem, Byzacium, Tripolim, Numidiam, Mauritaniam, & Sardiniam, quarum priores quatuor à Consularibus, tres vero posteriores à Præsidibus administrari voluit. In sequenti Constitutione de Militaribus Officiis ac Judicibus agit, assignans loca, in quibus militum Duces per varias Africæ provincias instituti sedes habere debeant.

Imp. ædificia in Africa.

7. Nec his contentus Imperator, ut Africam pristino splendori restitueret, novas urbes ædi-

ficavit, veteres renovavit, alias vero muris cinxit, omnem denique regionem magnificentissimis ædificiis, necessariisque munimentis adversus barbaros, & ornavit, & protexit, ut fusius narrat Procopius libro sexto de Ædificiis à cap. 3. usque ad finem. Ex his Caput-Vadam in Byzacena, & Tuccam in Proconsulari urbes de novo exstructas recenset, Leptim-magnam Tripolitanæ metropolim pæne dejectam muris cinxit, in ea vetus palatium, quod olim à Severo Augusto, qui ibi natus fuerat, ædificatum, sed penitus fere collapsum restauravit. Carthaginem Justinianeam appellari voluit, quo nomine etiam donavit Adrumetum, Byzacii metropolim, olim, ut Plinius observat, Sissam-nigram dictum, quæ civitas adeo à barbaris fuerat neglecta, ut vix antiqui splendoris umbram retineret. Bagam vero in Proconsulari urbem, antea vix notam, *vere urbem*, inquit Procopius, fecit, quam ipsius cives, ne ingrati viderentur, in honorem Theodoræ Justiniani uxoris, Theodoriadem appellarunt. Ex ejusdem Augustæ nomine Theodorianæ balneæ *spectatu dignæ*, inquit idem auctor, dictæ sunt. Alia in aliis Africæ locis publica ædificia ab eodem Imperatore constructa videsis apud laudatum auctorem.

PARS II. CAP. XII.

8. Ceterum non minus in sacris quam in profanis ædificiis construendis magnificus fuit Justinianus. quem apud solam Leptim-magnam ecclesias quinque construxisse, refert Procopius libro laudato: ex iis una in honorem Deiparæ Virginis sacrata præ ceteris eminebat; alteram sub ejusdem beatissimæ Virginis nomine apud Septam, quæ in ora Africæ prope alteram Herculis columnam sita est, construxit; *Primam* inquit Procopius, *ipsi* Mariæ Deiparæ *dicans consecransque*

Ecclesiæ constructæ.

oram Imperii ; castellum hoc universo hominum generi inexpugnabile reddidit. Nobilissimam item ecclesiam apud Sabratam Tripolitanæ urbem, à Justiniano ædificatam memorat idem auctor: duas vero apud Carthaginem fieri præcepit, priorem scilicet in palatio Dei genitrici, alteram extra palatium sanctæ Primæ, quæ una erat, inquit Procopius, ex sanctis indigenis, sacram. Monasterium præterea intra ejusdem urbis muros ad portum, qui Mandracium appellabatur, condidit. Porro ecclesiarum bona quæ Barbari invaserant, idem Imperator suis quæque locis restitui curavit, aliaque bene multa decrevit in ecclesiarum ac sacrorum ministrorum gratiam, quæ in Novellis, aliisque imperatoriis constitutionibus habentur. Gaudium auxit novarum aliquot gentium ad Christi fidem conversio, Barbarorum scilicet, qui circa limitem Tripolitanum habitabant. Ex his Mauros, cognomento *Pacatos*, qui Cidamam urbem incolebant, memorat Procopius libro 6. de Ædificiis cap. 3. & Mauros Gadabitanos capite sequenti, quos haud procul ab urbe Lepti-magna habitasse scribit.

9. Defuncto autem his temporibus Bonifacio episcopo Carthaginensi, Reparatus in ipsius locum assumtus est, Belisario V. C. consule, id est anno DXXXV. si Victori Tunnonensi credamus. qui tamen Concilium Carthaginense sub Reparato anno DXXXIV. habitum fuisse volunt, necessarium est ut ipsius ordinationem eodem saltem anno consignent. Certe Agapeti epistolæ ad Reparatum scriptæ, mense Septembri datæ sunt post consulatum Paullini, quo idem DXXXV. annus designatur. Porro Reparatus statim post suam ordinationem, restituta episcopali Cartha-

ginis sede apud Fausti basilicam, multis locupletatam sanctorum Martyrum reliquiis, quam Ariani sub Hunerico per vim occupaverant, concilium generale totius Africæ in ea celebravit, ad quod ducenti decem & septem Episcopi convenisse dicuntur. Lecti sunt ibi veterum Conciliorum canones, multaque decreta fuerunt pro restauranda Ecclesiæ disciplina, quam priorum temporum accerbitas in istis regionibus labefactarat. Missæ sunt etiam ex eadem synodo legationes duæ, ad Pontificem Romanum una, altera vero ad Justinianum augustum. Hac petitum est ab Imperatore, ut res ecclesiarum quas barbari rapuerant, catholici Antistites aliique sacri ministri reciperent. quod ab Imperatore concessum fuisse jam supra observavimus, idque patet ex Novellis 36. & 37. altera vero legatione patres Africani Romanum Pontificem de pace ecclesiis restituta certiorem faciebant, cujus sententiam de recipiendis ad ecclesiam presbyteris Arianis, qui ejurata hæresi redibant, ac de aliis nonnullis ecclesiasticæ disciplinæ capitibus sciscitabantur. Legati erant Caius & Petrus episcopi, cum Liberato Carthaginensis ecclesiæ diacono, qui ob scriptum Breviarium celebris fuit. Hos Johanne II. mortuo Romam appulsos Agapetus ipsi substitutus suscepit. Concilii Carthaginensis acta excidere: at synodicam epistolam ad Johannem papam habemus, sicut & Agapeti responsionem, quam Pontifex Reparato, Florentio, Daciano & aliis episcopis inscripsit, quos exinde collegimus fuisse provinciarum Primates, Reparatum scilicet Carthaginensem, Florentium Numidiæ, ac Pontianum Byzacenæ. Litteras præterea seorsim Agapetus dedit Reparato Carthaginensi, qui paullo post Legationem mis-

PARS II. CAP. XII. Concilium Carthag.

Ecclesiæ Afric. felix status.

Pars II. Cap. XII. ſam, accepta ipſius in Johannis locum ordinatione ei ſcripſerat. In illis Pontifex gratulatur de reſtituta Eccleſiæ Africanæ libertate, quam gratiis Deo omnipotenti redditis, ut utilis ac fructifera fiat apprecatur. Et hic erat felix Africanæ eccleſiæ ſtatus, quæ poſt tot calamitates tandem barbarorum oppreſſione liberata, brevi priſtinum ſplendorem recuperavit.

FINIS.

INDEX

HISTORIÆ PERSECUTIONIS Vandalicæ.

A

B

C

Qq

Felix

G

H

M

S f

Paulus

S

Stilico

T

FINIS.

ERRATA.

PAg. 2, l. 2. *lege* inquis. P. 105. l. 29. *lege* clavati. P. 112. l. 26. filios *lege* filio. P. 126. l. 9. Tuburficensis *lege* Tubusicensis. P. 146. l. 32. *post* Furnitanam, *adde*, Si tamen de iis loquatur Victor, quæ ante captam Carthaginem contigere, hæc de ipsa urbe Furnitana accipienda erunt. P. 148. l. 26. cap. 2. *lege* 9. P. 188. l. 18. *pone charactere italico*, in Italia cc: ficto agemus. P. 201. l. 5. *ante* 21. *adde* LXVIII. P. 211. l. 14. CCCCIX. *lege* CCCCX. P. 221. l. *ult. lege* Uzalæ. P. 228. l. 8. *post* videtur, *adde* post Holstenium. P. 232. l. 6. *post* Africano, *adde*, & Dio Cassius lib. 43. P. 243. l. 7. Simmininensis *lege* Simminensis. P. 273. l. 15. Bonifacio *lege* Januario. P. 296. l. 28. *lege* Ressianensem. P. 303. l. 12. Numidicus *lege* Numidius. P. 311. l. 15. Tarasensis *lege* Tarazensis. P. 335. l. 25. Macrianus *lege* Marcianus. P. 358. l. 33. Vaudinensis *lege* Vaunidensis. P. 417. l. 31. & 32. CCCCXXVII. aut CCCCXXVI. P. 481. l. 6. lib. 5. *lege* 1. P. 512. l. 21. Florentius *lege* Florentinus. P. 573. l. 26. *lege* velociter P. 577. l. 34. *lege* exercendo. P. 579. l. 5. *dele* esse. P. 584. l. 34. *lege* palmarem. P. 597. l. 10. *dele* quod.

Typis Francisci Muguet Regis & Clerici Gallicani Typographi anno MDCXCIV.

